

B
9
Ozola A

Agrita Ozola, Sintija Ozola

ENGURES PAGASTS

Ābragciems, Bērzciems, Engure, Ķesterciems,
Plienčiems, Apšuciems, Klapkalnciems

0308102104

102632

B

9

Ozola, A.

A. Ozola, S. Ozola

ENGURES PAGASTS

Zvejniekiemi: Ābragciems, Bērciems, Engure, Ķesterciems,
Pļeņciems, Apšuciems, Klapkalnciems

ISBN 978-9984-9594-7-7

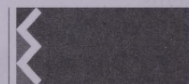
UDK 908 (474.3)
OZ 630

Izdevējs: Tukuma muzejs
Iespiests: Tukuma tipogrāfija "Universums A"

Grāmata izdošanu finansē:

Engures pagasta padome

KULTŪRKAPITĀLA FONDS

1. vāka foto: Lauris Nagliņš, 2. vāka foto: Ervins Vēveris,
3., 4. vāka foto: Kristīne Ozola
Priekšlapas foto: Tīrgus laukums Engurē. 20. gadsimta sākums
Fotogrāfs nezināms. Attēls no E. Kambalas privātā arhīva

Autores pateicas Engures pagasta padomei, īpaši tās priekšsēdētājam
Andrim Kalnozolam, nodokļu inspektorei Birutai Kleīnai un Engures
kultūras nama vadītājam Indrai Gīlei un laikraksta "Neatkarīgās Tukuma
Ziņas" redakcijai

Literārā redaktore: Liene Akmens
Dizains: Jānis Bārdiņš

Grāmatā izmantotas fotogrāfijas no Engures vidusskolas, Tukuma
muzeja krājuma un privātajiem arhīviem

Fotogrāfiju autori: Lauris Nagliņš, Kristīne Ozola, Raimonds Rēķis

©Agrita Ozola, Sintija Ozola

Engures pagasts

Saturs	3
Ievads	7
Engures pagasts	10
· Pagastu veidošanās	10
· Pagasts 19. gadsimtā	10
· Pagasta pārvalde 20. gadsimta sākumā	14
· Engures pagasts starpkaru periodā	15
· Otrā pasaules kara gadi	18
· Pagasta pārvalde pēckara gados	22
· Engures ciema padomes darbība	27
· Dziesmotās revolūcijas laiks	33
· Pašvaldības darbība mūsdienās	36
Zvejniekiemu kultūrvidē	40
Ābragciems	40
· Par Ābragciemu	40
· Ciema vēsture	41
· Zvejniecība	42
· Zivju tirdzniecība	44
· Mūsdienu Ābragciems	46
Bēzciems	47
· Par Bēzciemu	47
· Mājas Bēzciemā	49
· Bēzciema apbūve	51
· Kuģu būvētavas	52
· Bēzciems neatkarīgajā Latvijas valstī	54
· Otrā pasaules kara gadi	56
· Pēckara gadi	57
· Kopsaimniekošanas gadi	58
· Zivju apstrādes cehs	60
· Bēzciema skola	62
· Sabiedriskā dzīve ciemā	66
· Pastis un sakari	69
· Mūsdienu Bēzciems	70
Engure jeb Engurciems	74
· Par Engurciemu	74
· Zvejniecība	75
· Senākās saimniecības	76
· Engurciems neatkarīgajā Latvijas valstī	78
· Padomju laiks	80
· Mūsdienu Engure	83

Rideļciems un Ezermuiža	86
· Par Rideļciemu	86
· Rideļu muiža	87
· Rideļu dzimnavas un krogs	94
· Pretošanās kustība Rideļu apkārtnē	97
· Rideļu skola	99
· Rideļu dzimavu atdzimšana	103
Ķesterciems	105
· Par Ķesterciemu	105
· Kuģu būve	107
· Ievērojamie jūras braucēji	109
· Ķesterciems 20. gadsimtā	110
· Ķesterciema kapi	113
Plieņciems	114
· Par Plieņciemu	114
· Kūrorts dižciltīgiem ļaudīm	116
· Plieņu muiža	119
· Senākās saimniecības	121
· Kuģu būve	123
· Plieņciems starpkaru periodā	125
· Plieņu skola	128
· Plieņciems nesenā pagātnē	129
· Mūsdienų Plieņciems	131
· Plieņciema kapi	132
Apšuciems	135
· Par Apšuciemu	135
· Cērkstes muiža	136
· Zvejniecība un kuģu būve	138
· Ciems 20. gadsimta sākumā	140
· Dzīve neatkarīgajā Latvijas valstī	142
· Otrā pasaules kara laiks	145
· Apšuciems padomju laikā	146
· Sabiedriskā dzīve	148
· Mūsdienų Apšuciems	151
Klapkalnciems	156
· Par Klapkalnciemu	156
· Zvejniecība un kuģu būve	157
· Šlokenbekas muiža	157
· Ciems 20. gadsimta sākumā	159
· Pirmā pasaules kara gadi	160
· Ciems starpkaru periodā	162
· Otrā pasaules kara gadi	164
· Klapkalnciems 20. gadsimta otrajā pusē	167
· Mūsdienų Klapkalnciems	169
Dabas vide	171

Engures ezers	171
· Par ezeru	171
· Engures ezera dabas parks	174
Engures mežniecība	179
· Par hercoga mežiem Engurē	179
· Kroņa mežniecība Engurē	181
· Mežu saimniecība neatkarīgajā Latvijas valstī	184
· Engures meža iecirknis - mežniecība	189
· Engures mežniecība mūsdienās	194
Ekonomiskā vide	197
Engures muiža	197
· Engures muiža - hercogistes saimnieciskais centrs	197
· Engures muiža 19. gadsimtā	201
· Muižas ēku izmantošana 20. gadsimtā	204
Kuģniecība Engurē	206
· Jūras braukšana	206
· Kuģu būve	209
· Jūrskola	212
· Atjaunotā Engures Jūrskola	217
· Engures osta	217
Saimniecība	221
· Engures dzelzs manufaktūra	221
· Zivju apstrāde	228
· Kolhozs "Padomju Zvejnieks"	230
· Zivju apstrāde mūsdienu Engurē	239
Tirdzniecība un rūpniecība	244
· Rūpniecības uzņēmumi	244
· Tirdzniecības uzņēmumi	247
· Mūsdienu uzņēmumi	251
Sociālā vide	254
Engurnieki	254
· Par senākajiem iedzīvotājiem	254
· Engures pagasta iedzīvotāji 17.-18. gadsimtā	256
· 19. gadsimta notikumi	258
· 1905. gada notikumi	261
· Pirmais pasaules karš un Latvijas Brīvības cīņu laiks	263
· Engure neatkarīgajā Latvijas valstī	267
· Otrā pasaules kara gadi	269
· Padomju laiks	272
· Mūsdienas	276
Engures baznīca	280
· Baznīcas būvniecība	280
· Engures draudzes mācītāji	281
· Engures kapi	295

Engures skolas	297
Skola Engurē	297
· Pagasta skola	297
· Engures pamatskola	302
· Engures septiņgadīgā skola	306
· Engures astoņgadīgā skola	308
· Engures vidusskola	310
· Skola mūsdienās	311
Skola Apšuciemā	312
· Pamatskola Apšuciemā	312
· Apšuciema septiņgadīgā skola	315
· Apšuciema astoņgadīgā skola	317
· Atjaunotā pamatskola	317
Sabiedriskā dzīve Engures pagastā	320
· Biedrības	320
· Pēckara gadu kultūras dzīve	322
· Zvejnieku arteļa kultūras nams	324
· Mūzikas un mākslas skola	327
· Bibliotēka	327
· Kultūras nams	328
· Sporta dzīve	330
Veselības aizsardzība	333
· Aptieka	333
· Engures slimnīca	334
Nostāsti un tradīcijas	339
· Par velna akmeņiem	339
· Par nogrimušo Dzintara pilsētu	339
· Par Marijas kalniņu	339
· Tumšķu jeb Tumšļu ciems	339
· Par vilkačiem	340
· Par burvjiem	340
· Par mēra laiku	340
· Par kādu grāfu Klapkalnciemā	340
· Nostāsts par Elizabetes kalniņu	341
· Teika par ganu puiku Nezin no Bērziema	341
· Kā Engures ezerā atrada dzintaru	342
· Pērkons un dzintara līdaka	342
· Apslēptā manta un citi atradumi	343
· Nozīmīgas vietas	343
· Māju nosaukumu skaidrojumi	344
· Laika vērojumi	345
· Gadskārtu ieražas	347
· Apģērbu un kāzu tradīcijas	350
· Valoda Engurē	353
· Sadzīves tradīcijas	355
· Ēdieni	355
Ēku būvniecības tradīcijas Engures pagastā	358
Nobeigums	364

Ievads

Engures pagasts atrodas 70 km no Rīgas un stiepjas 43 km garumā gar Rīgas jūras līča piekrasti no Lapmežciema līdz Mērsraga pagastam. Administratīvais centrs ir Engure. Engures pagasts robežojas ar Tukuma rajona Zentenes, Sēmes, Lapmežciema, Smārdes un Talsu rajona Mērsraga un Ķūļciema pagastiem.

Pagastā ir astoņas apdzīvotas vietas, kurās koncentrējas liels iedzīvotāju skaits. Virzienā no Rīgas uz Kolkas raga pusi atrodas septiņi senie zvejniekciemī: Klapkaļciems, Apšuciems, Pliņciems, Ķesterciems, Engure, Atragciems un Bērciems. Engures ezera krastā atrodas Ezermuiža, kas veidojusies ap kādreizējo Zentenes muižas mežkunga dzīvesvietu - Mežamuižu.

Pašvaldības teritorija sadalīta 10 teritoriālās vienībās, no kurām septiņas centrējas ap minētajiem ciemiem. Engure kā lielākā apdzīvotā vieta sadalīta trīs teritoriālās vienībās: Engure 1 jeb Austrumu; Engure 2 jeb Rietumu un Engure 3 jeb Centrs.

Engures pagasts atrodas Piejūras zemes Engures līdzenumā. Tā teritorija aizņem 133 km² jeb 13 299,2 hektārus. Daļa pagasta teritorijas atrodas starp Rīgas jūras līci un Engures ezeru, kurš ir laģūnas tipa ezers un trešais lielākais ezers Latvijā. Tā krasta līnija stiepjas 4,5 kilometru platumā un 18 kilometru garumā. Engures ezers ir pazīstams kā putnu ligzdošanas vieta. Tā teritorija ietilpst Engures ezera Dabas parkā.

Lielāko pagasta teritorijas daļu - 8508,1 hektāru jeb 64% no visas platības - aizņem meži. Lauksaimniecībā izmantojamā zeme aizņem tikai nelielu daļu teritorijas - 1159 hektārus jeb 8,7% no kopējās platības. Visizplatītākais augšņu tips ir smilts, tāpēc lauksaimnieciskā ražošana pagastā nav attīstīta.

Kopš seniem laikiem pagasta iedzīvotāju galvenā nodarbošanās bija saistīta ar zvejniecību un jūrniecību. Engures pagastā darbojas vairāki desmiti zvejniecības un trīs lieli zivju pārstrādes uzņēmumi, un tiem ir liela nozīme pagasta ekonomiskajā un sociālajā attīstībā.

Engures pašvaldība tās pašreizējās robežās izveidota 1954. gadā, bet pagasta nosaukums atjaunots tikai 1990. gada 15. februārī. Pašvaldība ir viena no lielākajām un ekonomiski dinamiskākajām Tukuma rajonā. Tās pārziņā darbojas 11 iestādes: Engures vidusskola, Engures mūzikas un mākslas skola, Latvijas Jūras akadēmijas Engures filiāles Jūrskola, Apšuciema feldšeru un vecmāšu punkts, Engures bērnudārzs "Spārīte", Engures kultūras nams, Engures bibliotēka, Apšuciema bibliotēka, Bērciema bibliotēka, Engures pagasttiesa, Engures pa-

gasta dzimtsarakstu nodaļa un divi uzņēmumi: Engures sabiedriskais interneta pieejas (SIP) punkts un Engures ostas pārvalde.

Engures pagasta zvejniekiemi atrodas tuvu Rīgai un vasarās piesaista lielu atpūtnieku skaitu. Pagasta pašvaldība veicina ar tūrisma nozari saistītas uzņēmējdarbības attīstību - pagastā ir vairāki kempingi, viesu mājas, kafējnīcas un atpūtas kompleksi. Pēdējos gados arvien vairāk iedzīvotāju iegādājas īpašumus un izvēlas Engures ciemus par savu dzīvesvietu.

Engures pagasta vēstures pētniecību pirms gandrīz sešiem gadu desmitiem uzsāka skolotāja Milda Slaidiņa (toreiz Baumannē), bet turpināja novadpētniece Erna Zubova, skolas direktora Kārļa Ēdelnieka mudināta. Viņas pētījumi jūrniecības, skolas un arī zvejnieku kolhoza "Padomju zvejnieks" vēsturē un viņas izveidotais arhīvs kalpoja kā izziņas avots šīs grāmatas tapšanā. Ēnguri vairākās ekspedīcijās pētījuši arī Tukums muzeja (bij. Tukuma Mākslas un Novadpētniecības muzejs), tagadējā Latvijas Nacionālā vēstures muzeja un arī Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja darbinieki. Ekspedīciju dokumentācija radīja iespēju samērā detalizēti atspoguļot daudzus notikumus un norises pagasta dzīvē.

Autores izmantojušas Latvijas Valsts Vēstures arhīva (LVVA) un Tukuma Zonālā valsts arhīva (TZVA) dokumentu krātuvēs esošos vēstures avotus, kā arī vēsturnieces Mārītes Jakovļevas Engures dzelzceļa vēstures pētījumus, etnogrāfa Saulveža Cimmermaņa monogrāfiju par zvejniecību un zvejnieku dzīvesveidu Latvijā, Benitas Lau-

Skats uz Pitiņragu. Ap 1960. gadu. V. Lasmaņa foto.

manes vietvārdu vākumu, Tukuma muzeja pētnieces Intas Dišleres iestrādes muīžu, baznīcu un draudžu vēstures pētniecībā.

Lielā apjoma dēļ autore nolēmušas savākt materiālu strukturēt četrās sadaļās: zvejniekiemu kultūrvidē, pagasta dabas, ekonomiskā un sociālā vidē. Kultūrvidē ir tas jēdziens, kas vispilnīgāk raksturo kādas konkrētas vietas, šai gadījumā - seno zvejniekiemu- būtību. Tā visspilgtāk izpaužas šo ciemu dabas un kultūras mantojumā. Nemateriālā kultūra - valoda, nostāsti, ticējumi, tradīcijas, amatu prasmes un tradicionālās zināšanas - papildina un bagātina ciemu iedzīvotāju un iebraucēju pasaules uztveri un izpratni par lietu kārtību. Katrs Engures zvejniekiems atšķiras no citiem ne tikai ar savu ainavu, ciema plānojumu, ēkām un būvēm, bet arī ar dzīvesveidu un tradīcijām. Tādēļ grāmatas pirmajā daļā sniegts katra zvejniekiema - Bērciema, Ābragciema, Engures, Kēsterciema, Plieņciema, Apšuciema un Klapkalnciema - apraksts. Ēzermuiža nav zvejniekiems, tā ir nesen izveidota teritoriāla vienība, kas vēsturiski bijusi saistīta ar Zentenes, vēlāk - Rideļu muīžu. Informācija par Ēzermuižas apkārtni meklējama aprakstā par Rideļu muīžu, kā arī dabas vides nodaļā - par Engures virsmežniecību.

Engures pagasta dabas raksturojums nebūtu iespējams bez Engures ezera un mežu saimniecības attīstības apraksta, savukārt pagasta ekonomiskā vidē ir cieši saistīta ar zvejniecību un jūrniecību. Engure pazīstama ar senām kuģu būves tradīcijām. Engurē 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā darbojās jaunlatvieša Krišjāņa Valdemāra dibinātā Jūrskola, kuras tradīcijas engurnieki turpina joprojām.

Pagasta sociālās vides apraksts lielā mērā atbilst tām norisēm, kādas laika gaitā piedzīvojuši ļaudis visā Rietumlatvijā. Engures atrašanās pie Rīgas jūras līča, osta, dzelzs iegulas un kokmateriālu bagātība vienmēr veicinājusi tās attīstību, bet tieši šo iemeslu dēļ Engurē laiku pa laikam ienāca jauni iedzīvotāji, kas, no vienas puses, pieņēma jau eksistējošās tradīcijas, no otras - ienesa citas.

Engure ir dinamisks pagasts, kurā pieaug iedzīvotāju skaits, notiek aktīvi saimnieciskie procesi un rosīga kultūras dzīve. Pagasta kultūrvidē īpatnu dara seno tradīciju dzīvīgums un katra ciema iedzīvotāju aktivitāte un radošums. Pagasta kultūras telpa ir vienlaikus tradicionāla, daudzveidīga un mainīga.

Grāmata veidota kā pagasta attīstības atspoguļojums vēsturiskā skatījumā, tomēr tas ir stāsts ne tikai par pagātni, bet arī par mūsdienām.

Autore pateicas visiem, kas neliedza atbalstu, un izsaka cerību, ka grāmata ne tikai rosinās uz pārdomām un detalizētāku pagātnes pētniecību, bet arī rosinās jaunas idejas nākotnē.

Engures pagasts

Pagastu veidošanās

Pagasts jeb vaka pastāvēja jau viduslaikos. Sākumā par pagastu vai vakas tiesu sauca nodevu. Vaku grāmatās atrodami visu naturālo nodevu saraksti. Nodevas ievāca reizi gadā, kad fogts ar saviem pava-
doņiem ieradās pagastā. Tad arī notika pagasta dzīres. Galdi bija klāti atsevišķi ciema ļaudīm un muižniekiem. Pagasta ļaudīm bija jārupējas par alu, ēdamo, par kungu suņu uzturu, jāalgo spēlmaņi.¹ Viduslai-
kos pagasta mielasts bija galvenais sociālais pasākums, kurā pulcējās visi iedzīvotāji kopā.

Pagasta tiesa pastāvējusi vismaz kopš viduslaikiem un parasti sa-
nāca pagastu dienu laikā. Kā liecina Kurzemes bīskapa vēstule Rīgas
rātei 1424. gadā, zemes vecajie jeb novada kungi tiesā savus pagasta
ļaudis pēc zemes tiesībām visa pagasta priekšā un tas notiek reizi
gadā - nodevu jeb kunga tiesas ievākšanas laikā. Krimināllietas Livo-
nijā iztiesāja fogti jeb soģi, bet civilīetas joprojām sprieda vecajie.
Krimināltiesās piedalījās arī zemnieku tiesneši; pēc agrākiem prece-
dentiem viņi noteica soda lielumu un veidu, fogts tos uzklaušīja un
pasludināja spriedumu.²

Ar pagastu apzīmēja teritoriju, un to sauca kāda ciema vai ciemata
vārdā. Pagasti bija pārvērtušies par muižas piedēkļiem un dabūjuši arī
tās nosaukumu. 17. gadsimtā tiesu sprieda pilskungu tiesas, tomēr jo-
projām tika pieaicināti pagasta vecajie, ja lieta attiecās uz zemnie-
kiem. Nodibinoties dzimtbūšanai, pagastam palika tikai pienākumi pret
muižu.

Pagasts 19. gadsimtā

1795. gadā pēdējais Kurzemes hercogs Pēteris “nolika pie Krievi-
jas ķeizarienes Katrīnas kājām” Kurzemes un Zemgales hercogisti.
Tā paša gada novembrī ar ķeizarienes Katrīnas II parakstītu ukazu
izveidoja Kurzemes guberņas pārvaldes sistēmu - tajā bija aprinķi un
pagasti. Zemnieki un arī zvejnieki joprojām bija pierakstīti pie mui-
žām. Tikai retos gadījumos viņi ieguva brīvību. Zināms, ka 1815. gadā
Rideļu muižas dzimtkunga fon Landsberga atraitne izdevusi brīvlaiša-
nas rakstu kādam dzimtcilvēkam Fricim.³

1817. gadā 12. decembrī - Krievijas ķeizara Aleksandra dzimša-
nas dienā - visās baznīcās, tai skaitā arī Engurē, tika proklamēta zem-
nieku brīvlaišana. Muižas vairs nebija atbildīgas par nodevu ievākša-

nu valsts labā. Turpmāk nodokļu nomaksu, rekrūšu došanu, šķūtis, ceļa labošanu un citus pienākumus uzņēmas pagasts.

Pagastā bija jābūt magazīnai, nabagu lādei. Tam bija jā rūpējas par saviem nespējniekiem, novietojot tos pa kārtai pie saimniekiem. Nespējnieku vidū bija, piemēram, izbijuši kareivji un viņu sievas. Engurē kā jau kroņa jeb valsts muižā bija labāks stāvoklis, muiža atbalstīja nespējniekus ar pārtiku un naudu.

Iedzīvotāji joprojām piederēja pie muižām un bija pakļauti muižu pārvaldēm. 1817. gada Kurzemes Zemnieku likums noteica pagasta tiesas pienākumus un uzdeva tai arī policijas funkcijas, izņemot krimināllietu skatīšanu. Pagasta tiesa bija pakļauta muižas policijai, un tās pienākums bija uzturēt mieru un kārtību pagastā, sodīt ar miesas un naudas sodiem likumpārkāpējus vai apcietināt tos un nodot kakla jeb krimināltiesai. Pagasta tiesā bija atsevišķi tiesneši saimniekiem un kalpiem. Sēdi vadīja pagasta tiesas priekšsēdētājs, un gadījumā, ja saimnieku un kalpu viedokļi atšķīrās, lietu izšķīra muižas policija, kas varēja lietu tālāk nodot pilskunga tiesai.

1819. gada martā notika pirmās zemnieku tiesas vēlēšanas. Engurē tās sastāvā ievēlēja tiesas priekšsēdētāju Tomaļu Kristu, kas bija arī pagasta vecākais, trīs piesēdētājus - pa vienam no katra pagasta: Kalsu Pēteri no Engures, Strīķi Knummi no Dzirciema un Garo (*Gar-*

Engure. 30. gadi. Fotogrāfs nezināms. Attēls no V. Mašnovska privāta arhīva.

rais) no Uguņciema. Par pagasta skrīveri kļuva Knauts (*Knauth*). Tiesas zvērīnātie bija katra īpašuma fogts, draudzes pārstāvis, magazīnas uzraugs un kalpu pārstāvis.⁴ Pagasta tiesas sēdes parasti notika muižā. 1824. gadā Talsu apriņķī, pie kura piederēja Engures pagasts, bija 56 pagasta tiesas. Engurei bija kopīga pagasta tiesa ar Dzirciemu un Ugges (*Uguņi(?)*) muižu.⁵

Zināms, ka 1830. gadā Engures pagasta vecākais bija A. Vecvargs, bet pagasta tiesas skrīveris - H. Lakševics.⁶ Pagasta tiesa izskatīja un sprieda tiesu arī visos parādu nenomaksāšanas gadījumos. 1830. gada nogalē gāja bojā Logu Miķelis, un pagasta tiesa aicināja pieteikties visus, kam aizgājējs bija parādā.⁷ 1833. gadā Engures pagasta vecākā pienākumus pildīja Jāsiņu Kristis (*Jahsiņ Krist*) no Ābragciemā, bet pagasta tiesas skrīveris joprojām bija H. Lakševics.⁸ Pagasta tiesa izsludināja arī kroņa muižu un krogu rentes tiesības.⁹

1833. gada 13. oktobrī pēc Kurzemes ģenerālgubernatora barona fon der Pālena rīkojuma kroņa muižu valdīšanām uzdots katram iedzīvotājam, kas atstāj muižas teritoriju, izsniegt izlaišanas zīmi. Savukārt visiem jaunieņācējiem jāuzrāda drošības apliecināšanas grāmatas. Pagastu tiesām katru gadu jāsniedz Kurzemes kambara tiesai ziņas par visiem ļaudīm, kas pagastā ienākuši vai to atstājuši.¹⁰

Pēc Kurzemes un Vidzemes civilā ģenerālgubernatora marķīza⁷ Pauluči izdotās patentes jeb instrukcijas "Par uzvārdu došanas kārtību un ievēšanu dzīvē" pagastu tiesām bija uzdots sagatavot visu iedzīvotāju sarakstus līdz 1835. gada jūlijam un visiem dot uzvārdus. Līdz tam parasti uzvārda vietā lietoja māju nosaukumu. Instrukcijas izpildes procesā daudzi saimnieki arī ieguva mājvārdu par uzvārdu. Citiem uzvārdus vienkārši izdomāja. Sarunvalodā tradīcija cilvēka uzvārda vietā lietot māju nosaukumu saglabājusies joprojām.

1836. gadā pagasta vecākā pienākumus veica Kile Pēteris (*Kielle Peter*), bet Lakševics joprojām pildīja pagasta tiesas skrīvera pienākumus. Šajā gadā izziņots par iespēju nomāt Engures muižai piederušo Dreimaņu krogu un Engures upes rentes tiesības zušu zvejai.¹¹

1863. gadā pagasta vecākajiem piešķīra tiesības izdot pasas, un no tā laika pagastu iedzīvotāji tiešām varēja brīvi pārvietoties un dzīvot arī pilsētās.

1866. gadā izdeva Baltijas pagastu likumus, kas noteica vietējo pašvaldību darbību. Saskaņā ar tiem atcēla pagasta tiesas kā vietējās pagasta pārvaldes tiesības un atstāja tai tikai nelielu pārkāpumu izskatīšanu, piemēram, strīdi par kustamu mantu un naudu vērtībā līdz

100 rubļiem, aizbildnības, mantojuma un citas civillietas. Ar šo likumu izveidoja pagasta pašvaldības - valdes, ko ievēlēja pagasta sapulcē. Pagasta vecākais atbildēja par pagasta magazīnu, pagasta lādi un nespējnieku patversmi. Visiem pagastiem bija jāceļ pagasta nams ar uzgaidāmo telpu, kanceleju, kasi, arestantu telpu, dzīvokli skrīverim vai kazakam. Materiālus un zemi deva muiža. Likums pagasta policijas funkcijas nodeva pagastu vecāko ziņā. Līdz pat 1888. gadam pagastu pašvaldības vēl uzraudzīja muižas policija, bet tad to darīja apriņķa policija un zemnieku lietu komisārs.

1882. gadā par Engures pagasta skrīveri jeb rakstvedi kļuva Rideļu muižas "Likkažoku" saimnieka dēls Jānis Kristsons (1858-1921), kurš bija beidzis Tukuma pilsētas skolu un 1875. gadā iesvētīts Tukuma Vācu draudzē. Skrīvera amatā viņš sabija gandrīz četrdesmit gadus un dzīvoja pagasta namā Ķesterciemā.¹²

Pagasta vecākā amatā 1884. gadā¹³ bija zvejnieks un vairāku kuģu īpašnieks Krišs Lonfelds (1845-1932), kurš dzīvoja Ķesterciema "Kausos".¹⁴

Vēl 1889. gadā tagadējā Engures pagasta teritorijā bija trīs pagastiņi: Engures, Engures mācītājmuižas un Rideļu. Engures pagasts bija vislielākais. Tajā bija 56 mājas un 1221 iedzīvotājs. Engures mācī-

Ķišupes osta. 20. gadsimta sākums. Fotogrāfs nezināms. TMNM 33027/2

tājmuižas pagastā bija 6 lielas saimniecības un 106 iedzīvotāji, bet Rideļu pagastā - 13 saimniecības un 382 iedzīvotāji.¹⁵ Drīz vien mazos pagastus apvienoja, izveidojot vienu lielu Engures pagastu.

Pagasta pārvalde 20. gadsimta sākumā

1905.-1907. gada revolūcijas notikumi ietekmēja arī Engures pagasta ļaužu dzīvi. Pirmais mītiņš notika 1905. gada 11. novembrī. Drīz pēc tam atcēla pagasta valdi un sarīkoja vēlēšanas, kurās ievēlēja jaunus pagasta valdes un tiesas locekļus. Decembra sākumā pagastā ieradās vairāki Tukuma bruņotās sacelšanās jeb tā sauktā Tukuma kara vadītāji un organizēja vēl dažus mītiņus, kuros aktīvi iesaistījās arī daudzi Jūrskolas audzēkņi. Slēdza konservu fabriku un no amata atcēla mācītāju.¹⁶ Vecā kārtība pagastā tika atjaunota pēc soda ekspedīcijas ierašanās un vairāku nemieru dalībnieku sodīšanas.

Daudz krasāk pagasta ļaužu mierīgo dzīves plūdumu izmainīja Pirmais pasaules karš. Kara gados istas civilās pārvaldes pagastā nebija, jo tas atradās tā sauktajā kaujas joslā - 10 kilometru attālumā no jūras civiliedzīvotāji nedrīkstēja dzīvot. Tikai 1918. gadā - kara pēdējā gadā - ļaudis pamazām sāka atgriezties savās mājās, un tad arī atjaunoja pagasta pārvaldes darbību. Spriežot pēc Latvijas Reevakuācijas komitejai iesniegtajiem dokumentiem, Engures pagasta valdes priekšnieka amatā bijis kāds M.(?) Pētersons.¹⁷

Notikumi 1918. gadā risinājās ļoti strauji: vēl vasarā runāja par iespējamu Kurzemes iekļaušanu Vācijas valsts sastāvā, bet 1918. gada 18. novembrī Rīgā jau pasludināja neatkarīgo Latvijas Republiku un izveidoja valdību Kārļa Ulmaņa vadībā. Savukārt 17. decembrī Valkā pasludināja Padomju Latvijas Republiku un tās valdību vadīja Pēteris Stučka. Sarkanās armijas daļas aptuveni nedēļas laikā ieņēma gandrīz visu Latvijas teritoriju un nodibināja padomju varu.

1919. gada janvāra pirmajās dienās - pēc Sarkanās armijas ierašanās un lielinieku varas nodibināšanas - Engures pagasta pārvaldei izveidoja Strādnieku deputātu padomi, kas darbojās līdz marta vidum. Izpildkomitejas vadību piedāvāja plieņciemniekam Jānim Uzem, kurš bija dienējis Sarkanajā armijā Krievijā un tikko atgriezies mājās, bet viņš no piedāvājuma atteicās veselības dēļ. Par Izpildkomitejas priekšsēdētāju iecēla Pēteri Riekstu no "Bērziņiem".¹⁸ Izpildkomitejas uzdevumos ietilpa ieroču vākšana, kontrevolucionāru un bagātāko saimnieku sarakstu sagatavošana, lai nepieciešamības gadījumā no tiem

rekvizētu maizes labību.¹⁹ Tā kā Pirmā pasaules kara gados daudzi bērni bija palikuši bez skolas, viens no pirmajiem pasākumiem bija saistīts ar skolas atjaunošanu Engurē.

Neilgi pēc Kurzemes atbrīvošanas no lieliniekiem - 1919. gada 16. aprīlī - izveidoja vēl vienu, šoreiz provācisku Latvijas valdību, kuru vadīja Andrievs Niedra, un līdz ar to sākās sadursmes starp tā sauktajām baltlatviešu un vācu karaspēka daļām, kas ilga līdz pat 3. jūlijam - Strazdumuižas pamiera noslēgšanai. Pēc tam vēl līdz vēlam rudenim ilga cīņas ar bermontiešiem un sarkano partizānu grupām jeb kretuliešiem. Šajā laikā varas mainījās tik bieži, ka reti kurais spēja izsekot notikumu gaitai.

Engures pagasts starpkaru periodā

Jau 1918. gada 4. decembrī bija izdots Latvijas Pagastu Satveršanas pagaidu likums, saskaņā ar kuru izveidoja pagastu padomes, kas izlēma visas saimniecības, labierīcības un pārvaldības lietas. Kurzemē pagasta pašvaldību atjaunošana aizkavējās kara stāvokļa dēļ. Turpmāk no pagasttiesas piekritības izņēma visas krimināllietas un atstāja tikai tādas civillietas, kur nodarījums nepārsniedz 300 rubļu apmēru. 1921. gadā no pagasttiesām izņēma visas mantojuma un civillietas un tai palika tikai mantojuma apsargāšanas, aizbildnības un adopcijas lietas, aktu apliecināšanas un miertiesu lēmumu izpildīšanas lietas.²² Pamatojoties uz minēto likumu, izveidoja jaunu - Mērsraga pagastu, kurā bez Talsu, Upesgrīvas, Nurmuižas un Vandzenes pagastu daļām iekļāva arī daļu no vecā Engures pagasta teritorijas.

Engures pagasta valde un tiesa tā īsti sāka darboties tikai 1919. gada rudenī. Pagasta pārvaldes iestādes atradās Engurciemā.

Pirmajos pēckara gados pagasta pašvaldības iestāžu darba apjoms bija ļoti liels. Sevišķi daudz darba bija pagasttiesai.

Pirmie svarīgākie uzdevumi bija saistīti ar sociālo un izglītības jautājumu risināšanu. Engures pagasts bija samērā liels, bet trūcīgs. 1920. gada 8. oktobrī Talsu apriņķa valdes sēdē atzīts, ka Engures un citiem pagastiem jāsniedz pabalsts obligāto skolu skolotāju algu izmaksām.²³

Atgriežoties no bēgļu gaitām, daudzi bija palikuši bez iztikas līdzekļiem. Viņi aizņēmās labību no pagasta magazīnas klēts, bet nespēja parādu atdot. Parādnieku skaits arvien palielinājās: 1921. gadā bija 16, bet 1923. gadā - jau 45 parādnieki. Pagasta pašvaldībai nācās daudziem parādu vienkārši atlaist.²⁴

1922./1923. gadā Engures pagasta valde no Talsu apriņķa uz pieciem gadiem ņēmusi aizņēmumu, kura vērtība bija 500 latī. Valdība un apriņķis piešķīris arī vienreizēju subsīdiju skolas remontam 113,69 latu apmērā.²⁵

Ceļi bija katastrofālā stāvoklī. Kara gados tie nebija kopti, tāpēc ar steigu bija jāizcērt krūmi un jātīra grāvji, jālabo dangas. Labošanas darbi bija jāveic klaušu kārtā, un tos organizēja pagasta valde.²⁶ Vienu lietu gan pagasts bija ieguvis - Pirmā pasaules kara laikā bija uzbūvēta šaursliežu dzelzceļa līnija Ventspils-Stende un atzarojums uz Enguri un Roju.²⁷

1920. gadā sākās Agrārā reforma. Zemes gribētāju bija ļoti daudz. Nacionalizācijai un sadalīšanai nodota Mācītājmuiža, Rideļu muiža, Engures muiža, kā arī Mežamuiža.²⁸ 1920. gada 17. novembrī ievēlta pagasta zemes ierīcības komisija. Tajā ievēlēja J. Treimani un A. Neilandu, par priekšsēdētāju - E. Ozoliņu. Komisijas sastāvs tomēr nepārtraukti mainījās. J. Treimaņa vietā ievēlēja Krišu Daniļeviču, kurš drīz vien kļuva par komisijas priekšsēdētāju, bet pēc gada jau notika citas vēlēšanas un par priekšsēdētāju ievēlēja Ēvaldu Bitēnu, 1922. gada rudenī - Krišu Jansonu.²⁹

1921. gadā zemi iznomāja, vēlāk risinājās izpirkšanas process. Laikā no 1924. līdz 1926. gadam īpašumu skaits bija gandrīz dubultojies: pieaudzis no 175 līdz 322 saimniecībām.³¹ Reformas procesa laikā

Pusdienas Pļieņu pamatskolā. Centrā - skolotāja Milda Liepiņa.
1929. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM 12205

vairāki pagasta iedzīvotāji izteica neapmierinātību par piederību Engures pagastam. Piemēram, Rideļu apkārtnes zemnieki bija rakstījuši iesniegumu par Rideļu pievienošanu Dzirciema pagastam, bet viņu lūgums netika ievērots.

Zemi dalīja vairākās kārtās un reforma ieilga. Lai apmierinātu iespējami vairāk pieprasījumu, dalīja ne tikai muižu zemes, bet ieprojektēja arī aptuveni 1 000 ha no valsts meža zemes.³² 1930. gadā Plieņciema apkārtne iedalīti 13 zemes gabali vasarnīcām.³³ 1934. gada Engures pagasta valdes lauksaimniecības sarakstos parādās, ka Bēzrmuiža piešķirta kā mežziņa dienesta zeme.³⁴ Lai paplašinātu zvejnieku saimniecības, Zentenes muižas Pēpu pļavas sadalīja 98 gabalos aptuveni 2 hektāru platībā un piešķīra kā piegriezumus Engures zvejniekiem.³⁵ Vēl 1936. gadā dalītas Mācītājmuižas pļavas brīvības cīnītājiem Jēkabam Ķīsim no "Klētņiem", Augustam Karlsonam no "Teitupņiem", Augustam Kronbergam no "Zeltniem", Jēkabam Augustam Luģim-Pluģim un vēl vairākiem sīkzemniekiem un zvejniekiem.³⁶ Zemes trūka, tādēļ bija ieplānots iemērit pļavas pie Engures ezera ap 1 000 ha platībā.³⁷ Tās bija tik slapjas, ka mērniecības darbus varēja veikt tikai ziemā. Daži saimnieki pat atteicās no pļāvām lielo meliorācijas izmaksu dēļ.

Pagasta pašvaldības darba apjoms samazinājās pēc tā sauktā Ulmaņa apvērsuma. 1934. gada 17. jūlijā valdība pieņēma likumu par pagasta pašvaldību darbības ierobežošanu izņēmuma stāvokļa laikā, to pienākumu loks tika sašaurināts, tomēr joprojām tā risināja visus jautājumus, kas saistīti ar pagasta budžetu un īpašumiem.³⁸

1935. gadā Engures platība bija mazāka nekā pašlaik - tie bija 10 880 hektāri. Pagasta pārziņā bija trīs pamatskolas: viena pilna pamatskola (sešklasīgā), kas atradās Engurē, un divas otrās pakāpes pamatskolas (četrklasīgās), kas atradās Bēzrciemā un Rideļos. Bēzrciema pirmās pakāpes pamatskolā strādāja viens skolotājs, Rideļu pirmās pakāpes pamatskolā - divi, bet Engures otrās pakāpes pamatskolā - trīs skolotāji. Telpas nebija īsti piemērotas skolu vajadzībām.³⁹

Pagasta vecākais tolaik bija M. Kolkrabs, darbvedis - Ernests Oškals (arī Oškals-Ešenbergs), revīzijas komisijas priekšsēdētājs K. Jansons, locekļi - A. Barss un V. Reinholds.⁴⁰ Noslēgti līgumi ar rajona ārstu un vecmāti, pagasta ziņnesi. Pagasta grāmatvedības uzskaitē bijuši šādi nodalījumi: sēklas fonds, mākslīgo mēsļu aizdevumi, žūpības apkarošanas fonds, zemes ierīcības izdevumi, ceļu fonds, valsts pabalsti lauksaimniekiem un citi. Pagastā pastāvēja Savstarpē-

jās ugunsapdrošināšanas biedrība. Tika sodīti tie saimnieki, kas nebija ēkas apdrošinājuši, un turpmāk tiem bija jāapdrošina savs īpašums piespiedu kārtā Lauku pašvaldību apdrošināšanas savienībā.⁴¹

Vēl 1930. gadā pagasttiesu vadīja P. Zaļums, turpmāk līdz pat 1939. gadam (vismaz) - P. Ermansons.⁴² Pagasttiesa izpildīja spriedumus un lēmumus mantojuma lietās, kā arī risināja aizbildnības lietas, galvenokārt bērniem, kas zaudējuši vecākus. Piemēram, 1938. gadā izbeigtas 16 un vēl jāturpina 19 aizbildnības lietas.⁴³

1939. gadā Engures iedzīvotājiem medicīnisko palīdzību sniedza rajona ārste H. Puķīte un vecmāte, kas dzīvoja “Zariņos”.⁴⁴

Pagasta teritorijā ietilpa vairāki zvejnieku ciemi - Engure, Ābragciems (saukts arī par Ābraģiem), Ķesterciems (saukts par Ķesterēm), Plieņciems (saukts arī par Plieņu ciemu jeb Plieņiem), Bērzciems un Lepsti jeb Lepste. Pagasta centrs atradās Engurciemā, kur bez skolas un aptiekas bija arī baznīca, strādāja vairāki amatnieki un tirgotāji.⁴⁵

Otrā pasaules kara gadi

Par Otrā pasaules kara tuvošanos vēstīja atsevišķu preču trūkums veikalos. 1939. gada decembrī pagasta pašvaldība jau nodarbojās ar petrolejas normu piešķiršanu. Papildus petroleju piešķīra Engures jūrmalas zvejnieku sabiedrībai, virsmežzinim un mežsargiem, kā arī baznīcas apgaismošanai.⁴⁶ Par to, ka varētu mainīties valsts sabiedriskā iekārta, gan neviens nedomāja.

1940. gada jūnijā Engurē nodibinājās padomju vara. Kā stāstījis bijušais milicis Jēkabs Kuklis, drīz pēc Sarkanās armijas daļu ienākšanas Latvijā Engurē ieradās Mazjēcis un vēl kāds virs no Tukuma un meklēja A. Romanovu, kas tobrīd ostā ar citiem vīriem lādējis kādu kuģi. Visu krāvēju klātbūtnē Mazjēcis centās pierunāt A. Romanovu, lai tas uzņemtas miliča pienākumus. A. Romanovs no piedāvājuma atteicās, Mazjēcis tad prasījis vīriem, lai iesaka kādu citu. Pēc ilgas pierunāšanas atvestos ieročus paņēma Jēkabs Alberts Kuklis un piekrita dibināt vietējo miliciju. Savukārt J. Kuklis pierunāja Frici Jurševicu uzņemties nodokļu piedzinēja pienākumus.⁴⁷

Par pagasta sekretāru jūlijā sāka strādāt A. Eisters.⁴⁸ Viņš amatā stājās sasirgušā Ernesta Oškalna vietā. Viens no viņa pirmajiem pienākumiem bija saistīts ar sabiedrisko organizāciju iznīcināšanu.⁴⁹ Pagasta vadības maiņa nenotika tik ātri, kā vēlējās apriņķa jaunā vadība. Engurē nevarēja atrast cilvēkus, kas gribētu strādāt padomju iestādēs. 1940. gada 2. septembrī ziņojumu par to, ka pagastā nav tādu vācu

izceļotāju zemju, kas būtu piešķiramas jaunajiem darba zemniekiem, vēl parakstījis pagasta vecākais M. Kolkrabs.⁵⁰

Pirmais Engures pagasta Izpildkomitejas priekšsēdētājs padomju okupācijas gadā bija kāds Millers, bet viņš strādāja pavisam neilgi. Pēc viņa priekšsēdētāja amatā stājās Augusts Karlsons, kopā ar viņu strādāja arī Aleksandrs Venterzutis no Ābragciema un Jānis Gronskis no "Čiekuriem".⁵¹ 1941. gadā J. Gronskis kļuva par pagasta Izpildkomitejas priekšsēdētāju.⁵² Viņu var tikai apbrīnot par drosmi un stingru nostāju, aizstāvot sava pagasta iedzīvotājus. Viņa darbības laikā nav notikusi izrēķināšanās ar iepriekšējo pagasta vadību vai citiem cilvēkiem. 1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju nav deportēts neviens Engures pagasta iedzīvotājs. Stāsta, ka viņš bieži braucis uz Rīgu un kārtojis jautājumus tur, nevis Tukumā.

Izpildkomitejas galvenais uzdevums bija zemes piešķiršana jaunajiem darba zemniekiem. Par pagasta zemes ierīcības komisijas priekšsēdētāju kļuva skolotājs J. Students.⁵³ Viņa vadībā sadalīja vecsaimniecības un pavisam zemes fondā ieskaitīja 367,6 hektārus zemes, ko plānoja sadalīt 13 jaunajiem darba zemniekiem. Bija plānots izveidot arī 49 piegriezumus mazzemniekiem.⁵⁴ Reformas gaitā notika arī vairāku zemes gabalu maiņa. Piemēram, 1940. gada 5. jūlijā uzrakstīts zemes ierīcības akts par starpgabala (2,4 hektāru platībā) atdalīšanu no Tisiņam piederošajām "Guņu" mājām, vietā dodot tādu pat zemes gabalu Engures valsts meža novadā un uzdodot līdzšinē-

Engures pagasta vecākais Mikēlis Kolkrabs, 1938. gads. Fotografāns nezināms. Attēls no albuma "Tukuma apriņķa lauku pašvaldības". TMNM 31462

jiem īpašniekiem likvidēt uz apmaināmās zemes augošo mežu līdz 1943. gada 25. janvārim.⁵⁵

Pagastā turpināja darbu ugunsdzēsēju vienība. 1941. gada maijā par Engures ugunsdzēsības komandas priekšnieku iecelts Alfrēds Romanovs no "Smilgām". 1941. gada 22. jūnijā Vācijas karaspēks sāka kara darbību ar PSRS, un pagastā bija jāievieš drošības pasākumi. Ar Engures pagasta Izpildkomitejas priekšsēdētāja J. Gronska rīkojumu A. Romanovs naktī no 26. uz 27. jūniju norīkots sargāt sabiedriskās ēkas Engurē no iespējamās dedzināšanas.⁵⁶

Lielākā daļa Engures pagasta padomju un partijas darbinieku nepaspēja un varbūt arī īsti nevēlējās evakuēties uz Padomju Krieviju. Engurē palika Izpildkomitejas priekšsēdētājs J. Gronskis, milicis J. Kuklis, kluba vadītājs K. Ozoliņš, Engures-Sēmes nodokļu inspektors F. Jurševics. 1941. gada jūlijā un augustā viņus visus apcietināja vietējā paš aizsardzības vienība, ko noorganizēja aizsargi, un nogādāja Tukuma cietumā. Pēc soda izciešanas Tīles koncentrācijas nometnē pie Tukuma viņi atgriezās savā dzīves vietā.⁵⁷

Bojā gāja tikai Jānis Students. Ieraksts Tukuma cietuma ieslodzīto alfabētiskajā sarakstā liecina, ka viņš apcietināts 1941. gada 28. jūlijā un nošauts mežā pie Valguma ezera 1941. gada 7. augusta naktī.⁵⁸

Karadarbība Engurē nenotika, bet jau 1941. gada jūlijā pagasta pašvaldībai piederošo "Doktorātu" savā lietošanā pārņēma vācu karaspēka jūras apsardzības vienība un lietoja to vēl 1942. gadā.⁵⁹

Pagasta valde savu darbību atjaunoja 1941. gada jūlijā. Par pagasta vecāko iecēla Ansi Gaili no "Rūsām". Viņš uzskatāms par drosmīgu vīru, jo uzdrošinājās vietējo aizsargu priekšā un arī vācu varas iestādēs aizstāvēt ugunsdzēsēju A. Romanovu, kas 1941. gada jūnija beigās sargāja ciema sabiedriskās ēkas. A. Gailis pierādīja, ka A. Romanovs sargāšanu veicis piespiedu kārtā, un panāca viņam celtās apsūdzības atsaukšanu.⁶⁰

1941. gada novembrī par pagasta vecāko jau strādāja Edmunds Kristsons. Sekretārs pienākumus joprojām pildīja E. Aisters, kurš amatā bija stājies padomju laikā.

Kara laikā darbojās arī tāda institūcija kā pagasta padomnieki. 1943. gada vasarā pavisam darbojās deviņi padomnieki, tai skaitā Alberts Arnolds Albergs no "Saulainēm", Rihards Bahmanis no "Zvaigznītēm" un Fridrihs Jirgens no "Muižkalniem". 1943. gadā pagastā nebija sekretāra. Kancelejā kādu laiku strādāja Milda Strazdiņa.⁶³

1942. gadā pagasta apsardzības grupu komandēja Georgs Fimbauer. Viņa pienākums bija rūpēties par drošību, sadarbojoties ar pagasta valdi, vietējo policijas kārtībnieku un vācu karaspēka daļām.⁶⁴

1944. gadā pagasta vecākā pienākumus joprojām pildīja E. Kristsons no "Līkkažokiem"⁶⁵, bet sekretāra un arī dzimtsarakstu nodaļas pārziņa - Artūrs Raudiņš.⁶⁶ Pagasta pašvaldība risināja dažādus jautājumus, tai skaitā arī pabalstu izsniegšanu. Piemēram, 1942. gadā pabalstu saņēma Lavīze Rezevska, kuras dēls bija Krievijā.⁶⁷ No 1944. gada aprīļa pabalstu saņēma Aleksandra Paršina, no 1. maija pabalstu 10 reihsmarku apmērā maksāja Krievijas bēglim Pēterim Rasgīkovam.⁶⁸

Pagasta valdes pienākumos ietilpa arī meža vai ceļa kļaušu darbu sadalīšana pa mājām un to izpildes kontrole. Par nepildīšanu vainīgam bija jāmaksā sods, bet maksātnespējas gadījumā - jāiet spaidu darbos. Visgrūtāk bija izpildīt meža materiālu piegādes normas. Vairāki saimnieki regulāri nebija kļaušas pildījuši un saņēma aizrādījumus un pat sodus, piemēram, Pēteris Šneiders no "Stopniekiem", Alberts Cīcis⁶⁹ un citi. Naudas sodus vecākiem uzlika arī par bērnu nesūtīšanu skolā. Iemesli skolas neapmeklēšanai bija dažādi. Friča Zamberga dēls Rolands nevarēja apmeklēt skolu, jo bija jāpalīdz zvejas un meža darbos, Augusta Grinberga meita Vilma palīdzēja darbos, turklāt viņai nebija mēteļa.⁷⁰

Engures pagasta nams. 1938. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Tukuma apriņķa lauku pašvaldības". TMNM 31462

Pagasta vadība nomainījās 1944. gada vasaras otrajā pusē. 1944. gada 26. augustā pagasta vecākā palīgam Zanderam no “Innužiem” saskaņā ar Tukuma apriņķa vecākā vietnieka K. Flugina rīkojumu jāuzņemas prombūtnē esošā E. Kristsona pienākumi.⁷¹

1945. gada 8. maijā Engures ciemā jau ieradās padomju karavīri. Robežsardzes rīcībā tūlīt nodeva bijušo Mācītājmāju, “Valdeķus”, “Kordonu” un “Saulaines”.⁷² Nekavējoties izsludināja rīkojumu visiem 16 līdz 60 gadus veciem vīriešiem pieteikties varas iestādēs. 11. maijā sākās tā sauktā “ķemmēšana”.⁷³ Padomju armijas karavīri garā ierindā nelielā atstatumā viens no otra pārstaigāja un pārmeklēja visu Latvijas teritoriju, tai skaitā arī Engures mežus. Daļa latviešu 19. divīzijas ierindas cīnītāju pēc kapitulācijas bija devušies mājās, un lielāko daļu saņēma ciet tā sauktie “ķemmētāji”. Tikai nedaudzi bijušie leģionāri iekļāvās tā sauktajās nacionālo partizānu grupās, vēl citi slēpās un darbojās individuāli.⁷⁴ Noķertos un tos, kuri pieteicās, nosūtīja uz filtrācijas nometnēm.

Pagasta pārvalde pēckara gados

1945. gadā Engures pagastā ietilpa trīs mazākas administratīvas vienības: Engures ciems, Bērzciema ciems un Plienčiema ciems, un katrā no tiem bija sava Izpildkomiteja, kas bija pakļauta Engures pagasta Izpildkomitejai. Piemērotus darbiniekus bija grūti atrast, jo lielākā daļa engurnieku no brīva prāta nevēlējās būt iesaistīti padomju pārvaldes sistēmā.

Dažas pirmās pēckara nedēļas pagasta Izpildkomitejas priekšsēdētāja amatā bija A. Sauka, bet viņa darbs neapmierināja Tukuma apriņķa Izpildkomiteju. 1945. gada 3. jūlijā viņa vietā iecēla K. Biteņnieku, kurš līdz tam strādāja par Patērētāju biedrības priekšsēdētāju. Jau 23. jūlijā arī viņš atteicās no darba, un viņa vietā no apriņķa atkomandēja kādu A. Moricu.⁷⁶ Par Izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieku iecēla Augustu Karlsonu.

1945. gada maijā Engures pagastā ieradās partorgs Dominiks Bunga, kurš visiem saprotamā valodā centās izskaidrot padomju valsts politiku un mērķus. D. Bunga mira 1946. gada aprīlī - 31 gada vecumā,⁷⁷ par partordzi kļuva Valda Beide.⁷⁸

Pagasta vadība nodarbojās ar vācu okupācijas zaudējumu un sējas platību uzskaiti, telpu meklēšanu ciemu izpildkomitejām, dibināja Zirgu iznomāšanas punktu, vaislas bulļu staciju un organizēja lauksaimniecības mašīnu remontu. Pagasts organizēja arī militu izsniegšanu trūcī-

gajiem iedzīvotājiem un palīdzēja novākt sienu sarkanarmiešu ģimeņiem. Viens no psiholoģiski grūtākajiem uzdevumiem saistījās ar tā saukto tautas ienaidnieku uzskaiti un bezīpašnieku māju nodošanu lietošanā citām personām.

Par tautas ienaidniekiem sauca tos, kas bija kā brīvprātīgie dienējuši vācu armijā vai devušies līdzī vācu okupantiem (emigrējuši), un viņu saimniecības ieskaitīja valsts zemes fondā un sadalīja jaunajiem darba zemniekiem. 1945. gada sadalīja “Līkkažokus”, “Pavārus”, “Jaunpuriņus”, “Muižkalnus”, “Saulaines”, “Jaunluģus” un vēl desmit mājas.⁷⁹ Augusts Kronbergs no “Zeltkalniem” iesniedza sūdzību par nelikumīgu zemes atsavināšanu, bet saņēma atbildi, ka lēmums ir likumīgs. A. Kronbergu ieskaitīja tautas ienaidnieka kategorijā, jo 1941. gadā viņš esot nodevis Engures-Sēmes pagastu nodokļu inspektoru Frici Jurševicu. A. Kronbergs kara laikā esot bijis nodokļu inspektors un turklāt dienējis vācu armijā kā brīvprātīgais.⁸⁰

Zemes gabalus atdalīja no vairākām saimniecībām: “Kausiem” un “Innužiem” Ķesterciemā, “Pūcēm”, “Vēdām”, “Uženiem” un “Pipjiem” Rideļu pusē, un piešķīra bezzemniekiem. Sarkanās armijas da-

Zvejnieks Lācis žauj tiklus. 1974. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma “Klapkalnciems”. TMNM 9117

ļa bija apmetusies “Oškalnos”, Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības Engures komandai ierādīja “Strautkalnus”, Galvenajai aptieku pārvaldei nodeva “Saulaines”, Doktorātā izveidoja skolas internātu utt. Bija iecerēts “Jaunluģos” iekārtot Tranzīta pludināšanas ūdensdārza kantori, bet to tomēr neizdarīja.⁸¹

Reizēm rīkojumi, ko saņēma pagasts, bija grūti izpildāmi, pat absurdi. Piemēram, divās dienās bija jāizved 500 steri malkas. Lai rīkojumu izpildītu, 28. jūlijā dots apkārtraksts visiem darbspējīgiem iedzīvotājiem ierasties uz kļaušu darbiem un malku izvest.⁸²

1947. gada 30. janvārī par pagasta Izpildkomitejas priekšsēdētāju iecēla Augustu Karlsonu, kurš Izpildkomitejas vadībā bija arī 1940. gadā. Kopā ar viņu strādāja priekšsēdētāja vietnieks Fricis Ozoliņš, Izpildkomitejas loceklis: Jānis Gronskis, Aleksandrs Venterzutis un Jēkabs Jēgers, sekretārs - Alberts Rozenieks.⁸³ Drīz vien sekoja nākamās izmaiņas. Pamatojoties uz slikto veselības stāvokli un nepieciešamību strādāt savā saimniecībā, no amata atteicās Fricis Ozoliņš.⁸⁴ 1947. gada 22. martā par Izpildkomitejas priekšsēdētāju kļuva Viktors Mašnovskis. Katru padomes sēdi viņš iesāka ar Tukuma apriņķa apkārtrakstu vai citu lēmumu un rīkojumu nolasišanu. Tā kā piesūtīto papīru bija daudz, sēdes ievilkās.⁸⁵

Pagasta Izpildkomitejas darbiniekiem nebija tiešas saistības ar nacionālo partizānu grupu likvidēšanu, tomēr tai bija jāsniedz atbalsts tā sauktajiem iznīcinātajiem, arī speciālajai Iekšlietu ministrijas Tukuma apriņķa operatīvajai grupai, ko izveidoja 1947. gadā un kurā darbojās arī Engures pagasta iecirkņa pilnvarotais Sokolovs.⁸⁶

1948. gada aprīlī Izpildkomitejas vadībā iecēla Pēteri Šneideru,⁸⁷ kurš pēc kara bija strādājis par sagādes aģentu Engures ciemā un 1946. gadā bijis Engures pagasta priekšsēdētāja vietnieks.⁸⁸

Pēteris Šneiders bija vecs pagrīdnieks, atbilda visām padomju darbinieka prasībām un piekrita strādāt Izpildkomitejā. 1929. gadā viņš bija sācis strādāt uz kuģa “Skauts”, kura līdzīpašnieks bija Ķesterciemā “Jaunluģu” saimnieks, tālbraucēju kapteinis Miķelis Zandbergs, bet 1940. gadā - uz kuģa “Sports”, kura daļas piederēja M. Zandbergam un tukumniekam V. Antonam. Kāds kreisi noskaņots kurinātājs Aisters bija iesaistījis Šneideru Sarkanās palīdzības organizācijā (MOPR) organizācijā,⁸⁹ un viņš pārvaldījis nelegālo literatūru. 1940. gada 21. novembrī kravas tvaikonī “Sports” nacionalizēja padomju varas iestādes. Uz kuģa izveidoja Izpildkomiteju, kas atbildēja par

saimnieciskajiem jautājumiem, un iecēla arī politisko vadītāju jeb tā saukto poļitruku. Kuģa kapteinis A. Pūliņš kārtoja papīrus, kas saistīti ar kuģa iziešanu jūrā, un komanda devās kārtējā reisā. 1941. gada vasarā Dancigā kuģi konfiscēja vācu varas iestādes, un apkalpe nonāca koncentrācijas nometnē Štuthofā, kur vīriem nācās būvēt krematoriju. Pēc kāda laika jūrniekus tomēr atbrīvoja, un viņi atgriezās uz kuģa, kurš jau bija pārdēvēts par “Magdalēnu” un kursēja uz Norvēģiju.⁹⁰

Engures pagasta vadības darbs pirms P. Šneidera stāšanās amatā bija vērtēts kā samērā slikts, jo neatbilda Staļina piecgādes vadlīnijām. Pagastā nebija iekārtoti sarkanie stūrīši, ciemos nebija noorganizēti priekšlasījumi par aktuālām politiskām tēmām, nebija strādāts, lai celtu masu labklājību, utt.⁹¹ Tukuma rajona padomju un partijas iestādes Engures pagasta Izpildkomitejai bija aizrādījušas, ka nav risināti lauksaimniecības un lopkopības produktivitātes celšanas jautājumi. Abi kolhozi - lauksaimniecības artelis “Dzintardruva” un zvejnieku artelis “Padomju zvejnieks” - nepildīja meža normas. Tikai piena sagādes normas bija izpildītas. Jaunajam priekšsēdētājam bija jāpanāk obligāto sagādes normu izpilde.⁹²

Engure. 20. gadsimta vidus. Fotogrāfs nezināms.

P. Šneidera darbība sākās visai saspringtā laikā. Engures un Nurmuižas apkārtņē periodiski darbojās pa kādai nacionālo partizānu grupai.

1949. gada 25. martā notika deportācijas. Uz Sibīriju izveda deviņus ciema iedzīvotājus no četrām ģimenēm: Rūdolfu Rozīti, viņa sievu Annu, māti Mariju un trīsgadīgo dēliņu Valdi, kā arī 82 gadus veco Jūliju Kuškeviču no Rideļu "Pūcēm", Vili Rēvaldu un viņa sievu Paulīni no Engures "Vēdām", Jēkabu Zanderu un viņa sievu Mariju no Ūsterciema "Innužiem".⁹³ Trūkst ziņu par pagasta vadības lomu šajā procesā, bet 1949. gada 26. martā pagasta Izpildkomitejas sēdē norādīts, ka priekšsēdētājs biedrs Šneiders nodevies dzeršanai.⁹⁴ Iespējams, viņam nebija viegli pieņemt notiekošo.

Pagasta Izpildkomitejas norīkota komisija aprakstīja izvesto cilvēku mantu. Pavisam aprakstīti 654 sadzīves priekšmeti, 147 lauksaimniecības piederumi un inventārs, 6 ēkas un 16 lopi, kā arī 4 950 kilogrami dažādu graudu un 1 331 kilograms miltu un citi izstrādājumi.⁹⁵

Dzimšanas apliecību izsniegšanas ceremonija Engures DDP ciema padomē. No kreisās: Lilija Feldmane, Antonija Ozoliņa, ciema Izpildkomitejas priekšsēdētāja Ausma Kalēja, bibliotekāre Maija Veinberga. 1973. gads. Fotografārs nezināms. Attēls no albuma "Engure". TMNM 9113

1949. gada nogalē pēc Latvijas PSR Ministru Padomes lēmuma notika reorganizācija: apriņķus un pagastus likvidēja un to vietā izveidoja rajonus un ciemus. Līdz ar to beidza pastāvēt Tukuma apriņķis un Engures pagasts, bet izveidots Tukuma rajons un Engures ciems. Bērziema, Engures, Ķesterciema ciema padomes likvidēja, turpmāk visu pārņēma jaunizveidotā Engures Darbaļaužu deputātu padome (DDP) un tās Izpildkomiteja. Šo pārmaiņu rezultātā nerisināts palika Engures skolas celtniecības jautājums, kas bija ļoti aktuāls.⁹⁶

1950. gada 15. janvārī Pēteris Šneiders nolika savas pilnvaras. Viņš gan aicināja darbā par jaundibinātās Kandavas Izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieku, tomēr viņš pārgāja darbā koku pludināšanā Rīgā un strādāja līdz 1964. gadam, kad atgriezās un strādāja Engures mežniecībā.

Engures ciema padomes darbība

1950. gadā jaunizveidotā Engures ciema DDP priekšsēdētāja pienākumus sāka pildīt Kārlis Kauliņš. Turpmākie divdesmit gadi raksturojami ar ekonomisko apstākļu uzlabošanos valstī, kolhozu nostiprināšanos un ciemu izaugsmi. Jaunais priekšsēdētājs mainīja ciema padomes darba stilu, ieviešot stingri plānveidīgu darbu un aktivizējot deputātu komisijas. Darbojās piecas komisijas. Budžeta pastāvīgā komisija pārbaudīja veikalu un vietējo iestāžu darbu finansu lietās, pārraudzīja plānu izpildi un nodokļu iekasēšanu. Labierīcību komisija pārbaudīja celtniecības darbu gaitu kolhozos, darbu fermās, remontus kultūras namā un citus pasākumus, kas attiecās uz vides sakārtošanu. Laukkopības komisija apstiprināja lauksaimniecības tehnikas gatavošanas, sējas, skābarības gatavošanas un ražas novākšanas grafikus un kontrolēja to izpildi. Ceļu komisija cīnījās par ceļu labošanu, tiltu remontiem un asfaltēšanu. Kultūras un izglītības komisija nodarbojās ar kultūras darbu un tās galvenais pasākums vienmēr bija gatavošanās Dziesmu un deju svētkiem.⁹⁷

1954. gada 1. jūlijā Engures ciemam pievienoja kādreizējo Milzkalnes pagasta Slocenes ciemu, kurā ietilpa Klapkalnciems, Apšuciems un Plieņciems. Tai pat laikā Rideļus atdalīja no Engures ciema un pievienoja Sēmes ciemam. No tā laika Engures ciemā ietilpst septiņi zvejniekciemi: Ābragciems, Bērziems, Engurciems, Ķesterciems, Plieņciems, Apšuciems un Klapkalnciems, kā arī Mežniecība jeb Ezernieki - kādreizējā Ezermuiža.⁹⁸

1955. gada martā notika kārtējās ciema DDP vēlēšanas, un par priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēja K. Kauliņu. Visvairāk darba bija Zvejniecības komisijai, jo lauksaimniecības artelis “Padomju zvejnieks” zvejas rīku trūkuma dēļ un neregulāro degvielas piegāžu dēļ jau vairākus gadus nevarēja izpildīt nozvejas plānu. Gadījās, ka ziemas bija ļoti aukstas un zvejnieki nevarēja iziet jūrā. Lai vīri neslaistītos un “nemeklētu pēc glāzītes”, priekšsēdētājs rosināja domāt par nodarbinātību ziemā, uzceļot laivu cehu Klapkalnciemā.⁹⁹

1958. gadā ciema padome tā sauktās bezsaimnieka mājas sāka pārdot to iemītniekiem. Pavisam pārdeva deviņas mājas: “Sildārziņus”, “Naktsvijoles”, “Jaunluģus”, “Depo”, “Jauntomaļus”, “Vecbūkokus”, “Mazapšas”, “Tiltiņus”, “Innužus”, savukārt Lielo krogu Pliņciemā nodeva Slokas Zivju apstrādes fabrikai dzīvokļu ierīkošanai.¹⁰⁰

1960. gada pavasarī slimības dēļ no Engures ciema DDP Izpildkomitejas priekšsēdētāja darba attiecās K. Kauliņš, un viņa vietā sāka strādāt Arija Egle. Visos ciema veikalos trūka maizes, piena un arī gaļas produktu, tādēļ jaunā priekšsēdētāja sāka aktīvi risināt iedzīvotāju apgādes jautājumus. Viņa panāca vienošanos ar Tukuma pienotavu par piena sagādi. Daudziem ciema iedzīvotājiem joprojām bija lopī, bet nebija atrisināts piena savākšanas un nodošanas jautājums. Vienā no kārtējām ciema padomes sesijām bija pieaicināts arī Tukuma pienotavas direktors Āboliņš, kurš apsoliya, ka piena savācēja algu un transportu tomēr nodrošinās pienotava un vietējiem veikalēm piegādās arī pienu pietiekamā apjomā.¹⁰¹ Ar priekšsēdētājas Ā. Egles iniciatīvu sāka kopt parku un labiekārtoja Lielajā Tēvijas karā kritušo karavīru Brāļu kapus.¹⁰²

Ciemā auga iedzīvotāju skaits, un skolas telpas bija kļuvušas par šauru. Daudzi vecāki rosināja būvēt jaunu skolu un atvērt arī vidusskolas klases. Zvejnieku artelis un ciema padome ideju atbalstīja, bet nespēja to risināt, jo tajā laikā vēl būvēja kultūras namu. Nolēma jautājumu skatīt 1962. gadā un lūgt Tukuma rajona DDP Izpildkomiteju rast līdzekļus skolas projektēšanai.¹⁰³

Jāpiebilst, ka jau 1960. gadu ciems beidza ar budžeta atlikumu un tālāk turpināja veiksmīgi strādāt. 1961. gada marta vēlēšanās par DDP priekšsēdētāju atkārtoti ievēlēja Āriju Egli, par vietnieci - bibliotēkas vadītāju Maiju Dansonī. Izpildkomitejā strādāja Jēkabs Šulcs, Alfrēds Ozoliņš, sekretāre - Antonija Ozoliņa.¹⁰⁴ Jaunā Izpildkomiteja turpināja iesāktos darbus, no kuriem aktuālākais bija Rīgas autobusu marš-

ruta pagarināšana no Apšuciema līdz Engures veikalam, elektrības ievilkšana Ābragciemā un Bērzciemā, sadzīves pakalpojumu punktu izveidošana, lai Engurē nodrošinātu šūšanas pakalpojumus un apavu remontu.¹⁰⁵ Sakarā ar pāreju uz obligāto astoņu klašu pamatskolas izglītību bija jārisina skolotāju dzīvojamās mājas būvēšanas, internāta paplašināšanas jautājumi, kā arī jānodrošina vakarskolas darbība.¹⁰⁶

Lai labāk organizētu darbu, izveidoja Veselības aizsardzības padomi, Klubu un bibliotēku padomi, Vecāku komiteju padomi, Veikalu padomi, tajās iesaistot nozaru speciālistus.¹⁰⁷ Tā kā ciema priekšniecība pēc dekrēta atvaļinājuma darbā neatgriezās, 1963. gada sākumā par priekšsēdētāju sāka strādāt Laimonis Blizīkis. 1964. gadā vietējo padomju vēlēšanās viņu ievēlēja amatā.¹⁰⁸

Sešdesmito gadu vidū visā Engures ciemā, kurš atrodas Tukuma rajona ziemeļu daļā, pastāvēja zvejnieku artelis "Padomju zvejnieks", Slokas Zivju konservu fabrikas cehs Engurē, 4 zivju pieņemšanas un apstrādes punkti Apšuciemā, Bērzciemā, Klapkalnciemā un Pliņciemā; darbojās 8 veikali, ēdnīca, 5 klubi, 2 bibliotēkas, slimnīca, feldšeru un vecmāšu punkts, aptieka, 6 sakaru nodaļas. Bērzciemā bija Latvijas Koku pludināšanas kantora punkts.

Bibliotekāre un novadpētniece E. Zubova, bibliotekāre-mācekle L. Feldmane un aktiviste D. Feldmane bibliotēkā. 1974. gads. Fotogrāfs nezināms.

Ciema teritorijā bija Engures un Apšuciema astoņgadīgās skolas. Bērziema pamatskolu slēdza 1967. gada pavasarī, un bērni mācījās Engures astoņgadīgajā skolā. Ciema padomes uzmanība bija veltīta jaunās skolas celtniecībai Engurē. Par būvi bija atbildīga Tukuma rajona DDP un personīgi Tautas Izglītības nodaļas vadītājs I. Kampars. Fondēto materiālu trūkuma dēļ celtniecība kavējās.

Sešdesmitajos gados kolhoza mehāniskajās darbnīcās un dokeru brigādē bija konstatēti dzeršanas gadījumi darba laikā. Saskaņā ar partijas un valdības lēmumiem par “sociālistiskās likumības un sabiedriskās kārtības ievērošanu” ciema padomes Izpildkomitejai bija jākontrolē un jānovērš šādi gadījumi. Ciemā darbojās sabiedriskie kārtības sargi, bija izveidota zvejnieku arteļa Biedru tiesa,¹¹⁰ tomēr dzeršana nemazinājās. Ciemā nebija pat mašīnas, ar ko dzērājus nogādāt Tukuma rajona milicijas nodaļas atskurbtuvē.¹¹¹

1965. gadā bijušais baznīcas īpašums “Ērgelnieki” uzņemts ciema īpašumu uzskaitē.¹¹²

1967. gadā par ciema DDP Izpildkomitejas priekšsēdētāju ievēlēja Ausmu Kalēju. Lietu nodošanas procesā atklājās, ka lauksaimniecības nodokļa ievākšanas un obligātās apdrošināšanas 1. ceturkšņa plāni nav izpildīti, vienīgi pašaplikšanās nodoklis ir izpildīts par 119%.¹¹³ Jaunajai priekšsēdētājai atklātie trūkumi bija jānovērš un darbs jāuzlabo.

Kā lasāms Engures ciema DDP padomes sesiju protokolos, “1967. gads pagāja darbaļaužu lielas politiskās aktivitātes un darba kāpinājuma apstākļos. Kolhoznieki, strādnieki un kalpotāji ar lielu entuziasmu veica piegādes uzdevumus un obligātā kārtā piedalījās pasākumos, kas veltīti PSRS 50. gadadienas sagaidīšanai”. Īstenība bija citāda, un par to liecina citi ciema padomes sesiju protokoli. Bija ļoti daudz problēmu pārtikas apgādes jomā: reti varēja nopirkt gaļu, desas un gaļas konservus, reizēm trūka arī piens un maizes. Kopš Ķesterciemā izveidoja Vissavienības nozīmes kūrortu un vasarās sabrauca atpūtnieki, veikalā sviestu vispār neredzēja.¹¹⁴ Pārtikas apgādes problēmas bija ļoti aktuālas. Absurdi, bet ciemā nevarēja nopirkt zivis, tāpēc zvejnieki tās “čiepa” un nesa mājās. Nedrīkstēja būvēt zivju žāvējamās būdas, bet tās tomēr tika būvētas. Tikai 1967. gada pavasarī Izpildkomiteja panāca vienošanos ar Jūrmalas Zvejnieku patērētāju biedrību par zivju kioska celtniecību Engurē.¹¹⁵

Daudzi kolhoznieki vēlējās būvēt dzīvojamās mājas, bet veikalā trūka būvmateriālu. Kādā ciema padomes sesijā veikalvedis Gaigals

paskaidroja, ka ķieģeļu nebūs, kamēr neizbūvēs ostu.¹¹⁶ Modē bija nākušas gāzes plītis, bet veikalā to nebija. Salīdzinājumā ar citiem ciemiem dzīves līmenis Engures ciemā tomēr bija augstāks. 1968. gadā darbojās frizētava, kurpnieka darbnīca, vilnas apmaiņas punkts, kā arī Tukuma rajona sadzīves pakalpojumu kombināta izbaukuma veļas mazgāšana un ķīmiskā tīrītava.¹¹⁷

1971. gada marta vēlēšanās par ciema DDP Izpildkomitejas priekšsēdētāju ievēlēja Ausmu Kalēju, par vietnieci - Maiju Veinbergu, sekretāri - Ozoliņu, par Izpildkomitejas locekļiem: Veroniku Kalnbaļķīti un Arvīdu Kalvānu.¹¹⁸ Turpmākajos gados izstrādāja Engures ciemata ģenerālo plānu un uzsāka aktīvu celtniecību. Izstrādāja arī gāzes vada izbūves projektu, gazificēja 32 dzīvokļus. Ciema padome sāka organizēt konkursus par glītāko un sakoptāko sētu.¹¹⁹

1973. gada vietējo padomju vēlēšanās par Izpildkomitejas priekšsēdētāju kļuva Maija Veinberga, bet par vietnieci - Ārija Egle. Arvīds Kalvāns un Juris Ozols bija Izpildkomitejas locekļi.¹²⁰ Izpildkomitejas darbība bija saistīta ar plašiem celtniecības darbiem: ekspluatācijā nodeva 18 dzīvokļu māju, uzsāka skolotāju dzīvojamās mājas celtniecību, nodeva ekspluatācijā automātisko telefonu centrāli, risināja labiekārtošanas problēmas.

Engures pagasta Izpildkomiteja. No kreisās: I. Lapiņa, J. Kalnpurs, priekšsēdētāja A. Kārklīņa, G. Buholcs, sekretāre A. Ozoliņa, S. Ļeščika. Pēc 1977. gada. Fotografāns nezināms.

1975. gads bija jubileju gads. Sakarā ar 30. gadadienu, kopš PSRS uzvaras pār fašistisko Vāciju tika izveidots un atklāts padomju karavīru kapu ansamblis Klapkalnciemā. Plaši svinēja gan Engures skolas 125. gadadienu, gan Jūrskolas 100. gadadienu. Engures vidusskolas direktors K. Ēdelnieks rosināja vākt materiālus muzejam, savukārt E. Zubova pētīja ciema vēsturi.¹²¹

1977. gadā par Engures ciema padomes Izpildkomitejas priekšsēdētāju sāka strādāt A. Kārkliņa.¹²² 1979. gads bija nozīmīgs ciema vēsturē ar Engures vidusskolas jaunās ēkas nodošanu ekspluatācijā.¹²³ 1981. gadā piešķīra zemi un sāka veidot Tukuma pilsētas iedzīvotāju dārkopības kooperatīvus Klapkalnciemā un Engurē pie Ezerkrastiem.¹²⁴

1982. gadā Engures ciema Tautas deputātu padomes (TDP) Izpildkomiteja tika ierakstīta Tukuma rajona Goda plāksnē par labu darbu. Kā viens no rādītājiem minēts fakts, ka plānotais noguldījumu apjoms krājkasē pārsniegts par 249%.¹²⁵ Tomēr deputāti sesijās aktualizēja tādus jautājumus kā pabalstu izmaksas māmiņām, kas audzina bērnus līdz 1 gada vecumam, sakaru pakalpojumu sliktā kvalitāte, mājlomu

30. gadadienas svinības kopš PSRS uzvaras pār fašistisko Vāciju Otrajā pasaules karā. Klapkalnciema Memoriāla atklāšana. 1975. gads. Fotogrāfs nezināms.

skaita samazināšanās, veikalu apgāde utt. 1985. gadā Izpildkomiteja izstrādāja gaļas un gaļas produktu tirgošanas grafiku un kontrolēja tā izpildi.

1987. gadā - jaunajos saimniekošanas un pārkārtošanās apstākļos - ciema Izpildkomiteju vadīja Raimonds Lubgins. Kopā ar viņu strādāja D. Kodoliņš, J. Kalnpurs, E. Dzenis, V. Zihmanis, K. Ēdelnieks, A. Rieksts, V. Aleksejenko.¹²⁶ Darbs veicās. Astoņdesmitajos gados Engurē, Bērziemā un Pliņciemā izbūvētas attīrīšanas iekārtas, Engurē nodota jauna katlu māja, izveidoti apgaismoti gājēju celiņi. Tā kā visā valstī bija uzsākta cīņa pret alkoholismu, pie ciema Izpildkomitejas izveidoja īpašu Žūpības un alkoholisma apkarošanas komisiju A. Valdmaņa vadībā, kas pārbaudīja dzērienu pārdošanas kārtību un to, vai nav pārkāpts aizliegums lietot stipros dzērienus sabiedriskajās vietās.¹²⁷

Dziesmotās revolūcijas laiks

Atklātības un pārkārtošanās procesi vedināja ļaudis domāt par patiesu demokrātiju. Engure bija viena no pirmajām pašvaldībām, kur sākās diskusijas un notika dažādu viedokļu konfrontācija. 1988. gadā atklājās, ka Engures lauku iecirkņa galvenais ārsts Mārtiņš Āboliņš darbojas cilvēktiesību aizstāvēšanas grupā "Helsinki 86". Deputāti viņam aizrādīja par ārzemju radio klausīšanos, darbību pretpadomju grupā un ieteica risināt slimnīcas saimnieciskās problēmas, nevis nodarboties ar blakus lietām.¹²⁸ Septembrī viņu atstādināja no amata, un par galveno ārsti kļuva Ruta Berga.¹²⁹

1988. gada rudenī Latvijas Tautas frontes (LTF) atbalsta grupa iesaistījās ciema problēmu risināšanā, pievērsa uzmanību ekoloģiskajai situācijai Baltijas jūrā, ietekmēja ciema padomes lēmumus, panākot būvniecības pārtraukšanu Kēsterciemā, pievērsa uzmanību vietējo kultūras pieminekļu atjaunošanai. Šajā gadā zvejniekiem izsniedza arī pirmās 22 atļaujas nodarboties ar piekrastes zveju.¹³⁰ LTF atbalsta grupa piedalījās visās Tautas manisfestācijās, kas notika Rīgā Daugavas krastmalā.

1988. gada 23. decembrī pēc LTF Engures nodaļas iesnieguma deputāti atļāva pacelt nacionālo karogu virs ciema kultūras nama.¹³¹ Karogu bija sagādājusi kultūras nama vadītāja Dzintra Novika un pirmo reizi virs kultūras nama to pacēla jau novembrī. Kāds no vietējiem padomju varas atbalstītājiem esot draudējis, ka zvanīs drošības iestādēm, bet kolhoza "Padomju Zvejnieks" priekšsēdētājs Andrejs Dandzbergs teicis: "Bet es saku, lai viņas velk karogu!"¹³² A. Dandzbergs

atbalstīja LTF Engures nodaļas aktivitātes un aicināja visus, kam bija tāda iespēja, pacelt sarkanbaltsarkanos karogus pie savām mājām.

1989. gadā notika kapu sakopšanas talkas. Nostiprināja Engures kapsētas valni, atjaunoja Pirmajā pasaules karā kritušo vācu un somu karavīru kapus¹³³ un Apšuciema kapsētas žogu un kapliču, izplāva aizaugušo Plieņciema kapsētu un saremontēja Bērzciema kapsētas zvanu torni, kā arī Apšuciema kapliču.¹³⁴

1989. gadā notika PSRS Tautas deputātu vēlēšanas. 318. Tukuma nacionāli teritoriālajā apgabalā bija izvirzīti četri kandidāti. Pirmo reizi Padomju Savienībā notika demokrātiskas vēlēšanas un tajās par PSRS Tautas deputātu ievēlēja A. Dandzbergu. Viņš izmantoja savu deputāta statusu, lai risinātu saimnieciskus jautājumus un veicinātu mazo ostu, tai skaitā Engures ostas, attīstību Latvijā.

1990. gadā 3. janvārī ciema Tautas deputātu padomes sēdē piedalījās PSRS Tautas deputāts Andrejs Dandzbergs un rosināja deputātus lemt jautājumus pēc sirdsapziņas, jo partijas diktāts vairs nepastāv. Sēdē par padomes priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Vilciņu. Diskusijas izvērtās par Raimonda Lubgina kandidatūru Izpildkomitejas priekšsēdētāja amatam. Tieši Latvijas Tautas frontes nodaļas pārstāvji atbal-

Zvejnieku arteļa "Padomju zvejnieks" vadība: partijas pirmorganizācijas sekretārs E. Dzenis, arodbiedrības vietējās komitejas priekšsēdētāja S. Ļeščika, galvenais inženieris A. Dandzbergs, M. Siljēkabs, priekšsēdētāja vietnieks V. Aļeksejenko. 1984. gads. A. Vitoliņa foto.

stīja viņa ievēlēšanu, pamatojot, ka viņš pāris gadus ciema labā paveicis vairāk nekā daudzi citi.¹³⁵ Deputāts Guntis Driņķis ierosināja lemt par atbalstu Latvijas PSR Augstākajai Padomei valsts simbolikas atjaunošanas jautājumā, atzīstot sarkanbaltsarkano karogu un Baumaņu Karļa "Lūgšanu" par himnu.¹³⁶

1990. gada 19. decembrī ciema TDP sesijā deputāts Vilciņš ierosināja mainīt pārvaldes sistēmu un izveidot pagasta valdi. Deputāti nobalsoja par izteikto priekšlikumu. Viņi arī izteica neuzticību Latvijas PSR valdībai, noraidot jebkāda savienības līguma noslēgšanu, un PSRS prezidenta tiešās pārvaldes gadījumā apņēmas pildīt tikai Latvijas Republikas likumus un lēmumus. Sekoja 1991. gada janvāra notikumi.

Vēsturē iegājusi A. Dandzberga runa PSRS Augstākās padomes sēdē 1991. gada 15. janvārī, kas notika Maskavā. Divas dienas iepriekš - 13. janvārī - Viļņā bija nogalināti 14 civiliedzīvotāji, dienu iepriekš - 14. janvārī - Baltijas Kara apgabala virspavēlnieks Kuzmins bija pieprasījis atcelt visus Latvijas Republikas Augstākās Padomes izdotos likumus, kas ir pretrunā ar PSRS Konstitūciju. Vecrīgā bija izveidotas barikādes un engurnieki, tāpat kā citi lauku ļaudis, bija devušies cīņā par savu brīvību. Omoniešu vienība jau bija apšaudījusi uz Brasas tilta novietotās kravas automašīnas un piekāvusi šoferus.

A. Dandzbergs savā runā, ko translēja televīzija visā Padomju Savienībā, norādīja, ka demokrātiskā sabiedrībā tautai ir tiesības izteikt savu gribu un Baltijas tautas ir izdarījušas savu izvēli. Viņš uzsvēra, ka PSRS vadītāji ir atbildīgi par to, lai bruņotie spēki netiktu izmantoti pret mierīgiem iedzīvotājiem.¹³⁷ Liktenis bija lēmis, ka tieši A. Dandzbergs atklāja pasaulei patiesību par norisēm Baltijā. Viņa runa izprovocēja PSKP ģenerālsekretāra M. Gorbačova dusmas un nosodījumu, bet ietekmēja Baltijas virzību uz brīvību un patstāvību.

Pašvaldības darbība mūsdienās

1991. gada 21. maijā pieņēma lēmumu reorganizēt pašvaldību, un 4. jūlijā bijušo Izpildkomitejas priekšsēdētāju Raimonu Lubginu ievēlēja par pagasta vecāko.¹³⁸ Pašvaldības darba apjoms krietni pieauga. Atšķirībā no padomju laika, kad vietējo padomju iespējas bija visai ierobežotas, jaunizveidotajai pašvaldībai bija dotas tiesības un prasīta arī atbildība par pagasta saimnieciskās, sociālās un ekonomiskās dzīves organizēšanu.

Pirmie pašvaldības lēmumi bija saistīti ar īpašumtiesību atjaunošanu un licenču izsniegšanu uzņēmējdarbības vai komercdarbības veikšanai.¹³⁹ 1991. gadā arī pašvaldība centās sakārtot īpašumu jautājumus un sāka ar bērnodārza un bijušā zvejnieku arteļa (zvejnieku kop-saimniecības “Engure”) kultūras nama pārņemšanu.¹⁴⁰ 1990. gada 21. augustā izveidoja Zemes komisiju A. Plikšķa vadībā, un sākās kārtējie mērnieku laiki. Vecās kartes nebija saglabājušās, un, kaut arī iedzīvotājiem pašiem bija jāsaģādā arhīva izziņas, bieži vien zemes īpašumu lietās bija lielas neskaidrības. 1992. gadā zeme lietošanā bija piešķirta 505 iedzīvotājiem.¹⁴¹

Mainījās pagasta budžeta veidošanas principi. Kādreizējo dotāciju vietā ieņēmumi galvenokārt veidojās no apgrozījuma, peļņas, īpašuma, iedzīvotāju ienākuma un zemes nodokļa, ienākumiem no pašvaldības mežiem, kā arī subsīdijām un iekasētajām valsts nodevām.¹⁴²

1992. gada 12. augustā pēc paša vēlēšanās no darba atbrīvoja R. Lubginu - tas lielā mērā bija saistīts ar viņa bijušo piederību PSKP, nevis ar kļūdām pašvaldības vadītāja amatā. Septembrī pagasta valdes priekšsēdētāja amatā ievēlēja Kārli Kramenu.¹⁴³

Smagākie tajā laikā bija sociālie jautājumi. Ļaudis dzīvoja diezgan trūcīgi, un palīdzība bija ļoti nepieciešama. 1992. gada rudenī pienāca

Pagasta padomes priekšsēdētājs Andris Kalnozols, 2007. gada 23. maijs.
K. Ozolas foto.

pirmais humānās palīdzības sūtījums no ārzemēm.¹⁴⁴ Pieauga arī Zemes komisijas darba apjoms. 1993. gadā komisiju sāka vadīt Andris Kalnozols.¹⁴⁵

Pagastā samazinājās bērnu skaits, turklāt daudzi nevēlējās vai nespēja izmantot bērnudārza pakalpojumus. Tukšajās telpās 1993. gadā izveidoja Mūzikas skolu,¹⁴⁶ bet 1994. gadā to pārveidoja par Mākslas skolu un apstiprināja tā direktoru Arni Zviedri.¹⁴⁴ Par spīti visai ierobežotajam līdzekļu apjomam pašvaldība atbalstīja izglītības un kultūras darbinieku ieceres un tālejošus projektus.

1993. gadā pagastam bija jāuzņemas arī sociālās palīdzības funkcijas, jo 24 iedzīvotāji nespēja nomaksāt apkures rēķinus.¹⁴⁸

1994. gadā notika izmaiņas pagasta sekretāres pilnvarojumā: tika atļautas notariālās darbības, un turpmāk iedzīvotājiem nebija jābraukā uz Tukumu, lai apstiprinātu dokumentu kopijas vai izgatavotu norakstus.¹⁴⁹

1997. gada 9. aprīlī par Engures pagasta padomes locekļiem ievēlāti: Jēkabs Ziriņš, Juris Rudovskis, Juris Segliņš, Alfons Eglītis, Atis Bērziņš, Skaidrīte Pētersone, Skaidrīte Orlova, Rita Brauna un Jānis Kārklīņš.¹⁵⁰ Par pagasta padomes priekšsēdētāju uz četriem gadiem ievēlēja Juri Segliņu.

1998. gadā nodibināja pašvaldību sadarbības apvienību (PSA) “Engure”. Tās mērķis bija veicināt Engures, Mērsraga, Ķūļciema, Balgales, Laucienes un Zētenes pašvaldību sadarbību kopēju projektu ietvaros.¹⁵¹ 1999. un 2000. gadā PSA “Engure” strādāja Miera korpusa pārstāvis Džuda Pekora no Kalifornijas.¹⁵²

2001. gada 8. martā vietējo pašvaldību vēlēšanās ievēlēja jaunus deputātus, no kuru vidus par Engures pagasta padomes priekšsēdētāju ievēlēja Andri Kalnozolu. 2005. gada vēlēšanās viņu ievēlēja atkārtoti.¹⁵³

Šajos gados pašvaldība ir kļuvusi finansiāli stabilāka un pamazām var atļauties modernizēt pagasta infrastruktūru un labiekārtot teritoriju. Tradicionāli ik gadus notiek konkurss “Par sakoptāko Engures pagasta īpašumu”. 2006. gadā konkursa uzvarētājiem balvas sarūpēja a/s “BTA”, dāvinot īpašuma apdrošināšanas polises 1., 2. un 3. vietas ieguvējiem: Zēbergu un Meirānu ģimenēm, kā arī Tatjanai Gekai.

Attīstoties vietējam tūrismam, arvien aktuālāka kļūst nepieciešamība pēc tūrisma informācijas. 2006. gadā Tūrisma attīstības valsts aģentūra pagasta teritorijā izvietoja informatīvos standus “Engures

kultūrvēsturiskie objekti“. Vasaras sezonā visi zvejniekciemī atkal ir atpūtnieku pilni, un tas liecina, ka Engures pagasta uzņēmumiem ir visas iespējas attīstīties, bet pašvaldībai - atkal jaunas rūpes. Pagasta teritorijā pieaug pastāvīgo iedzīvotāju skaits. Līdz ar lielo pieprasījumu pēc apbūves gabaliem joprojām aug zemes cenas. Pagasta iedzīvotāji cenšas sadalīt savus īpašumus mazākos un izdevīgi pārdot. Pēdējo desmit gadu laikā īpašumu skaits pieaudzis aptuveni par vienu trešdaļu.¹⁵⁴ Mērnīeku laiki pagastā joprojām turpinās.

1. Konversācija svārdnica. 15. sēj., 30302. sleja
2. Konversācijas vārdnica. 15. sēj., 30315-30316. sleja
3. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī./Rakstu krāj, Toreiz Rideļos. Dokumentāli stāsti un atmiņas, Talsi, APL, 2004, 77. lpp.
4. Zubova E. J. P. Brandts un Engures hronika. 18. lpp. TMNM Za 1652
5. Zubovas E. izraksti no Latviešu Avīzēm par Engures pagastu (1822-1935). 34. lpp. TMNM Za 1650
6. Latviešu Avīzes, nr. 10, 1828. gada 6. marts
7. Latviešu Avīzes, nr. 1, 1831. gada 1. janvāris
8. Latviešu Avīzes, 1833. gads 15. maijs
9. Latviešu Avīzes, nr. 18, 1831. gada 7. maijs
10. Latviešu Avīzes, nr. 18, 1831. gada 7. maijs
11. Latviešu Avīzes, nr. 14, 1836. gada 23. februāris
12. Kristone R. Senie Rideļnieki./Rakstu krāj, Toreiz Rideļos., 106.-108. lpp.
13. Valdemārs K. Lietišķā sarakste. R., 1997, 574. lpp.
14. Latvijas jūrnīcības vēsture. R., Rīgas vēstures un kuģnīcības muzejs/Preses nams, 1998, 94. lpp.
15. Engure. Albums. Sagatavoja Apšūciema atstogadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9077
16. Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju. P. Nonāca priekšvārds un sakārtojums. Rīga, Kultūras Bals, 1930, 25.-28. lpp.
17. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 49. lieta, 29. lpp.
18. Uzes J. atmiņas. Pierakstītas 1966. gada 29. jūlijā. TMNM Za 1322
19. Jūrmalnieka J. atmiņas. PVA 35. fonds, 12. apraksts, 334. lieta, 15. lpp.
20. Konversācijas vārdnica. 15. sēj., 30307-30309. sleja
21. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 1. lieta, 57. lpp.
22. Konversācijas vārdnica. 15. sēj., 30321. sleja
23. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999. 54. lpp. TMNM PZa 1649
24. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 91. lieta, 46. lpp.
25. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 72. lieta, 51., 147. lpp.
26. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 133. lieta, 2. lpp.
27. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 87. lpp.
28. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 12-19. lpp.
29. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 48. lieta, 237. lpp.
30. LVVA, 1356. fonds, 2. apraksts, 22. lieta, 206. lpp.
31. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 173. lpp.
32. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1602. lieta, 98. lpp.
33. LVVA, 1356. fonds, 2. apraksts, 26. lieta
34. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 71. lieta, 27. lpp.
35. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1651. lieta, 99. lpp.
36. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 71. lieta, 27. lpp.
37. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1602. lieta, 50. lpp.
38. Konversācijas vārdnica. 15. sēj., 30309. sleja

Engures attīrīšanas iekārtas. 2007. gada 14. jūlijs. L. Nagliņa foto.

39. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 159. lieta, 4. lpp.
 40. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 160. lieta, 2., 5. lpp.
 41. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 158. lieta, 13. lpp.
 42. LVVA, 6263. fonds, 2. apraksts, 21. lieta, 25., 34.-38. lpp.
 43. LVVA, 6263. fonds, 2. apraksts, 2. lieta, 3. lpp.
 44. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 159. lieta, 4. lpp.
 45. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 72. lieta, 32., 148. lpp.
 46. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 103-104. lpp.
 47. Liepiņa A. Vēstures lapaspuses. Piezīmju burtnīca. 1975.
 48. LVVA, 1679. fonds, 157. apraksts, 230. lieta, 3. lpp.
 49. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 79. lpp.
 50. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 79. lpp.
 51. Engure. Albums. Sagatavojta Apšūciema astongadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9077
 52. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 21. lpp.
 53. LVVA, 1679. fonds, 157. apraksts, 230. lieta, 3. lpp.
 54. Pētersone A. Agrārās reformas Tūkuma aprīņi 1940. un 1945. gadā.//Rakstu krāj. Tūkuma novada kultūrvēsture. II grāmata. Tūkuma muzejs, Tukums, 1997, 80. lpp.
 55. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1609. lieta, 33. lpp.
 56. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 21. lpp.
 57. Engure. Albums. 1973. TMNM 9077
 58. Tūkuma cieta novada ieslodzīto alfabētiskais saraksts. 1941-1944, 155. lpp. TMNM 1652
 59. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 48. lieta, 20. lpp.
 60. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 30. lieta, 21. lpp.
 61. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 105. lieta, 1.-15. lpp..
 62. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 30. lieta, 9. lpp.
 63. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 71. lpp.
 64. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 77. lpp.
 65. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 1. lpp.
 66. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 3., 44. lpp.
 67. Turpat, 68. lpp.
 68. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 1., 3. lpp.
 69. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 8.-14. lpp.
 70. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 44-46. lpp.
 71. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 30. lieta, 1. lpp.
 72. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 4. lpp.
 73. Engure. Albums. 1973. TMNM 9077
 74. Strods Heinrihs. Latvijas Nacionālo partizānu karš. 1944-1956. R., 1996, 129. lpp.
 75. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 5. lpp.
 76. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 1. lpp.
 77. Engure. Albums. 1973. TMNM 9077
 78. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 1. lpp.
 79. Turpat, 8. lpp.
 80. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 4. lpp.
 81. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 1. lpp.
 82. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 6. lpp.
 83. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 1. lpp.
 84. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 4. lpp.
 85. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 15. lpp.
 86. Jansons Ritvars. LPSR Drošības iestāžu cīņa pret nacionālajiem partizāniem Tūkuma aprīņi 1945.-1953. gados.//Rakstu krāj. Tūkuma novada kultūrvēsture. IV grāmata. Tūkuma muzejs, Tukums, 1999, 38. lpp.
 87. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 1. lpp.
 88. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tūkuma rajona Engures ciemu. 78. lpp. TMNM Za 208.
 89. Turpat, 79. lpp.
 90. Latvijas jūrnīcības vēsture, 202. lpp.
 91. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 1-6. lpp.
 92. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 189. lpp.
 93. Represēto saraksts. 1949.//Zurn. Latvijas Arhivi pielikums. 4. sējums. R., LR Valsts arhīvu direkcija, 1991, 2. lpp.
 94. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 16. lpp.
 95. Puķīte Sofija. Izzaņa par deportācijām Engures pagastā. 2007
 96. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 145. lieta, 14. lpp.
 97. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 1-9. lpp.
 98. Ozoliņas A. atmiņas. 1961. Pierakstījusi L. Steinbauma.
 99. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 29. lieta, 9. lpp.
 100. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 133. lieta, 1. lpp.
 101. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 30. lpp.
 102. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 145. lieta, 8. lpp.
 103. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 145. lieta, 15. lpp.
 104. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 2. lpp.
 105. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 5. lpp.
 106. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 23. lpp.
 107. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 18. lpp.
 108. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 246. lieta, 4. lpp.
 109. Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. 1 daļa, R., Zvaigzne, 1967, 478. lpp.
 110. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 257. lieta, 32. lpp.
 111. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 256. lieta, 30. lpp.
 112. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 257. lieta, 28. lpp.
 113. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 321. lieta, 1. lpp.
 114. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 321. lieta, 9-14. lpp.
 115. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 321. lieta, 9. lpp.
 116. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 321. lieta, 15. lpp.
 117. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 321. lieta, 37. lpp.
 118. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 9. lpp.
 119. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 26. lpp.
 120. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 450. lieta, 9. lpp.
 121. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 450. lieta, 43. lpp.
 122. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 484. lieta, 28. lpp.
 123. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 509. lieta, 7. lpp.
 124. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 543. lieta, 14. lpp.
 125. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 61. lpp.
 126. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 21. lpp.
 127. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 4. lpp.
 128. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 51. lpp.
 129. Turpat, 78. lpp.
 130. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 75-77. lpp.
 131. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 75-77. lpp.
 132. Strautmane Gunta. Andrejs. Atmiņu grāmata. Rīga, BTA, 2000., 143. lpp.
 133. Viols V. Sakops Enguri.//Lair. Tūkuma Ziņas, nr. 44, 1989. gada 13. aprīlis. TMNM PZa 860
 134. Engures ciema Tautas deputātu padomes 23.03.89. lēmums. TMNM Za 865
 135. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 1. lpp.
 136. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 8. lpp.
 137. Strautmane Gunta, 260-264. lpp.
 138. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 67. lpp.
 139. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 53. lpp.
 140. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 35. lpp.
 141. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 128., 132. lpp.
 142. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 92. lpp.
 143. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 120. lpp.
 144. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 53. lpp.
 145. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 736. lieta, 41. lpp.
 146. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 736. lieta, 55. lpp.
 147. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 757. lieta, 4. lpp.
 148. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 74. lpp.
 149. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 757. lieta, 4. lpp.
 150. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999., 27. lpp.
 151. Gile Indra. Izzaņa par Engures pagastu. 2007
 152. Turpat.
 153. Turpat.
 154. Intervija ar B. Kleinu. Pierakstīja A. Ozola. 2007

Zvejniekiemu kultūrvide

Ābragciems

Par Ābragciemu

Ābragciema nosaukums - Abu ragu ciems - norāda uz tā atrašanās vietu starp diviem zemes rāgiem. "Jāsiņu" māju saimnieks Lagzdiņš, ko ciema ļaudis sauca pēc viņa vecā uzvārda par Španku, zināja teikt, ka ciema pirmās mājas celtas pie neliela līča, kas atradās divu zemesragu aizvējā. Gadu gaitā viens zemesrags noskalots. Ciema senākais nosaukums esot "Abu ragu mājas". Ciemam augot arvien lielākam, radies nosaukums - "Abu ragu ciems", ko vietējā dialektā sauc par Ābragciemu.¹

Vilis Veldre grāmatā "Dzīve pie jūras. No Kolkas līdz Ainažiem" raksta, ka ciema nosaukums cēlies no "Ābragu" māju vārda. Zināms, ka ciemā vismaz 19. gadsimtā dzīvojuši Ābragu dzimta. Šķiet, ka šo māju senākie iedzīvotāji bijuši ienācēji no Igaunijas un sevi saukuši par ābragiešiem, tādēļ arī ciema nosaukums rakstāms ar burtu "ā".² Kā vēsta laikraksts "Latviešu Avīzes", 1824. gadā jūrā pie Dundagas gājīs bojā kāds Mārtiņš Ābrags, bet 1826. gadā 68 gadu vecumā miris ciema iedzīvotājs Jēkabs Ābrags. Zināms, ka Mārtiņš Ābrags bijis samērā turīgs zvejnieks, kam piederējusi laiva un tīkli, un ka traģiskā notikuma brīdī viņam mugurā bijušas labas drēbes un kabatā 50 sudraba rubļi, kas ietirgoti par nozvejotām zivīm.³

1931. gadā "Ābragi" (tagad - "Mešābragi") piederēja trim⁴ īpašniekiem: Marijai Bērziņai, Annai Zulķei un Pēterim Ambīnam. Otrā lielākā saimniecība bija "Jāsiņi", kas 1939. gadā piederēja Otilijai Špankai, arī Lagzdiņai, un viņas bērniem: Emīlijai Emmai Alvīnei Grēbei, Amildai Dorotejai Venterzutis-Zutis un Līnai Marijai Venterzutis-Zutis.⁵ Ābragciemā bija vēl arī trešās lielās mājas - "Jēči", kas 1949. gadā piederēja Miķelim Siliņam.⁶

Netālu no Ābragciema - uz zemes raga Engures ezerā - bijusi vēl viena liela saimniecība, dēvēta par "Krieviem". Tās tuvumā 19. gadsimta vidū izveidojās arī vairākas citas saimniecības. Pēc 1842. gada, kad izraka kanālu no Engures ezera uz jūru, kritās ezera ūdens līmenis un atklāja plašas pļavas. Tās zemes, kas veidojās, ūdenim atkāpjoties, piederēja zemniekiem, un viņi paplašināja esošās vai sāka veidot jau-

nas saimniecības. Tā kā būvēšanās notikusi uz zemes raga pie “Krievu” mājām, ciems nosaukts par Krievragciemu.⁷

Pēc nostāstiem spriežot, Engures ezera krastā netālu no Ābragciema senos laikos dzīvojuši cilvēki, kas runājuši svešā valodā un zvejojuši citādi nekā vietējie. Neviens vairs nevar pateikt, kādas tautības cilvēku viņi bija, bet vietējie viņus saukuši par krieviem. Tā kā apkārtnes ļaudis pret viņiem nav izrādījuši viesmīlību, svešie drīz aizgājuši, bet nosaukums Krievragciems saglabājies.⁸

Ciema vēsture

Ābragciems ir neliels ciems, un tā vēsturē nav zināmi kādi īpaši notikumi. 1921. gadā ciemā bija tikai pieci zvejnieki un viņiem bija 14 tikli, 3 tiklu laivas un 2 vadiņlaivas.⁹

Agrārās reformas laikā ciema saimniecību skaits palielinājās. Saskaņā ar zemes ierīcības plānu 1927. gadā paredzēja ierīkot 18 jaunas saimniecības, tai skaitā piegriezumus pieciem mazzemnieku īpašumiem, trīs valsts zemes (robežsarga dienesta zemi) un vienu - saimnieciskām un kulturālām vajadzībām.¹⁰ Pēc Agrārās reformas -1938. gadā - ciemā bija 17 mājas, dzīvoja 15 zvejnieki un bija piecas motorlaivas.¹¹ Tikai divu māju iedzīvotāji nebija zvejnieki un nodarbojās ar kādu citu amatu.

Par ciema ievērojamāko iedzīvotāju var uzskatīt tālbraucēju kapteini un kuģīpašnieku Andreju Tomelu (1851-?), kurš dzīvoja Ābrag-

Kempings Ābragciemā. 2007. gada 23. marts. L. Nagliņa foto.

ciema "Jēčos". A. Tomels beidzis Rīgas jūrskolu 1884. gadā un kļuvis par burinieka "Austrā" kapteini. Viņš bija pirmais latviešu kapteinis, kas veica Transatlantijas reisu no Lielbritānijas uz Brazīliju. Savā mūžā A. Tomels bijis vairāku burinieku kapteinis, tai skaitā braucis uz Plieņciemā būvētā kuģa "Matilde", "Anna Matilde" un Ķesterciemā būvētā burinieka "Milda".¹²

Ievēribas cienīgs varētu būt fakts, ka pirmais zvejnieku arteļa "Padomju zvejnieks" priekšsēdētājs bija ciema iedzīvotājs, pieredzējis zvejnieks Aleksandrs Venterzutis. Viņu ievēlēja arteļa dibināšanas sapulcē 1948. gada 21. martā - no 158 jaunizveidotā arteļa zvejniekiem par viņu balsoja 126.¹³ Ābragciemā izveidoja 3. zvejnieku brigādi, un to vadīja brigadieris A. Zariņš.¹⁴ Mazliet vēlāk izveidoja arī lauku brigādi, kurā strādāja Bērziema un Ābragciema ļaudis brigadiera A. Andrusa vadībā.¹⁵

Zvejniecība

Katrā pagastā, arī Engures, dzīvoja gan zvejnieki, ko dēvēja par jūrmalniekiem, gan zemnieki, ko dēvēja par arājiem. Ja zemnieku turības rādītājs bija zemes un sētas lielums, tad zvejnieka sociālais statuss bija atkarīgs no laivas esamības un viņa personiskajām un profesionālajām īpašībām. Zvejnieka vērtējumā liela nozīme bija jūras pazīšanai, zivju dzīvesveida zināšanai, prasmei vadīt laivu un izvēlēties loma vietu.

Arī zvejas riki bija dažādi atbilstoši zvejas vietai. Piekrastes zvejai lietoja mazās laivas, zvejai ar vadiem un tīkliem vidēji tālu no krasta - tā sauktās vada laivas, bet dziļjūras zvejā - selgas jeb lielās laivas.¹⁶

Ziemeļkurzemē 19. gadsimtā bija zināmas 9 reņģu pasugas - katra zvejojama citā laikā un citādām metodēm. Lielgalvainās reņģes, kas bija visai liesas un negaršīgas un parādījās līdz ar pirmo dienvīdu vēju, zvejoja agri pavasarī. Ledus reņģes bija ļoti garšīgas, bet tās zvejoja agri pavasarī tālu jūrā pie ledus, kamēr turējās auksts laiks. Sīkās reņģes uzradās īsi pirms ievu ziedēšanas. Ievu reņģes lielos baros parādījās ievu ziedēšanas laikā un bija mīkstas un garšīgas. Nārsta reņģes nāca līdz ar ziemeļu vēju pēc ievu reņģēm un bija vēl garšīgākas. Tās pazuda, līdzko iestājās silts laiks. Rudzu reņģes, kurām bija garšīga un tauka gaļa, atpeldēja rudzu plaujas laikā jūlija beigās līdz ar ziemeļu vēju. Tukšvēderu reņģes parādījās, kad pūta spēcīgs jūras vējš, un bija zvejojamas tālu jūrā līdz pat rudens salnām, bet nebija visai garšīgas. Rudens reņģes jeb auksta laika reņģes parādījās līdz ar spēcīgajiem rudens vējiem, turējās lielos baros un bija zvejojamas

līdz pat salam. Mazās dzeltenās reņģes atnāca vēlu rudenī ar ziemēju vēju, kas pēkšņi pārvērtās mierīgā krasta vējā un atnesa sniegu. Tā gadījās reizi vairākos gados.¹⁷

Katrai zivju sugai lietoja īpašus tīklus. Turīgā zvejnieku sētā bija brētliņu tīkli, reņģu tīkli, salaku tīkli un mencu tīkli, kā arī bušu vadi, luču vadi un lašu vadi. 20. gadsimta pirmajā pusē sāka būvēt murgus. Zvejas rīki lielākoties tika gatavoti mājās ziemas periodā.¹⁸ Ar tīklu aušanu un lāpīšanu, kā arī buru aušanu parasti nodarbojās ģimenes sievietes. Zvejnieku atraitņu ģimenēs tas bieži vien bija vienīgais peļņas avots. Vislielākā tīklinieču koncentrācija 1897. gadā bija vērojama Ragaciema piekrastē. Viņas bija specializējušās vadu šūšanā un pie viņām pasūtījumus varēja izdarīt arī citu ciemu zvejnieki.¹⁹ Lai tīklus varētu lietot, to augšējā maļā noteiktos attālumos bija jāiesien pludiņi, bet apakšējā - atsvariņi. Šo darbu, ko sauca par tīklu iestādīšanu jeb iestellēšanu, parasti veica vīrieši. Zināms, ka Ābragciemā to darījusi arī kāda sieviete. Ragaciema piekrastē esot bijušas vairākas sievietes - lomu kopējas, kas apstrādāja nozvejotās zivis, bet parasti gan ģimenes sievietes tika pašas ar visu galā.²⁰

Zvejniecība ir kolektīva nodarbe. Dažkārt arī laivas bija kopīpašums. Ābragciemā dažās laivu draudzēs vienam piederēja laiva, otram - bura, bet trešajam - tīkli. Parasti gan katram zvejniekam bija

Ābragciema "Kāpnieki". Īpašums piederēja Lagzdiņam, ko sauca arī par Španku. Ap 1968. gadu. Fotogrāfs nezināms.

savi tikli. Laivas īpašniekam jeb stūrmanim, kā arī buras īpašniekam jeb zēģelvīram parasti bija pieci tikli, bet trešajam zvejniekam jeb vidusvīram - tikai trīs.

Ābragciemā bija sastopams arī cits zvejas organizācijas veids. Kāda rudens laiva jeb dziļjūras laiva piederēja stūrmanim, bet bura - zēģelvīram. Ja zēģelvīrs iegādājās sev mazāku vasaras laivu, tad stūrmanis deva tai piemērotu buru. Trešais vīrs taisīja mazo vasaras laivu jeb vadiņlaivu un gādāja tai piemērotu buru. Šajā variantā, braucot rudens zvejā, trešajam vīram bija par vienu tiklu mazāk nekā abiem pārējiem. Zvejā ar vasaras laivu visiem bija vienāds tiklu skaits un katrs dabūja tās zivis, kas ieķērās viņa tīklos.

Lielie bušu tikli, kas bija pietiekami dārgi, parasti bija kopīpašums, un ar to noķerto lomu dalīja vienādās daļās.²¹ Tiklus atšķīra pēc īpašuma zīmēm. Ar īpašuma zīmēm parasti apzīmē mantū, kura pieder vienam saimniekam: zvejas rīkus un citus darbarīkus. Zīmes varēja būt vienkāršas, piemēram, viena slīpa svītra (/), vairāku slīpu svītru kombinācija (///), vai viens burts (A), parasti vārda vai uzvārda pirmais burts. Bija arī sarežģītākas zīmes, kas veidoja vairāku simbolu grupu. Tās parasti tika vai nu iegrebtas, vai iededzinātas uz attiecīgā priekšmeta. Īpašuma zīmes lika, lai saimnieks varētu atpazīt savu lietu un lai citi respektētu viņa īpašuma tiesības.²²

Laiku noteica pēc daudzām un dažādām pazīmēm. Kā savulaik stāstīja “Jāsiņu” māju saimnieks Lagzdīņš, īsi pirms vētras ūdens līmenis jūrā vienmēr pacēlās gandrīz par metru. Kaut arī citreiz jūra bija pavisam mierīga, visi zināja, ka būs stiprs pūtiens. Viņš zināja arī teikt, ka ziemeļrietumu vējš jeb lods parasti izraisīja “stipru gaisa (mākoņu) skriešanu un atnesa lielos vējus”. Atbilstoši vēja nosaukumam lielos viļņus parasti sauca par loda viļņiem.²³

Savukārt Jānis un Liba Kārkliņi no “Dangām” stāstījuši, ka dienvidrietumu vējš, ko zvejnieki sarunvalodā dēvēja arī par meža vēju, vienmēr atpūš aukstu ūdeni un zivis tad aiziet tālu jūrā. Jūras vējš - ziemeļaustrumu vējš jeb mākaris - agri pavasarī parasti iepūš siltu ūdeni, un tad gaidāms bagāts gads.²⁴

Zivju tirdzniecība

Ābragciems senāk skaitījies braucēju ciems, jo zvejnieki nav pārdevuši izpircējiem, bet paši izvadājuši savus lomus un tirgojuši apkārtnes miestos un pilsētās. Zvejnieki zivis bieži vien veda arī uz gada tirgiem vai pārdeva krodziniekiem. 1822. gadā Lepstes kroga

krodzinieks Bērtulis uzpircis un vedis uz Rīgu pārdošanai zivis. Viņam palīdzējis piecpadsmitgadīgais dēls un puisis. Rīgā vienā reizē ietirgoti aptuveni 80 rubļi.²⁷ Zivis iepirka arī apkārtējās muižas. Piemēram, 1816. gada ziemā Zentenes muižas klēts pārzinis iepirka zivis no Engures ezera zvejniekiem.²⁸

Zivis veda pārdošanai uz Rīgu, Sloku un Talsiem. Tukuma Tirgus laukumā 20. gadsimta sākumā bija uzcelts īpašs Zivju paviljons. Vasaras sezonā, kad apkārtējos ciemos apmetās atpūtnieki, zivīm bija labs noiets. Reņģu lomus pirka galvenokārt Rīgas tirgotāji.

Parasti rīta lomus tīrīja, sālīja un kūpināja. Pret vakaru zivis sapaņķoja īpašos no egļu dēlišiem darinātos kubliņos, pa 6 000 līdz 7 000 reņģēm katrā, vai arī savēra uz iesmiem un nodeva vedējam, kas bija kāds vecāks vīrs vai zvejnieksieva. Ap pusnakti vedējs jau bija Slokā, kur Lielupes krastā gaidīja tvaikonītis un zivju tirgotāja uzticības persona, kas samaksāja vedējam un kravu pavadīja tālāk līdz Rīgai. Vedējam vienmēr līdzī bija uzskaites grāmata, kurā tirgotāja uzticības persona izdarīja ierakstus.²⁹

Ābragciemā 19. gadsimta beigās dzīvoja arī plaši pazīstamais zivju pārpircējs Mārtiņbergs, kurš uzpirka zivis no zvejniekiem plašā apkārtnē un pārdeva tālāk lieltirgotājiem Rīgā. Uz ciemu brauca arī vairāki pārpircēji no Žagares un Rokišķiem Lietuvā. Daži ebreji ieradās tikai uz īsto zvejas laiku un dzīvoja Ābragciemā vairākas nedēļas, līdz sagatavoja nepieciešamo reņģu, luču, bušu, asaru un raudu daudzumu

Jūras krasts Ābragciemā, 2007. gada 23. marts. L. Nagliņa foto.

un varēja doties atpakaļceļā. Tālākai pārvadāšanai zivis sālīja un žāvēja stiprāk.³⁰

Vecie ļaudis zināja teikt, ka dažkārt karstā vasaras laikā zivis nav varējuši pārdot - tad veduši uz mežu un gāzuši grāvī. Parasti tad teikuši, ka atdod zivis mežkungam.³¹

Mūsdienu Ābragciems

Mūsdienās Ābragciems plašāk pazīstams kā atpūtas vieta. Padomju laikā pašā jūras krastā - starp diviem zemesragiem - atradās tūrisma kompleksa "Vaivari" filiāles kempinga mājiņas. Kempings ieguvis nosaukumu "Ābragciems", un to no 2001. gada 24. maija apsaimnieko akciju sabiedrība "Latvijas Finieris". 2005. un 2006. gadā Vides izglītības fonda starptautiskā žūrijas komisija piešķīra kempinga "Ābragciems" pludmalei tā saukto "Zilo karogu", un tas nozīmē, ka tā vides kvalitāte atbilst visaugstākajiem kritērijiem. Lai pludmalei piešķirtu zilo karogu, to vērtē pēc 27 kritērijiem, kas raksturo ūdens kvalitāti, vides labiekārtotību (atkritumu novietnes, dabas aizsardzība, notekūdeņi), drošības un pakalpojumu kvalitāti (glābšanas dienesti un aprīkojums, tualetes, pirmā medicīniskā palīdzība), kā arī vides aizsardzības izglītības un informācijas pieejamību par ūdens un vides kvalitāti, iespējas apmeklētājiem pašiem pārliecināties par ūdeņu tīrību.³²

Netālu no Ābragciema atrodas otrs kempings - "Vecupe", kur piedāvā naktsmītnes, pirtis un dažādas iespējas sportiskām aktivitātēm un izklaidei.

1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu. 29. lpp. TMNM Za 208
- Laumane Benita. Zeme. Jūra. Zvejniekvieta. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē. R., Zinātne, 1996, 63. lpp.
- Latviešu Avīzes, nr. 40, 1824. gada 30. oktobris
- Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
- Turpat.
- Turpat.
1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu. 29. lpp. TMNM Za 208
- Zubovas E. Pieraksti. 1984. gada 15. decembris. TMNM Za 1571
- LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 49. lieta, 4.144. lpp.
- LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 257-259. lpp.
- Laumane, 63. lpp.
- Latvijas jūrmiecības enciklopēdija. 1850-1950. Enciklopēdija. Rīga, Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs/Preses nams, 1998, 136. lpp.
- Buklets "Padomju zvejnieks - 25". Tukums, 1973, 1. lpp.
- TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 9. lpp.

- Kolhozs "Padomju zvejnieks", 12. lpp. TMNM Za1280
- Cimmermanis Saulvedis. Zveja un zvejnieki Latvijā 19. gadsimtā. Rīga, Apgāds Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis, 1998, 67. lpp.
- Cimmermanis, 95. lpp.
- Cimmermanis, 146. lpp.
- Cimmermanis, 155. lpp.
- Cimmermanis, 173-175. lpp.
- Cimmermanis, 177. lpp.
1975. gada ekspedīcijas materiāli, 30. lpp.
- Turpat, 31. lpp.
- Turpat, 33. lpp.
- Cimmermanis, 206. lpp.
- Cimmermanis, 200. lpp.
- Cimmermanis, 205. lpp.
- Cimmermanis, 204. lpp.
- Cimmermanis, 210. lpp.
- Cimmermanis, 209. lpp.
1975. gada ekspedīcijas materiāli, 35. lpp.
- Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007

Bērzciems

Par Bērzciemu

Bērzciems senāk saukts arī par Bēzru ciemu un tas būvēts kā rindu ciems - visas mājas rindā gar ceļu viena otrai blakus. Nosaukums "Behrsezem" parādās kādā 1747. gada kartē.¹ Atšķirībā no citiem Engures pagasta ciemiem, tā apkārtnē ir laba lauksaimniecībā izmantojama zeme, saimniecības platības ziņā bijušas lielākas nekā citviet un to saimnieki - turīgāki.

Bērzciems ir sens zvejniekciems. Agrāk, kad vēl zvejoja ar laivām, ciemā bijuši divi sedumi: Bērzciema un Lepstu (alksnājs), un tas varētu nozīmēt, ka senos laikos bijuši divi nelieli ciemi, kas laika gaitā saplūduši vienā. Bērzciemā ir sekla piekraste, tādēļ senāk laivas tikušas novietotas uz sēkļiem patālu no krasta. Lai slapjie tīkli nebūtu jānes tik tālu līdz malai, vabas tīklu žāvēšanai ierīkoja simt vai divsimt metrus tālu jūrā, kur beidzas lielie akmeņi.²

Iepretim ciemam jūrā bija sešas zvejas vietas, ko sauca par lomiem jeb zvejnieku valodā - luōmiem: Lielakmens loms, Tipa loms iepretim Tipas stigai vai purvam, Radziņstīgas loms iepretim Radziņu stigai, Kapu loms iepretim kapsētai, Ķellupes loms iepretim Ķelragam un Īmiņa loms iepretim Īmiņa mežam un kalnam.³

Skats uz Bērzciemu. Ap 1934. gadu. Fotogrāfs nezināms. TMNM 7323

Zvejnieki jūrā orientējās pēc krasta līnijas un kalniem, ko no jūras labi varēja redzēt. Lielākais orientieris bija Mīlzukalns. Atkarībā no tā, kā pret to novietojās citi orientieri, zvejnieki atrada ceļu uz mājām vai zvejas vietām. Viens no tādiem orientieriem bija Deviņas kalns, pret kuru deviņu asu dziļumā jūras dibens bija smilšains un bagāts zivīm. Zvejnieki orientējās arī pēc Mērsraga baznīckalna.⁴ Uz Mērsraga pusi jūras krasts kļūst akmeņains, un zvejniekiem tad jāuzmanās. Sēkli pret Mērsraga ostu sauc par Stuōderi jeb navigācijas zīmi. Augšpusē no tās jūras dibens 15 metru dziļumā ir smilšains, bet lejpusē 5 līdz 6 metru dziļumā ir akmeņi, un lielākiem kuģiem no tiem jāuzmanās.⁵ Kā stāsta, senos laikos bērciemnieki, kurinot ugunsurus, uz akmeņiem uzmānījuši vienu otru kuģi un tos aplaupījuši.

Labā zvejas vieta bijusi tā sauktā Sudmaliņu smilkte.⁶ Zvejas vietu aiz trešā sēkļa dēvēja par Dziļjomu jeb, kā saka bērciemnieki - Dziļjuōmu.⁷ Jau kuģu ceļā - aptuveni 5 vai 6 kilometrus no krasta iepretim Lepstes krogam - atradās Ņurka, kur grunts ir ļoti akmeņaina. Uz Engures pusi bija vēl viena tāda vieta, kas saukta par Paņurku. Vārda nozīme nav īsti skaidra. Ņurkā varēja gūt labu lomu, bet bija ļoti jāuzmanās no lielajiem kuģiem, citādi varēja zaudēt visu.⁸ Tā bija visaugstākā vieta jeb vistālāk selgā esošā zvejas vieta, kur gāja zvejot mencas.

Bērciema "Lielkristu" sētas apbūve. Attēls no Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja, 1973. gads. E. Vēvera foto. Neg. Nr. 15488

Lepstu likumā iepretim vecajai mežsargmājai atradās tā sauktā tālās zvejas vieta. Vasaras mēnešos (no jūnija līdz augustam) pie Lepsteskroga apmetās zvejnieki no Ābragciema, Apšuciema, Engures un Engures ezera piekrastes - Ķūļu ciema jeb Ķūļciema un Dziedru ciema - un zvejoja ar metamajiem tīkliem un bušu un luču vadiem. Likumā labi ķērās gan butes, gan luči, gan arī sīgas un vimbas. Ķūļciema un Krievragciema, kā arī Engures zvejnieki devās tālajā zvejā arī uz Daudzīti, kas atradās otrpus Mērsragam. Tālāko ciemu zvejnieki šajās zvejas vietās ieradās veselām ģimenēm un parasti dzīvoja vairākas dienas vai pat nedēļas. No vecām burām viņi darināja teltis dzīvošanai, gatavoja azaidu ugunskurā. Zvejnieku sievas parasti devās vīriem līdzī un turpat zivis arī iztīrīja, sāļīja. Daļa loma tika pārdota, daļa - gatavota ziemai.⁹

Ziemā ciema ļaudis nodarbojās ar zemledus zveju uz ezera, ko sauca par loma bīdīšanu. Parasti vairāki zvejnieki apvienojās un izveidoja tā saukto vada draudzi. Uz ledus brauca ar zirgiem, izcirta garu U veida āliņģi, kurā ielaida vadu - vairākus kopā sašūtus un pie garām kārtīm ar virvēm piestiprinātus tīklus. Zem ledus tos bīdīja uz priekšu ar speciālu rīku - dzenamo dalbiņu, bet no ūdens ārā cēla ar nelielu viņču. Ja ledus jūrā bija sasniedzis vismaz pusmetra biezumu, tā saukto loma bīdīšanu varēja veikt arī jūrā.¹⁰

Bērzcimnieki nodarbojās arī ar dzintara rakšanu. Pēc Mērsraga kanāla izrakšanas 1842. gadā Engures ezerā ievērojami krities ūdens līmenis, un iedzīvotāji varēja lasīt dzintaru ezera krastā. Netālu no ezera būdā dzīvojuši dzintara uzpircēji, kas diezgan labi maksājuši. Dzintaru lasīja arī jūras krastā pēc vētrām.

18. gadsimta beigās, kad Kurzemes hercogisti inkorporēja cariskā Krievija, Bērzcimā izveidoja muitas punktu un robežapsardzes posteni. Pirmie 12 robežjātņieki ciemā ieradās 1796. gada pavasarī. Viņu komandieris kapteinis fon Hohenhauzens apmetās "Skoru" dzīvojamā nama pretistabā.¹¹ Līdz 1829. gadam Bērzcimā dzīvoja arī tā sauktie zūkuri, kam bija jānovēro kuģi un jāseko, vai sveša prece netiek vesta no "kuģiem uz zemēm" un nelaimes gadījumā pirmajiem jābūt kuģu glābšanas un preču apsardzes vietās. 1829. gadā kāds zūkuris Hāns tika pārcelts uz Upesgrīvu.¹²

Mājas Bērzcimā

Kopš seniem laikiem visas Bērzcima zemes piederējušas deviņiem saimniekiem. Kā 1975. gadā Tukuma mākslas un novadpētniecības muzeja darbiniekiem stāstījusi Marija Steriņa no "Kautiņu" mā-

jām Bērzciemā, astoņi saimnieki dzīvojuši Bērzciemā: "Lielkristos", "Mazkristos", "Kalsās", "Skorās", "Bancās", "Bunkšās", "Pollukšos" un "Āķos"¹³; devītais - "Neilandos" - ārpus ciema. Citi iedzīvotāji stāstīja, ka esot bijušas tikai septiņas vecās saimniecības. To īpašnieki it kā bijuši vienīgie, kuri izdzīvojuši lielā mēra laikā 1710. gadā. Viņi visi esot turējušies kopā. Bērzciemā esot bijusi tāda kā saimnieku komisija, ko vadīja "Kalsu" saimnieks Ansis Pētersons - dižākais saimnieks ciemā.¹⁴

Šo saimniecību galvenais iztikas avots bija lauksaimniecība. Piemēram, "Pollukšu" saimnieks audzēja kaņepes striķu jeb virvju gatavošanai.¹⁶ Bagātājiem saimniekiem katram bija aramzeme aptuveni 9 ha platībā un arī kopīgas pļavas Ķūļciemā un Krievragciemā, ko vietējie sauca par Krievragu, aptuveni 24 līdz 34 ha platībā.¹⁷ Citiem ciema iedzīvotājiem bija tikai aptuveni 1,5 hektāri zemes. Vecajās saimniecībās turēja piecas vai sešas govus un vairākus zirgus, bet tā sauktajiem mazmājniekiem parasti bija tikai viena govs, pāris cūkas, piecas vai sešas aitas un viens zirgs. Vecajiem saimniekiem piederēja kopīga rija, vēlāk - kopīga kuļmašīna. Tie algoja kūlējus un parasti nokūla labību visiem. Viņi turēja arī gājējus - puīšus un meitas.

Zvejniecība bagātājiem saimniekiem vairāk bijis kā tāds papildus ienākumu avots. Tiklu būdas visiem zvejniekiem bija celtas vienuviet jūras krastā. Nabadzīgākie zvejnieki, kuriem nebija savas tīklu būdas

Bērzciema "Lielkristi". Attēls no Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja. 1973. gads. E. Vēvera foto. Neg. Nr. 15490

un vabas, tīklus žāvēja pie bagātajiem saimniekiem un par to veica kādus darbus, piemēram, palīdzēja siena novākšanā.¹⁸

Bērziema "Skoras" piederēja Fišeru dzimtai, un tur dzīvoja tālbraucēji kapteiņi: Miķelis Fišers (1845-1927) un viņa dēls Andrejs Fišers (1876-1948). Miķelis Fišers jūrā gājis maz. 1886. gadā viņš braucis par kapteini uz burinieka "Anna Ottilie", bet vēlāk kļuvis par burinieka "Maria" īpašnieku, burinieku "Anna Ottilie", "Rūķis", "Trīne" un "Trīne Cecīlija" līdzīpašnieku. Viņa dēls Andrejs mācījies Engures Jūrskolā, 1898. gadā beidzis Ventspils Jūrskolu, bet tālbraucēja kapteiņa diplomu ieguvis Liepājas Jūrskolā 1900. gadā. Bijis motorburinieka "Zvaigzne", "Zvejnieks" un burinieka "Augusts Eduards" līdzīpašnieks un kapteinis.¹⁹ 20. gadsimta trīsdesmitajos gados "Skorās" Andrejam Fišeram bija veikals.²⁰

Bērziema apbūve

Saimniecībā parasti bija vairākas ēkas - dzīvojamā māja, klēts, rija, vēlāk - labības šķūnis, pagrabs, pirts.²¹ Bija arī zivju žāvējamais namiņš un tīklu būda.²² Trīne Krekause no "Magoņu" mājām stāstījusi, ka bagātākajās saimniecībās dažkārt bija arī vāgūzis ratiem un citiem braucamrikiem. Rija senos laikos bijusi kopīga visiem bagātajiem saimniekiem un atradies ceļa malā, tai vietā, kur 20. gadsimta otrajā pusē ierīkots zivju apstrādes ceha kantoris.²³

Daudzas dzīvojamās mājas Bērziemā būvēja no akmeņiem, kā saistvielu izmantojot kaļķu javu. Akmeņus veda no jūrmalas un no Engures ezera.²⁴ Bagātajiem saimniekiem arī kūts bija būvēta no akmeņiem, vēlāk - dzeltenajiem ķieģeļiem. Pārējiem mājas visbiežāk celtas no koka, kas sagatavots ziemā. Skujkokus būvniecībai parasti cirta jaunā mēnesī, lapu kokus - vecā.²⁵ Guļbūvēm parasti izmantoja priedes koku. Baļķus saveda mājās, novietoja uz bukiem un zāģēja ar divroku zāģiem, turot tos vertikāli. Buki bija cilvēka auguma augstumā, tādēļ augšā kāpa jaunākie vīrieši, bet apakšā strādāja meistars, kas vadīja zāģi.²⁶

Jumtu ēkām gatavoja gan no niedrēm, gan egļu mizas, retāk - no salmiem. Zināms, ka salmu jumts bija "Lielkristu" šķūnim. Egļu mizas jumtam no koka plēsa veselas, tās stiprināja ar krusteniskām kārtīm, lai vējš neaizpūstu. Bagātākās saimniecības atļāvās uzlikt dakstiņu jumtu.²⁷

Niedru jumtu gatavoja no Engures ezerā grieztām niedrēm. Lai jumts iznāktu taisnāks un līdzenāks, meklēja vissmalkākās niedres.

Parasti ņēma niedres, kas izaugušas cilvēka plecu augstumā. Niedres grieza ziemā, stumjot pa ledu speciālu griežamo rīku jeb grūžamo, kas gatavots no noasināta zāģa muguras ar diviem rokturiem. Ja bija sniegiem bagāta ziema, niedres grieza ar vienroci, kas bija līdzīgs sirpim, tikai bez likuma.²⁸ Tās sēja kūlišos aptuveni 30 centimetru diametrā un apsēja ar kārklu mizu.

Niedres uz jumta piegludināja ar dēlīti, stiprināja ar knuti, vēlāk - ar drāti.²⁹ Čukuram pāri lika zemes velēnu no meža, apaugušu ar mētrām un sūnām. Tā ilgi turējās un tik ātri nesatrūdēja. Velēnu pie jumta piestiprināja ar koka likstiņu.³⁰ Niedru jumts kalpoja aptuveni 50 gadus.^{31,32} Vienam jumtam izlietoja vairākus simtus niedru kūlišu.³³ Vēlākos laikos niedres izmantoja arī siltumnīcu un lecekšu pārsegšanai.³⁴ Senos laikos koka būves cēla bez naglām.^{35,36} Spāres sastiprināja ar koka tapām.³⁷

Pirtis senos laikos bija tikai deviņiem bagātākajiem saimniekiem. Pie viņiem tad gāja mazgāties arī pārējie kaimiņi. Pirtīm skursteņu nebija, dūmi izplūda pa durvīm un lūciņu.³⁸ 20. gadsimta vidū pirtis bijušas jau vairākās mājās. Parasti pirtis kurināja sestdienās. Tad cepa arī sklandraušus, ko Bērzciemā dēvēja žograušiem. Krāsnis lielākoties bija mūrētas no ķieģeļiem, retāk - no podiņiem. Tās kurināja ar priedes malku vai priežu zariem. Reņģu žāvēšanai lietoja alkšņu malķu, ko vāca ezermalā vai veda no Rideļiem.

Ēkas bija samērā vienkāršas, bez īpašiem rotājumiem. Ēku stūros gan iecirta krustus vai trīsstūrus, visās saimniecības ēkās iezāģēja krustus pret zibeni, virs ieejas durvīm iegrieza lietuvēna krustu, lai sargā pret nelabo.³⁹ Bieži vien labības šķūņos iemitinājās bezdelīgas. To ligzdas nekad nepostīja.

20. gadsimta septiņdesmito gadu sākumā ciemā izvērās plaša celtniecība. Vecajām mājām nomainīja jumtu klājumus: niedru vietā uzlika šiferi, ēkas apmūrēja ar ķieģeļiem. Astoņdesmitajos gados sāka atkal likt niedru jumtus. Viena no pirmajām niedru jumtu ieguva mākslinieces Artas Dumpes ģimenes māja. Modernizēja arī ēku iekšpusi. Vairākās mājās ierīkoja centrālo apkuri.⁴⁰ Likvidēja māla klona grīdas virtuvēs jeb ķēķos.

Kuģu būvētavas

Laivas Bērzciemā būvētas kopš neatminamiem laikiem. 19. gadsimta beigās būvēti arī vairāki burukuģi. "Mazkristu" māju saimnieks Juris Žīgurs, 20. gadsimta septiņdesmitajos gados rokot garāžas pamatus, atradis trīs deguma slāņus. Viens slānis bijis 20 cm dziļumā,

kuš, iespējams, izveidojies 1918. gadā, kad nodegusi vecā māja, otrs - 70 cm, trešais - 120 cm dziļumā. Rokot aku, viņš trīs metru dziļumā uzgājis resnu baļķu klājumu. Kā tolaik stāstījis vecākais Bērziema iedzīvotājs Adamovičs, starp "Mazkristu" un "Lielkristu" mājām atradusies kuģu būvētava un no tās bijis izbūvēts nolaidens baļķu klājs - kuģu ceļš uz jūru. Par to vēl septiņdesmitajos gados liecināja ieapaļš uzbērums aiz "Mazkristu" vecās klēts.

Arī pie "Skoru" mājām Bērziemā bijis kuģu štāpelis jeb eliņš - ieslīpa platforma kuģu būvei un ielaišanai ūdenī.⁴¹ Māju saimnieks - kuģīpašnieks Miķelis Fišers - 20. gadsimta sākumā šeit uzbūvējis vairākus burukuģus. Neilgi pirms Pirmā pasaules kara sākuma ūdenī nolaida viņam piederošo motorburukuģi ar nosaukumu "Zvaigzne".⁴²

Kuģa nolaišana ūdenī vienmēr izvērtās par lielām svinībām. "Skoru" saimnieks M. Fišers kādu kuģi esot taisījis puskilometru no krasta, un, lai to iedzītu jūrā, bija jāgādā liels daudzums tauku un jāsmērē štāpelis jeb dēļu klājs, pa kuru kuģi vilka līdz ūdenim. Kad kuģis nolaiests ūdenī, svinības ilgušas pat nedēļu.⁴³

Kuģi piederēja vairākiem Bērziema saimniekiem. Fišeru ģimenei piederēja vairāki kuģi, kas gāja uz ārzemēm. Kāds divmastu kuģis regulāri veda malku uz Rīgu.⁴⁴ Divmastu kuģis bijis arī "Mazkristu" saimniekam Ansim Baršam.⁴⁵

Cieminieki sekoja kuģu gaiņām un likteņiem. Vēl septiņdesmitajos gados bērziemnieki zināja stāstīt, ka "Pollukšu" saimnieka kuģis strandējis (avarējis) pie Tallinas.⁴⁶

Kuģa būve Engures pusē. 20. gadu sākums. K. Erdmana foto.
TMNM 37457

Bērziems neatkarīgajā Latvijas valstī

Pirmā pasaules kara laikā lielākā daļa iedzīvotāju bija bēgļu gaitās, bet palikušos vācu okupācijas iestādes pārvietoja uz dzīvi iekšzemē. Kara gados ciems bija krietni cietis. Piemēram, nodega “Mazkristu” dzīvojamā māja.

Pēc Pirmā pasaules kara ziema bijusi auksta, un Engures ezerā tik biezs ledus, ka zivis slāpušas. Pagasta ļaudis cirtuši āliņģus, dūruši zušus un veduši uz Sloku pārdot. Pavasarī ezera krastā esot bijuši izskaloti daudzi zuši, bet pēc tam tie jau kļuvuši pa retumu.

1920. gadā sākās Agrārā reforma, kad dalīja jaunsaimniecības. 1927. gadā mērnieka J. Strazdiņa izstrādātajā zemes ierīcības projektā bija paredzēts sadalīt 99 hektāru lielu zemes platību. Bija paredzēts izveidot 8 jaunsaimniecības, piešķirot zemi ar ēkām. 40 jaunsaimniecībām plānoja piešķirt neapbūvētus zemes gabalus, bet 16 mazzemniekiem - rezervēt zemi piegriezumiem. Trīs zemes gabali bija rezervēti valsts vajadzībām un vēl trīs zemes gabali - sabiedriskām vajadzībām, piemēram, skolai.⁴⁷ Zemes dališanas process bija ilgs un sarežģīts. Pēc iedzīvotāju lūguma zemes ierīcības projekts tika vairākas reizes koriģēts. Piemēram, “Vec-Prūšu” mazmājas saimnieks Jānis Grinbergs 1936. gadā lūdza viņam piešķirt 0,04 ha zemes no valsts meža, jo uz tās atrodas 1916. gadā celta kūts un puse pagraba.⁴⁸

1921. gadā Bērziemā bija 31 zvejnieks, kam bija 88 tīkli, 14 tīklu laivas un 12 vadiņlaivas.⁴⁹ Turpmākajos gados zvejnieki kļuva turīgāki un iegādājās vadus. Bērziemnieki bija vieni no pirmajiem, kas iegādājās vadus. Divdesmitajos gados ciemā bija trīs vadi, bet visā Engures ezera piekrastē - tikai kādi desmit vai divpadsmit. Arī zvejnieku skaits ciemā bija lielāks nekā citos ezera apkārtnes ciemos. Lielākais loms esot iegūts 1930. gadā, kad nozvejotas vairāk nekā sešas tonnas zivju. Zvejnieki ievēroja ticējumu - ceturtdienas vakaros jeb “piektvakaros” nestrādāt, lai vienmēr būtu labs loms.

Buru laivas jeb zēgellaivas būvējuši paši. Vēlāk vairāki zvejnieki - Kodols, Frīdenbergs un Šneiders - sametuši naudu un pa visiem nopirkuši motoru. Bagātākie zvejnieki par zvejas rīkiem maksāja uzreiz, bet citi ņēma aizņēmumus - pa 500 latiem uz 3 gadiem. Brētliņu tīkls maksāja 120 latus, šnore - 30 latus. Tīkls parasti esot kalpojis trīs gadus.⁵⁰ Pēc trim gadiem kredīts bija nomaksāts, bet tīkls jau bija beigts, un tad atkal ņēma nākamo kredītu jaunam tīklam.

Zivis uzpirka arī uzpircēji, piemēram, Andrejs Tomsons, kurš par žāvētu zivju vannu maksājis 3 latus. Izdevīgāk bija vest zivis uz Slo-

ku, kur varēja pārdod dārgāk, bet zvejniekiem sezonas laikā tādai braukšanai parasti laika neatlika.⁵¹

Jau 1923. gadā darbojās Bērziema zvejniecības biedrības “Vilnis” arodbiedrība, kurā bija 53 biedri. Tās kantoris atradās “Skorās”.⁵² Biedrība darbojās ļoti aktīvi, un varbūt tādēļ ciema zvejniekiem pa visiem kopā izdevās izdarīt vienu otru tādu lietu, ko citur neuzdrošinājās. Piemēram, viņi izveidoja pamatskolu un noorganizēja nelielu zivju pārstrādes fabriku “Vecpuišos”, kur apstrādāja galvenokārt brētliņas. Vasarās tā nestrādāja, jo nebija saldētavas.⁵³ Brētliņu laikā rudēnī, kad taisīja konservus, pa nakti varēja nopelnīt 30 līdz 40 latus.⁵⁴ Darbs bija ļoti smags, jo visu darīja ar rokām. Elektrības nebija, un apgaismošanai izmantoja petrolejas lampas. Petroleju piegādāja tirdzniecības aģenti no Rīgas.⁵⁵

Divdesmitajos gados ciema iedzīvotāji bija diezgan trūcīgi. Īpaši grūts bija 1928. gads. Ilgstošu lietavu dēļ nebija iespējams sagādāt barību lopiem, tādēļ daudzi ciema iedzīvotāji nokāva vai pārdeva govis un aitas. Mācību gada sākumā izrādījās, ka 13 bērni nevar apmeklēt skolu silta apģērba un apavu trūkuma dēļ.⁵⁶

Kādā laikraksta “Tukuma Dzīve” 1933. gada numurā minēts, ka Bērziems plešas 3 km garumā, paslēpies no jūras vējiem kāpās. Ciema dzīvoja apmēram 600 cilvēki, bija 74 mājas un darbojās 2 veikali. Kā galvenā nodarbošanās tiek minēta zvejniecība un zemkopība, bet

Bērziema vīru ansamblis, 30. gadi. A. Bērziņa foto. TMNM 7320

tikai retais nodarbojās ar būvamatniecību. Lielākā daļa ciema iedzīvotāju bija sīkzemnieki. Pastāvēja 9 mežsaimniecības. Ik dienas zvejā izgāja 12 motorlaivas. Visienesīgākā bija brētliņu zveja.⁵⁷

1938. gadā ciemā bija 9 saimnieku mājas un 59 zvejnieku saimniecības. Bijuši 4 dižvadi lašu un sīgu zvejaī un daudz tiklu. Ciemā pavisam reģistrētas 25 motorlaivas.⁵⁸

Otrā pasaules kara gadi

Padomju varu Bērzciemā nodibināja drīz pēc Padomju Savienības karaspēka ienākšanas Latvijā 1940. gada 17. jūnijā. Jau pirms tam Bērzciemā darbojās vairāki pagrīdnieki, tai skaitā skolotājs J. Students, un organizēja nelegālās sanāksmes. Padomju varas dibināšanas sapulce notika “Kalsās” - to organizēja Pāvulsons, Gulbis un Frīdenbergs. Kā savās atmiņās stāstīja Anna Zanberga no “Asniem”, vēlēšanu iecirknis bija ierīkots “Piķīšos”, kur dzīvoja Aleksandrs Pāvulsons, saukts par Sašu.

Hitleriskās Vācijas armijai ienākot Latvijā, padomju varas iestādes un to darbinieki evakuējās uz Padomju Krieviju. Ciemā palika tikai Aleksandrs Pāvulsons, kurš slimoja ar kādu plaušu kaiti. Viņš mira Irlavas slimnīcā 1941. gada 19. jūlijā - 26 gadu vecumā - un pēc četrām dienām apglabāts Bērzciema kapos.⁵⁹

Kara laikā Bērzciemā atradās kāda vācu armijas daļa. Kāpās bija izbūvēti bunkuri. Vakaros lieli starmeši izgaismoja jūru. Štābs esot atradies Zanberga mājās “Vīksnās”, bet skolā bijusi ēdnīca. Iepretim skolas ēkai esot atradies gateris, kurā strādāja poļu gūstekņi. Pirmajos kara gados viņi stingri apsargāti, bet vēlāk režīms bijis brīvāks. Dažkārt gūstekņi esot ar zīmēm rādījuši, lai iedod maizi.

Pēdējā kara gadā, kad vācu armijā iesauca gandrīz visus vīriešus, bet citus sūtīja darbos uz Vāciju, daudzi slēpās mežos un purvos pie Engures ezera. Par tulku pie vāciešiem esot strādājis kāds latgalietis Puisāns, kurš esot izglābis vairākus jauniešus no iesaukšanas vācu armijā, palabojot viņu dokumentus un uzdodot viņus par jaunākiem nekā patiesībā. Tā no iesaukšanas esot izvairījies Annas Zanbergas dēls no “Asniem”. Pēc kara Puisāns it kā esot apcietināts un izsūtīts uz Tulu. Pēteris Šneiders no “Guņām” stāstīja, ka 1944. gadā par tulku pie vāciešiem strādājis kāds Vaļņickis, kura sievu sauca Helēna.⁶⁰

Kara laikā iedzīvotājiem bija jāpilda noteikts daudzums obligāto nodevu: piens, gaļa, olas u.c. Nodevas bija diezgan lielas. Lai izpildītu normas, puikas, kas savāca pienu, pa reizei esot pielējuši klāt vājpie-

nu. Katrs centās kaut ko nobēdzināt nebaltam brīdim. Pat cūkas centās slepus nokaut un gaļu noslēpt.

A. Steriņš "Mercenēs" stāstīja, ka 1945. gada maijā pēc kapitulācijas pie skolas izkārts balts karogs, ieroči sakrauti kaudzēs. Padomju karavīri tos savāca, bet vācu kareivjus dzina tālāk uz Tukumu.⁶¹

Pēckara gadi

Pēc kapitulācijas Bērzciemā atkal nodibināja padomju varu. Ciemā bija sava Izpildkomiteja, kas bija pakļauta Engures pagasta Darbaļaužu deputātu padomes Izpildkomitejai. Pirmie darbi saistījās ar skolas atjaunošanu un zemes iemērišanu bezzemniekiem. 1945. gada vasarā skola bija izremontēta, bet 6. jūlijā pabeigti zemes iemērišanas darbi. Jūlijā beigās sasaukta vecāku sapulce, kurā runāja gan par gatavošanos jaunajam mācību gadam, gan par jauno situāciju vispār. Izpildkomiteja mēģināja noorganizēt arī tādu kā koppienotavu, bet ciemā nebija pietiekami liela separatora.⁶²

Atrast piemērotus cilvēkus darbam Izpildkomitejā nemaz nebija tik vienkārši. 1947. gadā Bērzciema ciema Izpildkomitejas priekšsēdētāja pienākumus veica Alberts Frīdenbergs,⁶³ bet sekretāra - Arturs Lācis,⁶⁴ jo par viņiem nebija nekādu kompromitējošu ziņu. Nav daudz

Bērzciema zvejnieki. Attēls no albuma "Bērzciema kulturālā izaugsme padomju varas gados". 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM 9126

informācijas par viņu darbu, bet zināms, ka bija izveidota Meliorācijas komisija un Kultūras un Izglītības komisija.⁶⁵

Ciema vadība izsniedza dažādas atļaujas. Piemēram, 1947. gada septembrī Alma Cīce saņēma atļauju ierīkot frizētavu. Ciema padome izsniedza atļauju vienpadsmit saimniekiem, tai skaitā “Valdeķu” un “Emuru” īpašniekiem, kreditēties Engures lauksaimnieku kredītsabiedrībā un remontēt mājas.

Bērciemā darbojās Dzirciema patērētāju biedrības veikals, kuru vadīja Kukšs. Bija plānots ierīkot Tukuma pienotavas krejošanas punktu “Palos”, bet ēka nebija piemērota, tādēļ punktu ierīkoja bijušajā pirtī.⁶⁷ Daudzām mājām bija nepieciešams remonts, bet trūka līdzekļu.⁶⁸ Radio ciemā nebija, jo nebija elektrības.

Bērciema Izpildkomiteja pastāvēja nepilnus piecus gadus. 1949. gada maijā tā vēl organizēja Meža dienas, kuru laikā ciemā iestādīja 50 bērziņus.⁶⁹ 1949. gada 31. decembrī, kad beidza pastāvēt pagasti un apriņķi, likvidēja arī Bērciema ciema Izpildkomiteju. Turpmāk visus jautājumus risināja Engurē.

Kopsaimniekošanas gadi

1948. gada 21. martā nodibināja zvejnieku arteli “Padomju zvejnieks”, un ciema zvejniekiem bija jāklūst par kopsaimniecības biedriem. Sākumā aicināja apvienot tikai laivu un zvejniecības inventāru,

Bērciema Zivju apstrādes cehs. Attēls no albuma “Bērciema kulturālā izaugsme padomju varas gados”. 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM 9126

kas zvejniekiem, kuri bija raduši strādāt kopā, bija saprotams, bet tad sāka apvienot arī lopus un lauksaimniecības inventāru, un ļaudis cēla iebildumus. Viss nozvejotais nonāca arteļa rīcībā, un uz vietas ciemā nopirkt zivis nevarēja. Darbs kolhozā pirmajos tā pastāvēšanas gados bija grūts un maz atalgots. Zvejnieki dzīvoja diezgan trūcīgi. Viens otrs centās kādu zivtiņu paslepus pārdot apkārt braucošajiem čigāniem un tā nopelnīt kādu lieku kapeiku.

Piecdesmitajos gados kolhozs piedzīvoja zināmu saimniecisku augšupeju, un tad arī Bērziemā notika pozitīvas pārmaiņas. 1954. gadā kolhoza būvbrigāde ciemā uzcēla jaunu tīklu noliktavu,⁷⁰ bet 1956. gadā - tarotavu.⁷¹ Zvejnieki sāka arvien labāk pelnīt.

Piecdesmitajos gados sāka kursēt satiksmes autobuss - 1955. gadā tas noteiktās dienās brauca uz Tukumu un atpakaļ. Autobuss gan parasti bija pārpildīts, tādēļ bērziemnieki ieņēma rindu pie autobusu pieturas jau pulksten četros no rīta. Ja neizdevās iekļūt autobusā, reizēm uz pilsētu varēja aizbraukt ar kolhoza smago mašīnu, sēžot kravas kastē. Ceļa posmu no Engures līdz Ķesterciema krustojumam noasfaltēja tikai 1958. gadā, bet tālāk līdz Bērziemam bija zemes ceļš.⁷²

1957. gads ciema vēsturē iegājis kā īpašs, jo ievilkā elektrību un ar skolotāja J. Krastiņa pūlēm skolā uzstādīja pirmo televizoru. Vakaros tad visi pulcējās skolā un skatījās pārraides.⁷³

Veikals gan Bērziemā bija pavisam nolaists. Krāsnis nebija remontētas un nesildīja, trūka maizes un arī ikdienā nepieciešamo rūpniecības preču. Ciema ļaudis sūdzējās, ka trūkst zeķu.⁷⁴ Veikalā nevarēja nopirkt arī piemērotu apģērbu zvejniekiem, brezenta apģērbu viņiem izsniedza no zvejnieku arteļa noliktavas, bet retāk nekā vajadzētu.⁷⁵

Padomju laikā pastāvēja stingri noteikumi, ko drīkstēja un ko - ne. Piemēram, visiem bija jāstrādā algots darbs, zvejot individuāli nedrīkstēja. Katrā māsaimniecībā drīkstēja turēt tikai vienu govī, cūku un desmit vistas. Lai turētu zirgu, bija jāsaņem speciāla atļauja no Tukumā rajona DDP Izpildkomitejas. 1964. gadā Bērziemā bija divi zirgi: Pēterim Baumanim "Piķišos" un Jānim Baumanim "Sildārziņos". Zirgi bija savu laiku nokalpojuši artelī, un arī vīri bija jau pensijā.⁷⁶

1973. gadā Bērziemā bija 304 iedzīvotāji, no tiem 48 - bērni un jaunieši. Skaitījās, ka pavisam ir 180 lasītpratēji, 14 ieguvuši vidējo un 5 - speciālo vidējo izglītību, 56 skaitījās nepabeigta vidējā izglītība. Ciemā nebija neviena iedzīvotāja ar augstāko izglītību. No darbspējīgajiem iedzīvotājiem 212 strādāja zvejnieku kolhozā, 44 bija strādnie-

ki citos uzņēmumos, daži strādāja tādās iestādēs kā pasts, bibliotēka un skaitījās kalpotāji.⁷⁷ Cieminieku intereses Engures ciema Darbaļaužu deputātu padomē pārstāvēja vietējā vēlēšanu apgabalā ievēlēts deputāts, jo ciema un kolhoza centrs atradās tālu.⁷⁸

Zivju apstrādes cehs

Neliela konservu fabrika jeb ķilavu darbnīca Bērziemā darbojās jau pirms Pirmā pasaules kara. Tā dibināta 1910. gadā.⁷⁹ Fabrika atradusies “Jaunbancās” un “Laiviņos”.⁸⁰ Neatkarīgās Latvijas Republikas laikā neliela fabrika darbojās “Vecpuišos”. Šīs nelielās fabrikas saldētavu trūkuma dēļ galvenokārt strādāja tikai rudenos - brētliņu laikā.

Pēc Otrā pasaules kara - 1945. gada 15. maijā - darbu sācis ķilavu cehs, kas atradās “Ginteros”, kuru saimnieki kara pēdējā gadā bija emigrējuši uz ārzemēm.⁸¹ Cehs piederēja Mērsraga zivju apstrādes fabrikai, telpas bija šauras. Vidū virs galda dega petrolejas lampa. Zivju mazgātājas smēla ūdeni no akas ar koka spaiņiem un lēja kublā, no kura pa koka reni ūdens tecēja mazgājamajā vannā. Ķilavu ražošanai zivis bija jāmazgā trīs ūdeņos. Kārbu aizvākojamā mašīna bija jāgriež ar roku. Viens vīrs bez atpūtas varēja aizgriezt 100 kārbas.

Reņģes pēc kūpināšanas. Attēls no albuma “Bērziema kulturālā izaugsme padomju varas gados”. 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM 9126

1948. gadā uzcēla vēja ģeneratoru - divus spārnus 20 metrus augsta staba galā -, un cehu apgaismoja. 1949. gadā aizvākojamo mašīnu jau grieza ar benzīna motoru. 1951. gadā uzcēla piebūvi, kurā ierīkoja pakošanas telpu. 1953. gadā uzbūvēja saldētavu.⁸²

Darba apstākļi cehā bija ļoti slikti, bet Mērsraga Zivju konservu fabrika nevēlējās to modernizēt un gatavojās slēgt.⁸³ 1958. gada 1. janvārī pēc ilgām sarunām cehu nodeva zvejnieku artelim "Padomju zvejnieks". Tolaik ceha telpas bija sliktā tehniskā stāvoklī. Ventilācijas nebija, zivis no laivām pieveda ar zirgiem, jo nebija iebūvēti steķi.⁸⁴

Zvejnieku artelis "Padomju zvejnieks" pārņēma cehu no Mērsraga Zivju konservu fabrikas, to rekonstruēja un izveidoja Bērziema preservu cehu.⁸⁵ 1968. gadā uzbūvēja jauno kūpināšanas cehu. Nākamā gada pavasarī arī vecajā konservu cehā nomainīja darba galdus un mazgājamo vannu, no kuras vīri ar čarpaku (caurduri) smēla zivis. Cehā ierīkoja mehānisko zivju mazgāšanu un padošanu.⁸⁶ Ceha modernizācijas rezultātā radās jaunas darba vietas un ciema ļaudīm bija darbs tuvu pie mājām.

1971. gadā Bērziema zivju apstrādes cehā ražoja ķilavas, kā arī auksti un karsti kūpinātu zivju konservus. Cehā strādāja 50 cilvēki, galvenokārt sievietes, un pārstrādāja aptuveni 25% no visas kolhoza nozvejas, tas ir, 1 000 tonnas svaigu zivju gadā. Saražoto produkciju eksportēja uz Baltkrieviju un Lietuvu, kā arī Maskavu. Labākās ķilavu pakotājas bija Staņislava Goberga, Līvija Kairo, Milda Asniņa, Rita Freimane u. c. Labākās vērejas kūpināšanas cehā bija Ausma Kraukle, Erna Andersone, Velta Freimane, Biruta Bērziņa u. c. Daudzus gadus cehu vadīja Artūrs Steriņš. Cehs bija labākais zivju pārstrādes cehs artelī.⁸⁷

Bērziemā bija viena zvejnieku brigāde, kurā bija 15 cilvēki. Tajā bija 6 lielas (ZVZS) motorlaivas un divas mazās (14 ZS) motorlaivas. Brigāde dalījās 6 posmos, kurus vadīja Krišs Ozoliņš, Žanis Cīrulis, Pēteris Nezinis, Alfrēds Neilands, Rūdolfs Andruss, Edmunds Skudra. Zvejniekiem bija pamatskolas izglītība, bet visi bija apmeklējuši motorlaivu un laivu vadītāju kursus. Zvejā izmantoja stāvvadus (reņģēm), murdus (lašiem, zušiem, līdakām, sīgām), traļus (reņģēm, brētliņām), tīklus (reņģēm). 1972. gadā brigāde ieguva Tukuma rajona Labākās piekrastes zvejas brigādes nosaukumu.⁸⁸

1992. gadā, likvidējoties kolhozam "Padomju zvejnieks", nodibināja SIA "Bērziems", kas ražo galvenokārt "Rīgas ķilavas", "Rīgas ķilavas vīna mērcē" un "Siļķes sālijumā".⁸⁹

Bērziema skola

Bērziemā skolas nebija, bet vecāki vēlējās savus bērnus skolot. Pēc zvejnieku arodnieciskās biedrības priekšnieka A. Tamsona iniciatīvas 1919. gada 1. februārī atvēra Bērziema pamatskolu.⁹⁰ Pirmajā darba gadā to uzturēja Engures Bērziema zvejniecības biedrība "Vilnis" un bērnu vecāki.⁹¹ Par skolotāju neilgu laiku - no 1919. gada 26. februāra līdz 1920. gada jūnijam - strādāja Arturs Andruss.⁹² Viņš bija dzimis 1899. gadā Bērziemā un beidzis Tukuma komercskolu, bet pedagoģiskās izglītības viņam nebija. Kaut arī skolotāji bija atbrīvoti no karadienesta, pagasta valde bija piesūtījusi viņam pavēsti stāties karaklausības uzskaitē. A. Andrusam nebija skolotāja tiesību. Aprīņa skolu valdes uzaicinājumu apmeklēt skolotāju kursus viņš bija saņēmis ar lielu novēlošanos. A. Andruss nevarēja iegūt nepieciešamo kvalifikāciju un bija spiests no skolotāja amata atteikties.⁹³

Tā kā Bērziema skola bija tālu no pilsētas, atrast skolotāju bija ļoti grūti. 1920. gada vasarā divas reizes avīzē ievietoja sludinājumu, līdz pieteicās kāds Skrīveris, tomēr viņš darbā neieradās. Vēl oktobrī Bērziema skola bija slēgta un 35 skolas vecuma bērni dzīvoja mājās.⁹⁴ Vēlu rudenī beidzot izdevās sameklēt skolotāju - Bērziemā ieradās Irma Mierleja.⁹⁵ Darba slodze bija ļoti liela. Tā kā skolai bija atvēlēta tikai viena neliela telpa bijušā robežsargu kordona ēkā, bērni mācījās divās maiņās. Skolotājas darba diena ilga no pulksten deviņiem rītā līdz pusseptiņiem vakarā, un pēc tam vēl bija jālabo burtnīcas, jāgatavojas stundām. 1923. gadā skolotāja pat nokavēja skolas sākumu, jo kuģim, kas kursēja no Rīgas, trīs reizes vētras dēļ nācās griezties atpakaļ uz ostu. Uz pilsētu tolaik varēja aizbraukt ar tvaikoni "Teodor" vai zvejnieku laivu pa jūru, vai arī pa zemes ceļiem, kas bija grūti izbraucami.⁹⁶ Biežāk gan izmantoja jūras ceļu, kas bija ātrāks un ērtāks, bet nedrošs neparedzamo laika apstākļu dēļ.

Skolotāja uzturēja arī tīrību, jo apkalpotājas skolā nebija līdz pat 1922. gadam. Pagasta valde prasīja aprīņa valdei iecelt skolotāja palīgu, bet šis lūgums netika izpildīts.⁹⁷

Bērziema skola bija visai nabadzīgi iekārtota. 1922. gadā klases telpā bija tikai skolas soli. Nebija ne skolotāja galdiņa, ne krēsla. Nebija arī koptgalda, bet pēc noteikumiem skolēniem pienācās tēja ar cukuru un baltmaize. Bērziema bērniem deva barankas. Aprīņa skolu inspektors skolotājam aizrādījis, bet viņai nācās atbildēt, ka baltmaize nav dabūjama un rupjmaizi nav, kas izcep. No rīta bērni mājās parasti ēdot zupu un rupjmaizi, bet vakarā - siļķi ar kartupeļiem. Tēja ar barankām viņiem likās patīkama pārmaiņa.⁹⁸

I. Mierleja skolā strādāja līdz 1927. gada pavasarim. Viņa bija ļoti centīga skolotāja, kaut sākumā mazliet nedroša un nenoteikta.⁹⁹ 1925. gada 1. decembrī viņa pēc vecāku lūguma skolā izveidoja 4. klasi, bet par savu pilnvaru pārkāpšanu saņēma Tukuma-Talsu skolu inspektora aizrādījumu.¹⁰⁰ 1927. gadā oktobrī par Bērziema pirmās pakāpes pamatskolas pārzini kļuva Jānis Melderis,¹⁰¹ kurš strādāja līdz 1934. gada pavasarim.¹⁰² Viņš strādāja ar visām četrām klasēm vienlaicīgi. Skolotāji, kā jau izglītoti ļaudis, iesaistījās ciema sabiedriskajā dzīvē. J. Melderis uzņēmās vietējo sabiedrisko organizāciju grāmatveža pienākumus.

1934./35. mācību gadā par skolas pārzini kļuva Ludmila Pāvila.¹⁰³ 1936. gada rudenī L. Pāvila pārgāja darbā uz Rideļu skolu, un Bērziema skolas pārziņa pienākumus uzņēmās J. Students. 1936./37. mācību gadā skolā mācījās 27 skolēni.¹⁰⁴

1940. gadā Bērziema pirmās pakāpes pamatskolā pavisam bija 38 skolēni. Tā bija vienīgā skola apriņķī, kur bija saglabājusies sagatavošanās klase ar 19 skolēniem.¹⁰⁵ Skolā joprojām bija tikai viena klases telpa, un tajā ar visām četrām klasēm strādāja viens skolotājs - J. Students. Izrādījās, ka skolotājs bija kreisi noskaņots un darbojies nelegālajā Latvijas Komunistiskās partijas organizācijā.¹⁰⁶ 1940. gada

Bērziema pamatskolas skolotāja Irma Mierleja. Fotogrāfijas otrajā pusē skolotāja uzrakstījusi: "Dzīve daudz dod, daudz laupa, - bet atmiņas tā dārgi taupa. Bērziemā 27.XII.26.g." 1926. gads. R. Johansona foto. TMNM 4317

jūnijā viņš piedalījās padomju varas dibināšanā Bērciemā un uzņē-
mās Engures pagasta zemes ierīcības komisijas priekšsēdētāja pienā-
kumus. Lai arī skolotājs iesaistījās zemes dalīšanas procesā, Bērcie-
ma skola 1940./1941. mācību gadā guva vislabākos panākumus soci-
ālistiskajā sacensībā par sasniegumiem mācību un audzināšanas dar-
bā.¹⁰⁷

1941. gada jūlijā - drīz pēc vācu armijas daļu ienākšanas apriņķa
teritorijā - apcietināja skolotāju Jāni Studentu. Viņu nošāva Valguma
mežā 1941. gada 7. augustā.¹⁰⁸ Jaunu skolotāju bija grūti atrast, un
skola ik pa laikam vispār nedarbojās. Strādāja tikai apkalpotāja Anna
Tīle.¹⁰⁹ 1942. gada augustā pēc sludinājuma laikrakstā "Tēvija" pārzi-
ņa amatam pieteicās Antonijs Bodnieks no Rīgas, kuram bija seš-
padsmit gadus ilga pedagoģiskā darba pieredze.¹¹⁰

Pēc kara skolā mācījās vidēji četrdesmit bērni, bija četras klases
un strādāja divi skolotāji, tomēr ik pa laikam pedagogu trūka. 1948.
gadā skolas pārzine bija I. Lindraka. 1949./50. mācību gadā skolā mā-
cījās 41 skolēns un bija divi apvienoto klašu komplekti.¹¹¹ Pirmajā pus-
gadā skolā strādāja divi skolotāji, bet otrajā - atkal tikai skolas pārzine
I. Lindraka, tādēļ bērni mācījās divās maiņās.

1949. gadā 1. maijā Bērciemā notika plašas Vispasaules darba-
laužu svētku svinības. Tajās uzstājās skolas pārzines I. Lindrakas va-
dītais koris, kura sastāvā bija 24 jaunieši, tai skaitā Ārija Švalbe, Vil-
ma Grinberga, Elga Zamberga, Velta Sila, Velta un Valdis Kodoliņi
un citi. Svinību laikā tika nolasīts referāts un notika teātra izrāde.¹¹²

Parasti mācību gada beigās - no 21. maija - uz skolu nāca sešus
gadus vecie bērni, lai apgūtu nepieciešamās zināšanas un prasmes un
pierastu pie skolas. Jau 1. klasē bērni mācījās gan latviešu, gan krievu
valodu. Skolā darbojās Jauno naturālistu pulciņš, kā arī pastāvēja Pa-
domju Savienības Varoņa Oļega Koševoja vārdā nosauktā pionieru
vienība. Pionieru vadītāja gan skolā nebija, tas reizi pa reizei atbrauca
no Engures septiņgadīgās skolas.¹¹³

1950./51. mācību gadā bija 35, nākamajā gadā - 32 bērni. Vispār
skolas mikrorajonā dzīvoja 55 skolas vecuma bērni, taču pārējie ap-
meklēja citas skolas.¹¹⁴ 1951. gada rudenī par skolas pārzini sāka strā-
dāt Jēkabs Krastiņš, neoficiāli par otro skolotāju kļuva viņa dzīves-
biedre Rozālija (Roze) Krastiņa, kura strādāja, nesauņemot atalgoju-
mu. Visumā skola bija diezgan labi iekārtota un uzturēta. Skolotāji
paši gatavoja mācību palīglīdzekļus ģeogrāfijā, matemātikā un arī da-
bas zinātnēs. Skolas izmēģinājumu lauciņā audzēja zirņus, tomātus,

kartupeļus un puķes.¹¹⁵ Skolā nebija vingrošanas telpu un citu fizkultūrai vajadzīgo lietu. Vingrošanas stundas notika ārā.¹¹⁶

Skolas pārzinis J. Krastiņš aktīvi iesaistījās Bērzciema sabiedriskajā dzīvē. Viņa vadītais sieviešu koris sniedza koncertus, dramatiskais pulciņš iestudēja lugu "Pobeda", 1952./53 mācību gada laikā skolotājs pats lasīja referātus.¹¹⁷ Kaut arī viņš bija bezpartejiskais, 1955. gadā ievēlēts par Engures ciema DDP deputātu.¹¹⁸

1955. gadā Bērzciemā joprojām bija četrklasīgā skola, bet ar katru gadu skolēnu skaits samazinājās. Skolēnu trūkuma dēļ 1962. gada septembrī skolā vairs nebija 1. klases, pārējās mācījās vienā telpā visas vienlaikus. Autobusa, lai brauktu uz skolu Engurē, nebija; maršruta autobuss no Slokas kursēja tikai līdz Engurei un atpakaļ.¹¹⁹ 1964. gada rudenī skolotājs saņēma ziņu ka, pavasarī skolu slēgs un nākamā gada pavasarī telpas nodos sakaru nodaļas rīcībā.¹²⁰ Skola tomēr darbojās vēl trīs gadus. To slēdza 1967. gada pavasarī.¹²¹

Sabiedriskā dzīve ciemā

Engures - Bērzciema zvejniecības biedrība "Vilnis" dibināta 1920. gadā.¹²² Divdesmitajos gados biedrība bija iecerējusi būvēt savu namu un pat nodibināja fondu līdzekļu vākšanai. Biedrību vadīja A. Tīle,

Bērzciema pamatskolas audzēkņi, skolotājs Jekabs Krastiņš un Rozālija Krastiņa. Attēls no albuma "Bērzciema kulturālā izaugsme padomju varas gados". Ap 20. gadsimta 60. gadu sākumu. Fotogrāfs nezināms.
TMNM 9126

sekretāres pienākumus no 1925. līdz 1927. gadam pildīja jaunā un enerģiskā skolotāja Irma Mierleja.¹²³

1930. gadā zvejniecības biedrībā darbojās 27 biedri.¹²⁴ Trīsdesmitajos gados Bērziemā darbojās jau divas sabiedriskas organizācijas - zvejniecības biedrība "Vilnis" un Meliorācijas biedrība, kurās iesaistījās lielākā daļa ciema iedzīvotāju.¹²⁵ Biedrības uzturēja bibliotēku, organizēja sarīkojumus un teātra spēlētājus. Galvenais pasākums - balle - notika divas reizes gadā. Muzikanti brauca no Kūļciema. Pa reizei notika vietējo aktieru iestudētas teātra izrādes uz Bērziema zivju apstrādes ceha skatuvītes.¹²⁶

1939. gadā zvejniecības biedrības "Vilnis" priekšnieks bija Andrejs Zariņš, sekretārs - Alberts Freimanis,¹²⁷ valdē vēl darbojās arī Jānis Zanbergs, Jānis Krauklis, Frīcis Jansons. Biedrība darbojās līdz 1939. gada nogalei. Pēc likvidācijas tās finansu līdzekļi pārgāja Bērziema skolas padomes rīcībā.¹²⁸

Kā stāstīja Artūrs Steriņš, gada svarīgākais un lielākais pasākums Bērziemā bija "kulšanas balle". Bagātajās saimniecībās labību kūla vairākas dienas, un vakaros arvien spēlēja kāds muzikants. Bieži ermoņikas ("garmošku") nāca spēlēt kāds Ozols no Tukuma. Trīsriindu ermoņikas bija arī Freimanim - slīperam jeb dzelzceļu gulšņu cirtējam,¹²⁹ kas bija ieprecējies Bērziemā. Ciema ballēs katrs apmeklētājs muzikantam maksāja pa 50 santīmiem.¹³⁰

Teātra mēģinājumi parasti notika Bērziema skolā, tie sākās vēlu vakarā un dažkārt beidzās ap trijiem naktī. Dažreiz aktieri varēja pagulēt tikai pāris stundiņas, jo agri jau bija jāiet jūrā.¹³¹ Teātri spēlēt mācījis zivju uzpircējs Andrejs Tamsons. Dažkārt mēģinājumi notika arī viņa mājās. Viņa vadībā iestudēja R. Blaumaņa "No saldenās pudeles", "Nelaiمة nelaiمة galā" un citas lugas. No izrāžu ieņēmumiem remontēja skolas namu un ierīkoja deju grīdu.¹³²

Trīsdesmito gadu vidū ciemā darbojās neliels jauktais koris un vīru ansamblis. Ap 1934. gadu ciemā izveidoja arī pūtēju orķestri "ar kādām 15 taurēm". Instrumentus vietējais amatnieks Tālbergs nopirka Rīgā.¹³³ Tālbergs bijis talantīgs vīrs: pratis gan pulksteņus labot, gan piestrādājis par kurpnieku un kapelmeistaru.¹³⁴

Pirmo bibliotēku Bērziemā izveidoja 1925. gadā, to uzturēja zvejniecības biedrība "Vilnis". Bibliotekāra pienākumus sākumā veica M. Bērtulsons, bet no 1930. līdz 1934. gadam - skolotājs J. Melderis. Ar Kultūras fonda atbalstu bibliotēka iegādājās grāmatas, žurnālus un

avīzes. 1926. gadā bija 26 lasītāji. Populārākie žurnāli bija “Zemkopis”, “Doma”, “Latvijas Lopkopis un Piensaimnieks” un citi. Zvejniekiem zinātniskie raksti likās pārāk sarežģīti, tādēļ no 1931. gada bibliotēkas vajadzībām sāka iepirkt vairāk daiļliteratūras darbu. Turpmākajos gados grāmatu skaits strauji auga un drīz vien pārsniedza piecus simtus. Biedrības finansiālais stāvoklis tomēr nebija spožs, trūka līdzekļu bibliotēkas uzturēšanai. Pēc biedrības likvidācijas 1939. gada rudenī grāmatas nodeva skolai.¹³⁵

Publisko jeb ciema bibliotēku atklāja 1947. gada 15. jūlijā, un turpmākos divus gadus to vadīja Matilde Lasmane.¹³⁶ No 1949. gada līdz 1952. gada septembrim vadītāja bija Plešauniece, oktobrī darbu sāka Maija Kodoliņa. Bibliotēkā bija 1540 grāmatas, gadā to apmeklēja 128 lasītāji.¹³⁷

Bibliotēkas vadītāja M. Kodoliņa bija zinoša un precīza, laiku pa laikam viņa pildīja arī Engures ciema DDP Izpildkomitejas sekretāres pienākumus. Viņas ierosmē Bērziemā strauji auga lasītāju skaits. 1960. gadā tikai 9 sētās nelasīja bibliotēkas grāmatas,¹³⁸ visi pārējie bibliotēkā iegriezās it bieži. 1974. gadā bibliotēkā jau bija 5753 grāmatas un 253 lasītāji.¹³⁹

Bērzieme sievietes koris. 1952.-1953. gadā koris ieguva pirmo vietu Tukuma rajonā. Attēls no albuma “Bērzieme kulturālā izaugsme padomju varas gados”. 50. gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM 9126

Bērziemā bija arī klubs. Piecdesmitajos gados, kad strādāja Rozālija Krastiņa, tas kļuva par aktīvu kultūras dzīves centru. Viņa organizēja gan sarīkojumus, gan jautājumu-atbilžu vakarus.¹⁴⁰ Skolotāja Jēkaba Krastiņa vadībā Bērziemā darbojās sieviešu koris. 1952. un 1953. un arī 1955. gadā tas Tukuma rajona koru skatē ieguva 1. vietu.¹⁴¹ 1955. gadā uz tā bāzes izveidoja zvejnieku arteļa “Padomju zvejnieks” apvienoto kori,¹⁴² kura vadību uzņēmās Šlicers.

Laikā no 1962. līdz 1967. gadam kluba darbu vadīja Jēkabs Krastiņš. Viņa vadībā darbojās dramatiskais kolektīvs un orķestris, kurā viņš bija bundzinieks. J. Krastiņš rīkoja dziesmu karus, karnevālus un balles, organizēja ekskursijas un teātra izrāžu apmeklējumus Rīgā. Pēc skolas likvidācijas J. Krastiņš saslima un vairs nevarēja vadīt kluba darbu, viņa vietā sāka strādāt Dzintars Liepiņš, kuru drīz vien pārcēla darbā uz Engures kultūras namu.¹⁴³

1972. gadā klubs jau bija likvidēts. Divas reizes nedēļā tā telpās kinomehāniķis Pēteris Priede demonstrēja filmas. Vienīgā kultūras iestāde ciemā bija bibliotēka, kur notika pasākumi: lasītāju konferences, mutvārdu žurnāli, literārie vakari. Bibliotēkā bija izveidots alfabētiskais un sistematiskais katalogs, kā arī dažādas kartotēkas, kas paredzētas skolēniem. Ja lasītājs nevarēja aiziet uz bibliotēku, grāmatas pienesa arī mājās. Izbraukumu veidā bibliotēka apkalpoja arī Ābragciema iedzīvotājus.¹⁴⁶

No 1991. gada Bērziema bibliotēku vada Sairīte Kodoliņa. 2003. gadā Bērziema bibliotēkā bija 203 lasītāji, kuri gada laikā bija izmantojuši 8080 grāmatas un žurnālus. Gadā iegādāta 41 jauna grāmata. 2005. gadā bibliotēkā ierīkoja interneta pieslēgumu, tādējādi ciema iedzīvotāji var saņemt ne tikai grāmatas un periodikas izdevumus, bet arī jebkuru citu informāciju. 2006. gadā bibliotēka apkalpoja 198 lasītājus, no tiem 63 bērnus un jauniešus. Bibliotēkā iegādātas 56 jaunas grāmatas.¹⁴⁷

Pasts un sakari

Pirmā telefonu centrāle atradās “Bērziņu” mājās un sāka strādāt 1926. gadā. Komutatoru apkalpoja Marija Žandere. Tolaik ciemā bija 46 mājas, pirmos telefonus ievilkā trijās. 1927. gadā nodibinājās arī pasta aģentūra, un tās vadību arī uzņēmās M. Zandere. Sākumā pati priekšniece divas reizes nedēļā devās uz Enguri, veda vēstules, pieņēma naudas pārvedumus un paciņas. Žurnālus un korespondenci varēja saņemt pastā. Sevišķi populārs bija laikraksts “Jaunās Vēstis”. Pie-

augot sūtījumu skaitam, pieņēma darbā pasta vedēju Regnoldu Briģi, kurš uz Enguri braukāja 3 reizes nedēļā.

M. Zandere pastā nostrādāja 18 gadus. 1943. gadā pasta vadību pārņēma viņas dēls Alberts Zanders. No 1958. līdz 1964. gadam par nodaļas priekšnieci strādāja Guna Zamberga, pēc viņas - Ausma Zamberga. Pasta apmaiņa tajā laikā jau notika uz vietas Bērzcimā: pastu taisnā ceļā no Tukuma atveda pasta mašīna un paņēma sūtījumus. Telefons bija 17 abonentiem.¹⁴⁸

Līdz 1972. gadam nodaļā strādāja tikai viens cilvēks, vēlāk pieņēma arī pastnieku. Sākumā pasts strādāja tikai pusdienu, bet septiņdesmitajos gados - no pulksten 9 rītā līdz 5 pēcpusdienā. Cilvēki bija turīgāki, vairāk pasūtīja laikrakstus un žurnālus. Statistika liecina, ka katra ģimene pasūtīja vidēji piecus preses izdevumus. Dienā piegādāja 150 līdz 200 korespondences.

1974. gadā radio translācijas punkti bija ierīkoti 67 mājās. Trīs reizes nedēļā varēja noklausīties pārraidi par Tukuma rajonu. Iedzīvotāju īpašumā bija jau 57 televizori un 50 telefoni. Katra mēneša pirmajā dienā pensionāriem pastnieks pienesa mājās pensijas, kuru kopējā summa pārsniedza 3 000 rubļus mēnesī.

Ausma Zamberga pie komutatora Bērzcima pastā. Attēls no albuma "Bērzcima kulturālā izaugsme padomju varas gados". 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM 9126

1969. gadā Bērziema sakaru nodaļa Tukuma rajona sociālistiskajā sacensībā ieguva pirmo vietu un saņēma Atzinības rakstu un ceļojošo vimpeli, 1971. gadā saņēma LPSR Sakaru ministrijas Goda rakstu un nosaukumu “Augstas apkalpošanas kultūras sakaru nodaļa”.¹⁴⁹ Pasts pildīja arī krājkares funkciju. 1975. gadā savus ietaupījumus krājkašē glabāja 140 iedzīvotāji.

Deviņdesmitajos gados Bērziema sakaru nodaļas darba apjoms krasi samazinājās. Preses izdevumu abonēšanas cenas bija pārāk augstas salīdzinājumā ar ciema iedzīvotāju ienākumiem, tādēļ samazinājās pasūtījumu skaits. Attīstoties elektronisko sakaru tīklam, krasi samazinājās nosūtīto vēstuļu un apsveikumu vai telegrammu skaits. Kaut arī 21. gadsimta sākumā, paaugstinoties iedzīvotāju pirktspējai, sakaru nodaļas apgrozījums nedaudz pieauga, tā nebija rentabla. Pastnieka svarīgākais darba pienākums bija pensiju piegāde pensionāriem viņu dzīves vietās.

2007. gada pavasarī Bērziema sakaru nodaļu slēdza un tās priekšnieci Ivetu Nezin - pārcēla darbā uz Lapmežciemu.

Mūsdienu Bērziems

Līdzīgi citiem zvejniekciemiem, pēdējos gados mainījies arī Bērziems. Zvejnieku arteļa “Padomju zvejnieks” privatizācijas rezultātā izveidotais SIA “Bērziems” zivju pārstrādes cehs sekmīgi strādā. U. Krauļa vadītajā uzņēmumā strādā 12 cilvēki. Ceha produkcija tiek realizēta Rīgā, Tukumā, Kuldīgā, Saldū, Talsos, Ventpilī, Dobelē, Daugavpilī un arī Lubānā. 2003. gadā Bērziemā atvēra veikaliņu “Zivju bode”,¹⁵⁰ kur ciema iedzīvotāji, atpūtnieki un garāmbraucēji var iegādāties zivju produkciju, kas gatavota pēc senām receptēm. Īpaši iecienītas ir Bērziema brētliņas garšvielu sālījumā, kas gatavotas pēc vietējas receptes.

Ciemā joprojām tiek uzturētas arī zvejniecības tradīcijas. Engures pagasta padomē licences zvejai Engures ezerā un piekrastes zvejai izņēmuši vairāki bērziemnieki. Individuālā darba darītāja statusā darbojas tādi zvejnieki kā Zigmunds Cīrulis, Ivars Cīrulis, Ilgvars Španks, Oskars Celkarts, Maigurs Zīle, pārējie zvejo pašu patēriņam.¹⁵¹

Bērziems 20. gadsimta pēdējā ceturksnī ir krietni paplašinājies. Uzbūvētas daudzas jaunas ēkas un pārbūvētas vecās. 2005. gadā Bērziemā noasfaltēja centrālo ielu un ierīkoja ietvi gājējiem. Daudzās mājās godā tiek turēts senču mantojums. Senā zvejnieku sētā “Dieni-

ņas“ viena istaba atjaunota un iekārtota tādā izskatā, kāda tā bijusi 20. gadsimta pirmajā pusē.

Bērziemā, kā jau daudzos piejūras ciemos, tūristu piesaistei darbojas viesu nami, kempingi un kafejnīcas. 2003. gadā kādreizējā krodzīņa “Oskars” vietā izveidoja tūristu iecienītu atpūtas un izklaides vietu “Mazā kaija”. Darbojas kafejnīca “Rūķis”. Brīvdienu mājā “Medumi” tiek piedāvātas vietējo zvejnieku zvejotas un žāvētas zivis, bet “Branguļos” uzbūvēta vasaras mājiņa ar niedru jumtu un pirtiņa, kas tiek izīrētas atpūtniekiem.

Ciems atrodas līdžās Engures ezera Dabas parkam. 2005. gada 22. jūlijā pie kafejnīcas “Mazā kaija” notika fotogrāfa, žurnālista un biologa Kaspara Gobas veidotās dokumentālās filmas “Engure. Jūras dāvātais ezers” bezmaksas brīvdabas seanss. Pēc filmas ciema ļaudis tikās ar parka direktoru Robertu Šiliņu, Latvijas Dabas fonda projektu vadītāju Ingu Raščinsku un filmas režisoru Kasparu Gobu.¹⁵²

Ciemā joprojām saglabājušies daudzi tautas celtniecības objekti. Vēstures liecības rodamas Bērziema kapos, kas atrodas pašā jūras krastā un kur apbedīti tādu slavenu jūrnīeku dzimtu pārstāvji kā Neilandi, Andrusi, Priedes, Fišeri, Paegles, Zambergi, Neziņi un Trapiņi.¹⁵³

Laivu bāze Engures ezerā. Attēls no albuma “Bērziema kulturālā izaugsme padomju varas gados”. 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM 9126

1. Laumane Benita. Zeme. Jūra. Zvejniekvietas. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē. R., Zinatne, 1996, 64. lpp.
2. Laumane, 64. lpp.
3. Laumane, 227. lpp.
4. Laumane, 269. lpp.
5. Laumane, 272. lpp.
6. Laumane, 281. lpp.
7. Laumane, 195. lpp.
8. Laumane, 300. lpp.
9. Cimmermanis, 187. lpp.
10. Fjodorova R. Stāsts par jūru. Kaņieri, zivim un istiem zvejniekiem.//Laikr. "Neatkarīgās Tukuma Ziņas," nr. 126, 2007. gada 25. oktobri.
11. Zubova Erna. Engures pagasts. 1561-1999. 14. lpp.
12. Latviešu Avīzes, nr. 25, 1829. gada 20. jūnijs
13. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 28. lpp. TMNM Za 208
14. Goberga Alberta stāstījums. TMNM Za 208
15. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 41. lpp.
16. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 42. lpp.
17. Turpat, 42. lpp.
18. Krekausa B. atmiņas.
19. Latvijas jūrniecības enciklopēdija, 59. lpp.
20. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 1. lpp.
21. Sterīna A. atmiņas.
22. Priedes P. atmiņas.
23. Turpat.
24. Goberga A. atmiņas.
25. Freiberga P. atmiņas.
26. Priedes P. atmiņas.
27. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 50. lpp.
28. Sterīna A. atmiņas.
29. Goberga A. atmiņas.
30. Priedes P. atmiņas.
31. Freiberga P. atmiņas.
32. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 52. lpp.
33. Priedes P. atmiņas.
34. Goberga A. atmiņas.
35. Freiberga P. atmiņas.
36. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 52. lpp.
37. Turpat.
38. Turpat.
39. Turpat.
40. Turpat, 53. lpp.
41. Svešvārdu vārdnīca. R., Liesma, 1978, 675. lpp.
42. Latvijas jūrniecības enciklopēdija, 59. lpp.
43. Turpat.
44. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 41. lpp.
45. Freimanis T. atmiņas.
46. Priedes P. atmiņas.
47. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 236. lpp.
48. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 521. lpp.
49. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 49. lieta, 3., 144. lpp.
50. Goberga A. atmiņas.
51. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 40. lpp.
52. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 1. lpp.
53. Goberga A. atmiņas.
54. Turpat.
55. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 47. lpp.
56. Engures pagasts. 264. lpp. TMNM 6976
57. Laikraksts "Tukuma Dzīve", 1933. gads, nr. 39
58. Laumane, 63-64. lpp.
59. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 48. lpp.
60. Turpat, 45. lpp.
61. Turpat.
62. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 3. lpp.
63. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 1. lpp.

Bērziems. 2008. gada 27. janvāris. K. Ozolas foto.

64. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 24. lpp.
 65. Turpat, 2. lieta, 5. lpp.
 66. Turpat, 3. lieta, 21. lpp.
 67. Turpat, 25. lpp.
 68. Turpat, 21. lpp.
 69. Turpat, 5. lieta, 111. lpp.
 70. Engure pēc Lielā Tēviņas kara. 19. lpp. TMNM Za 1280
 71. Turpat, 23. lpp.
 72. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
 73. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 2. lpp.
 74. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 30. lpp.
 75. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 10. lpp.
 76. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 193. lieta, 27. lpp.
 77. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
 78. Turpat.
 79. Cimmermanis, 214. lpp.
 80. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 47. lpp.
 81. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 189. lpp.
 82. Bērziņš. Albums. 1971. TMNM 9126
 83. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 256. lieta, 7. lpp.
 84. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 18. lpp.
 85. Buklets "Padomju zvejnieks - 25". Tukums, 1973, 8. lpp.
 86. Steriņa Artura atmiņas. 1974. TMNM Za nr. 762
 87. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 591. lieta, 8. lpp.
 88. Ozoliņa Krišā atmiņas. TMNM Za nr. 762
 89. Gile I. Izzina par Engures pagastu. 2007
 90. Engures pagasts. 279.lpp.TMNM 6976
 91. Turpat, 201.-206. lpp.
 92. Turpat, 280. lpp.
 93. Turpat, 254. lpp.
 94. Turpat, 245-254. lpp.
 95. Turpat, 209. lpp.
 96. Turpat, 217.-229. lpp.
 97. Turpat, 229. lpp.
 98. Turpat, 20. lpp.
 99. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 226. lieta, 11. lpp.
 100. Engures pagasts. 138. lpp. TMNM 6976
 101. Turpat, 27. lpp.
 102. Tukuma-Talsu kalendārs, 1933, 84. lpp.
 103. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 310. lieta, 30. lpp.
 104. LVVA, 1632. fonds, 3. lieta, 136. lpp.
 105. Goldmane S. Sociālistiskie pārkārtojumi Tukuma apriņķa skolās 1940./1941. gadā. Diplomdarbs. LVU, 1979, 20. lpp.
 106. Turpat, 21. lpp.
 107. Turpat, 81. lpp.
 108. Tukuma cietuma ieslodzīto alfabētiskais saraksts. 1941-1944. 155. lpp.
 109. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 4. lieta, 3. lpp.
 110. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 69. lpp.
 111. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 9. lpp.
 112. Pilādžis S. Svētkus gaidot./Laikr. "Tukuma Ziņotājs", nr. 51, 1949. gada 28. aprīlis
 113. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 9. lieta, 29. lpp.
 114. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 6. lieta, 27. lpp.
 115. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 21. lieta, 115. lpp.
 116. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 21. lieta, 117. lpp.
 117. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 21. lieta, 116. lpp.
 118. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 29. lieta, 10. lpp.
 119. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 23. lpp.
 120. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 146. lieta, 10. lpp.
 121. Bērziņš. Albums. 1971. TMNM 9126
 122. Konversācijas vārdnīca. 4. sēj, 4531 sleja
 123. LVVA, 1632. fonds, 3. lieta, 3. lpp.
 124. Konversācijas vārdnīca. 4. sēj, 4531 sleja
 125. Laikr. "Tukuma Dzīve", nr. 39, 1933. gads
 126. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 39. lpp.
 127. LVVA, 1632. fonds, 3. lieta, 53. lpp.
 128. LVVA, 1632. fonds, 3. lieta, 53. lpp.
 129. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 40. lpp.
 130. Turpat, 40. lpp.
 131. Turpat.
 132. Turpat.
 133. Turpat, 39. lpp.
 134. Turpat, 40. lpp.
 135. LVVA, 1632. fonds, 3. lieta, 1.-136. lpp.
 136. TZVA, 364. fonds, 2. apraksts, 3. lieta, 18. lpp.
 137. Albums. Bērziņš. 1971. TMNM 9126
 138. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 25. lpp.
 139. Albums. Bērziņš. 1971. TMNM 9126
 140. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 193. lieta, 16. lpp.
 141. Turpat.
 142. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 27. lpp.
 143. Albums. Bērziņš. TMNM 9126
 144. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 48. lpp.
 145. Albums. Bērziņš. 1971. TMNM 9126
 146. Kodoliņa Maigas atmiņas. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
 147. Gile I. Izzina par Engures pagastu. 2007
 148. Bērziņš. Albums. 1971. TMNM 9126
 149. Zambergas Ausmas atmiņas. 1975. TMNM Za nr. 762
 150. Gile I. Izzina par Engures pagastu. 2007
 151. Turpat.
 152. Turpat.
 153. Šulca L., Zubova E. Engures pagasts/Rakstu krāj. Tukuma novada kultūrvēsture. IV grāmata, Tukums, Tukuma muzejs, 1999, 56. lpp.

Engure jeb Engurciems

Par Engurciemū

Engure jeb Engurciems, ko vietējie sauc arī par Engurēm, ir sens zvejnieku ciems. Vietvārds "Angern", no kura, šķiet, veidojies ciema nosaukums, minēts jau 13. gadsimtā. Tiek uzskatīts, ka Engurciema nosaukums ir cēlies no vārda "angern" un nozīmē "zutis". Daži vēsturnieki un valodnieki min arī tādušus lībiešu izcelsmes vārdus kā "ōngurs", "anguris", "unguris",¹ kuru nozīme ir līdzīga. Ņemot vērā šos skaidrojumus, jādomā, ka Engurciems senāk tika saukts par zušu ciemu. Tiek uzskatīts, ka Engures muiža (*Angershof*) minēta 15. gadsimtā.

Seno ostas vietu jeb sedumu nosaukumi - Kraļu, Anču un Suslu² - liecina, ka Engurciems veidojies, senatnē saplūstot trim mazākiem ciemiem, kas atradās ap mājām ar tādu pašu nosaukumu. Jāpiebilst, ka 1925. gadā Engures pagasta vecākais bijis kāds vīrs uzvārdā Kralis.

Engure. 1957. gads. Fotogrāfs nezināms.

Kraļu sedums jeb Kraļsedums tiek saukts arī par Krāģu sedumu.³ Vietvārdu izcelsme nav īsti skaidra. Kraļu seduma nosaukumu varētu saistīt gan ar vārdu “krālen“, kas nozīmē “lallināšana“ vai “šļupstēšana“, gan arī ar vārdu “krālius“ - “karalis“. Par Kralli saukta Polijas karaļa muižiņa Biriņos (1568-1574). Ciems ar nosaukumu “Kralen“ 16. gadsimta beigās minēts Piltenē un mūsdienās atbilst Karalciebam jeb Karales ciemam. Minētās paralēles rosina Kraļu nosaukumu Engurē saistīt ar senu dižciltīgas izcelsmes vietējo ļaužu dzīves vietu,⁴ tomēr šādam pieņēmumam trūkst pamatojuma.

Zvejniecība

Engurciems izvietojies starp vairākiem nelieliem zemes ragiem: Ķesterragu, Teitupragu, Spici, Īmiņragu un Bērzcieragu, kuru aizvējā zvejnieki varēja ierīkot sedumus un būvēt mājas. Zeme nav piemērota lauksaimniecībai, un galvenais ciema iedzīvotāju iztikas avots ir zvejniecība un zivju apstrāde.

Zvejas vietas senāk noteica pēc orientiera krastā un to savstarpējām attiecībām. No jūras vislabāk redzamais orientieris ir Milzkalns, ko Engurē sauca arī par Tukuma kalnu, Apaļo kalnu vai Ģaro kalnu. Tā virsotne ir ieapaļa kā pumpa, reizēm to sauca arī par Štaugu, reizēm - par Pumpe kalnu.⁵

Zvejnieki orientējās arī pēc Plieņciema kāpas jeb Plienes kalna, ko sauca arī par Plieņu baltumu, tāpat engurnieki orientējās pēc Stujcauruma, ko sauca arī par Stujkāpu, Stujdārzu vai Stujplāvu, vai pēc Ziņķu kalniem un citiem objektiem.⁶

Pavasaros parasti gāja zvejot tālu jūrā jeb selgā, bet rudenos vairāk zvejoja piekrastē. Iet uz augšu nozīmēja - iet arvien tālāk atklātā jūrā. Tad zvejnieki teica: “Gāj” augstu - gandrīz malu neredz.“ Engurniekiem tālā zvejas vieta saukta par Augšsmilkti.⁷ Tur bija pietiekami dziļa un smilšaina, zivīm bagāta vieta. Gāja zvejot arī uz Selgaravu jeb Selgravu, kas atradās aptuveni 4 kilometrus no krasta.⁸ Savukārt Rempulītis bija tā vieta, kur meta pēdējo vadu un lomu deva palīgiem, bāreņiem vai nabagiem.⁹

Engures jūrmala ir akmeņaina, un zvejniekiem bija labi jāpazīst jūra, lai gūtu labu lomu, nesaplēstu tīklus un neuzskrietu uz kāda sēkļa vai akmens. Akmeņainu un smailu sēkli, kas iestiepjas dziļi jūrā, Engurē sauca par Spici.¹⁰ Savukārt dziļo zvejas vietu, kur dibens bija akmeņains, sauca par Mellravu jeb Melno ravu,¹¹ bet akmeņaino sēkli

starp Enguri un Ābragciemu - par Prūšu ravu jeb Prūsi. Tā nosaukums esot radies no kāda nogrimuša prūšu kuģa.¹² Pie Pliņciema - iepretim Drīviņragam - bijusi kāda dziļa vieta, ko sauca par Drīviņbedri.¹³

Sēkli jeb ravu ar sikiem akmeņiem iepretim Engurei sauca par Sumaku vai Sumari.¹⁴ Sēklis saukts arī par Laidi. Engures tuvumā bija tāda zvejas vieta Laidlikums - bijusi samērā tuvu pie sēkļa, bet nav identificēta dabā.¹⁵

Saglabājušies nostāsti par lielākajiem lomiem. 1826. gada ziema bijusi barga, un zvejnieki cieta lielu trūkumu. Jau martā jūra bija vaļā, bet liela labuma no tā nebija, jo zivis neķērās. Kādu dienu trīs Engures saimnieki atkal nākuši tukšā uz malu un pa ceļam satikuši vēl trīs vīrus, kam arī nebija veicies. Nolēmuši vēl pēdējo reizi izmest vadu, un par lielu brīnumu loms bijis tik liels, ka tīklus ar grūtībām izvilka. Reņģes bijušas tik lielas kā siļķes, un, lai lomu nogādātu no laivām uz mājām, bija jājūdz zirgi. Citi zvejnieki arī gājuši uz to pašu vietu, bet neko nav noķēruši.¹⁶

1827. gadā kādam saimniekam lotē gadījās 12 pēdas gara store. Viņš to pārdevis Tukumā par 2,5 sudraba rubļiem.¹⁷ Arī 1831. gadā vairāki zvejnieki izvilka 8 līdz 12 pēdas garas stores.¹⁸

Tikli bija dārgi, un no to esamības bija atkarīga ģimenes iztika. 1833. gada decembris atnesa postu daudzām ģimenēm. Jūra vēl bija vaļā, un zvejnieki joprojām gāja jūrā. Pēkšņi vienā naktī uznāca "ciets" vējš un stiprs sals. Veidojās vižņi un saplosīja izliktos tīklus. Daudzi zvejnieki savus tīklus pazaudēja, tikai retajam izdevās tos atdabūt no jūras. Daži Mērsraga pusē dzīvojošie zvejnieki saņēma ziņu, ka viņu tikli izmesti krastā Roņu salā, un devās tiem pakaļ. Ceļā uznāca stipra vētra, un visi braucēji gāja bojā uz akmeņiem.¹⁹

Senākās saimniecības

Engurciems bijis lielāks nekā citi pagasta teritorijā esošie zvejniekiemi. Tajā bija 13 tā sauktie vecie saimnieki, kas maksāja Engures muižai nomas naudu par zemes izmantošanu, bet 19. gadsimta beigās izpirka savas saimniecības no muižas. Zemes izpiršanas process ilga vairāk nekā desmit gadus, un saimniecības dzimtas īpašumā iegūtas tikai 20. gadsimta sākumā. "Reģi" (vecais nosaukums *Regge*) izpirkti 1901. gadā, "Bodnieki" - 1906., "Brožas" (*Broze*) - 1906., "Guņi" (*Gunne*) - 1902., "Ķīši" (*Kise*) - 1902., "Kiļļas" (*Kille*) - 1906., "Klāņi" (*Klane*) - 1904., "Rūsas" (*Ruse*) - 1906., "Suslas" (*Susel*) - 1906.,

“Turras“ (*Turre*) -1906., “Vākas“ (*Vake*) - 1910., “Viļņi“ (*Vilne*) - 1910. un “Piketajas“ (*Piketaj*) -1911. gadā.

1899. gadā noformētajos zemes izpiršanas aktos bija apstiprinātas veco saimnieku senās tiesības zvejojot Baltijas jūrā un Engures ezerā, kā arī vākt jūras zāles. Visām augstāk minētajām saimniecībām kā kopīpašums piederēja kāpas un kopējas ganības, un visiem bija vienādas tiesības dzīt lopus uz ganībām pa lopu dzenamajiem ceļiem. Kopganības atsevišķos īpašumos sadalītas 1927. gadā,²⁰ bet kopīpašums juridiski likvidēts tikai 1937. gada 25. jūlijā, kad visu māju īpašnieki parakstījuši zemes sadalīšanas plānus un līgumus.²¹ Ganības un arī kāpas kā kopīpašums piederēja arī “Tintēm“ (izpirktas no Engures Mācītājmuižas 1903. gadā), “Viglaiņiem“ (1909) un “Spēņkiem“ (1906) un tās sadalītas 1936. gadā.²²

Tā sauktajiem vecajiem saimniekiem piederēja tikai 15 līdz 23 hektārus lieli zemes gabali. Piemēram, Ansim Ermansonam piederēja “Ķiļļas“ un to platība bija tikai 15,2 hektāri, Ansim Kolkrabam - “Suslas“ ar 19,2 ha, Mārtiņam Gailim - “Rūsas“ ar 18,6 ha, Kārlim Cīcem - “Klāņi“ ar 20,3 ha, Pēterim Birzniekam - “Turras“ ar 22,8 ha, Johanam Veidemanim - “Ķīši“ ar 20 ha.²³

Engurciemā saimniecības bija samērā nelielas. Tikai kādām trim saimniecībām (agrākajām Mācītājmuižas rentes mājām) bija vairāk

Engures “Siliņi”. 2007. gada 16. jūnijs. L. Nagliņa foto.

nekā 50 hektāri zemes. 20. gadsimta divdesmitajos gados lielākā saimniecība - 68 hektāru platībā - piederēja Eduardam Dzirlankam.²⁴ Engures mācītājmuižai piederēja "Romaņu" saimniecība bija 31,16 hektārus liela un to 1934. gadā par 1 900 latiem izpirka Krišs Jēkaba dēls Romanovs.²⁵

Saimniecības parasti mantoja viens no bērniem, atmaksājot pārējiem viņu mantojuma daļu. Piemēram, kuģīpašnieka un kapteiņa Jēkaba Fišera īpašumu "Pitekajas" mantoja viņa dēli: Jānis Fišers un kapteinis Miķelis Fišers, kā arī meita Elza Frīdenberga, bet pēc savstarpējas vienošanās to kā vienu veselu saimniecību saņēma Jānis Fišers.²⁶

Dažkārt tomēr saimniecības tika dalītas. "Brožu" mājas, ko saskaņā ar 1899. gada 20. decembrī noslēgto līgumu bija izpircis Andrejs Ermansons,²⁷ 1930. gadā par 2 500 latiem atpirka viņa dēls Pēteris Ermansons. 1932. gadā Pēteris lūdza no "Brožām" atdalīt nelielu zemes gabalu ar nosaukumu "Oškalni" un nodeva to savu vecāku rīcībā līdz pat viņu mūža galam.²⁸

Engurciems neatkarīgajā Latvijas valstī

Patriarhālo dzīvi Engurciemā krasi izmainīja Pirmais pasaules karš. Atkāpjoties cariskās Krievijas armijas zaldāti izdzina iedzīvotājus no mājām un piespieda doties bēgļu gaitās. 1915. gada vasarā ciemā apmetās vācu karaspēka daļas. Lielākā daļa ēku bija tukšas un tāpēc nopostītas. Bija izlauzti logu rāmji un nojauktas plītis. Baznīcai vairs nebija torņa un bija izjauktas ērģeles. Arī skola bija izpostīta. Visapkārt valdīja trūkums un posts. Trūka pārtikas.²⁹

Pēc kara pagāja vairāki gadi, līdz ciema dzīve sāka ritēt ierastā kārtībā. Pirmajos pēckara gados iedzīvotājiem bija grūtības nomaksāt Engures pagasta nodokļus. Daudzi bērni kavēja skolu, jo palīdzēja vecākiem, veicot mājas darbus, ejot zvejā un apstrādājot zivis.³⁰

No 1920. gada 6. decembra līdz 1921. gada 1. augustam Engures ciemā bija 31 laivu īpašnieks (zvejnieks), kam piederēja 78 tīkli, 14 tīklu laivas un 6 vadiņlaivas.³¹ Agrārās reformas rezultātā zvejnieku saimniecību skaits ciemā palielinājās.

1928. gadā apstiprinātajā Zemes ierīcības projektā Engurciemā bija paredzēts iedalīt zemi ar izpirkšanas tiesībām aptuveni 558 hektāru platībā, iedalot to 41 jau pastāvošai zvejnieku saimniecībai, 18 jaunsaimeņiem, 8 amatniekiem, 3 sabiedriskām un kulturālām vajadzī-

bām, 2 valsts vajadzībām, 1 rūpnieciskai izmantošanai, 1 vasarnīcai. 39 tā sauktie mazsaimnieki saņēma piegriezumus no valsts zemes fonda.³² Reformas gaitā šajā projektā tomēr notika vairākas izmaiņas. Piemēram, vienu no valsts vajadzībām rezervētajiem zemes gabaliem - Iekšlietu ministrijas rīcībā esošo robežsardzes kordona ēku - pēc vairākiem gadiem tomēr ieguva pagasts un ierīkoja tajā ambulanci.

Engures iedzīvotājiem medicīnisko palīdzību sniedza rajona ārste un vecmāte. Tālāk ārstēties iedzīvotāji varēja Tukumā un Rīgā. Pagasta nespējnieki ārstniecību saņēma par brīvu, bet pabalstu dzīvoklim un apkurei tie varēja saņemt gadījumā, ja piederīgie nevarēja palīdzēt. Pagastā nespējnieku patversmes nebija.³³

Divdesmito gadu pirmajā pusē Engurciemā uzbūvēja vairākus buriniekus. 1922. gadā Engures konservu fabrikas īpašnieks Ed. Dipners būvējis burinieku "Elza", kas lietots vēl 1935. gadā. 1925. gadā Engurē uzbūvēja burinieku "Zemnieks", kas bija pēdējais apkārtējos ciemos būvētais kuģis. Tas piederēja F. Lagzdīnam un M. Pētersonam un kuģoja līdz 1934. gadam, kad to norakstīja.³⁴

1938. gadā ciemā bija 19 zvejnieki, kam piederēja 11 motorlaivas, un 21 puszvejnieks, kam pašiem laivu nebija. Reģistrēti 5 lielle reņģu

Rihards Neilands. Dienējis
leģionā, dezertējis, apcietināts,
pazudis bez vēsts Otrā pasaules
kara beigās. Ap 1943. gadu.
E. Liepiņa foto.

murdi, 1 zivju murds, viens dižvads un daudz tīklu.³⁵ Lielākā daļa zvejnieku bija 1927. gadā dibinātās Engurciema zvejniecības biedrības “Jūrnieks” biedri.³⁶ Biedrība organizēja gan zvejas rīku iegādi, gan arī zivju pārstrādes un realizācijas procesu. 1939. gadā biedrība pārbūvēja bijušo konservu fabriku par kopžāvētavu un zivju apstrādātavu.³⁷

Padomju laiks

Kara gados ciemā uzturējās jūras apsardzības vienība, bet nav ziņu par kādām lielām militārām operācijām. 1944. gada jūlija beigās un augusta sākumā notika cīņas pie Pliņciema, Apšuciema un Klapkalnciema, kur līdz jūrai izlauzās neliela padomju armijas tanku grupa.³⁸ 1944. gada rudenī, kad izveidojās tā sauktais Kurzemes cietoksnis, drošības nolūkos vācu militārās iestādes esot izdzinušas iedzīvotājus no Engures ciema.³⁹ 1945. gada 8. maijā bija pasludināta kapitulācija, un ciemā ieradās krievu karavīri. Pirmajās dienās notika iedzeršanas, izlaupīta aptieka un nošauta aptiekāra ģimene.

Pēc Otrā pasaules kara pagasts bija sadalīts mazākās administratīvajās teritorijās - ciemos. Engurē atradās gan pagasta pārvalde, gan arī Engurciema Izpildkomiteja, kuru 1946. gadā vadīja Kārlis Kauliņš. Viņš atteicās no amata 1947. gada martā, jo bija iecelts pret paša gribu un nevēlējās tā strādāt, kā prasīja padomju varas iestādes.⁴⁰ Viņa vietā iecēla zvejnieku Jāni Bormani.⁴¹

Engurciema Izpildkomitejas darbiniekiem bija jāpiedalās vecsaimniecību zemes dalīšanā un zemes piešķiršanā jaunajiem darba zemniekiem. Tā kā Engurē bija nelielas saimniecības, darāmā nebija daudz, tomēr process nebija patīkams. Lai saglabātu saimniecības, vairākas

Engurciems. 70. gadu sākums. Fotogrāfs nezināms.

ģimenes sadalīja tās atsevišķās saimniecībās. Piemēram, 1948. gada janvārī Miežu ģimenei piederošās "Lodes" sadalītas starp māti un dēlu.⁴²

Četrdesmito gadu beigās uzsākta ciema labiekārtošana. Meža dienās 1949. gadā Engurē iestādīja 40 ābeles, 4 kastaņas, 10 ozolus, 15 liepas un citus kokus.⁴³ Engures ciemu kā pagasta administratīvu vienību likvidēja 1949. gada 31. decembrī.

Engurē atradās 1948. gadā dibinātā zvejnieku arteļa "Padomju zvejnieks" kantoris. Pirmie kolhoza darbības gadi bija diezgan grūti, jo trūka zvejas rīku. Piecdesmito gadu sākumā izvērās jaunu ražošanas ēku celtniecība. 1954. gadā Engurē uzbūvēja žāvētavu, galdnieku darbnīcu Engurē un iesāka jaunas liellopu kūts būvi.⁴⁴ 1955. gadā Engurē sāka veidot zvejnieku arteļa dārzniecību un ierīkoja siltumnīcas. Tā kā dārzniecība bija rentabla, tuvākajos gados uzcēla pavisam desmit siltumnīcas, kurās audzēja gan dārzeņus, gan tādas puķu kultūras kā rozes, ciklamenas, kallas, lefkojas, krizantēmas, pīmulas un arī istabas augus.⁴⁵

Sešdesmitajos gados Engurē atradās Slokas zivju apstrādes fabrikas cehs, kurā ražoja šprotes, pārstrādāja siļķes. Šeit darbojās arī zvejnieku arteļa "Padomju zvejnieks" mehāniskās darbnīcas, Tukuma rajona sadzīves pakalpojumu kombināta šūšanas un apavu darbnīcas, maizes ceptuve, trīs veikali, grāmatnīca, aptieka, sakaru nodaļa. Darbojās aptieka, Engures lauku iecirkņa slimnīca 20 vietām, astoņgadīgā skola, bibliotēka un klubs 300 vietām, kurā atradās arī sporta zāle.⁴⁶

Iedzīvotāju skaits Engurē strauji auga, un jau 1956. gadā sākās plaša individuālo dzīvojamo ēku celtniecība.⁴⁷ 1970. gadā ielām piešķīra nosaukumus. Galvenokārt deputāti izvēlējās ar jūru un tuvāko apkārtni saistītus, bet visai bezpersoniskus nosaukumus: Avotu, Ezera, Ostas, Kāpu, Upes, Liepu, Dārza, Meža, Smilšu, Lauku, Jūras un Pludmales ielas.⁴⁸

Ciematam augot, radās vajadzība izstrādāt tā attīstības plānu. 1971. gada nogalē zvejnieku kolhozs "Padomju zvejnieks" izsludināja atklātu konkursu Engures ciema 1. kārtas apbūves detālplāna un ciemata zīmējuma projektam. Galvenais ciemata projektēšanas uzdevums bija nodrošināt iedzīvotājiem optimālus dzīves apstākļus, darba un atpūtas iespējas.

No 16 iesniegtajiem projektiem ekspertu komisija (arhitekti V. Apšītis, R. Traniņš, A. Tītmane, Ž. Luļa, A. Matuševiča) atlasīja 11 projektus. Projektam ar devīzi "Pelēkais kvadrāts" (autori Ž. Krauklis un L. Tikmanis) žūrija piešķīra prēmiju 1000 rubļu apmērā.

Projektā “Pelēkais kvadrāts” bija paredzēta jauna šoseja rietumos no ciema pie dzelzceļa stacijas, tāpat bija plānots novirzīt transporta plūsmu pa Rideļu-Engures ceļu apkārt ciemam. Paredzēja, ka ciema teritoriju šķērsojošajai maģistrālei jāuztver visu ražojošo zonu apkalpojošais transports, kā arī tirdzniecības centra un dzīvojamo zonu transports.

Viena no sarežģītākajām problēmām bija saistīta ar skolas novietojumu, tās paplašināšanas iespējām. Projektā skolu plānoja celt strauta ielokā aiz kluba uz paredzētā stadiona teritorijas. Esošo skolas ēku plānoja rekonstruēt par kolhoza pārvaldes ēku, kas funkcionāli bija pats pareizākais risinājums ēkas novietojuma ziņā. Kluba ēku paredzēja papildināt ar vairākām piebūvju grupām - pastu, ciema padomi, sporta zāli, peldbaseinu un viesnīcu u. c.

Tirdzniecības un sadzīves pakalpojumu centru plānoja novietot strauta otrajā pusē. Sabiedriskā centra tuvumā izkārtoja vairāku stāvu dzīvojamās mājas, izvietojot tās brīvajos laukumos starp individuālajām mājām un organiski sasaistot tās ar centra ēku ansambli. Ciemata telpiskais risinājums labi iekļājās līdzenajā reljefā, neradot nepamatoti uzsvērtus akcentus, un tika akceptēts.⁴⁹

Attīstības ieceres tiešām bija grandiozas. Prognozēja, ka 1982. gadā ciematā dzīvos 2100 cilvēki, būs vidusskola 964 vietām, bērnudārzs 200 vietām, kinoteātris 300 vietām, slimnīca un poliklīnika 100 vietām, pirts 50 vietām, viesnīca 200 vietām, ēdnīca 150 vietām un

Engures kultūras nams. 70. gadi. Fotogrāfs nezināms.

vēl daudz kas cits. Starp citu, viens no pārdrošākajiem sapņiem bija uzbūvēt jaunu telefona centrāli, kas varētu apkalpot vismaz 500 numurus.⁵⁰ Ņemot vērā toreizējo situāciju sakaru jomā, tas tiešām bija sapnis, bet realizējās. 1986. gada 19. decembrī dibināts bērnodārzs “Spārīte”, un līdz ar to atrisinājās bērnu pieskatīšanas problēma.

Laikā no 1990. līdz 1992. gadam notika zvejnieku arteļa “Padomju Zvejnieks” reorganizācija. Privatizācijas procesā daudzas nozares, tai skaitā zvejas floti, mehāniskās darbnīcas un siltumnīcas, likvidēja. Ciems sāka nikuļot. Daudziem nebija darba un nācās meklēt citu nodarbošanos. Citi mēģināja uzsākt savu biznesu.

Deviņdesmito gadu pirmajā pusē slēdza slimnīcu, izputēja patērētāju savienības veikali. Iedzīvotājiem bija grūtības nomaksāt rēķinus par siltumu un citiem komunālajiem pakalpojumiem, naudas trūka arī pašvaldībai - skolā, kultūras namā un dzīvokļos apkure bija samazināta līdz minimumam. Samazinājās audzēkņu skaits bērnodārzā. Atšķirībā no citām pašvaldībām, kuras savus īpašumus iznomāja firmām, Engures pagasta deputāti nolēma bērnodārza ēkā iekārtot arī Engures Mūzikas un Mākslas skolu.⁵¹

Mūsdienu Engure

Mūsdienās Engurciems tiek saukts vienkārši par Enguri. Tā ir viena no lielākajām apdzīvotajām vietām Tukuma rajonā, kur notiek dinamiska ekonomiskā dzīve, attīstās ražošanas un arī tirdzniecības un pakalpojumu nozares. Engure ir nozīmīga un aktīva Tukuma rajona kultūras telpa.

Engure kļuvusi par dinamisku ciemu, kurā darbojas vairāki zvejas un zivju pārstrādes uzņēmumi. Tradicionālo lauksaimniecību pagastā nav iespējams attīstīt, tāpēc vairāki iedzīvotāji nodarbojas ar biškopību, puķkopību un dārzkopību. 1993. gadā dibināts Jura Roņa ģimenes uzņēmums. Viņam pieder bišu drava ar aptuveni 100 saimēm un medus fasēšanas ražotne. 2004. gada septembrī uzņēmums saņēma Vides kvalitātes institūta apliecinājumu, ka tā darbība atbilst Eiropas Savienības bioloģiskās saimniekošanas regulas prasībām. Ar biškopību Engurē nodarbojas arī Purvinsku ģimene, ar piena lopkopību - zemieku saimniecība “Veģi”.

Katru gadu tiek uzlabota arī ciema infrastruktūra. 2002. gadā tika rekonstruēta Auniņparka estrāde un skatītāju sēdvietas. 2003. gadā rekonstruēta ūdensapgādes sistēma un uzstādītas ūdens atdzelžošanas iekārtas.

2004. gadā pašvaldībā tika realizēts SAPARD finansēts projekts, kura ietvaros noasfaltēja trīs ielas - Bērzu, Meža un Krišjāņa Valdemāra - 1,4 kilometru garumā. Tajā pat gadā rekonstruēts un bruģēts trotuārs, mainīts apgaismojums Jūras ielā, rekonstruēta kultūras nama apkures sistēma, mainīti logi un durvis vairāku izglītības iestāžu un pagasta padomes ēkās.

Bērnudārza ēkā 2005. gadā mainīta apkures sistēma, 2006. gadā rekonstruēts jumts. Bērnudārzā audzēkņu ir arvien vairāk. Jau 2005. gadā papildus tika nokomplektēta vēl viena grupiņa bērnudārzā. Tā kā telpu pietrūka, 2006. gadā tika izstrādāts un publiskai apspriešanai nodots Engures Mūzikas un Mākslas skolas ēkas tehniskais projekts.

Pagasta padome un tās priekšsēdētājs Andris Kalnozols rūpējas, lai sekmīgi darbotos visas pašvaldības iestādes, tiktu attīstīta un uzlabota pagasta infrastruktūra, atbalstīta uzņēmējdarbības attīstība. 2004. gadā Engures pagasts piedalījās konkursā "Sakoptākais Tukuma rajona pagasts" un ieguva Pateicības rakstu un balvu nominācijā "Pagasta attīstības iespējas". 2006. gadā veikti grozījumi pagasta teritoriālajā plānojumā, kas stājas spēkā 2007. gadā.⁵² Jaunajā plānojumā palielinātas apbūvei paredzētās teritorijas, radot plašākas iespējas zvejniekiem attīstībai.

Engures mols. 2007. gads. R. Rēķa foto.

1. Zubova E. Apkopojums Engures pagasts 1562-1999. Nedatēts manuskripts, 46. lpp. TMNM P Za nr. 649
2. Laumane, 61-62. lpp.
3. Turpat, 171. lpp.
4. Engure. Albums. Sagatavoja Apšūciema atsongadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9077
5. Laumane, 61-62. lpp.
6. Laumane, 268., 303. lpp.
7. Laumane, 268. lpp.
8. Laumane, 278. lpp.
9. Laumane, 186. lpp.
10. Laumane, 278. lpp.
11. Laumane, 284. lpp.
12. Laumane, 285. lpp.
13. Laumane, 293. lpp.
14. Laumane, 192. lpp.
15. Laumane, 303. lpp.
16. Laumane, 174. lpp.
17. Latviešu Avīzes, nr. 22, 1827. gada 2. jūnijs
18. Latviešu Avīzes, nr. 34, 1826. gada 23. augusts
19. Latviešu Avīzes, nr. 24, 1831. gada 11. jūnijs
20. Latviešu Avīzes, nr. 8, 1834. gada 22. februāris
21. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1603. lieta, 20. lpp.
22. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1603. lieta, 3. lpp.
23. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1604. lieta, 2., 6. lpp.
24. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1603. lieta, 3-103. lpp.
25. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1605. lieta, 17. lpp.
26. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
27. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1603. lieta, 62. lpp.
28. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1609. lieta, 6. lpp.
29. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1603. lieta, 66. lpp.
30. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 54. lpp. TMNM PZA nr. 1649
31. Turpat.
32. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 49. lieta, 5., 144. lpp.
33. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 93. lpp.
34. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 72. lieta, 32., 148. lpp.
35. Zubova E. Engures piekraste būvētie kūgi 1866-1932. Nedatēts manuskripts, 20. lpp.
36. Laumane, 61. lpp.
37. Latviešu konversācijas vārdnīca. 4. sējums, 7531. sleja.
38. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 72. lieta, 148. lpp.
39. Engures pagasts. Izraksti un uziņu kopijas. 2. lpp. TMNM Za nr. 1052
40. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 71. lpp. TMNM Za nr. 208
41. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 7. lpp.
42. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 4. lieta, 1. lpp.
43. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 4. lieta, 2. lpp.
44. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 111. lpp.
45. Zubova E. Engure pēc Lielā Tēvijas kara. Nedatēts manuskripts. 19. lpp. TMNM Za nr. 1280
46. Buklets "Padomju zvejnieks - 25". Tukums, 1973, 10. lpp.
47. Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. 1 daļa, R., Zvaigzne, 1967, 478. lpp.
48. Zubova E. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 23. lpp.
49. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 343. lieta, 1. lpp.
50. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
51. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 43. lpp.
52. Gile I. izziņa par Engures pagastu. 2007

Rideļciems un Ezermuiža

Par Rideļciemu

Rideļciems mūsdienās pazīstams ar nosaukumu Rideļi. Šī apdzīvotā vieta vairāk pazīstama ar Rideļu muižas nosaukumu. Par tās apdzīvotību tālā pagātnē liecina kādā vecā apbedījumā atrasts akmens cirvis un arī romiešu (Maksimiliāna laika) monēta, par kuru rakstījusi novadpētniece Erna Zubova.¹ Kā noskaidrojusi Tukuma muzeja pētniece Īnta Dišlere, Rideļciems kā ciems pastāvējis vēl 19. gadsimtā - tas dokumentos minēts 1737.² un arī 1826. gadā.³

Senākās ziņas par muižu eksistenci Engures apkārtnē attiecas uz 14. gadsimtu. 1397. gadā minēta kāda Dumpjāta muiža, ko vēsturnieks I. Šterns saista ar vēlāko Silu muižu Zentenes pagastā. Dumpjāta lēnis bijis viens no lielākajiem un aptvēris plašu teritoriju no Engures ezera līdz pat Strazdei, ieskaitot arī vēlāko Rideļu muižas teritoriju. Dumpjāta lēnis piešķirts pēc tā saucamajām kuršu tiesībām uz mūžīgiem laikiem,⁴ un tas norāda, ka viņš bijis vietējas izcelsmes dižciltīgais.

1503. gada 26. oktobrī Livonijas ordeņa mestrs Volters fon Pletenbergs atkārtoti apstiprinājis lēņa tiesības Dumpjāta dzimtai, izlēņojot zemi Hermanim Dumpjātam.⁵ 1526. gadā daļu bijušā Dumpjāta lēņa - Rideļus un Rindzeli - saņēmis kāds Gerds fon Dēnhofs, kas bija precējies ar Johana Dumpjāta un Annas Malinkrodes meitu. Citi Dumpjāta mantinieki bija nokavējuši lēņa tiesību apstiprināšanu, tādēļ pārējā lēņa daļa palika ordeņa mestra īpašumā.⁶ 16. gadsimta beigās, pēc muižnieku uzticības zvēresta jaunajam Kurzemes un Zemgales hercogam Gothardam Ketleram, lēņu muižas, arī Rideļu muiža, nonāca privātipašumā.

1817. gadā pieņēma Kurzemes Zemnieku likumu, saskaņā ar kuru zemnieki ieguva personīgo brīvību. Pēc brīvlaišanas likuma nolasīšanas 1818. gadā Rideļu muižas robežās izveidota pagasta tiesa. 1829. gadā pagasta vecākais bija Mārtiņš Veide un pagasta tiesas skrīvera pienākumus pildīja Ludvīgs Lēmans. Laikraksta "Latviešu Avīzes" 1829. gada 7. novembra numurā publicēts pagasta tiesas aicinājums pieteikties visiem, kam ir kādas pretenzijas pret trim Rideles (Rideļu) muižas saimniekiem: Purnu Pēteri, Kalnaģīgu Kristapu un Jostu Pēteri.⁷

Rideļu pagastā bija 13 tā sauktie vecie saimnieki. Viņiem bija jāuzņemas ceļu labošanas darbi, jāuztur pagasta skola, jāved pasts, jāveic kļaušas baznīcas labā un arī jāuztur zaldāti. Kā norādīts 1875. gadā sastādītajā līgumā par minēto īpašumu izpirkšanu, kas tika noslēgts starp Rideļu muižas īpašnieku un katru no vecajiem saimniekiem, viņiem visiem kopā līdz 1878. gadam bija jāuzceļ arī pagasta magazīnas klēts. Katrai saimniecībai bija jāuzņemas viena trīspadsmītā daļa visu to pienākumu, kas bija veicami pagasta labā.⁸

Rideļu pagasts pastāvēja līdz 19. gadsimta beigām. Pēc 1888. gada to apvienoja ar Engures pagastu.

Rideļu muiža

1558. gadā sākās Livonijas karš (1558-1583). Cīņās ar cara Ivana Bargā karaspēku krita Rideļu muižas lēņa turētājs Hermans fon Dēnhofs, kura meita bija precējusies ar Kandavas pilskungu Emrihu fon Mirbahu. Karš sekmēja Livonijas sabrukumu un jaunas valsts rašanos Kurzemē. Muižnieki solīja zvērēt jaunizveidotās hercogistes valdniekam uzticību, prasot par to piešķirt lēņu muižas īpašumā. 1568. gadā Kurzemes hercogs Gothards Ketlers izlēņojis Rideļu muižu Emriham fon Mirbaham. Pēc neilga laika Rideļu muižu saņēma viņa dzīvesbiedres Sofijas brālis Johans fon Dēnhofs, kurš saimniekoja muižā līdz savai nāvei 1616. gadā un, tā kā piederēja pie Kandavas draudzes, apglabāts Kandavas evaņģēliski luteriskajā baznīcā.⁹

Rideļu muižas kungu māja. 1936. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Tukuma apriņķa skolas". TMNM 12446

Johana fon Dēnhofa atraitne Margarēte, dzimusi fon Švērina, bija spiesta ieķīlāt muižu, lai samaksātu parādus. 1635. gadā muižu ieķīlāja arī viņu dēls Johans fon Dēnhofs un devās Polijas karaļa dienestā. 1648. gadā viņš bija uzdienējies par pulkvedi un kļuvis par kambarkungu un varēja muižu izpirkt no sava svaiņa Ādama fon Trota, saukta Treidena, kurš bija nomaksājis visus parādus. Pēc Johana nāves Rideļus tomēr mantoja viņa māsasmeita Margarēte Sofija fon Trota. 1666. gada 10. maijā Margarēte Sofija un viņas vīrs Frīdrihs fon Brunovs muižu pārdeva Margarētei fon Brunovai, kas bija precējusies ar kapteini Heinrihu fon Vīgantu. Tukuma muzeja pētniece Inta Dišlere pieļauj, ka minētais muižas pirkšanas-pārdošanas līgums noslēgts starp vecākiem un meitu.¹⁰

Pēc Margarētes nāves kapteinis Heinrihs fon Vīgants apprecējās otrreiz. Viņa otrā sieva - Kandavas pilskunga meita Anna Ursula Berga fon Karmela - mantoja muižu 1700. gadā, bet pēc viņas nāves 1706. gadā tā nonāca viņas vecākā dēla Kristofera Ādama fon Hoenastenberga-Vīganta īpašumā. Tā kā viņš nevarēja pārējiem ģimenes locekļiem izmaksāt tiem pienākošos mantojuma daļu, tiesa piesprieda 1719. gadā pārdot abas muižas - Rideļus un Balklāvus -, kā arī māju Kandavā Polijas karaļa kapteinim Frīdriham Kazimiram fon Heikingam. 1734. gadā viņš pārdeva Balklāvu muižu un Kandavas māju, paturot tikai Rideļus.¹¹

Kambalu ģimene un apkārtnes zemnieki Rideļu dzirnavās. Ap 1938. gadu. Fotogrāfs nezināms. Attēls no Kambalu ģimenes arhīva.

Vairāk nekā divdesmit gadus F. K. fon Heikings cīnījās par ūdens līmeņa pazemināšanu Engures ezerā. Pēc Engures upes aizdambēšanas un dzelzs cepla ierīkošanas ūdens līmenis bija krietni cēlies, applūdinot Rideļu muižas pļavas un pat vairākas mājas. Tā kā viņa lūgumi novērtēt un kompensēt zaudējumus Kurzemes hercoga pārvaldē nerada dzirdīgas ausis, Heikings lūdza viņam iznomāt Engures muižu, kuras sastāvdaļa bija dzelzs ceplis. Arī šis lūgums netika uzklauts. 1732. gada 6. jūlijā beidzot ieradās hercoga iecelta komisija un, klātesot abu muižu saimnieku pārstāvjiem, apsekoja ezera tuvumā esošās teritorijas, un iezīmēja abu muižu - Rideļu un Engures - robežas. No Veģu kroga robeža gāja pa Veģupīti jeb Vilciņupīti (mūsdienās pazīstama kā Melnupe) līdz ezeram. Sēžot laivās, visi iebrauca ezerā, un zemnieki parādīja komisijai "Vilciņu" un "Bergu" mājas vietas, kas sen jau bija zem ūdens. Tālāk robeža gāja gar mežu, gar kādreizējiem "Vimmažiem" uz "Pēpām" un Rindzeles muižai piederošajiem "Bazāniem". Applūdušo saimniecību platība bijusi tik liela, ka "Vilciņos" turēti seši, bet "Bergos" - pat desmit ragulopi. Zeme bijusi laba; zemnieki savulaik audzējuši zirņus un pupas, kā arī miežus. Vienīgi rudziem zeme nav bijusi piemērota.¹²

Fon Heikingam neizdevās panākt sev labvēlīgu risinājumu. Viņš izīrēja Rideļu muižu Zviedrijas karaļa kambarkungam Andreasam fon Nordenflihtam, kurš nomāja Engures muižu un bija arī dzelzs cepla pārvaldnieks. 1848. gada pavasarī Rideļos dzimusi un kristīta viņa meita Katarīna Šarlota Filipina.¹³

Fon Heikinga centienus pazemināt ezera ūdens līmeni atbalstīja Nurmuižas dzimtkungs fon Firkss, kurš rakstījis sūdzību Polijas karalim. 1749. gada septembrī Engurē ieradās īpaša karaļa iecelta komisija, bet arī tās lēmums bija labvēlīgs hercogam, nevis muižniekiem. Tā kā pēc F. K. fon Heikinga aplēsēm Rideļu muiža bija cietusi vairāk nekā 3 000 Alberta dālderus lielus zaudējumus un nebija nekādu iespēju saņemt kompensāciju vai situāciju mainīt uz labu, viņš nolēma Rideļu muižu pārdot. 1751. gada 10. februārī noslēgts pirkšanas-pārdošanas līgums, saskaņā ar kuru muižu nopirka Zentenes un Vānes muižas dzimtkungs Fromholds Ulrihs fon der Ostens, saukts Sakens (1707-1776). 1758. gada 5. novembrī viņš zvērējis uzticību Polijas karalim un 1759. gadā panācis labvēlīgu lēmumu Engures dzelzs cepla nojaukšanas un ezera ūdens līmeņa pazemināšanas lietā.

Pēc tēva nāves 1776. gadā muižu mantoja Peters Ernsts fon der Sakens (1741-1818).¹⁵ 1790. gadā viņš to iznomāja kādam Otto Ernstam Emmersam.¹⁶ 1798. gadā fon Sakens par 30 000 dālderiem mui-

žu pārdeva Vikseles dzimtkungam Ādamam Ulriham fon Landsbergam (1759-1803),¹⁷ kurš pildīja arī Dzirciema muižas pārvaldnieka pienākumus. Ģimenē auga pieci bērni, no kuriem trīs nākuši pasaulē Rideļos. Kā Engures hronikā rakstīja draudzes mācītājs Johans Pēteris Brandts, 1803. gada 31. maijā “šis krietnais vīrs, kurš sirdī nesa patiesu cēlumu, tika negaidīti atrauts savai laulātajai draudzenei un pieciem mazgadīgiem bērniem”.¹⁸

Rideļu un arī Vikseles muižu pēc tēva nāves mantoja Karls Frīdrihs fon Landsbergs un iznomāja Rideļus Karlam Porepam. Spriežot pēc nomnieka vēstulēm, 1818. gada vasarā plānota un, šķiet, arī realizēta jaunas klēts būve muižā, kā arī lielās zāles krāsns un virtuves kambara remonts. Celtniecības darbi plānoti arī “Undzēnu”, “Krustkalnu”, “Kalnaģīgu” un “Lejasģīgu” saimniecībās.¹⁹

1819. gada Līgo dienā fon Landsbergs pārdeva Rideļu muižu Frīdriham Vilhelmam fon Dortēzenam (1786-1870), kurš to jau pēc sešiem gadiem pārdeva tālāk Brizules dzimtkungam grāfam Aleksandram Emanuelam fon Lambsdorfam (1794-1843), kura tēvs bija Brizules muižas dzimtkungs, ģenerālis, grāfs fon Lambsdorfs un pirmais Kurzemes civilgubernators (1796-1798).²⁰

Grāfs Aleksandrs fon Lambsdorfs 1836. gadā paņēma aizdevumu - 15 660 sudraba rubļus - Kurzemes kredītbiedrībā un ieguldīja dzirnavu kapitālajā remontā.²¹ 1842. gadā sāka rakt kanālu no Engures ezera uz jūru, un līdz ar to palielinājās līmeņu starpība, pieauga Rideļu ezera caurplūdes spēks un dzirnavu jauda. 1843. gadā grāfs mira, un saskaņā ar testamentu muižu mantoja viņa vecākais dēls Gustavs Mihaels Johans, bet atteicās no tās par labu savam brālim Georgam Peteram Eduardam, saņemot par to vairāk nekā 70 000 rubļu lielu izpirkumu. Georgs izdeva savai mā sai komtesei Luīzei obligāciju par 3 000 rubļiem un līdz pat 1866. gadam, kad parāds dzēsts, maksāja tai 5% gadā.²² Viņš turpināja muižas saimniecības modernizāciju un, lai palielinātu dzirnavu jaudu, 1866. gadā grāfs veco dzirnavu vietā sāka būvēt jaunas.²³

Saskaņā ar 1863. gada Krievijas ķeizara parakstītu Ukazu zemnieki varēja izpirkt savas mājas, bet Rideļu muižas īpašnieks nevarēja saviem zemniekiem tās pārdot, jo lielākā daļa muižas zemes bija ieķīlāta Kurzemes kredītbiedrībā. 1867. gadā grāfs fon Lambsdorfs bija pārdevis tikai vienas mājas - “Lodes”.

1872. gadā grāfs pārdeva Rideļu muižu savam vecākajam dēlam Aleksandram (1843-1913) par 85 000 sudraba rubļiem. Cenā ietilpa

arī parāds Kurzemes kredītbiedrībai un parāds viņa brāļim Gustavam fon Lambsdorfam. Acīmredzot kredīta saistības nokārtotas jau 1874. gadā, jo vairākām saimnieku mājām - “Jostiem”, “Kalnaģīgām”, “Lejasģīgām”, “Likkažokiem”, “Muceniekiem”, “Undzēniem” un “Vēdēm” - noņemts ķīlas zīmju parāds. Pēc kredītsaistību nokārtošanas grāfs Aleksandrs fon Lambsdorfs sāka pārdot saimniekiem zemi īpašumā par dzimtu. 1875. gadā grāfs noslēdzis pirkšanas-pārdošanas līgumu ar Frici Kristsonu par “Likkažoku” izpirkšanu. Pārējās saistības grāfs Aleksandrs fon Lambsdorfs nokārtoja tikai 1887. gadā. Tajā pašā gadā zemniekiem pārdotas “Pūces” un “Purnas”.²⁴

1892. gadā iemērīta zeme “Lejasģīgām”, “Kalnaģīgām”, “Poņām”, “Jostiem” un Veģu krogam un noteiktas servitūta tiesības Engures valsts mežos un pļavās. Šo māju saimnieki no visām servitūta tiesībām atteicās 1931. gada 1. septembrī, parakstot Tukuma apriņķa mērnika A. Kalniņa izstrādātu servitūtu tiesību likvidācijas projektu.²⁵

Kā savās atmiņās stāstīja kādreizējais Engures ciema DDP priekšsēdētājs Kārlis Kauliņš, Rideļu muižas īpašnieka grāfa Aleksandra fon Lambsdorfa zemnieki 1905. gadā bijuši aktīvi nemieru atbalstītāji. Aktīvākais no tiem bijis kāds Rožkalns. Kārlim Kārkliņam, kurš tajā laikā bijis mūrnieka māceklis Tukumā, esot iedotas proklamācijas, lai tās izdalītu Rideļos.²⁷

Ezermuiža. 2008. gada 27. janvāris. K. Ozolas foto.

Zemnieki esot devušies pie grāfa, arī Kārlis Kristsons paņēmis izkapti un gājis uz muižu. Grāfs fon Lambsdorfs sagaidījis zemniekus uz lieveņa. Pēc sarunas visi šķīrušies. Grāfa ģimene revolūcijas laikā nav cietusi, bet fon Lambsdorfs esot savus zemniekus sargājis un neesot tos izdevis soda ekspedīcijai. Stāsta tomēr, ka viņš dažiem aktīvākajiem nemierniekiem esot uzteicis darbu.²⁸

1909. gadā vecais Rideļu kungs - grāfs Aleksandrs fon Lambsdorfs - nopirka Zentenes piemuižu jeb mežamuižu Ezermuižu un pārcēlās uz dzīvi tajā. 1910. gadā saimniecības vadību Rideļos uzņēmās viņa dēls grāfs Džeimss fon Lambsdorfs (1873-1951), kas bija precējies ar Cēres baronesi Hedvigu Šarloti fon Heikingu.

Viņu meita grāfiene Benita Elizabete fon der Venge Lambsdorfa (1900-2001),²⁹ pēc I. Dišleres domām, varētu būt tā skaistā sešpadsmitgadīgā grāfiene, kuru Pirmā pasaules kara laikā, ciemojoties Rideļu muižā, sastapis Prūsijas ķeizara Vilhelma II jaunākais dēls Joahims un dāvinājis zelta brošu.³⁰

1919. gada pirmajā pusē - tā sauktajā juku laikā - ģimene bija pametusi Rideļus. Džeimss fon Lambsdorfs atgriezies mājās visu pārlūkot. Kāds vietējais puisis viņu pabrīdinājis par iespējamo mežabrāļu (lielinieku) uzbrukumu un plāniem viņu sagūstīt. Grāfs ātri pametis muižu un tā izglābies. 1919. gada 22. februārī Talsos lielinieki nogalināja viņa svaini - māsas Alekas pirmo vīru - Cēres baronu Eiženu fon Heikingu. 1919. gada 13. maijā Nariņciemā netālu no Oktes muižas kaujā ar lieliniekiem krita viņa brālis Harijs - landesvēra karavīrs.³¹

1920. gadā Rideļu muižas platība kopā ar Ezermuižu, Krustkalnu pusmuižu, "Sadumu" un "Cukuru" mājām bija 511,76 hektāri.³² Muižas centrā bija koka dzīvojamā ēka ar šindeļu jumtu, viena akmens saimniecības ēka ar niedru jumtu, kurā vienuviet atradās laidars, zirgu stallis un vāgūzis, kā arī koka klēts, cūku kūts un rija ar niedru jumtu un koka šķūnis ar šindeļu jumtu.³³

1920. gada 16. septembrī pieņēma Latvijas Republikas Agrārās reformas likumu, un līdz ar to muižu zemes nacionalizētas. 1921. gadā muižas bijušais īpašnieks Džeimss fon Lambsdorfs vēl lietoja Rideļu muižas zemi.³⁴ 1922. gada 17. janvārī Rideļu muižas zemi iznomāja 17 zemes gribētājiem, bet Krustkalnu pusmuižu - četriem. Nomnieku vidū bija gan Džeimss fon Lambsdorfs, gan viņa dēls Georgs fon Lambsdorfs.³⁵

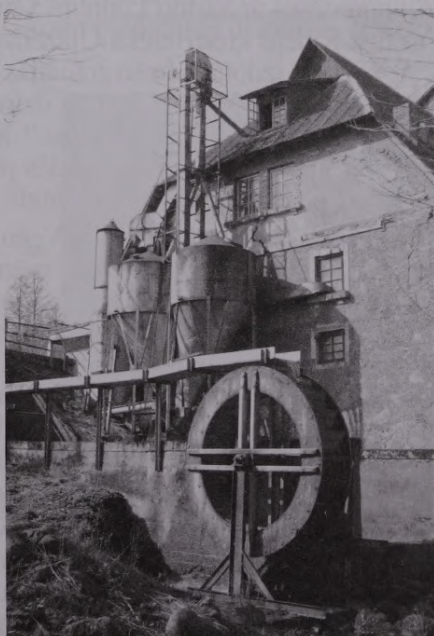
1923. gadā Džeimssam fon Lambsdorfam piešķirta muižas neatsavināmā daļa "Sadumi" 50,28 hektāru platībā.³⁶ Rideļu muižas neat-

savināmā daļa atstāta arī Džeimsa dēlam Georgam fon Lambsdorfam (1898-1944).³⁷ Uz Ezermuižas neatsavināmo daļu pieteicās Hamilkars fon Lambsdorfs (1885-1936), bet viņa prasību zemes ierīcības komisija noraidīja.³⁸

Lambsdorfi bija raduši saimniekot un arī pēc Agrārās reformas turpināja to darīt. 1923. gadā Aleksandra dēlam Jānim Lambsdorfam bijusi kuļgarnitūra.³⁹ 1925. gadā Džeimss Lambsdorfs iegādājās āboliņa kūlēju un sniedza apkārtnes lauksaimniekiem kuļšanas pakalpojumus.⁴⁰ Viņš turpināja dzīvot Rideļu muižā, jo viņam piešķirtajā neat-savināmajā muižas daļā “Sadumos” bija pagasta nespējnieku patversme. Tā kā Rideļu kungu mājā atradās arī skola, tad viņa uzņēmuma adrese bija: “Rideļu skola”.⁴¹ Grāfs Džeimss fon Lambsdorfs nomāja arī skolas dārzu, sauktu par Lielo dārzu.⁴²

1933. gadā Engures pagasta maizes labības audzētāju reģistrs liecina, ka ar lauksaimniecību nodarbojas Džeimss Lambsdorfs “Sadumos”, Jānis Lambsdorfs “Pūclejās” un Georgs Lambsdorfs “Pirtslejās”.⁴³

Džeimss Lambsdorfs aktīvi piedalījās pagasta sabiedriskajā dzīvē. Tāpat kā iepriekš, arī 1933. gadā viņš vadīja Engures pagasta revīzijas

Rideļu dzimnava. 2007. gada
31. marts. K. Ozolas foto.

komisiju.⁴⁴ 1939. gadā Džeimss Lambsdorfs repatriējās, nesamaksājot 400 latu lielu nomas naudu par Rideļu skolas augļu dārza un zemes nomu, tādēļ 1940. gada martā pagasts nolēma celt prasību tiesā. Šķiet, ka sakarā ar padomju okupāciju tiesas process tomēr nav noticis.

Rideļu dzirnavas un krogs

Dzirnavas bija visai ienesīga Rideļu muižas saimniecības nozare. Pirmais zināmais Rideļu melderis Eliass Glāzenaps baznīcas grāmatā reģistrēts 1759. gadā. Šajā gadā nojauca Engures upes aizdambējumu un līdz ar to likvidēja Engures dzirnavas. Engures baznīcas grāmatās 18. gadsimtā minēti tādi dzirnavnieki kā Māss (pirms 1779, 1792, 1795), Precka (1779), Bērtuls (1785) un Kāns (1796).⁴⁶ 19. gadsimtā Rideļu dzirnavās par melderiem strādāja: kāds Lasis (1803), Kāns (1804, 1819), Ferdinands Šmīzings (1819), Vilhelms Henšels (1822), Aleksandrs Gotfrīds Getlings (1839, 1841)⁴⁷ un J. A. Getlings (1866).⁴⁸

Blakus dzirnavām atradās Rideļu krogs. 18. gadsimta četrdesmitajos gados tajā dzīvojis kokvirpotājs Jordans, kurš 1751. gadā jau pārcēlies uz Veģu krogu. 1781. gadā krogu turēja kāds Millers, 1787. gadā - kāds Papendīks,⁴⁹ bet 1799. gadā - Johans Kristofers Mīsners, kurš apprecējies ar Šarloti Leonoru Šēnbergu.⁵⁰ Zināms, ka 1814. gadā mirusi Rideļu krodzinieka Glāzenapa sieva Magdalēna. Spriežot pēc A. Krēģera izdotās adrešu grāmatas, 1892. gadā grāfam A. Lambsdorfam piederēja ne tikai Rideļu dzirnavas, bet arī krogs, kas bija izdots krodziniekam T. Freimanim.⁵¹ Krogs, tāpat kā dzirnavas, pastāvējis gadu simtiem ilgi, jo atradās pie Rīgas-Talsu lielceļa. Tomēr 1905. gadā Rideļu krogs jau bija slēgts.

Otrs Rideļu muižas krogs bija Veģu krogs. 1803. gadā tur dzīvoja kokvirpotājs Gonrics, 1820. gadā - mūrnieks Johans Oto Krebs, 1825. gadā - galdnieks Karls Vilhelms Jēģermans, kas apprecējies mirušā mūrniekmeistara Krebsa meitu.⁵² Zināms, ka 1905. gadā Veģu krogā dzīvoja galdnieks Urbāns un turēja arī nelielu traktieri; skolotājs un novadpētnieks O. E. Šmits rakstīja, ka tur bijusi ne tikai brīnišķīga uzņemšana tīrā viesu istabā, bet arī lieliskas senlaicīgā stilā darinātas mēbeles, kas guvušas atzinību Rīgas amatniecības izstādē.⁵³

Līdz 1906. gadam Rideļu dzirnavās saimniekoja Jānis Jonatans Ciatrovskis (1865-1936), bet 1907. gadā viņš jau pārcēlās uz Balgali un izpirka Balgales dzirnavas īpašumā par dzimtu. Ciatrovskis bija precējies ar Džūkstes "Bražu" saimnieka Zilberta meitu Olgu. Rideļu dzirnavās dzimuši trīs no viņu četriem bērniem: Alise Aline (1901-

1982), Verēna (1902-1977) un Tālivaldis (1906-1976). Ceturtais bērns - Arvīds (1907-1978) - dzimis un uzaudzis Balgales dzirnavās. Abi dēli apguva dzirnavnieka amatu.⁵⁴

Rideļu dzirnavas darbojās līdz 1914. gada ugunsgrēkam, kad nodega ēka un arī tajā novietotie pagasta magazīnas auzu krājumi.⁵⁵

1920. gada septembrī sākās Agrārā reforma. Rideļu krogu tāpat kā visu Rideļu muižas zemi un ēkas nacionalizēja. 1921. gadā Rideļu krogu nomāja Krišs Ošmeris, Veģu krogu - Jānis Ozoliņš.⁵⁶ 1933. gadā Veģu krogs piederēja Lilijai Gotlība meitai Urbanei.⁵⁷ 1924. gadā krogā atradās tējnīca, un to nomāja Ansis Bergs.⁵⁸

Rideļu dzirnavas pēc ugunsgrēka vairākus gadus stāvēja pamestas. 1923. gadā tās kopā ar zemi 47,45 hektāru platībā piederēja Ernestam Ūselim.⁵⁹ Saeimas deputāts, Satversmes sapulces viceprezidents, vēlāk - Latvijas bankas direktors Staņislavs Kambala (1893-1940), iestājās par Rideļu dzirnavu atjaunošanu un ieteica savu brāli Donātu Kambalu (1886-1958) kā atbilstošu kandidātu dzirnavu atjaunošanai.

D. Kambala 1903. gadā bija pametis dzimto Stapuļu sādžu Rēzeknes apriņķī, nokļuvis Tāļajos Austrumos, nodarbojies ar tējas tirdzniecību, iekrājis kapitālu un uzbūvējis pāris namus Sibīrijas pilsētā Čitā. Pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas D. Kambala atgriezās Latvijā un atjaunoja Staņislavam piederošās dzirnavas Rēzeknes apriņķī.⁶⁰

Engures pagasta valdes loceklis
E. Kristsons. 1938. gads. Fotografāts
nezināms. Attēls no albuma
"Tukuma apriņķa lauku
pašvaldības". TMNM 31462

1923. gada maijā Donāts Kambala ar sievu ieradās Rideļos, un jau oktobrī dzirnavās darbojās pirmais gaņģis rupjo miltu malšanai, drīz pēc tam - otrs. Pēc gada uzstādīja arī putraimu un grūbu mašīnas. Kambala izveidoja sabiedrību “Ūdens dzirnavas” un vēl 1924. gadā dzirnavas nomāja.⁶¹ Drīz vien tomēr dzirnavas kļuva par D. Kambalas īpašumu.

D. Kambala vēlējās paplašināt ražošanu. 1926. gadā D. Kambala lūdza Tukuma apriņķa Zemes ierīcības komiteju piešķirt purvu pie “Plaušu” un “Ģibuļu” rentes mājām ezera uzpludināšanai, bet komiteja lūgumu noraidīja.⁶²

Ievērojami uzlabojumi veikti trīsdesmito gadu vidū -uzstādīts tvaiķa dzinējs un kvalitatīvas bīdelmašīnas. 1935. gadā D. Kambala saņēma koncesiju rupjai malšanai un bīdelēšanai un putraimu un grūbu izgatavošanai. Viņam bija atļauja darbināt arī apaļo zāģi šindeļu un dēlišu zāģēšanai, kā arī nodarbināt divus strādniekus.⁶³ Savukārt Donāta sieva Tekla 1937. gadā izņēma patenti un atvēra dzirnavās veikalu. Nekādu lielo peļņu tas nav nesis, bet arī zaudējumi nav bijuši.⁶⁴ 1939. gadā Donātam Kambalam piederošās Rideļu dzirnavas darbojās sekmīgi un nespēja vien pildīt pasūtījumus.⁶⁵

1940. gadā veikalu un dzirnavas nacionalizēja. Dzirnavas pārņēma Tukuma apriņķa rūpkombināts, bet Donātam Kambalam ļāva strādāt

Skolotāji - Milda Kristsons un Gustavs Grostiņš - kopā ar pamatskolas skolēniem Rideļu muižas zālē. 1928./29. mācību gads. Fotogrāfs A. Sņķers. TMNM 11309

par melderi. Viņa meitu Veru, kas kopā ar brāļiem Donātu un Pēteri mācījās Tukumā, centās savervēt par čekas ziņotāju, bet tas neizdevās.⁶⁶

Kara laikā Rideļu muižas labības kalte piederēja pagastam, 1943. gada 30. decembrī tā iznomāta Engures lauksaimniecības biedrībai uz vairākiem gadiem, lai nodrošinātu pagasta zemnieku labības žāvēšanu.⁶⁷ 1944. gada rudenī vācu karaspēka nodaļa armijas vajadzībām rekvizēja Kambalu ģimenes salmu un siena krājumus, mīnēja dzirnavu tiltus. Ģimene slēpās mežā un "Gailumos".

1945. gadā padomju varas iestādes vēlreiz nacionalizēja Kambalu ģimenes uzņēmumu. Astoņu bērnu ģimenei bija jāiztiek no vienas gov. Donāts Kambala palika par dzirnavu strādnieku un saņēma 100 rubļus mēnesī.⁶⁸

1947. gada vasarā "Līkkažokos" un "Muceniekos" darbojās Mašīnu un zirgu iznomāšanas punkts (MZIP).⁶⁹ 1948. gada 2. aprīlī 27 zemnieki nodibināja kolhozu "Dzintardruva".⁷⁰ Kolhozā neiestājās tikai trīs apkārtnes zemnieki, kas "nesaprata kolhozu lielo nozīmi". 1948. gada 13. aprīlī pagasts piešķīra Rideļu pusē esošās "Vēdes", "Pūces" un bezsaimnieka īpašumu "Līkkažokos" kolhoza "Dzintardruva" lietošanā. Pagastam bija jāpanāk arī nekavējoša Engures lauksaimniecības kooperatīvās sabiedrības likvidācija un visa lauksaimniecības inventāra nodošana kolhozam "Dzintardruva". Pavisam kolhozam bija 585,9 hektāri zemes. Par kolhoza priekšsēdētāju ievēlēja K. Blumbergu.⁷¹

D. Kambala bija dzirnavu vadītājs. Viņš ne tikai organizēja dzirnavu darbu, bet arī bija atbildīgs par to, lai dzirnavās atgrābtos sieciņus laikus nodotu Labības pieņemšanas punktā Tukumā jeb "Zagotzerno".⁷² 1949. gada 11. maijā viņš atteicās no zemes un dzirnavu ēkām un nodeva tās Tukuma apriņķa rūpkombināta rīcībā.⁷³ Viņu kopā ar visu ģimeni pārvietoja uz Pūres dzirnavām. Viņš mira 1958. gadā, strādādams Līgu dzirnavās.⁷⁴

Pretošanās kustība Rideļu apkārtņē

Padomju pārvaldes sistēma tika izveidota tūlīt pēc karadarbības izbeigšanas, tomēr ļaudis klusām runāja, ka angļu un amerikāņu karaspēks sniegs atbalstu un būs iespējams atbrīvoties no padomēm. Iemeslu šādām runām deva arī nacionālo partizānu grupu darbība.

Engures un Strazdes apkārtņē darbojās nacionālo partizānu grupa kapteiņa Nikolaja Straumes vadībā. 1945. gada oktobrī viņš organizē-

jis Ziemeļkurzemes partizānu nodaļu komandieru sanāksmi, kurā nolēma 1946. gada 23. jūnijā Kurzemē rīkot sacelšanos jeb tā sauktos “Dziesmu svētkus”. Diemžēl 1946. gada pavasarī netālu no Dzirciema tika aizturēts sakarnieks Kalniņš, un padomju drošības iestādēm izdevās sacelšanos novērst.⁷⁵

Lai likvidētu tā saukto Straumes grupu, 1947. gada janvārī izveidoja speciālu Iekšlietu ministrijas Tukuma apriņķa daļas operatīvo grupu, kurā ietilpa Banditisma apkarošanas nodaļas priekšnieks kapteinis Svirins, milicijas Engures pagasta iecirkņa pilnvarotais Sokolovs, Dzirciema pagasta iecirkņa pilnvarotais Vanags un desmit iznīcinātāji. Grupas darbības plānu saskaņoja ar Talsu apriņķa Iekšlietu daļu, tādējādi rados apstākļus tās netraucētai darbībai Tukuma un Talsu apriņķa teritorijā.⁷⁶

Padomju drošības iestādes izveidoja tā saukto “Makša” grupu-cīņai pret nacionālo partizānu kustību Kurzemē. Tā ik pa laikam parādījās arī Rideļu apkārtnē. Netālu no Rideļu dzirnavām mežā uz jūras pusi neilgu laiku pastāvēja grupas nometne.⁷⁷

1950. gada augustā Engures mežos pārbāzējās latviešu “SS” leģiona bijušā kapteiņa Čevera vadītā nacionālo partizānu grupa un satikās ar viltus partizāniem. Tā kā “Makša” grupā darbojās “SS” leģiona bijušais vecākais leitnants (segvārds - Grosbergs), Čeveram neradās nekādas aizdomas. Abu grupu vadītāji vienojās par darbības rajonu sadali un norunāja tikties rudenī, lai aplaupītu kādu cūku fermu un sagatavotu gaļas krājumus ziemai. Pateicoties labi organizētai VDK darbībai, Čeveru un septiņus viņa grupas vīrus iemidzināja, sagūstīja un bez neviena šāviena atbruņoja kopīgā maltītē, kas notika 1950. gada 1. novembrī Sulu mežā - pusceļā no Brizules uz Ķesterciemu. Pēc operācijas sekmīgas pabeigšanas “Makša” grupa mainīja dislokācijas vietu.⁷⁸

“Makša” grupa inscenēja arī zvejnieku arteļa kasiera aplaupīšanu uz Slokas-Talsu ceļa 1950. gada oktobrī. Kasiera un sarga lomās darbojās valsts drošības orgānu aģenti ar segvārdiem: “Levs” un “Ivans”. Nolaupāmā nauda bija izsniegta no VDK kases un pēc laupīšanas nonāca atpakaļ kasē.⁷⁹ Inscenējuma galvenais mērķis bija iefiltrēties Kurzemes nacionālo partizānu grupās un iznīcināt tās, kā arī atklāt un maldināt Lielbritānijas izlūkdienesta (*Secret Intelligence Service*) izveidoto aģentūru, kas pēckara gados visai aktīvi darbojās Kurzemē.⁸⁰

Ziemeļkurzemes partizānu piemiņai 2007. gada 14. jūlijā Talsu-Jūrmalas šosejas malā Engures pagasta teritorijā atklāts pieminekļis.

Rideļu skola

Pirmā apmācība latviešu bērniem Rideļu muižā pastāvējusi jau 19. gadsimta sākumā. 1838. gada 13. decembrī miris latviešu skolotājs Fricis Šiftmans.⁸¹ 1862. gadā pastāvējusi kopēja Rindzeles un Rideļu pagastskola jeb laukskola, un par skolotāju tajā strādāja kāds Bergmanis.⁸² Skolas atrašanās vieta gan nav zināma.

Pēc Pirmā pasaules kara skolas Rideļu apkārtņē nebija, un bērniem jāmēro tāls ceļš līdz kādai citai skolai. Tā kā Engures pagasts nebija no tiem turīgākajiem, trūka līdzekļu skolas atvēršanai. Rideļu I pakāpes pamatskola sāka darboties tikai 1922. gada 20. oktobrī, kad Talsu apriņķa valde pieņēma lēmumu par skolotāja algošanu.⁸³ Sākumā bija tikai viens skolotājs - Reinholds Sprincis. Skolā bija četras klases un mācījās 43 apkārtnes bērni. Skolai atvēlētajā Rideļu muižas kungu mājā bija pavisam 28 istabas, bet tās nebija remontētas, tādēļ mācības notika tikai vienā telpā. Skolotājs strādāja pēc kārtas ar katru klasi, un līdz ar to viņa darba diena ilga vismaz 10 stundas. Dziedāšana un rokdarbi vispār netika mācīti. Skolā nebija bibliotēkas, trūka mācību līdzekļu, un skolēnu sekmes arī nebija visai labas. Vienīgais, kas šajā skolā bija - jauni soli, diemžēl tie īsti neatbilda skolēnu vajadzībām.⁸⁴

Reinholds Sprincis nostrādāja divus gadus un gatavojās skolas telpu remontam, bet pēc nesaskaņām ar pagasta valdi 1924. gada

Rideļu pamatskolas skolotāji Milda Kristsone un Jānis Melderis un skolēni. 1934./35. mācību gads. Fotogrāfs A. Sņķers. TMNM 11311

12. oktobrī iesniedza atlūgumu. Pēc sludinājuma laikrakstos uz skolo-tāja vietu pieteicās 16 kandidāti.⁸⁵ 1924. gada decembrī par skolas pārziņi sāka strādāt 21 gadu vecā Milda Marija Ziediņa, kura bija beigusi Jēkabpils vidusskolu un ieguvusi tiesības strādāt kā pamatsko-las skolotāja vietas izpildītāja - praktikante.⁸⁷ Lai gan joprojām trūka mācību palīglīdzekļu, skolēnu sekmes bija apmierinošas.⁸⁸ Ar Kultū-ras fonda atbalstu skola veidoja bibliotēku, iegādāja mūzikas instru-mentu.⁸⁹ 1926. gada rudenī slikto telpu dēļ likvidēja Zentenes-Rideļu pamatskolu un to pievienoja Rideļu pamatskolai, izveidojot Rideļu-Rindzeles četrklasīgo pamatskolu.⁹⁰ Pagasts pieņēma darbā otru sko-lotāju - Veru Kugelāni,⁹¹ bet jau 1927. gadā viņas vietā strādāja skolo-tājs Gustavs Grostiņš. 1928. gadā Milda Ziediņa apprecējās un kļuva par Mildu Kristsoni.⁹²

Pagasta ļaudis nebija visai turīgi, bērniem bija jāstrādā savu vecāku saimniecībās ne tikai vasarā, bet bieži vien arī ziemā, kad bija mežā braukšanas laiks. Piemēram, 1926. gada februārī kādi 10 bērni skolu neapmeklēja gandrīz mēnesi.⁹³ 1928. gada septembrī nenotika mācības pirmskolā, jo visi trīs bērni, kam bija jānāk sagatavošanas klasē, bija trūcīgi un strādāja par aitu ganiem ārpus ciema. Rudenī, kad tie atgriezās, skolotāja visu ziemu turēja papildus stundas trešdie-nās un sestdienās.⁹⁴

1927. gada beigās bija pabeigts skolas telpu remonts, atliekot tele-fona ievilkšanu, iegādāts radioaparāts un ar izrikojumiem nopelnīta nauda harmonija iegādei.⁹⁵ 1928. gadā skolā sāka gatavot siltas pus-dienas, un 22 vistrūcīgākie skolēni saņēma brīvpusdienas. Ēdienkartē divreiz nedēļā bija paredzētas biezputras, divreiz - zupas ar gaļu, vien-reiz - ar baltmaizi un vienreiz - salda tēja ar baltmaizi.⁹⁶ Gados, kad bija plūdi un neraža, daudzām ģimenēm bija grūtības bērnus sūtīt sko-lā. Tā 1930. gadā no neražas bija cietušas 25 skolēnu ģimenes. Skolā mācījās pavisam 43 bērni, no tiem 17 nebija nepieciešamo apavu, 14 - apģērbu.⁹⁷

1934. gadā skolā ievilka telefonu.⁹⁸ No 1933. gada skolotāja Gros-tiņa vietā stājās Jānis Melderis un nostrādāja pāris gadus,⁹⁹ bet 1935./36. mācību gadā - Anna Rungaine.¹⁰⁰ Sasirgušās A. Rungaines vietā īsu brīdi strādāja Jānis Students.¹⁰¹

1936. gada rudenī skolas un arī mazpulka vadību pārņēma Ludmila Pāvula, kura pirms tam bija strādājusi Bērzcienas skolā. Otrie skolotā-ji ik pa laikam mainījās: skolā īsu brīdi strādāja Maiga Veidenberga, viņu nomainīja Hilda Barbāne.¹⁰³

1936. gada rudenī skolā mācījās 81 bērns. Tukuma apriņķa valdes revīzija atzina skolas telpas par samērā labām, tikai aizrādīja par neiecīšamo tualetes smaku,¹⁰⁴ kas jūtama visā skolā. Kad Zentenes skolu pārcēla uz Zentenes pili, Rideļu skolā krasi samazinājās skolēnu skaits. 1938. gadā mācījās tikai 42 bērni,¹⁰⁵ bet 1940./41. mācību gadā - 52 bērni. Skolā strādāja divi skolotāji, bija četras klases - divi apvienoto klašu komplekti.¹⁰⁶ 1940. gada pavasarī sākās runas par Rideļu skolas slēgšanu, bet tā tomēr turpināja pastāvēt.

1944. gadā par skolas pārzini kļuva Vilhelmīne Neimane, kura jau trīs gadus bija strādājusi par skolotāju Rideļos, un vadīja skolu līdz 1947. gadam. V. Neimane bija muzikāla, prata instrumentu spēli un mācīja to arī skolas bērniem. Par otro skolotāju pāris gadus strādāja Vera Kambala, gadu - Eduards Neimanis. Skolas apkopēja bija Emma Tisiņa.¹⁰⁷

No 1947. gada rudens skolas pārzines pienākumus veica Helēna Bless, 1948. gadā par skolotāju sāka strādāt Janīna Zača.¹⁰⁸ Skolā bija divi apvienoto klašu komplekti un mācījās 44 skolēni.¹⁰⁹ 1950./51. mācību gadā izveidoja arī Lauku jaunatnes skolas atbalsta punktu jeb vakarskolu.¹¹⁰ Skolēnu bija maz, piemēram, 3. klasē mācījās tikai četri bērni.¹¹¹ 1951./52. mācību gadā skolā mācījās 53 bērni, no kuriem vairāk nekā puse bija pionieri.¹¹² Skolas pārzine strādāja labi. Mācību

Engures septiņgadīgās skolas audzēkņi un skolotāja Emīlija Gauša burkānu laukā Rideļos. 1950. gads. Fotografārs nezināms.

vielu bērni apguvuši, tikai dziedāšanas nebija, jo trūka skolotāja. Gandrīz katru dienu pēc stundām notika kāda pulciņa - fizikultūras, dramatiskā, literatūras - nodarbības. Bija izveidota 700 grāmatu liela bibliotēka.¹¹³ Skolēniem bija ne tikai jāmācās, bet arī regulāri jāiet talkās kopsaimniecībās un mežniecībā. 1951./1952. mācību gadā viņi bija iesējuši mežu 2.5 hektāru platībā.¹¹⁴

1951. gadā skola pārcēlās uz "Dārznieku" mājām. 1952./53. mācību gadā skolā ieradās skolotāji Aleksandrs un Rasma Zīles un nostrādāja 13 gadus.¹¹⁶ Tad jau skolā strādāja 6 skolotāji, no kuriem četriem bija Skolotāju institūta izglītība, diviem - tikai vidējā. Visi pedagogi dzīvoja skolas ēkā. Tā kā 50% skolēnu bija nesekmīgi, skolotājiem tika aizrādīts, ka viņi nepietiekami ceļ savu kvalifikāciju, ka skolā nav izstrādāts stundu plāns, tāpēc darbs visdrīzākajā laikā jāuzlabo. Papildus skolotājiem obligāti bija jādarbojas kolhozā "Zemkopis". Piemēram, 1953. gadā skolotājs F. Zommers kā Sporta biedrības "Vārpa" pārstāvis organizēja sporta darbu, skolotāja Bērziņa vadīja agrotehnisko pulciņu, pionieru vadītāja Biruta Pumpaine - mācības komjau-natnes pirmorganizācijā.¹¹⁷

"Likkažoku" saimnieks kokgriezējs Andris Pumpurs.
2007. gada 30. aprīlis. L. Nagliņa foto.

Skolēnu skaitam samazinoties, skola tika slēgta 1965.¹¹⁸ vai 1967. gadā.¹¹⁹ Bijušās skolas ēkā iekārtoja dzīvokļus padomju saimniecības “Sēme” darbiniekiem.¹²⁰

Rideļu dzirnavu atdzimšana

1969. gadā Rideļu dzirnavas izdega. Trīsdesmit gadus tās stāvēja pamestas. 1989. gadā Donāta Kambalas dēls Juris (1934-1991) Kambala uzsāka Rideļu dzirnavu atjaunošanu. Viņš bija Rīgas Skaņuplašu rūpnīcas “Melodija” direktors, vēlāk - kopuzņēmuma “Sintez corporation Latvia” ģenerāldirektors. 1991. gada decembrī viņš gāja bojā ceļā no Rīgas uz Rideļiem. Pēc tēva nāves dzirnavu atjaunošanas darbu turpināja dēls Oskars Kambala, kurš beidzis Rīgas Lietišķās mākslas koledžas koka tehnoloģijas nodaļu. Viņam palīdzēja tēva brālis Alnis Kambala (1928), kam bija saimnieciskā un organizatoriskā darba pieredze, strādājot vadošos amatos Tukuma rūpkombinātā un Tukuma eksperimentālajā mašīnbūves rūpnīcā. Bija jāatjauno dzirnavu ēka, pa visu Latviju bija jāmeklē piemērotas mašīnas. 1992. gadā dzirnavas sāka strādāt, 1994. gadā sāka bīdēt miltus un ražot mannu, bet 1996. - gatavot putraimus un grūbas. 2003. gadā dzirnavās uzstādīja jaunu turbīnu un milzīgu ūdensratu ar ūdens pievadu no ezera. Rideļu dzirnavās ražoja arī elektrību, ar to darbināja dzirnavu mašīnas. O. Kambala izveidoja dzirnavās arī kokapstrādes darbnīcu - logu, durvju un citu izstrādājumu ražošanai. Dzirnavu kompleksu un galdniecības darbnīcu vadību uzņēmas Oskars Kambala. Viņa dzīvesbiedre Ingūna Jātniece ir tekstilmāksliniece un pieprasīta cepurniece. 2005. gadā O. Kambala kļuva par Engures pagasta padomes deputātu.

Atjaunotajās Rideļu dzirnavās apmeklētājiem aplūkojamas visas iekārtas, un līdz pat 2007. gadam viņi varēja iepazīt arī miltu malšanas procesu. Diemžēl 2007. gadā dzirnavas pārtrauca darbību, jo to ieņēmumi nesedza zaudējumus. Rideļu dzirnavās turpina darbu galdniecība.

1998. gadā pāri ceļam - iepretim dzirnavām - Rideļu ezera krastā izveidots viesu nams “Cope”, kur ir kafejnīca, kas kļuvusi slavēna ar tur ceptajām pankūkām. Kafejnīcas ēkā atrodas arī viesnīcas istabas, pie ezera iekārtotas atpūtas un telšu vietas, darbojas laivu bāze. Vīsa apkārtnē labiekārtota. Rideļi kļuvuši par populāru atpūtas vietu.¹²¹

Par Rideļu vēsturi, mājām, dzimtām un likteņiem 2004. gadā izdota Annas Feldbergas-Rozenšteinas, Vera Jansones-Kambalas, Ritas Kristsones dokumentālu stāstu un atmiņu grāmata “Toreiz Rideļos”.¹²² Ar šo grāmatu Rideļu vārds ieguvīis jaunu, plašāku skanējumu.

1. Zubovas Ernas materiāli
2. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 75. lpp.
3. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 66. lpp.
4. Šterns, 481. lpp.
5. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī, 67. lpp.
6. Beitrage zur Gutergedichte von Dr Percy von Schroeder, S. 9
7. Latviešu Avizes, nr. 45, 1829. gada 7. novembris
8. Kristšone R. Rideļu muiža un tās noriets.// Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 17. lpp.
9. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī, 68-69. lpp.
10. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī, 68-69. lpp.
11. Turpat, 70. lpp.
12. Turpat, 71. lpp.
13. Turpat, 74. lpp.
14. Turpat.
15. Turpat, 75. lpp.
16. Zubova Erna, J. P. Brandts un Engures hronika. 1766-1835, 31. lpp. TMNM Za nr. 1651
17. Turpat, 35. lpp.
18. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 154. lpp.
19. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī, 79. lpp.
20. Latviešu Avizes, nr. 17, 1828. gada 26. aprīlis
21. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī, 80. lpp.
22. Turpat.
23. Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. R., Māksla, 1995, 193. lpp.
24. Dišlere I. Rideļi 19. gadsimtā.// Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 81. lpp.
25. LVVA, 1679. fonds, 177. apraksts, 1651. lieta, 124. lpp.
26. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 56. lpp. TMNM Za nr. 208
27. Turpat, 57. lpp.
28. Turpat.
29. Baltische Briefe. März/April 2001. Nr. 34. - S. 15
30. Dišlere I. Komentāri Ģetrūdes fon denBrinkenas romānam "Nogrimusi zeme", 56. lpp.
31. Dišlere I. Lamsdorfī.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 92., 94. lpp.
32. LVVA, 1679. fonds, 177. apraksts, 1651. lieta, 3. lpp.
33. LVVA, 1679. fonds, 177. apraksts, 1651. lieta, 29. lpp.
34. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 1. lpp.
35. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 48. lieta, 43. lpp.
36. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 67. lieta, 22. lpp.; 69. lieta, 61. lpp.
37. Dišlere I. Rideļi 19. gadsimtā.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 93. lpp.
38. Dišlere I. Lamsdorfī.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 95. lpp.
39. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 2. lpp.
40. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 95. lieta, 281. lpp.
41. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 106. lieta, 41. lpp.
42. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 94. lpp.
43. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 69. lieta, 61. lpp.
44. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 158. lieta, 30. lpp.
45. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 30. lieta, 92. lpp.
46. Dišlere I. Rideļu iedzīvotāji 18. gadsimtā.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 75. lpp.
47. Turpat, 86. lpp.
48. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, Lieta, 596. lpp.
49. Dišlere I. Rideļu iedzīvotāji 18. gadsimtā, 75. lpp.
50. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 46. lieta, 136. lpp.
51. Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. R., Māksla, 1995, 193. lpp.
52. Dišlere I. Rideļu iedzīvotāji. 86. lpp.
53. Turpat, 85. lpp.
54. Telefona intervija ar J. Ciatrovska mazmazdēlu Raiti Siatkovski. 2007. gada 1. februāris
55. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 91. lieta, 100. lpp.
56. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 1. lpp.
57. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1606. lieta, 19. lpp.
58. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 93. lieta, 3. lpp.
59. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 67. lieta, 22. lpp.
60. Jansone V. Kambali.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 156-157. lpp.
61. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 93. lieta, 4. lpp.
62. LVVA, 1679. fonds, 177. apraksts, 1651. lieta, 76. lpp.
63. LVVA, 4595. fonds, 1. apraksts, 4405. lieta, 5-10. lpp.
64. Jansone V. Kambali, 156-157. lpp.
65. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 108. lieta, 58. lpp.
66. Jansone V. Kambali, 156-157. lpp.
67. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 33. lpp.
68. Jansone V. Kambali, 156-157. lpp.
69. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 12. lpp.
70. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 24. lpp.
71. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, ??? lieta, 12. lpp.
72. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 33. lpp.
73. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 46. lpp.
74. Jansone V. Kambali, 156-157. lpp.
75. Strods Heinrihs. Latvijas Nacionālo partizānu karš. 1944-1956. R., 1996, 169. lpp.
76. Jansons Rītvārs. LPSR Drošības iestāžu cīņa pret nacionālajiem partizāniem Tukuma apriņķī 1945-1953. gados.//Rakstu krāj. "Tukuma novada kultūrvēsture". IV grāmata. Tukums, 1999, 38. lpp.
77. Latvijas Arhīvi, nr.1.-2., 1996, 98. lpp.
78. Latvijas Arhīvi, nr.1.-2., 1996, 98. lpp.
79. Turpat.
80. Zunda A.Zem politisko lielvaru rīteņiem. Baltijas jautājums starptautiskajās attiecībās 1940-1991. gadā.//Laikr. Latvijas Vēstnesis, 2005. gada 17. augusts
81. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 595. lieta, 295. lpp.
82. Viēš, A. Latviešu skolu vēsture. 2. grāmata, R., 1926, 211., 213. lpp.
83. Engures pagasts, 234. lpp. TMNM nr. 6976
84. Engures pagasts, 231. lpp.
85. Kristšone R. Rideļu skola.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 27. lpp.
86. Engures pagasts, 189. lpp.
87. Kristšone R. Rideļu skola, 27. lpp.
88. Engures pagasts, 172. lpp.
89. Engures pagasts, 60. lpp.
90. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 226. lieta, 21. lpp.
91. Kristšone R. Rideļu skola, 30. lpp.
92. Engures pagasts, 67. lpp.
93. Engures pagasts, 84. lpp.
94. Engures pagasts, 34. lpp.
95. Kristšone R. Rideļu skola, 32. lpp.
96. Engures pagasts, 52. lpp.
97. Engures pagasts, 28. lpp.
98. Kristšone R. Rideļu skola, 32. lpp.
99. Turpat, 34. lpp.
100. Engures pagasts, 28. lpp.
101. Kristšone R. Rideļu skola, 34-35. lpp.
102. Tukuma apriņķa skolu albums. 1936, 10. lpp.
103. Kristšone R. Rideļu skola, 34-35. lpp.
104. LVVA 4861. fonds, 1. apraksts, 162. lieta, 5. lpp.
105. Kristšone R. Rideļu skola, 35. lpp.
106. Goldmane S. Sociālistiskie pārkartojumi Tukuma apriņķa skolās. Diplomdarbs. 1978, 21. lpp.
107. Kristšone R. Rideļu skola, 38. lpp.
108. Kristšone R. Rideļu skola, 38. lpp.
109. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 3. lpp.
110. Turpat.
111. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 1. lpp.
112. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 4. lieta, 11. lpp.
113. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 6. lieta, 27. lpp.
114. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 9. lieta, 88. lpp.
115. Šmelte E. Zentenes novads, 49. lpp.
116. Kristšone R. Rideļu skola, 38. lpp.
117. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 21. lieta, 15. lpp.
118. Kristšone R. Rideļu skola, 30. lpp.
119. Šmelte E. Zentenes novads, 49. lpp.
120. Bērziņa Edvina stāstījums, 2007. gada 1. jūnijā.
121. <http://www.engure.lv/index.php?sv=vturktips=citi&nr=8>
>> Engures pagasts > Turisms > Rideļu dzimnāvs)
122. Kristšone R. Rideļu skola, 185. lpp.

ĶESTERCIEMS

Par Ķesterciemū

Ķesterciems savu nosaukumu esot ieguvis no Engures baznīcas draudzes ķestera mājas “Stuģiem“, kas atradās šajā ciemā kopš seniem laikiem.¹ 18. gadsimtā “Stuģus“ mācītājmuižai bija atņēmis kāds Engures muižas rentnieks un tur iemitinājis muižas kalēju, tādēļ ķesteris Ansis dzīvoja “Ķišos“. 1797. gadā viņš pēkšņi mira 64 gadu vecumā, un draudze palika bez priekšdziedātāja. Vienīgais vīrs, kas varēja uzņemt ķestera pienākumus, bija Engures muižas rentnieka fon Mēdema kalpotājs Karls Johans Korns. Rentnieks, protams, negribēja atlaist savu kalpotāju, tomēr mācītājam Johanam Peteram Brandtam izdevās viņu pierunāt un arī atgūt “Stuģus“.²

Ciema nosaukums “Kōsterzehm“ pirmo reizi dokumentos parādās 1650. gadā. Tas atradies pie neliela līča tā sauktā Teitupraga un Ķesterraga ielokā. Ciema sētas piederēja Engures mācītājmuižai.

Jaunsaimnieka Lasmaņa dzīvojamā ēka Ķesterciema “Puķītēs”. 60. gadi.
V. Lasmaņa foto.

Ciema vēsturē svarīgākie notikumi saistīti ar jūru. 1793. gadā ap Jāņiem uznāca liela vētra un izsvieda krastā pie Ķesterciema kādu lielu krievu tirdzniecības kuģi, kas bija ceļā no Rīgas uz Pēterburgu. Piekrastes zvejnieki tūlīt kuģi aplaupīja. Engures muižas rentnieks Lass, cerēdams uz kādu atzinību, vainīgos atklāja, pieprasīja atdot nozagto un vēl samaksāt sodu. Ordeni Lass nedabūja, bet daudzus ienaidniekus gan.³ Liela vētra pēkšņi uznākusi arī 1832. gada rudenī. Kāda laiva no Ķesterciema, kas bija ceļā uz Rīgu un piekrauta pilna ar precēm, strandēja pie Apšuciema. Ļaudis izdzīvoja, un laiva arī palika neskarta, jo laikus paspēja izmest kravu jūrā. No rīta Ķesterciema ļaudis varēja savākt izskaloto precī un turpināt ceļu.⁴

19. gadsimtā Ķesterciems uzskatāms par pagasta centru, jo tur atradās pirmais Engures pagastvaldes un tiesu nams. 1861. gadā tajā iekārtoja arī pagastskolas telpu, kurā sāka strādāt pirmais pedagoģijā izglītotais skolotājs - Johans Veidemanis.⁵ Diemžēl pagasta nams nodega 1897. gada 11. decembrī.⁶ Bija aizdedzies kāds salmu šķūnītis, un stiprā vēja dēļ uguns pārsviedusies uz pārējām ēkām. Nodega ēkas ar visu iedzīvi un pagasta tiesas dokumentiem. Pēc ugunsgrēka skola divus gadus atradās kādā blakus mājā. 1899. gadā skolu pārcēla uz Engures "Ērgelniekiem", bet skolotājs J. Veidemanis pārcēlās uz dzīvi citur.⁷

Sedums Ķesterciemā. 60. gadu sākums. V. Lasmaņa foto.

Ķesterciemā, tāpat kā citos zvejniekciemos, darbojās arī vairāki mucenieki. 19. gadsimta beigās “Supās” strādāja divi mucenieki - Krūms un Minders - un gatavoja ovālas baļļiņas kūpinātu reņģu pārva-
dāšanai, konusveida baļļiņas brētliņu sāļšanai⁸ un citus koka traukus. Zvejnieka saimniecībā lietoja tādus koka traukus kā ķipišus, spaini-
šus, ko ciema ļaudis sauca par spannišiem, baļļiņas, kubulus, toverus, mucas, tines un lādes. Katrai zivju sugai vai katram saimniecībā lie-
tojamajam materiālam lietoja citas formas un lieluma traukus. Bija nepieciešamas arī sāls mucas, darvas mucas. Īpašas no koka stumbra
izgrebtas mucīņas lietoja kā pludiņus atsevišķu tīklu galos. Zivju pār-
nešanai no laivas uz krastu gatavoja īpašus augstus un šaurus grozus, bet zivju uzglabāšanai ūdenī - pītas kastes. Grozi bija nepieciešami arī citām vajadzībām, tādēļ katrā ciemā bija pa kādam pinējam. Ar pīšanu piepelnījās arī sīkzemnieki.

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā ciems kļuva pazī-
stams kā viens no ievērojamākajiem kuģu būves centriem Kurzemes
piekrastē. Vietu, kur būvēja kuģus, zvejnieki saukuši par Kuģu placi.
Tas atradās nelielā līcī un kalpoja zvejniekiem kā orientieris zvejas
vietu noteikšanai.⁹

Ciemā bijušas vairākas saimniecības. Zināms, ka Ķesterciemā dzī-
vojis mežsargs. 1829. gadā mežsarga amatā bijis kāds Luģis.¹⁰ Kat-
ram saimniekam bija sava īpašuma zīme, ko iegriezta vai citādi iezī-
mēja visās viņa lietās.¹¹ Īpašuma zīmes tika iegrieztas arī kapu krustos.

Kuģu būve

Ķesterciemā uzbūvēto burukuģu skaits precīzi nav zināms, bet, pēc
novadpētnieces Ernas Zubovas aplēsēm, Ķesterciemā jūrā ielaisti
17 līdz 24 burinieki.¹²

Pirmais kuģis - trīsmastu burinieks “Versuch” - būvēts 1874. gadā.
Tas bija pirmais Kurzemē būvētais kuģis, kas veica reisu starp Eiropas
ostām. Būvdarbus vadīja meistars Žilinskis. Būvi uzņēmās Kristofs
Gīls un vairāki Ķesterciema zvejnieki: M. Lonfelds, Kadiķis, R. Sal-
miņš un vēl daži. Kuģi būvēja “uz dalībām” - katrs zvejnieks ieguldīja
daļu naudas un atbilstoši saņēma daļu peļņas. Šķiet, projekts bijis ie-
nesīgs, jo 1876. gadā K. Gīls jau varēja nopirkt Plieņu muižu. Parasti
kuģis kalpoja nepilnus divdesmit gadus. Aptuveni tik nokalpoja “Ver-
such”. 1893. gada 26. oktobrī ceļā no Gustavsbergas Zviedrijā uz Litu
Lielbritānijā kuģis ieguva sūci un diemžēl atzīts par nederīgu tālākai
ekspluatācijai.¹³

1891. un 1892. gadā par kuģa “Versuch” kapteini brauca ķesterciemnieks Jēkabs Grauds (1863-1911). Laikā no 1896. līdz 1900. gadam viņš bija arī burinieka “Mars” kapteinis, vēlāk - burinieka “Eufrozīne” līdzīpašnieks un kapteinis.¹⁴

Kuģu likteņi bijuši dažādi. 1878. gadā traģisks liktenis piemeklēja Ķesterciemā būvēto kuģi “Karl Nikolai”, kurš avarēja pie Kolkas raga - bojā gāja visa kuģa apkalpe.¹⁵ Viens no traģiskākajiem notikumiem Latvijas jūrniecības vēsturē bija 1907. gada nakts uz 24. novembri, kad jūras šaurumā starp Dāniju un Zviedriju pie Kategatas sadūrās Ķesterciemā būvētais kuģis “Milda” (kapteinis Mārtiņš Kalniņš) un Ventspilī būvētais kuģis “Bangputns” (kapteinis Eduards Martinsons). Sadursmē gāja bojā 15 cilvēki. Izglābās tikai viens jūrniece - “Mildas” stūrmanis Krūmiņš, kurš vēlāk kļuva par Liepājas zvejas ostas priekšnieku un strādāja līdz 1964. gadam. Tajā 24. novembra naktī laika apstākļi bija nelabvēlīgi kuģošanai - sniga blīvs sniegs un trakoja spēcīga vētra. Pretimbraucošā kuģa signālugunis jūrniece ieraudzīja tikai dažas minūtes pirms sadursmes, un izvairīties no tās vairs nebija iespējams. Trieciena rezultātā “Bangputnam” nolūza fokmasts un grotmasts ar visu takelāžu un aizķērās aiz “Mildas”. Lielie

Engures Jūrskolas
pasniedzēja Jāņa Liepiņa
dēls Jēkabs. Ap 1914. gadu.
O. Reizenera foto.
TMNM 16477

viļņi abus kuģus ik pa brīdim trieca vienu pret otru. Kuģu apkalpēm neizdevās pievērst garāmbraucošo tvaikoņu uzmanību. “Bangputnam” bija bojāts kuģa korpus, un jūrniekiem likās, ka tas ātri nogrims, tādēļ tie nolēma pārcelties uz “Mildu”. Kuģu priekšgali vēl joprojām turējās pret viļņiem, tādēļ ūdenī nolaida laivu un iesēdināja tajā stūrmani Krūmiņu. Laivu iesēja ar tauvu “Mildas” pakaļgalā. Izrādījās, ka “Mildas” bojājumi ir daudz lielāki nekā sākumā šķita. Drīz vien ūdens piepildīja kuģi, tas sāka grimt, un apkalpe nolēma glābties laivā. Lai pasargātu laivu no bezānbomja triecieniem, Krūmiņam bija jāpagarina tauva. Lielo viļņu dēļ laivu neizdevās novietot tā, lai jūrnieki varētu glābties. Viņu spēki izsika, un Krūmiņš laivā palika viens. Tikai pēc pusotras dienas viņu izglāba kāds garāmbraucošs tvaikonis. Vēl pēc vairākām dienām “Bangputns” tika atrasts peldot Ziemeļjūras Norvēģu līcī. Izrādījās, ka kuģim bija tikai nelieli bojājumi virs ūdens līnijas. Pēc remonta tas kuģoja vēl desmit gadus; 1917. gadā to nogremdēja vācu zemūdene kāda brauciena laikā no Francijas uz Angliju.¹⁶

Ievērojamie jūras braucēji

Ķesterciemā dzimuši vairāki ievērojami Latvijas jūrnieki: tālbraucēju kapteinis un Engures Jūrskolas skolotājs Jānis Liepiņš, tālbraucēju kapteinis un Narvas Jūrskolas priekšnieks Krišs Liepiņš, pedagogs un kuģniecības iestāžu vadītājs Andrejs Lonfelds, kapteinis Miķelis Andrics (1870-1900) un kapteinis Ansis Grauds (1873-1904).

Andrejs Lonfelds (1879-1950) nācis no zvejnieku dzimtas, kas dzīvoja “Kausos”. Viņa tēvs Krišs bija vairāku Ķesterciemā būvētu burukuģu īpašnieks un līdzīpašnieks. 1903. gadā K. Lonfelds kopā ar J. Fišeru uzbūvēja burukuģi “Kaus”, kas aptuveni gadu kuģoja kapteiņa Anša Grauda vadībā.¹⁷ Andrejs Lonfelds bija tālbraucēju kapteinis, Latvijas Jūrnieceības departamenta direktors un Valsts Kuģu pārvaldes direktors. Viņš bija arī burinieku “Alfred Jonatan” un “Milda” līdzīpašnieks. Rakstījis jūrnieceības izdevumos par kuģu būves vēstures, kā arī praktiskiem kuģu vadīšanas jautājumiem. Piemēram, 1889. gada Baltijas Jūrnieku kalendārā lasāms viņa raksts “Nosacījumi, kā izsargāties no sazēģelēšanās uz jūras”.¹⁸

Miķelis Andrics dzimis Ķesterciema “Andrecoš”, mācījies Engures Jūrskolā, 1896. gadā beidzis Ventspils Jūrskolu un drīz vien dabūjis vietu uz burinieka “Alfred”. 1897. gadā viņš kļuvis par burinieka “Tautiets” kapteini. Kuģis apgāzies pie Gotlandes krastiem 1898. gada novembrī; apkalpi izglāba kāds norvēģu tvaikonis. 1899. gadā viņš

kļuva par kuģa “Pūlin” kapteini. Miris 1900. gadā Parā Brazīlijā pēc slimošanas ar dzeltenu drudzi.¹⁹

Ansis Grauds beidzis Liepājas Jūrskolu 1900. gadā un sācis strādāt par kapteini uz kuģa “Ligo”. 1902. gadā viņš braucis uz kuģa “Polar”, bet 1903. gadā kļuvis par Ķesterciemā būvētā trīsmastu gafelšonera “Kaus” kapteini. Burinieks strandējis 1904. gadā Tinmutas līcī, bet laimīgi izglābts. Kapteinis gājis bojā autokatastrofā Marseļā Francijā 1904. gada jūlijā.²⁰

Jānis Liepiņš (1853-1898) bija tālbraucēju kapteinis, speciālo priekšmetu skolotājs Engures Jūrskolā. 1883. gadā viņš kļuva par burinieka “Otto Ferdinand” kapteini un nostrādāja divus gadus. Bijis burinieku “Alfred”, “Anna Matilde” un “Orest” līdzīpašnieks, Kuģniecības sabiedrības “Austra” valdes loceklis.²¹

Viņa brālis Krišs Liepiņš (1863-1929) bija tālbraucēju kapteinis un Narvas Jūrskolas priekšnieks.²²

Ķesterciems 20. gadsimtā

Ķesterciems bijis neliels ciems. 1921. gadā Plieņos un Ķesterciemā kopā bija 34 zvejnieki, kuriem bija 86 tīkli, 10 tīklu laivas un 19 vadiņlaivas.²³

Ķesterciema saimnieces ganībās, vidū “Puķišu saimniece” Olga Lasmane. 60. gadi. V. Lasmaņa foto.

Galvenā ciema iedzīvotāju nodarbošanās bija zvejniecība. Ciemā nebija lielu saimniecību un uzņēmumu. 1928. gadā “Liepiņu” saimnieks Jēkabs Vilsons izveidoja mūrnieka uzņēmumu, kas ilgu laiku bija vienīgais ciemā.²⁴

Agrārās reformas laikā ciema zvejnieki ieguva nelielus zemes gabalus saimniecības ierīkošanai. Ķesterciemā atradās sena mežsargmāja “Lugas”. 1927. gadā “Lugas” sadalītas 5 saimniecībās.²⁵ 1936. gadā “Lugu” saimnieks Jēkabs Kalnozols noslēdzis pirkšanas-pārdošanas līgumu un 24 hektāru lielo īpašumu sadalīja divās jaunsaimeniecībās: dēlam Paulim Kalnozolam un meitai Annai Helvigai.²⁶

“Ķesterciemā atradās arī divas Engures Mācītājmuižas rentes mājas: “Klingēres” (22.7 ha) un “Grabas” (24 ha).²⁷ Agrārreformas laikā katru rentes māju sadalīja piecās jaunsaimeniecībās.²⁸

Ķesterciems bija vienīgais ciems, kura iedzīvotājiem varēja iemērit jau iekoptas pļavas. Kaimiņciemu zvejnieki viņus apskauda, jo tiem iekoptu pļavu nebija un lopi bija ganāmi valsts mežā, par to maksājot nelielu naudas summu.²⁹

1938. gadā ciemā bija 19 zvejnieki, kam piederēja 7 motorlaivas, un 4 puszvejnieki, kam pašiem laivu nebija un kas parasti gāja jūrā kā palīgi.³⁰

Otrā pasaules kara un pirmajos pēckara gados Ķesterciemā dzīvē ritēja diezgan mierīgi. Ciemā nebija nekādu iestāžu un uzņēmumu. Noslēpumainā kārtā 1947. gadā “Jaunluļos” divas reizes naktīs bija ielauzušies kaut kādi ļaundari, bet laikam nekas īpašs nebija noticis. Engures pagasta DDP Izpildkomitejā notikums tika pārrunāts. Pagasta amatpersonām likās aizdomīgi, ka mājā dzīvojošais I. Lasmanis neko nebija ne dzirdējis, ne redzējis, un tāpēc nolēma viņu pārceļt dzīvot uz Plienīciemu.³¹

Piecdesmitajos gados ciemā atradās zvejnieku arteļa “Padomju zvejnieks” zirgu stallis. Kopējs K. Ērenfrīds vairākkārt saņēmis uzslavas par labi koptiem zirgiem. Kolhozam tolaik nekādi lieli barības krājumi nebija. K. Ērenfrīds pats piefermas laukā audzēja lopbarību, tai skaitā arī burkānus, un par zirgiem rūpējās kā par saviem.³²

Viens no ievēribas cienīgiem notikumiem bija Meža dienas 1949. gada maijā, kad Ķesterciemā iestādīja 50 bērziņus.³³ 1954. gadā Ķesterciemā “Innužos”, kuru saimnieki bija izsūtīti, izbūvēja klubu,³⁴ 1955. gada rudenī tajā uzstājās Engures dramatiskais kolektīvs.³⁵

1958. gadā divas reizes dienā sāka kursēt autobuss Rīga-Ķesterciems-Tukums.³⁶ Tā kā ciemā bija tikai kādas 40 saimniecības, mainīja veikala darba laiku; svētdienās tas nestrādāja.³⁷

1967. gada vasarā Ķesterciēmā atklāja jūrmalas kūrortu bērniem, pionieru nometnes vasarās rīkoja arī skolās. Bija vērojams tik liels atpūtnieku pieplūdums, ka veikali tika izpirkti tukši. Produktus vispirms piegādāja pionieru nometnēm un veikaliem pieveda to, kas vēl bija palicis pāri.³⁸ Vecais veikals bija pārāk šaurs un savu laiku nokalpojis, tāpēc tika lemts par jauna veikala būvi.

1972. gadā izstrādāja perspektīvo plānu Ķesterciemā apbūvei. paredzēja veidot Popova radiorūpnīcas darbinieku dzīvojamo māju rajonu, kur nākotnē varētu dzīvot 500 ģimenes, kas katru dienu braukātu uz darbu.³⁹ Grandiozo plānu tomēr nerealizēja.

1988. gadā Ķesterciēmā būvēja sanatorijas tipa pionieru nometni,⁴⁰ bet drīz vien celtniecība tika pārtraukta.

2002. gadā vecais Ķesterciemā ceļš iekļauts Latvijas valsts autoceļu sakārtošanas programmā. Remontdarbus veica VAS "Latvijas valsts autoceļi".

Ķesterciēmā no 2006. gada darbojas viesu māja "Piejūras nams" un viesu nams "Rīteņi", kas atrodas tikai 300 metrus no jūras un piedāvā iespēju izmantot pirti, kamīnzāli, kā arī telšu vietas. Savukārt

Atpūtas komplekss "Albatross". 2007. gada 23. marts. K. Ozolas foto.

Atvērto kompleksā "Albatross", kas atrodas jūras līča krastā, bet vairākus gadus stāvēja pamests, rekonstruēts, piesaistot Eiropas Savienības fondu līdzekļus. Rekonstruētas vairākas dzīvojamās ēkas, sporta zāle un saimniecības ēkas: ēdnīca, garāžas, katlu māja, kā arī ierīkots apsildāms baseins ar saunu. Vasarās kompleksā notiek dažādas nometnes.⁴¹

Bijušās atpūtas bāzes "Draudzība" vietā plānots izveidot kempingu.

Ķesterciema kapi

19. gadsimta sākumā kapus ierīkojis Cērkstes muižas "Siliņu" māju saimnieks un kuģīpašnieks Andrejs, kurš bija viens no turīgākajiem apkārtnes saimniekiem un arī dievbijīgs. Viņš regulāri gāja baznīcā un pats noturēja Dieva vārdus arī savai saimei. Viņš izmeklējis vietu, līcis uzbūvēt zvanu torni un ataicinājis mācītāju kapus iesvētīt. Pats Siliņu Andrejs mira 65 gadu vecumā un apbedīts Ķesterciema kapos. Turpat atdusas viņa pirmā sieva, kas mirusi dzemdībās, un otrā sieva, ar kuru viņš kopā nodzīvojis daudzus gadus, kā arī viņa seši dēli un trīs meitas.⁴²

1938. gadā kapsētā vēl bija saglabājušās astoņas vecas kapu zīmes, kas liktas, lai parādītu aizgājējiem īpašu godu, bet nebija veidotas krusta formā.⁴³ Viena no tādām kapu zīmēm, kas atradusies Apšuciema kapos, glabājas Tukuma muzejā. Tā uzlikta Grietai Āboliņai (Greet Ahbolin 1853-1875) un tajā iegriezta dzimtas īpašuma zīme.

1. Kultūrvides ekspedīcija Engures, Lapmežciema, Sēmes un Zentenes pagastos. 1999.
2. Brandts J. P. Engures hronika. 1766-1835. E. Zubovas tulkojums, 33. lpp. TMNM Za nr. 1653
3. Turpat, 28. lpp.
4. Latviešu Avizes, nr. 43, 1832. gada 27. oktobris
5. Latviešu Avizes, 1899. gada 11. augusts
6. Latviešu Avizes, 1897. gada 24. decembris
7. Engures draudzes un pagasta skola (1806-1943). TMNM PZa nr. 957
8. Cimmermanis, 158. lpp.
9. Laumane, 270. lpp.
10. Latviešu Avizes, nr. 23, 1829. gada 6. jūnijs
11. Laumane, 61. lpp.
12. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi. Nedatēts manuskripts, 12. lpp. TMNM PZa nr. 1647
13. Latvijas jūrmieciņas enciklopēdija, 206. lpp.
14. Turpat, 65. lpp.
15. Engures pagasts. Engures skolas materiāli. 1995. 6. lpp. TMNM Za nr. 967
16. Hartmanis J. // Laikr. "Padomju Karogs". 1987. gada 24. janvāris. TMNMZa nr. 1537/1
17. Latvijas jūrmieciņas enciklopēdija, 180. lpp.
18. Turpat, 92. lpp.
19. Turpat, 31. lpp.
20. Turpat, 180-181. lpp.
21. Turpat, 92. lpp.
22. Turpat, 92. lpp.
23. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 49. lieta, 3., 144. lpp.
24. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 98. lieta, 1-5. lpp.
25. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1609. lieta, 65. lpp.
26. Turpat, 515. lpp.
27. Turpat, 64-65. lpp.
28. Turpat, 64-65. lpp.
29. Turpat, 283. lpp.
30. Laumane, 61. lpp.
31. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 132. lpp.
32. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 98. lieta, 8. lpp.
33. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 111. lpp.
34. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 20. lpp. TMNM Za nr. 1280
35. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 29. lpp.
36. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 19. lpp.
37. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 138. lieta, 19. lpp.
38. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 321. lieta, 13. lpp.
39. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 45. lpp.
40. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 77. lpp.
41. Gile I. Izzina par Engures pagastu. 2007.
42. Latviešu Avizes, nr. 22, 1827. gada 18. augusts
43. Laumane, 61. lpp.

Pliņciems

Par Pliņciemū

Pliņciems saukts arī par Pliņiem un Plienēm. Nosaukums cēlies no baltu cilmes vārda “pliens” - kaļķakmens jeb mergēlis. Dokumentos ciema nosaukums “Plenen” minēts jau 1551. gadā. Ciems kā apdzīvota vieta kartēs parādās 1702. gadā, bet kā peldvieta - 1738. gadā.¹

Ievērojamākais ciema objekts ir Pliņciema kāpa jeb Baltā kāpa, kas labi saskatāma no jūras un saukta arī par Pliņu baltumu.² Kāpa atrodas starp Pliņciema zivju ceļu, Pliņciema upi un daļēji aizputināto kāpu grēdas pārrāvumu. Tās aizsardzībai 1987. gadā 51 hektāra platībā izveidots kompleksais dabas liegums. Kāpas garums ir 250 līdz 300 metri, platums - 150 metri. Augstākajā vietā tā pārsniedz 18 vai 19 metrus virs jūras līmeņa.³ Pliņciema kāpa uzskatāma par vienu no pēdējiem uzbrūkošo un veģetatīvi nenostiprināto krasta kāpu iecirkņiem Latvijā.⁴ Kopš senseniem laikiem kāpā žāvēja tīklus, tādēļ vietējie to sauc arī par vabu laukumu.⁵

Pliņciems ir sens zvejniekiems, ko no jūras vējiem sargā Baltā kāpa. No jūras puses tā pamanāma jau iztālēm un bija viens no galve-

Sedums ar tīklu būdām un laivu piestātņi pie Baltās kāpas Pliņciemā. 1926. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM 23760

najiem objektiem, pēc kā orientējās zvejnieki. Galvenās zvejas vietas atradās uz Engures pusi. Jūrā iepretim ciema ziemeļgalam atradās Drīvloms jeb, kā saka vietējie - Drīvluōms, kur zvejoja ar vadiem. Kādu citu zvejas vietu sauca par Plienkungu. Iespējams, tās nosaukums saistīts ar Pļieņu muižu un tur zvejnieki vilka vadu kungam, tādējādi nomaksājot zemes un mājas renti.⁶

Zvejnieki kā orientieri izmantoja Milzkalnu un arī Plienes kalnu, kas atradās Tukuma lielceļa malā. Cits izteiksmīgs orientieris bija tā sauktais Elizabetes placis, kas tā nosaukts par godu Krievijas ķeizarienei Elizabetei.

Pļieņciemā bijušas deviņas zvejnieku saimniecības, kam bija tiesības zvejot jūrā un Engures ezerā, kā arī vākt jūras zāles. Šīs deviņas saimniecības minētas 1779. gada Engures draudzes reģistrā.⁷ Jūras kāpa un nelielas pļavas ciema dienvidu malā bija nodotas zvejniekiem koplietošanā. Sedums, kur atradās tīklu būdas, kas klātas ar niedru jumtiem, un vabas tīklu žāvēšanai, bet 20. gadsimta divdesmitajos gados - arī spilles motorlaivu uzvilksanai, novietots ciema ziemeļgalā.

Nostāsti vēsta, ka 1605. gadā jūrmalā pie Pļieņciema izcēlies Zviedrijas karaļa Kārļa IX karaspēks - aptuveni 4 000 kareivju - un devies sauszemē līdz Kandavai, pa ceļam izpostot Tukumu. 17. gadsimta vidū Pļieņciema apkārtnē iegūta dzelzs rūda,⁸ ko izmantoja Engures manufaktūrā.

Lielākā daļa Pļieņciema zvejnieku piederēja pie hercoga Engures muižas un maksāja nodevu no zušu un lašu zvejas. Kā 1844. gadā izdotajā grāmatā "Briefe aus und nach Kurland" rakstīja Oto fon Mirbahs, muižnieku zvejnieki maksāja arī ceturtdaļu reņģu mucas jeb 1 dālderī gadā.⁹ 1710. gadā - mēra laikā - izmirusi aptuveni puse apkārtnes iedzīvotāju, tāpēc muižnieki pēc tam pat ieveda zemniekus no Lietuvas, Polijas, Prūsijas un Sāmsalas.¹⁰

18. gadsimta otrajā pusē viens no bagātākajiem Pļieņciema saimniekiem bija Bamburu Kristis, kurš pirmais bija uzcēlis gaumīgu un stipru zemnieka sētu ar sarkanu jumtu un sarkani krāsotām sienām un tirgodomies iekrājis 2 000 rubļus nebaltām dienām. 1792. gadā viņš braucis kārtējo reizi uz Rīgu un naktī, kad visi gulējuši laivā uz Daugavas, izkritis no laivas un gājis bojā. Diemžēl viņa mantinieki nav pratuši saimniekot un ātri vien visu iekrāto notērēja.¹¹

Pļieņciema saimnieki pelnīja ar kravu, īpaši malkas pārvadāšanu un pārdošanu. 1828. gadā kādā vētrā cietis "Ķiļļu" saimnieka malkas kuģis, un bojā gājusi viņa māsasmeita Grieta.¹²

Kūrorts dižciltīgiem ļaudīm

Pirmās ziņas par peldvietu Plieņciemā attiecas uz 1738. gadu, bet īpaši populāra tā esot kļuvusi 1764. gadā, kad, kā vēsta nostāsti, Krievijas imperatore Katrīna II jeb Katrīna Lielā (1729-1796), viesojoties Jelgavā, esot jautri pavadījusi laiku tā dēvētajā Lustūza kalnā pie Valguma un it kā apmeklējusi arī Plieņus.¹³ Stāsta, ka ķeizarienes ērtībām izcirsta stiga no Plieņu muižas līdz pat Lielajam krogam, kur parasti apmetušies viņas draugi. Kārts galā izkārts balts lakatiņš esot bijis norunāta zīme - aicinājums apciemot ķeizarieni.¹⁴

18. gadsimta vidū Plieņciems veidojās par iecienītu atpūtas vietu Kurzemes jūrmalā, kur muižnieki cēla vasarnīcas, veidoja spēļu un deju laukumus. 1808. gadā Plieņciemā bijuši divi krogi. Viens - tā sauktais Roņu krogs - bija Engures kroņa muižas, bet otrs - Grunces krogs - Plieņu muižas īpašums.¹⁵

Galvenā izklaides vieta ciemā bija Grunces krogs, kas atradās augstā vietā aptuveni 120 metru attālumā no dzirnavu ezera - Slokas-Talsu lielceļa malā pie krustojuma ar Plieņu muižas ceļu. 1805. vai 1806. gadā¹⁶ to nopircis Rīgas tirgotājs, III ģildes birģeris Bērs Zēligs Kleins un uzbūvējis jaunu pakavveidā izliektu divstāvu ēku, kurā ierīkojis lielu deju zāli, ēdamzāli, kāršu istabu un 10 viesu istabas jeb kambarus. Milzīgās ēkas dēļ to sāka saukt par Lielo krogu.¹⁷ Dažkārt tas dēvēts arī par Katrīnas krogu.¹⁸

Īpašu popularitāti Plieņciems ieguva 1810. gada vasarā, kad tuvējā Plieņu muižā sešas nedēļas uzturējās Krievijas ķeizariene Elizabete, Aleksandra I dzīvesbiedre. Viņas augstības ierašanās 1810. gada 15. jūlijā izvērtās par grandioziem svētkiem, kas pulcēja daudzus Kurzemes muižniekus.

1810. gada 24. jūlijā Plieņciemā notika Jaunpils dzimtkunga meitas Elizabetes Antuanetes fon der Rekes kristības, un ķeizariene Elizabete kļuva par meitenes krustmāti.¹⁹

Viesošanās laikā ķeizariene regulāri divas reizes dienā - no rīta astoņos un vakarā sešos - jebkuros laika apstākļos peldējusies jūrā. Kā ziņots laikraksta "Kurlandisches Provinzialblatt" 1810. gada 30. augusta numurā, ķeizarienes ērtībām medicīnas doktors, Jelgavas Pētera akadēmijas fizikas un dabas zinātņu profesors, Tukuma Vecās aptiekas īpašnieks Johans Gotlobs fon Groške (1760-1828) izgatavojis speciālus peldu ratus.²⁰ Norokot kāpu, no Lielā kroga līdz peldvietai uzbūvēts īpašs ceļš un izveidota liepu aleja. Vietu, kur kāpa norakta, plieņciem-

nieki dēvēja par bādplaci. Dažkārt peldvieta saukta par Katrīnas bādplaci,²¹ dažkārt - par Elizabetes bādi.²² Nostāstos visi notikumi sapludināti kopā. Dokumenti par abu ķeizarieņu viesošanos Plieņos nav pēti.

Plienes kalna virsotnē 19. gadsimtā atradies skatu tornis jeb Belvedērs, kur Elizabete bieži sēdējusi un vērojusi jūru. Plieņu muižas īpašnieks saņēmis ķeizarienes atļauju kalnu nosaukt par Elizabetes augstumu.²³ No tā laika vietējie kalnu saukuši arī par Līzbetes kalnu.

Kad viņa devusies atpakaļ uz Pēterburgu, muižas kalpotāji un kungi tika krietni apdāvināti. Plieņu kungs (Eihštedts) dabūjis zelta tabakas dozi, kas rotāta ar ķeizarienes portretu un dārgakmeņiem. Pēc ķeizarienes aizbraukšanas tajā vietā, kur bija uzlieta telts un ierīkota improvizēta baznīca, iestādīja ozolu.²⁵

Laikraksta "Latviešu Avīzes" 1823. gada 26. jūlijā numurā lasāms apraksts par Plieņciema dzīvi: "Mūsu Jāņu laiks tagad pilnā ziedēšanā. Daudz kungu un gaspažu - citi no Poļu zemes - šogad mūsu jūrmalā mazgājas, un kur citur reiz zvejnieku ar tīklu jeb reņģu kulīti redzēju, tur tagad brangus ratus ar staltiem zirgiem un smuki izģērbtiem kungiem un gaspažām redz. Daži spēlmaņi un preču pārdevēji še sapulcējušies, ikkatrs meklē no mūsu ciema ziedu laika arī ko priekš sevim pelnīt, bet Dievam žēl, arī zagļi gadījušies, kas vienu kungu jau apzaguši, un trejās vietās gribēja ielauzties, bet taču tapa izbaidīti..."²⁶

Lielais jeb Katrīnas krogs. 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Plieņciema izaugsme". TMNM 9125

Kādā 1824. gada “Latviešu Avižu” numurā lasām: “Jebšu tas mazgājām laiks šogad varen nepastāvīgs un lietains, taču mūsu ciems pilns cienīgiem kungiem, gaspažām un preilenēm, un jo auksts tas ūdens, jo lielāki tie viļņi, jo lustīgāki mūsu viesi mazgājās. 15. jūlijā redzējām jaunu, līdz šim neredzētu šaušanu uz Vāczemes vīzi. Liels koku ērglis uz paprāvu, itin taisnu baļķi tapa uzcelts un kādi 80 kungi šāva viens pakal otru ar lodēm. Muzikanti spēlēja pie ikkatra laba šāviena; pirmais šāviena bija varen laimīgs, jo putnam galvu līdz ar kroni un gredzenu, ko degunā turēja, noņēme. Pēcāki vēl divi dienas šī putnu šaušana bija, kamēr to beidzamu gabalu no putna rumpja nošāve.

Apakš mūsu alkšņiem, starp Rikslāvu (Rikslāvju) mājām un Roņu krogu, grīds ar dēļiem uz resti ir likts un ik pavasaris te redz jaunus kungus ar smukām gaspažām un preilenēm dancojam. Ikatru dienu mūsu viesi jaunu lusti izdomājās, voi uz jakti no rītiem jā, voi pa jūru brauc ar laivām, un, kad tumsība jau metās, tad tās dienas lustes beidz vēl ar lieliem gabaliem šaudējot.

Ik svētdienas vakarā lielu balli tura mūsu Grunces krogā. 18. jūlijā tanī lielā zālē šī pašā krogā ērmīga lieta bij dzirdēdama, jo viens cilvēks, kas to savādu skunsti māc, ar vēderu runāt, te par naudu mūsu viesiem dažus smieklus darīja....⁴²⁷

1830. un 1831. gadā Plieņciemu apmeklēja princese Anna, vēlākā Koburgas hercogiene,²⁸ kura droši vien arī pabijusi arī Plieņciema pludmalē.

Turpmākajos gados Plieņciema popularitāte pieauga. Katrs centās vasaru pavadīt kūrortā un pāris reizes dienā peldēties jeb - kā toreiz teica - mazgāties jūrā. 1837. gadā pie kāpas uzcēla kūrmaļu, kas bija neapkurināma un lietojama tikai vasarās.²⁹ Tās tuvumā savas vasarnīcas uzbūvēja Aizdzires, Vilksalas, Degoles, Nurmuižas, Vecauces³⁰ un citu muižu īpašnieki, dodot tām savu muižu nosaukumus. Tā, piemēram, vietā, kur atrodas “Zvejnieku” mājas, esot bijusi Stendes vasarnīca, Aizdzires vasarnīca un Cēres vasarnīca.³¹ Muižnieki Plieņciemā parasti uzturējās tikai kādu nedēļu - no Jāņiem līdz Pēteriem.

Plieņu muiža

Plieņu muiža atradās aptuveni trīs kilometrus no Plieņciema - netālu no Likaiņu ezera. Rakstos tā pirmo reizi minēta 1465. gadā, kad tā izlēnuta Johanam fon Štrombergam. Atšķirībā no Engures muižas, kas bija tā sauktā kroņa jeb valsts muiža, Plieņu muiža bija privāts īpašums. 17. gadsimta vidū, apprecot fon Štromberga meitu, par mui-

žas īpašnieku kļuva Gerhards fon Mirbahs. 1677. gadā muiža sadalīta divos atsevišķos īpašumos: Plieņu jeb Liel-Plieņu muiža un Maz-Plieņu muiža, bet 18. gadsimta beigās - atkal apvienota.³² 1792. gadā muižas īpašnieks kāds Hillesems to pārdeva fon Sakenam, bet tas atkal pēc dažiem gadiem - kādam Eihštedtam.³³

Plieņu muižas kungu māja bija vienkārša koka ēka ar mansarda izbūvi, celta 18. gadsimtā. Tajā bija 20 istabas. Muižas centrā bija arī mūra klēts ar plašiem velvētiem pagrabiem, neliela kūts un citas saimniecības ēkas, klātas ar dakstiņu jumtiem. Ap muižas ēkām atradās 12 pūrvietas liels augļu dārzs, 40 pūrvietas aramzemes un pļavu.³⁴ Tā kļuva plašāk pazīstama 18. gadsimta beigās, kad modē nāca atpūta jūrmalas peldvietā.

Spriežot pēc informācijas laikrakstos un mācītāja Johana Pētera Brandta pierakstiem, pirms ķeizarienes Elizabetes ierašanās muižas īpašnieks Eihštedts³⁵ veicis kungu mājas un arī saimniecības ēku remontdarbus, kā arī uzbūvējis trīsstāvu skatu torni Belvedēru, no kura pavērās plašs skats uz jūru un apkārtnes pakalniem. Ķeizarienes un viņas svītas ērtībām astoņās dienās esot paplašināts ceļš no Tukuma līdz Plieņu muižai, kā arī uzbūvēti daži jauni tilti.³⁶

Viņas augstībai par godu 1810. gada 11. augustā Plieņu muižā notika svētki, kas sākās divos pēcpusdienā ar vairākām lielgabalu zal-

Ceļš no Plieņu muižas uz Tukumu. 1812. gads. Vilhelma Barta zīmējums. Kopija no Valsts Puškina muzeja Maskavā.

vēm. Sēžot nelielā ar vīnogulājiem un ziedu vītņēm rotātā paviljonā, ķeizariene Elizabete klausījās mūziku, kas skanēja no Belvedēra un arī no ezera - laivās peldoša orķestra izpildījumā, vēroja dejas Poļu ulānu eskadrona zaldātu izpildījumā, kā arī vietējo ļaužu uzstāšanos tautas tērpos. Koncerta noslēgumā visi vēroja gaisa balona pacelšanos. Pēc priekšnesumiem viesi baudīja maltīti pie gariem dārzā klātiem galdiem, bet Viņas augstība vakariņoja citā paviljonā kopā ar 20 īpašiem viesiem mūzikas pavadījumā. Belvedērs, dārzs un visi apkārtnes pakalni bija krāšņi izgaismoti ar krāsainām eļļas lampiņām. Svētku noslēgumā - ap pusnakti - notika grandioza uguņošana, kuras laikā raķetes veidoja zīmējumu ķeizarienes vārda pirmā burta veidā.³⁷

Ķeizarienei par godu rīkotās svinības bija grandiozākais pasākums, kāds bija noticis Tukuma apkārtnē, un tajās piedalījās tik daudz cilvēku, ka visi Plieņu pakalni esot bijuši ļaužu pilni.

Pēc 1812. gada Eihštedts Plieņu muižu pārdeva Karlam Ludvigam fon Kleistam. Turpmākajos gados muižas īpašnieki it bieži mainījās: 1838. gadā muiža piederēja K. fon Brašam, pēc 1844. gada - J. fon Bēram.³⁸ Zināms, ka 1847. gada septembrī Plieņu dzirnavnieka Aleksandera Bonegtes (Bōnegte) un viņa dzīvesbiedres Jūlijas ģimenē dzimusi Angelika Amālija Elizabete, kura kristīta 29. septembrī. Meitenes krustmāte bijusi Angelika fon Renne no Plieņu muižas.³⁹

Plieņu muižas apkārtnē. 1812. gads. Vilhelma Barta zīmējums. Kopija no Valsts Puškina muzeja Maskavā.

1861. gadā - Plieņu muiža piederēja baronam Korfam, bet

1876. gadā to nopirka kuģīpašnieks Kristofs Gīls (*Giel*).⁴⁰ Muižā bija ķieģeļceplis, etiķa vāritava un darvas dedzinātava, kā arī divas dzirnavas: Liel-Plieņu jeb Plieņu dzirnavas un Gruncegala dzirnavas.⁴¹ Plieņu dzirnavās 19. gadsimta vidū strādāja dzimavnieks, cunftes meistars Merte. Zināms, ka 1864. gada 31. martā Plieņu dzirnavās 75 gadu vecumā mirusi viņa dzīvesbiedre Katarina Elizabete.⁴²

1864. gadā Lielā kroga jeb Grunces kroga krodzinieks bija Karls Ross (*Rosch*).⁴³ Vismaz no 1892. gada viņš bija tā īpašnieks, bet par krodzinieku strādāja kāds Kaufmans (*Kaufmann*).⁴⁴ Netālu esošajā Engures kroņa muižai piederušajā Roņu krogā, ko sauca arī par Plieņu krogu, 1892. gadu krodzinieks bija K. Rozenštoks (*Rosenstock*).⁴⁵ Nav plašākas informācijas par kroga darbību, tomēr jādomā, ka arī tā īpašnieki guva ienākumus, īpaši vasarās, kad ciemā parādījās atpūtnieki.

Pēc Kristofa Gīla nāves Plieņu muižu ar Maz-Plieņu piemuižu mantoja viņa dzīvesbiedre Marija Gīla (dzim. Blumbergā). Viņa piedzīvoja Agrāro reformu un muižas dalīšanu.

Senākās saimniecības

Plieņciemā ir deviņas tā sauktās vecās saimniecības, kas pastāv vismaz no 1779. gada. Proti, "Gala-Tomaļi", "Vidus-Tomaļi", "Rikslāvi", "Pavāri", "Kunces" („Kunči“), "Kraukļi" un "Vec-Vagari" bija tā sauktās Engures kroņa jeb valsts muižas mājas, bet "Plunči" un "Budes" - Plieņu muižas rentes mājas. Sākoties zemes izpirkšanai no muižām, 1899. gadā arī šo māju saimniekiem radās iespēja noslēgt līgumus par zemes izpiršanu un, ņemot kredītus bankā, nomaksāt nepieciešamo naudas summu.

Muižas rentes mājas - "Kunces" - 1906. gadā izpirka Trīne un Ansis Riekstiņi. 1910. gadā mājas saimnieki vecuma dēļ nolēma atdot mājas meitai Trīnei un viņas vīram Jānim Neimanim un noslēdza 500 rubļus vērtu ķīlas līgumu par mājas un zemes pārdošanu, tā nodrošinot sev mūža alimentus un renti.⁴⁶

"Budes" jeb "Buddes" bija 25,7 desetīnas liela saimniecība, un to 1904. gadā izpirka vecie Tomaļi: Kaspars un Marija. 1909. gadā viņi par 2000 rubļiem īpašumu pārdeva savai meitai Marijai un viņas vīram Jānim Uzem.⁴⁷ 1902. gadā - Plieņciema vēsturē traģiskākajā laikā - lielajā vētrā gāja bojā desmit zvejnieki, tai skaitā Jāņa Uzes tēvs un brālis.⁴⁸ Saimniecība 1938. gadā bija apgrūtināta ar hipotekāro parādu.⁴⁹

Tomelu jeb Tomaļu dzimta nomāja “Vidus-Tomaļus”. 28,7 desētinas lielā saimniecība izpirkta 1906. gadā, bet ar Jelgavas apgabaltiesas Civilnodaļas nolēmumu 1937. gadā tā sadalīta divās domājamās daļās un piederēja Trīnei Tomalei (dzim. Legzdiņa) un Lībai Lerhai (dzim. Tomale).⁵⁰

“Gala-Tomaļus” 1908. gadā kā dāvinājumu ieguva Indriķis Mazapša.⁵¹ Indriķis tēvam par saimniecību samaksāja 1 000 rubļus un ieguva īpašumā 37,21 desētīnu zemes. 1912. gadā viņš izrentēja Ansim Vinšteinam uz 99 gadiem daļu no “Gala-Tomaļu” zemes.⁵² Jāpiebilst, ka Indriķa Mazapšas tēvs Jans Mazapša bija vismaz trīs buru kuģu īpašnieks. Pirmo burinieku - “Katarina” - viņš būvējis 1872. gadā un ūdenī nolaida Ķesterciemā, otro burinieku - “Familija” - viņš būvējis Engurē 1891. gadā, bet trešo - “Janis” - Plieņciemā 1893. gadā.⁵³

Savukārt “Ramstus” 1906. gadā par 996 rubļiem no sievas mātes izpirka Jānis Kristapa dēls Frīdenbergs. Saimniecībā bija 36 desētīnas zemes.⁵⁴ Jāņa dēls Kārlis Frīdenbergs zināja stāstīt, ka, mājas pērkot, saimnieki ņēma kredītus bankā un tādēļ mājas vērtību pārmaksāja pat divas reizes.

1906. gadā no valsts muižas izpirktas arī “Vec-Vagaru” mājas ar 26,6 desētīnām zemes. 1910. gadā tās par 1 000 rubļiem līdzīgās daļās

Ķesterciema vecsaimniecība “Plunči”. Starpkaru periodā ēkā atradās veikals. 70. gadu sākums. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma “Plieņciema izaugsme”. TMNM 9125

ieguva Jānis un Anete Siliņi.⁵⁵ 28 desetīnas lielo "Rikslāvu" saimniecību 1910. gadā par 746 rubļiem izpirka Ansis Legzdiņš. Tās līdz ar kopīpašumu - Plieņciema kāpām, kopējām ganībām un zvejas tiesībām jūrā un Engures ezerā - mantoja viņa meitas Anna Pedere un Marija Ekere, kā arī dēli Jānis, Andrejs un Vilis Legzdiņi.⁵⁶

"Kraukļu" saimniecība bija 27,3 desetīnas liela un izpirkta 1910. gadā. Mantinieki saimniecību sadalīja trīs domājamās daļās. 1937. gadā tā piederēja Miķelim Meņģelsonam, Emīlijai Zariņai un Aleksandram Meņģelsonam.⁵⁷

Uz līdzīgiem noteikumiem kā astoņas iepriekšminētās mājas izpirkti arī "Pavāri". 1921. gada 31. maijā gandrīz 39,8 desetīnas lielo saimniecību, tiesības zvejojot un vākt jūras zāles, kā arī ganīt lopus kopīgās ganībās par 100 000 Latvijas rubļiem ieguva Jānis Melbārzdīs.⁵⁸

Deviņu saimnieku kopīpašums - kāpas 9,5 hektāru platībā⁵⁹ un nepilnu hektāru lielās ganības - Plieņciemā pastāvēja līdz pat 1927. gadam, kad to sadalīja un apmaiņā pret valsts zemi katram saimniekam piemērija klāt nelielus zemes gabalus, tā kompensējot seno privilēģiju atņemšanu.⁶⁰

Kuģu būve

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā Plieņciems kļuva ievērojams ar kuģu būvi. Ciemā uzbūvēti vismaz deviņi buru kuģi. Dažkārt Plieņciema zvejnieki piedalījās kuģu būvē kaimiņu ciemos. Piemēram, 1872. gadā K. Gīls (vēlākais Plieņu muižas īpašnieks) Engurē uzbūvēja burinieku "Olga", 1873. gadā - burinieku "Kristof", bet 1874. gadā viņš kopā ar kādu Kadiķi no Mērsraga un vairākiem citiem zvejniekiem Ķesterciemā būvēja kuģi "Versuch".⁶¹

Pirmais zināmais Plieņciemā būvētais kuģis bija burinieks "Emīlija". Tā būvi 1882. gadā uzņēmas J. Miķelsons.⁶²

Vairāku burinieku būvi tieši Plieņciemā uzņēmas kapteinis Andrejs Tomels.⁶³ 1889. gadā viņš kopā ar Juri Minderu no Ķesterciema "Spraugām" uzbūvēja trīsmastu burinieku "Anna Vilhelmīne",⁶⁴ bet 1890. gadā - kopā ar J. Jansonu un kapteini J. Liepiņu - burinieku "Anna Matilde".⁶⁵ Grāmatā "Latvijas jūrniecības vēsture" gan atrodama informācija, ka burinieks "Anna Vilhelmīne" pārdēvēts par "Annu Matildi".

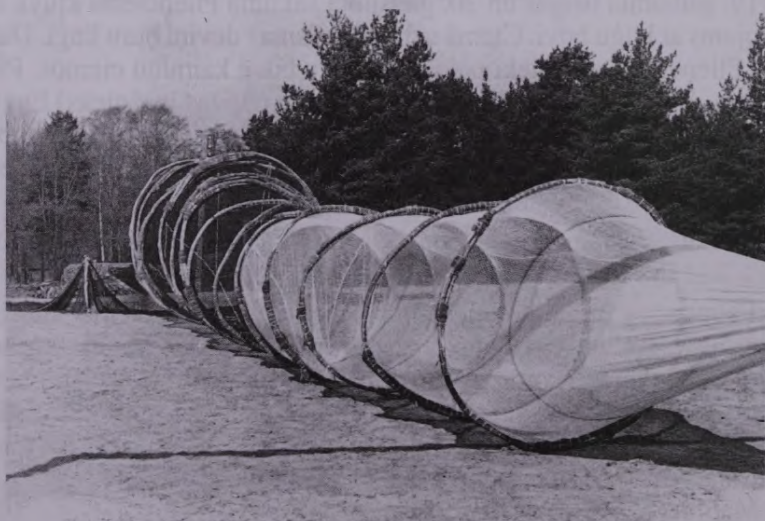
1889. gadā Plieņciemā būvētais burinieks "Anna Vilhelmīne" esot bijis lielākais latviešu kuģis, kāds Kurzemes jūrmalā līdz tam bija

būvēts. 1889. gada 20. septembrī laikrakstā “Latviešu Avīzes” ziņots par nelaimes gadījumu Plieņciemā: nolaižot ūdenī uzbūvēto kuģi, notikusi kļūme, un viens cilvēks nosists, bet trīs ievainoti.⁶⁶ Pēc trim gadiem - 1892. gada 20. jūlijā - burinieks “Anna Matilde” avarēja pie Skotijas krastiem, bet pēc remonta turpināja kuģot.⁶⁷ 1896. gadā ceļā uz Progresso ostu Meksikā visa apkalpe saslima ar dzeltenu drudzi, vispirms nomira kapteiņa sieva, pēc tam - stūrmanis. 1899. gadā burinieks avarēja pie Svonsi, bet 1905. gada 23. oktobrī vētras laikā nogrima pie Lielbritānijas krastiem.⁶⁸

1891. gadā burinieku “Eugen” Plieņciemā būvējis Plieņu muižas īpašnieks K. Gīls.⁶⁹ Kā jau minēts, 1893. gadā savu trešo kuģi - burinieku “Janis” - būvēja “Gala-Tomaļu” saimnieks Jans Mazapša.⁷⁰

1896. gadā A. Tomels Plieņciemā kopā ar kapteini Jēkabu Fišeru no Bērziema “Skorām” uzbūvējis un nolaidis ūdenī burinieku “Anna”.⁷¹ Kapteiņa amatu uz tā Tomels uzticēja Jēkabam Fišeram.⁷²

1902. gadā F. Freibergs, kapteinis Vladislavs Zatorskis, kapteinis Jēkabs Grauds un biedri nolēma uzbūvēt kuģi “Eifrozīne”. Darbus veica būvmeistars K. Priede. Trīsmastu gafelšoneris veica Transatlantijas reisu, gājis bojā 1926. gada 17. decembrī Ziemeļjūrā.⁷³ 1902. gadā Plieņciemā uzbūvēts vēl viens kuģis - burinieks “Setti”.⁷⁴

Murds. 70. gadu sākums. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma “Plieņciema izaugsme”. TMNM 9125

20. gadsimta sākumā pamazām atteicās no koka kuģu būves, jo kritās vedmaksas un burinieki vairs nespēja izturēt konkurenci ar tvaikoņiem. Pēdējais lielākais koka kuģis, kas būvēts Latvijā, bija 1925. gadā Pļieņciemā meistara M. Morgenšterna darinātais četrmastu gaflšoneris - motorburinieks "Eurasia", kas svēra 513 tonnas.⁷⁵

Fricis Lerhs no "Vidus-Tomaļiem" zināja stāstīt, ka kuģa būve ilgusi trīs gadus. 1922. gadā kādā mežā netālu no Tukuma nocierta kokus. To garums sasniedzis aptuveni 80 pēdu. Kuģis esot bijis milzīgs. Tā sauktais "tēviņš" esot bijis 110 pēdu garš. Kuģi būvēja 24 vai 26 cilvēki. Tā ielaišana ūdenī ilga sešas dienas un tika atzīmēta ar "maršām" (svinībām).⁷⁶ Kuģis piederēja V. Zatorskim un pārvadāja ogle, sarkankoku starp Vestindijas salām un Eiropu. Tas strandējis orkāna laikā 1933. gada 4. aprīlī Trinidadas tuvumā.⁷⁷

Pļieņciems starpkaru periodā

Pirmā pasaules kara gados vācu karaspēks Pļieņciemā pārvērta par kara joslū. 1915. gada decembrī ciema ļaudis saņēma rīkojumu divu dienu laikā mājas atstāt. Kara joslā nedrīkstēja atrasties neviens civiliedzīvotājs. 1916. gadā ciemā izvietoja somu jēgeru bataljona karavīrus. Izraidītie ļaudis ziemā apmetās Tukumā.⁷⁸

Karadarbība Pļieņciemā nenotika. 1916. gada maijā netālu no ciema piespiedu kārtā nosēdās kāda vācu lidmašīna, kuras lidotājs bija apmaldījies. Domādams, ka atrodas virs krievu armijas pozīcijām, viņš jūrā pie ciema nometa vairākas bumbas. Tikai laimīga gadījuma dēļ viņš netrāpīja mazam nomaskētam kuterītim, ko vācu jūrnieki izmantoja pontona pārvietošanai un minū likšanai jūrā.⁷⁹

Gatavojoties Rīgas ieņemšanai, 1917. gada pavasarī vācu karaspēks aizgāja no pozīcijām Pļieņciema apkārtnē, un pirmie iedzīvotāji jau atgriezās ciemā.⁸⁰

Pēc kara ciems diezgan ātri atdzīvojās. Pļieņciems piederēja pie Engures pagasta, bet 1922. gadā tā sauktā pagastu robežu noapaļošanas procesa laikā to pievienoja Cērkstes pagastam. Robežu apaļošanu pamatoja ar to, ka Cērkstes pagasta nams atrodas 6 līdz 7 verstu attālumā, bet Apšuciema skola - tikai 2 līdz 3 verstu attālumā no Pļieņciema un ļaudīm to vieglāk sasniegt nekā Enguri. Pievienojot Pļieņciemam, pagasts cerēja ietaupīt līdzekļus, kas maksājami kaimiņu pagastiem par bērnu skološanu un ceļu remontiem.⁸¹

Agrārās reformas laikā notika zemes dališana. Lai saglabātu iespējami lielāku sava īpašuma daļu, Maz-Pļieņu muižas īpašnice Marija

Gīla 1922. gadā to pārdeva savai meitai Lidijai Pernou de Notre. Liel-Plieņu muižas kungu māju, mūra klēti, koka dziļo kūti, četrus mūra pagrabus un dārzu 1924. gadā kā neatsavināmo daļu saņēma viņas dēls Ervīns Gīls. Savu neatsavināmo daļu 50 hektāru platībā ar nosaukumu "Plieņi" saglabāja arī Marija Gīla.⁸²

Centrālās Zemes ierīcības komisijas 1928. gada 21. marta sēdē apstiprināja Engures Mežamuižas (Plieņciemā) sadalīšanas projektu. 167,9 hektārus lielo muižu sadalīja 20 zvejnieku saimniecībām, katrai iemērot aptuveni 5 hektārus lielu zemes gabalu, un 7 nelielās amatnieku saimniecībās. Trīs zemes gabalus paredzēja sabiedriskām un kulturālām vajadzībām, bet vienu zemes gabalu atstāja valsts vajadzībām. Iemērija arī 12 piegriezumus mazzemniekiem un 13 vasarnīcu gabalus.⁸³

Plieņciemā bija tikai daži nelieli uzņēmumi. 1923. gadā Roņu kroga atradās Jāņa Alkšņa tējnīca.⁸⁴ 1924. gadā dibināts Lizetes Alksnes uzņēmums, kas tirgojās ar ogām un augļiem.⁸⁵

1920. gadā Plieņciema "Kalnmežu" mājās darbojās Indriķa Bauņa koku destilācijas uzņēmums,⁸⁶ bet 1932. gadā uzņēmumu ieguva Georgs Šainas. Tajā bija nodarbināta visa viņa ģimene un ražoja darvu un terpentīnu.⁸⁷

1923. gadā Plieņciemā Vecmoku virsmežniecības ēkā darbojās Frīdriha Veidemaņa koku apstrādes uzņēmums.

Plieņciema ūdensdzirnavas, kas bija darbināmas gan ar ūdens spēku, gan ar dīzeļmotoru, 1933. gadā piederēja Kārlim Vārpam, bet tās tikpat kā nedarbojās ūdens trūkuma dēļ. 1937. gadā K. Vārpa dzirnavas pārdeva pulkvežleitnantam Fricim Vālodzem, kas dienēja Zemgales artilērijas pulkā un vadīja tā saimniecības daļu.⁸⁸ F. Vālodze dzīvoja savā dienesta vietā Dobelē. Uz dzīvi Plieņciemā viņš pārcēlās pēc atvaļināšanās 1940. gada jūlijā. Aptuveni pēc gada - 1941. gada rudenī - viņš sāka strādāt par Tukuma pilsētas valdes saimniecības nodaļas vadītāju, vēlāk pildīja Tukuma pilsētas vecākā pienākumus un vadīja saimniecības biroju.⁸⁹ F. Vālodze dzirnavas iznomāja A. Jansoņam par solījumu veikt remontdarbus 200 latu apmērā. Nomnieks dzirnavas darbināja ļoti reti, aizbildinoties ar degvielas trūkumu. Faktiski izmaksas bija tik lielas, ka ļaudis labprātāk brauca malt uz Rideļu dzirnavām.⁹⁰ 1938. gadā Plieņu ūdensdzirnavas turēja K. Jirgensons. Netālu no dzirnavām - "Strautiņos" - bija arī kalēja darbnīca. Kopš 1926. gada tajā strādāja kalējs Ludvigs Baumanis.⁹²

1938. gadā Plieņciemā bija 9 saimnieku mājas un 36 zvejnieku saimniecības, 12 īstie zvejnieki un 8 puszvejnieki. Pavisam reģistrētas 6 motorlaivas un viens dižvads. Plieņciema zvejnieki pavasaros reņģu zvejā izmantoja gan reņģu, gan salaku tīklus, citu ciemu zvejnieki tā parasti nedarija.⁹³ Lomus parasti pārdeva uzpircējiem vai arī veda uz tirgiem.

20. gadsimta sākumā bijušo kūrmāju izmantoja kā biedrības namu, trīsdesmitajos gados - kā aizsargu namu. Nams bija diezgan sliktā stāvoklī, un 1939. gadā ciema iedzīvotāji lūdza atļauju pārbūvēt Lielo krogu un ierīkot tajā aizsargu namu un skolu. Diemžēl Tukuma apriņķa skolu valdes priekšsēdētājs un tautskolu inspektors J. Alste bija spiests paziņot, ka jaunas skolas izveide Plieņciemā nav paredzēta un bērniem jāmacās Plieņu četrklasīgajā skolā jeb pirmās pakāpes pamatskolā. Pēc tās beigšanas interesenti var turpināt mācības Apšucima sešklasīgajā skolā jeb otrās pakāpes pamatskolā.⁹⁴

Otrā pasaules kara laikā kūrmāja gāja bojā. Lielo krogu nojauca, kad gatavoja būvlaukumu atpūtas bāzes celtniecībai.⁹⁵

Plieņciema veikala īpašnieks Kārlis Dreimanis. 30. gadi. Fotografārs nezināms. Attēls no albuma "Plieņciema izaugsme". TMNM 9125

Pļieņciema skola

Tā atradās netālu no Pļieņciema, pie Tukuma-Engures ceļa, Sēmes pagasta teritorijā - un bija tuvākā skola Pļieņciema bērniem. Skolas ēka pēc Pirmā pasaules kara bija sliktā stāvoklī, tādēļ veikti plaši remontdarbi,⁹⁶ un 1922. gada rudenī tā sāka darbu. Diemžēl 5. oktobrī skolā bija tikai 6 bērni, trūcīgo dzīves apstākļu dēļ pārējie nevarēja skolu apmeklēt. Par skolotāju strādāja Paulīne Liepiņa, kas uzskatīta par vienu no labākajām skolotājām Tukuma apriņķī. Viņa vienlaikus strādāja ar četrām klasēm.⁹⁷

1926. gadā skola bijusi izremontēta un novērtēta kā viena no labākajām apriņķī.⁹⁸ Skolā darbojās arī mazpulka organizācija, 1936. gadā skolēni veiksmīgi piedalījās piecīņas sacensībās.⁹⁹

Laika gaitā skolēnu skaits palielinājās. 1940./1941. mācību gadā skolā mācījās jau 55 skolēni un strādāja divi skolotāji. Neskatoties uz politiskās varas maiņām skolas pārzīnes pienākumus joprojām pildīja Paulīne Liepiņa. Otrā skolotāja - Veronika Karro 1941. gada 25. novembrī tika apcietināta par aktīvu darbību padomju varas laikā un ievietota Tukuma cietumā, pēc tam - Salaspils koncentrācijas nometnē.¹⁰⁰

Skolotāja P. Liepiņa gāja bojā skolas pagalmā 1944. gada vasarā kāda aviācijas uzlidojuma laikā.¹⁰¹

Skolotāja Paulīne Liepiņa aritmētikas stundā. Ap 1926. gadu.
K. Erdmaņa foto. TMNM 2267

Pēc kara skolu atjaunoja un par skolas pārzini iecēla B. Salmiņu, kura vēl mācījās neklātienē Pedagoģiskajā institūtā. 1950. gada janvārī Pliņņu skolā mācījās 38 skolēni un skolotāja uzmanīgi sekoja katra sekmēm. 1951./52. mācību gadā tikai viens skolēns bija nesekmīgs matemātikā.¹⁰²

Skolā mācījās 13 pionieru vecuma bērni un no tiem 8 bija iestājušies pionieru organizācijā. Darbojās čaklo roku pulciņš, kas gatavoja tautas tērpus dejotājiem, dramatiskais pulciņš, kas iestudēja nelielas ludziņas, un jauno naturālistu pulciņš, kas 600 m² lielajā skolas izmēģinājumu lauciņā audzēja kartupeļus, ķirbjus un puķes. Skolā bija arī dzīvās dabas stūrītis ar vairākiem dzīvnieciņiem. Sestdienās parasti notika politinformācija, un katru reizi tika runāts par kādu noteiktu tēmu, piemēram: Staļina laikmeta celtnēm vai Korejas notikumiem utml. Skolotāja darbojās arī kā lektore un divas reizes mēnesī lasīja lekcijas ciema iedzīvotājiem.¹⁰³

1952. gadā pie skolas iestādīti kociņi.¹⁰⁴ Skola slēgta 1956. gadā.

Pliņnciems nesenā pagātnē

1944. gada maijā Pliņnciemā, Ķesterciemā un Pīpkaktciemā kopā bija 126 saimniecības un 469 iedzīvotāji.¹⁰⁵ Vasarā visiem iedzīvotājiem bija jāstrādā pie tranšeju rakšanas. Tika uzcelts novērošanas tornis un ierīkoti divi cementa bunkuri - viens pie kapiem, otrs pie Upesmutes - lielgabalu novietošanai.¹⁰⁶ 1944. gada rudenī, kad izveidojās tā sauktais Kurzemes cietoksnis, vācieši izdzina no mājām visus ciema iedzīvotājus. Kara pēdējā ziemā pamestās mājas tika izlaupītas un dažas arī nopostītas.¹⁰⁷

Vairākas ģimenes devās emigrācijā, tai skaitā bijušā Latvijas armijas virsnieka Friča Vālodzes ģimene. Ģimenes galva palika Pliņnciemā. Viņu arestēja 1946. gada februārī un notiesāja, piespriežot desmit gadus ieslodzījumā Mordovijas soda nometnēs. 1955. gadā viņš atbrīvots no ieslodzījuma un atgriezies Latvijā.¹⁰⁸

1948. gada martā ciema zvejnieki iestājās zvejnieku artelī "Padomju zvejnieks". Pliņnciemā pastāvēja atsevišķa zvejnieku brigāde, kura bija sadalīta vairākos posmos jeb laivu komandās. Piemēram, vienā laivā strādāja Uzes dzimtas vīri: vectēvs Jānis, dēls Kārlis un mazdēls Jānis. Citā laivā - Arturs Riekstiņš, Eduards Riekstiņš un Alberts Rozenštams.¹⁰⁹

Zvejnieki nopelnīja diezgan labi. Tie, kas strādāja lauksaimniecības brigādēs, saņēma daudz zemāku atalgojumu nekā tie, kas strādāja zvejniecībā.¹¹⁰ Plieņciema brigādi likvidēja 1971. gadā, kad to pievienoja Apšuciema brigādei. Par ciema iedzīvotāju labklājības līmeni liecina fakts, ka 1973. gadā Plieņciemā bija četri ledusskapji, divi magnetofoni, divi mopēdi, 14 motocikli un trīs vieglās automašīnas. Gandrīz katrā mājā esot bijusi veļas mašīna.¹¹¹

1953. gadā zvejnieku artelis "Padomju zvejnieks" Plieņciemā sāka būvēt zivju apstrādes cehu. Pirmajā gadā uzcēla kūpinātavu, nākamajā - tā saukto zivju cehu. Pirmais ceha priekšnieks esot bijis Helmutš Skabergs, pēc viņa strādāja Bērziņš, Ilgonis Šneiders, Veronika Spalva, Monika Pētersone, Andrejs Kristsons, Jānis Runs, Dzintra Šnitko. 1967. gadā par vadītāju kļuva Zaiceva. Piecdesmitajos gados ceħā strādāja aptuveni 40, septiņdesmitajos - 30 cilvēku. Darbu parasti sāka naktī, kad zvejnieki atveda lomus. Darba laiks parasti bija 12 stundas. Sākumā apstrādāja tikai piekrastes zivis, bet sešdesmito gadu otrajā pusē sāka kūpināt Atlantijas zivis. Cehs regulāri pārpildīja plānu. Tajā strādāja labi sava aroda pratēji: Biruta Luģe, Austrā Dreimane, Žanis Jēkabsons, Ruta Kronberga un citi. Fabrikā uzstādīja reņģu mazgājamo mašīnu un sālāmo mašīnu. 1967. gadā uzstādīja saldētavu. Septiņdesmito gadu sākumā jau bija uzbūvēta kantora ēka, ierīkots ūdensvads un kanalizācija, kā arī centrālā apkure.¹¹²

Veikals Plieņciemā izveidots 20. gadsimta trīsdesmitajos gados. Tas piederēja Kārlim Dreimanim un sākumā atradās "Plunčos", vēlāk

Plieņu pamatskola. 30. gadi. Ž. Berga foto. TMNM 12202

- "Vidiņos".¹¹³ Pēc Otrā pasaules kara, kad privātos veikalus likvidēja, to pārņēma Jūrmalas zvejnieku patērētāju biedrība. Kārlis Dreimanis turpināja strādāt kā veikala vadītājs. Par pārdevēju strādāja viņa dzīvesbiedre Anna Dreimane. 1960. gadā par veikala vadītāju kļuva Jēkabs Zuļķis un strādāja līdz 1972. gadam, kad devās pensijā.¹¹⁴ Ciemā līdz 1969. gadam pastāvēja arī pasts.¹¹⁵

Sešdesmito gadu otrajā pusē, kad uzcēla deviņas vasarnīcas, Plieņciems sāka veidoties par vasarnīcu ciemu.¹¹⁶ Tika plānota modernas atpūtas bāzes celtniecība bijušā Lielā kroga vietā. 1968. gadā Lielā kroga ēka vēl bija saglabājusies. Tās pamati bija mūrēti no laukakmeņiem, bet sienas - no nededzinātiem māla ķieģeļiem ar kapātu salmu piejaukumu. Sienas bija apmetas un krāsotas ar kaļķi. Ēkas sānu spārnos kādreiz atradušās stadulas. Ēkas jumts bija mansarda tipa, klāts ar holandiešu tipa kārņiem. Mansardā atradās viesu istabas. Tās lielākoties izmantotas vasarā un nav bijušas apkurināmas.¹¹⁷ Krogā pārsvarā bija koka grīda, bet dažās saimniecības telpās - ķieģeļu klona un blīvētas grunts. Ēkā bija arī plašs pagrabs. 1968. gadā kroga jumts jau bija bojāts. Kroga ēka tolaik izmantota kā kūtiņa un vāgūzis. Būvējot vasaras atpūtas bāzi "Ikars", krogu nojauc.¹¹⁸

Septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados Plieņciems atkal bija populāra vasaras atpūtas vieta. Atpūtnieku pieplūdums bija ļoti liels. Lai saglabātu Latvijā lielāko kāpu - Balto kāpu, 1987. gadā 60,58 ha platībā izveidoja Dabas liegumu "Plieņciema kāpa".¹¹⁹

Mūsdienu Plieņciems

1991. gadā reģistrēta Jura Zaiceva zemnieku saimniecība "Budes". J. Zaicevs saimniecību izveidoja uz vectēva zemes. Tās platība bija 29 hektāri. Saimniecības izveidošanai un ēku atjaunošanai izmantots aizdevums 25 000 rubļu apmērā. Deviņdesmitajos gados saimniecība galvenokārt nodarbojās ar lopkopību, un tās ganāmpulkā bija 12 ragu lopi. Tehnikas saimniecībā nebija, to nomāja.¹²⁰ Laika gaitā J. Zaicevs saimniecību pārprofilēja un attīstīja kokapstrādi. 2002. gadā zemnieku saimniecība vēlreiz mainīja savu profilu un pievērsās tūrisma un izklaides biznesam. Zaicevu ģimenei Sēmes pagastā pieder viesu māja "Meņģeļi", kas ir populāra atpūtas vieta.¹²¹

1994. gadā dibināta SIA "Ulmes" zivju konservu ražotne. Uzņēmumā bija nodarbināti aptuveni 100 strādājošie. Uzņēmums ražoja zivju konservus eļļā un realizēja tos vietējā tirgū, kā arī eksportēja uz Krieviju. Diemžēl SIA "Ulmes" produkcija neatbilda Krievijas tirgū

noteiktajām prasībām, tādēļ to nebija iespējams realizēt. 2007. gada janvārī ceļa darbība pārtraukta.

Pļieņciemā darbojas divas tirgotavas, kafējnīca un viesu nams "Tobago". Dažus kilometrus no Pļieņciema - netālu no slēpošanas bāzes "Jēkaba grava" - atrodas brīvdienu māja "Riekstnieki" un viesu māja "Tiltiņi".

Pēdējos gados strauji attīstījusies Pļieņciema apbūve. Savukārt Dabas liegums "Pļieņciema kāpa" 2004. gadā iekļauts "Natura 2000" - Eiropā īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīklā. 2005. gadā notika pirmā kāpas sakopšanas un labiekārtošanas talka, ko organizēja Engures pagasta pašvaldība, a/s "Latvijas valsts meži" Zemgales mežniecība un Latvijas Dabas fonds.

Pļieņciema kapi

Pļieņciema kapi atrodas pie jūras. Tajos atdusas Tomsoni, Uzes, Alkšņi, Kudiņi, Riekstiņi, Apses, Dreimaņi, Brunbergi un citas dzimtas. Kapsētas vidū atrodas no koka taisīts zvanu tornis ar metāla zvanu. Kapu kopiņu izskata un izvietojuma dēļ šie kapi uzskatāmi par pauguru kapiem.¹²²

1. Laumane, 61. lpp.
2. Laumane, 268. lpp.
3. Latvijas daba. Enciklopēdija, nr. 4. R., Preses nams, 1997, 148.-149. lpp.
4. Engures pagasts./Latvijas pagasti. Enciklopēdija. 1. daļa. R., a/s Preses nams, 2001, 270. lpp.
5. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
6. Laumane, 278. lpp.
7. Zubova E. Engures pagasts. 1562-1999. 12. lpp. TMNM Za nr. 1649
8. Pļieņciems. Albums. Sagatavoja Apšuciema atstāvgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9125
9. Zubova E. Engures pagasts. 1561-1999. 34. lpp. TMNM Za nr. 1659
10. Vasaras atpūtas bāze Pļieņciemā. I daļa. Tehnikā stāvokļa apraksts, vēsturiskā uzziņa, uzmērījumi. 1968, 8. lpp. TMNM PZa nr. 977
11. Zubova E. J. P. Brandts un Engures hronika. 1766-1855. 26. lpp. TMNM Za nr. 1653
12. Latviešu Avīzes, nr. 34, 1828. gada 23. augusts
13. Vasaras atpūtas bāze Pļieņciemā, 9. lpp.
14. Kurmis A. Engures ciems. //Zurn. Zvaigzne, nr. 7, 1959. gada aprīlis, 3. lpp.
15. Vasaras atpūtas bāze Pļieņciemā, 9. lpp.
16. Vanags J. Celvedis pa dzimto zemi. 2. daļa. R., 1939.
17. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 12. lpp.
18. Pļieņciems. Albums. Sagatavoja Apšuciema atstāvgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9125
19. Geschichte der Herren fon der Reke. 1878, 42. lpp.
20. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 9. lpp.
21. Laumane, 270. lpp.
22. Kurmis A. Engures ciems. //Zurn. Zvaigzne, nr. 7, 1959. gada aprīlis, 3. lpp.
23. Zubova E. Engures pagasts. 1561-1999, 8. lpp. TMNM Za nr. 1649
24. Laumane, 268. lpp.
25. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 7. lpp.
26. Latviešu Avīzes, nr. 30, 1823. gada 26. jūlijs
27. Latviešu Avīzes, nr. 31, 1824. gada 31. jūlijs
28. Vasaras atpūtas bāze Pļieņciemā, 11. lpp.
29. Turpat, 10. lpp.
30. Jāņa Uzes atmiņas. Pierakstīja L. Šteinbauma. 1966. gada 29. jūlijs, 1. lpp. TMNM Za nr. 1322
31. Vasaras atpūtas bāze Pļieņciemā, 11. lpp.
32. Dišlere I. Vēsturiskā izziņa par Pļieņu muižu. 2001, 2. lpp. TMNM PZa nr. 1817
33. Zubova. E. J. P. Brandts un Engures hronika. 1766-1855. 31. lpp. TMNM Za nr. 1651
34. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 10. lpp.
35. Dišlere I. Vēsturiskā izziņa par Pļieņu muižu, 1. lpp.
36. Zubova E. Engures pagasts. 1561-1999, 11. lpp.
37. Zubova E. Engures pagasts. 1561-1999, 8. lpp.
38. Dišlere I. Vēsturiskā izziņa par Pļieņu muižu, 2. lpp.
39. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 595. lieta, 48. lpp.
40. Dišlere I. Vēsturiskā izziņa par Pļieņu muižu, 2. lpp.
41. Dišlere I. Vēsturiskā izziņa par Pļieņu muižu, 2. lpp.
42. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 596. lieta, 196.-197. lpp.
43. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 596. lieta, 178. lpp.
44. Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. R., Māksla, 1995, 194. lpp.
45. Turpat, 193. lpp.
46. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 575. lpp.
47. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 572. lpp.
48. Uzes J. atmiņas, TMNM nr. 1322
49. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 572. lpp.

50. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 569. lpp.
51. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 565. lpp.
52. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 565. lpp.
53. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi. 25. lpp. TMNM Pza nr. 1647
54. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 602. lpp.
55. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 589. lpp.
56. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 595. lpp.
57. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 581. lpp.
58. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 612. lpp.
59. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 154. lpp.
60. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta 190. lpp.
61. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 1. lpp.
62. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 25. lpp.
63. Latvijas jūrniecības vēsture, 136. lpp.
64. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 25. lpp.
65. Latvijas jūrniecības vēsture, 154. lpp.
66. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 23. lpp.
67. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 25. lpp.
68. Latvijas jūrniecības vēsture, 154. lpp.
69. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 25. lpp.
70. Turpat.
71. Turpat.
72. Latvijas jūrniecības vēsture, 59. lpp.
73. Turpat, 163. lpp.
74. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 25. lpp.
75. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 49. lpp.
76. Pliņciems. Albums. 1973. TMNM 9125
77. Latvijas jūrniecības vēsture, 164. lpp.
78. Sproģis F. Atmiņas. PVA, 35. fonds, 12. apraksts, 289. lieta. 4. lpp.
79. Hesters Gustavs. Kā jūrnieks karā. Dišleres I. Manuskripts.
80. Sproģis F. Atmiņas. PVA, 35. fonds, 12. apraksts, 289. lieta. 4. lpp.
81. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 352. lieta, 184-185. lpp.
82. Dišlere I. Vēsturiskā izziņa par Pliņņu muižu, 2. lpp.
83. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 155. lpp.
84. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 1-3. lpp.
85. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 93. lieta, 6. lpp.
86. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 95. lieta, 6. lpp.
87. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 107. lieta, 24. lpp.
88. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 108. lieta, 38. lpp.
89. Latvijas armijas augstākie virsnieki. 1918-1940. R., 1998, 476. lpp.
90. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 108. lieta, 58. lpp.
91. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 135., 155. lpp.
92. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 96. lieta, 1. lpp.
93. Laumane, 61. lpp.
94. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 48. lieta, 8. lpp.
95. Vasaras atpūtas bāze Pliņciemā, 10. lpp.
96. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 307. lieta, 31. lpp.
97. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 226. lieta, 30. lpp.

Pliņciema veikala vadītājs Jēkabs Zuļķis. 1962. gada 25. marts. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Pliņciema izaugsme". TMNM 9125

98. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 226. lieta, 100. lpp.
99. Tukuma apriņķa skolu albums, 21. lpp.
100. Tukuma cietuma ieslodzīto alfabētiskais saraksts. 1941-1944, 85.lpp
101. Tukuma mākslas un novadpētniecības muzeja ekspedīcija Sēmes ciemā. 1980.1981.
102. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 4. lpp.
103. TZVA, 128. fonds, 21. lieta, 133. lpp.
104. Turpat.
105. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 30. lieta, 29. lpp.
106. Pļieņciems. Albums. 1973. TMNM 9125
107. Fridenberga Kārļa atmiņas. 1. lpp. TMNM Za nr. 1323
108. Latvijas armijas augstākie virsnieki. 1918-1940. R., 1998, 476. lpp.
109. Pļieņciems. Albums. 1973. TMNM 9125
110. Fridenberga Kārļa atmiņas, 1. lpp.
111. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astongadīgās skolas novadpētņieki. 1973. TMNM 9077
112. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astongadīgās skolas novadpētņieki. 1973. TMNM 9077
113. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astongadīgās skolas novadpētņieki. 1973. TMNM 9077
114. Pļieņciems. Albums. 1973. TMNM 9125
115. Pļieņciems. Albums. 1973. TMNM 9125
116. Pļieņciems. Albums. 1973. TMNM 9125
117. Vasaras atpūtas bāze Pļieņciemā, 16. lpp.
118. Vasaras atpūtas bāze Pļieņciemā, 18. lpp.
119. Ģile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
120. Šulcas L. intervija. 1999.
121. Ģile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
122. Šulca L., Zubova E. Engures pagasts.//Tukuma novada kultūrvēsture. IV grāmata, Tukuma muzejs, 1999, 56. lpp.

Bijusī zivju apstrādes fabrika Pļieņciemā, priekšplānā Baltā kāpa.
2007. gada 23. marts. K. Ozolas foto.

Apšuciems

Par Apšuciemu

Apšuciems savu nosaukumu, iespējams, dabūjis no zvejnieka Apšes, kas nodarbojies ar tirdzniecību. 1811. gadā viņš regulāri vedis labību pārdošanai Rīgā un vietējiem piegādājis sāli un petroleju. Vārds “apša” nozīmē arī lielā jeb dziļā laiva.¹

Apšuciemā bijuši trīs sedumi: Purciema sedums, Lopiņsedums un Silsedums. Lopiņsedums jeb, kā vietējie sauca - Luōpiņsedums - veidojies vietā, kur senos laikos piestāja lopu laivas pirms došanās uz tirgu Rīgā.² Purciema sedums nosaukumu guvis no sena Pura ciema jeb, kā senāk teica, Purru ciema, kas nodedzis kādā ugunsgrēkā. Zināms, ka Pura ciemā atradušies “Gērķi”. 1826. gadā to saimnieks Bērtulis noslēcis Daugavā, vedot zivis no Dundagas uz Rīgu, un viņa četri bērni palikuši bāreņi.³ 19. gadsimta sākumā, kad modē nāca atpūta un mazgāšanās pie jūras, Pura ciemā bija arī vairākas muižnieku vasarnīcas. 1827. gada vasarā kāds jauns kungs no Vidzemes muižniekiem bija nelaimīgi gājis peldēt lielos viņos un noslēcis iepretim Pura ciemam.⁴

Apšuciems piederēja Cērkstes muižai, bet tās mājas, kas atradās otrpus lielceļam - Ozolmuižai. Tā kā Ozolmuiža bija kroņa muiža, tai piederīgos sauca par kroņlaudīm.⁵

Ap 1818. gadu izveidoja Cērkstes pagastu. 1830. gadā pagasta tiesas vecākais Jēģeru Ansis bija nonācis parādos muižai un magazīnas klētij. Paziņojumu par 1831. gada 5. janvāri paredzamo ūtrupī parakstījis pagasta tiesas piesēdētājs Didriķis Žagars (*Schagger*) un pagasta tiesas skrīveris Ferdinands Freimanis.⁶ Drīz vien pagasta vecākā amatā ievēlēja Pēsuļu Miķeli, bet par skrīveri kļuva J. E. Salpius. Viņi parakstījuši paziņojumu par iespējamo pieteikšanos uz nomirušā Sprostu Villa (Viļa) atstāto mantu.⁷ Muižas māju saimnieki parasti mājas atstāja saviem pēcnācējiem, bet, ja tādu nebija, muižas valdīšana vai pagasta tiesa meklēja citus saimniekus.

19. gadsimta beigās, kad apvienoja mazos pagastus, Cērksti pievienoja Šlokenbekas pagastam, un līdz ar to Apšuciems piederēja pie Šlokenbekas pagasta līdz pat 1919. gadam. Piecus gadus paštāvēja patstāvīgs Cērkstes pagasts, bet 1923. gadā to atkal pievienoja Šloken-

bekas pagastam, kas 1924. gadā pārdēvēts par Milzkalnes pagastu. 1950. gadā to likvidēja un izveidoja Milzkalnes ciemu. 1954. gadā Apšuciemu un Plienociemu atdalīja no Milzkalnes un pievienoja Engures ciemam. Kopš tā laika Apšuciems ietilpst Engures pagastā.

Cērkstes muiža

Daļa Apšuciema zvejnieku piederēja kroņa Ozolmuižai, daļa - Cērkstes muižai, kas līdz 1768. gadam bija pazīstama kā Aizpures muiža. Pirmās ziņas par to attiecas uz 1422. gadu, kad Livonijas ordeņa mestrs piešķīra lēni Albrehtam Torkam. 1570. gadā Aizpures kļuva par Torku dzimtas īpašumu.⁸ Par vienu no ievērojamākajiem dzimtas pārstāvjiem uzskatāms Johans fon Torks (1620-1663), kurš 1654. gadā izveidoja un komandēja tā saukto Tukuma Torka jātnieku rotu Kurzemes hercoga Jēkaba armijā un piedalījās kaujās pret zviedru karaspēku.⁹ Pēc Johana Torka nāves viņa atraitne - Smārdes muižas kņāls kunga Korfa meita - apprecējās ar pulkvedi Johanu Ēvaldu Šenkingu no Šlokenbekas. 18. gadsimtā būvēta jauna kungu māja Cērkstē. Tā kļuva par galveno muižu, un līdz ar to atmests Aizpures muižas nosaukums. 1704. gadā Cērkstes muiža ar Aizpures un Salas piemuižām un Mazcērkstes lopu muižīņu piederēja Vilhelmam fon Torkam, to mantoja un līdz savai nāvei 1767. gadā saimniekoja Vilhelms Aleksandrs Magnus fon Torks.¹⁰

Cērkstes muižas kungu māja. 1916. gads. Fotografārs nezināms

Par muižas un zvejnieku attiecībām zināms visai maz. Šķiet, līdzīgi Vidzemes zvejniekiem, arī Apšuciema zvejniekiem piederēja laiva, zirgs, govns un zemes gabals dārzam, un nodevas muižai viņi maksāja reņģēs un butēs.¹¹ Par senām saimnieku mājām uzskatāmas “Žubas”, “Baļķīši” un “Kāpnieki”. Zināms, ka 1792. gadā trīs jauni vīri - Žubu Kristis, Baļķīšu Miķelis un Kāpnieku Miķelis - gāja bojā vētras laikā Dundagas piekrastē.¹²

Senākajām saimniecībām pieskaitāmi arī “Siliņi”, kur 40 gadus - no 1787. līdz 1827. gadam - saimniekoja Cērkstes muižai piederīgais Andrejs. Viņš bija dzimis 1762. gadā un savas dzīves laikā atjaunojis “Siliņu” apbūvi. Viņš ne tikai kopis zemi un uzturējis ēkas labā kārtībā, bet arī būvējis liellaivas un izbraucis Baltijas jūru krustu šķērsu, pabijis gan Ventspilī, Liepājā un Klaipēdā, gan Sāmsalā un Pērnavā. Viņš arī katru gadu sūtīja savus zvejniekus uz zveju Dundagā. Siliņu Andrejs bija arī viens no pirmajiem lasītpratējiem apkārtņē, pircis grāmatas un mācījis lasīt ne tikai saviem, bet arī citu saimju bērniem.¹³

1794. gadā Cērkstes muižu ar visiem tās ļaudīm ieguva Ernsts Johans fon Kleists. Kā viens no Tukuma virspilskunga tiesas pārstāvjiem viņš 1795. gadā piedalījās hercogistes muižnieku sapulcē un parakstīja tā saukto Kurzemes padošanās rakstu Krievijas ķeizarienei Katrīnai II,¹⁴ līdz ar šo padošanās rakstu hercogiste zaudēja savu neatkarību un tika iekļauta cariskās Krievijas sastāvā.

1817. gada 25. augustā izdots Kurzemes zemnieku likums, saskaņā ar kuru zemnieki ieguva personisko neatkarību no muižas. Drīz vien arī Cērkstes muižas robežās izveidojās pagasta pārvalde, ko realizēja pagasta tiesa. Tai bija jārūpējas par kārtību pagastā un arī par valstij piekrītošo nodokļu nomaksu. 19. gadsimtā Apšuciema zvejnieki piederēja Cērkstes pagastam.¹⁵

1826. gadā Ernsts Johans fon Kleists muižu nodeva savam vecākam dēlam Vilhelmam (1793-1846). Jāpiebilst, ka citam viņa dēlam - Karlam Ludvigam fon Kleistam (1794-1869) - piederēja Plieņu muiža.¹⁶ 1827. gadā mira vecā lielmāte Benigna Karolīne (dzimusi fon Firkša) un, dzīvesbiedri pieminot, Ernsts Johans fon Kleists sarīkoja bērnu maltīti visās 40 savas muižas saimnieku mājās, nosūtot tām mielastam nepieciešamo.

Viņš arī atbalstīja Cērkstes pagasta bērnu apmācību. 1827. gadā no visiem mācītāja pārklaušinātajiem bērniem 116 prata lasīt un tikai 12 neprata. No 22 iesvētāmajiem jaunekļiem tikai divi neprata lasīt.¹⁷

Vilhelma dēls Ernsts Johans fon Kleists (1819-1876), kurš mantoja muižu 1846. gadā, arī atbalstīja latviešu bērnu izglītību. Jau 1859. gadā viņš dibināja skolu pagastā dzīvojošiem bērniem un algoja skolotāju. Skola darbojās no vēla rudens līdz agram pavasarim un tajā bokškerēšanu un rēķināšanu¹⁸ mācījās arī Apšuciema saimnieku bērni. Savukārt nākamais muižas īpašnieks - vienīgais Ernsta Johana dēls Ernsts Oto Vilhelms fon Kleists (1853-1932) - 1882. gadā dāvināja zemi un materiālus skolas nama celtniecībai Cērkstē. Tas iesvētīts 1883. gada 27. oktobrī un tajā mācījās vairāk nekā 60 Cērkstes muižai piederīgie bērni.¹⁹

Viens viņa dēls - Ernsts Ādolfs Vilhelms fon Kleists (1880-?) - dienēja Krievijas armijā, otrs dēls - Ēvalds Eduards Ludvigs Oto fon Kleists (1882-?) - bija kapteinis Krievijas jūras kara flotē.²⁰

1867. gadā izveidota neliela Apšu muižiņa (*Apschen-Dorf*),²¹ pie kuras piederēja tikai dažas mājas, tai skaitā "Liel-Apšas", "Gērķi" un "Ķelles". Pie Cērkstes muižas piederēja tādas lielas un senas mājas kā "Sili", arī "Skumpji", kur dzīvoja Andrejs Tomalis.²² Pie Cērkstes piederēja arī visi trīs apkārtņē esošie krogi: Apšukrogs, Lāču krogs un Zušu krogs.²³

Vairākas mājas piederēja arī pie kroņa Ozolmuižas. 1890. gadā 15,29 desetīnas lielo "Tuņu" saimniecību no Ozolmuižas rentēja Jēkabs Anša dēls Tuņa. 1905. gadā viņš šo saimniecību izpirka.²⁴

Lielākā daļa apkārtnes iedzīvotāju bija luterticīgi. 19. gadsimta beigās izveidojās Cērkstes, Apšu un Ozolmuižas baptistu draudze un 1883. gada 21. decembrī tā nopirka puspūrvietu lielu zemes gabalu draudzes nama celtniecībai.²⁵ Zināms, ka to uzcēla 1920. gadā.

Zvejniecība un kuģu būve

Apšuciema un Pura ciema vīri bija izslavēti kā droši un labi zvejnieki, kas vienmēr zvejojuši ārpusē jeb atklātā jūrā un guvuši labus lomus.²⁶ Butes parasti zvejoja Dundagas piekrastē.²⁷ 1826. gadā, kad bija tik tukšs gads, ka trūka pat reņģu un brētliņu, pie Dundagas vilkti bagāti lomi. Citiem zvejniekiem, kas netālu no malas zvejoja ar lošiem, trūka zivju pašu iztikai, kur nu vēl pārdošanai,²⁸ bet Apšuciema zvejnieki sazvejoja gan butes, gan mencas.

Senāk zvejas vietas parasti noteica, vērojot orientierus krastā un mērot dziļumu ar tā saukto lodi, kas iesieta smalkā uz virpuļa uztītā auklā. Tālu selgā esot, krasts izskatās kā lenta, uz kuras fona izceļas Tukuma kalni,²⁹ to vidū - kā liela pusbumba guļ Milzkalns.³⁰ Kalns ir

tālu redzams, un atrašanās vietu jūrā zvejnieki noteica pēc citu viņiem labi pazīstamu orientieru attiecības pret to. Apšuciema zvejnieki orientējās arī pēc tā, kā pret Milzukulnu novietojās Ņeizariņkalns, kas bija apmēram 4 kilometrus no Plieņciema. Cits orientieris bija Milzukulns pret vecajiem kapiem.³¹

Zvejas vietas sauca par luōmu jeb loma vietu. Vietas nozīmē vārds "loms" lietots jau 17. gadsimtā. Piemēram, plekstes zvejoja diezgan tālu jūrā, bet ar dižvadiem jeb lašu vadiem un murdiem zvejoja piekrastē. Apšuciemā ar velkamo vadu zvejoja divās vietās: Purciema luōmā un Kruōgus luōmā (no kura varēja redzēt Plieņu krogu un Lielo krogu).³²

Zvejas robežas beidzās pie Kuģceļa - joslas 21 līdz 22 asu platumā-, pa kuru iet lieli kuģi un kur vienmēr ir vēss ūdens.³³ Iešanu tālāk atklātā jūrā jeb selgā zvejnieki parasti apzīmēja kā iešanu uz augšu. Apšuciemā tālā zvejas vieta sauca par Augšrovu, bet Engurē - par Augšsmikti, kas ir aptuveni 12 līdz 14 metru dziļumā.³⁴ Vietu, kur laivas nāca krastā, sauca par valgumu vai sedumu,³⁵ bet lielo sēkli - par Lielo kaulu.³⁶

Apšuciemā bija arī neliela osta. Zināms, ka 1745. gadā ciemā bija labības spīķeris, kur uzglabāja eksporta labību līdz iekraušanai kuģos.

Apšuciemā pirms kuģa nolaišanas. 1922. gads. Fotografārs nezināms. TMNM 7759

Noliktava pastāvējusi vismaz līdz 1874. gadam. Pēc Rīgas-Tukuma dzelzceļa atklāšanas 1877. gadā osta savu nozīmi zaudēja, un noliktavas vairs netika izmantotas.³⁷

Laivas Apšuciemā būvētas jau kopš seniem laikiem. Ap 1805. gadu pirmo liellaivu jeb bordiņu uzbūvēja Siliņu Andrejs. Tā viņam izmaksāja 500 dālderus, bet drīz vien gadījās labas kravas, un viņš ieguldīto naudu atpelnīja ar diviem braucieniem uz Rīgu. Pēc šiem braucieniem viņš liellaivu pārdeva kādam Rīgas kuģu lādētājam par 900 dālderiem. Turpmākajos 20 gados viņš uzbūvējis vēl daudzas liellaivas un pārvadājis kravas starp dažādām Baltijas jūras ostām, labi nopelnot.³⁸

“Siliņu” māju jaunais saimnieks Jēkabs un viņa brālis Janis, kā arī jaunais “Kreiju” saimnieks Janis bija braukuši ar laivu uz Dundagu pēc vasarā sazvejotās preces, iekļuvuši vētrā un pazuduši.³⁹

19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā Apšuciemā uzbūvēti vismaz seši buru kuģi. Pirmo kuģi uzbūvēja Indriķis Mazapša 1874. gadā un to nosauca par “Vilenu” (*Wilen*). Nākamo kuģi būvēja kāds Tomels no Klapkalnciema un J. Minders no “Spraugām” 1876. gadā; to nosauca par “Matildi”,⁴⁰ bet par tā likteni trūkst ziņu. Iespējams, ka kuģīpašnieks Tomels bija vēlāk labi pazīstamā kapteiņa un kuģīpašnieka Andreja Tomela radnieks.

1894. gadā Apšuciemā uzbūvēja divus kuģus. Burinieku “Kristaf” būvēja E. Mālbergs un M. Teijs, bet Kr. Mazapša - burinieku “Chrestofh”. 1900. gadā J. Puziņš būvēja burinieku “Ghido”. Cik zināms, pēdējais buru kuģis Apšuciemā uzbūvēts 1904. gadā par Jankevica un J. Puziņa līdzekļiem.⁴¹

Ciems 20. gadsimta sākumā

Jaunā gadsimta sākums bija traģisks. Zvejnieku darbs vienmēr bijis nedrošs. Arī agrāk pa kādam zvejniekam gāja bojā, bet tik daudz bojā gājušo nekad nebija bijis kā 1902. gada 13. decembrī. Ciema ļaudis šo gadu dēvē par Lielo sliktamo gadu, jo todien pēkšņi sacēlās vētra un zvejnieki, kas bija izgājuši jūrā, nepaspēja laikus atgriezties krastā. Netālu no krasta tuvinieku acu priekšā noslika 33⁴² (pēc cita informācijas avota - 25)⁴³ ciema zvejnieki. Pirms vētras debesīs virs Kauguriem esot novērots melns ātri skrejošs mākonis, kas atgādinājis jātnieku.⁴⁴ Cērkstes muižas barons Ernsts Oto Vilhelms fon Kleists katrai bojā gājušā zvejnieka ģimenei izsniedzis 5 rubļus lielu sāpju naudu.⁴⁵

1905. gadā sākās nemieri Latvijas pilsētās un laukos. Apšuciemā nemiernieku bijis vairāk nekā kaimiņu ciemos. Tie iesaistījušies tā sauktajā Tukuma karā, kas notika no 1905. gada 28. novembra līdz 2. decembrim. Daži Apšuciema puīši bija apmetušies kādā Raudas ielas namā tā sauktajā Desu ciemā Jauntukumā un 1. decembra vakarā izraisīja vienu no lielākajām traģēdijām visā revolūcijas gaitā. Vēlu vakarā Raudas ielā uzradās dragūni, un kāds no Apšuciema puīšiem sāka šaut. Dragūni atbildēja, un sākās apšaude, kas pārvērtās slaktiņā. Bojā gāja vairāk nekā 60 Desu ciema iedzīvotāji. 1905. gada bruņotās sacelšanās laikā Tukumā noslepkavots kāds 19 gadus vecs puisis no Apšuciema - Jēkabs Beķeris - un kalps Vilis Jātnieks. Tukumā nošauta arī Jūle Jēkabsone,⁴⁶ bet Slokā - kāds Frišenfelds.⁴⁷ Revolūcijas atbalstītāji esot iesaistījušies skrejlapu pārvadāšanā un arī ieroču sagādē. Skrejlapas esot glabātas liela ozola dobumā netālu no "Zāģeriem". 1956. gadā vētra ozolu nogāza. Kāds vecītis tuvumā ganijis govīs un izmantojis skrejlapas iekuram.⁴⁸

Par spīti traģēdijām, 20. gadsimta sākumā Apšuciemā ritēja aktīva saimnieciskā un sabiedriskā dzīve. 1909. gadā dibināta Apšuciema zvejnieku biedrība "Zvaigzne", kurā iestājās 83 biedri.⁴⁹ 1913. gadā Cērkstes muižas īpašnieks Ernsts Oto Vilhelms fon Kleists pārdeva

Apšuciema zvejnieki. No kreisās: Andrejs Dulle. 60. gadi. Fotogrāfs nezināms.

vecu, ilgi nelietoto noliktavas ēku kādam uzņēmējam Huikam, un tas atvēra konservu fabriku. Tā atradās kāpās, pavisam tuvu jūrai.⁵⁰

Sākoties Pirmajam pasaules karam, karaklausībai pakļautos vīriešus mobilizēja armijā. 1915. gada vasarā iedzīvotājiem bija jādodas bēgļu gaitās. Palikušajiem Apšuciema iedzīvotājiem bija jāatstāj ciems, kad tajā, tāpat kā Klapkalnciemā, apmetās vācu armijas daļas.⁵¹

Krievijas armijā mobilizēja arī Cērkstes muižas barona dēlus. Kā jau rakstijām, Ēvalds Eduards Ludvigs Otto fon Kleists dienēja Melnās jūras flotē un no Sevastopoles Latvijā atgriezās tikai 1918. gada pavasarī. 1919. gadā viņš iestājās landesvērā, lai cīnītos pret lieliniekiem.⁵²

Dzīve neatkarīgajā Latvijas valstī

Pirmā pasaules kara laikā Šlokenbekas pagastā, kurā iekļauts Apšuciems un arī Klapkalnciems,⁵³ bija nopostīta 21 saimniecība. Lielākoties postījumi bija nodarīti tieši zvejniekiem, kur bija apmetušās vācu karaspēka daļas. Apšuciemā bija nojauktas vai nodedzinātas septiņas mājas.

Pēc vietējo iedzīvotāju lēmuma 1919. gadā Cērkstes un Šlokenbekas pagasti jau darbojušies atsevišķi, bet šis jaunievedums netika oficiāli apstiprināts.⁵⁴ 1920. gada 19. janvārī Tukuma apriņķa padome pieņēma lēmumu atdalīt Cērkstes pagastu no Šlokenbekas, un šo lēmumu jau 9. februārī apstiprināja arī Iekšlietu ministrijas Pašvaldību departaments. 1922. gada rudenī notika tā sauktā robežu noapaļošana, un Engures pagasta “Kalncīruļi”, “Lejascīruļi”, “Celmi”, “Pipji”, “Zāģeri” un “Bukas” pievienoti Cērkstes pagastam.⁵⁵ 1923. gada 6. jūlijā Cērkstes pagasta padome nolēma likvidēties un pievienoties Šlokenbekas pagastam, jo robežu noapaļošanas process pilnībā nebija izdevies. Galvenais iemesls tomēr bija tas, ka pagasta ienēmumi nesedza pat pusi izdevumu un pašvaldība nevarēja pastāvēt.⁵⁶ 1924. gadā mainīti pagastu nosaukumi - Šlokenbekas pagasts kļuva par Milzkalnes pagastu.⁵⁷ Apšuciems un Pura ciems tad piederēja Milzkalnes pagastam.⁵⁸

1919. gadā Cērkstes pagasta padomi vadīja Ansis Meņģelis. Padomē darbojās Indriķis Puziņš (saukts arī Pusiņš), Ansis Kalnbaļķītis,⁵⁹ Mārtiņš Baļķītis, Jānis Tuņa un citi. 1920. gadā par priekšsēdētāju ievēlēja Jāni Kalniņu. 1921. gada 2. decembrī pagasta valdē bija Fricis Viņķe un Mārtiņš Kalnbaļķītis. Jauna pagasta pašvaldība sāka darboties 1922. gada 12. maijā, bet Tukuma apriņķa valde to neapstiprināja, tāpēc notika atkārtotas vēlēšanas.⁶⁰

Viens no galvenajiem pašvaldības uzdevumiem bija izglītības jautājumu risināšana. Pagasts bija neliels un kara laikā izpostīts, tādēļ tam nepietika naudas skolas uzturēšanai. Līdz 1922. gadam Apšucie- ma skolu pilnībā finansēja valsts, vēlāk - tikai skolotāju algas. Valsts piešķīra pagastam arī vairākus pabalstus skolas inventāra iegādei.⁶¹ Sakarā ar Cērkstes pagasta likvidāciju bija iecerēts Apšucie- ma skolu slēgt, bet pēc vietējās sabiedrības ierosinājuma to tomēr saglabāja. Trīs gadus notika sarakste ar aprinķa un valsts iestādēm par Apšucie- ma skolas nama nodošanu Mīlzkalnes pagasta pašvaldībai.⁶² 1925. gadā pagasts pieņēma lēmumu likvidēt Cērkstes pamatskolu un attīstīt Apšucie- ma skolu.⁶³

Agrārās reformas laikā Cērkstes muižas zemi nacionalizēja. Tās centra neatsavināmo daļu atstāja Ernsta Oto Vilhelma fon Kleista ri- cībā. Viņa dēlam Ēvaldam fon Kleistam par piedalīšanos Latvijas Brīvības cīņās piešķīra nelielu zemes gabalu. Kleistu ģimene Cērkstē dzīvoja līdz 1930. gadam. Vecais barons - Vilhelms fon Kleists - pār- deva neatsavināmo muižas daļu un pārcēlās uz dzīvi Vācijā, bet Ēvalds ar ģimeni - Jelgavā.⁶⁴

Vecais spīķeris pirms pārbūves un skolas ierīkošanas. 1923. gads.
Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Apšucie- ma kulturālā izaugsme padomju varas gados". TMNM 9076

Cērkstes muižas zemi sadalīja jaunsaimniecībās. Jaunsaimniecības izveidoja arī Apšuciemā. Piemēram, Jēkabs Augusts Kalnbaļķītis 1931. gadā izpirka 3,31 hektāru lielu zemes gabalu un izveidoja "Sīlamežu" saimniecību, Jānis Tuņa izpirka zemi 4,32 hektāru platībā un nosauca par "Kaptuņām", bet Indriķis Tuņa ieguva "Ķellītes".⁶⁵

1938. gadā ciemā bija aptuveni 80 mājas, kas bija izvietotas pusotra kilometra garā joslā, bija 51 zvejnieks un 10 puszvejnieks. Pavisam bija 32 motorlaivas.⁶⁶ Apšuciemā dzīvoja arī labs galdnieks uzvārdā Osis, kurš gatavojis logus Cērkstes skolai un citām ēkām.⁶⁷

Ciema sabiedriskā dzīve bija saistīta ar Milzkalnes pagastu. 1925. gadā Apšuciemu apkalpoja Tukumā dzīvojošā vecmāte Muižkunga, bet no 1928. gada - Lidija Jēkabsone, kam bija noslēgts līgums ar pašvaldību par iedzīvotāju apkalpošanu.⁶⁸ 1929. gada 2. novembrī dibināta un 1930. gada 11. februārī atklāta Apšuciema lauku aptieka. Tā piederēja aptiekāra palīgam Dmitrijam Grīnbergam. Diemžēl nepietiekama apgrozījuma dēļ 1930. gada novembrī īpašnieks bija spiests aptieku slēgt. Tā darbojās tikai 10 mēnešus.⁶⁹

Zvejnieku "kulturālā līmeņa" celšanā darbojās biedrība "Zvaigzne", kas apvienoja aptuveni 100 Apšuciema, Pura ciema un Klapkalncie-

Apšuciema pamatskolas skolnieks Rūdolfs Osis. 1932. gads. Fotografārs nezināms. TMNM 34948

ma zvejniekus. 1925. gadā tā saņēma Kultūras fonda grāmatu dāvinājumu bibliotēkas izveidei.⁷⁰ Tā atradās “Skumpjvākās”. Trīsdesmito gadu vidū bibliotēkā bija 290 grāmatas.⁷¹

1926. gadā biedrība “Zvaigzne” ierosināja Apšuciema skolā organizēt nodarbības jaunu zvejniecības un zemkopības metožu apgušanai.⁷² Sava tautas nama ciemā nebija, tādēļ skola uzņēmas kultūras centra funkcijas. Ciemā darbojās arī teātra pulciņš.⁷³

Garīgās dzīves centrs atradās 1920. gadā celtajā Cērkstes, Apšuciema un Ozolmuižas baptistu draudzes namā. Draudzes locekļu skaits auga, 1937. gadā tā pārreģistrējās par Apšuciema baptistu draudzi un palielināja arī savus zemes īpašumus, piepērkot klāt nelielu zemes gabalu.⁷⁴

Otrā pasaules kara laiks

Vācu okupācijas laikā pastāvēja tā sauktā aizliegtā zona, kurā ietilpa viss Apšuciems un teritorija no jūras līdz Cērkstes “Podiņu” mājām, no “Zāgeru” mājām līdz “Pakuļu” mājām. Visās ēkās un arī Apšuciema skolā mitinājās vācu kareivji. Visiem iedzīvotājiem bija jāatstāj savas mājas, bet viņi negribēja aiziet pārāk tālu, tādēļ apmetās Lankoku mežā netālu no “Lāču” mājām. Tur dzīvoja: Kr. Jansons ar ģimeni (no “Siliņiem”), Alberts Briņķis ar ģimeni (no Apšuciema), Indriķis Legzdiņš ar ģimeni, Ozolu ģimene (no “Ozolniekiem”), Kalniņš ar ģimeni (no “Skapjiem”), A. Amars un M. Frišfenelde (no “Svītēm”), Bērziņš ar ģimeni (no “Dzirņiem”).

Ļaudis dzīvoja apkurināmos pašu būvētos bunkuros. Visi kopā uzmanīja un lietoja maizes krāsni, uzcēla pirti. Viņi bija līdzīgi paņēmuši tiklus, bet jūrā iet nebija atļauts, tādēļ viņi brauca zvejot uz Sēmes ezeru un, protams, maksāja vācu okupācijas iestāžu noteiktās obligātās nodevas. 1944. gada otrajā pusē, kad Latvijas teritoriju strauji iekaroja padomju karaspēks, iedzīvotāji bija mobilizēti tranšeju rakšanas darbos un piedalījās tā sauktā Kurzemes cietokšņa nocietinājumu veidošanā Tukuma, Ozolpils un Džūkstes apkārtnē. Kara pēdējās dienās esot mīnēti arī galvenie ceļi.⁷⁵

Iedzīvotāji savās mājās atgriezās pēc vācu armijas kapitulācijas 1945. gada 9. maijā. Aizliegtajā zonā esošās mājas bija izdemolētas. Daudzas ēkas bija nopostītas, visi dēļi bija izplēsti un izmantoti bunkuru būvei. Dažas ēkas bija pavisam nodedzinātas.

Pēc atgriešanās ciema iedzīvotāji sāka ēku atjaunošanu.

Apšuciems padomju laikā

Pēc Otrā pasaules kara Apšuciems ietilpa Slocenes ciema teritorijā, kas kā atsevišķa administratīva teritorija bija iekļauts Milzkalnes pagastā. Apšuciema Izpildkomiteju vadīja Vilis Burdiņš.⁷⁶

Slocenes ciema Izpildkomiteju no 1945. līdz 1950. gadam vadīja Nikolajs Valdmanis, bet par sekretāru strādāja Elmārs Feldmanis. Izpildkomitejā strādāja arī Verēna Sebre. Slocenes ciema Izpildkomitejas darbinieki sekoja valsts nodevu plāna izpildei, centās pārliecināt zvejniekus apvienoties artelī un iesaistījās arī “cīņā ar bandītismu”.⁷⁷

Slocenes ciems un tā Izpildkomiteja pastāvēja līdz 1949. gada 31. decembrim, kad administratīvās reformas rezultātā likvidēja mazo ciemu patstāvību un visus pagastus pārdēvēja par ciemiem.⁷⁸ Apšuciemu Milzkalnes ciema padomes DDP Izpildkomitejā pārstāvēja deputāts Jēkabs Šulcs, un iedzīvotāji nepieciešamības gadījumā parasti palīdzību meklēja pie viņa.⁷⁹ 1954. gadā Slocenes ciemu iekļāva Engures ciema teritorijā.^{80,81}

Pirmais pēckara laiks bija samērā grūts. Daudzas ciema ēkas bija cietušas kara laikā. Pārtiku varēja iegādāties tikai apmaiņā pret kuponiem, kurus ciema padomē sadalīja iedzīvotājiem. Apšuciema veikals bija patukšs. Tuvākais veikals atradās Milzkalnē, uz kuriem brauca ar pajūgiem. Autobusu satiksmes ar Sloku nebija, jo ceļš bija sabombardēts un vēl nebija atjaunots.⁸²

Apšuciema kultūras nams. 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma “Apšuciema kulturālā izaugsme padomju varas gados”. TMNM 9076

Slocenes ciema Izpildkomitejas priekšsēdētāja N. Valdmaņa mudiņai, 1948. gadā Apšuciema zvejnieki iestājās zvejnieku artelī “Padomju zvejnieks”, bet apkārtnē dzīvojošie zemnieki - kolhozā “Leņina ceļš”. Apšuciemā izveidoja zvejnieku brigādi, kurā ietilpa Apšuciema, Klapkalnciema un Plienčiema zvejnieki.⁸³ Zivis nodeva Slokas Zivju apstrādes fabrikas Zivju apstrādāšanas cehā, ko uzcēla 1953. gadā uz zvejnieku arteļa zemes gabala Apšuciemā.⁸⁴ 1954. gadā uzcēla zvejnieku arteļa “Padomju zvejnieks” mehānisko darbnīcu un labības šķūni, kapitāli atjaunoja bērnudārzu Apšuciemā.⁸⁵

Ciema centrā bija arī veikals, kuru no 1957. līdz 1962. gadam vadīja Hofmane. Tajā varēja nopirkt pirmās nepieciešamības preces. Veikalā bija arī audumu nodaļa.⁸⁶ 1958. gadā ciemā ievilkā elektrību.⁸⁷ 1961. gadā no Rīgas līdz Apšuciemam kursēja satiksmes autobuss. Autobusu pieturas gan nebija, cilvēki to sagaidīja, stāvot ceļmalā.⁸⁸

1964. gada 1. jūnijā uzcēla zvejnieku arteļa “Padomju Zvejnieks” Zivju apstrādes cehu un tajā sāka strādāt 25 darbinieki. Apšuciema cehā ražoja karsti kūpināto produkciju, zivju pastu un zivis garšvielu sāļījumā. Darbs bija mehanizēts: bija uzstādīta zivju veramā līnija un zivju pastas maļamā līnija. 1975. gadā uzstādīja arī zivju atvēsināšanas mašīnu. Cehu vadīja Arturs Tuņa. Labākā zivju vērēja bija Lonija Sils, labākā pakotāja - Milda Pētersone, labākā žāvētāja - Minna Tuņa.⁸⁹ Zivju apstrādes cehā bija iespējams nodrošināt labu izstrādājumu kvalitāti.⁹⁰

1972. gadā Apšuciema brigādē bija 23 zvejnieki, kas bija sadalīti astoņos posmos un katrs no tiem izmantoja savu motorlaivu. Posmus vadīja: F. Bedjuha, A. Bumburs, A. Kaļķis, A. Priede, E. Riekstiņš, V. Riekstiņš, I. Tuņa, A. Ūze. Brigadiera pienākumus veica Aleksandrs Meņģelsons, kas par labu darbu bija apbalvots ar Darba Sarkanā karoga ordeni. Brigāde zvejoja Rīgas jūras līcī - rajonā no Mērsraga līdz Salacgrīvai - un izmantoja gan tīklus, gan stāvvadus, gan traļus. Galvenokārt zvejoja reņģes, lučus, salakas, butes, brētliņas un jūras bulļus.⁹¹

1961. gadā Apšuciemā izveidoja arī motorlaivu būvētavu. Par laivu meistaru strādāja Jānis Andersons, par viņa palīgu - Jānis Briņķis. Laivu būves principus un iemaņas meistara vadībā apguva Jēkabs Briņķis un Valdis Tuņa. Sakarā ar J. Andersona aiziešanu pensijā, 1970. gadā motorlaivu būvētavu pārcēla uz Enguri.⁹²

1967. gadā pie lielceļa uzbūvēja jaunu veikalu “Dzintars”.⁹³ Ceha darbinieku ērtībām 1970. gadā plānoja būvēt sabiedriskās ēdināšanas

paviljonu un kiosku, bet darbi kavējās⁹⁴ un vēl 1983. gadā ēka nebija uzcelta. Atvēra tikai nelielu dārzeņu tirdzniecības paviljonu.⁹⁵

1973. gadā Apšuciemā dzīvoja 327 cilvēki, tai skaitā 58 bērni. Iedzīvotāji galvenokārt nodarbojās ar zveju un zivju apstrādi. Daži strādāja ciemā esošajās iestādēs: skolā, bibliotēkā, feldšerpunktā un veikalā, vēl daži nodarbojās ar mājamatniecību. Gandrīz katrā mājā bija televizors. Ciemā pavisam bija 57 televizori, 9 ledusskapji, 6 magnetofoni, 8 mopēdi, 13 motocikli un 5 vieglās automašīnas.⁹⁶ 1972. gadā Apšuciema sakaru nodaļā uzstādīja automatisko telefona centrāli un palielināja telefona abonentu skaitu līdz 50.⁹⁷

1987. gadā uz ciemu ievilkā jaunu elektropārvades līniju.⁹⁸ Kādreizējā Zivju ceha vietā izbūvēja Apšuciema Desu cehu un 1987. gadā nodeva to ekspluatācijā.⁹⁹

Sabiedriskā dzīve

Slocenes ciema Izpildkomiteja organizēja arī kultūras darbu. 1945. gada rudenī Apšuciema kultūras dzīvē iesaistījās skolotāja Mil-

Apšuciema pašdarbnieki. 50. gadi. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Apšuciema kulturālā izaugsme padomju varas gados". TMNM 9076

da Dzilniņa, kura vadīja ne tikai skolas pašdarbības kolektīvus, bet arī pieaugušo kori un deju kolektīvu, organizēja valsts svētku sarīkojumus un citus pasākumus.¹⁰⁰ Pēc Otrā pasaules kara uz zvejnieku biedrības “Zvaigzne” bibliotēkas bāzes izveidoja bibliotēku, kas bija iekļauta Milzkalnes pagasta bibliotēkas sastāvā. 1951. gadā bibliotēkai atvēlēja vienu istabu “Lejasbaļķīšos”. Tolaik bibliotēkā bija aptuveni 300 grāmatu.¹⁰¹

1954. gada pavasarī Apšuciemā bez bibliotēkas darbojās arī pasts, feldšerpunkts, septiņgadīgā skola un klubs.¹⁰² Ciemā valdīja diezgan liela nabadzība. Feldšerpunktā, kas atradās “Kellēs”, nebija elektrības, bet ātrāk kā 1958. gada vasarā to nebija iespējams ievilkt.¹⁰³ Ēka bija veca, tecēja jumts, un deputāti jau sāka domāt par punkta slēgšanu. Feldšeris apkalpoja gan Apšuciema, gan Klapkalnciema un Plieņciema iedzīvotājus, un feldšerpunkta slēgšanas gadījumā iedzīvotājiem būtu jābrauc ārstēties uz Enguri vai Tukumu. Arī skola bija slikti apgādāta ar inventāru. Klubā bija atslēgta elektrība, jo vadītājs nebija ciema padomē nogādājis rēķinus elektroenerģijas apmaksai.¹⁰⁴

Tomēr ciema ļaudis aktīvi piedalījās pašdarbībā. Darbojās jauniešu un veco ļaužu deju kolektīvi, kā arī dramatiskais pulciņš. Apšuciema pašdarbības kolektīvi skolotājas M. Dzilniņas vadībā ar labiem panākumiem piedalījās Tukuma rajona mākslinieciskās pašdarbības skatēs, piemēram, veco ļaužu deju kolektīvs ieguva 1. vietu savā grupā 1953., 1954. un 1955. gadā, kā arī 1961. gadā.¹⁰⁵ Kluba vadītāja pienākumus veica Majors,¹⁰⁶ bet faktiski kultūras dzīvi līdz par aiziešanai pensijā 1972. gadā organizēja skolotāja M. Dzilniņa, kura bija arī Engures ciema DDP deputāte un darbojās Kultūras komisijā. Engures ciema sesijās vairākkārt atzīmēts, ka ciemā ir maz jauniešu un ir grūtības noorganizēt jauniešu deju kolektīvu pilnā sastāvā.¹⁰⁷

No 1958. gada Apšuciema sakaru nodaļā strādāja Violeta Dambekalne. Viņas darba apjoms tai laikā bija ļoti liels, jo trūka pastnieku. Kolhozs atteicās algot pastniekus un prasīja līdzekļus Slokas Zivju apstrādes fabrikai.¹⁰⁸ Jautājums tika atrisināts tikai pēc vairākiem gadiem. 1966. un 1969. gadā Apšuciema sakaru nodaļa izcīnīja 1. vietu, bet 1972. gadā - 3. vietu Tukuma rajona sociālistiskajā sacensībā. Par labu darbu 1972. gadā Apšuciema sakaru nodaļa saņēma PSRS nodibināšanas 50. gadadienas jubilejas balvu.¹⁰⁹

Apšuciema feldšerpunkts tai laikā apkalpoja aptuveni 300 iedzīvotājus Klapkalnciemā, Apšuciemā un Plieņciemā. Tā vadītāja Veinberga bija atbildīga arī par aptiekas punkta darbību. 1963. gadā sāka

strādāt feldšere Biruta Zvejnice,¹¹⁰ un tad izrādījās, ka feldšerpunkta budžets, kas bija tikai 100 rubļu liels, nesedz reālos izdevumus. 1966. gadā par telefonu vien gadā bija jāmaksā 81 rublis, malkai un citiem saimnieciskiem izdevumiem naudas nepietika. Varbūt tāpēc iepriekšējai feldšerei darbs nebija veicies.¹¹¹ Ar feldšeres B. Zvejnieces atnākšanu viss mainījās. Vairākus gadus pēc kārtas Apšuciema feldšerpunkts bija labākais Tukuma rajonā, arī 1972. gadā.¹¹² Feldšere daudz pūļu veltījusi cīņai ar gripu. Vasarās viņa rūpējās arī par Apšuciema skolā organizēto pionieru nometņu dalībnieku veselību. 1973. gadā feldšerpunkta vadību pārņēma Anita Granovska.¹¹³

Apšuciema bibliotēkā 1966. gadā strādāja Siliņeviča. Saimnieciskās lietas nebija atrisinātas arī tur, trūka pat plauktu grāmatu izvietošānai.¹¹⁴ Tomēr Siliņeviča strādāja centīgi. Vasarās viņa pēc ciema padomes rīkojuma organizēja skolēnu vasaras atpūtu.¹¹⁵ 1966. gadā par bibliotekāri sāka strādāt Velta Kaļķe.¹¹⁶ Kluba ciemā vairs nebija, tādēļ bibliotēka uzņēmās dažas tā funkcijas, organizējot dažādus pasākumus.¹¹⁷ 1965. gadā Apšuciemā sāka darboties kino. Divas reizes nedēļā kinomehāniķis Guntis Ingevičs demonstrēja filmas. Ziemā kinoseansus apmeklēja aptuveni 20 ciema iedzīvotāju, bet vasarās skatītāju skaits pieauga līdz pat 100.¹¹⁸

Latvijas PSR Ministru Padomes instruktors Alberts Akmentiņš ar sievas radnieci no Krievijas un Dzidras Freimanes dēlu Juri un meitu Gundegu pastaigā pa Apšuciema jūrmalu. 1962. gads.
A. Akmentiņas foto.

1966. gadā uz dzīvi Apšuciemā apmetās kokgriezējs Konstantīns Vesmanis, kurš Otrā pasaules kara beigās bija devies emigrācijā un 1957. gadā beidzis Volverhamptonas Mākslas koledžu Lielbritānijā. K. Vesmanis bija viens no nedaudzajiem trimdas latviešiem, kas atsaucās padomju varas iestāžu aicinājumam un 1958. gadā atgriezās Latvijā.¹¹⁹

Jau septiņdesmito gadu sākumā Apšuciemā vasarās bija ļoti daudz atpūtnieku no Tukuma, Rīgas un pat no citām Padomju Savienības republikām. Vasaras Apšuciemā pavadīja arī aptuveni 20 Maskavas filologu, tulkotāju un literatūras vēsturnieku ģimeņu kompānija, kas ik vasaru rikoja pārgājienus no Apšuciema uz Ragaciemu, organizēja dažādas spēles. Atpūtnieku pieplūdums vasaras sezonā bija liels un kāpās novietoto automašīnu skaits pieauga. Lai novērstu kāpu postīšanu, 1984. gadā to aizsardzības zonā izvietoja aizlieguma zīmes.¹²⁰

Ciema sabiedriskā dzīve pieklusa reizē ar skolas slēgšanu 1979. gadā. Dažus gadus skolas ēkā darbojās Tukuma pionieru nams, vēlāk izveidota valsts uzņēmuma "Straume" atpūtas bāze, kura lielākoties darbojās vasarās. Ziemās Apšuciemā bija ļoti maz cilvēku.

Pēc kluba un skolas likvidācijas par vienīgo sabiedriskās dzīves centru palika bibliotēka. Tās vadītāja Velta Kaļķe uzņēmās iniciatīvu ciema vēstures izzināšanā, kapu sakopšanā un citās lietās. Viņa rikoja arī dažādus kultūras pasākumus. Bibliotēka atradās divās istabās V. Kaļķes personīgajā mājā "Bērziņos". 1973. gadā bija 5342 grāmatas un 250 lasītāju. Bibliotēkas darbā sabiedriskā kārtā iesaistījās vairāki Apšuciema iedzīvotāji.¹²¹ 1984. gadā ciema padome izteica viņai pateicību par kapsētas sakārtošanu.¹²² Otra cieminieku tikšanās vieta bija feldšerpunkts. Daudzus gadus tas bija labākais Tukuma rajonā. Atzinība feldšerpunktam izteikta arī 1984. gadā.¹²³ 1985. gadā to vadīja Anita Granovska.¹²⁴

1990. gadā atjaunoja Apšuciema pamatskolu, bet 1992. gadā savukārt likvidēja Apšuciema bibliotēku. Tā turpināja darboties sabiedriskā kārtā, tādēļ ciema ļaudīm joprojām bija iespēja lasīt grāmatas.¹²⁵ Apšuciema bibliotēkas darbību atjaunoja 1994. gadā, par bibliotekāri strādāja Velta Kaļķe, kas aktīvi darbojās arī pagasta pensionāru padomē.¹²⁶

Mūsdienu Apšuciems

Apšuciems ir viens no dinamiskākajiem pagasta ciemiem, kur atrodas arī vairākas pagasta finansētas pakalpojumu sniegšanas vietas.

2001. gadā par Engures pagasta padomes un saziidotajiem līdzekļiem Apšuciemā, blakus skolas ēkai, uzbūvēja jaunu feldšerpunkta ēku. Tajā Apšuciema, Klapaknciema un Plieņciema iedzīvotājus pieņēma ģimenes ārste Olita Ulmane un ārsta palīdzēja Anita Granovska.¹²⁷

Apšuciema skola slēgta 2005. gada pavasarī skolēnu trūkuma dēļ. Tā pastāvēja piecpadsmit gadus un bija ciema kultūras un izglītības centrs. Tās skolotāji un skolēni bija daudzu ekoloģisko problēmu risināšanas iniciatori.

Pēc Apšuciema skolas slēgšanas namu savā pārziņā pārņēma Engures vidusskola. Skolas telpas izmanto pagasta kultūrizglītības vajadzībām - pasākumu, semināru un nometņu rīkošanai. Skolas ēkā izvietota arī Apšuciema bibliotēka un interneta pieejas punkts. 2006. gadā par bibliotekāri sāka strādāt Dzintra Dirvēna. Gadā viņa apkalpoja 149 lasītājus, no kuriem 61 bija bērns. 2006. gadā lasītas pavisam 2 229 grāmatas un žurnāli. Bibliotēkas apmeklētāji var izmantot 4 datorus ar interneta pieslēgumu, ieskenēt, izdrukāt vai nokopēt nepieciešamos materiālus un informāciju.¹²⁸

Deviņdesmitajos gados kādreizējo īpašnieku mantiniekiem tika atdoti īpašumi. Pēdējo gadu laikā daudzas Apšuciema mājas ir pārdotas. Piemēram, "Brigas", kur 20. gadsimta beigās mēdza apmesties Maskavas vasarnieki, pārdotas Vācu biedrībai.¹²⁹ Daudzi kādreizējie atpūtnieki iegādājušies īpašumus un kļuvuši par ciema iedzīvotājiem. Akvarelista Harija Blunava mājas "Kļaviņas" kļuvušas par mākslinieku tikšanās vietu. Zinātnieki un aktieri dzīvo kādreizējā Komponistu savienības kooperatīva ciematīņā mežā pie Lāčupītes. Tur atrodas arī rododendru audze jeb dendroloģiskais stādījums, ko 1959. gadā sāka veidot Igors Mednis, kas pēc profesijas bija celtnieks. 1968. gadā Lāčupītes dendrārijā bija 150 kokaugu sugas un stādījumu platība aizņēma astoņus hektārus. 2000. gadā dendrārijā jau bija 500 kokaugu sugu. Pēc Ī. Medņa nāves dendrāriju kopj viņa dzīvesbiedre Dagnija, kas pēc profesijas ir arhitekte, un meita Marija - bioloģe. Viņa izstrādājusi stādījumu dabas aizsardzības plānu, saskaņā ar kuru seši hektāri stādījumu būs pieejami apmeklētājiem, bet divi tiks izmantoti pētniecībai.¹³⁰ Katru gadu vasaras sākumā ziedošie rododendri piesaista daudzus interesentus.¹³¹

Ciems kļuvis par iecienītu atpūtas vietu daudziem Tukuma rajona un Rīgas iedzīvotājiem. Katru gadu vasaras ciemā pavada arī daudzi Krievijas pilsoņi. Deviņdesmitajos gados vīzu režīma dēļ Krievijas tūristiem vairs nebija iespējams vasaras pavadīt Apšuciemā, bet krievu inteliģences grupa, kas bija izveidojusies Apšuciemā, turpināja uz-

turēt sakarus arī ārpus ciema. 2003. gada pavasarī viņi Maskavā izveidoja privātu Apšu klubu, kas veidots pēc “inteliģentās tusovkas” modeļa. Klubā parasti skan dzīvā mūzika, ļaudis iet pasēdēt un parunāties. Pastāvīgie apmeklētāji parasti iet ar savām atslēgām. Klubu uztur aptuveni desmit akcionāri. Tā interjerā izmantotas lietas no Apšuciema. Kluba biedri iecienījuši bezmaksas atklātnītes ar 70./80. gadu Apšuciema skatiem.¹³²

21. gadsimta sākumā Apšuciema kultūrvide ir mainījusies. Tas vairs nav zvejniekciems. No ciema ļaudīm tikai kādi trīs katru gadu izpērk piekrastes zvejas licences, zvejo atļautajā 100 metru joslā no krasta un zvejo pašu patēriņam. Viens no viņiem - Fricis Granovskis - jūrā dodas jau agri pavasarī un zvejo līdz vēlam rudenim.

Līdz 1998. gadam darbojās Desu cehs. 1999. gadā ceha īpašnieks SIA “Vikols Z” pārprofilēja tā darbību un uzsāka zivju pārstrādi, kas diemžēl nebija rentabla. Cehs pārtrauca darbību 2006. gadā.

Apšuciema iedzīvotāji brauc strādāt ārpus ciema. Vairākas darba vietas nodrošina kempingi, kas darbojas vasaras sezonā, un viesu mājas. Jūrmalas-Talsu šosejas 25. kilometrā, pašā jūras krastā, atrodas Gunāra Graudiņa iekārtotā apsaimniekotā atpūtas vieta “Zīvartiņš”. Tajā atrodas telšu un piknika vietas, automašīnu stāvlaukums, sporta laukumi. Apšuciemā atrodas arī Kalnbaļķīšu ģi-

Apšuciema “Kļaviņas”, kur dzīvoja mākslinieks Harijs Blunavs.
2007. gada 23. marts. L. Nagliņa foto.

menes apsaimniekotā atpūtas vieta “Čiekuri”, kurā apmeklētāji var novietot automašīnas, izmantot piknika un telšu vietas, saunu, virtuvi. Jūrmalas-Talsu šosejas malā atrodas arī kafejnīca “Apsīte”.¹³³

2007. gadā pašā jūras krastā netālu no bijušās skolas ēkas atvērts jauns viesu nams “Villa Anna”, kur vienlaikus var uzņemt vismaz 40 cilvēkus un nodrošināt tiem labu servisu, ieskaitot banketu, konferenču un semināru telpas. Darbojas restorāns un bārs.

1. Dišlere Inta, Ozola Agrita, Smuškova Ingrida. Smārdes pagasts. Tukuma muzejs, 1997, 107. lpp.
2. Laumane Benita. Zeme. Jūra. Zvejniekvieta. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē. R., Zinātne, 1996, 60. lpp.
3. Latviešu Avīzes, nr. 37, 1826. gada 16. septembris
4. Latviešu Avīzes, nr. 40, 1827. gada 6. oktobris
5. Apšūciema kulturālā izaugsme padomju varas gados. 1973. TMNM 9076
6. Latviešu Avīzes, nr. 49, 1830. gada 4. decembris
7. Latviešu Avīzes, nr. 23, 1833. gada 8. jūnijs
8. Beiträge zur Gutergeschichte Kurlands von Dr. Percy von Schroeder. II. Teil Kurland. Herausgegeben von der Kurländischer Ritterschaft. 1983, S. 4
9. Juškevičs Jēkabs. Hercoga Jēkaba laiki Kurzemē. Valsts papīru spiestuves izdevums, Rīga, 314. lpp.
10. Beiträge zur Gutergeschichte, S. 9-10
11. Laumane, 60. lpp.
12. Brandts J. P. Engures hronika. 1766-1835. Nedatēts manuskripts, 26. lpp. TMNM Za nr. 1653
13. Latviešu Avīzes, nr. 22, 1827. gada 18. augusts
14. Virbulis Alberts. Tukuma draudze un baznīca. Tukums, 1937, 20. lpp.
15. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem. R., 1926, 197. lpp.
16. Dišlere Inta. Vēsturiskā izziņa par Plieņu muižu. 2001, 2. lpp.
17. Latviešu Avīzes, nr. 18, 1827. gada 5. maijs
18. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca, 61.-62. lpp.
19. Dišlere I., Ozola A., Smuškova I. Smārdes pagasts, Tukuma muzejs, 1998, 77. lpp.
20. Jutas fon Kleistas atmiņas
21. Beiträge zur Gutergeschichte Kurlands, S. 4
22. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
23. Richter A. Baltischer Verkers- und Adressbucher. Band 2. Kurland. Riga, 1912
24. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
25. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
26. Laumane, 60.-61. lpp.
27. Brandts J. P. Engures hronika. 1766-1835. 26. lpp. TMNM Za nr. 1653
28. Latviešu Avīzes, nr. 49, 1826. gada 9. decembris
29. Laumane, 223. lpp.
30. Turpat, 224. lpp.
31. Turpat, 268. lpp.
32. Turpat, 227. lpp.
33. Laumane, 273. lpp.
34. Laumane, 274. lpp.
35. Laumane, 21. lpp.
36. Laumane, 326. lpp.
37. Smārdes pagasts, 114. lpp.
38. Latviešu Avīzes, nr. 33, 1827. gada 18. augusts

Apšūciems. 2007. gada 23. marts. L. Nagliņa foto.

39. Latviešu Avīzes, nr. 50, 1830. gada 11. decembris
40. Zubova Erna. Engures piekrastē būvētie kuģi. 49. lpp. TMNM Za nr. 1647
41. Zubova Erna. Engures piekrastē būvētie kuģi. 49. lpp. TMNM Za nr. 1647
42. Smārdes pagasts, 61. lpp.
43. Uzes J. atmiņas. Pierakstījusi L. Šteinbauma. 1966. gada 29. jūlijs. TMNM nr. 1322
44. Tukuma muzeja ekspedīcija Lapmežciema pagastā. 1987. TMNM Za nr. 462
45. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
46. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 55. lpp. TMNM Za nr. 208
47. Latvijas Revolucionāro cīnītāju piemiņas grāmata 1. sēj., 1. daļa R., Liesma, 1976, 229. lpp.
48. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
49. Konversācijas vārdnīca. 14. sēj., 27255. sleja
50. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
51. Hesters Gustavs. Kā jūrnieks karā. Disleres Intas tulkojums. Manuskripts.
52. Jutas fon Kleistas atmiņas
53. Smārdes pagasts, 28. lpp.
54. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 351. lieta, 18. lpp.
55. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 162. lieta, 139-140. lpp.
56. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 353. lieta, 120. lpp.
57. Maldups R. Aprīņu un pagastu apraksti. 1937, 340. lpp.
58. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem, 196-197. lpp.
59. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 351. lieta, 436. lpp.
60. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 352. lieta, 45. lpp.
61. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 149. lieta, 271. lpp.
62. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 478. lieta, 27. lpp.
63. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 478. lieta, 28-29. lpp.
64. Jutas fon Kleistas atmiņas
65. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
66. Laumane, 60. lpp.
67. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 351. lieta, 71. lpp.
68. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 480. lieta, 218-219. lpp.
69. Belevičs G., Sluka D., Eihenbaums V., Viksna A. Latvijas aptiekas. 1357-2002. Tukuma rajons. Manuskripts. Latvijas Aptiekāru Asociācija, R., 2006
70. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 652. lieta, 186. lpp.
71. Konversācijas vārdnīca. 14. sēj., 27255. sleja
72. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 478. lieta, 169. lpp.
73. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 149. lieta, 45. lpp.
74. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
75. Skolas Tukuma rajonā. TMNM Za nr. 762
76. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
77. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
78. Dišlere I., Ozola A., Smuškova I. Smārdes pagasts. Tukuma muzejs, 1998, 232. lpp.
79. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
80. Dišlere I., Ozola A., Smuškova I. Smārdes pagasts. Tukuma muzejs, 1998, 232. lpp.
81. Ozoliņas A. atmiņas. Glabājas Engures vidusskolas novadpētniecības stūrī. Pierakstījusi S. Puķīte
82. Ābeles A. stāstījuma pieraksts. TMNM Za nr. 762
83. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
84. Engure pēc Lielā Tēviņas kara. 20. lpp. TMNM Za nr. 1280
85. Engure pēc Lielā Tēviņas kara, 19. lpp.
86. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
87. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 18. lpp.
88. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 10. lpp.
89. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
90. Buklets "Padomju zvejnieki - 25". Tukums, 1973, 8. lpp.
91. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
92. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
93. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
94. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 351. lieta, 38. lpp.
95. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 82. lpp.
96. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
97. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
98. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 18. lpp.
99. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 76. lpp.
100. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
101. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
102. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 29. lieta, 2. lpp.
103. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 18. lpp.
104. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 29. lieta, 2. lpp.
105. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 27. lpp.
106. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 26. lpp.
107. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 6. lpp.
108. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 12. lpp.
109. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
110. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
111. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 256. lieta, 17. lpp.
112. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 53. lpp.
113. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
114. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 25. lpp.
115. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 193. lieta, 28. lpp.
116. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
117. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 53. lpp.
118. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
119. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
120. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 111. lpp.
121. Apšūciema kultūralā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
122. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 140. lpp.
123. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 108. lpp.
124. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 649. lieta, 18. lpp.
125. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 147. lpp.
126. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
127. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
128. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
129. Intervija ar B. Kleinu. 2007. gada 22. maijs
130. Ziedonis I., Ziedonis R. Mežu zemē Latvijā. AS "Latvijas Avīze" sadarbībā ar AS "Latvijas valsts meži". 2006, 37. lpp.
131. Kultūrvides ekspedīcija Engures, Lapmežciema, Sēmes un Zentenes pagastos. Tukuma muzejs, 1999
132. Timofejevs Sergejs. Apšūciema maskavieši.//Laikr. Diena, nr. 185, 2003. gada 11. augusts, 11. lpp.
133. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007

KLAPKALNCIEMS

Par Klapkalnciemu

Ciems senāk atradies aptuveni pusotru kilometru no jūras. Laika gaitā jūra paņēmusi savu kāpas daļu un pietuvojusies ciemam. No vējiem to pasargā kāpas. Ciems saukts gan par Klapkalnciemu, gan par Klapkalniem. Stāsta, ka pirms daudziem gadiem, kad pirmie iedzīvotāji šeit apmetušies uz dzīvi, ciemam vēl nav bijis nosaukuma. Ceļotāji, kas tuvojušies ciemam, jau iztālēm dzirdējuši cirvju un āmuru klaudzienus: klip, klap, klip, klap. Tā kā ciemā apmetās arvien jauni iemītnieki, darbarīku klaudzieni skanējuši nepārtraukti. Tā nu ciems ieguvis Klapkalnciema nosaukumu.

Apdzīvota vieta “Klappekalne” atzīmēta kādā 1798. gadā Mellīna izdotajā kartē. Tiek uzskatīts, ka nosaukums cēlies no kāda sena mājas vārda un zvejnieku dzimtas. 1825. gadā laikrakstos parādās ziņa, ka vecā Anša Klapkalna divi brāļi dēli Anss un Jukums ar saviem vecākajiem dēliem Krišu un Jani, kā arī puisi Pēteri gājuši bojā vētrā.¹ 1923. gadā Klapkalniem piederēja “Bārdiņi”, “Kāpnieki” un “Štreiņmaņi”.² Ciemā atrodas tādas mājas kā “Vecklapkalni” un “Jaunklapkalni”.

Klapkalnciems. 1914. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no V. Mašnovska privātas kolekcijas.

Līdz 18. gadsimta beigām Klapkalnciemā pie Lāčupītes esot bijis tikai robežsargu kordons. Aptuveni astoņus kilometrus platais mežainais zemes gabals starp Klapkalnciemu un Ragaciemu, ko pazīstam ar nosaukumu “Gausā jūdze”, bija Kurzemes un Zemgales hercogistes un Krievijas sastāvā esošās Vidzemes guberņas pierobežas teritorija. Līdz Kurzemes pievienošanai Krievijai ciemā bijušas tikai dažas mājas. Piemēram, “Šalkas” piederēja pie Salas pagasta Vidzemē, bet “Klapkalni” un “Guņas” - Kurzemes pusē.³

Zvejniecība un kuģu būve

Klapkalnciema zvejnieki senāk dēvēti par īstajiem zvejniekiem, jo pārtika no zvejniecības.⁴ Zvejnieki, tāpat kā citos ciemos, jūrā orientējās pēc Milzūkalna un Ruōdkalna, kam virsotnē ieplaka jeb leja. Tas atradās Klapkalnciemā, un to varēja redzēt no Tukuma puses.⁵ Kā orientieris kalpoja arī neapdzīvotas vietas. Klapkalnciemā tā bija Gausā jūdze un Cērkste - vieta krastā, kas bijusi vecupes gultne un kur, pēc nostāstiem spriežot, senos laikos kontrabandisti spirtu glabājuši.⁶

Klapkalnciema apkārtnē, sākot no Ragaciema, uz Apšuciema pusi bijušas šādas zvejas vietas: Tilta caurums pie Vecupes, kas tek uz Ragaciemu, Verstes luōms,⁷ Cērkstes ceļa luōms iepretim Cērkstes ceļam, Ķērājs aptuveni 100 metrus no krasta, kur vecs kuģa vraks, Ruōba luōms iepretim tādām kā robām kāpās, Trīs ruōbi, Kuplā priede, Klapkalnciema sedums, Ratu ceļš, Degums mežā, Radziņš un Stūra luōms. Starp Klapkalnciemu un Apšuciemu jūrā ir tāda vieta, ko sauc par krauci un kas nozīmē “akmeņaina vieta”. Grunts tur akmeņaina, bet zvejnieki no Klapkalnciema iemanījušies tralēt pa malas pusi un aiziet līdz pat Apšuciemam.⁸ Līdzīgi vietvārdi sastopami galvenokārt Zemgalē.

Klapkalnciema saimnieks Puziņš būvējis kuģus. Viens no tiem ielaists ūdenī Apšuciemā 1899.⁹ vai 1900. gadā.¹⁰

Šlokenbekas muiža

Lielākā daļa Klapkalnciema zvejnieku sētu piederēja pie Šlokenbekas muižas. 20. gadsimta sākumā baronam Luisam fon der Reķem Klapkalnciemā piederēja zeme 134 hektāru platībā.¹¹ Viena saimniecība piederēja arī kroņa Ozolmuižai.

Šlokenbekas muižas pirmsākumi meklējami 15. gadsimtā, kad Livonijas ordeņa mestrs Freitāgs fon Larighofs par labu dienestu piešķīris lēni kādam B. Brinkenam.¹² 16. gadsimta sākumā muižas īpašnieks bija Verners fon Butlars, kurš iestājās par baznīcas reformu,

1536. gadā arestēts kā viens no tā sauktā Sāmsalas dumpja dalībniekiem un sodīts par neuzticību Livonijas ordeņa mestram, atņemot Šlokenbekas muižu. 1541. gadā muižu kā dāvinājumu no mestra Hermana fon Brigeneja saņēma Dītrihs Šenkings.¹³ No viņa muižu mantoja seši dēli. Tīss izmaksāja brāļiem viņu daļu un vadīja muižu līdz pat 1644. gadam. Stāsta, ka viņa dzīves laikā muiža piedzīvojusi vairākus zviedru armijas uzbrukumus. Viņa dēls Oto Bartolds Šenkings 1667. gada 26. decembrī gājis bojā divkaujā ar Višļu muižas īpašnieku Vilhelmu Tidevicu.¹⁴ Turpmākajos gados muiža ieķīlāta. 17. gadsimta beigās Oto Bartolda Šenkinga dzīvesbiedre Anna iemainīja Šlokenbeku pret vienu sava brāļa - Kurzemes kanclera Kristofa Heinriha Putkammera - mazāku muižu.¹⁵ 1701. gadā Šlokenbekas muiža atdota atpakaļ Šenkingu dzimtas pēcnācējiem, pretī saņemot 40 000 florēnu lielu atkāpšanās naudu. Muižu ieguva Eberhards Filips fon der Brigens. To mantoja viņa meita Anna Doroteja. Pēc viņas laulībām ar Lielbērsteles dzimtkungu Vilhelmu Grothusu Šlokenbekas muiža līdz pat 1815. gadam piederēja Grothusu dzimtai.¹⁶

Muižas saimniecība bija labi nostādīta, paplašināti tūrumi un palielināti labības audzēšanas apjomi. 1748. gadā muižai piederēja trīs krogi:¹⁷ Šlokenbekas krogs, Lāčukrogs Klapkalnciemā¹⁸ un Dubļu krogs, kas atradās mežā pie Klapkalnciema-Tukuma ceļa un, iespējams, pastāvējis kopš 1564. gada.¹⁹ 1788. gadā Šlokenbekas muižas brūzis bija lielākais Tukuma draudzē. Muižā pārstrādāja 900 pūrus rudzu un 600 pūrus miežu, aptuveni pusi saražotā degvīna pārdeva muižas krogos. Lāčukrogs atradās pie pašas Vidzemes robežas. Tas nodega 1832. gada pavasarī. Ugunsgrēkā gāja bojā krodziniece un viņas meita, kas bija centušās glābt naudu un brandavīnu, bet uguns tās iesprostojis kroga pagrabā.

1818. gadā Šlokenbekas muižu ar visām piemuižām nopirka Krievijas impērijas kambarkungs, valsts grāfs Johans Frīdrihs Mēdems no Elejas muižas, 1828. gadā - ievērojams Rīgas tirgotājs, kuģu kompānijas "Bulmerings un partneri" īpašnieks Mihaels fon Bulmerings, bet 1848. gadā - Matias fon der Reke, kura pēcnācējiem muiža piederēja līdz pat tās nacionalizācijai 1920. gadā.²⁰

Pēc Matiasa fon der Rekes nāves muižu mantoja viņa dēls - Krievijas ķeizara jūras flotes kapteinis Ludvigs fon der Reke, kurš pazīstams kā latviešu izglītības un kultūras atbalstītājs. Savas muižas zemniekiem viņš 1862. gadā uzcēla jaunu skolas namu.

20. gadsimta sākumā Šlokenbekas muižai Klapkalnciemā bija vairākas saimniecības, tai skaitā: “Vecklapkalni”, “Jaunklapkalni”, “Guna” un “Dumbri”. Šlokenbekas muižai piederēja arī kaļķu ceplis un divas rentes mājas: Dubļu krogs un “Remesi”.²¹

Ciems 20. gadsimta sākumā

Jau 1897. gada Kurzemes guberņas statistikas pārskatā Klapkalnciems nosaukts par vienu no ievērojamākajām zvejnieku apmetnēm Rīgas jūras līča Kurzemes piekrastē.²² Klapkalnciema iedzīvotāji nodarbojās gan ar zvejniecību, gan tirdzniecību un rūpniecību. Vairāki ciema iedzīvotāji piedalījās kuģu būvē. Ciemā bija būvētas vairākas jaunas ēkas, turīgākajās no tām bija pulētas riekstkoka mēbeles un porcelāna trauki.

Daži Klapkalnciema iedzīvotāji piedalījās 1905. līdz 1907. gada revolūcijas notikumos. Miķelis Teodors Beķeris (adoptēts Gunna) bijis aktīvs sociāldemokrātu pulciņa dalībnieks. Viņš piedalījies ieroču vešanā uz Tukumu bruņotās sacelšanās laikā. Viņu apcietināja 1907. gada 25. jūnijā un veda no Klapkalnciema uz Tukumu. Tā kā 18 gadus vecais jauneklis neatzinās, kur noglabāti ieroči un nelegālā literatūra, viņu sadūra ar durkļiem.²³

Gadsimta sākumā - šķiet, pēc 1907. gada - Klapkalnciemā darbojās konservu fabrika. Tolaik laikrakstā “Jūrnieks” sniegta informācija

Sedums Klapkalnciemā. 1938. gads. Fotografārs nezināms. Attēls no V. Mašnovska privātās kolekcijas.

par vairākām jaunuzceltām konservu fabrikām Rīgas jūras līča Kurzemes piekrastē.²⁴

Ķilavas līdz 19. gadsimta vidum pārtikā lietoja samērā maz. Gatavoja arī konservus stikla burkā, bet tos bija grūti transportēt. Ap 1885. gadu Krievijā pārgāja uz ķilavu pakošanu hermētiski noslēgtās metāla kārbās, un tas pavēra jaunas iespējas zivju konservu ražošanā un transportēšanā. Aktīvākie uzņēmēji bija igauņi, kuri sāka organizēt ķilavu ražošanu Kurzemes piekrastē. Tā kā kvalitatīvus sālītu ķilavu konservus var sagatavot tikai no izcili svaigām zivīm, parasti fabrikas centās būvēt netālu no lielākajiem zvejas centriem, kāds bija arī Klapkalnciems.²⁵ Igaunī iemācīja gatavot arī brētliņu tīklus, kas bija daudz smalkāki par citiem un arī daudz dārgāki. Konservu gatavošanai ievēda kārbas, garšvielas un sāli. Fabrikas darbība garantēja zvejniekiem regulāru lomu noņēmēju. 1915. gadā, kad vācu karaspēka spiediena dēļ cariskās Krievijas armijas daļas atkāpās uz austrumiem, fabrika savu darbību pārtrauca.

Pirmā pasaules kara gadi

Karadarbība Tukuma apriņķī sākās 1915. gada jūlijā. Krievu karaspēks atkāpās diezgan haotiski. Šlokenbekas pagasta iedzīvotāji, tai skaitā arī Klapkalnciema ļaudis, saņēma rīkojumu atstāt mājas un doties uz Iekškrīeviju. Līdzī ļaudis paņēma tikai tik, cik vezumā varēja ielikt, vērtīgākās lietas noraka zemē, bet pārējo atstāja. Labība un kartupeļi palika uz lauka.

Daļa ciema iedzīvotāju apmetās Narvas apkārtnē, citi devās tālāk. Tie saimnieki, kuriem bija mājas un iekopti lauki, centās palikt un novākt ražu. Decembrī visi palikušie saņēma rīkojumu divu dienu laikā pamest ciemu un pārcelties tuvāk Cērkstei un Šlokenbekai.²⁶ Vācu karaspēks no iedzīvotājiem atbrīvoja jūras piekrastes joslu aptuveni 10 kilometru platumā.²⁷

1915. gada vasarā visas Rīgas jūras līča pieejas tika mīnētas, lai vācu karakuģi neienāktu Rīgas līcī.²⁸ Piekrasti līdz pat 1917. gadam kontrolēja krievu kuģi un reizēm apšaudīja jūrmalas ciemos esošās vācu daļas. Krievu kuģis "Slava" naktī ar prožektoriem izgaismoja debesis, meklējot cepelīnus un lidmašīnas.

Vācu karaspēks Kurzemi ieņēma, nesastapis nopietnu Krievijas armijas pretestību, bet tika apstādināts līnijā Klapkalnciems, Smārde, Ķemerī, Kalnciems. Ārējā frontes līnija atradās 3 līdz 5 kilometrus no Klapkalnciema. Ciemā vairs nebija neviena civiliedzīvotāja, tas bija

nodots Ķeizariskās Vācijas Jūras kara flotes korpUSA karavīru - Somu jēgeru 27. bataljona rīcībā.

Bijušās konservu fabrikas ēkā atradās pirts un atutošanas vieta. No Tukuma cauri Šlokenbekai uz Klapkalnciema kāpām izbūvēja improvizētu lauku dzelzceļa līniju kara materiālu pārvadāšanai. Lokomotīvīte bija neliela, platformas reizēm nogāja no sliedēm un zaldātiem tad tās bija jāuzceļ atpakaļ.

Jūras kara flotes kareivji Klapkalnciema kāpās uzbūvēja trīs blindāžas: mīnām, pontoniem un motorlaivai un tvaika kuģītim. Pāri Lāčupītei uzbūvēja tiltiņu, ko kareivji par godu karaspēka komandierim sauca par Hindenburga tiltu. Bija izbūvēta arī neliela baznīciņa.

Somu jēgeri bija piedzīvojuši daudzas smagas kaujas, Klapkalnciems nebija tas trakākais frontes iecirknis, tomēr pie Lāčupītes diezgan bieži notika nelielas apšaudes. Naktīs notika pontonu tilta būvniecība, lai izvietotu mīnu palaidējus. Mīnas divos piegājienos - katrā pa 12 - izlika aptuveni 3 līdz 4 stundu braucienā no krasta Daugavgrīvas cietokšņa tuvumā.²⁹

Piemineklis kritušajiem somu jēgeriem. 2006. gada 14. novembris.
K. Ozolas foto.

Iedzīvotāji ciemā atgriezās 1918. gada pavasarī, kad frontes līnija bija pārvietojusies uz Vidzemi. Bēgļus ar tirdzniecības kuģiem atveda līdz Liepājai, tad - līdz Venstpilij, kur tos kādu laiku turēja karantīnas barakās. No Ventspils līdz Tukumam tie nokļuva ar vilcienu, bet ceļš līdz Klapkalnciemam bija jāmēro ar kājām.³⁰ Ciems bija izpostīts, trūka pārtikas. Daudzi ciema ļaudis kļuva par tā sauktajiem maišelniekiem, jo ņēma maisu padusē un devās meklēt pārtiku.

1919. gada janvārī, kad nodibināja padomju varu, jaunizveidotajā Šlokenbekas pagasta Izpildkomitejā darbojās arī daži Klapkalnciema iedzīvotāji. Fricis Kāposts nodarbojās ar pārtikas sagādes jautājumiem, bet Ekšteins bija tāds kā milicis. Viņa uzdevums bija apkarot pārtikas spekulantus, pārbaudot visus "maišelniekus".

1919. gada 15. martā, kas sākās landesvēra uzbrukums Tukumam, cauri Klapkalnciemam uz Rīgas pusi devās lielinieki, kas līdzī veda kādus desmit gūstekņus. Pie "Eglēm" viņus panāca landesvēra karavīri un gūstekņus atbrīvoja.³¹

Ciems starpkaru periodā

Pēc Pirmā pasaules kara Klapkalnciems vairs neatguva agrāko zvejniecības centra nozīmi. Arī konservu fabrikas darbību neatjaunoja. 1923. gadā ciemā uzskaitīti 30 īpašumi, no tiem 12 saimniecībās bija stipri bojātas vai šagrautas dzīvojamās ēkas.³² Klapkalnciems joprojām piederēja pie Šlokenbekas pagasta, bet no 1924. gada, kad mainīja pagastu nosaukumus, - pie Milzkalnes pagasta.³³

Agrārās reformas laikā fon der Reku dzimtai piederējušo Šlokenbekas muižu nacionalizēja un sadalīja jaunsaimniecībās. Klapkalnciemā plānoja izveidot 49 jaunas saimniecības, tai skaitā 44 zvejnieku saimniecības.³⁴ Saimniecības bija nelielas: no 1,3 līdz 7,47 hektāru platībā. Tās paplašināja ar piegriezumiem no Ogu purva un Izkopa stīgas apkārtnē esošās valsts fonda zemes, katrai saimniecībai piešķirot aptuveni 2 hektārus meža pļavu. Piegriezumus saņēma: "Strazdiņi", "Frišfeldi", "Streimaņi", "Tiltiņi", "Vanagi", "Lejas", "Kraستیņi", "Jūrmalnieki", "Galiņi", "Kleīņi", "Kāpnieki", "Ozoli", "Bārdiņi", "Putniņi", "Šulci", "Jaunguņas", "Melderi", "Mamas", "Zvirgzdiņi", "Eiķeni", "Zariņi", "Rullī", "Fišeri", "Starpiņi", "Zvejnieki", "Upmaļi", "Birznieki", "Silkalni", "Būras", "Pļaviņas", "Smilši", "Jaunpriedes", "Enkuri", "Krieviņi" un "Viļņi", nedaudz vēlāk - vēl piecas saimniecības. Piemēram, 1933. gadā Marija Jurčonoka izpirka "Šalkas".³⁶

Klapkalnciema apkārtņē ir bagātas kaļķakmeņu iegulas, bet tās galvenokārt atradās valsts mežu zemē - stigu krustojumā starp bijušajām "Bērziņu" un esošajām "Pilku" mežsargmājām. Ceplis atradās stāvas kraujas malā un tādēļ bija viegli uzpildāms, nebūvējot tiltu. Vienīgā problēma, - izejvielas būtu jāpērk no mežu resora pēc pastāvošajiem meža blakus izmantošanas noteikumiem. Zemes sadalīšanas procesā tika izteikta arī ideja veidot terpentīna ražotni Vilkupītes krastā - liela daudzuma celmu apstrādei. Nav zināms, vai abas ražotnes darbojās, bet zināms, ka elektrību Klapkalnciemā ievilkā jau divdesmito gadu beigās.³⁷

Klapkalnciema apkārtnes meži 1922. gadā piederēja tā sauktajam Šlokenbekas mežu novadam.³⁸ Bija divas mežsarga apgaitas jeb apejas: Izkopa un Pilku. Par Izkopa apgaitas mežsargu strādāja Fricis Saulītis, kurš bija dzimis 1870. gada 30. augustā un no 1897. gada 18. oktobra līdz 1915. gada 2. jūlijam, kad bija jādodas bēgļu gaitās, strādājis Tukuma kroņa mežsaimniecībā. Kara laikā - no 1915. gada augusta līdz 1918. gada aprīlim - bijis Lejasciema kroņa mežsaimniecības darbinieks. Pēc atgriešanās no bēgļu gaitām stājies pie mežsarga amata pienākumu pildīšanas Izkopa apgaitā. Darbā viņš skaitījās

Zvejnieka sēta Klapkalnciemā. Centrā namiņš - vasaras virtuve, 20. gadsimta pirmā puse. Fotogrāfs nezināms. Attēls no V. Mašnovska privātas kolekcijas.

no 1918. gada 18. novembra. Vismaz no 1921. gada viņš bija virsmežsargs. Dienesta gaitas viņš beidza 1926. gada 10. aprīlī.³⁹ Jau 1924. gada 1. februārī Milzkalna un Smārdes novada Valguma iecirkņa mežniecības Izkopa apgaitā sāka strādāt virsmežsargs Pāvils Beierlē.⁴⁰ Savukārt 1925. gada 25. augustā par Pilku apejas mežsargu kļuva 32 gadus vecais Eduards Cīrulis.⁴¹ 1936. gada 1. oktobrī Pilku apgaitā par mežsargu sāka strādāt 26 gadus vecais Krišs Jansons.⁴²

1926. gada 19. oktobrī Tukuma virsmežniecība noslēdza līgumu uz desmit gadiem ar Klapkalnciema iedzīvotājiem, atļaujot pa valsts mežu vilkt elektriskās apgaismošanas līniju un paredzot nomas maksu 25,80 lati gadā. Klapkalnciema iedzīvotāji vēlējās ievilkt elektrību, bet nebija mierā ar tik lielu nomas maksu un lūdza vismaz samazināt maksu par strāvas izmantošanu. 1936. gadā Zemkopības ministrijas Mežu departaments nolēma, ka visa iemaksātā drošības nauda tiks atdota un nomas nauda arī netiks ņemta.⁴³

1938. gadā Klapkalnciemā reģistrēti 38 zvejnieki un 4 puszvejnieki. Pavisam bija 19 motorlaivas.⁴⁴ Pastāvēja zvejnieku biedrība.⁴⁵ Žurnāla "Zvejniecības Mēnešraksts" decembra numurā atrodama informācija, ka Klapkalnciema zvejnieki 1939. gadā nozvejojuši vairāk nekā 250 000 kilogramu zivju.⁴⁶

Klapkalnciemā bija aktīva kultūras dzīve. 1936. gadā Klapkalnciema "Zariņos" pastāvēja Kultūras fonda bibliotēka, kurā bija pavisam 490 sējumi.⁴⁷ 1939. gadā Klapkalnciemā uzņēma latviešu mākslas filmu "Zvejnieka dēls".

1929. gadā uzstādīts piemineklis pieciem kritušajiem somu jēgeru bataljona karavīriem.⁴⁸ 1939. gadā Tukuma - Klapkalnciema ceļa malā netālu no kādreizējā Dubļu kroga uzstādīja piemiņas akmeni Pirmajā pasaules karā kritušajiem. Tas veltīts gan 33 vācu, gan 36 krievu karavīriem, kas dienējuši Sibīrijas strēlnieku pulkā un krituši Klapkalnciema apkārtnē laikā no 1914. līdz 1918. gadam.⁴⁹ Līdzīgs piemiņas akmens atrodas Smārdes ceļa malā pie "Cīruļiem" un uzlikts divu vācu un 13 krievu karavīru piemiņai.⁵⁰

Otrā pasaules kara un pēckara gadi

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā ciemā bija tikai viens komjau-nietis - Vilis Birznieks. 1941. gada jūnija beigās viņš ar riteni devās uz Rīgu un pievienojās padomju aktīvistiem, kas vācu karaspēka pārspēka priekšā atkāpās uz Padomju Krieviju. 1942. gadā viņš iestājās lat-

viešu strēlnieku divīzijā un cīnījās Sarkanās armijas rindās. Kritis 1944. gada 6. oktobrī pie Baldones.⁵¹

Otrā pasaules kara gados Klapkalnciemā bija izveidoti vācu armijas nocietinājumi. 1944. gada 30. jūlijā padomju armijas tanku brigāde ģenerālmajora Semjona Krēmera vadībā devās izrāvienā no Jelgavas cauri Tukumam uz Klapkalnciemu un izveidoja tā saukto Tukuma koridoru. Tankisti esot iesmēlušī jūras ūdeni un trīs pudeles nosūtījuši uz Maskavu armijas virspavēlniekam ģenerālisimusal Josifam Visariovičam Staļinam. 20. augustā padomju karavīri atkāpās, un vācu karavīri izbūvēja nocietinājumus līnijā no Klapkalnciema uz Smārdi, Ozolpili, Džūksti, Pienavu un tālāk uz Blīdeni, izveidojot tā saukto Kurzemes cietoksni. Laikā no 1944. gada 20. oktobra līdz 1945. gada 4. februārim Klapkalnciema apkārtnē notika vairākas kaujas, kurās krita 25 padomju karavīri. Frontes ierakumu pirmā līnija atradās tā sauktajos Kaķu kalnos.⁵²

No zvejniekiem Klapkalnciems kara pēdējā gadā cietis vis-smagāk. Bija sagrautas visas ēkas, kas atradās ciema galā uz Tukuma ceļa ap “Dumeru” mājām, Nodega “Āboli”, “Bumburi”, “Diči”, “Dub-

Sedums Klapkalnciemā. 1974. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma “Klapkalnciems”. TMNM 9117

Ļukrogs”, “Dumbri”, “Egles”, “Guņas”, “Granovski”, “Klapkalni”, “Rozītes”, “Smilši” un “Vanaggrieži”. “Dumbros” bija saglabājusies pirts, ko vācieši bija izmantojuši kā ateju, un pagrabs, kurā bija izveidota ložmetējligzda.⁵³

Pēckara gados netālu no Klapkalnciema - bijušā Šlokenbekas muižas Dubļu kroga, Milzkalnes pagasta Radziņciema un Valguma mežsarga māju apkārtnē - kādu laiku uzturējās tā sauktā “Makša” grupa jeb viltus partizāni, ko Valsts Drošības komitejas (VDK) iestādes izveidoja cīņai pret īstajām nacionālo partizānu grupām. 1951. gadā viltus partizāni piedalījās operācijās, kuru mērķis bija noskaidrot angļu izlūkdieneņa plānus pret PSRS, viņu aģentu adreses, spiegu mācīšanas metodes, pasniedzēju sastāvu un iesūtīšanai sagatavoto aģentūru; viltus partizāni mēģināja arī iefiltrēties tajā.⁵⁴ Kaut arī pirmajos pēckara gados jau bija iznīcinātas daudzas Kurzemē darbojošās nacionālo partizānu grupas, 1953. gada 24. janvārī PSRS Valsts drošības ministrija izdeva pavēli nr. 0062 “Par pasākumiem, lai likvidētu Ukrainas un Baltkrievijas PSR rietumu apgabalu, Latvijas, Lietuvas, Igaunijas PSR nacionālistisko pagrīdi un tās bruņotās bandas”.⁵⁵

Reņģu vēršana
Klapkalnciema zivju
apstrādes cehā.
1974. gads. Fotogrāfs
nezināms. Attēls no
albuma
“Klapkalnciems”.
TMNM 9117

Klapkalnciems 20. gadsimta otrajā pusē

No kolhoza zemes gabaliem Klapkalnciemā piešķīra zemi Slokas Zivju apstrādāšanas fabrikas ceha ierīkošanai.⁵⁶ 1954. gada ziema bija ļoti auksta, un piekrastes zvejnieki jūrā iet nevarēja. Lai vīrus nodarbinātu un arī uzturētu laivu būves tradīcijas, nolēma izveidot laivu būves cehu.⁵⁷ Jau pirmajā gadā cehā uzbūvēja 10 laivu korpusus.

1956. gadā Klapkalnciemā uzņēma Rīgas kinostudijas mākslas filmu “Zvejnieka dēls”, kurā Oskara lomu tēloja Eduards Pāvuls. Neapšaubāmi tas bija svarīgākais notikums ciema dzīvē, kur kultūras dzīve bija diezgan pasīva.

Klapkalnciema klubs atradās “Dainās”. Pāris reižu gadā tur notika teātra izrādes un balles. Kluba darbs kritizēts vairākkārt. 1955. gadā par tā vadītāju sāka strādāt jauna meitene Ozoliņa. Viņas entuziasms ātri vien noplaka, jo klubā pat skapja nebija,⁵⁹ tomēr viņa noorganizēja vairākus pasākumus. 1955. gada oktobrī klubā ar viesizrādēm uzstājās Apšuciema dramatiskais kolektīvs un izpelnījās lielu ciema ļaužu atsaucību. Sešdesmito gadu sākumā Klapkalnciema klubā strādāt bija norīkota Apšuciema kluba vadītāja Dobelniece,⁶⁰ bet vadīt divus nelielus un ļoti trūcīgus klubus vienlaicīgi bija neiespējami. Kultūras dzīves galvenais notikums bija zaļumballes pļaviņā pie veikala, par ko joprojām saglabājušies nostāsti. 1972. gadā klubs jau bija slēgts.⁶¹

Klapkalnciemā bija sava sakaru nodaļa, ko no 1961. gada 28. aprīļa vadīja Neimande.⁶² Pastā varēja pasūtīt preses izdevumus, iegādāties aploksnes, kartiņas un pastmarkas, samaksāt par elektrību un veikt krājkases operācijas. 1967. gadā pasts pārcelts uz “Dainām”. Ciemā bija 50 mājas, un to iedzīvotāji pasūtīja 260 preses izdevumus. Ciemā pavisam bija 43 televizori, 24 veļas mazgājamās mašīnas, 15 ledusskapji, 12 motocikli, 10 mopēdi un 2 vieglās automašīnas. 1968. gadā uzbūvēja jauno Klapkalnciema - Tukuma šoseju, kas nodrošināja labāku satiksmi ar rajona centru.⁶³

1965. gadā Klapkalnciema veikals un tā vadītājs Eduards Harnis novērtēts kā labākais Engures ciemā.⁶⁴ 1974. gadā veikalu izremontēja un tajā ieviesa pašapkalpošanās sistēmu. Veikalā strādāja vadītājs jeb veikalvedis, pārdevēja un strādniece. Vasaras sezonā, kad ciemā ieradās atpūtnieki, pieauga pārdoto preču apjoms, un tādēļ parasti pieņēma darbā vēl vienu pārdevēju. Vasaras mēnešos veikalā vidēji pārdeva divreiz vairāk gaļas un sviesta, trīsreiz vairāk piena, desu un cukura nekā ziemas mēnešos. Piemēram, ziemā pārdeva 200 kilogramus sviesta, vasarā - 600 kilogramus.⁶⁵

Zivju cehu 1974. gadā vadīja Zinaīda Krauliņa, tajā strādāja 23 darbiniekus. Cehs bija modernizēts, tajā uzstādīta konservu ražošanas līnija. Konservu kārbu aizvākotājs bija pieredzes bagātais ceha darbinieks Alfons Eglītis, kas apbalvots ar medaļu “Par izcilu darbu”.⁶⁶ Zivju cehs Klapkalnciemā darbojās līdz 1979. gadam, tad to slēdza, un zvejnieku kolhozs “Padomju zvejnieks” ceha telpās iekārtoja laivu ražotni. 1984. gadā visā Padomju Savienībā bija liels pieprasījums pēc Kokapstrādes un laivu ceha produkcijas,⁶⁷ tādēļ tā darbība bija rentabla. Astoņdesmitajos gados cehā papildus atvēra mēbeļu ražotni, kur pēc individuāla pasūtījuma ražoja mēbeles.⁶⁸

1984. gadā blakus Klapkalnciema kapsētai izveidoja piemiņas memoriālu. Vietā, kur 1944. gada 30. jūlijā padomju armijas vienība S. Krēmera vadībā izlauzās pie Baltijas jūras, uzstādīja tanku. Tautā to sauca par “Circeni”. Pēc Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas tanku noņēma un 1999. gadā nodeva Kurzemes cietokšņa muzejam, kas atrodas Tukuma rajona Zantē.⁶⁹

Astoņdesmitajos gados Klapkalnciems jau bija pārvērties par varšnieku ciemu. Puse no visiem ipašumiem piederēja kooperatīvam. Ciemā bija izveidotas vairākas ielas.⁷⁰ 1986. gadā ciemā esot bijis arī baseins, kuru izmantoja ne tikai vietējie, bet arī citu ciemu iedzīvotāji.⁷¹

1992. gadā pagasta pašvaldība likvidēja ielu nosaukumus Klapkalnciemā un atjaunoja vēsturiskos māju nosaukumus.⁷² 1993. gadā zemes komisija piešķīra zemi lietošanā Klapkalnciema dārzkopības kooperatīva 16 biedriem.⁷³ 1993. gadā uz bijušās paju sabiedrības “Engure” laivu ceha bāzes izveidojās SIA “Colla”. 1997. gadā uzņēmums

Klapkalnciema laivu būves ceha produkcija. 1980. gads. Fotogrāfs nezināms.

sadalījās divos. SIA “Koka ziķeri” ražotne Klapkalnciemā darbojās līdz 2005. gadam.

Klapkalnciemā darbojas Rīgas Tehniskās universitātes atpūtas bāze “Ronīši”, kurā atrodas kempinga mājiņas, banketa zāle, pirts, telšu un piknika vietas, sporta laukumi, iespējama arī sporta inventāra noma. Ciemā ir arī divas tirgotavas un kafējnīca.

Mūsdienų Klapkalnciems

2002. gadā par Somijas Jēgeru tradīciju biedrības vāktajiem un somu tautas saziēdotajiem līdzekļiem uzsāka padomju laikā nopostītā pieminekļa atjaunošanu.⁷⁴ 2004. gada maijā, klātesot Somijas Republikas vēstniecei Latvijā Kirsti Eskelinenai, Somijas Republikas armijas ģenerālim Gustavam Heglundam, Somijas 27. jēgeru bataljona biedrības priekšsēdētājam brigādes ģenerālim Askō Kilpinenam, Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas parlamentārajam sekretāram Jurim Dalbiņam, Nacionālo Bruņoto Spēku komandierim viceadmirālim Gaidim Andrejam Zeibotam, NATO integrācijas izpildsekretāram brigādes ģenerālim Raimondam Graubem un Engures pagasta priekšsēdētājam Andrim Kalnozolam, atklāja atjaunoto pieminekli Somu jēgeriem. Pasākumu organizēja Somijas Aizsardzības spēku 27. jēgeru bataljona biedrība un Somijas vēstniecība Latvijā.⁷⁵

Kopš 2004. gada Klapkalnciemā pļaviņā pie veikala katru vasaru notiek operas izrāde. Uzvedumu veido Latvijas Televīzijas producente Ilze Strenga un aktieris Juris Strenga, tajā kā aktieri piedalās vietējie ļaudis.⁷⁶

Pēdējos gados ciems ir labiekārtots. Ilzes un Jura Strengu aicināti, ciema iedzīvotāji jau vairākus gadus rīko ciema sakopšanas talkas. 2006. gadā par pašvaldības līdzekļiem SIA “Šlokenbeka” noasfaltēja kādreizējo Kalna ielu.⁷⁷

1. Laumane, 60. lpp.
2. LVVA, 1679. fonds, 172. lieta, 1663. lieta, 16-17. lpp.
3. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
4. Klāpkalnciems. Albums. Sagatavoja Apšuciema astogadīgās skolas novadpētnieki. 1974. TMNM 9117
5. Turpat, 268. lpp.
6. Laumane, 270. lpp.
7. Turpat, 227. lpp.
8. Laumane, 298. lpp.
9. Laumane, 60. lpp.
10. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi. 57. lpp. TMNM PZa nr. 1647
11. LVVA, 1679. fonds, 172. lpp., 1663. lieta, 56. lpp.
12. Bēts Z. Šlokenbekas vēsturiskā izpēte, 11. lpp.
13. Bēts, 24. lpp.
14. Bēts, 27. lpp.
15. LVVA, 6999. fonds, 29. apraksts, 36. lieta, 11. lpp.
16. Bēts, 33-34. lpp.

17. Bēts, 31. lpp.
18. Laumane, 223. lpp.
19. Dišlere I., Ozola A., Smuškova I. Smārdes pagasts. Tukuma muzejs, 1998: 145. lpp.
20. Dišlere I., Ozola A., Smuškova I. Smārdes pagasts. Tukuma muzejs, 1998, 145. lpp.
21. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1663. lieta, 16-59. lpp.
22. Cimmermanis, 55. lpp.
23. Latvijas Revolucionāro cīnītāju piemiņas grāmata. 1. sēj., 3. daļa. R., Avots, 1983, 159. lpp.
24. Cimmermanis, 214. lpp.
25. Cimmermanis, 210. lpp.
26. Sprōģis F. Atmiņas. Tukuma apriņķis vācu okupācijas laikā. 1915-1918. PVA, 35. fonds, 12. apraksts, 289. lieta, 4. lpp.
27. Tukuma pilsētas domes protokoli 1915-1919, 12. lpp. TMNM nr. 1649

28. Bērziņš V. Latvija Pirmā pasaules kara laikā. Rīga, 1987, 113. lpp.
29. Hesters Gustavs. Kā jūrnieks karā. I. Dišleres tulkojums
30. Klapkalnciems. Albums. 1974
31. Klapkalnciems. Albums. 1974
32. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1663. lieta, 16.-47. lpp.
33. Rokasgrāmata pašvaldību darbiniekiem, 196.-197. lpp.
34. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1663. lieta, 48. lpp.
35. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1663. lieta, XXVI karte
36. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli, 1992-2007
37. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli, 1992-2007
38. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 30. lieta, 13. lpp.
39. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 34. lieta, 14. lpp.
40. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 56.-62. lpp.
41. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 56.-62. lpp.
42. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 49. lieta, 17.-18. lpp.
43. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 164. lieta, 97., 100. lpp.
44. Laumane, 60. lpp.
45. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1603. lieta, 9. lpp.
46. Klapkalnciems. Albums. 1974.
47. Konversācijas vārdnīca. 14. sēj., 27256. sleja
48. Gile Indra. Izzaņa par Engures pagastu. 2007
49. TMNM PZA nr. 1513
50. TMNM PZA nr. 1512
51. Klapkalnciems. Albums. 1974
52. Klapkalnciems. Albums. 1974.
53. Klapkalnciems. Albums. 1974.
54. Žurnāls "Latvijas Arhīvi", 1996, nr. 1.-2., 129. lpp.
55. Žurnāls "Latvijas Arhīvi", 1996, nr. 1.-2., 89. lpp.
56. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 20. lpp. TMNM Za nr. 1280
57. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 29. lieta, 10. lpp.
58. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 19. lpp. TMNM Za nr. 1280
59. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 38. lpp.
60. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 193. lieta, 16. lpp.
61. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 48. lpp.
62. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 12. lpp.
63. Klapkalnciems. Albums. 1974.
64. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 126. lieta, 12. lpp.
65. Klapkalnciems. Albums. 1974.
66. Klapkalnciems. Albums. 1974.
67. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 151. lpp.
68. Gile I. Izzaņa par Engures pagastu. 2007
69. Gile I. Izzaņa par Engures pagastu. 2007
70. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 53. lpp.
71. Pētersone V. Bez vējiem nevar iztikt. // Žurn. Liesma, nr. 1, 1986, 21. lpp.
72. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 148. lpp.
73. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 736. lieta, 104. lpp.
74. Gile I. Izzaņa par Engures pagastu. 2007
75. <http://www.engure.lv/index.php?s=vtur&tips=citi&nr=3>
76. Zirnis Egils. Dievi nokrita, mirušie augšāmcēlās. // Nedējas žurnāls "Sestdiena". Laikraksta "Diena" pielikums, 2006. gada 22.-28. jūlijs, 20-25. lpp
77. Gile I. Izzaņa par Engures pagastu. 2007

Klapkalnciems. Tukuma šoseja. 2008. gada 27. janvāris. K. Ozolas foto.

DABAS VIDE

Engures ezers

Par ezeru

Engures ezers ir trešais lielākais ezers Latvijā (aiz Lubāna un Rāzņas ezeriem) un lielākais Kurzemē.¹

Pagasta iedzīvotāji Engures ezeru dažkārt saukuši arī par Dzintar-ezeru, jo tā apkārtnē atrodami dzintara gabaliņi. Reiz kāds Goldbergs no “Valku” mājām, ko vietējie uzskatīja par burvi, kopā ar vēl diviem vīriem iebraucīsi ezerā pārbaudīt murdus. Velkot ārā tīklus, viņi atraduši lielu dzintara gabalu. Goldbergs apvārdojis pārējos un dzintaru paturējis sev. Vēlāk ieguvumu Goldbergs pārdevis muižas īpašniekam, bet tas gribējis vēl, tāpēc nolīdzis ļaudis dzintara meklēšanai. Visvairāk dzintara esot atrasts mežā pie “Ģietiem” (tagad “Kaudzītes”).²

Lielākās upes Engures ezera baseinā ir Roja, Grīva, Dzedrupe, Dursupe, Jurgupe, Melnupe.³ Engures pagasta teritorijā atrodas tādas upītes kā Lāčupe, Engure, Ķīšupe, Teitupe, Plienupe un Kalnupe.⁴

Engures ezers. 2007. gada 23. marts. K. Ozolas foto.

Engures upe senāk bijusi likumota un visai bīstama. Tajā dzīvību zaudējuši pat vairāki cilvēki, kā arī mājdzīvnieki. Upē bijusi arī viena sala. Vietējie upē zvejoja līdakas, asarus, zušus, samus un taimiņus. 17. gadsimtā uz upes bijušas sudmalas, bet pie tām - manufaktūra. Netālu no upes atradās arī Engures muiža.⁵

Ūdens līmenis ezerā strauji cēlies pēc Engures upes aizdambēšanas un dzelzs ceplā izveidošanas, īpaši - pēc jaunā dambja uzbūvēšanas 1696. gada vasarā.⁶ Rezultātā sāka applūst gan Engures muižas, gan citu ezera apkārtnē esošo muižu zemes, un vairākiem saimniekiem bija jāpamet savas mājas. Nurmuižas un Rideļu muižas īpašnieki sūdzējās hercoga pārvaldē par zaudējumiem, ko tie cietuši ūdens līmeņa pacelšanas dēļ.

1732. gada vasarā pēc Rideļu muižas īpašnieka Frīdriha Kazimira fon Heikinga neatlaidīga lūguma Kurzemes hercoga pārvaldes komisija apsekoja applūdušās zemes un bija spiesta atzīt acīmredzamo: pēc ūdens līmeņa pacelšanas bija applūdušas un pamestas tādas Rideļu muižai piederošas mājas kā "Vilciņi", "Bergi" un "Vimmaži", kā arī Engures muižai piederošie "Bunkši", "Mežītes". Daļa šo māju zemes bija applūdusi, daļa - aizaugusi ar krūmiem, bet kādreiz biežais alkšņu, bērzu, ošu un ozolu mežs bija izskalots un kādas vētras laikā koki aiznesti ezerā. Apkārtējo māju saimnieki zināja stāstīt, ka pirms dzelzs ceplā izveidošanas ezera krasti bijuši sausi un viegli izbraucami.⁷

1749. gada septembrī Engures ezera jautājumu pētīja īpaša Polijas karaļa iecelta komisija, kurā darbojās četri hercoga iecelti komisāri un četri muižnieku pārstāvji, divi notāri un Tukuma instances tiesas sekretārs Johans Gotfrīds Bolners, kā arī Rideļu muižas un Nurmuižas īpašnieku advokāti. Pēc karstām diskusijām komisijas spriedums tomēr bija hercogam un līdz ar to Engures muižas nomniekam labvēlīgs. Engures ezera līmenis palika nemainīgs līdz 1759. gadam, kad beidzot jaunais Rideļu muižas īpašnieks Fromholds Ulrihs fon Ostens, saukts Šakens, panāca aizsprosta likvidēšanu un Engures dzelzs ceplā pārcelšanu uz Uguņciemu. Aizsprostu un manufaktūru klaušu kārtā nojauca apkārtējo muižu zemnieki. Jaukšanas darbi ilga sešas nedēļas, un pēc tam ezera līmenis tika noregulēts tā, lai muižu zemes vairs neapplūstu.⁸

Engures ezera apkārtnes muižu īpašnieki bija iecerējuši paplašināt muižu zemes platību, pazeminot ūdens līmeni ezerā. 1823. gadā Engures mežzinis fon Landenbergs nosūtīja lūgumrakstu Kurzemes ģe-

nerālgubernatoram, kurā tika aprakstīts ezera lielais ūdens plašums, kurā samazinās iespēja noķert zivis. Tika uzsvērts arī tas, ka ezers bieži vien pārplūst, tādēļ pļavas un vietējie meži vienmēr ir mitri un samazinās iespēja iegūt labus kokmateriālus. Mežzinis lūdza speciālistu vērtējumu.⁹

Rezultātā pēc vairākiem gadiem tika izstrādāts projekts kanāla rakšanai no Engures ezera ziemeļu daļas uz jūru pie “Kuģenieku” mājām Mērsragā. Engures ezera kanāla jeb Mērsraga kanāla rakšanu uzsāka tikai 1842. gadā. Pēc 2,028 kilometru garā, 8,5 līdz 12,78 metru platā un 1,22 metru dziļā kanāla uzbūvēšanas ūdens līmenis ezerā pazeminājās par 1 līdz 1,5 metriem un atklājās 0,5 līdz 1 kilometru plata zemes strēle. Ezera rietumu daļā augsne bija auglīga, bet austrumu malā atklājās tikai neauglīga jūras smilts. Līdz kanāla izrakšanai ezerā bija tikai viena sala - Stintsala (Lielā sala). Pazeminot ūdens līmeni, parādījās jaunas salas. Ezera seklākajās vietās veidojās tā sauktās sliksņu pļavas - Krievragsēklis, Kārklājs, Partizāņu krūmi, Pasaules krūmi, Cīšķens -, kur vietējie zemnieki pļāva niedres un grīšļu sienu. Arī dziļākajām vietām ezerā ir doti nosaukumi - Laides, Salas, Vecdzedru, Bērziema un Melnraga dziļumi.¹⁰

1973. gadā bijušās Engures Jūrskolas saimniecības ēkā atrasts dokuments, kurā Jūrskolas direktors K. Zandbergs bija rakstījis, ka 1888. gadā izcēlušies zemnieku nemieri par Engures ezera pļāvām.

Niedru statīņi pie Engures ezera. 2007. gada 23. marts. L. Nagliņa foto.

Nemierus krājumā “Pelēkā akmens stāsti” attēlojis arī rakstnieks E. Birznieks-Ūpītis, kas dzimis un bērnību pavadījis netālu no ezera - Dzirciema “Bisniekos”. Nemierus, kas pazīstami kā “siena dumpis” savos kultūrvēsturiskajos aprakstos pieminējis Jelgavas virsskolotājs Oskars Emīls Šmits.¹²

1900. gadā kanāls padziļināts, tā ietekā atrodas Mērsraga zvejas osta.¹³ 1962. gadā Mērsragā uzbūvēts tilts pār kanālu.¹⁴

Engures ezera austrumu krastā atrodas Ezermuiža, kas pazīstama arī ar nosaukumu Ezernieki. Tā bijusi Zentenes muižas Mežamuiža, bet 20. gadsimta sākumā nonākusi Rideļu muižas īpašumā.

Engures ezera Dabas parks

Engures ezers ir ļoti aizaudzis, aptuveni 40% ezera platības klāj niedres, vilkvāļītes, zilganie meldri un citi virsūdens augāji. Ezera zemajos purvos aug arī kārkli, bērzi un alkšņi.¹⁵ Tas ir lielākais Latvijas piejūras ezers, kura garums ir ap 19 km un platums - līdz 4,5 km. Kopējā ezera platība 20. gadsimta vidū bija ap 45 km², bet mūsdienām tā platība ir 35 km², jo netiek pieskaitīti krastam pieguļošie seklūdens rajoni, kas pārvērtušies par zemajiem purviem.¹⁶ Ezera dziļums svārstās no 0,3 līdz 2 metriem. Ezers ir lagūnas tipa un tas izveidojies Litorīnas jūras pastāvēšanas laikā. Ezera dibenu klāj dūņas, kuras vietām veido pat 6 metru biezu slāni.¹⁷

Ezerā ir vairākas salas - Lielā sala, Lielrova, Apaļrova, Kazrova, Lopsalrova, Akmeņrova, Garrova. Tomēr arvien vairāk tās pārmāc niedres. Ezerā ietek piecas lielas upes - Kalnupe, Jurģupe, Dursupe, Dzedrupe un Pelčupe, bet tikai viena - Engure - iztek.¹⁸

Sākotnēji Engures ezeram bija tā sauktā “brīvezera” statuss. 20. gadsimta trīsdesmitajos gados jau bija noteikti ierobežojumi - ezera ziemeļu daļā un kanālā zveja bija aizliegta. Padomju laikā zvejas tiesības bija nodotas Mērsraga zvejnieku artelim “1. maijs”, bet medību un maksšķerēšanas tiesības bija dotas tikai padomju armijas Mednieku un maksšķerēnieku biedrībai.¹⁹

1957. gada 24. aprīlī Ministru Padome pieņēma lēmumu izveidot Ornitoloģisko liegumu, un tika noteikts īpašs režīms putnu aizsardzībai. 1958. gadā izveidots Bioloģijas institūta Engures ornitoloģisko pētījumu centrs un darbojas peldošā bāze, kur veic ezera floras un faunas pētījumus.²⁰

Ezerā perē paugurknābju zosis, tādas pīļu sugas kā: brūnkaklis, mercene, kriklis un cekulpīle, 23 sugu tārtiņveidīgie, piemēram, dzelte-

nais tārtiņš, tumšā tilbīte, ķīvīte, grīgatnis un citi. Ezerā sastopamas 13 kaijveidīgo putnu sugas un visas piecas Latvijā sastopamās dūkurveidīgo putnu sugas, kā arī daudzi stārķveidīgie, pelikānveidīgie, gārģaļveidīgie un piekūnveidīgie putni.²¹

Interesants, bet skumjš ir kāds stāsts par roņiem. 1959./60. gada ziema bijusi tik barga, ka roņiem jūrā pietrūcis barības. Tie iznākuši no jūras un devušies uz Engures ezera pusi, bet daži vietējie iedzīvotāji roņus apsītuši un to ādas nodevuši valstij par 80 kapeikām gabalā.²²

Laikā no sešdesmito un septiņdesmito gadu mijas līdz 1991. gadam rūpnieciskā zveja ezerā bija aizliegta.²³ 1977. gadā noteica ezera aptverošo buferzonu, kurā ierobežoja saimniecisko un rekreatīvo darbību. Engures pagasta teritorijā atrodas arī minerālūdens atradnes. 1979. gadā ezera apkārtnē tika iegūta kūdra un grāveļa smilts maisījums.²⁴

Starptautiskā putnu aizsardzības padome atbilstoši Ramsāres konvencijai 1995. gadā Engures ezeru iekļāvusi nozīmīgāko Eiropas putnu ligzdošanas vietu sarakstā.²⁵

Engures ezera Dabas parks dibināts 1998. gada 24. februārī.²⁶ Tas atrodas Engures, Mērsraga, Kūļciema un Zentenes pagastu teritorijā

Bioloģijas institūta Engures ornitoloģijas pētījumu centrs. 2007. gada 23. marts. L. Nagliņa foto.

un tā platība ir 18 000 ha. Engures pagastā ietilpstošā Dabas parka platība ir 13 296,2 ha. Dabas parkā noteiktas trīs funkcionālās zonas. Dabas aizsardzības zona izveidota, lai nodrošinātu aizsargājamo plēsīgo putnu ligzdošanu un barošanos, dabas lieguma zona noteikta, lai nodrošinātu aizsargājamo augu un putnu sugu dzīvotņu aizsardzību un ezera piekrastei raksturīgo ainavu un biotopu saglabāšanu, bet neitrālā zona - lai saglabātu zvejniekiem raksturīgo ainavu, nodrošinātu to ilgtspējīgu attīstību, saprātīgi izmantojot vietējos dabas resursus.

Dabas rezervāta zonā ir aizliegta jebkāda saimnieciskā, arī mežsaimnieciskā darbība un braukšana ar motorlaivām, izņemot braucienus apsardzībai un zinātniskās pētniecības veikšanai. Rezervāta zonā atļauta sēņošana un ogošana, zemledus zveja un makšķerēšana un pļaušana. Dabas lieguma zonā aizliegts iznīcināt vai bojāt biotopus, savvaļu augus un dzīvniekus, kā arī ekoloģiski un estētiski nozīmīgus ainavas elementus. Savukārt neitrālās zonas izmantošanu regulē pagastu ģenerālie plāni un apbūves noteikumi. Visas darbības regulē īpaši Latvijas Republikas Ministru kabineta izdoti "Noteikumi par Engures ezera dabas parku", kas ir spēkā no 1998. gada 24. februāra.²⁷

Dabas parkā ligzdo 186 putnu sugas, tai skaitā retais un aizsargājamais jūras ērglis, mazais ērglis, ķīķis, bezdelīgu piekūns, dzērves, ūpi un citu sugu putni.²⁸ Ezerā sastopamas 18 zivju sugas. Diemžēl

Savvaļas bullis. 2007. gada 23. marts. K. Ozolas foto.

1929. gadā nezināmu iemeslu dēļ masveidā gājuši bojā zuši. Dabas parka teritorijā sastopamas 14 abinieku un rāpuļu sugas un raksturīga liela kukaiņu daudzveidība.²⁹

Arī Engures ezera apkaime raksturojama ar lielu biodaudzveidību. Tajā sastopamas aptuveni 80 retās un aizsargājamās augu sugas.³⁰ Šajā teritorijā sastopamas arī 44 zīdītājdzīvnieku sugas. Konstatēts, ka Dabas parka teritorijā dažkārt iemaldās brūnais lācis un tinis. Šeit sastopami arī pelēkie un pogainie roņi, kaut gan šīs sugas pārstāvji Dabas parka teritorijā nevaicojas.³¹

Engures ezera Dabas parka dibināšanas laikā tā teritorijā bija liels skaits likumpārkāpumu: neatļauta mežu izciršana, malumedniecība un malu zvejniecība, ko sekmēja tolaik saspringtā ekonomiskā situācija, apsaimniekošanas plānu trūkums, nepietiekamais vides inspektoru skaits, kā arī iedzīvotāju neizpratne par dabas vērtībām ezera apkārtnē un nepieciešamību tās saglabāt.³²

Teritorijā starp ezeru un jūru atrodas meži, kuros augošās priedes sasniedz 150 līdz 225 gadu vecumu. Parka teritorijā atrodas divas mežniecības: Pļavu mežniecība, kur ietilpst Mērsraga un Kūļciema pagastu meži, kā arī Engures mežniecība, kur ietilpst Engures un Zentenes pagastu meži. Lielākā daļa Engures ezera Dabas parka teritorijā esošo mežu nav piemērota intensīvai mežsaimniecībai, tādēļ aktuāla ir to kopšana un aizsardzība.³³

Engures ezera Dabas parks ietilpst Eiropā īpaši aizsargājamo dabas teritoriju tīklā "Natura 2000". Lai pasargātu ezeru no turpmākas aizaugšanas un atjaunotu ezera ekosistēmu, 2002. gadā no Zaubes atveda un ezera Dabas parka teritorijā savvaļā palaida Aelitas Runces audzētos gaļas lopus - govus un bulļus, kas piemēroti dzīvošanai brīvā dabā. Pēc neilga laika tika atvesti un brīvā dabā palaisti savvaļas šķirnes zirgi Koniki Polski. Dzīvnieki nogana zāli un sīkos krūmājus, ka- vējot ezera krasta aizaugšanu.

2003. gadā tika sakārtots ceļš uz Engures ezera Dabas parka ornitologu bāzi un iekārtotas vairākas dabas takas. Pasaules Bankas un Pasaules Vides fonda finansētā Baltijas jūras reģiona projekta ietvaros izstrādāts "Engures ezera Dabas parka tūrisma attīstības plāns 2006. līdz 2016. gadam".

2005. gadā Kaspars Goba uzņēma dokumentālo filmu par Engures ezeru "Engure. Jūras dāvātais ezers". Filmu demonstrēja brīvdabas kinoseansos visos Engures ezeram piegulošajos ciemos.³⁴

Engures ezera Dabas parkā izveidotas vairākas takas. Viena no tām - Orhideju taka - ir īpaša ar lielo orhideju daudzveidību. Dabas parkā aug 22 no Latvijā sastopamajām 32 orhideju sugām, un, ejot pa taku, iespējams dažas no tām aplūkot. Kopējais takas garums ir aptuveni 3500 m. Sākumā taka vijas caur sausu priežu mežu, kur starp sūnām un mellenēm var atrast sikiem, baltiem ziediem ziedošo orhideju - ložņu saulenīti. Īsta orhideju paradīze ir kaļķainais zaļu purviņš šaurajā ieplakā priežu mežā, jo tajā aug gan mušu ofrīdas, gan naktsvijoles, gan dzegužpirkstītes. Bez orhidejām vasaras sākumā starp grišļiem zied arī bezdelīgactiņas, bet rudens pusē - attālenes.

1. Talsu novads./Enciklopēdisks rakstu krājums. 1. daļa. R., Talsu un Tukuma studentu biedrības izdevums, 1935-1937, 66. lpp.
2. Zubova E. Engures dzintars. 1985. TMNM Pza nr. 1575
3. Latvijas daba. Enciklopēdija. 2. sēj. R., Latvijas enciklopēdija, 1995, 52. lpp.
4. Engures pagasts./Latvijas pagasti. Enciklopēdija. 1. daļa. R., a/s Preses nams, 2001. 270. lpp.
5. Latviešu Avīzes, nr. 26, 1825. gada 25. jūnijs
6. Jakovleva, 61. lpp.
7. Dišlere I. Rideļi Livonijas valstī./Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 71. lpp.
8. Turpat, 74. lpp.
9. Zubova E. Zināmais un nezināmais par Engures ezeru./Laikr. Komunisma Rīts, 1984. gada 15. decembris
10. Turpat.
11. Engures pagasts. Izraksti un uzziņu kopijas, 1. lpp. TMNM Za nr. 1052
12. Dišlere I. Rideļu iedzīvotāji 19. gadsimtā./Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 85. lpp.
13. Latvijas daba. Enciklopēdija. 2. sēj. R., Latvijas enciklopēdija, 1995, 50. lpp.
14. Rusmanis S., Viks I. Kurzeme. R., Latvijas enciklopēdija, 1993, 180. lpp.
15. Dabas parka Engures ezers dabas aizsardzības plāns, R., 2000, 15. lpp.
16. Turpat, 5. lpp.
17. Turpat, 15. lpp.
18. Turpat, 8. lpp.
19. Turpat, 19. lpp.
20. Žukova Zinaida. Latvijas zili zaļā rota. Jumava, 2001, 273.-274. lpp.
21. Bērziems. Albums. 1971. TMNM 9126
22. 1975. gada Tukuma novadpētniecības un mākslas muzeja ekspedīcijas dienasgrāmata, 55. lp. TMNM Za nr. 209
23. Dabas parka Engures ezers dabas aizsardzības plāns, 19. lpp.
24. Turpat, 26. lpp.
25. Turpat, 5. lpp.
26. Turpat, 5. lpp.
27. LR Ministru kabineta noteikumi nr. 60, izdoti 1998. gada 24. februārī.
28. Turpat, 10. lpp.
29. Turpat, 13. lpp.
30. Turpat, 11. lpp.
31. Turpat, 12. lpp.
32. Turpat, 42. lpp.
33. Turpat, 24. lpp.
34. Gile I. Izziņa par Engures ezeru. 2007

Engures mežniecība

Par hercoga mežiem Engurē

Lielāko pagasta teritorijas daļu - 64% - aizņem meži, tādēļ pagasta vēsturē ietverti arī mežu saglabāšanas un atjaunošanas, kā arī apsaimniekošanas jautājumi.

Kurzemē 16. gadsimta beigās meža preču ražošana - malkas un būvkoku gatavošana, darvas, piķa, pelnu un potaša, kā arī ogļu iegūšana - ritēja pilnā sparā.¹ 1570. gadā Kurzemes un Zemgales muižnieku sapulce jeb landtāgs noteica mežu izmantošanas kārtību zemniekiem, saskaņā ar kuru tie varēja kunga mežā cirst malku, ja saņemta kunga atļauja, bet savā mežā - pēc saviem ieskatiem. Landtāgs aizliedza gan muižniekiem, gan zemniekiem ierīkot svešā mežā dores jeb biškokus. 1643. gadā Kurzemes hercogs Frīdrihs izdeva pirmo Hercoga Mežu likumu, saskaņā ar kuru mežu saimniecības attīstību sāka uz-

+ 1642.

Engures meža izstrādāšanas iecirkņa kantoris "Ezerniekos". 70. gadi.
A. Liepiņas foto. TMNM 39551

raudzīt ierēdņi: meža meistari, kuriem bija pakļauti mežziņi jeb mežkungi un mežjunkuri.² Hercoga mežsaimniecību pārzināja medību sekretariāts.

Hercogs Jēkabs, kurš ieguva Engures muižu pēc ilgas tiesāšanās 1652. gadā, pievērsa lielu uzmanību mežsaimniecībai, kas nodrošināja materiālus kuģu būvei un manufaktūrām. Mežu izmantošanas kārtību noteica 1663. gada Muižu saimniecības likumi, kuros bija pievērsta uzmanība mežu saudzēšanai. Līdzumus līst bija aizliegts, malkai drīkstēja izmantot tikai kritalas vai degušus kokus, kā arī bērzus. Tika izveidota Mežu pārvalde. Meža izstrādes un biškoku ierīkošanas atļaujas hercoga mežā izsniedza mežziņi jeb mežkungi. Meža ierīkošanas darbus veica mežsargi, kas bija nodrošināti ar labu zirgu un šaujamu. Mežsargi lielākoties bija latvieši. Viņi bija atbrīvoti no muižas klaušām.³

Kaut arī Engurē un Uguņciema tuvumā aptuveni simt gadu periodā pastāvēja dzelzsceplis, kam bija nepieciešami lieli ogļu krājumi, apkārtnes meži tomēr netika izcirsti. Kā grāmatā “Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu” rakstījis Mirbahs: “Mežs dēļ ogļu dedzināšanas tikai pie Engures drusku nolīsts, turpretī pie Uguņciema pavisam nav aiztikts. Tas ir kā pirmatnējs, un dažās vietās cilvēks nav ne kāju spēris”.⁴ Pirmais zināmais Engures mežzinis bija Albrehts Vemnicis. Kā atzīmē vēsturniece M. Jakovļeva, saskaņā ar noslēgto nomas līgumu ogļu dedzināšanai Engures dzelzs manufaktūras nomniekam B. Štretram 1698. gadā hercoga mežā bija atļauts nocirst 1400 kubikasis koku malkai un nākamajā gadā - vēl 500 baļķus jaunas kalves būvei. Engures mežzinim Albrehtam Vemnicam bija jāierāda cirmsas un jākontrolē, lai tiktu nocirsti tikai iezīmētie koki.⁵

1787. gadā izdots hercoga Meža likums noteica ne tikai mežu darbinieku pienākumus, mežu apsaimniekošanas kārtību un medību saimniecību, bet arī izveidoja virsmežniecības, ko vadīja virsmežzinis. Katru virsmežniecību sadalīja 20 mežniecībās, ko pārzināja mežzinis jeb mežkungs. Mežniecībā strādāja meža uzraugi un mežsargi. Lai nodrošinātu nepārtrauktu uzraudzību, mežsargiem un mežu uzraugiem bija aizliegts atstāt mežniecību ilgāk par trim dienām. Mežzinis varēja sodīt mežsargus ar pērienu, ja tie bija izdarījuši pārkāpumu. Mežziņiem un meža uzraugiem bija ierādītas mazas muižiņas, ko apstrādāja zemnieki un mežsargi, bet tos drīkstēja nodarbināt tik daudz, lai tie spētu savas sētas sakopt.⁶

1785. gadā Engures hercoga muižas mežziņa (mežkunga) amatā bija kāds Springers, un viņam bija pakļauti divi mežu uzraugi: Geidis (Geide) un Subrejs,⁷ kaš bijis vīrs gados un izprecinājis savu vienīgo meitu mežu uzraugam Šmīzingam (*Schmising*) un nodevis tam arī savu posteni.⁸ Kā Engures hronikā rakstīja mācītājs J. P. Brandts, Engures mežkungmuižā pie mežkunga Špringera dzīvo kāds padomnieks Šau ar ģimeni no Jelgavas, kurš katru rītu agri dodas uz jūrmalu meklēt izskatotās mantas.⁹

Kroņa mežniecība Engurē

Pēc Kurzemes pievienošanas Krievijai hercoga meži kļuva par kroņa jeb valsts īpašumu, un to apsaimniekošanu regulēja 1804. gada Mežu nolikums. 19. gadsimta trīsdesmitajos gados notika kroņa muižu un mežu mērīšana. Tās rezultātā noskaidrojās, ka Andumu un Tukuma apkārtnē vēl saglabājušies kuģu būvei derīgi meži.¹⁰

1816. gadā Engures mežsargs Dītrihs Dunkels dzīvoja nomaļajā "Liepukalnu" (Liepkalni) sētā. Viņš kopa arī bites, pārdeva medu un vasku un acimredzot bija turīgs vīrs. 1824. gada vasaras nogalē nezināmi ļaundari nogalināja visu mežsarga ģimeni un nodedzināja mā-

Žanis Vitoliņš pieved malku pie ceļa. 70. gadi. A. Liepiņas foto.
TMNM 39545

jaš.¹¹ Tajā pat 1824. gadā nodegusi arī Rideļu muižas mežsargmāja “Čukņi”¹² (tagad “Ošnieki”).¹³

Ugunsnelaimes piedzīvotas ik pa laikam. 1826. gada vasara bija karsta un sausa, un Drivu purvā izcēlies ugunsgrēks. Engures mežkungs ar mežjunkuriem un mežsargiem uzsāka to dzēst, viņiem pievienojās apkārtnes ļaudis, un ugunsgrēku izdevās nodzēst. 1827. gada 1. decembrī nodegušas mežsarga mājas, ko bija uzcēlis divus gadus iepriekš amatā ieceltais Jaunzemju Jānis. Viņa 11 gadus vecā meitiņa Madliene izglābusi 3 mazos brālišus, bet visa manta gājusi bojā.¹⁵ 1828. gadā izdedzis mežs lielā platībā pie Lepsteskroga.¹⁶

Engures kroņa mežkungs fon Landenbergs iestājies par ezera nosusināšanu un uzrakstījis valdībai lūguma rakstu. 1824. gadā ģenerālgubernators atsūtījis kādu virsnieku noskaidrot situāciju,¹⁷ bet nekādi darbi netika uzsākti.

Gadījies arī pa kādam kuriozam. Laikraksta “Latviešu Avīzes” 1824. gada 1. maija numurā lasāms rakstiņš par kādu tikko Engures muižā darbā pieņemtu jaunu mežsargu, kurš ieķīlājis kāda roņu mednieka bisi un pats ar saimnieci braucis uz Rīgu pārdot malku.¹⁸

Mērsraga muižas nomnieks Johans Rēdlihs jau 19. gadsimta divdesmitajos gados saimniekiem devis zemi un mājas nomā. Viņš rūpē-

Virsmežzinis R. Zariņš (?).
Ap 1939. gadu. Ž. Berga foto.
TMNM 10764

jies arī par to, lai saimnieki gūtu papildus ienākumus no citām nodarbēm. Kroņa mežā saimniekiem ik gadus bija jāizcērt 100 asis malkas, jāizved un jānokrauj jūrmalā. Muiža par to samaksāja kroņa mežkungam. Pēc tam laivinieki, kam bija lielās laivas, malku varēja nopirkt un Rīgā pārdot, tā labi nopelnot.¹⁹

Kroņa mežkunga muiža atradās “Bērzos”.²⁰ 1831. gadā Engures kroņa mežkungs fon Landenbergs, apakšmežkungs Šmīzings (*Schmising*) un mežjunkurs Geide pēc Kurzemes oberforstmeistera (virsmežkunga) aicinājuma kopā ar 14 mežsargiem un citiem kroņa mežkungiem aprīļa sākumā devās uz leišu robežām cīnīties ar laupītājiem, kas bija apsēduši Liezeres apkārtni.²¹ Mežsargi bija iesaistīti arī Poļu-leišu dumpja novēršanā.²²

Par Engures mežsargiem nav pārāk daudz ziņu. Zināms, ka 1852. gada 17. februārī dzimis mežsarga palīga Kārļa Rozes un viņa sievas Edes dēls Vilhelms Ernsts,²³ bet 1859. gada 20. martā miris mežsargs, “Zepu” saimnieks un trīs bērnu tēvs Nikke Jurševics.²⁴ 1864. gada 15. oktobrī dzimis mežsarga, Engures “Zepu” saimnieka Indriķa Jurševica un viņa sievas Lizetes dēls Juliuss, kas savu vārdu ieguva no krusttēva, kroņa mežkunga Juliusa Vetberga,²⁵ savukārt 1867. gada 16. jūlijā tā paša mežsarga ģimenē dzimis otrs dēls, kuram dots vārds Kārlis.²⁶

19. gadsimta otrajā pusē celtas vairākas jaunas ēkas. Kroņa mežkunga māja “Bērzmuiža” (tagad “Bērzi”) celta 1870. gadā. Tajā pat gadā uzbūvēta arī kūts, klēts un ratnīca. Pēc astoņiem gadiem - 1878. gadā - uzbūvēta pirts, bet 1883. gadā - divi šķūņi.²⁷

Lai uzlabotu mežu, 1857. gadā ieviesa prasību katru gadu veikt meža atjaunošanas pasākumus, vākt koku sēklas un rakt grāvjus. Šī prasība bija obligāta valsts mežos un saistoša arī privāto muižu īpašniekiem. Engures pagastā - netālu no “Bērziem” - 19. gadsimta otrajā pusē ierīkoja čiekuru kalti, kura darbojās līdz 1978. gadam. Tā bijusi pirmā ražotne Latvijas teritorijā,²⁸ kurā žāvēja čiekurus un ieguva sēklas mežu atjaunošanai.

Privātās muižas savos mežos varēja rīkoties daudz brīvāk nekā valsts muižas. Katrā privātā muižā arī bija savs mežsargs. Zināms, ka 1786. gadā Rideļu muižas mežsargs bija kāds Veilands.²⁹ 1912. gadā Rideļu muižai piederēja 874 hektāri meža.³⁰ Rideļu muižas “Čukņos” dzīvoja mežsargs Zēbergs, kurš pats cēlies no senas mežsargu dzimtas. Viņa dēli latviskojuši uzvārdu uz Ezerkalns.³¹ Arī Rideļu muižas “Ģieti” bijusi sena mežsarga māja.³³

Ezermuiža, kas kopā ar rentes māju “Pēpas” bija pavisam 79 hektārus liela, līdz 1910. gadam piederēja pie Zentenes muižas un kalpoja kā Mežamuiža.³⁴ No 1910. gada tajā dzīvoja Rideļu muižas īpašnieks grāfs Aleksandrs fon Lambsdorfs.³⁵ Meža muiža atradās arī Plieņciemā tuvumā.³⁶

Ezermuižas ēkas bija celtas no koka un, izņemot dzīvojamo ēku, klātas ar niedru jumtiem. Sētā bija vienpadsmit ēkas: divas dzīvojamās ēkas, klēts un zirgu stallis vienā ēkā, cūku kūts, lopu kūts, kūts, pirts, smēde, rija un labības šķūnis.³⁷ Zināms, ka Ezermuižas kūts un ratnīcas ēka būvēta 1850. gadā, bet viena dzīvojamā ēka - 1870. gadā. Uz otras dzīvojamās ēkas redzami divi gadskaitļi: 1896 un 1903. Kūts būvēta 1911. gadā.³⁸

Līdz Pirmajam pasaules karam pastāvēja Tukuma kroņa mežsaimniecība,³⁹ kurā ietilpa arī lielākā daļa tagadējā Engures pagasta teritorijā esošo mežu.

Mežu saimniecība neatkarīgajā Latvijas valstī

Pirmā pasaules kara gados Engures pagasta meži bija krietni apostīti: bija daudz nozāģētu, bet nesavāktu koku, kas jau sāka bojāties. Viens no pirmajiem uzdevumiem bija atjaunot mežniecības un sameklēt mežsargus. 1918. gada 18. novembrī Liepmeža apejā jeb apgaitā sāka strādāt 31 gadu vecais mežsargs Vilis Gūtmanis, bet Bodnieka apgaitā atgriezās 44 gadus vecais Miķelis Erdmanis. Meža dienestā abi vīri bija jau kopš 1912. gada.⁴⁰

Lielinieku laikā - 1919. gada pirmajos trīs mēnešos - apriņķa komiteja organizēja malkas un kokmateriālu apzināšanu. Darbs palika neizdarīts, jo vācu landesvēra un ulmaniešu karaspēka uzbrukuma rezultātā lielinieku vara krita.⁴¹

Lai apsaimniekotu mežus, 1919. gada vasarā izveidoja Tukuma mežsaimniecību. 10. jūlijā Tukuma mežsaimniecības pārzinis sastādījis pārskatu, kurā raksturojis situāciju. Viņš atzina, ka puse mežsargu saimniecību ir nopostītas. Daži mežsargi, tai skaitā Miķelis Erdmanis, joprojām dzīvoja tranšējās.⁴² Tikai 1920. gada 1. oktobrī Grebja apgaitā sāka strādāt mežsargs Dāvids Jansons, bet Griķu apgaitā Otto Miezīts. Sausupa apgaitā mežsarga⁴³ joprojām nebija.

Jaunajā valstī bija jāveido jauna mežu kopšanas un apsaimniekošanas sistēma. 1921. gadā likvidēja Tukuma mežsaimniecību un izveidoja Tukuma mežniecību, kurā bija mežzinis, mežziņa palīgs, divi virsmežsargi, rakstvedis un 15 mežsargi. Jaunizveidotās mežniecības

kantoris atradās Engures pagasta “Bērzmuižā”.⁴⁵ 1923. gadā bija izveidota Tukuma virsmežniecība un par virsmežzini kļuva Ernests Blumbergs.⁴⁶ 1924. gada 16. janvārī Sausupu apgaitā beidzot sāka strādāt mežsargs. Tas bija Dāvida Jansona 17 gadus vecais dēls Kārlis.⁴⁷

Tukuma virsmežniecībā bija pieci iecirkņi un 33 apejas jeb mežsargu apgaitas. Kā jau minēts, Engure piederēja pie Tukuma virsmežniecības Valguma iecirkņa un Smārdes mežu novada, kurā bija piecas apgaitas: Griķu, Sausupu, Liepmeža, Grebja un Griķu.⁴⁸

Pastāvēja arī Engures valsts meža novads, bet tas ietvēra galvenokārt Talsu apriņķa mežus, kurā pavisam atradās sešas virsmežniecības: Slīteres, Talsu, Ugāles, Valdemārpils, Kandavas, kā arī Engures.⁴⁹ Interesanti, ka Engures virsmežniecībā ietilpa Nurmuižas, Mērsraga, Vandzenes, Upesgrīvas, Valgales un Ārlavas pagastu meži, bet neietilpa Engures pagasts. Acīmredzot šī neatbilstība radusies kroņa mežsaimniecību un apriņķu robežu regulēšanas rezultātā.

Engures virsmežniecība bija sadalīta 4 iecirkņos un 37 apgaitās.⁵⁰ 1926. gadā Engures meža novada 2. iecirkņa mežzinis Jostiņš piedalījās Engures muižas sadalīšanas procesā. Sakarā ar daudzajiem zemes pieprasījumiem Ābraģciema, Bērzciema, Engurciema, Ķesterciem

Meža stādīšanas talka Plieņciema apkārtnē. Ap 1932. gadu.
Fotogrāfs nezināms. TMNM 12203

Engures virsmežniecība bija sadalīta 4 iecirkņos un 37 apgaitās.⁵⁰ 1926. gadā Engures meža novada 2. iecirkņa mežzinis Jostiņš piedalījās Engures muižas sadalīšanas procesā. Sakarā ar daudzajiem zemes pieprasījumiem Ābragciema, Bērziema, Engurciema, Ķesterciema un Pliņciema iedzīvotājiem mēriti piegriezumi - slapjās pļavas pie ezera, kā arī pļavas no valsts meža zemes.⁵¹

Pliņciemā esošās Engures Mežamuižas platība bija 167 hektāri. Agrārās reformas laikā bija paredzēts to sadalīt 20 zvejnieku saimniecībās un 7 amatnieku gabalos. Bija ieprojektēti arī 12 piegriezumi mazzemniekiem, 3 gabali sabiedriskām vajadzībām, viens - valsts vajadzībām un 13 vasarnīcu gabali.⁵² Reformas laikā notika arī zemju apmaiņa starp Pliņciema zemniekiem un valsts meža zemēm.⁵³

Sadalīja arī Bērzmuižu, kuras platība bija nedaudz vairāk par 73 hektāriem. 1926. gada 16. septembrī Centrālā Zemes ierīcības komisija pieņēmusi lēmumu to sadalīt, izveidojot vienu 22,5 hektāru lielu jaunsaimniecību, bet valsts rīcībā atstājot trīs zemes gabalus un vienu rentes māju 16 ha platībā, kā arī pļavas, ko sadalīja 9 starpgabalos.⁵⁴

Agrārās reformas laikā Zentenes Mežamuižas (tagad "Ezermuižas") un Rideļu muižas zemes (aptuveni 500 hektāru kopplatībā) sadalītas 194 mazos gabalos, tai skaitā 4 zvejnieku saimniecībās, 39 pļavu gabalos, 115 starpgabalos; piešķirts arī 41 piegriezums zvejnieku saimniecībām⁵⁵ utt. Agrārās reformas procesā Ezermuižā iedalīja dienesta zemes mežsargam un virsmežsargam, un izveidoja arī vienu amatnieka zemes gabalu. Valsts meža fondā atstāja arī trīs nelielus zemes gabalus pļāvām.⁵⁶

Mazākās saimniecībās tika sadalītas arī vecās mežsargmājas, katram mežsargam iedalot dienesta zemi. Piemēram, 1928. gadā divās daļās sadalīta "Celmu" saimniecība Engurē: iemērīta mežsarga zeme 7,4 hektāru platībā un rentes māja 23,9 hektāru platībā;⁵⁷ "Cukuriņi"⁵⁸ - mežsargmājas Zentenes pagastā Engures valsts meža novadā - 1926. gadā sadalītas divās mežsarga dienesta zemēs.⁵⁹ Saimniecībā bija 1824. gadā celta klēts un divas 1860. gadā celtas ēkas: dzīvojamā ēka un ratnīca.⁶⁰ Piecās jaunsaimniecībās sadalīja "Lugu" mežsargmāju Ķesterciemā.⁶¹

Mežus centās saglabāt valsts īpašumā un Agrārās reformas laikā jaunsaimniecībās nedalīt. Tomēr atsevišķos gadījumos tika noapaļotas valsts mežu robežas, mainot savrupgabalus vai servitūta zemes pret citām. Engures pagasts prasīja Centrālajai Zemes ierīcības komisijai dot zvejniekiem piegriezumus valsts zemē.⁶² Lūgums tika ievērots,

un daudzi zvejnieku zemes gabali apmainīti pret zemi valsts fondā. Piemēram, “Brožu” māju saimnieks Pēteris Ermansons 1937. gadā lūdzis apmainīt viņam piederošo starpgabalu pret līdzvērtīgu valsts mežā pie “Brožu” māju robežām.⁶³ 1939. gadā Zemkopības ministrijas Zemes ierīcības departamenta Mērniecības daļas mērnieks Ansis Vilciņš risināja zemes gabalu apmaiņas lietu.⁶⁴

Mežniecībām bija jānodrošina ne tikai mežu sargāšana, kopšana un atjaunošana, bet arī jārada medību iespējas medību kolektīviem. 1920. gada 16. aprīlī noslēgts līgums starp Mežu departamentu un Rīgas mednieku biedrību par medību tiesību izmantošanu šajā gadā. Līgumā noteikts, ka atļauts nomedīt 25 stirnu bukus un sikos un plēsīgos zvērus; medībās drīkst piedalīties ne vairāk kā 15 mednieki, izmantojot 2 suņus zaķu un 3 suņus āpšu medībās.⁶⁵

Pirms medībām biedrība saskaņoja medību vietas ar mežniecības pārzini. Piemēram, 1920. gada novembrī un decembrī medīja visās Tukuma virsmežniecības Valguma iecirkņa apgaitās: Griķa jeb Rutka, Sausupu, Bodnieka, Liepmeža un Grebja.⁶⁶ Medību tiesības jūras krastā piederēja zemes īpašniekam, un medības notika saskaņā ar medību noteikumiem.⁶⁷

1928. un 1929. gadā notika mežu sistēmas reforma, kuras rezultātā likvidēja Tukuma virsmežniecību un mainīja mežsargu apgaitu robežas.⁶⁸ Šajā laikā virsmežniecības kantori pārcēla uz Kaivi, bet “Bērzos” palika tikai Engures mežniecība.⁶⁹

Trīsdesmitajos gados notika mežsargu paaudžu maiņa. 1932. gadā Bodnieku apgaitā sāka strādāt Miķeļa Erdmaņa dēls Krišs Erdmanis, bet 1934. gadā Liepnieku apejā - Tāmulaitis Ūto.⁷⁰

Virsmežniecība iznomāja meža pļavas ar noteikumu, ka tās jāuzlabo. Nomnieks zaudēja iemaksāto drošības naudu, ja līgtais nebija

Priežu un bērzu kultūru stādījums vienlaidus arumā. 1972. gads.
A. Liepiņas foto. TMNM 39542

pildīts. Tā gāja Kārlim Dullem⁷¹ un Jēkabam Meijeram no Apšucie-
ma, kas līdz 1929. gadam nomāja Garo pļavu, bet nebija to kopuši.⁷²
Ganības piešķīra tikai Ķesterciema saimniekiem, pārējiem zvejnie-
kiem atļāva lopus ganīt valsts mežā, bet par to attiecīgi bija jāmaksā.⁷³

1935. gadā Engurē atradās Vecmoku virsmežniecības 2. iecirknis.
Nomainījās mežziņi. Jostiņa⁷⁴ vietā sāka strādāt Laksis.⁷⁵ 1936. gada
15. aprīlī Zemkopības ministrijas Mežu departamenta Mežniecības
daļas Tehniskā sekcija izsūtīja apkārtrakstu visiem virsmežziņiem un
mežziņiem un uzdeva labiekārtot mežsargmājas un “izdaļot” to ap-
kārtņi. Mežziņiem un mežsargiem bija jāveic ēku sīkie remonts, jā-
veido dzīvžogi vai pītie egļu žogi, jārūpējas par pirtiņas un malkas
šķūņa būvi, kā arī jāierīko augļu dārzi un jālabiekārto pagalmi. Ap-
kārtņrakstā bija doti norādījumi arī par to, kā ierīkot pagalmu drenāžu
un uzstādīt karoga mastu.⁷⁶ Visas mežsargmājas arī tika iekārtotas
saskaņā ar šī apkārtraksta prasībām. Engures mežniecības kantoris,
kas atradās “Bērzos”, bija viena no apkārtņes skaistākajām sētām.

1939. gada oktobrī par Vecmoku virsmežniecības virsmežziņi strā-
dāja R. Zariņš, bet par darbvedi-grāmatvedi - J. Mēness.⁷⁷ Virsmež-
sargs bija Jānis Lazdiņš un dzīvoja Engures “Jūrskola”, mežsargi -
Fricis Krūmiņš “Bērziņos” un Paulis Kalnozols “Lugās”. Viņiem, tā-
pat kā 29. Kuģnieku apejas jeb apgaitas mežsargam Georgam Saldūk-
snim, piešķirtas papildus petrolejas devas.⁷⁸

Par mežsarga palīgu, brāķeri un meža ugunsdzēsības stacijas priekš-
nieku strādāja Žanis Ošnieks (1911-1986). 1937. gadā viņš salaulājās
ar “Čukņu” saimnieka meitu Martu Ezerkalnu (1918-1987).⁷⁹ Uguns-
līnijas mežā raka Kristaps Rozenšteins. Viņš arī dežurēja lielajā uguns-
dzēsības tornī, kas atradās pie Talsu-Jūrmalas lielceļa.⁸⁰

Trīsdesmito gadu beigās par Engures mežziņi strādāja Jānis Kronī-
tis, kas bija pazīstams ar rakstnieku Vili Lāci. Viņa kundze ar dēliem
pie Kronīšiem nodzīvoja visu 1940. gada vasaru.⁸¹ 1940. gada jūlijā
Vilis Lācis kļuva par Padomju Latvijas valdības iekšlietu ministru, bet
J. Kronītis - par Padomju Latvijas Saeimas deputātu. Viņa vietā par
mežziņi sāka strādāt Pūce, bet par mežsargu - Žanis Ošnieks.

1944. gada rudenī, izveidojoties tā saucamajam Kurzemes katlam,
Engures mežniecības telpas “Bērzos” bija jāatbrīvo vācu armijas va-
jadzībām. Mežniecība pārcēlās uz “Čukņu” mežsargmāju. Zināms,
ka 1944. un 1945. gadā par mežziņi strādāja Mārtiņš Zemītis.

Savukārt Zentenes mežniecības centrs pirms Otrā pasaules kara
atrada Talsu apriņķa Zentenes pagasta “Čukuriņos”. Par mežziņiem

Zentenes mežniecībā strādāja Mauriņš, Rožkalns un Aldonis Ezerkalns, kas iepriekš bija Jaunpļavu apgaitas mežsargs. Otrā pasaules kara pēdējā ziemā mežniecību pārcēla uz Zentenes pagasta Dumpietī.

Robeža starp Engures un Zentenes mežniecībām bija nosprausta pa Rideļu upīti. Engures mežniecības teritorijā ietilpa Rideļu, Ģietu, Bērzu, Engures, Bērziema mežsargu apgaitas, bet Zentenes mežniecībā - Silu, Jaunpļavu, Ezernieku, Dumpietes un Jēču apgaitas.⁸²

Engures meža iecirknis - mežniecība padomju gados

1945. gadā mežniecības reorganizēja. Engures mežniecībai pievienoja Zentenes mežniecību, un par jaunās Engures mežniecības centru kļuva Zentenes pagasta "Ezernieki" (tagad Ezermuiža). Par mežzini strādāja Aldonis Ezerkalns, par palīgu - Žanis Ošnieks. Pēc A. Ezerkalna pārceļšanas uz Kandavas mežniecību 1951. gadā par mežzini kļuva Alfrēds Matisons, bet par viņa palīgu - Aizupes meža tehnikuma absolvents Žanis Liepiņš.⁸³ Ž. Ošnieks turpināja strādāt par meža tehniķi.

Strādāt mežā nebija viegli. Cilvēku un tehnikas trūkuma dēļ nebija iespējams izpildīt meža izstrādes normas, tādēļ bieži mežniecības vadība saņēma aizrādījumus. 1953. gadā plāna rādītāji beidzot tika izpildīti.⁸⁴ Turpmākajos gados darbs veicās arvien labāk.

1956. gada 16. janvārī notika izmaiņas mežniecības vadībā. Ž. Liepiņu iecēla par mežzini, bet Daumantu Mētriņu - par viņa palīgu.⁸⁵ 1957. gadā notika LPSR mežu apsaimniekošanas sistēmas kārtējā re-

Meža stādīšana vienlaidu arumā. 70. gadu sākums. A. Liepiņas foto. TMNM 39543

organizācija: apvienoja Mežrūpniecības ministriju ar Lauksaimniecības ministrijas Mežsaimniecības galveno pārvaldi un izveidoja Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministriju. 1957. gada 1. jūlijā izveidoja Tukuma mežrūpsaimniecību (MRS). Mežniecības pārveidoja par mežsaimniecībām jeb meža izstrādes iecirkņiem. Tukuma MRS bija 8 mežsaimniecības: Engures, Sēmes, Tukuma, Valguma, Kandavas, Matkules, Vānes un Grenču, kuru uzdevums bija nodrošināt mežu aizsardzību un atjaunošanu, kā arī veikt meža izstrādi.⁸⁶ Sarunvalodā joprojām lietoja mežniecību nosaukumus, mežsaimniecības jeb meža izstrādes iecirkņu nosaukumus lietoja tikai dokumentos.

Tukuma MRS galvenais mežzinis bija P. Audze. 1958. gada 25. maijā galvenā mežziņa amatā stājās Milda Rudzīte. Pēc reorganizācijas Engures mežniecības mežzinis Ž. Liepiņš kļuva par Engures meža izstrādes iecirkņa priekšnieku. Par viņa palīgu sāka strādāt Latvijas Lauksaimniecības Akadēmijas Mežsaimniecības fakultātes absolvents Bruno Ruņģis. 1959. gadā likvidēja arī mežsargu apgaitas un nodibināja meža meistarū - tehniķu iecirkņus.⁸⁷ Turpmāk mežsargus sauca par meža tehniķiem.

Engures mežsaimniecība arvien bijusi labāko vidū. 1958. gadā Lielās Oktobra Sociālistiskās revolūcijas gadadienas svinībās apbal-

Tukuma MRS plaša patēriņa ceha kokzāģētava "Ezerniekos". 70. gadi.
A. Ruņģa (?) foto. TMNM 39559/2

voja sociālistiskās sacensības uzvarētāju - Engures iecirkni, kas Ž. Liepiņa vadībā gada plānu bija izpildījis pirms termiņa. Arī 1962. gadā Engures iecirknis uzvarēja tā sauktajā pirmsoktobra sacensībā, un rajona laikraksta "Komunisma Rīts" 74. numurā slavēti labākie darba darītāji: Ž. Miezišs, D. Bogdanovs, H. Voldemārs, R. Meinlands, F. Garkulis un A. Tensons.⁸⁸ Sešdesmitajos gados mežizstrādes rādītāji pieauga, un nozare nesa peļņu, bet meža stādīšana stādu trūkuma dēļ nesa zaudējumus.⁸⁹

1960. gadā izveidoja kokzāģētavu, kuru vadīja Kārlis Bite.⁹⁰ 1964. gadā strādāja aptuveni 100 darbinieki. Tās darbu vadīja iecirkņa priekšnieks - mežzinis Žanis Liepiņš, mežziņa palīgs bija Bruno Ruņģis, grāmatvede - Ārija Bite un rēķinvede - Īnta Elstiņa. Mežniecībā bija desmit meža tehniķi: Jānis Bērzkalns, Ernests Kāposts, Jēkabs Kuklis, Kārlis Lauva, Žanis Ošnieks, Fricis Ozoliņš, Paulis Pāvilsons, Jānis Purnis, Līna Putekle un Kārlis Riekstiņš. Kokapstrādes procesu organizēja ceha meistars Kārlis Bite un gatera vadītājs Alfons Andersons.⁹¹

Engures mežsaimniecība joprojām bija viena no labākajām republikā. Piemēram, 1964. gada 3. ceturksnī tā kārtējo reizi izcīnīja 1. vietu republikāniskajā sociālistiskajā sacensībā. Par labu darbu prēmēts Engures mežniecības motorzāģa vadītājs Johans Silkalns, atzartājs Haralds Citners, piededējs Valentīns Putnieks.⁹²

1965. gada 8. janvārī Tukuma MRS Strādnieku komiteja piešķīra Komunistiskās darba brigādes nosaukumu trim Engures mežsaimniecības kompleksajām brigādēm (brigadierī Johans Silkalns, Ārijs Ādģēris un Žanis Vītoļiņš). Tajā pat sēdē Komunistiskā darba trieciennieka nosaukumu piešķīra Engures meža iecirkņa - mežniecības strādniekiem: J. Silkalnam, H. Citneram, V. Putniekam, A. Ādģērim, Aleksandram Meijeram, Ž. Vītoļiņam un meža meistaram-tehniķim P. Pāvilonam.⁹³ Rūpējoties par saviem darbiniekiem, 1963. gadā mežniecības vadība panāca Engures pasta atbalsta punkta "Mežniecība" izveidi. Pasta mašīna ik rītu pieveda jaunākos preses izdevumus un savāca pasta sūtījumus. Darbinieki varēja uz vietas mežniecībā iegādāties arī aploksnes un pastmarkas.⁹⁴

1969. gada 1. janvārī uz Engures un Tukuma meža materiālu krautuves, Matkules zāģētavu un Kaives galdniecības bāzes izveidoja pastāvīgu ražošanas vienību - Tukuma mežrūpsaimniecības (MRS) plaša patēriņa preču cehu un par tā priekšnieku iecēla Arnoldu Hofmani

(1900-2006). Līdz ar to notika kārtējā reorganizācija, kuras gaitā ražotnes atdalīja no mežsaimniecībām. Engures zāģētavu atdalīja no Engures meža izstrādes iecirkņa- mežniecības.⁹⁵ Zāģētava gatavoja izejmateriālus plašam produkcijas sortimentam: jumta dēļiņus, mucu dēļiņus, taras dēļiņus, apmetuma skaliņus un grozu skalus. Almas Kāpostas vadītā taras dēļiņu brigāde bija viena no labākajām Tukuma MRS.⁹⁶

1969. gada 2. novembrī⁹⁷ Latvijas teritorijā plosījās stipra vētra. Engures mežniecībā bija ļoti lieli mežu postījumi. Novembrī mežniecība bija izpildījusi meža materiālu izvešanas un sagatavošanas plānu par 150%.⁹⁸ Vējgāzes nespēja likvidēt pašu spēkiem, darbs atradās arī tā sauktajām gučuļu brigādēm, kas ieradās darbā no Rietumukrainas kolhoziem. Engures mežniecības 1971. gada 6. augusta darbinieku sapulcē, kurā piedalījās arī Tukuma MRS direktora vietniece Milda Rudzīte, pārrunāja vējgāžu izstrādāšanas tehnoloģijas. Žanis Liepiņš lūdzta vadību norīkot papildus riteņtraktorus, lai “izbēgtu no augošo koku bojāšanās”.⁹⁹

Mežniecības darba stilu un kvalitāti noteica tās ilggadējais vadītājs Žanis Liepiņš, kurš mežziņa amatā nostrādāja 18 gadus, bet pavisam Engures mežniecībā - 25 gadus. Mežzinim jeb meža izstrādes iecir-

Engures meža izstrādes iecirkņa labākais kokvedēja automašīnas ZIL-130 vadītājs Fricis Grinbergs krauj kokmateriālu kravu, velkot ar trosēm. 70. gadi. A. Liepiņas foto. TMNM 39548

ķņa priekšniekam bija jānodrošina gan meža izstrāde arvien pieaugošā apjomā atbilstoši plāniem, gan arī mežu atjaunošana, kopšana un meliorācija. Kā vienu no nozīmīgākajiem var pieminēt viņa projektēto jauno ceļu no Kalnupēm līdz Engurei 8 kilometru garumā.¹⁰⁰ Ar tā izbūvēšanu Ezernieki, kur atradās mežniecības kantoris un krautuve, kļuva viegli sasniedzami gan no Jūrmalas-Talsu šosejas, gan no Engures puses. Ceļš nodrošināja arī labāku komunikāciju Engures ciema teritorijā.

1974. gadā Žanis Liepiņš izveidoja Latvijas Lauksaimniecības Akadēmijas Mācību un pētījumu mežsaimniecības Engures iecirkni un vadīja to 20 gadus, izbūvēja studentu sporta nometni, vasaras tipa konferenču zāli un atpūtas bāzi pasniedzējiem.¹⁰¹

1974. gadā Engures meža izstrādes iecirkņa - mežniecības platība bija ap 12000 ha. Tā joprojām bija sadalīta 10 meža meistarų iecirkņos: Bērziema, Engures, Jaunplāvu, Jēču, Dumpietes, Silu, Ģietu, Ezernieku, Rideļu un Bērzu.¹⁰² Par mežzini strādāja Bruno Ruņģis, par viņa vietnieci - Anna Liepiņa, kura bija beigusi Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju (tagad - Latvijas Lauksaimniecības Universitāte). Viņas diplomdarba tēma "Priežu kultūru ierīkošana vienlaidus degumos" bija ļoti aktuāla Engures mežniecībā, kur ik vasaru plosījās ugunsgrēki, izpostot ievērojamas mežu platības. Ja uguns iemetās priežu vainagos, tā izplatījās ar milzīgu ātrumu. Tādos gadījumos uguni varēja apturēt tikai lapu koku audzes.

A. Liepiņa attīstīja mežziņa Jāņa Kronīša idejas, ko viņš bija sācis realizēt Engurē trīsdesmito gadu beigās. Atkārtotajos degumos izlauza celmus, uzara zemi un pamišus stādīja priežu un bērzu kultūru joslas. Priedes viegli uzliesmo, bet bērzi ar savām lapām uguni varētu aizturēt.

1975. gadā Tukuma MRS pievienota Talsu MRS, un līdz ar to Engures meža iecirkni - mežniecību iekļāva Talsu MRS sastāvā.¹⁰³ Engures mežniecības teritoriju palielināja, pievienojot daļu no Mērsraga mežniecības. Reorganizācijas rezultātā samazināja mežsargu skaitu un palielināja viņu apgaitu platību.

1975. un 1976. gadā mežziņa pienākumus veica Juris Lagzdiņš, bet 1977. gadā par Engures mežniecības mežzini sāka strādāt Andris Kapustāns.¹⁰⁴ Mežziņa pienākumos ietilpa mežu apsaimniekošana, izstrāde, apmežošana un medību organizēšana. Bija jāpilda uzliktie plāni un termiņi, jāsarģā meži no izlaupišanas un degšanas. Engures mežniecībā darbojās Baltijas kara apgabalā mednieku kolektīvs.

Septiņdesmito gadu beigās mežistrādē ieviesa jaunas tehnoloģijas, kas veidotas uz vairākoperāciju meža traktora (forvardera) bāzes, kā rezultātā samazinājās koksnes zudumi, varēja atteikties no roku darba. Talsu MRS iegādājās arī KAMAZ markas automašīnas ar automatizētu kokmateriālu iekraušanas un izkraušanas mehānismu. Tā rezultātā pieauga mežu izstrādes tempi un aktualizējās mežu stādīšanas un kopšanas jautājumi.

1989. gadā atkal atjaunoja Tukuma MRS, 1991. gadā - virsmežniecības. Atjaunoto Engures mežniecību iekļāva Tukuma virsmežniecībā.¹⁰⁵

Īpašumu denacionalizācijas procesa laikā daļa mežu atdota to bijušajiem īpašniekiem vai viņu mantiniekiem. Līdz ar to kļuva aktuāli mežu apsaimniekošanas un kopšanas jautājumi.¹⁰⁶

Engures mežniecība mūsdienās

1999. gada nogalē sākās kārtējā reorganizācija. Tās rezultātā Engures mežniecības teritorijā nonāca visas Engures un Zentenes pagastu meža zemes un mežniecības robežas nosprauda pa pagastu robežām. Mainījās arī mežniecības funkcijas. Turpmāk Valsts Meža dienests, kura pakļautībā atradās mežniecības, veica kontroles funkcijas savā pārraugāmajā teritorijā un sniedza konsultācijas meža īpašniekiem, veica medību kontroli un nodrošināja meža uguns

Krautne mežā pie Engures ezera. 2007. gada 23. marts. L. Nagliņa foto.

apsardzību. Mežniecības vairs nenodarbojās ar mežistrādes jautājumiem.

2000. gada sākumā nodibināja akciju sabiedrību “Latvijas valsts meži” un izveidoja Valsts Meža dienestu. Turpmākajos gados notika mežniecību apvienošana. 2005. gada nogalē Engures mežniecībai pievienoja daļu no likvidētās Kaives mežniecības. Kopš tā laika mežniecībā ietilpst ne tikai Engures un Zentenes, bet arī Sēmes pagasta meži.¹⁰⁷ Engures mežniecību vada mežzinis Jānis Rosickis. Mežniecībā strādā divi mežziņa vietnieki un pieci mežsargi. Kopējā Engures pagasta mežu platība ir 7 591 ha, no tiem 6 363 ha - valsts meži.¹⁰⁸

Savukārt 2006. gada nogalē izveidoja Ziemeļkurzemes virsmežniecību, iekļaujot tajā likvidētās Tukuma, Talsu un Ventspils virsmežniecības.

1. Strods H. Latvijas mežu politika un vēsture.//Krāj. Latvijas mežu vēsture. Sast. H. Strods. Pasaules dabas fonds, 1999, 28. lpp.
2. Turpat, 33. lpp.
3. Turpat, 36. lpp.
4. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 34. lpp.
5. Jakovleva M. Engures Dzelzšmanufaktūras darbība 17. - 18. gadsimtā.// Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, nr. 1, R., Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, 54. lpp.
6. Strods H., 41. lpp.
7. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 17. lpp.
8. Zubova Erna J. P. Brandt un Engures hronika. 1766-1835. 24. lpp. TMNM Za nr. 1651
9. Turpat, 26. lpp.
10. Turpat, 78. lpp.
11. Latviešu Avīzes, nr. 36, 1824. gada 7. septembris
12. Latviešu Avīzes, nr. 22, 1824. gada 29. maijs
13. Turpat, 147. lpp.
14. Latviešu Avīzes, nr. 33, 1826. gada 19. augusts
15. Latviešu Avīzes, nr. 6, 1827. gada 10. februāris
16. Latviešu Avīzes, nr. 39, 1826. gada 29. augusts
17. Latviešu Avīzes, nr. 3, 1824. gada 17. janvāris
18. Latviešu Avīzes, nr. 18, 1824. gada 1. maijs
19. Latviešu Avīzes, nr. 35, 1829. gada 29. augusts
20. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1606. lieta, 8. lpp.
21. Latviešu Avīzes, nr. 16, 1831. gada 16. aprīlis
22. Latviešu Avīzes, nr. 20, 1831. gada 14. maijs
23. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 596. lieta, 414. lpp.
24. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 596. lieta, 283. lpp.
25. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 596. lieta, 273. lpp.
26. LVVA, 235. fonds, 2. apraksts, 596. lieta, 111. lpp.
27. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. Nedatēta.
28. Rusmanis S., Viks I. Kurzeme. R., Latvijas enciklopēdija, 1993, 186. lpp.
29. Dišlere I. Rideļi iedzīvotāji 18. gadsimtā, 76. lpp.
30. Dišlere I. Rideļi Krievijas impērijas Kurzemes guberņā.// Rakstu krāj. Toreiz Rideļos. Talsi, A. Pelēča lasītava, 2004, 83. lpp.
31. Kristone R. Senie Rideļnieki.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos. Talsi, A. Pelēča lasītava, 2004, 108. lpp.
32. Turpat, 147. lpp.
33. LVVA, 1679. fonds, 171. apraksts, 1651. lieta, 55. lpp.
34. LVVA, 1679. fonds, 177. apraksts, 1651. lieta, 109. lpp.
35. Dišlere I. Rideļi Krievijas impērijas Kurzemes guberņā, 82. lpp.
36. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 155. lpp.
37. LVVA, 1679. fonds, 177. apraksts, 1651. lieta, 111. lpp.
38. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. Nedatēta.
39. LVVA, 1679. fonds, 1. apraksts, 25. lieta, 2. lpp.
40. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 1-3. lpp.
41. Jūrmalnieka J. atmiņas. PVA, 35. fonds, 12. apraksts, 334. lieta, 62. lpp.
42. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 25. lieta, 1-3. lpp.
43. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 1-3. lpp.
44. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 29. lieta, 40-43. lpp.
45. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. Nedatēta.
46. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 31. lieta, 133-134. lpp.
47. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 1-3. lpp.
48. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 1-3. lpp.
49. Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. 1. daļa. R., Talsu un Tukuma studentu biedrības izdevums, 1935-1937, 84. lpp.
50. Konversācijas vārdnīca. 4. sēj. R., 1929/1939, 7352. sleja
51. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1602. lieta, 72. lpp.
52. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 155. lpp.
53. Turpat, 190. lpp.
54. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1606. lieta, 8. lpp.
55. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 211. lpp.
56. LVVA, 1679. fonds, 177. apraksts, 1651. lieta, 114. lpp.
57. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 644. lpp.
58. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 183. lpp.
59. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1609. lieta, 21. lpp.
60. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. Nedatēta.
61. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 515. lpp.
62. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 283. lpp.
63. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1609. lieta, 6. lpp.
64. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1609. lieta, 3. lpp.
65. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 152. lieta, 4. lpp.
66. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 152. lieta, 15-18. lpp.
67. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 152. lieta, 21. lpp.
68. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 36. lieta, 109-113. lpp.
69. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. Nedatēta.
70. LVVA, 3663. fonds, 3. apraksts, 43. lieta, 17-19. lpp.
71. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 158. lieta, 405. lpp.
72. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 158. lieta, 219. lpp.
73. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 283. lpp.

74. Liepiņa A. Engures mežniecība. Piezīmju burtnīca. Nedatēta.
75. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astoņgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9077
76. LVVA, 3663. fonds, 1. apraksts, 23. lieta, 5. lpp.
77. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1609. lieta, 16. lpp.
78. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 103.-104. lpp.
79. Kristone R. Senie rideļnieki.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos. Talsi, A. Peleča lasītava, 2004, 147. lpp.
80. Feldberga A. Rozenšteini.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos. Talsi, A. Peleča lasītava, 2004, 175. lpp.
81. Kristone R. Rideļnieki pagasta administrācijā.//Rakstu krāj. Toreiz Rideļos., 62. lpp.
82. Liepiņas A. stāstījums. 1974. gada 25. jūnijs. TMNM Za nr. 762
83. Turpat.
84. Rumbēna A. Tukuma Mežrūpsaimniecības organizatoriskā un saimnieciskā darba pārskats. 1945-1975. Manuskripts. Tukuma muzejs, 1988, 3. lpp. TMNM Za nr. 521
85. Liepiņas A. stāstījums. 1974. gada 25. jūnijs. TMNM Za nr. 762
86. Rumbēna A., 2. lpp.
87. Liepiņas A. stāstījums. 1974. gada 25. jūnijs. TMNM Za nr. 762
88. Rumbēna A., 12. lpp.
89. Rumbēna A., 4. lpp.
90. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. Nedatēta.
91. Tukuma MRS Arod biedrības biedru uzskaites grāmata. 1963-1964. 10.-17. lpp. TMNM 22144
92. Tukuma MRS Strādnieku komitejas sēžu protokolu grāmata. 1964-1967. 1., 2. lpp. TMNM 22141
93. Turpat, 10. lpp.
94. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astoņgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113
95. Liepiņas A. stāstījums. 1974. gada 25. jūnijs. TMNM Za nr. 762
96. Tukuma MRS Mežniecību arodgrupu protokoli. 1969-1971. 120. lpp. TMNM 22146
97. Apšuciema kulturālā izausme padomju varas gados. Albums. 1973. TMNM 9076
98. Turpat, 100. lpp.
99. Turpat, 23. lpp.
100. Kristone R. Senie rideļnieki, 147. lpp.
101. Turpat.
102. Liepiņas A. stāstījums. 1974. gada 25. jūnijs. TMNM Za nr. 762
103. Rumbēna A., 2. lpp.
104. Liepiņas A. stāstījums. 2007. gada 4. septembris.
105. Liepiņas A. stāstījums. 2007. gada 4. septembris.
106. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 757. lieta, 4. lpp.
107. Rosicka J. stāstījums. 2007. gada 9. novembris.
108. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007

Uguns novērošanas tornis Rideļos. Koka konstrukcijas būvētas 1946. un 1947. gadā. 70.gadi. A. Liepiņas foto. TMNM 39550

EKONOMISKĀ VIDE

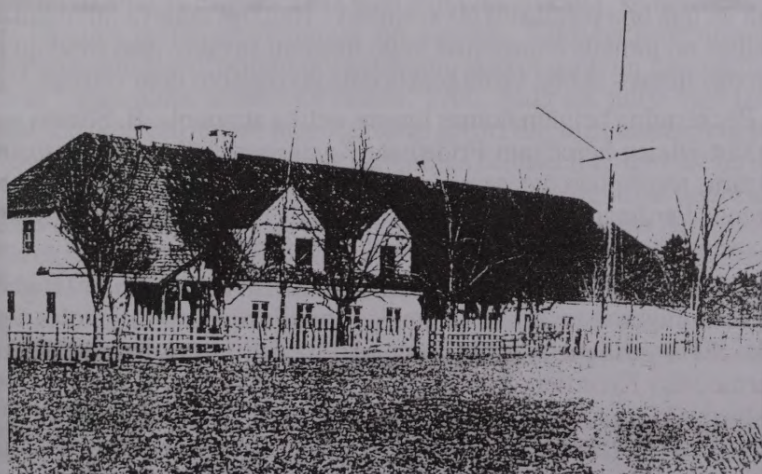
Engures muiža

Engures muiža - hercogistes saimnieciskais centrs

Engures nosaukums vairāk saistās ar zvejniekiemu un ezeru. Mazāk zināma ir Engures muiža. Engure pirmo reizi minēta 1245. gada 9. februāra līgumā, kas noslēgts starp Vācu ordeņa mestra vietnieku Sainas Eberhardu un Kursas bīskapu Heinrihu par iegūto zemju sadalīšanu Kursā un trīs Vanemas valsts ezeru - Kaņiera, Engures un Usmas - koplietošanu.¹

Engure un arī Plieņciems kā apdzīvota vieta minēta hercoga Gotharda Ketlera 1567. gada 28. februārī parakstītajā recesā, kas paredzēja jaunu baznīcu celšanu.² Engures ciems un neliela osta atradās pie Engures upes ietekas jūrā. Osta esot uzskatīta par Rīgas konkurenti un vairākkārt postīta karos.

Kurzemes un Zemgales hercogistes laikā Engure piederēja pie Kandavas pilskunga novada. Tiek uzskatīts, ka Engure sākusi attīstī-

Jūrskolas vajadzībām piemērotā Engures muižas ēka. 1910. gads.
Fotogrāfs nezināms.

ties pēc 1652. gada, kad Engures muiža nonāca Kurzemes un Zemgales hercoga īpašumā un kļuva par vienu no Kurzemes hercoga manufaktūru centriem. Tās izdevīgā atrašanās vieta un pieejamie dabas resursi - purvs, meži, kā arī Engures upe un pieeja jūrai - bija par iemeslu strīdam starp hercogu Jēkabu (1642-1682) un muižnieku Karlu fon Altenbokumu. Lieta skatīta laikā no 1649. līdz 1652. gadam un izlemta par labu hercogam.³

Engurē izveidoja vienu no Kurzemes un Zemgales hercogistes labākajiem dzelzāmuriem jeb dzelzs cepļiem, kura produkciju, sākot no 1680. gada, eksportēja uz Holandi un Vāciju,⁴ kā arī naudas un enkuru kaltuvi, naglu kaltuvi, lielgabalu lietuvi, zvanu lietuvi, virpotavu, zāģētavu, mucenieku darbnīcu, salpetra vārtavu, maltuvi un kuģu būvētavu.⁵

1684. gadā Engures muižas pārvaldnieks bija Gerhards Eberhards fon Mirbahs. Viņš nepārtraukti konfliktēja ar muižas rakstvedi Johanu Panceru, kuram it kā bija jākontrolē manufaktūras darbība. Lai konfliktus novērstu, hercogs iecēla īpašu inspektoru. 1688. gadā pēc domnas inspektora H. Fahta nāves Engures manufaktūras direktora pienākumus uzņēmās Bengts Štrems, kurš vadīja arī Baldones manufaktūras darbu.⁶

Hercogs Frīdrihs Kazimīrs (1682-1698) viņam iznomāja dzelzs cepļi un arī Engures muižu uz četriem gadiem. Muižas zeme bija 12 arkļus liela un tajā bija pierakstīti 60 zvejnieki.⁷ Hercogs nodeva Štremam arī tiesības no jūrmalā strandējuša kuģa mantām savākt vienu trešdaļu no hercoga tiesas - tā bija viena piektā daļa no izglābto lietu vērtības.⁸

Pēc termiņa beigām nomas līgums netika atjaunots. B. Štrems vairākkārt izteica hercogam Frīdriham Kazimīram vēlmi nomāt manufaktūru, tomēr hercogs tam nepiekrita. Tikai 1698. gada septembrī hercogs Ferdinands (1698-1709, 1711-1737) noslēdza nomas līgumu uz sešiem gadiem, un tas tika vairākkārt pagarināts.⁹

1710. gadā izcēlās mēris. Tā laikā B. Štrems mira. Ap 1711. gadu par manufaktūras un līdz ar to muižas nomnieku kļuva Reinholds Valters. 1719. gadā par muižas nomnieku uz četriem gadiem kļuva kamermeistars Kristofers Rommels. Viņš mira 1721. gadā, un viņa dzīvesbiedre Marija Rommela pēc gada atteicās no nomas tiesībām. 1722. gada 12. augustā hercogs Ferdinands muižu iznomāja Rīgas varkalim Frīdriham Cīferam.¹⁰ Tā kā Cīfers saistības nepildīja, viņu arestēja un 1728. gada 10. decembrī manufaktūra un arī muiža nodota nomā Frīdriham Vilhelmam fon Felkerzāmam, bet pēc tā nāves viņa dēlam -

Johanam Ernestam fon Felkerzāmam. 1730. gada 24. augustā viņš atteicās no nomas, jo saprata, ka gaidāms ilgstošs tiesas process ar Ciferu. Turpmākos astoņus gadus Engures muižu un manufaktūru vadīja hercogistes valdības iecelts pārvaldnieks: G. Langeviss (1730-1734) un Georgs Reke (1734-1738).¹¹

1739. gadā Engures muižu pievienoja hercoga Kandavas muižas iecirknim, un tās pārvaldnieka amatu divus gadus pildīja Nikolaus Cintijs. Diemžēl domna jau bija sabrukusi un manufaktūras darbība vairs nebija sekmīga, tādēļ Cintijs devās prom no Engures. 1741. gadā jaunais hercogs Ernsts Johans Bīrons (1737-1740, 1763-1769) iecēla par pārvaldnieku savas māsas vīru Gothardu Johanu fon Rādeni. 1748. gadā viņš nodeva muižu nomā uz sešiem gadiem.¹²

1754. gada 1. jūnijā Engures muiža tika nodota pārvaldišanā Frīdriham Vilhelmam fon Altenbokumam, bet jau 24. jūlijā Nurmuižas īpašnieks Georgs Frīdrihs fon Firkss un Rideļu muižas īpašnieks Frīdrihs Kazimirs fon Heikings panāca manufaktūras slēgšanu un ūdens līmeņa pazemināšanu Engures ezerā.¹³

1759. gadā, kad hercogs Ernsts Johans Bīrons bija izsūtīts trimdā un uz hercoga troni pretendēja Saksijas princis Kārlis (1758-1763), muižnieki panāca arī to, ka aizsprostu vispār nojauca. Lai nodrošinātu sev muižnieku atbalstu Kurzemes un Zemgales hercoga vēlēšanās, Saksijas princis Kārlis deva rīkojumu nojaukt arī visus dambjus, cepla ēkas un dzirnavas Engurē. Drīz vien gan viņš atskārta, ka nepārdomātais lēmums radījis zaudējumus, un pieņēma Saksijas kambarkunga Andreasa fon Nordenflihta priekšlikumu ierīkot cepli un labības dzirnavas Uguņciemā, nebūvējot dambi. 1760. gada 19. jūlijā viņš iznomāja fon Nordenflihtam manufaktūras un arī Engures muižu, kur līdz 1764. gadam bija plānots veikt vērienīgus celtniecības darbus: ierīkot stieņu dzelzs kalvi, kalvi ar diviem slokšņu veseriem, divas naglu kalves, velmētavu, kokzāģētavu, labības dzirnavas un citas nepieciešamās ēkas.¹⁴ Vietējie muižnieki joprojām protestēja pret manufaktūras atjaunošanu un labības dzirnavu ierīkošanu. 1768. un 1769. gadā landtāgā muižnieki iesniedza sūdzību, ka plūdi radušies kanāla būves dēļ un tāpēc, ka Engures upes gultne piesārņota ar akmeņiem un izdedžiem.

Diemžēl darbi nevedās, kā plānots, un 1767. gada 6. jūnijā manufaktūras vadība nonāca oberhofmaršala Georga Frīdriha fon Kniges¹⁵ pārziņā. 1777. gadā izbeidzās nomas termiņš, un 1778. gada 27. martā vietējie muižnieki landtāgā atkal iesniedza prasību nojaukt manufaktūru un panāca savu. Manufaktūra beidza darboties.

Fon Knige nomāja Engures muižu līdz 1794. gadam.¹⁶ Engurē bija neauglīga augsne, tādēļ galvenā nodarbošanās bija zvejniecība un manufaktūras darbi. No 18. gadsimta otrās trešdaļas muižā sāka nodarboties ar lauksaimniecību: tika paplašināti muižas lauki, un līdz ar to pieauga arī zemnieku kļaušu apjoms.¹⁷

1790. gadā Engures un Uguņciema muižas nomāja Strazdes muižas dzimtkungs oberhauptmans fon Knige, kurš to savukārt bija tālāk iznomājis vispirms kādam leitnantam Cimmermanam,¹⁸ pēc tam - Brizules muižas muižkungam Lasam. 1791. gads bija ļoti auglīgs. Engures ezeram piegulošajā aramzemē leitnants Cimmermans bija iesējis 30 līdz 40 pūrus rudzu, bet rentnieks Lass novāca ap 400 pūrus. Pārdot gan tos nebija izdevīgi, jo lielā piedāvājuma dēļ tirgū par vienu rudzu pūru maksāja tikai 15 zeserus.¹⁹ Savukārt 1795. gadā - sakarā ar franču revolūciju - labības cenas bija krietni kāpušas, un par rudziem maksāja 7 vai 8 guldenus pūrā.²⁰

1794. gadā pirms Jāņiem muižā ieradās valsts komisija kambarkunga fon Vittes, kancelejas sekretāra Martini un kāda Kurzemes un Zemgales hercoga galmam piederošā Tottina sastāvā, pārņēma Engures muižu no virsleitnanta fon Kniges un nodeva to kambarkundzei fon Medemai, dzimušai fon Deršau.²¹

Kambarkundze fon Medema 1794. gada Jāņos saņēma nomā arī Uguņciema muižu. Nomaļā vieta nebija viņai diez ko piemērota, tādēļ viņa abas muižas uz diviem gadiem iznomāja Johannam Jozafatam,²² kurš iepriekš bija Dzirciema muižas pārvaldnieks. Pēc mācītāja J. P. Brandta atzinuma Jozafats esot bijis krietns vīrs.

1795. gada ziemas sākumā tika vesti baļķi jaunas kungu mājas un Engures muižas kroga celtniecībai. Tā paša gada rudenī abas ēkas bija uzbūvētas, un kambarkundze fon Medema pārcēlās no Uguņciema uz dzīvi Engurē.²³

Tomēr jau 1796. gada Jāņos kambarkundze atstāja Enguri un pārcēlās uz dzīvi Kandavā. Engures muižu iznomāja tālāk tiesas asessoram (piesēdētājam) Johanam Eberhardam fon Medemam, kurš kopā ar ģimeni muižā nodzīvoja astoņus gadus.²⁴ Mācītājs J. P. Brandts šo vīru nosaucis par ļoti īpatnēju, jo tas, nedaudz pārspilējot, vienmēr izcēlis savus nopelnus.²⁵

Muižas un baznīcas attiecības šajā laikā bijušas saspringtas. J. E. fon Medems nav maksājis baznīcas priekšdziedātājam paredzēto algu - nav piešķīris no muižas klēts tam pienākošos 10 pūrus rudzu un 3 valsts dālderus naudā.²⁶

1803. gadā muiža tomēr piegādāja nepieciešamos kokmateriālus jaunas baznīcas un arī mācītājmuižas dzīvojamās ēkas celtniecībai. Katru nedēļu tā sūtīja darbā četrpadsmit strādniekus: astoņus mācītājmājas un sešus - baznīcas būvniecībā.²⁷

1797. gadā mācītājs pēc valdības norādījuma izstrādājis ziņojumu un topogrāfiskas tabulas par katru muižu, draudzes īpašumu un brīvām pļavām, kas atrodas Engures draudzes robežās.²⁸

Engures muiža 19. gadsimtā

19. gadsimta sākumā, kad labības cenas bija pārāk zemas, Kurzemes kroņa muižās dažkārt bija problēmas atrast nomniekus. 1812. gadā muižas pārvaldnieka pienākumus pildīja mācītājs Johans Peters Brandts.²⁹ Viņš piedzīvoja vienu no Kurzemes vēsturē zīmīgiem notikumiem un 1818. gadā 12. decembrī, ķeizara Aleksandra dzimšanas dienā, pasludināja zemnieku brīvlaišanu, līdzīgi kā to darīja visās Kurzemes baznīcās. Nākamais svarīgais notikums sekoja 1819. gada martā, kad Engures muižā pilnvarotā fon Klenovska vadībā ievēlēja zemnieku tiesu.³⁰ Kaut arī muiža faktiski nezaudēja savas privilēģijas, tomēr zemnieku tiesas vēlēšanas bija solis vietējās pašpārvaldes attīstības virzienā.

Engures muižas saimniecības ēka, kurā atradās Jūrskola (1875-1915).
2007. gada 17. janvāris. K. Ozolas foto.

Izmaiņas notika arī kroņa muižu pārvaldībā. Nomas tiesības sāka izolēt, turklāt nomas līgumu pagarināja no četriem līdz sešiem gadiem.³¹ 19. gadsimta divdesmitajos gados muižu nomāja Kuncendorfs. Viņš Engurē aizsāka pirmās labdarības iniciatīvas. Visus septiņus gadus, ko šī ģimene pavadīja Engures muižā, Jūlija Kuncendorfa esot palīdzējusi slimajiem.³²

Dzīve muižā ritēja savu gaitu. Pārvaldniekam bez saimnieciskajām rūpēm ik pa laikam nācās saskarties ar dažādām problēmām. 1827. gada vasara bija ļoti karsta un sausa, un visu vasaru mežsargi cīnījās ar mežu ugunsgrēkiem. Reiz uguns bija iemetusies koku galos un briesmīgā ātrumā tuvojās Lepsteskrogam. Pateicoties palīgiem, kas ieradās no muižas mājām, uguni nodzēsa, bet pa to laiku kāds bija izlaupijis krogu.³³

Ienākumi Engures muižā bija samērā zemi. Viens no iemesliem bija mazais lopu skaits, tāpēc lauki netika pietiekoši mēsloti un ražas nebija lielas. 1827. gadā uz 6,1 pūrvietu aramzemes Engures muižā bija tikai viens liellops. Valsts īpašumu departaments uzdeva muižas nomniekam palielināt lopu skaitu un atļāva tos iepirkt no muižas ieņēmumiem. Rezultātā ap 1833. gadu lopu skaits muižā bija pieaudzis no 33 līdz 67 galvām.³⁴

Engures muiža bija viena no pirmajām kroņa muižām Kurzemē, kas ieviesa naudas nomas attiecības. 1836. gadā izrentēja ne tikai Engures Lepsteskrogu un Mērsraga baznīcas krogu, bet arī muižas dārzus un “darba meitu rokas darbus”.³⁵ 1837. gadā Engures muižā skaitījās 91 saimnieks; no tiem klaūšas pildīja 66 saimnieki, bet naudas nomu maksāja 25. Inspektors Šumahers, kas bija ieradies muižā uz pārbaudi, ieteica nomniekam pāriet uz naudas nomu. Viņa aprēķini liecināja, ka, iekasējot maksu no zemniekiem un gūstot ieņēmumus no krogiem, lopiem, zušu zvejas un muižas laukiem, muižas darbība kļūtu rentablāka. Turklāt viņš bija noskaidrojis, ka vietējie zemnieki labprāt vēlētos pāriet uz jauno sistēmu.³⁶

Muižas apsaimniekošana acīmredzot pārāk lielus ienākumus tomēr nenesa. Latviešu jūrnieceības pamatlicējs Kr. Valdemārs panāca, ka 1875. gadā bijušajā muižas saimnieciskajā centrā atvēra Engures Jūrskolu. Pirmais skolas priekšnieks Kārlis Zandbergs bija arī Engures muižas rentnieks. Tukuma muzejā glabājas viņa rakstīts dokuments, kas bija ievietots pudelē, iemūrēts jauncelāmās klēts pamatos un at-rasts 1971. gada vasarā kapitālā remonta laikā. K. Zandbergs rakstīja, ka jaunās klēts celtniecība uzsākta 1889. gada 14. jūnijā, jo vecā klēts,

kas iepretim alejas lielceļam, nodedzināta “ap to ogošanas laiku, kad apkārtējie pareizticībnieki pret muižniekiem, kuri senāku ezera grunti bij’ patvaļīgi piesavinājušies, uzsāka dumpoties un ezera gruntē sienu pļaut tā, ka Kurzemes jaunam gubernatoram Sipjaginam bij jānāk ļaudis apmierināt ar 200 zaldātiem...”³⁷

A. Krēgera 1892. gadā izdotajā adrešu grāmatā atrodamas ziņas par diviem Engures muižas krogiem: Engures krogu un Plieņu krogu, kur par krodzinieku bijis K. Rozenštoks.³⁸

20. gadsimta sākumā Engures muižā bija deviņas rentes mājas. Kad Latvijas Republikas laikā realizēta Agrārā reforma, muiža, kuras kopplatība sasniedza 1 123 hektārus, sadalīta 308 vienībās.³⁹

Pirmā pasaules kara laikā Jūrskola evakuējās, un tās ēka kādu laiku izmantota vācu armijas vajadzībām. Pēc kara skolu vairs neatjaunoja. Agrārās reformas laikā pagasts ēku pieprasīja izmantošanai sabiedriskām vajadzībām.

Aleja pie vecā Engures
ceļa bijušās muižas
centra tuvumā. Aleju
stādījis K. Rozenbergs.
1978. gads.
A. Liepiņas foto.
TMNM 39566

Muižas ēku izmantošana 20. gadsimtā

1930. gadā Engures Jūrskolu saimniecības ierīkošanai pieprasīja Jānis Araks, bet Tukuma apriņķa mērnies lūgumu noraidīja, jo J. Araks ilgu laiku dienējis armijā un nav nodarbojies ar zvejniecību. Pagastā bija ļoti daudz zemes pieprasījumu, un zemes komisija centās apmierināt tieši vietējo iedzīvotāju vēlmi iekārtot savu saimniecību.⁴⁰

1939. gada 30. decembrī daļa Jūrskolas ēkas un zeme pushektāra platībā ar nosaukumu “Rūpnieki” pārdota Voldemāram Zaķītim Konzuma fabrikas iekārtošanai.⁴¹ Pārējā ēkas daļā iekārtots dzīvoklis un kūts, kura tika nodota uzņēmēja Žaņa Veinberga lietošanā. Ēka bija akmens mūra, vienstāva ar izbūvētu jumta stāvu.⁴²

1975. gadā sākās vecās Jūrskolas ēkas remonts. Sagaidot Jūrskolas dibināšanas 100 gadu jubileju, nobalsināja fasādi, pielika piemiņas plāksni un izremontēja vienu telpu muzeja vajadzībām. Muzeju tā arī ēkā neiekārtoja. 1977. gadā vēl bija saglabājies Jūrskolas ēkas kreisais spārns, kurš sākotnēji bija skolas mācību korpuss. Labais ēkas spārns, kur savulaik dzīvoja muižas rentnieks, jau bija sabrucis. Mājai bija skaidu jumts sliktā tehniskā stāvoklī.⁴³ To nomainīja ar šifera segumu.

Uzņēmējs Žanis Veinbergs pie brāļa Leonharda veikala durvīm Engures “Akotos” (tagad Jūras iela 91). 30. gadu beigās. Fotogrāfs nezināms.

Tā kā netika realizēta ideja par muzeja izveidošanu Jūrskolas ēkā, kolhoza valdes priekšsēdētājs J. Kalnpurs atbalstīja ieceri muzeju izvietot kolhoza valdes telpās, bijušajā vidusskolā. Materiālus par zvejnieku dzīvi un darbu bija jau savākusi Erna Zubova, kādreizējā kolhoza kultūras darbiniece. 1980. gadā tapa neliela novadpētniecības ekspozīcija, kurā bija vairāk nekā 20 nelielas kolekcijas par dažādiem tematiem, piemēram, “Engures Jūrskolas skolotāju darba un dzīves apstākļi”, “Kr. Valdemāra sarakste”, “Engures Jūrskolas audzēkņi un viņu atmiņas” u. c.⁴⁴

1989. gadā uzsākta vecās Jūrskolas ēkas restaurācijas projekta īstenošana, bet muzejs Jūrskolas ēkā tomēr netika izveidots. Zvejnieku kolhoza reorganizācijas un likvidācijas rezultātā novadpētniecības ekspozīciju demontēja.

Deviņdesmitajos gados daļu Jūrskolas ēkas īpašumā pieprasīja Žanis Veinbergs, bet viņam neizdevās pierādīt savas īpašumtiesības dokumentu trūkuma dēļ.

1. Senā Latvijas Vēstures avoti, II burtnīca, 357. lpp.
2. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999. 18. lpp. TMNM PZa nr. 1649
3. LVVA, 2764. fonds, apraksts.
4. Engures pagasts. Engures skolas materiāli. 1995, 3. lpp. TMNM Za nr. 967
5. Turpat, 4. lpp.
6. Jakovleva M. Engures Dzelzsmānufaktūras darbība 17. - 18. gadsimtā.//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, nr. 1, R., Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, 56. lpp.
7. Turpat, 57. lpp.
8. Zubova E. Engures pagasts 1561-1999. 34. lpp. TMNM nr. 1659
9. Jakovleva, 65. lpp.
10. Jakovleva, 68. lpp.
11. Jakovleva, 69. lpp.
12. Jakovleva, 70. lpp.
13. Jakovleva, 71. lpp.
14. Zubova E. Engures pagasts 1562.-1999. 36. lpp.
15. Jakovleva, 74. lpp.
16. Jakovleva, 75. lpp.
17. Jakovleva, 74. lpp.
18. J. P. Brandts un Engures hronika. 1766-1835. E. Zubovas tulkojums. 24. lpp. TMNM Za nr. 1652
19. Turpat, 25. lpp.
20. Turpat, 30. lpp.
21. Turpat, 29. lpp.
22. Turpat, 7. lpp.
23. Turpat, 30. lpp.
24. Turpat, 31. lpp.
25. Turpat, 7. lpp.
26. Turpat, 8. lpp.
27. Turpat, 12. lpp.
28. Turpat, 33. lpp.
29. Turpat, 14. lpp.
30. Turpat, 18. lpp.
31. Strods Heinrihs. Kurzemes kroņa zemes un zemnieki. 1795-1861. R., Zinātne, 1987, 46.-47. lpp.
32. Latviešu Avīzes, nr. 26, 1829. gada 27. jūlijs
33. Latviešu Avīzes, nr. 39, 1827. gada 29. septembris
34. Strods, Kurzemes kroņa zemes un zemnieki. 122.-123. lpp.
35. Latviešu Avīzes, nr. 14, 1836. gada 7. aprīlis
36. Strods, Kurzemes kroņa zemes un zemnieki. 197. lpp.
37. K. Zandberga rokraksts. 1889. gada 14. jūnijs. TMNM 16480
38. Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. R., Māksla, 1995, 193. lpp.
39. Latvijas konversācijas vārdnīca. 30. burtnīca. R., A. Gulbja apgāds, 7531. sleja
40. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 243. lpp.
41. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 48. lieta, 11. lpp.
42. Vēstures un kultūras pieminekļu pases. Engures ciems. TMNM PZa nr. 774
43. Jūrskolas ēkas apraksts. 1975. TMNM PZa nr. 260
44. Vējš T. Taps zvejniekciema muzejs.//Laikr. Komunisma Rīts, nr. 42, 1980. gada 5. aprīlis
45. Engures ciema Tautas deputātu padomes 23.03.89. lēmums. TMNM Za nr. 863

KUĢNIECĪBA ENGURĒ

Jūras braukšana

Jēdziens “kuģniecība” iekļauj kuģubūvi, profesionālo izglītību, ostu un bāku izbūvi, jūras zvejniecību, kravu pārvadājumus un burāšanas sportu.¹

Kurzemnieki arvien bijuši slaveni jūras braucēji. Par kuršu siroju-
miem uz Skandināvijas valstīm liecina akmeņi ar iekaltiem vārdiem:
“Dievs, sargi mūs no kuršiem un mēra!” un “Dievs, sargā mūs no
slimībām, mēra un kuršiem!” Par Engures un apkārtnes ostām un kuģ-
niecību senākā pagātnē nav daudz ziņu. Kuģu būves un jūrniecības
uzplaukums sākās 17. gadsimta vidū - Kurzemes un Zemgales herco-
ga Jēkaba valdīšanas laikā.²

Osta atradās Engures upes attekā, kas pazīstama kā Vecupe. Ostai
bija liela nozīme ciema attīstībā. Iespējams, ka tā eksistējusi daudz
agrāk, bet visticamāk tā paplašinājās pēc 1562. gada, kad Engures
muiža kļuva par Kurzemes un Zemgales hercoga Jēkaba īpašumu un
veidojās manufaktūras.³

Kurzemes hercogistē 17. gadsimta vidū bija uzbūvēti 47 kara kuģi
un 60 tirdzniecības kuģi, kā arī daudz mazu transportkuģu un liellaivu.
Hercoga Jēkaba kuģu būvētava it kā bijusi uz salas Engures ezerā,⁴
bet nav tuvākas informācijas par tur būvētajiem kuģiem.

Pēc novadpētnieces E. Zubovas aplēsēm, Engures ostā laikā no
1651. līdz 1689. gadam ienākuši 20 dažādu nosaukumu karakuģi un
9 tirdzniecības kuģi. Lielākais no tiem bijis divklāju karakuģis “Der
Schwan”,⁵ kas 1664. gadā ieradās divas reizes un vienu reizi
1666. gadā un bija bruņots ar 40 lielgabaliem. 1680., 1683. un
1684. gadā Engures ostā pietauvojās hercoga flotes fregate “Der Cab-
ljau”, uz kuras klāja bija 36 lielgabali. Visaktīvākā kustība ostā bija
vērojama laikā no 1651. līdz 1658. gadam, kad notika karadarbība ar
Zviedriju un ostā ienākuši pavisam 35 kuģi.⁶

17. gadsimta beigās ostā vairāk ienākuši tirdzniecības kuģi. Laikā
no 1681. līdz 1890. gadam Engurē pietauvojies vismaz 21 kuģis, to
vidū: “St. Kazimir”, “Hase”, “St. Ignatus”, “Insuli Tobago”, “Stadt
Vinday”⁷ un citi. Domājams, ka tie visi atveda preces un uzņēma
jaunas kravas. Ostas vajadzībām izbūvētas četras noliktavas.⁸

Zviedrija, kuras sastāvā bija iekļauta Vidzeme, uzskatīja Engures ostu par Rīgas ostas konkurenti, tādēļ zviedru kara flote 17. gadsimta beigās Engures ostas darbību pārtrauca.⁹

Engurē atradās dzelzs ceplis, zāģu sudmalas (gateris), mucinieku darbnīca, maltuve, naglu kaltuve, stieņu un enkuru kaltuves, salpetra vārītava, veļamās (filca) sudmalas.¹⁰

Attīstījās ne tikai rūpniecība un tirdzniecība, auga arī iedzīvotāju labklājība. Kurzemes hercogu Jēkaba un Frīdriha Kazimira merkanti-lā saimnieciskā politika veicināja koloniālpreču importu un manufaktūru ražojumu eksportu.¹¹

Vismaz kopš 18. gadsimta otrās puses pastāvēja tāds arods kā preču pārvadāšana lielās laivās no Ziemeļkurzemes uz Rīgu un citām ostas pilsētām. Laivu īpašniekus sauca par laiviniekiem. Apkalpē bez laivinieka vēl parasti bija divi laivas puiši.¹² Nereti laivu būvēja vai pirka kopīgi vairāki zvejnieki.¹³

1790. gadā zvejnieki izdevīgi tirgojās ar malku, pārdodot to Rīgas tirgū.¹⁴ 1822. gadā Engures Lepsteskroga krodziniēks braucis uz Rīgu tirgot zivis un ietirgojis 70 sudraba rubļus. Mājupceļā to pārsteigusi vētra un laivu apgāzusi. Kāda malkas laiva atteikusies palīdzēt, bet

Andrejs Lonfelds, Engures Jūrskolas pasniedzējs, tālbraucējs kapteinis, krievu-japāņu kara (1904-1905) dalībnieks. Ap 1908. gadu Kronštatē. I. Jakovļeva foto. TMNM 16476

drīz vien braucis Skoru Janis no Bērziema ar kaimiņiem un krodznieku izglābuši.¹⁵

Savukārt saimnieks Janne no “Gotze” mājām pie Mērsraga ar malkas laivām gājis, bet angļu kara kuģi tam tās atņēmuši un saimnieks cietis 800 rubļus lielus zaudējumus. Šis saimnieks ar malkas pārvadāšanu visumā labi pelnījis un dēlu Jāni, labu grāmatnieku, no rekrūšiem izpircis.¹⁶

1810. gadā engurnieki malkas pārvadājumiem izmantoja lielas buru laivas. Dažkārt liellaivas nodarīja zaudējumus zvejniekiem, sabojājot to tīklus, kas bija izlikti kuģu ceļā. Dažkārt zaudējumus vētrās cieta arī paši liellaivu īpašnieki, kā Ābragciema “Ābragu” māju saimnieks Mārtiņš, kura laiva apgāzās pie Kaltenes.¹⁷

Engurē bija arī tā sauktie zūkuri, kas pārbaudīja, vai no kuģiem malā neved kontrabandas preči, un kuģa avārijas gadījumā apsargāja preces. Vēl 1830. gadā Engurē par zūkuri strādāja kāds Terrenher (Terrekungs?), tad viņš pārcelts uz Dundagu un gājis bojā vētras laikā uz kāda strandējuša kuģa, kur viņam uzkritis ielauzts kuģa masts. Savukārt viņa vietā Engurē strādājušais zūkuris Francis Meiers padarījis sev galu no bēdām, jo priekšniecība paziņojusi, ka viņam kā vecam vīram un karā nebijušam jāatbrīvo vieta atvaļinātiem zaldātiem, kas kara laikā ievainoti.¹⁸

19. gadsimtā Engures osta pavisam nīkuļoja. Pēc 1842. gada, kad izraka Mērsraga kanālu, Engures ezera līmenis kritās un upe izsīka,

Kuģa “Virsaitis” matrozis ķesterciemiņš Rūdolfs Lasmanis-Rags (no kreisās). Ap 1939. gadu. Fotografāms nezināms.

tāpēc osta tās grīvā, ko mūsdienās sauc par Vecupi, vairs nebija izmantojama. Līdz ar to lielie kuģi vairs Engurē nevarēja ienākt, kursēja tikai mazie piekrastes kuģīši.

Kuģu būve

Pie jūras dzīvojošie zemnieki un zvejnieki būvēja vienkasta kuģus malkas un lauksaimniecības preču pārvadāšanai piekrastē. Pirmie latviešu koka burinieku braucieni uz Eiropas ostām, visbiežāk uz Lielbritāniju, sākās 1864. gadā. Galvenokārt tie pārvadāja beramās kravas.¹⁹ Buriniekus parasti būvēja apvidos, kur bija pieejami kokmateriāli. Aktīvāka kuģu būve parasti bija tajos apvidos, kur iepriekšējā periodā bija vairāk laivinieku.²⁰

Pirmo burinieku ("Anna Maria". - A. O.) Engurē uzbūvēja kāds Bergs 1866. gadā. Kuģu būve bija samērā dārga. Jaunlatvietis, latviešu jūrniecības tradīciju veidotājs Kr. Valdemārs (1825-1891) rosināja zvejniekus būvēt kuģus "uz dalībām", tas ir, viena kuģa būvē iesaistīt vairākus īpašniekus. 1880. gadā viņš rakstīja vēstuli kapteinim Kesterciema zvejnieka Anša Liepiņa dēlam Jānim Liepiņam (1853-1898), rosinot to veidot šādas kuģīpašnieku apvienības.²¹ Jau 1882. gadā viņš rosināja jaunizveidotajai Kuģniecības sabiedrībai "Austra" iegādāties mežus un gatavoties kuģu būvei Engures apkārtņē.²² Viņš aicināja iesaistīt kuģniecības darbā vietējos iedzīvotājus. Pajas varēja iegādāties ikviens, kas iemaksāja 10, 100 vai 1000 rubļus.²³ Tas neapšaubāmi sekmēja zvejnieku iesaistīšanos sabiedrībā un kuģu būvniecībā.

Engures Jūrskolā 1883. gadā sāka strādāt kapteinis un kuģīpašnieks Jānis Liepiņš,²⁴ kurš bija viens no aktīvākajiem sabiedrības "Austra" biedriem un arī tās valdes loceklis.²⁵ Viņš arī aktīvi iesaistījās sabiedrībai piederošo kuģu remontu jautājumu risināšanā.²⁶

Grūti izskatīt, cik lielā mērā tieši Kr. Valdemārs vai J. Liepiņš sekmēja kuģu būvniecības procesu Engures pagasta zvejniekciemos, cik lielā mērā to noteica dzīves nepieciešamība, bet vairāk nekā puse no visiem Engures pagasta ciemos izgatavotajiem buriniekiem bija būvēti "uz dalībām".

Kā vēstulē savam līdzgaitniekam Krišjānim Kalniņam 1884. gada 14. februārī rakstīja Krišjānis Valdemārs, kuģu būve jāattīsta mežiem bagātās Engures apkārtņē, kur to izmaksas bija daudz zemākas nekā Rīgā. Strādnieku algas, kokmateriālu cenas un to transportēšanas izmaksas bija vismaz divas reizes zemākas. Vienlaikus cērtot kokus vairākiem kuģiem, izmaksas varēja pazemināt vēl vairāk. Ņemot vē-

rā, ka tāds kuģis, kam visi materiāli sagatavoti vienā laikā, kalpoja vismaz par 5 vai 6 gadiem ilgāk, bija cerības to pārdot par labu cenu.

Kr. Valdemārs panāca arī, ka no valsts muižām kokus kuģu būvei pārdeva par lētāku cenu.²⁷ Tā kā Engure bija valsts muiža, tās ciemos bija radīti vislabvēlīgākie apstākļi kuģu būvei.

Kuģu būve bija ienesīga, un Kr. Valdemārs kopā ar saviem līdzgaitniekiem to centās pierādīt, rakstot avīzēs un izdodot grāmatas par jūrniecības jautājumiem. Kādā no vēstulēm K. Kalniņam viņš minējis piemēru, ka 1883. gadā Krišs Lonfelds Ķesterciemā uzbūvējis kuģi (Burinieku "Anna Otīliie". - A. O.) no 120 standartēm un tas maksājis tikai 10 000 rubļu.²⁸ Bet 1884. gadā J. Liepiņš esot uzbūvējis kuģi, kas izmaksājis tikai 4 600 rubļus, un ar to nopelnījis 1 600 rubļus.²⁹

Viena kuģa būvē parasti strādāja ap 15 līdz 20 cilvēku. Engures apkārtnes ciemos kuģu būvi vadīja tādi pazīstami kuģu būves meistari kā M. Morgernšterns, K. Ošmucāns, J. Strādnieks un J. Vilnis. Meistars gatavoja kuģa modeli un zīmējumu, kā arī atlasīja kokmateriālus. Svarīgākajām kuģa daļām - ķīlim un brangām - izvēlējās ozolu, pārējām - priedes koku. Parasti ziemā sagādāja materiālus un nākamajā vasarā pēc siena laika būvēja kuģi. Būvniecība notika jūras krastā - tādā vietā, kas piemērota kuģa ievilkšanai ūdenī. Kuģa būves vietā uzbūvēja grīdu, koku sutinātavu, smēdi un galdniecību. Parasti kuģu būves ciemos izveidojās amatnieku darbnīcas. Kuģi būvēja aptuveni

Kuģa nolaišana jūrā Ķesterciemā iepretim "Drivām". 20. gadi. Fotogrāfs nezināms.

pusgadu vai pat astoņus mēnešus un tad pa taukiem ieziestu reni ielaida jūrā. Mastus un takelāžu visbiežāk uzlika Rīgā. Visvairāk būvēti samērā vienkārši kuģi - divu un triju mastu gafelšoneri.

Kuģu būves process prasīja ne tikai labas zināšanas kuģu būvē, bet arī mehānikā. Izrādījās, ka tieši gatavā kuģa nolaišana ūdenī bija visproblemātiskākā. Bija vairāki gadījumi, kad kuģi apgāzās. Pēc Kr. Valdemāra aicinājuma Kuģniecību sabiedrības "Austra" darbinieks Bornholds izstrādāja priekšlikumus kuģu drošākai nolaišanai jūrā.³¹

Katram kuģim dots vārds. Galvenokārt kuģi nosaukti sieviešu vārdos vai vietu nosaukumos. Piemēram, kurzemnieki brāļi Grīvāni, kas dzīvoja Ģipkā, saviem kuģiem vārdus deva pēc zvaigžņu nosaukumiem. V. Zatorskis no Pliņciema visiem saviem kuģiem deva vārdus, kas sākās ar burtu "E": "Eufrosine", "Eurasia".³² Sabiedrībā "Austra" tolaik izvērsusies diskusija par kuģu nosaukumiem. Kr. Valdemāra līdzgaitnieks Ansis Bandrēvičs nosodījis tos kuģu īpašniekus, kuri saviem kuģiem devuši tādus vārdus, kuri "priekš latviešiem skan sveši", un ieteica izvēlēties latviskus nosaukumus. Viņš teicis, ka reizēm kuģu nosaukumi ir tik sarežģīti, ka pats īpašnieks nespēj tos izrunāt.³³

Precīzs tagadējā Engures pagasta ciemos būvēto kuģu skaits nav zināms, bet, pēc novadpētnieces E. Zubovas pētījumiem spriežot, laikā no 1866. līdz 1932. gadam uzbūvēti vismaz 52 kuģi: no tiem Engurē - 16, Ķesterciemā - 17, Pliņciemā - 9, Apšuciemā - 6, Bērziemā - 4. Citas ziņas liecina, ka šajā periodā uzbūvēti 67 kuģi: Engurē - 21, Ķesterciemā - 24, Pliņciemā - 9, Apšuciemā - 7, Bērziemā - 6.

Kā jau minēts, pirmais burinieks - "Anna Maria" - uzbūvēts 1866. gadā Engurē, pēdējais - "Eurasia" - 1925. gadā Pliņciemā.³⁴

Engures piekrastē būvētie kuģi (1866-1909)

Nr.	Būvēšanas gads	Nosaukums	Būvēšanas vieta	Īpašnieks
1.	1866	"Anna Maria"	Engure	Bergs
2.	1871	"Anna Maria"	Engure	K. Lonfelds, J. Fišers
3.	1872	"Olga"	Ķesterciems	K. Ģīls
4.	1872	"Catarina"	Ķesterciems	Jans Mazapša
5.	1873	"Kristof"	Engure	K. Ģīls
6.	1873	"Katarina"	Engure	V. Bergs, Fr. Lerhs
7.	1874	"Matilde"	Engure	Dāvis Rimābovs
8.	1874	"Wilens"	Apšuciems	Indriķis Mazapša
9.	1874	"Versuch"	Ķesterciems	K. Ģīls no Pliņciema, Kadiķis no Mērsraga R. Salmiņš un Co

10. 1875	"Šarlote"	Ķesterciems	Georgs Bekmans
11. 1876	"Matilde"	Engure	K. un V. Zandbergs
12. 1876	"Sirene"	Engure	Miķelis Dorns
13. 1876	"Mathilde"	Apšuciems	J. Minders "Spraugās", Tomels
14. 1877	"Otto Ferdinants"	Engure	Kr. Lonfelds, J. Andrics, P. Ermansons
15. 1878	"Karl Nikolai"	Ķesterciems	Ansis un Jans Lerhs
16. 1878	"Pauline"	Ķesterciems	Augusts Grinbergs
17. 1878	"Trine"	Ķesterciems	K. Lonhelds, M. Fišers
18. 1880	"John Emil"	Engure	Krišjānis Minders "Spraugās"
19. 1882	"Olga Emilie"	Ķesterciems	D. Romanovs, P. Reinholds
20. 1882	"Emilie"	Pļieņciems	J. Miķelsons
21. 1882	"Emilija"	Engure	Rozenbergs Carnikavā
22. 1883	"Alide"	Ķesterciems	Juris Minders "Spraugās"
23. 1883	"Anna Ottilie"	Ķesterciems	brāji Fišeri un Lonfelds
24. 1885	"Aurora"	Ķesterciems	Jansons un biedri
25. 1889	"Anna Matilde"	Pļieņciems	Tomels Engurē un Minders "Spraugās"
	(nolaista ūdenī ar vārdu "Anna Vilhelmīne" - A. O.)		
26. 1890	"Anna Matilde"	Pļieņciems	Jansons (?), Tomels, Liepiņš
27. 1891	"Famīlija"	Engure	J. Mazapša
28. 1891	"Eugen"	Pļieņciems	K. Gīls Pļieņciemā
29. 1893	"Selonia"	Ķesterciems	Lonfelds, Fišers
30. 1893	"Janis"	Pļieņciems	Mazapša, Kiršteins
31. 1894	"Kristaf"	Apšuciems	E. Mālbergs, M. Treijs
32. 1894	"Chrestofh"	Apšuciems	Kr. Mazapša
33. 1895	"Rūķis"	Ķesterciems	K. Lonfelds, M. Fišers
34. 1896	"Anna"	Pļieņciems	J. Fišers, A. Tomels
35. 1898	"Trine-Cecilija"	Engure	M. Fišers, F. Andruss
36. 1899	"Jakob Maria"	Bērzciems	J. Insbergs, Plate
37. 1899	"Milda"	Engure	Petersons, Libkovski
38. 1899	"Milda"	Ķesterciems	Lonfelds un Co
39. 1900	"Gihdo"	Apšuciems	Puziņš
40. 1901	"Fanija"	Engure	F. Frīdenbergs
41. 1902	"Eufrozine"	Pļieņciems	F. Freibergs, J. Grauds un Co
42. 1902	"Setti"	Pļieņciems	E. Kadanās-Ust Doro (?)
43. 1903	"Kaus"	Ķesterciems	K. Lonfelds, J. Fišers
44. 1903	"Marta"	Engure	G. Sadovskis, M. Grinbergs, K. Ilends, V. Zatorskis
45. 1904	"Anna Maria"	Apšuciems	Jankevics, J. Puziņš
46. 1909	"Maria"	Bērzciems	M. Fišers

Tabula sagatavota pēc E. Zubovas pētījumiem.

Jūrskola

Engures Jūrskola dibināta, pateicoties Krišjānim Valdemāram, kurš centās radīt izglītības iespējas tiem, kas nodarbojās ar jūrniecību kā arodu. 19. gadsimtā kuģniecība piedzīvoja strauju attīstību, un līdz ar to auga pieprasījums pēc izglītotiem kuģu kapteiņiem un stūrmaņiem.

Krišjānis Valdemārs rakstīja dažādus rakstus žurnāliem un avīzēm. Viņa darbības mērķis bija nacionālās kuģniecības radīšana.³⁵ K. Valdemāra centienus atbalstīja Krievijas ķeizara Aleksandra II brālis ģenerāladmirālis lielkņazs Konstantīns Nikolajevičs.³⁶ 1867. gada 27. jūnijā izdots Krievijas valdības speciālais likums deva tiesības vietējām pilsētu un pagastu sabiedrībām atvērt jūrskolu klases un ik gadu tām saņemt valdības atbalstu 500 līdz 1000 rubļu apmērā. 1870. gadā Latvijā atvēra piecas jūrskolas, turpmākajos gados - vēl sešas. Jau 1870. gadā Kr. Valdemārs centās risināt jautājumu par Engures kroņa muižas ēku un zemes gabala piešķiršanu jūrskolai, bet iecere realizējās tikai pēc vairākiem gadiem.³⁷

Engures Jūrskola dibināta tikai 1875. gadā. Tā bija zemākās kategorijas jeb 1. šķiras Jūrskola, un tās audzēkņi pēc gala pārbaudījumu nokārtošanas ieguva tuvbraucēja stūrmaņa diplomu. 1880. gadā Jūrskola kļuva par 2. šķiras skolu, un tās audzēkņi varēja iegūt tālbraucēja stūrmaņa un tuvbraucēja kapteiņa diplomu. 1902. gadā skolu atkal pārveidoja par zemākās kategorijas mācību iestādi jeb tā saukto sagatavošanas jūrskolu, pēc kuras beigšanas audzēkņi varēja iestāties augstākās jūrskolās.³⁸

Jūrskolu iekārtoja Engures muižā,³⁹ kas atradās blakus kādreizējai čuguna lietuvei. Ēka esot celta hercogu laikos, to pārbūvēja un izveidoja telpas trīs sagatavošanas klasēm un rasēšanai.⁴⁰ Nākamās pārbūves notika 1902. gadā, kad skolu paplašināja, un 1915. gadā, kad daļu ēkas noārdīja.⁴¹

Engures Jūrskolas pirmais priekšnieks bija Kārlis Zandbergs⁴² (1849-1934) - viens no Kr. Valdemāra līdzgaitniekiem.⁴³ Viņš strādāja no 1875.⁴⁴ līdz 1909. gadam un daudzus gadus bija vienīgais skolotājs skolā.⁴⁵ Par jūras zinību pasniedzēju desmit gadus (1883-1893) strādāja kapteinis Jānis Liepiņš, kurš dzimis Ķesterciemā, mācījies Engures Jūrskolā, beidzis Ventpils jūrskolu 1878. gadā.⁴⁶ Engurnieki J. Liepiņu raksturojuši kā cilvēku ar "zelta rokām".⁴⁷ Viņš bijis labs kokgriezējs, rakstījis arī dzeju.⁴⁸

Pirmie Jūrskolas audzēkņi mācījās vācu valodā, ko pasniedza skolas priekšnieka dzīvesbiedre. Skolu apmeklēja jaunieši vecumā no

18 līdz 21 gadam un mācījās trīs gadus. Skolēnu skaits svārstījās no 20 līdz 30. Bijis arī internāts ar 7 līdz 10 skolēniem. No vietējiem zvejnieku ciemiem 1875./76. mācību gadā skolu apmeklēja 12 audzēkņi, bet laikā no 1883. līdz 1889. gadam - vidēji 21 līdz 27 audzēkņi gadā.⁴⁹

Skolēni bija ģērbti formas tērpos, kuri bija pašūti no melnas tīka drēbes un kam uz pleciem bija uzpleči - zeltīts enkurs ar stūres ratu uz tumšzila samta ar baltu iekantējumu. Uz frakas krūšu atlokiem tādā pat veidā bija uzšūti enkuri, pogas bija sakārtotas divās rindās. Līdz 1910. gadam cepure bija bez naga ar apkārt apjoztu lenti, uz kuras bija uzraksts "Ангернская пригготовительная мореходная школа".

Arī cepures lenšu galos, kas nokarājās pār pleciem, bija pa enkuram. 1912. gadā cepures forma kļuva līdzīga ģimnāzistu cepurēm - ar nagu, trīs baltām svītrām ap malām un nozīmi priekšā (enkurs ar stūres ratu). Bet formas tērps bija kā studentiem cara laikā - ar uzpleciem.⁵⁰

Skolēni nāca no apkārtējiem ciemiem - Mērsraga, Bērziema, Ķesterciema, Apšuciema un lielākais vairums no Engures. Mācījās arī skolēni, kuri brauca no tālienes. Bija gan ģenerāļu, gan ārstu, gan tirgotāju dēli. No 1913. līdz 1915. gadam skolā mācījies pat kāda poļu muižnieka Mozgira dēls, kurš dzīvojis pie robežsargu priekšnieka. Šajā skolā mācījās skolēni no visām Krievijas guberņām. Bija prakses,

Jūrskola. 1914. gads. Fotogrāfs nezināms.

kuru laikā bija jābrauc uz kuģiem.⁵¹ Engurē zēni izgāja praksi uz divmastnieka "Rinkuzis", kurš piederēja Tomalim (?) un kurš regulāri kursēja uz Rīgu, pāravadādot malkas kravas.⁵²

Pēc Engures skolas beigšanas tās audzēkņi varēja braukt jūrā kā matroži, iestāties augstākajās mācību iestādēs Rīgā, Rostovā vai Pēterburgā un apgūt mehāniķa, stūrmaņa un kapteiņa amatus vai dienēt jūras kara flotē. Skolēniem, kuri gribēja turpināt mācības tālbraucēju jūrskolā, bija jāiziet divus mēnešu braukšanas prakse uz buru kuģiem.⁵³

1905. gadā Jūrskolas audzēkņi iesaistījās arī revolucionārajā kustībā. Kā ziņojumā evaņģēliski luteriskās baznīcas virsvaldei 1907. gada 9. maijā rakstīja Engures draudzes mācītājs G. Sadovskis, Jūrskolas audzēkņi atveduši oratorus, atņēmuši ieročus un slēguši konservu fabriku. Pēc mācītāja teiktā, skolotājs Valters Upīte (1880-1962), kurš strādāja skolā laikā no 1904. līdz 1906. gadam,⁵⁴ atbalstīja skolniekus. Nemiernieki atcēla mācītāju no amata 1905. gada decembrī, kad Tukumā bija notikusi bruņotā sacelšanās jeb tā sauktais Tukuma karš. G. Sadovskis Engurē atgriezās tikai 1906. gada janvāra beigās un stājās pie amata pienākumu pildīšanas, tomēr konflikts ar Jūrskolas audzēkņiem turpinājās. Stāsta, ka viņš baidījies no jūrskolniekiem un atteicies pat veikt skolēnu "iesvētīšanas ceremoniju". Baidoties no jauniem nemieriem, mācītājs ierosināja slēgt Jūrskolu un arī konservu fabriku,⁵⁵ kur bija strādājuši vairāki nemieru atbalstītāji.

Arī pēc revolūcijas - vēl 1908. gadā - Jūrskolas audzēkņi turpināja izplatīt nelegālus uzsaukumus un uzturēja sakarus ar Tukuma, Talsu un Rīgas partijas organizācijām. Nelegālie pasākumi beidzās tikai, kad sākās Pirmais pasaules karš un skolotājus un skolēnus mobilizēja armijā.⁵⁶

1908. gadā pēc jūrskolotāja eksāmenu nokārtošanas speciālajos priekšmetos par Engures Jūrskolas skolotāju kļuva ķesterciemnieks Andrejs Lonfelds (1879-1950), zvejnieka un kuģu īpašnieka Kriša Lonfelda dēls.⁵⁷ Viņš bija braucis jūrā, 1900. gadā iestājies Narvas Jūrskolā, kur priekšnieks bija tālbraucēju kapteinis Krišs Liepiņš,⁵⁸ un 1901. gadā nolika tālbraucēja stūrmaņa eksāmenus Pēterburgā, vēlāk ieguva tālbraucēja kapteiņa diplomu.⁵⁹ A. Lonfeldu jau 1904. gadā aicināja kļūt par skolotāju Engures Jūrskolā, bet sākās krievu-japāņu karš un viņu iesauca dienestā - par stūrmani uz Klusā okeāna 2. eskadras kreisera "Admiral Nahimov".⁶⁰ Cusimas jūras kaujā, kas notika 1905. gada 15. (pēc jaunā stila - 28.) maijā, kuģi nogremdēja. Pēc trīs dienu bezcerīgas peldēšanas uz kāda dēļa gabala viņš krita japāņu gūstā. Pēc gūsta viņš atkal strādāja par skolotāju un pārmaiņus brauca jūrā.⁶²

Laikā no 1910. līdz 1914. gadam Engures Jūrskolā mācījās no 40 līdz 50 audzēkņiem.⁶³ Mācības notika krievu valodā.⁶⁴ Skolēni pat savā starpā nedrīkstēja sarunāties latviski. Aritmētiku, ģeometriju un algebru mācīja skolotāji Andrejs Lonfelds, Kazimirs Voldemārs Alksnis (1884-?),⁶⁵ krievu valodu - Biķeļevs un Vītoļiņš, jūras praktiskie darbi notika pie Alksņa.

1909./1910. mācību gadā skolas priekšnieka amatā bija kāds Konstantīnovs, bet viņu atlaida par kukuļu ņemšanu.⁶⁶ Laikā no 1910. līdz 1914. gadam skolas priekšnieks bija Vītoļiņš. Mācības skolā notika no plkst. 9.00 līdz 14.00, bet pēcpusdienās audzēkņi mācījās mājās. 1914. gadā skolā pavisam bija 70 skolēni, no tiem 25 - absolventi.⁶⁷

Skolā bija liela zāle, bibliotēka, 3 klašu telpas, skolotāju istaba, kā arī skolotāja A. Lonfelda un apkopējas dzīvoklis. Uz jumta bija tornis, no kura varēja redzēt jūru. Tornī bija iebūvēta observatorija. Pie skolas atradās masts, pa kuru audzēkņi rāpās augšā, trenējoties veiklībā. Skolēni mitinājās pie ciema iedzīvotājiem pansijā. Par dzīvokli un ēšanu maksāja paši audzēkņi.⁶⁸

Fizikas eksperimentus veica skolotāju istabā, kur atradās plaukti ar mācību līdzekļiem. Skolas bibliotēkā visas grāmatas bija krievu valodā. Bija pieejamas grāmatas ar beletristikas un zinātnisku saturu, kā arī ģeogrāfiskie žurnāli sējumos. Bija daudz speciāla satura grāma-

Engures Jūrskolas
pasniedzēji un audzēkņi.
20. gadsimta sākums.
Fototgrāfs nezināms.

tu.⁶⁹ Skolas zālē rīkoja publiskus sarīkojumus un skolēnu vakarus, kuros spēlēja skolēnu stīgu orķestris, kura sastāvā bija mandolīnas, balaikas, ģitāras.⁷⁰

1915. gada vasarā, vāciešiem okupējot Kurzemi, skola tika evakuēta uz Kasperviku Dienvidkrievijā.⁷¹ A. Lonfelds devās līdz skolēniem, bet 1917. gadā iesaukts armijā un kļuva par stūrmani Baltijas jūrā mīnu tralēšanas divīzijā, vēlāk - par divīzijas komandieri.⁷²

Krievijā Jūrskola arī savu darbību beidza un pēc Pirmā pasaules kara to neatjaunoja. Lai skola nekļūtu par mērķi apšaudēs, 1915. gadā noārdīts tornis.⁷³

Atjaunotā Engures Jūrskola

1989. gadā Engures vidusskolas telpās sāka darboties jūrniecības klase, bet 1993. gadā pēc Engures vidusskolas direktora K. Ēdelnieka ierosinājuma izveidoja Engures Jūrskolu, kas darbojās Latvijas Jūras akadēmijas pakļautībā. 1995. gadā Jūrskolā mācījās 400 audzēkņi, no tiem 53 apguva stūrmaņa arodu jūrniecības klasē. Mācību programmā likts akcents uz dažādu valodu apguvi - angļu, vācu un zviedru. Zviedru valoda ļāva audzēkņiem mācību ietvaros piedalīties apmaiņas programmās Zviedrijā. Jūrskolai no 1992. gada ir kontakti ar Ludas katedrālģimnāziju Zviedrijā.

2004. gadā Latvijas Jūras akadēmijas Engures filiāles Jūrskolā mācījās 70 audzēkņi un strādāja 18 pedagogi. Jūrniecības priekšmetus pasniedza Viktors Kleins, Kārlis Sesks un Rihards Locis. Jūrskolas absolventi ieguva sardzes stūrmaņa specialitāti un bija tiesīgi turpināt mācības Latvijas Jūras akadēmijā un Liepājas Jūrniecības koledžā. 2006. gadā Jūrskolu beidza 20 jaunieši, kas ieguva stūrmaņa diplomu.⁷⁴

Engures osta

Engures ostiņa bija neliela, tajā varēja ienākt nelieli kuģīši. 20. gadsimta sākumā visos zvejniekciemos, arī Engurciemā, regulāri pietāja neliels tvaikonītis "Greiks", un zvejnieki to izmantoja, lai nosūtītu zivis uzpircējiem vai arī aizbrauktu uz Rīgu.⁷⁵ Latvijas Pirmās Republikas laikā gar piekrasti kursēja kuģītis "Dzintarkrasts", kurš veda gan pasažierus, gan zivis. Nav ziņu par kuģošanu Pirmā pasaules un Otrā pasaules kara gados, bet jādomā, ka ostu iespēju robežās izmantoja militārām vajadzībām.

Zināms, ka 1945. gada 28. jūlijā Engures ostā ienācis kuģis un pagasta ļaudīm klausu kārtā tas bija jāizkrauj. Izpildkomiteja norīkoja

10 pajūgus un 8 strādniekus.⁷⁶ Zvejnieku artelim “Padomju zvejnieks” pirmajos gados piederēja tikai airu laivas un mazas jaudas motorlaivas. Pirmo zvejas kuģi kolhozs nopirka 1954. gadā, un tas bāzējās Ventspilī, jo Engures ostā tas vispār nevarēja ieiet. Artelim nebija arī savas remontbāzes.

1955. gadā sākās jaunās ostas projektēšana un izbūves darbi. Ierīkoja molus un padziļināja ostu. Drīz vien izbūvēja arī zivju pieņemšanas piestātņi un kuģu remonta piestātņi. Septiņdesmito gadu sākumā Engures ostā jau bija savs peldošais doks un arī speciāli izbūvēta slīpne sešu kuģu remontam.⁷⁷

Turpat blakus ostai jau 1959. gadā izbūvēja viegla tipa zivju kūpinātavas, ko varēja lietot tikai vasaras sezonā luču un jūras bullīšu kūpināšanai.⁷⁸ 1961. gadā uzbūvēja modernu Engures kūpināšanas cehu. Tā atrašanās blakus ostai deva iespēju saņemt svaigas zivis un tūlīt tās pārstrādāt, tā paaugstinot produkcijas kvalitāti.⁷⁹

Laikā, kad tika privatizēta un sadalīta paju sabiedrība “Engure”, arī Engures ostas būves nonāca privatizējamo objektu sarakstā. Tas diemžēl negatīvi ietekmējis ostas uzturēšanu un kavējis tās tālāku attīstību.

Medikamentu iekraušana zvejnieku arteļa “Padomju zvejnieks” kuģī “Tukums”. Priekšplānā kapteinis Žanis Rudaus-Rudovskis. 1989. gada 4. decembrī Vestervikas ostā Zviedrijā. Fotogrāfs nezināms.

Engures ostas pārvalde nodibināta 1995. gadā kā Engures pagasta pašvaldības bezpeļņas organizācija ar juridiskas personas tiesībām. Tā darbojas LR Satiksmes ministrijas pārraudzībā un atbilstoši likuma "Par ostām" prasībām. Engures ostas pārvaldnieks ir Jānis Megnis.⁸⁰

Ostas pārvaldes galvenās funkcijas saistītas ar Engures ostas noteikumu izstrādāšanu, ostas nodevu noteikšanu un kontroli, ostas teritorijas aizsardzību pret piesārņojumu un nepieciešamības gadījumā arī piesārņojuma seku likvidēšanu ostā. Galvenais pārvaldes uzdevums ir nodrošināt kuģošanai nepieciešamos dziļumus un kuģošanas drošību.

1999. gadā ostu padziļināja par diviem līdz 5,5 metriem. Vēlreiz osta padziļināta 2003. gadā. 2000. un 2003. gadā Engures ostā notika jahtu kluba "Hercogs Jēkabs" un firmas "Nels" kausa izcīņa jahtu sacensībās "Trijstūra regate", kā arī sacensības braukšanā ar vējdzēļiem.

Piesaistot Eiropas Savienības fondu finansējumu, 2006. gadā vienā no ostas būvēm uzsākti vērienīgi katamarānu ražotnes "Enmar" celtniecības darbi. Topošajā ražotnē plāno nodarbināt no 40 līdz 50 strādniekiem. Gadā paredzēts uzbūvēt divus vai trīs katamarānus.⁸¹

Nākotnē ieplānots izbūvēt piestātņi eksporta vajadzībām un jahtu ostu. Īpašumtiesības uz ostas būvi un molu pieder privātām personām, ostas zeme - pašvaldībai, bet akvatorija - valstij.⁸²

1. Kurzeme un kurzemnieki. R., Latvijas enciklopēdija, 1995, 36. lpp.
2. Hartmanis J./Žurn. "Latvijas Zvejnieks", 1987. gada 4. februāris. TMNM Za nr. 1540
3. Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. 1 daļa, R., Zvaigzne, 1967, 478. lpp.
4. Zubova E. Engures pagasts. 1651-1999. 33. lpp. TMNM Pza nr. 1649
5. Gulbja atmiņas. 1074.
6. Zubova E. Engures pagasts, 13. lpp.
7. Turpat.
8. Jakovļeva M. Engures Dzelzstrādnieku darība 17. - 18. gadsimtā./Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, nr. 1, R., Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, 55. lpp.
9. Talsu novads. 3. daļa. R., Talsu un Tukuma studentu biedrības izdevums, 1936, 509. lpp.
10. Zubova E. Engures pagasts. 1562-1999. 35. lpp.
11. Turpat, 3. lpp.
12. Cimmermanis, 128. lpp.
13. Cimmermanis, 132. lpp.
14. Zubova Erna. J. P. Brandts un Engures hronika. 1766-1835. 24. lpp. TMNM Za nr. 1651
15. Latviešu Avīzes, nr. 28, 1822. gada 13. jūlijs
16. Latviešu Avīzes, nr. 29, 1824. gada 17. jūlijs
17. Cimmermanis, 127. lpp.
18. Latviešu Avīzes, nr. 48, 1830. gada 27. novembris
19. Latvijas jūrniecības enciklopēdija. 1850-1950. Enciklopēdija. Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs/ Preses nams, 1998, 220. lpp.
20. Cimmermanis, 134. lpp.
21. Valdemārs K. Lietišķā un privātā sarakste, 408. lpp.
22. Turpat, 516. lpp.
23. Turpat, 605. lpp.
24. Turpat, 606. lpp.
25. Turpat, 741. lpp.
26. Turpat, 791. lpp.
27. Cimmermanis, 134. lpp.
28. Valdemārs K. Lietišķā un privātā sarakste, 574. lpp.
29. Turpat, 606. lpp.
30. Latvijas jūrniecības enciklopēdija, 221. lpp.
31. Valdemārs K. Lietišķā un privātā sarakste, 559. lpp.
32. A. Čiževskis/Laikr. Latvijas Jaunatne. 06.07.90. TMNM Za nr. 1538
33. Zubova E. Engures piekrastē būvētie kuģi, 57. lpp. TMNM Pza nr. 1647
34. Turpat, 12. lpp.
35. Valdemārs K. Lietišķā un privātā sarakste, 528. lpp.
36. Hartmanis J./Žurn. "Latvijas Zvejnieks", 1987. gada 4. februāris. TMNM Za nr. 1540
37. Valdemārs K. Lietišķā un privātā sarakste, 254. lpp.

38. Konversācijas vārdnīca. 8. sējums. R., A. Gulbja apgādībā, 14778-14782. sleja
39. Kreicberga atmiņas. 1970.
40. Jansona Pētera atmiņas. 1974.
41. Engures Jūrskola. Pieminekļa apraksts. TMNM Pza nr. 260
42. Latvijas jūrniecības enciklopēdija, 145. lpp.
43. K. Zandberga rokraksts. 1889. gada 14. jūnijs. TMNM nr. 16480
44. Latvijas jūrniecības enciklopēdija, 145. lpp.
45. Engures skolas materiāli. TMNM Pza nr. 565
46. Vēstures un kultūras pieminekļu pase. Engures ciems. TMNM Pza nr. 774
47. Engures skolas materiāli. TMNM Pza nr. 565
48. Latvijas jūrniecības vēsture, 92. lpp.
49. Vēstures un kultūras pieminekļa pase. Engures ciems. TMNM Pza nr. 774
50. Kreicberga atmiņas.
51. Zinberga K. atmiņas.
52. Jansona P. atmiņas.
53. Turpat.
54. Latvijas jūrniecības enciklopēdija, 138. lpp.
55. Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju. P. Nonāca priekšvārds un sakārtojums. Rīga. Kultūras Balsis, 1930, 25.-28. lpp.
56. Bergs F. //Laikr. Čiņa, 1976. gada 17. februāris. TMNM Pza nr. 609
57. Latvijas jūrniecības vēsture, 94. lpp.; Mēnešraksts "Jūrnieks", 1939, nr. 5. TMNM Za nr. 762
58. E. Zubova. Kapteiņu vecajās bildēs - Lonfeldu dzimta.// Laikr. Tukuma Ziņotājs, 1989. gada 27. maijs, TMNM Pza nr. 825
59. Turpat.
60. Mēnešraksts "Jūrnieks" 1939, nr. 5. TMNM Za nr. 762
61. E. Zubova. Kapteiņu vecajās bildēs - Lonfeldu dzimta.// Laikr. Tukuma Ziņotājs, 1989. gada 27. maijs,
62. Mēnešraksts "Jūrnieks", 1939. gada nr. 5. TMNM Za nr. 762
63. Kreicberga, Zinberga atmiņas.
64. Kreicberga atmiņas.
65. Latvijas jūrniecības vēsture, 29. lpp.
66. Jansona P. atmiņas.
67. Brūveļa atmiņas.
68. Vēstures un kultūras pieminekļu pase. Engures ciems. TMNM Pza nr. 774
69. Kreicberga atmiņas.
70. Turpat.
71. Engures skolas materiāli, 1975. TMNM Za nr. 762
72. Mēnešraksts "Jūrnieks", 1939. gada nr. 5. TMNM Za nr. 762
73. Vēstures un kultūras pieminekļu pase. Engures ciems. TMNM Pza nr. 774
74. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
75. Cimmermanis, 206. lpp.
76. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 1. lpp.
77. Buklets "Padomju zvejnieks - 25".//Buklets. Tukums, 1973, 14. lpp.
78. Turpat.
79. Turpat.
80. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
81. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
82. Dabas parka Engures ezers dabas aizsardzības plāns, R., 2000, 26. lpp.

Engures osta. 2007. gada 14. jūnijs. L. Nagliņa foto.

Saimniecība

Engures dzelzs manufaktūra

Engure pazīstama arī ar tās dzelzs manufaktūru, kas ar nelieliem pārtraukumiem darbojās gandrīz 100 gadus. 17. gadsimtā tā atradās pie Engures upes - tagadējās Vecupes - ietekas jūrā, bet 18. gadsimta vidū to pārcēla uz Uguņciemu Engures ezera ziemeļos. Tā ražoja preces gan vietējam tirgum, gan ārzemju pasūtītājiem. Sākumā tur gadā ražoja 100 līdz 120 tonnas dzelzs, vēlāk apjoms samazinājās.

Kā atzīst vēsturniece Mārīte Jakovļeva, Engures dzelzs manufaktūra bija pēdējā hercoga Jēkaba ierīkotā ražotne un kļuva par nozīmīgāko uzņēmumu Kurzemes un Zemgales hercogistē. Manufaktūras veidošanas process bija sarežģīts. Būvniecība sākās 1677. gadā, bet pārvaldes ierēdņu un amatnieku savstarpējo nesaskaņu dēļ tā ievilkās. 1679. gada 24. novembrī Engures muižas rakstvedis Antonijs Laviols ziņoja hercogam Jēkabam, ka kalve nespēj uzsākt darbību, jo neesot vēl gatavi skursteņi. 1680. gadā 12. oktobrī manufaktūra sāka strādāt, bet jau 15. novembrī darbs apstājās, jo iebruka krāsns ēze. Kā noskaidrojusi M. Jakovļeva, šajā laikā tomēr paguva izgatavot piecus lielgabalus un vairāk nekā četrus tūkstošus lielgabala ložu un 630 rokasgranātas.¹

17. gadsimta astoņdesmitajos gados Engurē strādāja domna, veidotava, urbšanas darbnīca, mehāniskā kalve ar divām ēzēm un parastā smēde.² Lielākā daļa ierīču tika darbinātas ar ūdens spēku. Uzņēmumā gatavoja stieņu dzelzi, lielgabalus, lodes, enkurus un to ķēdes, sagataves Skrundas šauteņu darbnīcai un dažādus saimniecības piederumus. Engurē pārstrādāja arī Baldones un Vecmuižas ražoto čugunu. Savukārt no Engures dzelzs Jelgavā tika kalts tērauds.³ Engurē izmantoja vietējo rūdu, ko ieguva no rāvas Engures ezera salās, kā arī vesto no Ozolu, Rideļu, Uguņciema, Gulbju, Smārdes, Mērsraga, Pliņu, Grenču un Bērziema raktuvēm,⁴ kas saturēja 33,5% dzelzs. Pirmais rūdas pārzinis esot bijis kāds Švedmanis.⁵

Engures manufaktūrā strādāja gan zviedru meistari, gan latviešu amatnieki (piemēram, lielgabalu urbējs Bērtulis Skutelis no Sesīles). Katru nedēļu darbā norīkoja apmēram septiņus zirdziniekus un 25 kājniekus no hercoga muižām: Engures, Lutriņiem, Turlavas un citurienes.

Kā grāmatā “Vēstules par Kurzemes hercogu Jēkabu” rakstījis Mirbahs: “No Slokas mans ceļš gāja gar bēdīgi smilšaino jūrmalu uz Engures dzelzs cepli, kur inspektors Bengts Ströms (Štrems. - A. O.) mani gaidīja, un no turienes tālāk uz Uguņciemu. (...) Engures dzelzs ceplis ir tas labākais, jo rūda ir ne vien laba, bet arī tādā daudzumā, lai gadsimtiem nebūtu jābaidās no tās trūkuma. (...) Kā apgalvo kāds no šejienes meistariem, tagad pat Zviedrijā nav labākas ietaises kā Engurē, kur ceplis katru gadu ražo ap 600-700 birkavu dzelzs, galvenokārt kaļamo dzelzi. Izejvielas: malku, dzelzsrūdu un kaļķakmeni piegādā apkārtnes muižas.” Cepli līdzīgi kā citos hercoga ceļos strādāja galvenokārt zviedri. Viss aprikojums un kārtība veidota pēc zviedru paraugiem.⁶

No 1682. gada hercoga Jēkaba iesākto turpināja dēls Fridrihs Kazimirs. Lai uzlabotu manufaktūras darbību, hercogs 1687. gadā 28. jūlijā izdeva rīkojumu, uzdodot Engures manufaktūras inspektoram Hansam Fahtam salīgt amatniekus (domnas meistarū, stieņu kalēju un 11 kalējzeļļus) Gotlandē un sameklēt drukāto zviedru kalnrūpniecības reglamentu. Tolaik Engurē jau strādāja domnas meistars Johans Hero, veidotājs Hans Noltens, divi zviedru kalējmeistari (Andreass Larsons un Jonass Andersons) un viņu divi palīgi, kā arī franču izcelsmes ogļdeģis Jozefs Deklū. Pēc domnas inspektora H. Fahta nāves 1688. gadā Engures manufaktūras direktora pienākumus uzņēmas Bengts Štrems, kurš tolaik vadīja Baldones manufaktūras darbu.⁷

Lielas pārmaiņas sākās 1690. gadā, kad ne tikai Engures, bet arī Baldones un Biržas manufaktūras nonāca uz četriem gadiem B. Štrema nomā. Noslēgtajā nomas līgumā bija paredzēta arī jaunas kalves ierīkošana uzņēmumā un esošās domnas apakšējās daļas uzlabošana. 1692. gadā B. Štrems lika nojaukt veco domnu un uzbūvēt jaunu, ierīkot jaunu smēdi naglu kalšanai un uzbūvēt jaunu ēzi mehāniskajā kalvē. Dzelzs kalšanā izmantoja gan zviedru pieredzi, gan franču metodes, kuras pārzināja valoņu meistars Daniels Ibeneti.⁸ Manufaktūrā strādāja arī latviešu puīši - Kristis un Ansis no Skrundas (veica stieņu kalēja pienākumus), Juris no Saldus (kalējs un lielgabala stobru urbējs). Domnas meistaram palīdzēja arī divi zemnieki no Skrundas, viens no Saldus un četri no Lutriņiem.⁹

Beidzoties B. Štrema nomas līguma termiņam, uzņēmumu sāka vadīt Mihaels Engrīns, Ēdu manufaktūras un Jēlgavas tēraudlietuves vadītājs. 17. gadsimta deviņdesmito gadu vidū viņš kļuva par hercogistes metālražošanas uzņēmumu pārzini.

Tā kā vecais dambis bija iebrucis, 1696. gada vasarā sāka būvēt jauno dambi. Šajā gadā tika atjaunota arī ūdens padeves sistēma, uz-būvēta jauna kokzāģētava, veikti citi remontdarbi.¹⁰ M. Engrīns at-griezās pie vecās amatnieku darba samaksas sistēmas - daļa algas maksājama naudā, daļa - natūrā (labība, iesals, sāls utt.). Amatnie-kiem hercogs piešķīra arī tabaku un vienu drēbju kārtu gadā, bet pēc domnas darbības izbeigšanas "uzlika mucu alus". Pārvaldnieka M. Engrīna darbības sākumā manufaktūras izdevumi bija lielāki par ienākumiem, kas skaidrojams ne tikai ar remonta darbiem, bet arī ar pārvaldnieka nolaidību.¹¹ Dažkārt strādniekus izmantoja citu darbu veik-šanai, tomēr manufaktūra strādāja.

Starp rakstvedi J. Uglasu, kas organizēja manufaktūras darbu un to pārraudzīja, un amatniekiem radās nesaskaņas. Zviedru izcelsmes amatnieki atteicās no jebkāda cita darba ārpus kalves, kad tā nedarbo-jas. 1696. gada 12. oktobrī rakstveža darba pienākumus uzņēmas Fer-dinants Fests.¹² Tomēr arī jaunajam rakstvedim darbs nevedās: bija dažādas problēmas ne tikai ar strādniekiem, bet arī ar labības piegādi

Chem. herzogl. Hammerwerk in Ängern.

Wenig genau ist vom großen Eisenhammerwerk, das Herzog J. Adolf beim Orte Ängern mit Benutzung der natürlichen Wasserkraft des Schwarzbaches besitzend ließ, zu erheben. Ein verfallener Kanal mit alten Mäulen eingestürzt, Ueberbleibsel einer Schichtenordnung, ein tiefer Stoll aus Natursteinen (Molten bei der Zerkleinerung und Schlackenmassen auf dem Platz des Hammergebüdes sind die einzigen Reste jener langjährigcn, industriellen und lohnenden Tätigkeits). Der Hammer florirte besonders, nachdem der Herzog denselben dem schwedischen Schweden Bengt Simon verpachtet hatte und aus dieser Zeit stammen manche interessante Nachrichten in der Chronik des Pastors-Pöhlern im Ängernschen Kirchbuche, darin auch die Namen der Verpächter angegeben sind. Der Zweig nach der Bengt Simon seine in Kurland erworbenen Schätze treuhand in Ängern verarbeitete, doch ist es den Eisenarbeitern nicht möglich, die trotz häufigen Nachschubs anzuführen.

Engures dzelzs cepļa vieta. Ap 1912. gadu. Attēls no V. Mašnovska privātā arhīva.

cilvēku uzturam un siena sagādi zirgiem. 1697. gada 10. janvārī kārtējo reizi iekurināja Engures čuguna cepli, tomēr jau 10. martā atklājās, ka izkusušas izplūdes kanāla sienas un saplaisājis arī lielais mehāniski darbināmais veseris. Manufaktūrā varēja izkalt tikai biezas dzelzs plātnes. Darbību sarežģīja 1697. gada septembrī vētras laikā izcēlies ugunsgrēks, kas iznīcināja domnu un dažas citas celtnes.

1697. gada oktobrī dzelzs manufaktūras inspektora M. Engrīna vietā iecēla B. Štremu. 1698. gada martā tika pabeigta jauna domna, kura pirmo reizi tika iedarbināta 1698. gada 14. maijā, bet jau 13. jūnijā tā savu darbu apturēja.¹³

Jau no 1695. gada B. Štrems bija izteicis piedāvājumu hercogam Frīdriham Kazimiram nomāt Engures manufaktūru, bet piedāvājums netika pieņemts. 1698. gadā septembrī, saņemot hercoga Ferdinanda piekrišanu, B. Štrems tomēr īstenoja savu iecerī. Nomas līgumu noslēdza uz sešiem gadiem, bet paredzēja tā termiņa pagarināšanu, abām pusēm vienojoties. Līgumā paredzēja jaunas kalves būvniecību, kā arī ārzemju meistarų nomaiņšanu ar vietējiem iedzīvotājiem. Nomas līgums tika pagarināts vairākkārtīgi - līdz pat B. Štrema nāvei 1710. gada mēra sērgas laikā.¹⁴

Sākoties Lielajam Ziemeļu karam (1700-1711), manufaktūra galvenokārt ražoja produkciju militārām vajadzībām. Engures manufaktūras ražojumu lielākais pircējs bija Rīgas pilsēta. Uzņēmums piegādāja pakavus un pakavu naglas gan krieviem, gan arī zviedriem.

1710. gadā izcēlās mēris. Tā laikā mira B. Štrems, viņa palīgs D. Ibeneti, domnas meisters Ēriks Andersons un daudzi citi. Lai nepieļautu manufaktūras sabrukumu, galma maršals Johans Heinrihs fon Korfs darbam manufaktūrā norīkoja sava rakstveža znotu Reinholdu Valteru, kurš manufaktūru vadīja līdz pat 1718. gadam.¹⁵ Kara laiks un mēris bija radījis problēmas uzņēmuma darbībā: trūka strādnieku un tuvākajā apkārtnē bija izsmelti labas kvalitātes rūdas krājumi. Ja pirms kara manufaktūrā strādāja vidēji 50 kļaušinieki un 30 līdz 40 algādži, tad 1714. gadā bija tikai 8 līdz 10 kļaušinieki. Uzņēmumam piegādāja nekvalitatīvas ogles, jo ogļdeģi bija nepieredzējuši. Izdevumus palielināja kontribūcijas maksas un pakalpojumi krievu un sakšu karaspēkiem, turklāt bija nepieciešams arī kapitālremonts.

Dažus gadus pēc B. Štrema nāves uzņēmums darbojās, izmantojot uzkrātās rezerves. Strādnieki sūdzējās hercogam par pārvaldnieku R. Valteru, par domnas dīkstāvi un kalves darba apjoma samazināšanos. Viņus neapmierināja mazais darba apjoms, jo tādējādi mazāka

bija arī alga. Tomēr tikai 1718. gadā hercogs iecēla jaunu pārvaldnieku - kamermeistaru Kristoferu Rommelu, nosakot, ka viņa slimības gadījumā darbus vadīs R. Valters.¹⁶

1719. gadā, noslēdzot līgumu uz četriem gadiem, K. Rommels kļuva par nomnieku. 1721. gadā Rommels mira, un viņa saistības pārņēma sieva Marija Rommela, bet faktiski uzņēmumu pārvaldīja Reinholds Valters. 1721. un 1722. gadā tika nojaukta puse vecās kalves ēku un uzbūvētas no jauna, izgatavots jauns āmurs mehāniskajam veserim un ierīkots jauns zāģu gateris.

Manufaktūras sekmīgai darbībai bija nepieciešami lielāki remonta darbi, tādēļ 1722. gadā Marija Rommela atteicās no nomas tiesībām. Tā paša gada 12. augustā noslēgts līgums starp hercogu Ferdinandu un Rīgas varkali Frīdrihu Cīferu par manufaktūras un Engures muižas nomu uz sešiem gadiem. Līgums stājās spēkā 1723. gada Jāņos. Tā kā F. Cīfers galvenokārt uzturējās Rīgā, manufaktūru vadīja viņa iecelts rakstvedis Morics un Cīfera audžumeita Anna Marija Ūlme. Līgumā paredzētās saistības netika pildītas un strādnieki bija bez darba, tādēļ izcēlās konflikts.¹⁷ F. Cīferu arestēja, bet uzņēmumu 1728. gada 10. decembrī nodeva vietējās muižniecības pārstāvim Frīdriham Vilhelmam fon Felkerzāmam. 1729. gada Jāņos hercogs ar viņu noslēdza nomas līgumu uz sešiem gadiem. Pēc fon Felkerzāma nāves saistības uzņēmās viņa dēls Johans Ernests Felkerzāms.

Bijušā Engures dzelzs cepļa apkārtnē. 2007. gada 17. janvāris.
K. Ozolas foto.

F. Cifers uzskatīja, ka manufaktūra viņam atņemta nelikumīgi, un vērsās pie Vidzemes gubernatora Pētera Lasī, kurš pieņēma J. E. Felkerzāmam nelabvēlīgu lēmumu. 1730. gada 24. augustā J. E. Felkerzāms atteicās no manufaktūras nomas. Astoņus gadus - līdz pat 1738. gadam - Engures muiža un manufaktūra atradās valdības iecelta pārvaldnieka pārziņā: no 1730. gada tas bija kameras ierēdnis G. Langeviss, no 1734. gada - Georgs Reke.¹⁸

1739. gadā Engures muižu un manufaktūru pievienoja Kandavas muižas iecirknim un par tās pārvaldnieku kļuva Nikolaus Cintijs. Domna jau bija sabrukusi. Engurē vēl darbojās mehāniskā kalve, kokzāģētava, labības dzirnavas un naglu kaltuve. 1741. gadā N. Cintijs aizbrauca no Engures, un viņa vietu pārvaldnieka amatā ieņēma Gothards Johans fon Rādens, kurš bija precējies ar hercoga Ernsta Johana Bīrona māsu. No 1748. līdz 1754. gadam fon Rādens nomāja Engures muižu un manufaktūru.¹⁹

1754. gada 1. jūnijā Enguri nodeva pārvaldišanā Frīdriham Vilhelmam fon Altenbokumam. Tā paša gada 24. jūlijā panākts izlīgums starp hercogistes valdību no vienas puses un Nurmuižas īpašnieku Georgu Frīdrihu fon Firksu un Rideļu muižas īpašnieku Frīdrihu Kazimīru fon Heikingu no otras puses par Engures upes aizsprosta nojaukšanu un visu ar ūdens spēku darbināmo ierīču demontēšanu.²⁰ Tā rezultātā manufaktūra beidza darbību Engurē.

18. gadsimta piecdesmito gadu beigās kambarkungs Andreass fon Nordenflihts ierosināja atjaunot Engures manufaktūru bez upes aizdambēšanas. 1760. gada 19. jūlijā noslēgts līgums starp Nordenflihtu un hercogu Kārli (1758-1763), saskaņā ar kuru Nordenflihts apņēmās uzbūvēt domnu un labības dzirnavas Uguņos, uzdambējot turienes upīti, bet Engurē ierīkot stieņu dzelzs kalvi, kalvi ar diviem slokšņu veseriem, divas naglu kalves, velmētavu, kokzāģētavu, labības dzirnavas un citas nepieciešamās ēkas. Nordenflihts saņēma atļauju izmantot manufaktūrā apkārtējo hercoga muižu zemniekus.

Būvdarbus plānoja pabeigt 1764. gadā, bet darbaspēka trūkuma dēļ tie nevedās. Veicot pārbaudi, 1763. gadā hercoga ierēdņi konstatēja, ka manufaktūras vietā Engurē uzbūvēta kalve stieņu dzelzs kalšanai.²¹

1767. gadā Engurē bija kalve, kurā atradās viens liels veseris stieņu dzelzs kalšanai, viens veseris slokšņu dzelzij un naglu kaltuve. Tā paša gada 6. jūnijā hercogs Ernsts Johans Bīrons manufaktūras vadību nodeva oberhofmaršalam Georgam Frīdriham fon Knigem.²²

Pret manufaktūras atjaunošanu un labības dzirnavu ierīkošanu joprojām bija vietējie muižnieki. Jau 1768. un 1769. gadā landtāgā muižnieki iesniedza sūdzību par plūdiem, kas, viņuprāt, radušies tāpēc, ka uzbūvēts kanāls un Engure upes gultne piesārņota ar akmeņiem un izdedžiem. 1777. gadā izbeidzās ar fon Knigi noslēgtais manufaktūras nomas termiņš, un 1778. gada 27. martā Engures kaimiņi muižnieki landtāgā iesniedza prasību nojaukt manufaktūru. Manufaktūra beidza darboties laika posmā starp 1777. un 1780. gadu.²³

Cepla vietā 1963. gadā bija redzams tikai neliels no izdedžiem veidojies uzkalniņš aptuveni 15 x 60 metru platībā.²⁴

Engurē atradās arī dzintaru virpotava. Stāsta, ka tā atradusies pie Ābragciema.²⁵ Dzintara ieguve sevišķi populāra bijusi Bērciemā. Iedzīvotāji labprāt meklējuši un lasījuši dzintarus, tādēļ svētdienās baznīcas bieži bijušas tukšas. Pēc Mērsraga kanāla izrakšanas 1842. gadā un ūdens līmeņa pazemināšanas ezerā dzintara ieguve palielinājās, jo radās iespēja to rakt nosusinātajās pļavās.

Dzintaru uzpirka apkārtējo muižu īpašnieki, bet izdevīgāk bija to pārdot ceļojošiem ebreju tirgotājiem, kuri maksāja augstāku cenu. Valdība dzintara rakšanu aizliedza, jo domāja, ka nākotnē Engurē esošās dzintaru bagātības iegūšanu varēs pārņemt savā ziņā,²⁶ tomēr tā nenotika.

Zivju tīrīšana. No kreisās: E. Emse, V. Gulbe, M. Kere. 20. gadsimta 30. gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM 17953

Zivju apstrāde

20. gadsimtā par vienu no inesenīgākajām nozarēm zvejniekiemos kļuva zivju apstrāde rūpnieciskos apmēros. Pirmā konservu fabrika Engurē uzcelta 1907. gadā, un tā piederēja konfekšu fabrikai "Goeginger". Par fabrikas vadītāju iecēla kādu Šicu, kurš pēc tautības bijis vācietis. Fabrikā ražoja ķilavu un šprotu konservus. Pavisam strādāja 53 strādnieki - 50 sievietes un 3 vīrieši. Autoklāvā uzreiz varēja ievietot 370 kārbas. Zivis šprotēm kūpināja zvejnieki savos namiņos un piegādāja fabrikai. Zināms, ka par meistari fabrikā strādāja Elza Berševska. No 1915. līdz 1918. gadam fabrikā saimniekoja Vācijas armijas karavīri un žāvēja reņģes un butes, bet konservus negatavoja.²⁷

Pirmā pasaules kara beigās fabrikas telpas bija izpostītas, un vietējie par reizei tur uzrīkoja ballītes. Fabriku nopirka vācietis Ed. Dipners. 1923. gadā viņš to izremontēja un sāka ražot šprotes un ķilavas. Darbus vadīja V. Zaķītis.²⁸ Ed. Dipners atjaunoja ražošanu un arī plānoja vasarnīcas būvi Engurē.²⁹

No 1920. gada 6. decembra līdz 1921. gada 1. augustam Engures ciemā bija 31 laivu īpašnieks (zvejnieks), kam piederēja 78 tīkli, 14 tīklu laivas un 6 vadiņlaivas.³⁰ Plieņos un Ķesterciemā bija 34 zvejnieki, kuriem bija 86 tīkli, 10 tīklu laivas un 19 vadiņlaivas.³¹ Bērzcīemā bija 31 zvejnieks, kam bija 88 tīkli, 14 tīklu laivas un 12 vadiņlaivas. Vismazāk zvejnieku bija Ābragciemā - 5, kuriem bija 14 tīkli, 3 tīklu laivas un 2 vadiņlaivas.³² 1924. gadā Engures pagastā esot bijušas 79 zvejnieku saimniecības, 37 zvejas laivas un 178 tīkli. Pārskatā par saimniecisko dzīvi minēts, ka ezerā zvejnieki zvejo ar ločiem, bet dažī - pat ar rokām.³³ Zivis viņi varēja pārdot Ed. Dipnera konservu fabrikā vai arī 1924. gada novembrī atjaunotajā Konzuma fabrikā.

1926. gadā Ed. Dipnera konservu fabriku īpašumā ieguva Jelgavas konfekšu fabrikas īpašnieks Landkovskis, bet viņš drīz vien fabriku izūtrupēja un par iegūto naudu samaksāja strādniekiem jau ilgāku laiku neizmaksātās algas. Bijušais konservu fabrikas vadītājs V. Zaķītis nopirka daļu mašīnu un atvēra savu "gastronomu" "Rūpniekos", bet drīz vien bankrotēja. 1931. gadā konservu ceha ēku nopirka Vācu amatnieku biedrība, bet darbus tā arī neuzsāka.³⁵

Zvejnieki nodeva zivis fabrikā, kad tā strādāja, vai arī pārdeva uzpircējiem. Pašiem vest zivis uz pilsētām neatmaksājās. No Ventspils līdz Engurei esot gājis kuģītis "Dzintarkrasts", kas uzpircis no zvejniekiem zivis un vedis tās uz Rīgu pārdot.³⁶

1938. gadā Engurē nodibinājās zvejnieku kooperatīva sabiedrība “Engures zvejnieks”, kuras vadībā strādāja Jānis Kalnpuurs, par grāmatvedi - Jānis Bormanis. Tā iegādājās bankrotējušo fabriku un atjaunoja ražošanu. Kooperatīvs iegādājās arī smago mašīnu, lai varētu transportēt produkciju uz Lietuvas tirgiem, kur par to maksāja daudz labāk. Laikā no 1941. līdz 1945. gadam fabrikā gatavoja filejas, žāvēja un sālija zivis. Priekšnieks bija Didrihs Valgums, palīgs - Krišs Dudlevičs, bet sargs - Kārlis Ozoliņš.³⁷

Konservu cehu atjaunoja 1945. gadā un atkal sāka ražot ķilavas un šprotes. Cehs piederēja Mērsraga Zivju konservu fabrikai. 1949. gadā Engures ceha darbu vadīja kāda Aldermane,³⁸ pēc viņas par ceha vadītāju strādāja Gustavs Lasmanis.³⁹ Darbojās autoklāvs, kurā varēja ievietot 700 kārbas, bet tās joprojām aizvākoja ar rokām. Sākumā autoklāvu kurināja ar malku, tikai vēlāk pārgāja uz karsēšanu ar tvaiku. No 1957. līdz 1962. gadam priekšnieks bija Gustavs Mežmačs, viņa pakļautībā strādāja divi cehi - sālišanas un konservu. 1961. gadā Engures cehs pārgāja Slokas Zivju konservu fabriķas pakļautībā. Par vadītāju no 1962. līdz 1966. gadam strādāja Šneiders, no 1966. līdz 1968. gadam - Kristsons, bet no 1968. gada - Zenta Beķere.⁴⁰

1963. gadā fabrikai uzcēla piebūvi un ierīkoja trīs jaunus autoklāvus. Darbu mehanizēja, ierīkojot Kvernerbruka kurināšanas krāsnī. Krāsnī varēja nokūpināt 1200 līdz 1700 kilogramus zivju dienā, izga-

Plieņciema zvejnieki. 70. gadu sākums. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma “Plieņciema izaugsme”. TMNM 9125

tavot 700 kārbas dienā. Gatavoja šprotes, skumbrijas un reņģes eļļā. Šprotes gatavoja eksportam uz ārzemēm.

1973. gadā konservu cehā bija nodarbināti 70 cilvēki: ceha vadītājs, 2 laborantes, 3 meistares un 70 strādnieki. Viens no labākajiem darbiniekiem - kūpinātājs Deonīsijs Bogdanovs - apbalvots ar medaļu "Par darba varonību".⁴¹

Padomju laikā zvejnieki nedrīkstēja nodarboties ar individuālo zveju piekrastē. Piecdesmitajos gados vēl kāds varbūt pamēģināja to darīt, bet drīz vien vienīgā iespēja bija slepus sadabūt kādu zivju kasti un pašiem nožāvēt.

Kolhozs "Padomju zvejnieks"

Kad Engures pagastā vēl nebija zvejnieku kolhoza, vairāki Engures un Bērziema zvejnieki pievienojās Mērsraga zvejnieku artelim "1. Maijs",⁴² bet Lapmežciema, Klapkalnciema un Apšuciema zvejnieki - Slokas zvejnieku artelim. Zvejnieki no Kesterociema un Plienociema iestājās vienā vai otrā artelī pēc izvēles.⁴³ 1946. gadā zvejnieku artelī "1. Maijs" iestājās Aleksandrs Venterzutis un Lagzdiņš no Ābragciema.⁴⁴ Viņiem esot bijis vairāk tiklu un spaiļu nekā individuālajiem zvejniekiem. Pēckara apstākļos nemaz nebija tik viegli iegādāties zvejas rikus, tādēļ arī citi zvejnieki arvien vairāk sāka runāt par arteļa dibināšanu.

Jau 1948. gada februārī notika kāda zvejnieku sapulce, kurā nolēma dibināt paši savu kolhozu. Zvejnieki nevēlējās mērot tālo ceļu uz vienu vai otru no iepriekš minētajiem kolhoziem, kā arī pildīt klausā abiem apriņķiem - Tukuma un Talsu.

1948. gada 21. martā Engures tautas namā notika kolhoza dibināšanas sanāksme,⁴⁵ kurā piedalījās 158 zvejnieki no Klapkalnciema, Apšuciema, Plienociema, Kesterociema, Engures, Ābragciema un Bērziema, kā arī Latvijas PSR Zvejnieku savienības priekšsēdētājs b. Bergs, Talsu apriņķa zvejnieku kolhoza "1. Maijs" priekšsēdētājs b. Garmanis, Tukuma apriņķa DDP Izpildkomitejas priekšsēdētājs b. Krūmiņš, LKP Tukuma apriņķa partijas komitejas instruktore b. Eisberga.⁴⁶ Lai atbalstītu engurnieku iniciatīvu veidot savu arteli, pēc pagasta partordzes V. Beides un Alfrēda Romanova aicinājuma ieradās arī PSRS Augstākās Padomes deputāts ģenerālpulkvedis Naumenko⁴⁷ ar savu adjutantu.

Tā kā kolhoza dibināšana bija saistīta ar Tukuma apriņķa zvejnieku izstāšanos no Mērsraga un Slokas zvejnieku arteļiem, notika karstas

debates. Bergs un Garmanis idejai par jaunā kolhoza izveidi nepiekrita, savukārt Krūmiņš uzskatīja, ka tas ir ļoti nepieciešams, jo Tukuma apriņķī nav neviena zvejnieku kolhoza. Jauno zvejnieku arteli nodibināja un pēc Tukuma apriņķa DDP Izpildkomitejas priekšsēdētāja b. Krūmiņa ierosinājuma deva tam nosaukumu "Padomju zvejnieks". Par valdes priekšsēdētāju ievēlēja Ābragciema zvejnieku Aleksandru Venterzuti, par valdes locekļiem - Nikolaju Valdmani, Alfrēdu Romanovu, Voldemāru Eihi, Albertu Frīdenbergu. Revīzijas komisijā darbojās Jānis Bormanis, Leonīds Šneiders, Augusts Dumbris, Augusts Grīnbergs un A. Riekstiņš.⁴⁸

Jau pirmās valdes sēdes laikā zvejnieki tika sadalīti pa brigādēm un iecelti to brigadierī:

1. zvejnieku brigāde Bērziemā (brigadieris A. Zanbergs);
2. zvejnieku brigāde Bērziemā (brigadieris J. Neimants);
3. zvejnieku brigāde Ābragciemā (brigadieris A. Zariņš);
4. zvejnieku brigāde Engurciemā (brigadieris K. Ermansons);
5. zvejnieku brigāde Engurciemā (brigadieris K. Āboliņš);
6. zvejnieku brigāde Ķesterciemā (brigadieris P. Zanders);
7. zvejnieku brigāde Pliņciemā (brigadieris A. Sproģis);
8. zvejnieku brigāde Apšuciemā (brigadieris Kalnbaļķītis);
9. zvejnieku brigāde Apšuciemā (brigadieris Bramanis);
10. zvejnieku brigāde Klapkalnciemā (brigadieris J. Šulcs).

Kolhoza "Padomju zvejnieks" zvejaskuģis VZT-4562 Atlantijas okeānā. Ap 1972. gadu. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Engure". TMNM 9113

Sākumā artelī apvienojās tikai zvejnieki, bet viņu saimniecības netika apvienotas. Parasti sieva bija zemes apsaimniekotāja un turpināja vadīt saimniecību. Padomju sabiedrībā tāda kārtība nebija pieļaujama, tādēļ drīz vien nodibināja arī lauksaimniecības brigādi. Nu zvejniekiem bija jāapvieno ne tikai zvejas piederumi, bet arī zeme, inventārs un lopi. Zvejnieki ar to nebija mierā, bet pamazām tomēr viņi tika piespiesti šos noteikumus ievērot.⁴⁹ Darbojās 4 lauksaimniecības brigādes:

1. lauku brigāde Bērziemā un Ābragciemā (brigadieris A. Andruss);
2. lauku brigāde Engurciemā (brigadieris K. Lācis);
3. lauku brigāde Kēsterciemā (brigadieris Fridriksons);
4. lauku brigāde Plieņciemā un Apšuciemā (brigadieris J. Amurs).⁵⁰

Pirmais arteļa kasieris bija Laimonis Ignāts.⁵¹ Par pirmo mantzini strādāja A. Romanovs, par grāmatvedi - Ilga Rudovska, par galveno grāmatvedi - Kalns. No 1948. gada vasaras līdz 1961. gadam kolhoza priekšsēdētājs bija Jēkabs Stūrītis. Lai arī padomju plānošanas un ekonomikas sistēmai bija savas īpatnības, viņš prata saimniekot un labi organizēt darbu.⁵²

1948. gadā kolhozam bija 82 zušu - bušu vadiņi, 2 jūras vadi, 589 reņģu tīkli, 456 salaku tīkli, 258 brētliņu tīkli, 218 mencu tīkli, 101 sīgu tīkli, 3 reņģu murdi, 13 750 mencu - zušu āķi, 70 motorlaivas un 35 airu laivas. Tīkli bija no kokvilnas. Trūka tīklu linuma, trošu, lāpāmo diegu. Flotes stāvoklis bija neapmierinošs, piemēram, 7. brigādei Plieņciemā uz 15 zvejniekiem darba kārtībā bija tikai 3 motorlaivas.

1948. gadā kolhozā bija 456 darbinieki, no tiem 204 sievietes un 20 mācekļi. Kantora telpas atradās Engures "Mierkalnos", kur joprojām divās istabās dzīvoja arī mājas īpašnieks A. Jirgens.⁵³ 1949. gada 13. aprīlī pagasta padomes Izpildkomiteja pieņēma lēmumu par "Kalncīruļu" māju un 15 hektāru zemes, kā arī ķieģeļu cepla piešķiršanu kolhozam "Padomju zvejnieks".⁵⁴

Artelim bija arī mehāniskā darbnīca, koku destilācijas uzņēmums, laivu būvētava un kalēju darbnīca. Pirmais celtniecības objekts bija garāža, ko izbūvēja magazīnas klētī smagās mašīnas novietošanai.

Artelis apstiprināja lēmumu par biedru apgādāšanu ar piemājas zemi 0,6 ha platībā. Bija ielānots arī organizēt biškopības dravas, putnu un cūku fermas. Kolhozā bija 80 govīs, 220 zirgi, 29 cūkas, bet cūkkopības un putnkopības plānu nespēja izpildīt. Lielākos ienākumus guva, iznomājot zirgus transportam.⁵⁶

1949. gadā notika pāreja uz citu darba organizācijas formu: turpmāk zvejnieki bija sadalīti posmos, katrā pa trim vīriem. Nozveju nodeva Mērsraga un Slokas Zivju konservu fabrikas nodaļās.⁵⁷

1950. gadā notika arteļa valdes pārvēlēšanas, un kopš tā laika tajā strādāja A. Romanovs, V. Ērglis, A. Neilands, L. Šneiders, A. Meņģelsons, L. Kārklīšs. Tajā pat gadā iestādītas 100 ābelītes jaunajā kolhoza augļu dārzā, kā arī iegūti jauni zvejas materiāli. Zvejas rīki pamazām modernizējās: korķa pludiņus aizvietoja ar sintētiskajiem jeb tā sauktajiem putuplasta pludiņiem, kas ir daudz izturīgāki un vieglāki, bet tīklus sāka gatavot no kaprona diegiem. 1950. gadā uzbūvēja 20 motorlaivas un iegādāja divus jaunus motorus. 1950. gada nozvejas plāns tika pārsniegts par 12%. Bet lauksaimniecības rezultāti bija vāji.⁵⁸ No kolhoza rīcībā esošajām trīs automašīnām darba kārtībā bija tikai divas.

1951. gada 1. janvārī arteļa zvejniecības nozarē strādāja 176 cilvēki, no tiem: 77 zvejnieki, 10 brigadierī, 33 posminieki, 56 mehāniķi-motoristi, strādāja arī 203 izpalīdzes, 15 administratīvie darbinieki, 264 strādnieki lauksaimniecības brigādēs. 1951. gadā darba plāns izpildīts par 142%. 5. brigādes B. Āboliņa vadītais posms IV ceturksnī

Zveja ar tīkliem. 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Engure". TMNM 9113

ieguva augstas nozvejas posma nosaukumu, bet b. Āboliņš - augstas nozvejas meistara nosaukumu.⁵⁹

Brigadieru mainījās: 2. brigādi vadīja J. Krauklis, 4. - L. Eihe, 8. - E. Dambekalns, 9. - E. Tuņa. Notika izmaiņas arī brigāžu skaitā. Bērciemā izveidoja 3 brigādes A. Zanberga, J. Kraukļa un A. Gravas vadībā.⁶⁰ Augstu tika vērtēts brigadieru K. Āboliņa, P. Zandera, L. Eihe darbs. 10. brigādes darbs tika atzinīgi novērtēts pat Vissavienības mērogā.⁶¹

Ne tik labi veicās lauksaimniecības nozarē. Govju fermā "Cielaivas" trūka labu darbinieku, cūku fermā apsaluši kartupeļi un trūka lopbarības.⁶² Par slikti padarītu darbu zvejnieku arteļa kopsapulce varēja pat izslēgt no arteļa,⁶³ tomēr šī iespēja laikam gan nav izmantota.

Piecdesmitajos gados zvejnieku artelis "Padomju zvejnieks" bija viens no labākajiem būvniecībā: uzbūvētas 10 dzīvojamās mājas, putnu kūts, tarošanas ēka, zvejas rīku noliktava 5. brigādei, betona skābarības tvertne, divas zvejnieku uzgaidāmās telpas, veikti remontī vecajās ēkās.⁶⁴ No 1951. gada "Padomju zvejnieks" uzņēmās šefību par Engures septiņgadīgo skolu.

1952. gadā pirmo reizi Engures piekrastē tika lietoti stāvvadi. Bija problēmas ar apgādi. Zvejas rīkus piegādāja Mērsraga MZS, bet materiālu trūka, un 1952. gada nozvejas gada plāns tika izpildīts tikai par 82,65%.⁶⁵ No 1953. gada auga nozveja, plāns izpildīts par 110% un vidējā izpeļņa pieaugusi par 1/3 daļu. Lai nodrošinātu jaunus kadrus, tika organizēti laivu vadītāju kursi, un vadītāju tiesības saņēma 28 cilvēki. Tika organizēti arī brigadieru kursi. 1954. gada 7. decembrī kolhoza valdes sēdē tika apstiprināta zvejas kuģa MB-49 komanda: kapteinis A. Lerhs, mehāniķis K. Laterers, traļmeistars I. Auziņš un zvejnieks Ivars Dambekalns.⁶⁶

1955. gads bija neveiksmīgs: nozvejas plāni, kā arī kapitālieguldījumu un ekspluatācijā nodošanas plāns netika izpildīts. Līcī trūka reņģu, un 1956. gadā valde sāka organizēt tā sauktās ekspedīcijas zvejnieku brigādes uz Kolku, tomēr nozvejas plānu artelis izpildīja tikai par 65,3%,⁶⁷ kas bija zemākais plāna izpildes rādītājs visā kolhoza pastāvēšanas laikā. Turklāt pavasarī uznāca spēcīga vētra un izpostīja 70% no visiem kolhoza zvejas rīkiem - visus stāvvadus. Piegādātie diegi tiklu aušanai bija sliktas kvalitātes, laivu motori veci un mūžīgi remontējami.⁶⁸

1957. gadā aizliedza traļu zveju Rīgas jūras līcī no Mērsraga līdz Salacgrīvai, bet ierobežojumi nedeļa cerēto rezultātu, jo jūrā pie Kol-

kas jūras raga notika intensīva traļu zveja un tas traucēja reņģēm ieņākt līci uz nārstošanu.⁶⁹ Nozvejas plāns tika izpildīts par 112,26%. Bet aramzemes ar katru gadu palika mazāk, jo neviens nebija padomājis par krūmu izciršanu un meliorāciju.

Par spīti problēmām, 1955. gadā uzcēla jaunu zirgu stalli ar automātisko dzirdināšanu, kura gan reizēm nedarbojās, un ierīkoja mēslu izvešanas sistēmu ar vagonetēm.⁷⁰ Cūku ferma gan bija katastrofālā stāvoklī, kopēji baidījās, ka tikai sivēni ziemā nenosaltu. 1956. gadā sāka veidot kolhoza dārzniecību un ierīkoja siltumnīcas.⁷¹ 1958. gadā artelis iegādājās MRT tipa kuteri, par kura kapteini kļuva Kārlis Kramēns.

Atlantijas ūdeņos zvejoja kapteiņa Laimoņa Slaidiņa vadītais SRT tipa kuģis. 1959. gadā bija plānota otra Atlantijas kuģa iegāde, bet artelim trūka naudas. Kolhoza priekšsēdētājs tomēr atrada izeju, un artelis saņēma arī otru kuģi.⁷²

1959. gadā pēc MZS likvidēšanas arteļa valde iegādājās jaunus zvejas rīkus, floti un motorus. Kolhozs gada nozvejas plānu izpildīja tikai par 81%, bet piekrastes zvejas plānu - par 111,37%. Kuģis VZT-

Viens no pēdējiem kolhoza "Padomju zvejnieks" koka kuģiem. 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Engure". TMNM 9113

4562 bija izbraucis divas reizes uz Atlantijas okeānu, bet plānu nespēja izpildīt. Plānu iecerētajā apjomā neizpildīja arī VZT-R-9037.⁷³

Artelim piederēja arī 10 automašīnas. Lielākā problēma saistījās ar zivju realizāciju, jo Slokas zivju apstrādes fabrika līgumus neslēdza, bet pārdot tirgū zivis nedrīkstēja. Arteļa priekšsēdētājs lūdza Tukuma DDP Izpildkomitejai atļaut atvērt specializēto veikalu Tukumā, bet to nesaņēma. LKP Tukuma rajona sekretāre Valdmane pat aizrādīja artelim par neizdarību un ieteica risināt problēmas, lai septiņgades plānu izpildītu pirms termiņa.⁷⁴

1960. gada 1. janvārī spēkā stājās naudas reforma. Sākumā šķita, ka artelis plānu neizpildīs, tomēr nozvejas uzdevums bija izpildīts par 105%. Piekrastes vajadzībām bija uzbūvēti 12 laivu korpusi, iegādāti 11 laivu motori. 1961. gads, savukārt, atkal bija neveiksmīgs. Togad Atlantija okeānā bija maza nozveja, kolhoza finansiālais stāvoklis strauji pasliktinājās, un tas nonāca naudas grūtībās. Tomēr tas iegādājās 16 jaunus 20 zirgspēku (ZSP) motorus, uzbūvēja 16 jaunas motorlaivas un 5 airu laivas, kā arī nopirka kuterus TRB-28 un MRT-1028. 1962. gadā nozvejas plāns izpildīts par 118%. Artelis iegādājās flotes un piekrastes zvejas kuterus - MRT-25, RB-27, RK-40 - un nosūtīja uz stūrmaņu kursiem divus cilvēkus, bet mehāniķu kursiem - piecus.⁷⁵

1966. gadā kolhoza priekšsēdētājs bija Jēkabs Stūrītis. Piekrastes brigādēs pavisam bija 238 zvejnieki, kuri galvenokārt zvejoja ar tīkliem. Bija 70 motorlaivas un 35 airu laivas. Šajā laikā notika kas neparedzēts: kāds Frišenfelds aizbēga no zvejas kuģa un palika uz dzīvi ārzemēs. Šī notikuma dēļ darbu arteļa kadru daļā zaudēja Līvija Āboliņa. Viņu pārcēla par sekretāri.⁷⁶ Drīz vien nomainījās arī kolhoza vadība.

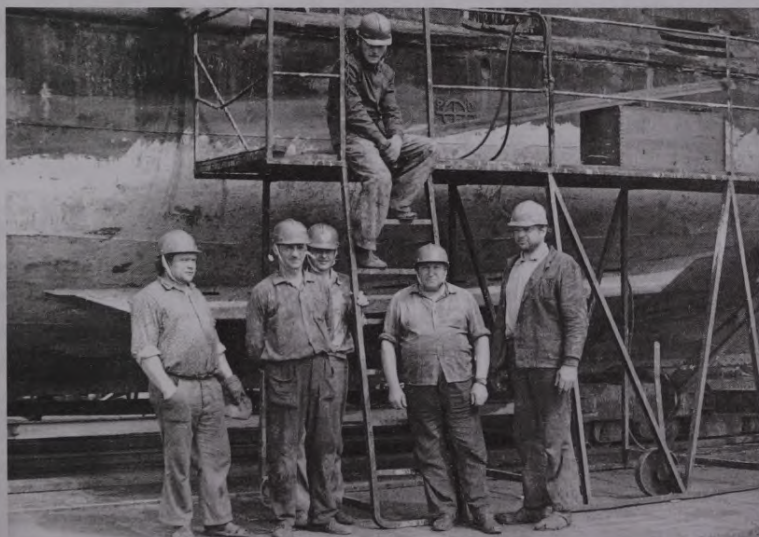
1968. gadā zvejnieku arteļa "Padomju Zvejnieks" priekšsēdētāja amatā ievēlēja Jāni Kalnpuru, kurš jau astoņus gadus bija strādājis par zvejnieku arteļa "Selga" priekšsēdētāja vietnieku. Viņš vadīja kolhozu 21 gadu un par ieguldījumu zvejniecības attīstībā 1974. gadā apbalvots ar Darba Sarkanā Karoga ordeni, bet 1986. gadā viņam piešķīra Nopelniem bagātā zvejnieka goda nosaukumu.⁷⁹

1970. gadā kolhoza nozvejas plāni pildījās labi, bet ar lauksaimniecību nemaz neveicās. Nozare bija cietusi vairāk nekā desmit tūkstošus rubļu lielus zaudējumus. 1972. gadā Jānis Kalnpurs pierādīja, ka zvejnieku artelis saražo vairāk zivju nekā visi citi kolhozi gaļu un atteicās uzturēt palīgsaimniecību, kas nes zaudējumus. Lauksaimniecības nozare tika likvidēta.⁸⁰

Laika gaitā zvejnieku artelis izauga un mainījās tā struktūra. Ja pirmajos gados zvejnieki nodarbojās tikai ar piekrastes zveju, tad septiņdesmito gadu sākumā piekrastes zvejā devās tikai aptuveni 70 zvejnieki, lielākoties pensionāri. Kolhozs uzlikto plānu izpildīja. Bija palielinājies ekspedīcijas flotes darba īpatsvars, bet zivju pārstrāde bija kļuvusi tikai par blakus nozari.

1973. gadā kolhoza priekšsēdētājs bija Jānis Kalnpurs, viņa vietnieki - Arvīds Kalvāns un Viktors Kleins. Augot kolhozam, bija palielinājies valdes locekļu skaits. Pavisam bija septiņi valdes locekļi: Gunārs Bramanis, Kārlis Kramēns, Jānis Markulis, Alfrēds Pētersons, Milda Pētersone, Skaidrīte Pētersone un Alfrēds Ozoliņš.⁸¹

Kolhozā bija arī mehāniskās darbnīcas, sagādes grupa, celtniecības brigāde un dārzniecība, kas izaudzēto produkciju pārdeva Rīgas tirgos un deva labus ieņēmumus.⁸² 1972. gadā kolhozā pavisam bija 1062 biedri.⁸³ Zināms, ka 1975. gadā arteli bija 738 strādājošie un 226 no tiem bija zvejnieki. "Padomju zvejnieka" rīcībā bija 15 vietējie un 3 ekspedīciju kuģi, kas zvejoja arī pie Āfrikas krastiem.⁸⁴ Tā kā nozveja nepavisam nebija liela un plānus ekspedīcijas brigāde nevarēja izpildīt, tālējās kuģus 1978. gadā pārdislocēja uz Barenca jūru, kur

Kuģu korpusu remonta atslēdznieku brigāde. No kreisās: Gunārs Joniņš, Jēkabs Kodoliņš, Pēteris Osis, Leonīds Vilsons, Alfrēds Bartkēvičs; uz sastatnēm sēž Ilgonis Auseklis. Fotogrāfs nezināms.

veicās moivu zvejā.⁸⁵ Artelī bija neliela kadru mainība. Arī pēc aiziešanas pensijā daudzi turpināja strādāt. 1977. gadā vairāki strādājošie pensionāri apbalvoti ar medaļu “Darba veterāns”.⁸⁶

Kolhozs bija finansiāli stabils un, izstrādājot Engures ciemata ģenplānu, plānoja samērā strauju attīstību, tai skaitā: centrālās katlu mājas, saldētavas, garāžu, galdniecības, taras ceha izbūvi un ostas paplašināšanu.⁸⁷ Turpmākajos gados šie plāni, kā arī zivju apstrādes cehu rekonstrukcija visos zvejniekciemos, kanalizācijas un attīrīšanas iekārtu būve tika realizēta. 1979. gadā ar Valsts kvalitātes zīmi atestētas “Baltijas ķilavas garšvielu sāļījumā”. Zivju pārstrādes speciālisti izstrādāja jaunus produkcijas veidus un izveidoja “Šprotu pastēti”, “Zivju brokastis iecienītās”. Cehs sāka gatavot produkciju sīkā iepakojumā.⁸⁸

1983. gadā iegādājās TB tipa kuģus ar atvēsinātām rūmēm un refrižerormāšinas zivju pārvadāšanai. Saldētavas bija uzstādītas arī visos cehos, un plānoja iegādāties lielāku transportkuģi.⁸⁹ Zivis veda no Ventpils ostas, cenšoties saglabāt zivju kvalitāti un pieskaņot piegādes grafikus ceha darba laikiem.⁹⁰ Padomju valstī darbam bija jārit ar devīzi “Augstu kvalitāti katrā darba vietā”. Kolhoza priekšsēdētājam J. Kalnpuram patiešām rūpēja, lai ražojumi būtu vislabākie un nodrošinātu labus ienākumus.

Ledus zāģēšana Vecupē un transportēšana uz ledus pagrabu. No kreisās: Arturs Krāģis, Jēkabs Kodoliņš, Zigurds Grundbergs, Vilis Krauklis un Pēteris Bernšteins. 50. gadu beigas. Fotogrāfs nezināms.

Sākot no 1982. gada, zvejnieku artelis "Padomju zvejnieks" regulāri ieguva atzinību rajona, republikas un arī plašākā mērogā.⁹¹ 1982. gada nozvejas plāns bija izpildīts jau septembrī, no 14 vietējās flotes kuģiem četri divos gados jau bija izpildījuši trīs gadu nozvejas plānu, to vidū kuģis R-6518 (kapteinis Z. Rudaus-Rudovskis), R-6714 (kapteinis A. Rubāns) un R-6515 (kapteinis V. Hrenkovs).⁹² 1984. gadā zvejnieku artelis "Padomju zvejnieks" par labiem darba rādītājiem ieguva 3. vietu Rietumu baseinā un LKP Tukuma rajona komitejas, Tukuma rajona TDP Izpildkomitejas Ceļojošo sarkano karogu. Par labākajiem kuģiem tika atzīti: R-6450 (kapteinis A. Ozoliņš), R-6560 (kapteinis A. Veršbelovskis) un R-6557 (kapteinis B. Andersons).⁹³ Ar kolhoza stipendijām studēja 18 jaunieši.⁹⁴

Saimniecībā attīstīja arī blakus nozares. Astoņdesmito gadu beigās izveidota jumiķu brigāde, kas tradicionālo arodu apguva, zvejnieku arteļa "Padomju zvejnieks" galvenā inženiera Andreja Dandzberga mudināti. Viena kvadrātmetra niedru jumta noklāšana maksāja 12 rbļ., un brigāde labi nopelnīja, vienlaikus atjaunojot senās tradīcijas.⁹⁵ A. Dandzbergs centās izmantot tā sauktā pārkārtošanās procesa laikā radušās iespējas un atbalstīja daudzus saimnieciski izdevīgus ierosinājumus. Piemēram, Laivu būves un galdniecības cehs Klapkalnciemā, ko vadīja Sarma Upesleja, veica izmēģinājumus ar izotermiskajiem konteineriem, sāka būvēt pirmās jahtas. Cehā būvēja stiklaplasta laivas. A. Dandzbergs atbalstīja ideju par apmaksu pēc padarītā darba daudzuma un kvalitātes,⁹⁶ un tādēļ arī blakus nozaru strādnieki labi pelnīja.

1990. gadās sākās kolhoza reorganizācijas process. Saskaņā ar privatizācijas procesu aprēķināja pajas zvejnieku arteli "Padomju zvejnieks" un pārveidoja to par zvejnieku kopsaimniecību - firmu "Engure".⁹⁷ 1992. gadā tas nodeva pagasta pašvaldības rīcībā sabiedriskās lietošanas iestādes: kultūras namu, bērnudārzu Engurē un Apšuciemā, jaunbūves Klapkalnciemā, kā arī Engures ostas molu.⁹⁸

Zivju apstrāde mūsdienu Engurē

Līdz ar Latvijas neatkarības atjaunošanu izmainījās arī saimnieciskā sistēma. Jau 1991. gadā pašvaldība izsniedza pirmās atļaujas nodarboties ar piekrastes zveju. Tās saņēma divdesmit divi zvejnieki. 1992. gadā varēja saņemt arī atļaujas un veidot zvejas brigādes katrā Engures ezera laivu bāzē. Viena brigāde drikstēja zvejot ar 5 tīkliem.⁹⁹ 1994. gadā Engures ezerā vien zvejoja 21 zvejnieks.¹⁰⁰

Vienlaikus ar privātā sektora attīstību notika kolektīvās saimniecības lejupslīde. 1992. gadā firma "Engure" likvidējās. Tajā laikā firmai bija aptuveni 2 miljoni Latvijas rubļu jeb tā saukto "repšu" liels parāds valstij, tādēļ darbs nevedās. Privatizācijas procesā, darbiniekiem izpērkot pajas no firmas "Engure", izveidojās vairāki zivju pārstrādes uzņēmumi, tai skaitā SIA "Unda", "Ulmes" un "Bērziems".¹⁰¹

SIA "Unda" valdes priekšsēdētāja pienākumus uzņēmās zivsaimniecības nozares veterāns Jānis Kārklīšs. SIA "Unda" galvenokārt ražoja šprotes, kā arī apkūpinātas mencas eļļā, butes un siļķu tītenīšus. 1997. gadā uzņēmums Lietuvā iegādājās kuģīti "Unda", kas piegādāja aptuveni 30% no nepieciešamajām izejvielām. Uzņēmums iepirka zivis SIA "Līcis" un citos uzņēmumos visā piekrastē no Salacas līdz pat Pāvilostai. SIA "Unda" realizēja produkciju Krievijā, Ukrainā, Baltkrievijā, Lietuvā un tikai 20% produkcijas - Latvijā.¹⁰²

1999. gadā - ekonomiskās krīzes laikā "Unda" bija spiesta darbību pārtraukt, un pagastā strauji palielinājās bezdarbnieku skaits.¹⁰³ Drīz vien tomēr uzņēmums darbību atjaunoja un turpināja attīstību, pilnveidojot ražošanas tehnoloģijas. 2000. gadā uzņēmums nopirka otru zvejas kuģi - "Kate".

2001. gadā ražotnes vadību uzņēmās Juris Bubišs, kas zivju pārstrādes nozarē bija strādājis kopš 1984. gada. Viņš lielu uzmanību pievērsa uzņēmuma attīstības plānošanai, ražotnes modernizēšanai un attīstīšanai. Uzņēmums izveidojās par lielāko pagastā. 2000. gadā SIA "Unda" strādāja 240 darbinieki, 2003. gadā - 344, bet 2005. gadā - 333 cilvēki. 2005. gadā uzņēmums saražoja gandrīz 15 miljonus konservu kārbu.

Laikā no 2000. līdz 2004. gadam ražotne modernizēta, realizējot četrus SAPARD pirmsiestāšanās fondu finansētus projektus. 2004. gadā ar Eiropas Savienības struktūrfondu atbalstu modernizēti arī abi zvejas kuģi, 2005. gadā iegādāts iekrāvējs, veikta sanitāro telpu rekonstrukcija un zivju pirmapstrādes ceha renovācija.

SIA "Unda" ražo vairāk nekā 50 zivju konservu veidu. Uzņēmums regulāri piedalās zivju konservu konkursos. 2002. gadā uzņēmumā ražotās "Rīgas šprotes eļļā" saņēma Zelta medaļu un Atzinības rakstu starptautiskajā izstādē "Riga Food 2002" un "Riga Gastro 2002".

Uzņēmumā strādā daudzi nozares veterāni. Ražošanas vadītāja Brigita Raginska uzņēmumā strādā no tā dibināšanas brīža un atbild par ražošanas procesu. Vija Zikmane vada Kvalitātes kontroles laboratoriju, bet valdes priekšsēdētāja palīdzē Daiga Ozoliņa veiksmīgi iz-

strādājusi un administrējusi SAPARD un ES struktūrfondu projektus. Daudzas ģimenes strādā uzņēmumā jau vairākās paaudzēs. Pētersonu, Cīruļu, Kraukļu, Briņķu un Veinbergu ģimenes zivju pārstrādē darbojas jau trešajā paaudzē. Uzņēmumā iedibināta tradīcija gada nogalē rīkot balli un Ziemassvētku eglīti strādājošo bērniem, bet vasarā - kopīgas ekskursijas. SIA "Unda" aktīvi darbojas arī nozares sabiedriskajās organizācijās.¹⁰⁴

Bez lielajiem zivju pārstrādes uzņēmumiem pagasta teritorijā darbojas arī individuālie uzņēmēji. 1998. gadā pagastā bija vairāk nekā 100 individuālo zvejnieku, kuri nozvejoto visbiežāk izmantoja personiskajam patēriņam. 2002. gadā Engures ezerā zvejoja 22 zvejnieki, 2004. gadā - 23, bet 2006. gadā - 21 zvejnieks. Piekrastes zvejai 2002. gadā tika izsniegtas 55, 2005. gadā - 63, bet 2006. gadā - 77 licences.

Pagastā darbojās arī vairāki uzņēmumi, kuri izmantoja stāvvadus. SIA "Līcis" piederēja 4 zvejas kuģi, SIA "Unda" - "Baltikas" tipa kuģis, bet individuālajam uzņēmumam "Nemo-Z" un SIA "Sēklis"¹⁰⁵ - motorlaivas. 2006. gadā ar intensīvu piekrastes zveju nodarbojās Jura Rudovska vadītais uzņēmums - SIA "Līcis". Ar zivju zveju nodarbojās arī zvejnieku saimniecība "Lucītis" un zvejnieku saimniecība "Lielā Zivs", SIA "Branga", individuālie uzņēmumi "Forelīte" un "Nemo-Z", kā arī vairāki individuālie komersanti: Zigmunds Cīrulis,

Skats uz ostu un SIA "Unda" ražotni. 2007. gada 29. jūlijs.
L. Nagliņa foto.

Ivars Cīrulis, Ilgvars Španks, Oskars Celkarts, Maigurs Zīle, Kaspars Eglītis un Arturs Ozoliņš. Pārējie zvejnieki zvejoja lielākoties pašu patēriņam.

Pagasta teritorijā strādājošie uzņēmēji meklē ceļus uzņēmējdarbības attīstībai. 2006. gadā Engures uzņēmēji kopā ar Lapmežciema, Zentenes, Smārdes, Slampes pagastu uzņēmējiem nodibināja biedrību "Partnerība laukiem un jūrai", kuras mērķis piesaistīt Eiropas Savienības fondu finansējumu un attīstīt ražošanu piekrastē.¹⁰⁷

1. Jakovļeva M. Engures Dzelzsmanfaktūras darbība 17. - 18. gadsimtā.// Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls nr. 1, R., Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, 54. lpp.
2. Turpat.
3. Turpat, 55. lpp.
4. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999. 37. lpp. TMNM Pza nr. 1649
5. Engures dzelzs manufaktūra. Nedatēts
6. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 34. lpp.
7. Jakovļeva, 56. lpp.
8. Turpat, 59. lpp.
9. Turpat, 57. lpp.
10. Turpat, 61. lpp.
11. Turpat, 58. lpp.
12. Turpat, 61. lpp.
13. Turpat, 62. lpp.
14. Turpat, 65. lpp.
15. Turpat, 66. lpp.
16. Turpat, 67. lpp.
17. Turpat, 68. lpp.
18. Turpat, 69. lpp.
19. Turpat, 70. lpp.
20. Turpat, 71. lpp.
21. Turpat, 73. lpp.
22. Turpat, 74. lpp.
23. Turpat, 75. lpp.
24. Arheoloģijas pieminekļa pase. Engures ciems. TMNM PZA nr. 486
25. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 62. lpp. TMNM Za nr. 208
26. Mēnešraksts "Jūrnieks", 1939. gada nr. 5. TMNM Za nr. 762
27. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astongadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113
28. Turpat.
29. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 93. lpp.
30. LVVA, 486. fonds, 1. apraksts, 49. lieta, 5., 144. lpp.
31. Turpat, 3. lpp.
32. Turpat, 4. lpp.
33. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 68. lieta, 163-107. lpp.
34. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 93. lieta, 40. lpp.
35. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astongadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113

I. Celmiņš Tukuma tirgū pārdod zivis. 2007. gada 24. maijs.
K. Ozolas foto.

36. Fjodorova R. Ja gribi dzīvot, tad jāstrādā.//Laikr. Tukuma Ziņas, nr. 33, 2004. gada 14. augusts, pielikums "Aka"
37. Kalnpura J. atmiņas. Pierakstījusi L. Šteinbauma. 1966. TMNM Za nr. 1366
38. Kaminskas A. stāstījums. Pierakstījusi A. Ozola. 2006
39. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astoņgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113
40. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astoņgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113
41. Turpat.
42. Kolhozs "Padomju zvejnieks", 9. lpp. TMNM Za nr. 1280
43. Turpat, 5. lpp.
44. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astoņgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113
45. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 1. lieta
46. Kolhozs "Padomju zvejnieks", 9. lpp.
47. Buklets "Padomju zvejnieks - 25". Tukums, 1973, 3. lpp.
48. Kolhozs "Padomju zvejnieks", 13. lpp.
49. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 9. lpp.
50. Kolhozs "Padomju zvejnieks", 11. lpp.
51. Turpat, 11. lpp.
52. Turpat, 12. lpp.
53. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 14. lpp. TMNM Za nr. 1280
54. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 36. lpp.
55. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 15. lpp.
56. Turpat, 16. lpp.
57. Turpat.
58. Turpat, 17. lpp.
59. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 8. lpp.
60. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 14. lpp.
61. Turpat, 15. lpp.
62. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 8. lpp.
63. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 15. lpp.
64. Turpat, 18. lpp.
65. Turpat, 19. lpp.
66. Turpat, 20. lpp.
67. Turpat, 21. lpp.
68. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 23. lpp.
69. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 22. lpp.
70. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 30. lpp.
71. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 23. lpp.
72. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 11. lpp.
73. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 24. lpp.
74. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 19. lpp.
75. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 25. lpp.
76. Belousova R. Lieli svētki Engurē.//Laikr. Komunisma Rīts, nr. 104, 1966. gada 3. septembris
77. Engures pagasts.//Latvijas pagasti. Enciklopēdija. 1. daļa. R., A/S Preses nams, 2001, 272. lpp.
78. Ābolinas L. stāstījums. 2007. gada 2. novembris.
79. Latvijas jūrniecības vēsture. 1950-2000. R., Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs/Appāds Preses nams, 2001., 84.lpp.
80. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 55. lpp.
81. Buklets "Padomju Zvejnieks - 25". Tukums, 1973, 4. lpp.
82. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 450. lieta, 41. lpp.
83. Buklets "Padomju zvejnieks - 25". Tukums, 1973, 4. lpp.
84. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 63. lpp. TMNM Za nr. 208
85. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 27. lpp.
86. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 484. lieta, 1. lpp.
87. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 44. lpp.
88. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 509. lieta, 7. lpp.
89. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 92. lpp.
90. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 27. lpp.
91. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 27. lpp.
92. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 57. lpp.
93. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 150. lpp.
94. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 92. lpp.
95. Jermaks A. Zvejnieku ciemos atkal niedru jumti.//Laikr. Lauku Avīze, 1989. gada 1. marts. TMNM Za nr. 859
96. Strautmane G. Andrejs, 138-139. lpp.
97. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 35. lpp.
98. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 132. lpp.
99. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 136. lpp.
100. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 737. lieta, 48. lpp.
101. Vītols J. "Undā" pulkā strādā.//Laikr. "Tukuma Ziņotājs" nr. 104, 1997. gada 6. septembris
102. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999. 64. lpp.
103. Akmenozols V. Zvejniekiemi izmirst.//Laikr. Tukuma Ziņas, 1999. gada 18. maijs
104. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
105. Dabas parka Engures ezers dabas aizsardzības plāns. R., 2000, 23. lpp.
106. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
107. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007

Tirdzniecība un rūpniecība

Rūpniecības uzņēmumi

Pirmie rūpniecības uzņēmumi Engures pagastā radās 20. gadsimta sākumā un tie bija saistīti ar zivju apstrādi. 1907. gadā izveidota konservu fabrika Engurē un pēc neilga laika - arī Klapkalnciemā. Neliela konservu fabrika jeb ķilavu darbnīca Bērzciemā dibināta 1910. gadā.¹

Pēc Pirmā pasaules kara darbību atjaunoja daži agrāk eksistējušie uzņēmumi un dibinājās arī jauni. No uzņēmumiem jāpiemin koku destilatūra Plieņciema apkārtnē un šindeļu zāģis "Celmos", kā arī kuļģarnitūra "Pūclejās".² 1925. gadā jau bija iegādāts pārvietojams āboliņa kūlējs "Sadumos", kas sniedza pakalpojumus lauksaimniekiem.³

1926. gadā atkal radies jauns uzņēmums - Jānis Riekstiņš uzņēmies ceļu labošanas darbus.⁴ Katru gadu uzņēmumu skaits auga. 1927. gadā pagastā reģistrēti jau 23 nelieli uzņēmumi.⁵ Pagastā darbojās vienas dzirnavas, divas kuļģarnitūras, viens āboliņa kūlējs, viens šindeļu zāģis, koku destilācijas ietaise, kā arī viena konservu fabrika, aptieka un septiņas tirgotavas jeb veikali. Darbojās astoņi zivju tirgotāji.⁶ 1928. gadā pagastā jau bija 31 tirdzniecības un rūpniecības uzņēmums, no kuriem 9 tirgojās ar reņģēm un citām zivīm.⁷ Lielākā daļa no tiem bija ģimenes uzņēmumi. No uzņēmumiem veiksmīgākie bija Rideļu dzirnavas, kuru darba apjoms pieauga katru gadu, un Plieņciemā esošais koku destilācijas uzņēmums, kas ražoja darvu un terpentīnu.⁸

1929. gadā izveidots arī ķieģeļu ceplis "Kalncīruļos". Ceplis iznomāts A. Leimanim un V. A. Leimanim. Tas strādāja tikai vasarā, kad bija pietiekami silts laiks. Uzņēmumā nodarbināti 4 strādnieki. Mālus mīcīja ar zirgiem, bet ķieģeļus gatavoja jeb, kā vietējie teica, striķēja ar rokām. Pirms Pirmā pasaules kara pagastā esot bijuši vairāki ceplī, bet tie savu darbību izbeiguši.⁹

1930. gadā atkal radušies jauni uzņēmumi: Ansis Ābele uzņēmies pasta pārvadāšanas darbus starp Tukuma pasta un telegrāfa kantori un Enguri, bet Leibe Zusmans un Leibe Josels Lengefers uzsākuši lopu uzpirkšanu un pārdošanu.¹⁰

1938. gadā tirdzniecības un rūpniecības reģistrā bija 18 Engures pagasta teritorijā esoši uzņēmumi: D. Kambalas Rideļu ūdensdzirna-

vas, K. Jirgensona Plieņu ūdensdzirnavas, A. Neilanda un A. Roņa zāģu gateris un šindeļu zāģis Engurē, F. Goberga pārtikas preču veikals "Lāčos", D. Kambalas pārtikas preču veikals Rideļu dzirnavās, P. Andreca pārtikas preču veikals "Vidiņos", A. Alberga aptieka "Saulainēs", G. Šainas darvas cepelis, N. Baloža ķieģeļu cepelis "Kalnciruļos", Dž. Lambsdorfa kuļģarnitūra, K. Liepiņa kuļģarnitūra "Jauncelmos", A. Barsa meža uzpirkšanas uzņēmums "Mazkristos", Dž. Lambsdorfa āboliņu kūlējs, K. Liepiņa šindeļu zāģis, O. Jirgenes vīnu tirgotava, A. Šmita pārtikas preču tirgotava "Vecprūšos", F. Tomsona meža uzpirkšanas uzņēmums "Vilkos" un E. Ozola pārtika preču tirgotava.¹¹

1939. gadā Jēkabs Kuklis lūdzis Tirdzniecības un rūpniecības departamenta Rūpniecības nodaļai ierīkot dzirnavas Engures "Rūpnieciskos". Viņš pamatojis sava uzņēmuma dibināšanas nepieciešamību ar to, ka Rideļu dzirnavas ir pārslogotas, bet Plieņu dzirnavas nevar strādāt ūdens trūkuma dēļ.¹² Šķiet, ka projekts tomēr nav realizēts.

Privātie uzņēmumi tika likvidēti tūlīt pēc padomju varas nodibināšanas 1940. gadā, bet Otrā pasaules kara laikā tie lielākoties tika atdoti īpašniekiem. Izņēmums bija Rideļu dzirnavas, kuru darba apjoms bija daudz lielāks nekā citiem pagasta uzņēmumiem. 1944. gadā pagastā bija 27 individuālie darba darītāji: kalēji, namdari, mūrnieki,

Zivju apstrādes cehs. Fotografārs nezināms.

kurpnieki, drēbnieki, važoni un kuļģarnitūru īpašnieki, kas maksāja nodokļus.¹³ Pastāvēja Engures Zivju pārstrādāšanas uzņēmums, kas apvienoja vairākus mazus uzņēmumus, kas atradās Engures “Pikatajās”, Plieņciemā, Bērziemā un Ābragciemā.

Pēc kara padomju okupācijas iestādes atkal likvidēja privātos uzņēmumus. Mazās konservu fabrikas pārņēma Mērsraga Zivju apstrādes fabrika un Slokas Zivju konservu fabrika.

Mērsraga Zivju apstrādes fabrikai piederēja Zivju apstrādes cehs Bērziemā.¹⁵ Slokas Zivju apstrādāšanas fabrikas cehi atradās Engurē,¹⁶ Apšuciemā¹⁷ un Klapkalnciemā.¹⁸ Klapkalnciemā cehs darbojās no 1953. līdz 1979. gadam,¹⁹ Apšuciemā - no 1953. līdz 1964. gadam,²⁰ kad uzcēla zvejnieku arteļa “Padomju Zvejnieks” Zivju apstrādes cehu, kurā ražoja karsti kūpināto produkciju, zivju pastu un zivis garšvielu sāļjumā.²¹

1948. gada martā nodibināja zvejnieku arteli “Padomju Zvejnieks”. Iegūtos lomu zvejnieki nodeva Mērsraga un Slokas Zivju konservu fabrikās.²² Tā kā fabrika maksāja maz, tad kolhozs nolēma veidot savas Zivju apstrādes ražotnes.

1953. gadā kolhozs sāka būvēt Zivju apstrādes cehu Plieņciemā. Tajā sākumā apstrādāja tikai piekrastes, bet sešdesmito gadu otrajā pusē - arī Atlantijas zivis. Cehu modernizēja septiņdesmito gadu sākumā.²³ 1958. gadā zvejnieku artelis “Padomju zvejnieks”²⁴ pārņēma savā bilancē Mērsraga Zivju apstrādes fabrikas cehu Bērziemā.

Padomju gados privāto uzņēmumu vispār nedrīkstēja būt. Lai gūtu papildus peļņu un nodarbinātu zvejniekus ziemas periodā, jau 1954. gada ziemā Klapkalnciemā izveidoja nelielu laivu būves cehu, kas strādāja kolhoza vajadzībām.²⁵ Tāda īsta laivu ražotne un arī galdniecība tika izveidota tikai 1979. gadā bijušā Slokas Zivju konservu fabrikas Zivju apstrādes ceha telpās Klapkalnciemā.²⁶

Zvejnieku arteļa “Padomju Zvejnieks” motorlaivu būvētava laikā no 1961. līdz 1970. gadam pastāvēja Apšuciemā.²⁷ No 1970. gada laivu ražotne pastāv Engurē. Kopš 1954. gada pastāv Zivju apstrādes cehs un galdnieku darbnīca.²⁸

Viens no valsts uzņēmumiem, kas sekmīgi darbojās un attīstījās, bija 17. Ceļu remonta-būvniecības pārvaldes 1. darba iecirknis Engurē. 1973. gadā tajā strādāja 42 darbinieki. Iecirkni vadīja Kārlis Kleins. Tas apkalpoja teritoriju 189 kvadrātkilometru platībā un uzturēja tādus ceļus kā: Mērsrags-Jaunķemeri, Jaunķemeri-Tukums, Valgums-Klapkalnciems, Apšuciems-Milzkalne, Biēļas-Zentene, Cēre-Rideļi, Kai-

ve-Brizule. Iecirkņa strādnieki gan būvēja jaunus ceļus, gan veica ceļu uzturēšanu, remonta un labiekārtošanas darbus: uzstādīja paviljonus autobusu pieturās, iekārtoja stāvlaukumus, apzaļumošanas darbus. Neskatoties uz darbinieku un tehnikas trūkumu, iecirknis un tā ļaudis vairākkārt guvuši atzīstamus panākumus Tukuma rajona sociālistiskajā sacensībā, vairākus gadus pēc kārtas izcīnot 2. vietu.²⁹

Komunālos pakalpojumus sniedza frizētava. Vīriešu friziere strādāja vienu dienu nedēļā, bet sievietes - trīs dienas nedēļā. Divas dienas nedēļā darbojās Vilnas uzpirkšanas punkts, kurā pārdeva vilnas izstrādājumus vai mainīja pret vilnu, kā arī pieņēma pasūtījumus mēbeļu izgatavošanai. Vienu dienu nedēļā darbojās Šūšanas birojs,³⁰ kas pieņēma pasūtījumus apģērba šūšanai. Daudzas engurnieces izmantoja biroja sniegtos piegriešanas pakalpojumus un tērpus šuva pašas. Vairākus gadus ar pārtraukumiem darbojās arī apavu labošanas darbnīca.

20. gadsimta astoņdesmito gadu otrajā pusē, kad sāka veidoties kooperatīvi, kādreizējā Zivju ceha vietā izbūvēja Apšuciema Desu cehu. Tas darbojās no 1988.³¹ līdz 2006. gadam.³²

Zvejnieku arteļa "Padomju Zvejnieks" privatizācijas rezultātā vairāki cehi ieguva patstāvību: Bērziemā darbojas SIA "Bērziems", Engurē - SIA "Unda", bet Pliņciemā - SIA "Ulmes". No minētajām ražotnēm slēgts SIA "Ulmes": Zivju pārstrādes cehs, pārējās divas strādā.³³

Tirdzniecības uzņēmumi

Pirmais zināmais veikals Engurē atvērts ap 1906. gadu Veinberga namā "Akotos" (tagad Jūras ielā 91). Nama īpašniekam Augustam Veinbergam piederēja arī maizes ceptuve.³⁴ 1923. gadā Engurē bija vismaz trīs veikali: Engures krogā bija Langefera pārtikas tirgotava un Jēkaba Rusberga traktieris, bet ciemā - Engures patērētāju biedrības veikals.³⁵

1924. gadā pagastā jau bija septiņi veikali. Engurciemā bija izveidoti divi jauni veikali. Viens no tiem atvērts Engures pagasta namā un piederēja 1920. gadā dibinātajai Engures patērētāju biedrībai "Ziemels", kurā bija 62 biedri. Koloniālpreču veikals savukārt bija iekārtots "Freijās".³⁶

1935. gadā Engures pagastā bija 10 veikali. Engures patērētāju biedrības "Ziemels" veikals atradās "Turrās", kroga ēkā atradās Alfrēda Cīča, "Akotos" - Leonharda Veinberga veikals, bet "Ozolos" - Anša un Olgas Jirģenu vīnu tirgotava. Ābragciema "Pūpolos" bija Mikeļa

Cunča, Bērziema “Skorās” - Andreja Fišera, Ķesterciema “Andre-cās” - Pētera Andreca, Pliņciema ”Vidiņos” - Kārļa Dreimaņa vei-kals. Savukārt “Kalnupēs - Leibes Zušmaņa tirgotava”.³⁷

Otrā pasaules kara gados pagastā darbojās tikai daži no tiem. 1944. gadā nodokļu maksātāju reģistrā reģistrēti tikai trīs veikali: En-gures “Turrās”, Pliņciema “Vidiņos” un Bērziema “Mazkristos”, un tie piederēja Engures patērētāju biedrībai.³⁸

Pēc Otrā pasaules kara Engurciemā bija tikai divi veikali, no ku-riem viens piederēja Talsos esošajai Zvejnieku patērētāju biedrībai jeb “Ribkoop”, otrs - Tukuma apriņķa Patērētāju biedrībai. Pārtikas veikals atradās bijušajā Engures krogā, jaukto preču veikals - “Ako-tos”, bijušā Veinbergu ģimenes privātā veikala telpās. Tajā varēja ie-gādāties audumus, gatavos apģērbus, apavus un galantēriju.

Veikali bija samērā trūcīgi apgādāti. Trūka ne tikai luksus, bet arī pirmās nepieciešamības preču. Maizes un piena produktu veikalos re-gulāri pietrūka vēl 1960. gadā. Daudzās mājās joprojām turēja govī un pienu patirgoja arī kādam kaimiņam, bija saglabājušās arī maizes krās-nis, un sievas pašas cepa maizi. Tirdzniecības jautājumi tika apspriesti gandrīz katrā Engures ciema padomes sesijā un Izpildkomitejas sēdē.

Engures pagasta “Akoti”, kur atvērts pirmais veikals ciemā. No labās: saimniece Emīlija Veinberga (dzim. Judovica), viņas dēls Leonhards, divas nezināmas personas, saimnieces meita Aline un vīramāte jeb vecā saimniece. Pirms 1906. gada. Fotogrāfs nezināms. TMNM 39571

Iedzīvotāji bija izteikuši vēlmi nopirkt zeķes, putekļu mēteļus un mēbeles, un ciema deputāti centās šo jautājumu risināt. Darbojās arī ēdnīca, bet tā īsti neatbilda Sanitāri epidemioloģiskās stacijas izvirzītajām prasībām. Kā viens no trūkumiem minēts fakts, ka bufetes zona nebija atdalīta no ēdnīcas telpas.³⁹

Engures ciema padomes ēkā atradās arī grāmatnīca. No 1961. gada to vadīja Olga Erenfrīda. Ļoti iecienīti iedzīvotāju vidū esot bijuši V. Lāča, Ž. Grīvas, D. Zigmontes, A. Bela u. c. darbi, kā arī tulkojumi no vācu, angļu un franču valodām. Izdevumi par dabu, vēsturi, ceļojumiem, piedzīvojumiem un zinātniskās fantastikas grāmatas tika izpirktas, līdzko parādījās veikalā. Bija iespēja parakstīties uz atsevišķu autoru kopoto rakstu izdevumiem - V. Lāča, B. Sauliša, J. Grota, V. Plūdoņa, E. Hemingveja, F. Dostojevskā u. c. autoru darbiem, kurus pēc pircēju vēlēšanās varēja saņemt pa pastu mājās. Diemžēl gan jaunākās literatūras, gan eksemplāru skaits bija ierobežots.⁴⁰

Nostabilizējoties kolhozam "Padomju zvejnieks", augs ciema iedzīvotāju pirkstspēja. Ciema padome aktīvi iestājās par jauna veikala celtniecību un preču sortimenta paplašināšanu. 1965. gadā uzcēla jaunu pārtikas veikalu, kurā bija atsevišķas saimniecības un rūpniecības preču nodaļas. Ciemā izbūvēja arī ēdnīcu.

1974. gadā Engurē bija šādas tirdzniecības vietas: gaļas un dzērienu veikals, pārtikas preču veikals, rūpniecības preču veikals, ēdnīca un bufete. Jūrmalas Zvejnieku patērētāju biedrības veikals nr. 25 atradās iepretim ostai. 1970. gadā tas sāka strādāt pēc pašapkalpošanās principa. Pārdevēji strādāja divās maiņās, darba laiks bija iedzīvotājiem ļoti izdevīgs. Vislielākais pieprasījums bija pēc krēma "Niveja".⁴¹ Diemžēl krasi samazinājās importa preču piegādes. Pieveduma dienās pie veikala jau pirms tā atvēršanas stāvēja garas rindas.⁴²

Neskatoties uz sagādes problēmām, veikali guva labus panākumus Jūrmalas Zvejnieku patērētāju biedrības veikalu sociālistiskajā sacensībā. 1967. un 1968. gadā veikals nr. 25 ieguva 2. vietu (vadītāja Millere), bet 1973. un 1974. gadā - 1. vietu (vadītāja Milda Krūma). Savukārt veikals nr. 30 (rūpniecības preču) ieguva 3. vietu. Tā vadītājs Gaigals saņēma arī Tirdzniecības teicamnieka krūšu nozīmi.⁴³

Plānoja uzbūvēt arī divstāvu universālveikalu un atsevišķus gaļas un sakņu veikalus. Šo plānu gan nerealizēja, bet 1975. gadā pārtikas veikalam uzcēla piebūvi gaļas tirdzniecībai.⁴⁴

Lai risinātu pārtikas sagādes problēmas, 1983. gadā zvejnieku artilēja "Padomju zvejnieks" valde un ciema padomes Izpildkomiteja pra-

sīja autoveikalu piebraukšanu zivju apstrādes cehos, kā arī sezonas veikalu atvēršanu tūristu bāzēs.⁴⁵ Patērētāju biedrība šos priekšlikumus pieņēma un atbalstīja.

Astoņdesmito gadu beigās visā Padomju Savienībā bija vērojama ekonomiskā lejupslīde un katastrofāls preču trūkums veikalos. Lai risinātu samilzušās problēmas, tika atļauta privātu kooperatīvu veidošanās. Kā privāti uzņēmumi astoņdesmito gadu beigās sāka strādāt bulciņu cehs, labiekārtošanas brigāde un kafejnīca “Nāriņa”.⁴⁶

Deviņdesmito gadu sākumā ekonomiskā krīze padziļinājās vēl vairāk. 1990. gada 1. aprīlī visā valstī, tai skaitā Engures ciema teritorijā, ieviesa talonu sistēmu, saskaņā ar kuru katram iedzīvotājam bija noteiktas veļas pulvera, ziepju, cukura, degvīna, cigarešu normas mēnesī. Atsevišķas preces bija normētas gadam; piemēram, katram iedzīvotājam gadā pienācās viena matu šampūna pudele, bērnam - divas zeķubikses utml. Normas noteica Tukuma rajona TDP Izpildkomiteja, pamatojoties uz rajonam piešķirtajiem limitiem.⁴⁷ Tā kā 1990. gadā Engures veikalā bija lielāki bērnu zeķubikšu uzkrājumi, ciema Iz-

Veikala Nr. 25 Engurē pirmā maiņa, kas cīnās par komunistiskās darba brigādes nosaukumu. No kreisās: Lūcija Felzenberga, Irēna Siņicka, Maija Cāzere, Rosvita Lapiņa. Attēls no albuma “Engure”. 1973. gads. TMNM 9113

pildkomiteja atļāva iegādāties papildus vēl divus pārus zeķubikšu katram bērnam. Iedzīvotāji bija nemierā ar to, ka savlaicīgi nebija informācijas par deficīta preču tirdzniecības dienām. Ciema pašvaldība veidoja iedzīvotāju rindu pēc automašīnām un velosipēdiem. Piemēram, 1990. gadā ciemam bija iedalīti 15 velosipēdi.⁴⁸ Tai pat gadā atļāva arī alkohola komercirdzniecību, un tā kļuva par labu ieņēmumu avotu privātajiem veikaliem.

Engurē veidojās daudzi nelieli individuālie uzņēmumi, no kuriem lielākā daļa nodarbojās ar tirdzniecību. 1993. gadā kioskus atvēra N. Rastorgujevs, J. Noviks un J. Zīriņš,⁴⁹ alus bāru "Līgo" - V. Ziņģītis,⁵⁰ 1994. gadā pie skolas siltumnīcas apavu veikalu atvēra J. Vilciņš un M. Bērziņš, degvielas uzpildes staciju izbūvēja SIA "Ovi" un SIA "Priedes". Deviņdesmito gadu beigās pagastā bija 30 veikali un kafejnīcas.⁵²

Mūsdienu uzņēmumi

Kopš 1991. gada, kad Latvijas valsts kļuva neatkarīga, ekonomiskā vide Engures pagastā ir stipri mainījusies. Deviņdesmito gadu beigās pagastā pavisam bija 30 uzņēmumi. Ar zivju pārstrādi nodarbojās SIA "Unda", SIA "Bērziems", SIA "Ulmes", ar kuģu remontu - a/s "Engures mehāniks", ar transporta pakalpojumiem - autotransporta uzņēmums "PHL"⁵³ un a/s "Engure", ar galdniecību - SIA "Zubīte", ar celtniecību - SIA "Būve", ar zivju zveju un realizāciju - SIA "Līcis" un SIA "Sēklis", ar kokapstrādi - z/s "Budās", ar graudu pārstrādi un elektroenerģijas ražošanu - z/s "Rideļu dzirnavas", ar zvejas kuģu apkalpošanu un zivju pieņemšanu - Engures osta. Tūrisma pakalpojumus sniedza SIA "Sēklis", z/s "Rideļu dzirnavas" un SIA "Albatross". Bez minētajiem uzņēmumiem pagastā bija arī piecas nelielas kokzāģētavas, 6 kempingi un atpūtas bāzes, 2 laivu bāzes Engures ezerā un viesnīca Engurē.⁵⁴ Kopš tā laika vairāki uzņēmumi nostiprinājušies un izauguši, citi - likvidējušies vai reorganizējušies.

Zivju apstrādes uzņēmums SIA "Unda" ir viens no lielākajiem uzņēmumiem Tukuma rajonā. Veiksmīgi darbojas arī SIA "Bērziems", kura produkcija tiek realizēta kā Eiropas valstīs, tā arī Krievijā. Diemžēl SIA "Ulmes" zivju pārstrādes uzņēmums, kurš orientējās pārsvarā uz Krievijas tirgu, bija spiests darbību pārtraukt. Dažiem citiem mazaizņēmumiem klājies līdzīgi, bet lielākoties uzņēmumi ir atraduši katrs savu tirgus nišu. Tie ir specializējušies kvalitatīvas produkcijas ražošanā vai tirdzniecībā un ir pazīstami ne tikai pagastā, bet arī plašākā apkārtnē.

Galdniecības darbus veic SIA “Žuburs”, ko 1992. gadā dibināja septiņi galdnieki, par pajām privatizējot bijušā zvejnieku kolhoza “Padomju zvejnieks” galdniecības cehu. Uzņēmums izpilda individuālos pasūtījumus. Engurē darbojas arī vairāki sadzīves pakalpojumu uzņēmumi: divas frizētavas un darba apģērbu šūšanas firmas “Sakta” filiāle, kas nodrošina darba vietas galvenokārt sievietēm.

SIA “PHL” izveidots 2001. gadā un nodarbojas ar pasažieru pārvaļājumiem. Uzņēmums izstrādā maršrutus pa Latviju un ārzemēm un tos arī realizē. Uzņēmuma autoservisā veic auto kosmētiskos un tehniskos remontus, darbojas auto detaļu veikals.

Uzņēmums SIA “PHL Pluss” darbojas kopš 1998. gada un būvē trimarānus - buru trīskorpusu jahtas. Tās spēj sasniegt lielu ātrumu - līdz pat 32 jūras mezgliem stundā. Šīs jahtas ir ērtas lietošanā, jo tām ir zema iegrimē un tās var piestāt jebkurā smilšainā krastā. Tās ir viegli transportējamas, jo, sakļaujot sānu korpusus, tās var pārvadāt ar treileru. Firmas darbnīcās uzbūvēti četri trimarāni “Catri - 23”, top arī

Tiklu lāpišanas sacensības Engures stadionā. 1981. gada jūlijs.
P. Cīmaņa foto.

katamarāns. Uzņēmuma speciālisti darina sagataves arī zviedru pasūtītajam kuterim “Westline - 32”. Pārsvārā peldlīdzekļus uzņēmumā pasūta zviedri, dāņi un šveicieši.

Ar degvielas tirdzniecību nodarbojas “MC”. Engurē atrodas vairāki pārtikas veikali - lielākie no tiem pieder lielveikalu ķēdei “Elvi” un “Vitoli AMI”. Engurē ir trīs rūpniecības un saimniecības preču veikali, kā arī četras kafējnīcas un vairākas viesu mājas.

2006. gadā vienā no Engures ostas būvēm, kas ilgstoši stāvēja tukša, sāka veidoties vērienīga katamarānu ražotne “Enmar”. Ostas teritorijā vēl ir daudz brīvu telpu un iespējas attīstīt jaunas ražotnes. Attīstoties tūrisma plūsmai, aug pieprasījums un rodas arvien jaunas iespējas.⁵⁵

1. Cimmermanis, 214. lpp.
2. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 95. lieta, 6. lpp.
3. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 95. lieta, 281. lpp.
4. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 96. lieta, 2. lpp.
5. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 97. lieta, 117.-120. lpp.
6. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 97. lieta, 15. lpp.
7. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 98. lieta, 1.-5. lpp.
8. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 107. lieta, 24. lpp.
9. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 107. lieta, 33. lpp.
10. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 100. lieta, 33.-35. lpp.
11. LVVA 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 135., 155. lpp.
12. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 107. lieta, 58. lpp.
13. Tukuma nodokļu inspekcijas 1944. gada maksātāju saraksts, 1.-158. lpp. TMNM nr.36291
14. Turpat.
15. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 5. lieta, 189. lpp.
16. Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. I daļa, R., Zvaigzne, 1967, 478. lpp.
17. Engure pēc Lielā Tēvijas kara. 20. lpp. TMNM Za nr. 1280
18. Engure pēc Lielā Tēvijas kara. 20. lpp. TMNM Za nr. 1280
19. Klapkalnciems. Albūms. 1974.
20. Engure pēc Lielā Tēvijas kara. 20. lpp. TMNM Za nr. 1280
21. Apšūciema kulturālā izaugsme padomju varas gados. Albūms. 1973. TMNM 9076
22. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 16. lpp
23. Engure. Albūms. Sagatavoja Apšūciema atstāvgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9077
24. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 18. lpp.
25. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 29. lieta, 10. lpp.
26. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 151. lpp.
27. Apšūciema kulturālā izaugsme padomju varas gados. Albūms. 1973. TMNM 9076
28. Zubova E. Engure pēc Lielā Tēvijas kara. Nedatēts manuskripts. 19. lpp. TMNM Za nr. 1280
29. Engure. Albūms. Sagatavoja Apšūciema atstāvgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113
30. Turpat.
31. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 76. lpp.
32. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
33. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
34. Ābolīnas L. stāstījums. 2007. gada 22. maijā
35. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 1. lpp.
36. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 1. lpp.
37. Engure. Albūms. 1973. TMNM 9077
38. Tukuma nodokļu inspekcijas 1944. gada maksātāju saraksts, 1.-158. lpp. TMNM nr.36291
39. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 28. lpp.
40. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za 762
41. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 406. lieta, 30. lpp.
42. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 351. lieta, 37. lpp.
43. Engure. Albūms. Sagatavoja Apšūciema atstāvgadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113
44. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
45. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 78. lpp.
46. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 114. lpp.
47. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 26. lpp.
48. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 41. lpp.
49. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 736. lieta, 42. lpp.
50. Turpat, 57. lpp.
51. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 737. lieta, 6.-17. lpp.
52. Dabas parka Engures ezers dabas aizsardzības plāns, R., 2000, 25.-29. lpp.
53. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 737. lieta, 6.-17. lpp.
54. Dabas parka Engures ezers dabas aizsardzības plāns, R., 2000, 25.-29. lpp.
55. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007

SOCIĀLĀ VIDE

Engurnieki

Par senākajiem iedzīvotājiem

Precīzu ziņu par senākajiem iedzīvotājiem nav, bet iespējams, ka ciems Engures ezera apkārtnē pastāvējis 13. gadsimtā, kad Zobenbrāļu ordenis un Kursas bīskaps dalīja iekarotās Kursas zemes. Iespējams, ka Engures apkārtnē apdzīvota arī agrāk. Engures ezera vecajā krastā, rokot meliorācijas novadgrāvi, atrasts akmens laikmeta cirvis, izgatavots no zilgana, tumši pelēka, pulēta akmens, bez kāta cauruma.

Kāds nostāsts vēsta, ka pie Engures ezera, kas bijis bagāts zušiem, uz dzīvi apmetušās četras ģimenes no kādas klejotāju cilts - Truķi, Vairi, Reiķi, Darņi - no Daugavas puses, kas zušus dēvēja par anguriem. Tā kā ezers bijis bagāts zušiem, tas ieguvis nosaukumu "Anguru ezeru". Vēlāk pirmais burts tika sašaurināts uz "e". Preilu ciema iedzīvotāji Kuršu kāpās Lietuvā zušus sauca par unguriem. Arī daudzviet Latvijā vēl joprojām saglabājies Unguru nosaukums vietvārdos.¹

Jāpiebilst, ka vietējie iedzīvotāji zušus dēvēja par anģiem. Interesanti, ka tieši ienācēju dotais nosaukums saglabājies līdz mūsdienām.

Liecības par senajiem iedzīvotājiem glabājot Engures pilskalns, kuru dēvē par Marijas kalnu. Tas atrodas jūras krastā starp zivju apstrādes fabriku un veco kanālu un aizņem aptuveni 50 x 60 metrus lielu laukumu.² Diemžēl tas nav arheoloģiski pētīts.

Par to, ka Engures apkārtnē dzīvojuši lībieši, liecina māju nosaukumi, kuri gadsimtu laikā nav mainījušies. Engurē tie ir: "Spenķi", "Viglaini", "Tintes", "Kripšas", "Suslas", "Klāņas", "Rūsas", "Vākas", "Kalvas", "Guņas", "Ančas", "Reģi" ("Riegas"), "Kļiļas", "Turras"; Bērciemā: "Pollukši" ("Polukši"), "Bancas" ("Bantes"), "Bunkšas", "Kalsi", "Skoras"; Ābragciemā: "Jāsiņi" ("Jansiņi"), "Ječi"; Kēsterciemā: "Kausi", "Luģi", "Innuži", "Goļnieki"; Pliņciemā: "Tomaļi", "Risklāvi", "Ramsti", "Kunči", "Plunči", "Grunči", "Budās"; Apšuciemā: "Skumpji", "Gērķi", "Daņas", "Tuņas", "Kneijas", "Žubās", "Apšas".³

Engure ietilpa senās Kursas Vanemas valstī, kura pēc ilgstošām kuršu cīņām beidza pastāvēt 13. gadsimta vidū. 1253. gada Kursas

dališanas līgumā Livonijas ordenis un Kursas bīskaps Heinrihs vienojās par zemes sadalīšanu un lielāko ezeru, tai skaitā Engures ezera kopīgu lietošanu. Tas nozīmēja, ka bīskapa ļaudis par zvejošanu ezerā deva desmito tiesu bīskapam, bet ordeņa ļaudis - ordenim. Engurei tuvākā vieta, kas minēta līgumā, varētu būt Ladza, kas nav identificēta, bet, pēc vēsturnieces V. Pāvilānes ieskatiem, varēja atrasties mežā Andumu apkārtnē un bijis vismaz pagasta, ja ne plašāka novada centrs.⁴ Ja Ladza patiesi atradusies Andumu apkārtnē, tad visai iespējams, ka Engure bijusi šī pilsnovada sastāvā. Tā kā Miera Kursa tiek uzskatīta par vienu no vismazāk apdzīvotajām Kursas zemēm, jādomā, ka 13. gadsimtā tagadējā Engures pagasta teritorijā bija samērā neliels iedzīvotāju skaits. Sākot no 1253. gada, līdzīgi citiem kuršiem, engurnieku pienākums bija došanās karagājienos pret pagāniem un īpaša lauksarga nodokļa maksa Livonijas ordenim vai Kursas bīskapam. Par nepaklausību draudēja naudassods.⁵ Krusta kari Livonijā turpinājās līdz pat kuršu pilnīgai pakļaušanai 1290. gadā.

Iedzīvotāju iztikas avots bija galvenokārt zvejniecība. Daļu ienākumu veidoja arī no jūras izskalošanās lietas. 1253. gadā Livonijas, Prūsijas un Igaunijas arhibīskaps, draudot ar izslēgšanu no baznīcas, izdeva aizliegumu piesavināties jūrā avarējušu tirgotāju mantas, kas izskalotas jūrmalā.

Pēc Kursas dališanas līguma parakstīšanas sākās mūra piļu kā Livonijas ordeņa atbalsta punktu celtniecība. Šajā laikā Kandava kļuva

Marijas kalns. 70. gadi. Fotogrāfs nezināms.

par administratīvu un saimniecisku centru, kur atradās arī fogta sēdeklis. Kandavas fogts pārvaldīja Kandavas, Talsu, Tukuma un Sabiles novadus, sprieda tiesu, pārzināja nodevu ievākšanu un vadīja karaspēka nodaļu karagājienu laikā.⁶ Engure ietilpa Kandavas fogtejā. Kandavas fogtam bija tiesības izdot arī nelielus tā sauktos gaitas lēņus, kura saņēmējam bija jāpilda noteikti pienākumi, piemēram, jāizgatavo un jāpiegādā noteikts mucu skaits, jāpilda ziņneša gaitas vai kādi citi pienākumi.

Engure acīmredzot ietilpa Kandavas pilsnovadā. Šķiet, tās apkārtnes ietekmīgākais dižciltīgais bijis vietējas izcelsmes vīrs vārdā Dumppjāts, kura īpašumi stiepās no Engures ezera līdz pat Strazdei un to piederību pēc kuršu tiesībām apstiprinājis arī Livonijas ordeņa mestrs 1397. gadā.⁷

Engures pagasta iedzīvotāji 17. un 18. gadsimtā

Engurciems plašāk pazīstams kļuva 17. gadsimta vidū, kad Kurzemes un Zemgales hercogs Jēkabs izveidoja dzelzs manufaktūru. 1646. gadā viņš nosūtīja kādu kalēju uz Vāciju, lai tas uzmeklētu meistarus, kuri būtu ar mieru strādāt hercogistē. Tika sameklēts kalnracis, kurš prata meklēt metāl rūdu, lielgabalu lējējs un kalējs, kurš prata rūdu kausēt. Netālu no bijušā dzelzs cepla vietas atrodas tā sauktais "Zviedru kalniņš", kur, pēc novadpētnieces E. Zubovas domām, atradusies zviedru amatnieku apmetne.⁸ Engure bijusi apkārtnes centrs, katru gadu 25. jūlijā - pa Jēkabiem - Engurē esot noticis gada tirgus.⁹

1710. gadā visā Kurzemē plosījās mēra epidēmija. Tā sākās martā, kulmināciju sasniedza jūnijā un izbeidzās tikai oktobrī. Saglabājies kāds nostāsts par mēri un Cērkstes muižas darvas tecinātāju Pēteri, kurš bija nesis trauku ar darvu un nolējis pavisam melns. Pēteris ceļā piekusis, apsēdies un aizsnaudies. Pamodies no tā, ka viens liels svešs vīrs iesitis viņam pa pieri ar tādu kā āmuriņu. Svešinieks bijis izbrīnīts, ka darvas tecinātājs vēl dzīvs, un teicis, ka esot mēris. Darvdeģis redzējis Cērkstes muižas puisus rindā pļaujam sienu. Līdzko lielais svešais vīrs tiem piegājis un uzsitis ar āmuriņu, tā pļāvēji viens pēc otra isā laikā krituši gar zemi un bijuši beigti.¹⁰

No "melnās sērgas" mira arī Engures muižas un dzelzs cepla nomnieks Bengts Štrems, mācītājs Jēkabs Šittlers un viņa ģimenes locekļi. Vairāki zviedru amatnieki apglabāti aiz "Roņu" mājām - mežmalā pie "Lielā purva". Stāsta, ka mēra kapos uzstādīti kadiķa krusti. Mēra laikā esot izmiruši arī apkārtnē dzīvojošie lībieši. Iedzīvotāju skaits

esot samazinājies par trešdaļu.¹¹ Mēra kapi esot izveidoti pie “Antiņu” mājām.¹²

Vēl daudzus gadus pēc mēra epidēmijas muižās un manufaktūrās trūka cilvēku. Šajā laikā Engurē ienāca latvieši no citiem Latvijas novadiem.

Savukārt 18. gadsimta beigās bija auglīgi gadi. Mācītājs J. P. Brandts Engures hronikā rakstījis, ka 1791. gadā bija tik labas labības ražas, ka zemniekiem maizes nebija jālūdzas un rudenī Engures draudzē svinēja tik daudz kāzu kā nekad agrāk.¹³

Zemnieki bija pierakstīti pie muižām, bet katru gadu kāds zemnieks aizbēga uz citu muižu vai arī uz citu novadu. 18. gadsimta deviņdesmito gadu sākumā mācītājmuižās “Tomaču” māju puisis Jēkabs aizbēga uz Tumi un tur arī pieņēmts. 1796. gadā kāds cits jauneklis vārdā Jēkabs no Tumes savukārt pārnāca uz Enguri, palika aizbēgušā vietā un izveidoja ģimeni. Tumes muižas īpašnieks caur tiesu atprasīja izbēgušo un ar varu aizveda vīru atpakaļ, bet mācītājam pretī deva citu ģimeni. Mācītājs J. P. Brandts nosauca šādu rīcību par brutālu, bet mainīt neko nevarēja.¹⁴

1795. gadā Kurzemes un Zemgales hercogiste iekļāvās Krievijas valstī, un jau 1798. gadā pēc ķeizara pavēles sāka ņemt Krievijas rekrūtus armijā. Kā draudzes hronikā rakstīja J. P. Brandts, šajā gadā

Engures zvejnieki Vecupes grīvā. 1907. gads. Fotografārs nezināms.

pieauga noslēgto laulību skaits, jo daudzi cerēja, ka precētus vīrus karadienestā neiesauks. 1799. gada ziemā krievu karaspēka daļas, kurās bija arī no Engures pagasta iesauktie, devās uz Holandi, kuru bija ieņēmis franču karaspēks. Diemžēl neviens no šajās daļās iesauktajiem engurniekiem neatgriezās.¹⁵ Kāds puisis Toms no “Sunīšiem” dezertēja un slēpās Engures mežos. Par dezertieru slēpšanu draudēja sods, un neviens negribēja riskēt, tādēļ, tuvojoties ziemai, puisis izmīsumā padarīja sev galu.¹⁶

1797. gadā Kurzemē notiekošajā dvēseļu revīzijā jeb iedzīvotāju skaitīšanā kļūdas dēļ 73 brīvus vīriešus pieskaitīja kā dzimtcilvēkus. Šie vīri kā brīvi cilvēki aizgāja uz pilsētām, bet Engures muižas zemniekiem bija jāmaksā nodevas arī par viņiem. Katram muižas vīrietim gadā bija jānodod pagasta magazinai pus četveriks rudzu un viena garnica vasarāju. Engures muiža nekad nevarēja šo normu izpildīt.¹⁷

1799. gada baznīcas grāmatās bija ierakstīts līdz tam nepieredzēti liels mirušo skaits. Lielās mirstības iemesli bija dažādas slimības - bakas, plaušu karsonis, garais klepus.¹⁸

Pagasta iedzīvotāju galvenā nodarbošanās bija zvejniecība. Augsne Engurē, kā jau jūrmalciemā, nav īpaši auglīga, tādēļ lauksaimniecībai vienmēr bijusi tikai blakus nozīme. Ļaudis galvenokārt nodarbojās ar zvejniecību, nedaudz arī ar amatniecību. Arī Engures muižas ienākumus galvenokārt nodrošināja dažādas amatniecības nozares. Tikai, sākot no 18. gadsimta otrās trešdaļas, muižas lauki tika paplašināti un sāka plašāk nodarboties ar lauksaimniecību.¹⁹

Savulaik mācītājs Brandts rakstīja: “Kam Dievs novēlējis jūrmalā dzīvot, tam dažkārt ar plānu maizes riecieni jāpārtiek un to, kas vēl vajadzīgs, no jūras dziļumiem jāpieskapē.”²⁰

19. gadsimta notikumi

1812. gadā jūrmalas ciemos apmetās prūšu karaspēka vienības un tos izlaupīja. Tomēr drīz vien Krievijas-Francijas karš beidzās un ļaudis atkopās. 1828. gadā Engures draudzē dzimuši 127 bērni, salaulāti 30 pāri, dieva mierā aizgājuši 65 draudzes locekļi. Kā norādījis mācītājs J. P. Brandts, no 15 pārklaušinātajiem dievgaldniekiem vairāk nekā puse mācēja lasīt.²¹ Pēc Kurzemes zemnieku brīvlaišanas ļaudis vairāk par grāmatām interesējoties.

1831. gadā izcēlās holera. Lielajās pilsētās daudzi slimoja, arī Kandavā un Tukumā pa kādam saslima. Lai izvairītos no sērgas, visas pilsētas slēdza, un iebraukt tajās varēja tikai, uzrādot speciālas “vese-

libas grāmatas“ jeb ārsta izziņas. Visās muižās izveidoja lazaretis, tās pārraudzīja no muižnieku kārtas iecelts uzraugs. Visi ceļi bija noslēgti ar barjerām un apsargāti, mazie ceļi pārrakti ar dziļiem grāvjiem un tilti nojaukti.²² Engures pagasta zvejniekiem nebija brīv braukt uz Rīgu tirgoties, jo kaimiņu pagastos jau vairāki bija Rīgā saslimuši un miruši. Engurē ierīkoja tādu kā izolatoru. Atbraucējiem bija jāpavada izolatorā 12 līdz 20 dienas, un tikai tad tos laida mājās. Ievērojot visus piesardzības pasākumus, sērga neizplatījās.²³

Pēc 1842. gada, kad izraka kanālu no Engures ezera līdz jūrai, strauji pazeminājās ezera līmenis un palielinājās apkārtējo muižu zemes platība. Ezera krastā esošā Engures kroņa (valsts) muižas zeme esot sadalīta vairākos nelielos gabalos un iznomāta dzintara meklētājiem.²⁴

Tā kā Engures ezers bija bagāts ar niedrēm, apkārtne kā īpašs rūpals pastāvēja niedru pļaušana un sagatavošana, kā arī jumtu klāšana. Niedres ar īpašām smagām izkaptīm pļāva vīri, bet sievas tās sēja kūļos, vilka uz krastu un slēja status. Pavasaros niedres sukāja un slēja status pa 100 kūļiem katrā, lai vasarā tos varētu pārdot saimniekiem no tālākas apkārtnes.²⁵

Savukārt buru kuģu būve, ar kuru pagasta iedzīvotāji sāka nodarboties 19. gadsimta sešdesmitajos gados, nodrošināja labus ienākumus katram, kam vien bija līdzekļi, ko varēja ieguldīt. Kuģu būvē piedalī-

Ķesterciema “Puķīšu”
saimnieces Olgas Lasmanes
māte Trīne Bernšteine (dzimusi
Zandberga). 20. gadsimta
sākums. Fotogrāfs nezināms.

jās gan turīgākie zvejnieki, gan krodzinieki, gan arī mācītājs Gustavs Zadovskis. Tā kā lielu uzkrājumu nevienam nebija, parasti par kuģu būvi vienojās vairāki saimnieki. Peļņa no kuģu pakalpojumiem un to pārdošanas bija diezgan liela. To izmantoja jaunu kuģu būvei, bērnu skološanai jūrskolās un citās augstās skolās. Būvēja arī jaunas un modernākas saimniecības un dzīvojamās ēkas.

Engures kroņa muižā 1881. gadā pavisam bija 56 vecsaimnieki un 128 sīkzemnieki. Ļaudis dzīvoja vienās mājās paaudžu paaudzēs. Atšķirībā no citām kroņa muižām Engurē nebija iedalīta zeme atvaļinātiem Krievijas armijas karavīriem.²⁶

19. gadsimta sākumā Kurzemē sākās pāreja no feodāli dzimtbūtnieciskās klaušu iekārtas uz preču un naudas saimniecību, ko lielā mērā ietekmēja 1818. gada brīvlatīšanas likums, kas deva zvejniekiem un zemniekiem personīgo brīvību. 1861. gada reforma, kas atcēla dzimtbūšanu visā Krievijā, kuras sastāvā ietilpa Kurzeme, deva iespēju iepirkt mājas un zemi par dzimtu. Zvejas tiesības ieguva lielākoties tie zvejnieki, kam tās bijušas ierakstītas attiecīgās sētas vaku grāmatās jau senos laikos. Citos gadījumos muižas parasti saglabāja savas

Engures Jūrskolas
pasniedzēja Jāņa Liepiņa dēls
Jēkabs. Ap 1914. vai 1915.
gadu. O. Reizenera foto.
TMNM 16477

zvejas tiesības un par zināmu maksu tās nodeva algotiem zvejniekiem.²⁷ Engures kroņa muižas zvejnieki zemes izpiršanas procesā ieguva savā īpašumā ne tikai māju un zemi, bet arī zvejas tiesības jūrā un Engures ezerā, kā arī saglabāja kopīpašumu uz kāpām un pļavām. Viņi izpirka savas saimniecības par zemāku cenu nekā privāto muižu - Rideļu, Cērkstes un Šlokenbekas - saimnieki.

1905. gada notikumi

Engures iedzīvotāji, galvenokārt jūrskolnieki un fabrikas strādnieki, aktīvi iesaistījās 1905. gada revolūcijas notikumos. 1905. gada pavasarī Talsu apkārtnē notika vairākas baznīcu demonstrācijas, arī Engurē.²⁸

Pirmais mītiņš notika 11. novembrī. Drīz vien paklīda runas, ka tuvojas "Melnā sotņa", kas nogalina cilvēkus. Lai pret to cīnītos, novembra beigās vairāki jūrskolnieki aicinājuši ciema ļaudis doties uz Tukumu. Vairāki engurnieki piedalījās tā sauktajā Tukuma karā, kas notika no 30. novembra līdz 2. decembrim, un cīnījās pret 4. Pleskavas dragūnu pulka kareivjiem.

Daži Pļieņciema vīri - Jānis Uze, Miķelis Ermansons un Bamburu puisis Vasils - devās uz Tukumu, bet pa ceļam satika kādu no Cīruļiem, kas ieteica nogaidīt, jo Tukumā šaujot. Tad plieņciemnieki nolēmuši paslēpties mežā un sagaidīt "Melno sotņu". Nogaidījuši nedēļu, neko nav sagaidījuši un devušies mājās.²⁹

2. decembra vakarā, bēgot no Tukuma, Engurē ieradās vairāki sacelšanās vadītāji. Viņi apmetās pie Friča Cirmaņa, kurš pavasarī bija atlaists no darba fabrikā, devies uz Rīgu un iepazinies ar vairākiem radikāli noskaņotiem sociāldemokrātiem. Pēc piedalīšanās Tukuma cīņās viņš atgriezās Engurē. Baidoties no grautiņiem, fabrikas direktors bija aizbēdzis uz ārzemēm. Ar Tukuma kaujinieku atbalstu Cirmanis uz kādu brīdi kļuva par fabrikas direktoru.³⁰

Zvejnieki un Jūrskolas audzēkņi parasti pulcējās kroga ēkā. Aktīvākie runātāji bijuši Dzirlanks, Lielmanis un Elperts. 4. decembrī pēc dumpīgām runām jūrskolnieki un zvejnieki devušies uz baznīcu, padzinuši mācītāju un paši runājuši no kanceles.

Drīz vien Engurē ieradās soda vienība. Dzirlanks paguva aizbēgt, bet viņa māju, kurā bija palikusi sieva, dragūni nodedzināja. Elperts, kurš nācis no Brizules muižas, savukārt noķēra, piesēja pie zirga un vilka pa lielceļu. Soda ekspedīcija nopēra Mucenieku no "Kukļiem", Sējaļu³¹ un vēl dažus. Fabriku slēdza. Cirmanis aizbēga.

Vairāki Tukuma kara dalībnieki esot kļuvuši par mežabrāļiem un iesaistījušies partizānu kustībā. Cirmanis esot piedalījies mītiņos Dundagas, Talsu un Kandavas draudzēs un pārvadājis ierocus. Viņu arestēja Kandavā, un dragūni pie viņa atrada gan ieroci, gan proklamācijas. Cirmanim izdevās izbēgt, bet, tā kā dragūni viņu vajāja, viņš pieteicās Talsu policijā un tika notiesāts tikai uz divarpus gadiem cietumā.³²

Engurē par revolucionārām idejām visvairāk sajūsminājušies jūrskolnieki. Frīdenbergu ģimenē esot dzīvojuši divi Jūrskolas studenti no Vidzemes: Krūtainis un Stiprais. Par piedalīšanos nemieros viņus tvairstija uradņiks, tādēļ abi aizbēguši uz Ameriku un apmetušies Ņujorkā.³³ Arī Marijas Počas brālis Pēteris Fišers, kas bija dzimis ap 1889. gadu, dabūjis vietu uz kāda kuģa un devies uz Ameriku.³⁴

Engures zvejnieks Jānis Bormanis stāstījis, ka viens no aktīvākajiem 1905. gada ideju sludinātājiem Engurē bijis kāds Romanovs (Iespējams, "Romaņu" māju saimnieks Krišs, kas bija dzimis 1884. gadā. - A.O.). Nemieros aktīvi piedalījies arī Jānis Linde (1870-1942), pazīstams arī kā Jēkabs Ozoliņš, Lindulis un Nemiers. J. Linde dzimis Engures pagastā, mežsarga ģimenē, strādāja par tautskolotāju un kļuva pazīstams kā dramaturgs. 1905. gadā viņš emigrēja uz ārzemēm, dzīvoja un strādāja vairākās Eiropas valstīs.³⁵ 1906. gadā uz

Emīlija Barševska kopā ar māsām, pārģērbusās Engures Jūrskolas audzēkņu formas tērpos. Ap 1900. gadu. Fotogrāfs nezināms.

Amerikas Savienotajām Valstīm emigrēja arī Jūrskolas skolotājs Valters Upīte, kurš, pēc mācītāja Gustava Zadovska ziņojumiem spriežot, atbalstījis revolucionāru idejas. V. Upīte strādājis uz kuģiem kā kapteinis.

1905. gada notikumi vēl ilgi tika pārrunāti un vērtēti. Engures mācītājs G. Zadovskis visā vainoja Jūrskolas audzēkņus un fabrikas strādniekus.³⁶

Pirmais pasaules karš un Brīvības cīņu laiks

Pirmais pasaules karš pārtrauca vietējo zvejniekiem uzplaukumu. Jau kara pirmajās dienās mobilizēja Rideļu muižas kučieri Kristapu Rozenšteinu. Viņš piedalījās kaujās pie Mazūru ezeriem Austrumprūsijā un tika ievainots gurnā.³⁷ Mobilizēja arī vairākus citus pagasta iedzīvotājus. Plienčiema iedzīvotāju Jāni Uzi 1914. gadā mobilizēja 7. Sibīrijas pulkā, kas cieta sakāvi pie Kēnigsbergas. Vēlāk viņš piedalījās kaujās Varšavas frontē pie Čuhašovas ciema Vislas upes krastā un tika ievainots abās kājās. Pēc ārstēšanās kara hospitālī Pēterburgā viņš dabūja atvaļinājumu un 1915. gada pavasarī pārnāca mājās. Pēc diviem mēnešiem viņš kopā ar ģimeni devās bēgļu gaitās.³⁸

1914. gadā uz Krievijas ziemeļu apgabaliem izsūtīja Baltijā dzīvojošos Vācijas pilsoņus. Zināms, ka no Engures uz Arhangeļsku pārvietoja konservu fabrikas vadītāju Šicu³⁹ un mācītāja Zadovska ģimeni.

Pēc Krievijas valdības rīkojuma 1915. gada vasarā lielākā daļa engurnieku devās bēgļu gaitās. Daudzi zvejnieki palika Narvā, kur bija iespējams nodarboties ar zvejniecību, citi devās tālāk Krievijā. Kā 1975. gadā stāstījusi Katrīna Mētriņa, sākoties Pirmajam pasaules karam, viņa vispirms devusies uz Rīgu un pēc tam uz Petrogradu (Pēterburgu), bet vēlāk dzīvojusi dažādās Krievijas pilsētās.

Daudzi engurnieki iestājās Latviešu strēlnieku bataljonos. Kristaps Jansons dienēja 2. Rīgas pulkā un piedalījās kaujās pie Smārdes un Nāves salā. Viņš piedzīvoja arī Ziemassvētku kaujas, kur no visa 1. vada dzīvi palika tikai 7 strēlnieki. Jāni Kopmani mobilizēja 1916. gada pavasarī un nosūtīja uz Orlu. Viņš stāstīja, ka, lai tiktu latviešu pulkos, puīši mānījušies un izlikušies krieviski nesaprotam neviena vārda. J. Kopmanis nokļuva Valmierā dislocētajā latviešu strēlnieku rezerves pulkā, vēlāk - 4. Vidzemes pulka 8. rotā. Viņš cīnījies Ložmetējkalnā, piedalījies Ziemassvētku kaujās. Līdzīgi citiem strēlniekiem, viņš vienpadsmit dienas pavadīja priekšējās līnijās, guļot sek-

lās bedrēs uz skujām mīnus 15 līdz 20 grādu lielā aukstumā. Ziemas-svētku kaujās Jāni Kopmani ievainoja.⁴⁰

Pirmā pasaules kara laikā pagastā palika tikai daži iedzīvotāji. Jāņa Bormaņa ģimene bijis viena no retajām, kas kara laikā neizbrauca no Engures. 1915. gada vasarā viņa tēvs gan bija uzbūvējis speciālu laivu braukšanai uz Rīgu, taču negaidīta saslimšana ar masalām izjauca šo nodomu. Vecais Bormanis esot stāstījis, ka nekādas ļaundarības vācieši kara laikā Engurē nav pastrādājuši. Daži palikušie vīrieši esot nodarbināti mežā un ceļu būvē.⁴¹

Kara gados pagastā samazinājās arī dzimstība. Ja pirms kara vienā gadā vidēji dzima aptuveni 150 bērni, tad 1917. gadā Engures draudzē kristīti tikai 14 bērni un laulāts viens pāris.⁴²

Kad 1917. gada vasarā vācieši ieņēma Rīgu, latviešu strēlnieku pulki atkāpās Cēsu virzienā. Vēlāk viena daļa nonāca Krievijā un kļuva par sarkanajiem strēlniekiem, citi palika Latvijā un piedalījās Brīvības cīņās. Jānis Kopmanis bija sarkano strēlnieku vidū. 1918. gadā viņš piedalījās kaujās Polijā, sargāja Padomju Krievijas valdību Maskavas Kremli, vēlāk piedalījās Orlas-Kromu kaujā pret baltgvardiem, cīnījās pie Harkovas un Nikolajevas, kā arī piedalījās Vrangeļa armijas sagrāvē pie Kahovas Ukrainā.⁴³

Engurē palikušie ziņas par karā aizgājušajiem nesaņēma. Viņiem bija grūti aptvert arī to, kas notika Latvijā, jo notikumi un varas maini-

Kārlis Sakne kopā ar dienesta biedriem Cēsu apkārtnē. 1919. gada 17. oktobris. Fotogrāfs nezināms.

jās nepārtraukti. 1919. gada pirmie trīs mēneši bija lielinieku laiks. Kā stāstīja Marija Poča, pēc Sarkanās armijas daļu atkāpšanās ieradās landesvēristi un 1919. gada pavasarī apcietināja vairākus padomju varas aktīvistus, tai skaitā kādu Feldbergu. Pie Plieņciema esot nošauts kāds talsinieks, kas nācis no Slokas.⁴⁴

Apkārtnē siroja arī sarkano partizānu grupa, kurā bija daudzi bijušie strēlnieki - Talsu, Tukuma un Ventspils apriņķu padomju darbinieki. 1919. gada marta otrajā pusē Lejaskurzemes partizānu nodaļas priekšnieka Jēkaba Gricmaņa komandētā sarkano partizānu vienība pārgāja fronti tā sauktās "Gausās jūdzes" rajonā, pārrāva telefona sakarus un devās ieņemt Tukumu. No J. Gricmaņa ziņojuma, kas 1927. gadā iesniegts PSRS Revolucionārajai kara padomei, var noprast, ka partizāni pilsētu neieņēma, bet ieguva pajūgus ar granātām, šautenēm, lādiņiem un arī ložmetēju, ko nodeva Ozolmuižā dislocētajai lielinieku armijas daļai. Ziņojumā J. Gricmanis minējis, ka apriļa beigās sarkano partizānu vienības 1., 3. un 6. pulciņa kaujinieki esot uzbrukuši landesvēra kavalērijas nodaļas štāba astoņiem (citos avotos - septiņiem) virsniekiem, kad tie atradušies ceļā no vecās dislokācijas vietas Engurē uz jauno - Oktē. Partizāni esot sagūstījuši virsniekus, ieguvuši kara plānus un tos nosūtījuši pāri frontes linijai.⁴⁵

Vasarā Engures apkārtnē laiku pa laikam parādījās kāda sarkano partizānu grupa, kas siroja Talsu-Tukuma apriņķi. Kā liecina partizānu kustības vadītāju atmiņas, grupā bija cilvēki ar dažādiem uzskatiem. Tikai neliela daļa partizānu bija pārliecināti lielinieku ideju aizstāvji un vēlāk iekļāvās tā sauktajā kretuliešu grupā jeb Lejaskurzemes partizānu nodaļas 3. pulciņā, ko komandēja Kārlis Kretulis. Citi uzskatīja, ka jaunizveidotā Latvijas pagaidu valdība ir labāka par komunistu valdību, un aicināja doties uz Liepāju to sargāt, citi pameta grupu, izklīstot pa mājām, bet vēl citi iestājās jaunizveidotajā baltlatviešu armijā.⁴⁶

Vasarā sarkano partizānu grupa parādījās arī Engures mežos. 1919. gada 12. augustā tā ieradās Pļavu telefona-telegrāfa centrālē, no kurienes partizānu štāba priekšnieks zvānīja Talsu apriņķa priekšniekam, ierosinot uzsākt miera sarunas un solot, ka visa 200 vīru lielā grupa izies no mežiem, ja varas iestādes atlīdzinās par ieročiem. Pamiers valdīja līdz 20. augustam, bet tad partizāni to izbeidza, kā iemeslu minot kāda biedra apvainošanu.⁴⁷

1919. gada vasarā Latvijā notika aktīva karadarbība, bet tā neskāra tieši Enguri. Atsevišķas bermontiešu karaspēka daļas esot sirojušas pa

jūrmalu. Augustā notikušas dažas partizānu un kretuliešu sadursmes pie Dursupes un Pļavu dzirnavām, izjaucot paredzētās vadmalas rekvizīcijas Latvijas armijas labā. 23. augustā kretulieši izjaukuši vēlēšanas Nurmuižā.⁴⁸

Soda ekspedīcija atradās Tupeļciema krogā (netālu no tagadējā Nariņciema). Apmēram divdesmit kalpi esot nošauti, tāpēc partizāni nolēmuši atriebties muižnieku ģimenēm, nogalinot četrus cilvēkus,⁴⁹ tai skaitā Rideļu muižas dzimtkunga brāli grāfu Hariju fon Lambsdorfu.⁵⁰

Tukuma-Talsu kara apriņķa priekšnieks Gustavs Mangulis izstrādāja partizānu izķeršanas plānu, kura realizēšanā iesaistījās vietējie aizsargu pulciņi. Pēc 23. augusta sāka darboties sarkano partizānu ķērāju komandas, katrā pa desmit kareivjiem, kas ķemmēja mežus un iegriezās daudzās nomaļās mājās, kur mēdza parādīties partizāni. 3. septembrī kretulieši sagūstīja divus ķērāju komandas virsniekus, lai tos apmainītu pret apcietinātajiem biedriem, kas atradās Talsu cietumā.⁵¹ Vēlā rudenī notika kretuliešu sadursme ar ulmaniešiem pie Lapmežciema Vecā kroga, kas tā laika avīzēs aprakstīta kā ulmaniešu un bermontiešu sadursme.⁵²

Tā bija viena no pēdējām sarkano partizānu aktivitātēm Kurzemes jūrmalā. J. Gricmanis devās uz Rīgu, kur laikā no 1920. gada 15. feb-

Kāzas Engures vecsaimniecībā "Klāņas". 1. rindā no labās: ragavās sēž Herta Valija Auguste un Leonhards Veinbergi, 2. rindā no kreisās: 4. - Lilija Cīce, 5. - mācītāja Kārtaņa meita Zelma (prec. Cīce). 30. gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM 39576

ruāra līdz 6. martam strādāja par Rīgas transporta punkta vadītāju. Viņš arestēts 28. maijā un kā ķīlnieks izsūtīts uz Padomju Krieviju.

Engure neatkarīgajā Latvijas valstī

Engures iedzīvotāji no bēgļu gaitām savās dzīvesvietās atgriezās tikai 1918. un 1919. gadā. Krievijā dzīvojošie atgriezās vēlāk. Daudzi sarkano strēlnieku pulkos dienējušie mājās devās tikai 1921. gadā - pēc pulku izformēšanas. Piemēram, Jānis Kopmanis, atgriežoties Latvijā, pārpratuma dēļ ilgu laiku bija spiests pavadīt karantinā Rēzeknē. Engures pagasta valde bija atsūtījusi nepareizi aizpildītu apliecību par piederību pagastam, kurā bija norādīts nepareizs dzimšanas gads un kļūdaini uzrakstīts uzvārds - Kohmanis.⁵³ Pēc visu pārpratumu noskaidrošanas J. Kopmanis ieradās Engurē.

No Padomju Krievijas atgriezties Latvijā bija diezgan sarežģīti, jo nevarēja dabūt izbraukšanas atļaujas. Elza Zeltiņa stāstījusi, ka starp latviešu bēgļiem Krievijā bija izplatīta kāda grāmata latviešu valodā, kurā bija atspoguļotas okupētajā Latvijas teritorijā notikušās vāciešu zvērības un ļaundarības. Droši vien arī aktīvās propagandas dēļ daudzi latvieši mājās nemaz neatgriezās un palika Padomju Krievijā.

Kara gados daudzas mājas Engures pagastā bija izdemolētas: izlauzti logu rāmji un durvis, noārdītas plītis. Visvairāk bija cietis Klapkalnciems un Apšuciems, kas atradās tieši frontes joslā. Engures baznīca bija zaudējusi torni, ērģeles bija izjauktas. Izpostīts bija arī skolas nams.⁵⁴ Visapkārt valdīja trūkums un posts.

1921. gadā pagastā pavisam uzskaitītas 406 saimniecības. Par nabadzību liecina tas, ka tajās pavisam bija tikai 272 govis, 192 zirgi, 299 cūkas, 282 aitas, 33 kazas, 10 buļļi un 12 bišu saimes. Vairāk nekā vienā trešdaļā saimniecību vispār nebija lopu. Tikai diviem iedzīvotājiem - pagasta rakstvedim Ernestam Oškalnam un kapteinim Miķelim Fišeram - bija velosipēdi.⁵⁵ Mašīnu vai motociklu, protams, nebija nevienam.

1922. gadā ieviestas vispārējas vēlēšanu tiesības, un tas nozīmēja, ka vēlēšanās turpmāk varēja piedalīties visi pilngadību sasniegušie iedzīvotāji. 1922. gada 15. janvārī pagastā bija 1384 iedzīvotāji, no tiem 824 bija sasnieguši pilngadību un bija balsstiesīgi.⁵⁶

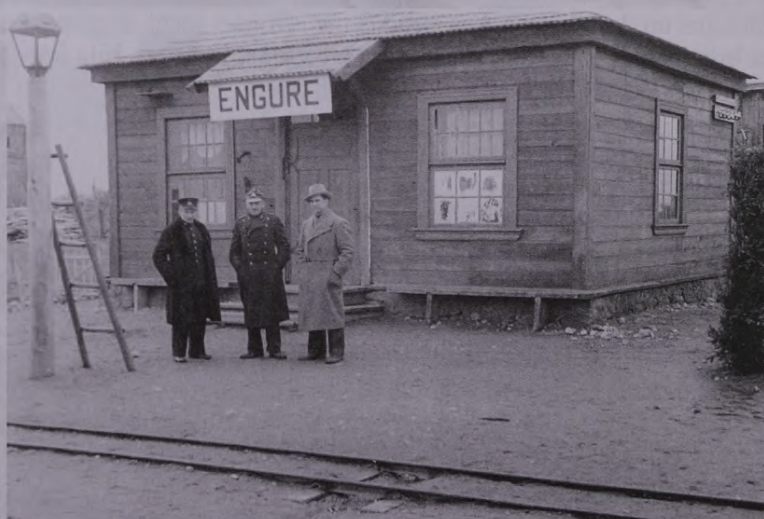
Galvenā nodarbošanās joprojām bija zvejniecība. Zināms, ka 1933. gadā maizes labību audzēja tikai 17 saimniecībās, piemēram, Eduards Jirgens "Dārzniekos", Kārlis Jurševics "Kalniņos", Oto Miezis "Lodēs"⁵⁷ un citi. Valsts atbalstīja linu un kaņepju audzēšanu, pārdo-

dot linsēklu par 25 līdz 28 santīmiem kilogramā,⁵⁸ bet nav ziņu, vai kāds uzņēmās audzēšanu. Papildus ienākumus deva arī vaislas ērzeļu audzēšana. 1933. gadā pagastā bija seši saimnieki, kas ar to nodarbojās: Pēteris Grīnbergs "Ēnkuros", Andrejs Ermansons "Pollukšos", Georgs Jirgens "Muižkalnos", Erna Dzirlanka "Cielavās", Jānis Bormanis "Bodniekos" un Fricis Birznieks "Turrās".⁵⁹ 1934. gadā, atsaucoties valdības aicinājumam audzēt cukurbietes, pieteikumu iesniedzis tikai viens zemnieks - Fricis Bērzs no "Ģibuļiem" Rideļu apkārtnē.⁶⁰

Sakarus ar ārpusauli nodrošināja telefona-telegrāfa līnija. Satiksmi ar Rīgu sezonas laikā nodrošināja motorlaivas vai kuģītis, uz Tukumu, Sloku un Rīgu - zirgu transports, bet uz Talsu pusi varēja aizbraukt arī ar mazbānīti, kas izmantoja sliedes, ko Pirmā pasaules kara laikā izbūvēja vācu karaspēks. 1935. gadā dzelzceļa vajadzībām piešķirta arī zeme 6,8 ha platībā, ko apliecina Engures valsts meža novadā dzelzceļa joslas mērnika sagatavots projekts.⁶¹

Otrā pasaules kara gadi

1935. gadā pagastā bija 1773 iedzīvotāji, no kuriem 94,5% bija latvieši, 1,3% - krievi, 0,4% poļi, kā arī 0,3% vācieši. Drīz pēc Otrā pasaules kara sākuma - 1939. gada rudenī - vācieši izceļoja uz Vāci-

Engures dzelzceļa stacija. 20. gadsimta 30. gadi. Fotogrāfs nezināms. Attēls no V. Mašnovska personīgā arhīva.

jas austrumu apgabaliem. Viņi izceļoja, pametot savus nekustamos īpašumus, bet saņemot par tiem kompensācijas no Latvijas valsts. Engures pagastā tika atstāti "Čiekuri" (46,85 ha), kā arī "Pirtslejas" (17,18 ha), "Pūclejas" (17,90 ha) un "Sadumi" (47,00 ha), no kurienes izbrauca grāfu fon Lambsdorfu ģimenei piederīgie. Izbrauca arī Eduards Hibners, kam piederēja viena trešdaļa īpašuma "Ķīšos" (20,28 ha). "Valdeķu" (0,42 ha) saimnieks neizbrauca.⁶³

Par kara pirmajām dienām - 1941. gada jūnija beigās un jūlija sākumā - stāstījusi Anna Zanberga no Bērzciema "Asniem", kuras brālis Aleksandrs Pāvulsons (saukts arī par Sašu) bija aktīvs padomju darbinieks Bērzciemā. 4. jūlijā viņa vedusi ar plaušu karsoni slimo brāli uz Tukuma slimnīcu, bet tā esot bijusi pilna ar karavīriem. Pāvulsonam ļāva pārgulēt nakti, bet no rīta bija jāved tālāk uz Irlavas slimnīcu pie daktera K. Katlapa. 19. jūlijā viņa uzzināja par brāļa nāvi un brauca viņam pakal uz Irlavu. Atgriežoties Tukumā, viņa redzēja divus nošautus krievu karavīrus guļam katru savā ceļa pusē pie Tukuma II stacijas, bet trešais - kaut ievainots vēderā - vēl bijis dzīvs un centies rāpus aizmukt. Diviem bija trāpīts galvā, bet trešajam vēderā. Tā kā A. Zanberga braukusi ar zirgu gar staciju, tad viņai likts paņemt mirušos un aizvest līdz lielajam smilšu kalnam (Kapu kalnam).

Vācijās karaspēka daļa Engurē ieradās jūlijā un apmetās "Doktorātā". Karadarbība 1941. gada vasarā Engurē nenotika. Zināms, ka kara sākumā "Rūpniekos" ierīkoja nelielu krievu gūstekņu nometni, bet "Valdeķos" - nelielu ebreju geto, kur ieslodzītos vēlāk aizveda un nošāva Valguma mežā. 1941. gada 28. augustā gāja bojā arī ebrejiete, Engures ārste Helēna Puķīte, kura pagasta iedzīvotājus un skolas apkalpoja no 1938. gada.⁶⁵

1941. gada 27. augustā apcietināja un Tukuma cietumā ievietoja Engures kluba vadītāju Kārli Ozoliņu,⁶⁶ kurš bija arī Laukstrādnieku arodbiedrības Engures komitejas priekšsēdētājs un darbojies Sarkanās palīdzības organizācijā - MOPR. Viņam esot piespriests nāves sods nošaujot, bet tas atcelts.⁶⁷ Laiku no 1941. gada 2. septembra⁶⁸ līdz 1942. gada februārim K. Ozoliņš pavadīja Tīles koncentrācijas nometnē Tukuma pievārtē. Pēc tam viņš atradās policijas uzraudzībā un līdz 1944. gada vasarai strādāja dzelzceļa gulšņu sagatavošanas darbos Engurē.⁶⁹

1941. gada 24. jūlijā vietējās paš aizsardzības grupas aizsargi apcietināja arī Engures-Sēmes nodokļu piedzinēju Frici Gustavu Jurševicu.⁷⁰ 28. augustā viņu pārsūtīja uz Tīles koncentrācijas nometni. Pēc

soda izciešanas viņš atradās policijas uzraudzībā. F. G. Jurševicu vēlreiz apcietināja 1945. gada 3. aprīlī un nosūtīja uz koncentrācijas nometni Talsos.

1941. gada 30. jūlijā apcietināja arī bijušo Engures pagasta Izpildkomitejas priekšsēdētāju Jāni Gronski.⁷¹ Viņš Tukuma cietumā pavadīja gandrīz divus mēnešus. 19. septembrī viņu pārsūtīja uz Tiles koncentrācijas nometni. Pēc četriem mēnešiem viņu no ieslodzījuma atbrīvoja.

1941. gada 15. oktobrī - aptuveni mēnesi pēc kāzām - apcietināja arī bijušo milici Jēkabu Albertu Kukli. 11. novembrī viņu pārsūtīja uz Tiles koncentrācijas nometni.⁷³ Pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma viņš atradies policijas uzraudzībā, vēlāk devies pie sievas uz Saldu. Darbu nav varējis atrast. 1943. gadā J. Kukli mobilizēja vācu armijā. Pavadījis dienesta vietā dažas nedēļas, viņš dezertēja un slēpās Lietuvā, vēlāk Saldus apkārtnē. Pēc kāda laika viņu atkal apcietināja un veda uz Liepāju, lai nosūtītu uz Vāciju. Liktenis atkal bija labvēlīgs, un viņam izdevās izbēgt. Līdz kara beigām J. Kuklis slēpās pie māsas Zentenes pagasta "Štaļos".⁷⁴

No kreisās: Marija Grenevica, Marijas māte Anna Lagzdiņa, Marijas māsa Emmija Neilande, Anna Alberga un viņas dēls Engures aptiekas īpašnieks Alberts Albergs, nogalināts 1945. gada 9. maijā. Priekšplānā - Marijas māsa Milda Pukate un viņas dēls Rihards un meita Maiga. Ap 1930. gadu. Fotogrāfs nezināms.

Armijā iesauca daudzus pagasta ļaudis. Kristapa Rozenšteina dēlu Žani iesauca vācu armijā. 1942. gada vēlā rudenī viņš bija atvaļinājuma, bet 1943. gada 4. februārī - trīs dienas pirms divdesmit devītās dzimšanas dienas - krita Volhovas purvos.⁷⁵ Pavēstes par iesaukšanu leģionā vairāki puīši saņēma drīz pēc vācu armijas sagrāves pie Staļingradas. R. Kristone grāmatā "Toreiz Rideļos" raksta, ka 1943. gada sākumā Rideļu skolā bija izsludināts sarīkojums, uz kuru ieradusies daudzi jaunieši, kas jau bija saņēmuši pavēstes. Sakarā ar izsludinātajām sērām sarīkojums nedrīkstēja notikt, bet jaunieši, nevēlēdamies šķirties, palika un dziedāja vairākas stundas.⁷⁶

No vidusskolas sola vācu armijā iesauca Rideļu dzirnavnieka dēlu Pēteri Kambalu. Kapitulāciju viņš sagaidīja Kurzemes katlā un kopā ar diviem cīņu biedriem devās uz mājām. Viņam laimējās, jo krievu karavīri - mežu ķemmētāji - viņu nepamanīja; 1945. gada 12. maijā viņš atgriezās mājās un rudenī turpināja mācības Tukuma vidusskolā.⁷⁷

Kambalu vecākais dēls Donāts arī bija iesaukts vācu armijā, dezertējis un 1944. gada 27. novembrī apcietināts. Viņš mira Štutgofas koncentrācijas nometnē, kur gāja bojā arī rideļnieks Alfrēds Krūmiņš. Pie Rideļu dzirnavām pamestos ieročus spridzinot, gāja bojā Kārlis Neilands, ko visi uzskatīja par savādnieku. Krievu sapieri bija atminējuši dzirnavu tiltu, bet visapkārt mētājās daudz pamestu ieroču, pat tanki. Viens no mazajiem Kambalu puikām, spēlējoties ar pamestiem ieročiem, nodedzināja trīs saimniecības ēkas. Dzirnavas no uguns izdevās izglābt.⁷⁸

1944. gada 30. jūlijā padomju karaspēka nodaļa izveidoja un vairāk nekā divas nedēļas noturēja tā saukto Tukuma koridoru. Frontes līnija atradās teritorijā starp Klapkalnciemu un Rideļiem. Pie "Liedagiem" esot atradušies vācu lielgabali, kas apšaudīja ceļu krustojumu pie Ķesterciema. Šajā laikā notika vairākas nelielas apšaudes. Netālu no Rideļiem bruņoti vīri braukuši Talsu virzienā un šāvuši uz Edgaru un Frici Rozenšteinim, kā arī viņu māsas vīru Valdi, kas bija gadījušies uz ceļa. Fricim trāpīts vēderā, un viņš miris.⁸⁰ Esot nošauts arī kāds dezertieris.⁸¹

1944. gadā noteikta komandanta stunda un bija aizliegts iziet ārpus mājām laikā no desmitiem vakarā līdz pieciem rītā. Nevienam nebija tiesību iebraukt Engurē bez īpašas atļaujas. Kara pēdējā ziemā iedzīvotājus izdzina no mājām. Tikai vecais Lasmanis atteicās iet prom no mājām un palika "Upmaļos".⁸²

Vācu armijas karavīri atstāja Enguri īsi pirms kapitulācijas. 1945. gada 9. maijā ciemā ienākušie padomju armijas karavīri atrada dažus, kas bija paslēpušies aptiekas pagrabā. Par fašistu slēpšanu nošāva un turpat dārzā apraka aptiekāru Arnoldu Albergu un viņa māti. 11. maijā karavīru ķēde pārstāigāja visu apkārtni un pie “Kaudzītēm” uzdūrās sešiem cilvēkiem. Apšaudē gāja bojā divi vīrieši, bet četriem izdevās aizbēgt. Abi nošautie aprakti krūmos pie “Mazkristiem”.⁸³

Padomju laiks

1947. gadā Engures pagastā bija 671 iedzīvotājs darba spējīgā vecumā, no tiem Engures ciemā - 363, Bērzciemā - 168 un Pļieņciemā - 140.⁸⁴ 1949. gadā iedzīvotāju skaits piekrastes ciemos bija maz mainījies, izņemot Engurciemū, kur tas bija pieaudzis par 50 cilvēkiem, bet Ezerniekos (Ezermuižā jeb Mežniecībā) - par 37 cilvēkiem.⁸⁵ Ļaudis dzīvesvietu parasti nemainīja. Lai pārceltos uz dzīvi Tukumā vai citur, bija nepieciešamas pagasta Izpildkomitejas izsniegtas atļaujas.

Jau 1947. gada 28. augustā Latvijas PSR Ministru Padomes lēmums uzdeva aprīņķu un pagastu Izpildkomitejām izveidot tā saukto kulaku saimniecību sarakstus. Tās saimniecības, kas izmantoja algotu darbspēķu, iznomāja lauksaimniecības tehniku, sadarbojās ar vācu oku-

Pikniks Engures pagasta “Kauliņos”. No kreisās: Melīta Kodoliņa, Vilma Oldermane, ..., mācītājs Arturs Kaminskis, kora vadītājs Paulis Kārtiņš, Hilda Sakne, Elza Cīce. 1949. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM 39306/2

pantiem, bija ieskaitāmas kulakos.⁸⁶ 1949. gada 25. martā uz Sibīriju izsūtīja deviņus iedzīvotājus. Saskaņā ar Latvijas PSR Ministru Padomes 24. marta slepeno lēmumu visu izvesto īpašumu aprakstīja, konfiscēja un nodeva kolhoziem bez atlīdzības.⁸⁷

Savus īpašumus kolektivizācijas procesā zaudēja arī visi pārējie pagasta iedzīvotāji. Pirmajos pēckara gados vēl pastāvēja Engures lauksaimniecības kredītsabiedrība, ko vadīja Anteins, un cilvēki mēģināja tajā darboties, kā bija raduši pirmskara periodā. Tomēr šādu sabiedrību darbība padomju valstī nebija iespējama. 1947. gada vasarā vēl nebija izmaksātas paju naudas.⁸⁸ Drīz vien tā beidza pastāvēt.

Pēc padomju tautas vadoņa Josifa Visarionoviča Staļina nāves 1953. gada martā sākās tā sauktais atkusnis. Arī ekonomiskā situācija uzlabojās. Piecdesmitajos gados cilvēki jau dzīvoja nedaudz labāk. Engurē plānoja astoņu dzīvokļu mājas un arī 15 individuālo dzīvojamo namu būvniecību, kura sākās 1956. gadā. Lai nodrošinātu iztiku, cilvēki centās turēt piemājas saimniecības, pārdot pienu vai saknes un ogas tirgū. Tomēr šajā jomā pastāvēja stingri noteikumi. Vienā saimniecībā varēja būt viena gov. Pārmērumus par noteikumu pārkāpšanu un divu govju turēšanu izpelnījās aptiekas vadītāja Katrīna Mētriņa. Citi engurnieki bija gudrāki un lūdza pagastam atļauju sadalīt saimniecības starp ģimenes locekļiem. Ja vien varēja pierādīt, ka katram ģimenes loceklim ir sava nodalīta mājsaimniecība, tad, kā teica K. Mētriņa, “varēja kaut kā izgrozīties”.⁸⁹

1959. gadā likvidēja Engures krejotavu, kur daudzas saimniecības nodeva pienu. Ciema padome gan iestājās par tās atjaunošanu, bet Tukuma rajona DDP Izpildkomiteja ieteica algot piena vedēju un nogādāt pienu Tukuma pienotavā. Beigu beigās piena vedēju nodrošināja zvejnieku artelis.⁹⁰ Govju skaits samazinājās, arī kolhozā. 1969. gadā no 25 govīm kolhozā bija palikušas vairs tikai 14 un 1972. gadā likvidēja arī tās, jo nozare nebija rentabla.

1962. gadā aptuveni ceturtdaļa no vairāk nekā 200 kolhozā strādājošajiem zvejniekiem zvejoja Atlantijas okeānā.⁹¹ Piekrastes zvejas brigādēs strādāja galvenokārt tikai pensionāri. Kaut arī viņi sekmīgi pildīja nozvejas plānus, tomēr izpeļņa nebija tik liela kā Atlantijas zvejā.

Kolhoza autobusi izvadāja cilvēkus uz Jūrmalu, Tukumu, Mērsragu un citām vietām. Daudzi ik dienas brauca uz darbu Slokā un Jūrmalā vai arī Tukumā. Daudzi savukārt brauca uz darbu Engurē.⁹²

Zivju apstrādes fabrikas Engures cehā pirmajos pēckara gados darba laiks bija 15 vai 16 stundas, bet vēlāk - 8 stundas. Izpeļņa nebija visai liela, turklāt par kolhozā nostrādātajām darba dienām maksāja vienu reizi gadā - rudenī. Turklāt obligāti visiem bija jāpērk valsts aizņēmuma biļetes. Bērziema sakaru nodaļas priekšniece Zandere bija atteikusies pirkt obligācijas par 25 rubļiem. Šo gadījumu pārrunāja pat ciema DDP sesijā un vainīgajai stingri ieteica obligācijas nopirkt, jo viņai taču ir govs.⁹³

Dzīves līmenis augs. Par to liecina arī sadzīves tehnikas izmantošana mājāsaimniecībās. Ja 1948. gadā pagasta iedzīvotāju īpašumā bija tikai divi motocikli, tad 1973. gadā uzskaitīti 128 ledusskapji, 247 televizori, 41 mopēds, 87 motocikli, 29 automašīnas, 180 veļas mazgājamās mašīnas, 20 magnetofoni, 6 kinokameras un 4 klavieres. 1974. gada 25. oktobrī DDP sesijā, spriežot par sakaru nodaļas un krājiskas darbu, minēts, ka nav izpildīts plāns, jo daudzi iegādājušies personīgās automašīnas un viņiem nav brīvas naudas.⁹⁴

1974. gada 30. augustā Engures ciema DDP sesijas protokolā norādīts, ka vasaras laikā ciema teritorijā pierakstījušies vismaz 1000 vasarnieki. Katru gadu par vismaz 100 cilvēkiem pieaudzis arī pastāvīgo iedzīvotāju skaits - tas noticis galvenokārt tāpēc, ka uz Enguri pārcēlušies ļaudis no citām apdzīvotām vietām.⁹⁵

Skolotājas Mildas Baumanes un tāljūras kuģa kapteiņa Laimoņa Lasmaņa kāzas. Ap 1957. gadu. Fotogrāfs nezināms.

Laika posmā no 1970. līdz 1981. gadam iedzīvotāju skaits Engures ciemā bija palielinājies. Bija vērojama Engurciema strauja izaugsme, bet citos ciemos - Apšuciemā, Klapkalnciemā, Plieņciemā un Bērzcietmā - iedzīvotāju skaits samazinājās. Tas bija saistīts ar zvejniecības nozares centralizāciju un Engurciema ostas kā centra attīstību. Nākotnes plānos visi Engures piekrastes ciemi skaitījās perspektīvie ciemati un tiem bija paredzēta strauja attīstība un iedzīvotāju skaita pieaugums.⁹⁶

Pildot PSKP CK 1982. gada maija un novembra plēnumu lēmumus par "Pārtikas programmas realizēšanu dzīvē", bija obligāti jāplāno pasākumi lauksaimniecības produkcijas ražīguma pieaugumam.⁹⁷ Cielma un kolhoza vadītāji gan centās pierādīt rajona vadībai, ka lauksaimniecība jūrmalciemā nav rentabla, bet padomju iekārtā tādas diskusijas nebija vēlamas. Kolhoza vadība pieņēma lēmumu paplašināt dārzniecību: uzbūvēja neļķu siltumnīcu, paplašināja tomātu un gurķu audzēšanu zemplēves platībās un realizēja produkciju par kooperatīvajām cenām.⁹⁸

Pārtikas programmas sekmīgai pildīšanai bija paredzēts atbalsts arī piemājas saimniecībām. Sakarā ar jaunā ceļa izbūvi 1982. gadā Ķesterciemā pļavas kļuva slapjākas, un iedzīvotājiem radās problēmas ar siena sagādi.⁹⁹ Lai paplašinātu lauksaimniecības nozari, 1983. gadā Ķesterciemā uzsāka mitro pļavu meliorāciju 100 ha platībā.¹⁰⁰

1985. gadā sākās PSKP ģenerāļsekretāra Mihaila Gorbačova izsludinātais "perestroikas jeb pārkārtošanās laiks". Avīzes sāka rakstīt par daudziem noklusētiem notikumiem, tai skaitā arī par represijām, ko četrdesmitajos gados izvērsa padomju varas iestādes. 1987. gadā Rīgā notika pirmās publiskās protesta akcijas pie Brīvības pieminekļa. Sabiedrība ar neizpratni uztvēra ziņu par Engures slimnīcas ārsta Mārtiņa Āboliņa darbību grupā "Helsinki 86". Tikai retais uzdrošinājās viņu atbalstīt un drīz vien viņu atlaida no darba.¹⁰¹

1988. gadā ļaudis jau bija daudz drošāki. Septembrī Engures pagasta pārstāvji piedalījās Latvijas Tautas frontes nodaļas dibināšanas konferencē Tukumā un pēc tās izveidoja atbalsta grupu, kas kļuva par pirmo iedzīvotāju uzskatu paudēju. Savu viedokli viņi nebaidījās paziņot arī Engures ciema Tautas deputātu padomei. 1989. gada 12. martā arī engurnieki piedalījās Latvijas Tautas frontes atbalsta mītiņā, kas notika Daugavas krastmalā, bet 23. augustā - akcijā "Baltijas ceļš".

1989. gada Ziemassvētki bija pirmie, kurus drīkstēja oficiāli svinēt, nebaidoties no represijām.

1990. gadā turpinājās sabiedriskās aktivitātes. XX Vispārējie latviešu Dziesmu svētki un X Deju svētki, kuros piedalījās arī Engures Kultūras nama pašdarbības kolektīvi, bija tautas garīgā spēka, mākslinieciskās varēšanas un tradīciju spilgtākais apliecinājums.

Mūsdienas

Deviņdesmitie gadi visas Latvijas un arī Engures pagasta ļaužu dzīvē ienesa lielas pārmaiņas. 1991. gada janvārī engurnieki, līdzīgi citiem lauku ļaudīm, devās uz barikādēm Rīgā un iestājās par demokrātiskas valsts izveidi. 3. martā notika tautas aptauja "Par demokrātisku un neatkarīgu Latvijas valsti".¹⁰² 1991. gada 19. augustā notika valsts apvērsuma mēģinājums PSRS. Pārstāja darboties televīzija un radio. 20. augustā notika Tukuma rajona TDP ārkārtas sesija, kurā pieņēma lēmumus rīcībai ārkārtas situācijā. Tā kā bija radušās bažas par iespējamām problēmām pārtikas apgādē, rajona vadība aicināja iestāžu un uzņēmumu pārstāvjus doties uz Enguri - uz konservu cehu - saņemt zivju konservus izdalīšanai darbiniekiem.

21. augustā lielākā daļa cilvēku ar dziļu savīļņojumu uzņēma ziņu par Latvijas Republikas Augstākās Padomes pieņemto Konstitucionālo likumu, ar kuru tā atcēla 1990. gada 4. maija deklarācijā paredzēto pārejas periodu un noteica, ka Latvija ir neatkarīga un demokrātiska republika.

Ar lielu entuziasmu atsākās zemnieku saimniecību atjaunošana. 1991. gada maijā pirmās saimniecības izveidot nolēma Kārlis Bite "Vīnmežniekos" un Juris Zaicevs "Budēs".¹⁰³ 1992. gada sākumā bija pieprasītas jau 18 saimniecības.¹⁰⁴

Turpmākie gadi nesa daudzas ekonomiskās un sociālās problēmas. Kolektīvajai saimniekošanas formai vairs nebija nākotnes. 1992. gadā kolhozs "Padomju zvejnieks" beidza pastāvēt un tā pajas tika pārdošanas. Daudzi iedzīvotāji palika bez stabiliem ienākumiem. Bijušajā zivju apstrādes fabrikas Engures cehā izveidojās SIA "Unda", kas ar darbu nodrošināja apmēram 120 strādniekus.¹⁰⁵

Māmiņām liels atspazds bija bērnudārzs "Spārīte", ko vadīja Ilze Uzule. Deviņdesmito gadu sākumā, kad bērnu skaits samazinājās, tajā darbojās tikai divas grupiņas. Jau 1995. gadā bērnudārzu apmeklēja 91 bērns un darbojās piecas grupiņas.¹⁰⁶

Deviņdesmitajos gados iedzīvotāju skaits valstī samazinājās mazās dzimstības dēļ. Engures pagastā savukārt bija vērojams neliels iedzīvotāju skaita pieaugums, galvenokārt mehāniskās kustības dēļ. 1996. gadā pagastā bija 2655 iedzīvotāji - par 30 iedzīvotājiem vairāk nekā iepriekšējā gadā. 1997. gadā iedzīvotāju skaits pieauga vēl par 30 cilvēkiem. Engures pagastā tolaik iedzīvotāju blīvums bija viens no lielākajiem Tukuma rajonā - 20,2 iedzīvotāji uz vienu kvadrātkilometru.¹⁰⁷

Iedzīvotāju skaita pieaugumu rosināja aktīvā ekonomiskā attīstība. Pagasta teritorijā nodibinājās vairāki nelieli uzņēmumi. Jaunu filiāli deviņdesmito gadu beigās atvēra šūšanas uzņēmums SIA "Sakta", kas sākotnēji nodarbināja 10 līdz 12 sievietes. Arī mazāki uzņēmumi uzsāka darbību tieši šajā laikā. 1997. gadā SIA "Unda" jau bija 340 darbinieki, kas strādāja maiņās. Ražošana attīstījās, un darbinieku jau trūka. Tos katru dienu vedā ar firmas autobusu no Tukuma, Talsiem un citām vietām. Uzņēmumā turpināja strādāt arī aptuveni desmit pensionāri. Sakarā ar tā saukto Krievijas krīzi uzņēmums bija spiests darbību pārtraukt. 1998. gadā Engurē bija 300 bezdarbnieki.

Dzimstība pagastā bija samazinājusies uz pusi, 1999. gadā piedzima tikai 20 bērni.¹⁰⁸

Bērības svētku dalībnieku brauciens pa Engures ciemu. 1985. gads.
P. Cīmaņa foto.

Iedzīvotāju skaits laikā no 1997. līdz 2003. gadam tomēr auga: 1997. gadā pagastā bija 2747 iedzīvotāji, 2002. gadā - 2833, 2003. gadā - 2903 iedzīvotāji. 2005. gadā iedzīvotāju skaits samazinājās līdz 2857, bet 2006. gadā pagastā bija 2830 iedzīvotāji.

Spriežot pēc pēdējās tautas skaitīšanas datiem 2000. gadā, Engures pagasta ciemos bija šāds iedzīvotāju skaits: Bērziemā - 253, Ķesterciemā - 228, Plienciemā - 228, Apšuciemā - 217, Klapaknciemā - 156, Ezermuižā - 57 un Ābragciemā - 21 iedzīvotājs.¹¹⁰

Mūsdienās ciemu klasifikācija notiek pēc iedzīvotāju skaita un atbilstošās infrastruktūras. Mūsdienu izpratnē Engurciems uzskatāms par lielciemu, jo tajā ir vairāk nekā 1000 iedzīvotāju, skola, pasts, medpunkts. Engure ir visas apkārtnes saimnieciskais un kultūras centrs. Pārējie pagasta ciemi - Bērziems, Ķesterciems, Plienciems, Apšuciems un Klapaknciems - uzskatāmi par vidējciemiem, bet Ezernieki jeb tagadējā Ezermuiža, tāpat kā Ābragciems, ir uzskatāms par mazciemiem. Savukārt Lāčupīte ir vasarnīcu ciems.¹¹¹

- Zubova E. Engures pagasts. 1562-1999. 39. lpp. TMNM Pza nr. 1649
- Engures ciems. Arheoloģijas pieminekļa pases. TMNM Pza nr. 479
- Zubova E. Engures pagasts. 1562-1999. 46. lpp. TMNM Pza nr. 1649
- Pāvilāne V. Rakstiskos avotos minētās apdzīvotās vietas Kurzemē 13. gadsimtā.//Rakstu krāj. Arheoloģija un etnogrāfija. XVI laidieni. R., 1984, 154.-155. lpp.
- Kursas dālišanas līgums. Senās Latvijas vēstures avoti, II burtnīca
- Šterns I. Latvijas vēsture. 1290-1500. Daugava, 104. lpp.
- Šterns, 481. lpp.
- Zubova E. Engures pagasts. 1562-1999. 1. lpp.
- Buklets "Padomju zvejnieks - 25". Tukums, 1973, 1. lpp.
- Dišlere I., Ozola A., Smuškova I. Smārdes pagasts. 1998, 13. lpp.
- Engures pagasts. Engures skolas materiāli. 1995, 1. lpp. TMNM Za nr. 967
1975. gada Tukuma mākslas un novadpētniecības muzeja ekspedīcija Engures ciemā. Aptaujas anketas. TMNM Za nr. 208
- Zubova E. J. P. Brandts un Engures hronika. 1766-1835. 25. lpp. TMNM Za nr. 1653
- Turpat, 31. lpp.
- Turpat, 14. lpp.
- Turpat, 35. lpp.
- Turpat, 33. lpp.
- Turpat, 14. lpp.
- Jakovļeva M. Engures Dzelzsmanfaktūras darbība 17. - 18. gadsimtā.//Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, nr. 1, R., Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, 74. lpp.
- Latviešu Avizes, nr. 48, 1833. gada 30. novembris
- Latviešu Avizes, nr. 1, 1828. gada 5. janvāris
- Latviešu Avizes, nr. 24, 1831. gada 11. jūnijs
- Latviešu Avizes, nr. 39, 1831. gada 24. septembris
- Buklets "Padomju zvejnieks - 25". Tukums, 1973, 1. lpp.
- Cimmermanis, 138. lpp.
- Turpat, 81. lpp.
- Turpat, 122. lpp.
- Latvijas Revolucionāro cīnītāju piemiņas grāmata 1. sēj., 1. daļa. R., Liesma, 1976, 239. lpp.
- Uze J. Atmiņas. Pierakstīja L. Šteinbauma. 1966. gada 29. jūlijs. TMNM Za nr. 1322
- Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju. P. Nonāca priekšvārds un sakārtojums. Rīga, Kultūras Balss, 1930, 25.-28.lpp.
- Engures pagasts. Izraksti un uziņu kopijas, 1. lpp. TMNM Za nr. 1052
- Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju. P. Nonāca priekšvārds un sakārtojums. Rīga, Kultūras Balss, 1930, 25.-28.lpp.
1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 66. lpp.
- Turpat, 67. lpp.
- Latvijas Revolucionāro cīnītāju piemiņas grāmata, 112. lpp.
- Engures pagasts. Izraksti un uziņu kopijas 2. lpp. TMNM Za nr. 1052
- Feldberga A. Rozenšteini.//Rakstu krāj. Toreiz Rīdeļos. Talsi, A. Pelēča lasītava, 2004, 175. lpp.
- Uzes J. atmiņas. Pierakstīja L. Šteinbauma. 1966. gada 29. jūlijs. TMNM Za nr. 1322
- Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciemā astonegādīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9113
1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu. 69. lpp. TMNM Za nr. 208
- Turpat, 58. lpp.
- Kristone R. Senie rīdeļnieki.//Rakstu krāj. Toreiz Rīdeļos, 108. lpp.
1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 69. lpp.
- Uzes J. atmiņas. Pierakstīja L. Šteinbauma. 1966. gada 29. jūlijs. TMNM Za nr. 1322
- J. Gricmana ziņojums PSRS Revolucionārajai Kara padomei. PVA, 54. fonds, 1. apraksts, 5017. lieta, 4. lpp.
- Lidaka un Auna atmiņas. PVA, 36. fonds, 3. apraksts, 2. lieta, 16. lpp.
- Turpat, 18. lpp.

48. Turpat, 19. lpp.
49. Balodes A. atmiņas. PVA, 200. fonds, 9. apraksts, 274. lieta, 11. lpp.
50. Dišlere I. Lamsdorfi./Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 92., 94. lpp.
51. Lidaka un Auna atmiņas. PVA, 36. fonds, 3. apraksts, 2. lieta, 22. lpp.
52. Turpat, 27. lpp.
53. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 70. lpp.
54. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 54. lpp.
55. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 132. lieta, 18.-19. lpp.
56. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 48. lieta, 36. lpp.
57. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 48. lieta, 36. lpp., 61. lpp.
58. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 48. lieta, 36. lpp., 80. lpp.
59. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 69. lieta, 6. lpp.
60. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 69. lieta, 84. lpp.
61. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1608. lieta, 470. lpp.
62. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 93. lieta, 7. lpp.
63. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 94. lieta, 48.-49. lpp.
64. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu. D. Freimane, 34. lpp. TMNM Za nr. 208
65. Kristšone R. Rideļu skola./Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 36. lpp.
66. Tukuma cietuma ieslodzīto alfabētiskais saraksts. 1941-1944., 115. lpp. TMNM 1652
67. Engure. Albums. 1973. TMNM 9077
68. Tukuma cietuma ieslodzīto alfabētiskais saraksts, 115. lpp. TMNM 1652
69. Engure. Albums. 1973. TMNM 9077
70. Tukuma cietuma ieslodzīto alfabētiskais saraksts, 75. lpp. TMNM 1652
71. Tukuma cietuma ieslodzīto alfabētiskais saraksts, 55. lpp. TMNM 1652
72. Engure. Albums. 1973. TMNM 9077
73. Tukuma cietuma ieslodzīto alfabētiskais saraksts, 84. lpp. TMNM 1652
74. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. Nedatēta.
75. Turpat.
76. Kristšone R. Dziesmu prieks./Rakstu krāj. Toreiz Rideļos. Talsi, A. Pelēča lasītava, 2004, 175. lpp.
77. Jansone V. Kambali./Rakstu krāj. Toreiz Rideļos, 156.-157. lpp.
78. Turpat.
79. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. 1975.
80. Feldberga A. Rozenšteini./Rakstu krāj. Toreiz Rideļos. Talsi, A. Pelēča lasītava, 2004, 175. lpp.
81. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. 1975.
82. Liepiņa A. Vēstures lappuses. Piezīmju burtnīca. 1975.
83. Engure. Albums. 1973. TMNM 9077
84. TZVA, 364. fonds, 2. apraksts, 3. lieta, 17. lpp.
85. Engures pagasts./Latvijas pagasti. Enciklopēdija. 1. daļa. R., A/S Preses nams, 2001, 271. lpp.
86. Dātavš A. Tukuma zemnieki laikmeta griežos./Laikr. Komunisma Rīts, nr. 152, 1988. gada 24. decembris
87. Represēto saraksts. 1949./Žurn. "Latvijas Arhīvi" pielikums. R., LR Valsts Arhīvu ģenerāldirekcija, 1991, 48. lpp.
88. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 3. lieta, 15. lpp.
89. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 98. lieta, 11. lpp.
90. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 138. lieta, 6. lpp.
91. Engure pēc Lielā Tēvijas kara, 25. lpp. TMNM Za nr. 1280
92. Pētersone V. Bez vējiem nevar iztikt./Žurn. Liesma, nr. 1, 1986, 21. lpp.
93. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 98. lieta, 6. lpp.
94. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
95. Turpat.
96. Desmitās piecgaides rādītāji Tukuma rajonā. Tukuma rajona DDP un LKP Tukuma rajona komitejas izdevums, 15. lpp.
97. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 45. lpp.
98. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 351. lieta, 32. lpp.
99. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 591. lieta, 7. lpp.
100. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 104. lpp.
101. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 78. lpp.
102. Tukuma rajona Aptaugas komisijas ziņojums. Aptaugas rezultāti./Laikr. Tukuma Zinotājs, nr. 28, 1991. gada 7. marts
103. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 53. lpp.
104. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 78. lpp.
105. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999, 64. lpp.
106. Turpat, 68. lpp.
107. Tukuma Civilstāvokļu aktu reģistrācijas nodaļas dati. 1998. gads
108. Akmeņozols V. Zvejniekiem izmirst./Laikr. Tukuma Ziņas, 1999. gada 18. maijs
109. Gile I. Izzīna par Engures pagastu. 2007
110. Engures pagasts./Latvijas pagasti. Enciklopēdija. 1. daļa. R., A/S Preses nams, 2001, 271. lpp.
111. Turlajs J., Miltiņš G. Latvijas apdzīvotās vietas. R., Apgāds "Jāņa sēta", 1998, 250.-256. lpp.

Engures baznīca

Baznīcas būvniecība

Kad īsti celta pirmā baznīca Engurē, nav zināms. 1567. gada 28. februārī izdots rīkojums par baznīcas būvniecību Engures kroņa muižā. Sākumā Engures baznīca bija Tukuma filiālbaznīca.¹ 1591. gadā tā jau bija iekļauta Kurzemes baznīcu reģistrā. Pirmais dievnams pastāvējis vairāk nekā septiņdesmit gadus. 1641. gadā uzcēla jaunu baznīcu. Nav zināms, kādu apstākļu dēļ jau pēc trīsdesmit gadiem - 1677. gadā - nācās celt jaunu dievnamu, trešo pēc kārtas.² 1720. gadā kādas stipras vētras laikā tai nogāza torni. Ceturto baznīcu uzcēla 1772. gadā, bet jau pēc trīsdesmit gadiem - laikā no 1802. līdz 1804. gadam - cēla jaunu baznīcu. Tā bija piektā pēc kārtas. Tās celtniecībā lieli nopelni bijuši Engures draudzes mācītājam Johanam Peteram Brandtam. Jaunuzceltajā dievnamā iebūvēja vecās baznīcas kanceli.³ Par draudzes locekļu ziedojumiem iegādāja kroņlukturi.⁴ 1851. gadā baznīca ieguva Johana Leberehta Eginka (1784-1867) gleznoto altārgleznu "Kristus un neticīgais Pēteris uz jūras".

Engures evaņģēliski luteriskās draudzes baznīca. Pēc 1926. gada. Fotogrāfs nezināms. TMNM 9529

19. gadsimta sākumā Engures baznīcas būvi uzņēmās latviešu amatnieki Krišjānis un Dāvis Krūzes.⁵ Namdaris Krišjānis Krūze dzīvoja Kranču krogā pie Tukuma. 1805. gadā viņš piedalījās arī Dzirciema baznīcas celtniecībā, kuru apkalpoja Engures draudzes mācītājs.⁶

Engures dievnams vairākkārt remontēts. Būvdarbi veikti 1852., 1895. un 1926. gadā.⁷ Engures baznīca ir viena no retajām koka baznīcām, kas nav nopostīta vai pārbūvēta par mūra baznīcu. Tās inventārā atrodas trīs valsts nozīmes pieminekļi - 1713. gadā darinātā oblātu kārba un divi 1730. gadā izgatavoti vienžubura svečturi⁸ ar iegravētu zīmi. Par ievēribas cienīgiem objektiem uzskatāms arī 1853. gadā veidotais altāris un kancele, kā arī 1854. gadā Hermaņa darbnīcā Liepājā būvētās ērģeles.⁹

20. gadsimta astoņdesmitajos gados no baznīcas izzaga J. L. Eginka altārgleznu. 1995. gadā Arņa Kraukļa ģimene dāvināja baznīcai Jura Ģērmaņa darinātu altārgleznu,¹⁰ kas gleznota pēc līdzīgiem motīviem.

2004. gada 3. oktobrī svinēja dievnama divsimto jubileju. Jau vasarā notika baznīcas iekštelpu kosmētiskais remonts, uzskāņoja ērģeles, restaurēja altāri un atjaunoja krucifiksu. Tajā pat vasarā atjaunoja arī torņa jumta segumu un krusta zīmi, tajā ievietojot vēstījumu nākamajām paaudzēm. Svētku dievkalpojumu vadīja arhibīskaps Jānis Vānags, piedalījās viesi no Somijas māsu draudzes, zvanu ansamblis no Slokas un Dubultu draudzes koris. Dievkalpojumā pieminēja visus Engures draudzes mācītājus, kuri kalpojuši no baznīcas dibināšanas dienas, īpaši godinot ilggadējo, nesen mūžībā aizgājušo mācītāju Valdi Amolu, kurš Engurē nokalpoja 47 gadus.¹¹

Engures draudzes mācītāji

Engures draudze bija mazāka un trūcīgāka nekā citas draudzes. Kā mācītājs J. P. Brandts rakstījis kādā 1826. gada "Latviešu Avīžu" numurā, Engures baznīca bijusi ne tikai nabadzīga, bet arī parādos kritusi.¹²

Viens no pirmajiem draudzes mācītājiem, par kuru atrastas rakstiskas liecības, bija Jakobs Šittlers (?-1710), kurš 1696. gada 18. decembrī iecelts par mācītāju Engurē, Mērsragā un Uguņciemā. Viņš dzimis Ārlavas draudzē, 1676. gadā iestājies Kēnigsbergas universitātē un studējis teoloģiju. 1699. gada 9. oktobrī pēc hercoga Ferdinanda rīkojuma J. Šittlers uzņēmis arī Dzirciema baznīcas draudzes gana pienākumus.¹³ J. Šittlers un viņa ģimene mira Engurē 1710. gadā lielā mēra laikā.¹⁴

Dāvids Ekerts (?-1722) ievadīts Engures, Dzirciema, Mērsraga un Uguņciema mācītāja amatā vēl kā teoloģijas students 1711. gadā. Mācītājmuiža viņam nodota tikai 1717. gadā. D. Ekerta laulātā draudzene bija 1710. gada mērī mirušā Uguņciema muižas ķīlas kunga meita Margarēta Anna Reke.¹⁵ Mācītājs Ekerts piedzīvoja lielo vētru 1720. gadā, kura laikā vējš nogāza Engures baznīcas torni.

1722. gada augustā par Engures, Dzirciema, Mērsraga un Uguņciema mācītāju iecēla Johanu Dītrihu Polšternu (1686-1760). Viņš dzimis Kreicburgas pilsētā Prūsijā, ieradies Kurzemē 1709. gadā - neilgi pirms lielā mēra, strādājis par skolotāju Ventspilī. Pieņemot baznīcu un mācītājmuižu un veicot inventarizāciju, viņš tomēr neatrada baznīcas grāmatu, tāpēc to iekārtoja pats un, cik tas bija iespējams, aprakstīja tajā arī savu priekšteču darbību.¹⁶

Mācītāja amatā J. D. Polštērnš piedzīvojis daudzas vajāšanas no abu hercoga domēnu - Engures un Dzirciema - pārvalžu puses.¹⁷ 1739. gadā mācītājs bija spiests atteikties no Dzirciema draudzes un līdz ar to nodot arī daļu savu ienākumu Kandavas draudzes mācītājam.¹⁸

Neilgi pēc mācītāja J. D. Polštērna nāves - 1761. gadā - Engures draudzi pārņēma Heinrihs Taureks (1727-1778), kurš arī bija no Prūsijas.¹⁹ H. Taureka kalpošanas laikā - 1772. gadā - pabeidza jauna dievnama celtniecību Engurē. Par saviem līdzekļiem viņš izbūvējis sev kapenes jaunuzceltajā baznīcā zem kanceles.²⁰

Neilgu laiku Engures draudzē kalpoja mācītājs Karls Ernsts Puzins (1746-1818), kurš bija dzimis Mežotnes draudzes mācītāja ģimenē, mācījies Bauskas pilsētas skolā, vēlāk - Jelgavas pilsētas skolā, studējis Jēnā, Hallē un Leipcigā (1766-1768). Pēc atgriešanās no Berlīnes bija mājskolotājs un vikārs, bet no 1778. gada janvāra līdz 1779. gada oktobrim - Engures, Mērsraga un Dzirciema draudzes mācītājs.²¹ Viņš iemantoja draudzes locekļu cieņu, jo labi prata latviešu valodu.²² Pēc Engures viņš neilgu laiku bija mācītājs Baldonē un Tomē, bet no 1781. gada līdz mūža galam - Tukuma draudzē. 1802. gadā K. E. Puzins kļuva par Kandavas iecirkņa prāvestu un Kurzemes konistorijas asesoru.²² Apbedīts Tukumā Vācu kapos.

1779. gada 21. oktobrī Engures draudzes mācītāja amatā iecelts Puzes mācītāja dēls Johans Georgs Emerihs Tīdens (1744-1783). Arī viņš bija ieguvis izglītību Kēnigsbergas universitātē.²⁴ Pēc pusotra gada kalpošanas Engurē viņš 1781. gada 4. aprīlī pārcelts uz Baldoni.²⁵

Mācītājmuižā viņš ierīkoja skolu, kur mācīja kādus 10 jauniešus un sagatavoja tos studijām. Tidenam Engurē bija laba bibliotēka.²⁶

Nākamais mācītājs - Gothards Kristofs Brands (1734-1790) - dzimis Zālītes pagasta "Brantos", kas viņa senčiem piederēja kopš 1620. gada. Mācījies pie mājskolotājiem, studējis teoloģiju Kēnigsbergas universitātē (1751-1754). Darba gaitas sācis kā mājskolotājs, bet jau 1756. gadā ordinēts par adjunktu pie sava tēvoča, mācītāja P. F. Vittenburga Dalbē, 1769. gadā viņš pārņēma tā amatu.²⁷

1781. gadā G. K. Brandtu iecēla par mācītāju Engurē, Mērsragā un Dzirciemā. Viņš šajās draudzēs turpināja Tidena iesākto darbu jauniešu skološanā. G. K. Brands mira Engurē 1790. gada 6. jūlijā un ir apbedīts Engures baznīcas kapsētā.²⁸

Viņa dēls Johans Peters Brandts (1766-1835) pirmo izglītību ieguva tēva mājās Engurē, pēc tam studēja teoloģiju Jelgavas Pētera akadēmijā un Vitenbergas universitātē. 1790. gadā 1. jūnijā hercogs Pēteris iecēla J. P. Brandtu par tēva adjunktu Engurē, 1791. gada 22. martā - par mācītāju. 1792. gada 3. februārī jaunais mācītājs salaulājās ar Gertrūdi Elizabeti Kupferi, kuras tēvs bija Jelgavas baznīcas notārs. Viņu laulība bija bērniem svētīta. 1793. gada 21. maijā mācītāja ģimenē piedzima pirmais bērns - meita Jūlija, 1794. gada 30. jūnijā - meita Šarlote, 1796. gada 20. janvārī - dēls Karls Kristofs

Piemineklis Engures draudzes mācītājam J. P. Brandtam. 70. gadi. Fotogrāfs nezināms. Attēls no Tukuma muzeja zinātniskā arhīva.

Juliuss, 1797. gadā - meita Ģertrūde, bet 1798. gada 8. decembrī - meita Karolīne.²⁹

J. P. Brandts uzbūvēja jaunu dievnamu Engure un arī Dzirciemā, jaunu ķestera māju Engurē. Viņš turpināja mācītāja J. D. Polštērna iesāktu darbu un rakstīja Engures draudzes hroniku, atspoguļojot baznīcu celtniecības procesu Engurē, Dzirciemā un Mērsragā un raksturojot savas draudzes locekļu dzīvi. Viņš bija arī laikraksta "Latviešu Avīzes" korespondents un regulāri iesūtīja rakstus par notikumiem un aktuāliem jautājumiem savās draudzēs.

Neapšaubāmi, īpaši nozīmīga viņam bija Krievijas ķeizarienes Elizabetes, Aleksandra I laulātās draudzenes, viesošanās Engures mācītājmuižā 1810. gada 15. augustā. Elizabeti pavadīja firsts Nariškins un firsts Goļicins, Virtembergas hercogiene Aleksandra, grāfiene Protasova un grāfiene Razumovska, kā arī Pūres muižas dzimtkungs fon Renne, bet apsargāja poļu ulānu eskadrona kareivji ritmeistara fon Millera vadībā.³⁰

Kā vēsta ieraksti draudzes hronikā, Elizabete visžēlīgi un laipni sveicināja mācītāja kundzi, ceturtdaļstundu runāja ar pašu mācītāju, apjautājoties par viņa darbu un ģimeni. Ķeizariene uzslavēja vienkāršo lauku cienastu - maizi un pienu. Pēc maltītes visi devās pastaigā gar upīti un pa jūrmalas mežiņu. Atgriezusies mācītājmājā, Elizabete vēl pusstundu pakavējās uz balkona, no kura pavērās skaista ainava. Engurē ķeizariene ar svītu pavadīja divas stundas un tad devās atpakaļ uz Plieņiem. Viņu pavadīja visi Engures iedzīvotāji.³¹

Lielu uzmanību J. P. Brandts pievērsa jaunatnes izglītošanai. Vasarā viņš skaidroja bērniem katķismu, bet ziemā - Jēzus vēsturi. 1805. gadā viņš iekārtoja baznīcas skolu jaunuzceltajā ķesterātā. Turpmāk ik gadus viņa uzraudzībā mācījās no 12 līdz 20 latviešu bērni.³² Vienlaikus viņš mācīja arī savus bērnus. Tādā veidā viņš panāca, ka lielākā daļa draudzē esošo bērnu apguva lasītprasmi. Viņš gādāja bērnu apmācībai nepieciešamās grāmatas, pats tulkoja latviešu valodā Tīdkes komūniju grāmatu, kas tika iespiesta par labu Bauskas mācītāju atraitņu un bāreņu kasei.³³

1812. gadā - Tēvijas kara laikā - kāda 31 vīru liela prūšu dragūnu vienība desmit dienas dzīvoja mācītājmuižā un baznīcas krogā.³⁴ Drīz pēc tam ieradās kāda franču karavīru vienība un sarīkoja lielas rekvizīcijas, paņemot visu, ko varēja atrast.³⁵ Ļaudis runāja, ka lielā komēta, kas bija pie debesīm redzama no Miķeļiem līdz Ziemassvētkiem, bija zīme, ka nāks grūti laiki.³⁶

1822. gadā satrakojies zirgs mācītāju izmeta no ratiem un sakropļoja. Pēc nelaimes gadījuma viņš vairs nevarēja pildīt mācītāja pienākumus. J. P. Brandts mira 1835. gada 13. jūnijā.³⁷

Jau no 1820. gada par J. P. Brandta vikāru Engurē kalpoja Karls Kristofs Puzins (1783-1846).³⁸ 1822. gadā viņam bija jādod vieta sava seniora dēlam Karlam Kristofam Juliusam Brandtam (1796-1848), kurš līdz sešpadsmitajam dzīves gadam izglitojās vecāku mājās, vēlāk apmeklēja Jelgavas ģimnāziju, studēja teoloģiju Tērbatā un strādāja par skolotāju. Pēc nelaimes gadījuma ar tēvu viņš pret paša gribu uzņēmās pildīt Engures, Dzirciema un Mērsraga draudžu mācītāja pienākumus. Tēvs ar dēlu labi nesapratās, bieži strīdējās par teoloģijas principiem un dzīves uzskatiem.

Jāpiebilst, ka 1822. gada 21. aprīlī Jelgavā tika uzklauti divi pretendenti uz Engures draudzes mācītāja amatu: K. K. J. Brandts un Ēdoles baznīcas skolmeistars Šmidts. Baznīcas tiesa atzina, ka abi pretendenti labi atbilst,³⁹ tomēr par mācītāju Engurē kļuva K. K. J. Brandts.

K. K. J. Brandta darbības laikā - 1833. gadā - Jelgavas baznīcas tiesa izdeva jaunus baznīcas likumus. Saskaņā ar tiem ieviesa pērmindera amatu, ko varēja ieņemt uzticami zemnieki pēc draudzes priekšnieku izvēles. Laulības atļāva puišiem no 18 gadu vecuma, bet meitām - no 16 gadu vecuma. Mācītājiem bija aizliegts laulāt Lieldienu nedēļā un Lieldienās, Ziemassvētkos un Vasarsvētkos. Visus jaundzimušos bija jānokristī ne vēlāk kā sešas nedēļas pēc dzimšanas un mirušos bija jāglabā mācītāja klātbūtnē. Baznīcas tiesa uzdeva visiem Kurzemes mācītājiem ieviest jaunus baznīcas svētkus. Lai pateiktos "tam maizes devējam", pirmajā svētdienā pēc Miķeļiem sāka svinēt Pļaujas svētkus. 19. oktobrī jeb pirmajā svētdienā pēc tā ieviesa Lutera pieminēšanas dienu. Pēdējā svētdienā pirms Adventēm pieminēja visus aizsaulē aizgājušos. Turpmāk baznīca svētīja arī Marijas pasludināšanas dienu, Jāņa tā Kristītāja dienu un Lielo lūgšanu dienu pirmajā trešdienā pēc pirmās gavēņu svētdienas.⁴⁰

Darbojoties Engurē, savos priekšlasījumos K. K. J. Brandts turpināja paust kristietībai pretrunīgas idejas, un 1836. gadā viņu atstādināja no mācītāja amata. Viņš mira Tērbatā 1848. gada 9. maijā.⁴¹

1837. gadā par Engures, Mērsraga un Dzirciema mācītāju ordinēts Vilhelms Štuss (1809-1842). Viņš bija Priekules mācītāja Ernsta Fr. Štusa dēls, studējis teoloģiju Tērbatā, bijis skolotājs grāfa Kaizerlinga namā Lieljāņos. Pēc dažiem darba gadiem Engurē mācītāju pie-

meklēja paralīze, un savas dzīves pēdējos mēnešus viņš pavadīja grāfa Kaizerlinga namā.⁴²

Mācītājs Oto Konstantīns Otto (1815-1846) bija Dobelē dzīvojošā medicīnas doktora Ludviga Otto dēls. Viņa tēvs bija ieceļojis Kurzemes guberņā no Saksijas. Mācītājs bija beidzis Jelgavas ģimnāziju, studējis teoloģiju Tērbatas universitātē, veicis Džūkstes mācītāja, superintendenta K. Vilperta adjunkta pienākumus. 1843. gadā viņš kļuva par mācītāju Engures, Mērsraga un Dzirciema draudzēs, bet jau pēc trim gadiem - 1846. gada 12. decembrī - Engurē mira. Viņa atraitne Karoline, dzimusi fon Tīdena, Rīgas pasta ierēdņa meita, bija augstākās meiteņu skolas priekšniece Tukumā, vēlāk - Jelgavā.⁴³

1847. gada nogalē par Engures, Mērsraga un Dzirciema mācītāju apstiprināts Karls Georgs Zeilers (1821-1895). Viņš Engurē nostrādāja septiņus gadus.⁴⁴ Viņa vadībā notika baznīcas interjera pārveide. 1851. gadā baznīca ieguva Johana Leberehta Eginka (1784-1867) gleznoto altārgleznu "Kristus un neticīgais Pēteris uz jūras", 1853. gadā - jaunu altāri un kanceli, bet 1854. gadā - ērģeles.⁴⁵

Zeileram piemita apbrīnojama enerģija. Viņš uzdrīkstējās vairāk nekā citi. Kā liecina Zeilera raksts, kas publicēts laikraksta "Latviešu Avīzes" 1854. gada 18. pielikumā, viņš uzrakstīja "lūgšanas grāmatīņu, kuru Plieņu lielskungs, braukdams uz Pēterburgu, aizveda un nodeva Viņa Ķeizariskās Godības pašai Augstai Ķeizarienei (...) Un viņa ar žēlīgu pašas roku 75 sudraba rubļus priekš Engures baznīcas ērģelēm dāvināja. Un nu tie citi Ķeizariskās Godības (ģimenes) locekļi (...) pa 25 sudraba rubļiem tāpat deva. Un citi visžēlīgi Pēterburgas kungī vēl piepalīdzēja. (...) Pati draudze tāpat ar labu prātu savu tiesu pielika klāt katrs pēc savas rocības un nu visu varēja izdarīt."⁴⁶

1854. gadā par Engures, Mērsraga un Dzirciema mācītāju iecēla Ludvigu Vilhelmu Bāderu (1826-1908). Viņš bija Ventspils skolu inspektora K. O. Bādera dēls, mācījies kādā Ventspils privātskolā, no 1841. līdz 1846. gadam - Jelgavas ģimnāzijā, turpmākos četrus gadus studēja teoloģiju Tērbatas Universitātē. Pēc studijām viņš bija māj-skolotājs Jumpravas un Lielbērsteles muižās. 1852. gadā L. V. Bāders nokārtoja konsistorijas eksāmenu un praktizējās pie mācītāja Neandera Jelgavā un mācītāja Konradi Mežotnē. Uz Enguri viņš atveda savu jauno dzīvesbiedri Mariju Broku, Tērbatas komercbirģermeistara un tirgotāja K. G. Broka meitu. L. V. Bāders apkalpoja visas trīs draudzes līdz 1883. gadam, kad pieņēma mācītāja amatu Jaunaucē.⁴⁷

Mācītājs L. V. Bādērs pats noturēja stundas Engures baznīcas skolā, jo tajā nebija skolotāja. 1861. gada pavasarī un vasarā Kurzemes jūrmaļu apceļoja latviešu jūrniecības pamatlicējs Krišjānis Valdemārs un savā ziņojumā Krievijas valdībai uzsvēra, ka Engures kroņa muižā ir nepieciešama skola. Drīz vien pagasts skolotāju atrada un pagastnamā, kas atradās Ķesterciemā, iekārtoja skolu.⁴⁸ Rakstnieks Ernests Birznieks-Upītis bērniībā bija ticis ar mācītāju un grāmatā “Pastariņa dienasgrāmata” dažos teikumos viņu raksturojis: “Tas bija melns kungs, pavisam bez bārdas, un brauca vienmēr divjūgu tamboras ratos ar kučieri uz bukas, bet ziemā divās kamanās, vienās mācītājs pats, otrās kučieris. Man no mācītāja bij’ bailes, jo viņš liekot maziem bērniem lasīt grāmatā, bet es vēl nemācēju lasīt.”⁴⁹

1879. gada 26. septembrī L. V. Bādērs Engurē svinēja 25 gadu amata svētkus un arī sudrabkāzas. Pateicībā par jaunas baznīcas uzcelšanu savu mācītāju sveikt bija atbraucis arī kādreizējais Dzirciema skolas skolotājs un ērģelnieks Ā. Bergmanis ar pulciņu draudzes locekļu. Kopīgi nodziedājuši šai dienai sacerētu dziesmiņu “Tev, Dievs, mēs dodam pateicību”, Ā. Bergmanis teica ļoti jauku runu. Mācītāju sveica arī Dzirciema saimnieku pārstāvis, Rideļu un Rindzeles pagastu vecākie. Pēc svinīgajām uzrunām sekoja goda mielasts.⁵⁰

1884. gadā L. V. Bādērs pārcēlās uz Jaunauci,⁵¹ un šī gada 9. septembrī mācītāja amatā Engurē stājās Aleksandrs Felikss Bernhards

Mācītājmuižas ēka. 2007. gada 17. janvāris. K. Ozolas foto.

Vāgners (1853-1894). Viņš nostrādāja tikai trīs gadus. Viņš bija dzimis prāvesta P. O. Vāgnera ģimenē Neretā, mācījies pie privātskolotājiem, tad Tērbatas ģimnāzijā un universitātē. Bijis mājskolotājs Biržos, pēc tam praktizējis pie mācītāja Lundberga. Savu mācītāja karjeru iesācis kā adjunkts Katlakalnā un Olainē.⁵²

A. F. B. Vāgners savās draudzēs bijis iemīlots, par ko liecina J. Sandberga raksts "Latviešu Avīzēs": "A. Vāgnera kunga balss pēdējo reizi skanējusi Engures Dieva namā. Pustrešu gadu sabijis Engures, Dzirciema, Mērsuraga baznīcās par draudžu ganu. Engurnieki aizgājējam par piemiņu pasniedza sudraba zeltītu cigāru etviji jeb dozi, un dzirciemnieki dārgu galda pulksteni. Apsveicējos bijis Dzirciema pagasta skolotājs Kuškevica kungs ar vairāk nekā 50 dziedātājiem, nodziedāja jauku četrbalsīgu šķiršanās dziesmu un draudzes vārdā pateicās savā runā par viņa mīlestību un uzcītību."⁵³

Par mācītāju no 1888. līdz 1897. gadam Engures draudzē strādāja Jānis Reinhards, kurš bija pirmais latviešu tautības mācītājs visā Talsu apriņķī,⁵⁴ pie kura tolaik piederēja Engure. Astoņdesmitajos gados Engures evaņģēliski luteriskās draudzes locekļu skaits samazinājās sakarā ar baptistu kustības izplatību. Baptistu draudze izveidojās Apšuciemā. Vairāki engurnieki pārgāja arī pareizticībā un izceļoja uz Krieviju labākas dzīves meklējumos.⁵⁶

1897. gadā Engures draudzē sāka kalpot Gustavs Ādolfs Sadovskis (1847-1911), kurš pirms tam bija strādājis par Irlavas skolotāju semināra direktoru. Viņš dzimis Irlavas skolotāju semināra direktora Karla Sadovska ģimenē un pirmo izglītību baudīja tēva mājās, vēlāk apmeklēja Jelgavas reālskolu un Jelgavas ģimnāziju. 1869. gadā viņš iestājās Tērbatas universitātē un studēja tieslietas, bet no 1871. gada strādāja par skolotāju.⁵⁷ G. Ā. Sadovskis turpināja sava tēva iesākto darbu, un 1882. gadā Kurzemes muižniecība viņu apstiprināja par Irlavas skolotāju semināra direktoru. Pateicoties viņam, auga semināra audzēkņu skaits, tika pieaicināti kvalificēti pedagogi. Mācības notika vācu valodā, audzēkņiem mācīja arī latviešu valodu, mūzikas instrumentu spēli un dārzkopības pamatus. Seminārā pastāvēja koris un laba bibliotēka, kurā bija pieejama arī literatūra un preses izdevumi latviešu valodā. Pēc semināra beigšanas tā audzēkņi strādāja gan par skolotājiem, gan ērģelniekiem, gan pagasta rakstvežiem.

Semināru uzturēja Kurzemes muižniecība, bet kopš 1885. gada to pārraudzīja Krievijas Izglītības ministrija, kas centās likvidēt semināru kā privātu mācību iestādi un iekļaut to valsts izglītības sistēmā.

1891. gadā pienāca pavēle pāriet uz krievu mācību valodu, bet 1893. gadā - pavēle par semināra slēgšanu. Lai saglabātu semināru, G. Ā. Sadovskis to ieteica pārveidot par tā saukto ķesteru-ērgelnieku skolu, kā tas bija noticis ar tā saukto Cīmes skolotāju semināru Valkā, bet šādu projektu neatbalstīja Kurzemes muižniecība.⁵⁸

Redzot, ka semināru neizdosies saglabāt, G. Ā. Sadovskis kļuva par prāvesta A. M. Bilterlinga adjunktu Sātu draudzē un 1897. gadā, atteicies no semināra direktora pienākumiem, uzņēmās Engures, Dzirciema un Mērsraga baznīcu draudžu mācītāja pienākumus.⁵⁹

Mācītājs strādāja arī Engures Jūrskolā un tādējādi zināmā mērā nezaudēja saiti ar jaunatni un pedagoģisko darbu. G. Ā. Sadovskis iesaistījās arī kuģu būves projektā. 1903. gadā viņš kļuva par Engurē būvēta kuģa "Marta" līdzīpašnieku. Meistara K. Ošmucāna būvētais burinieks, veicot Transatlantijas reisu, vagoja okeāna ūdeņus 20 gadus. "Marta" strandēja 1923. gada 23. janvārī ceļā no Trinidadas uz Svonsi.⁶⁰

Mācītājmuižai bija arī trīs rentes mājas: "Paegli", "Romaņi" un "Kripšas". Mācītājs rūpējās par savu draudzi, 20. gadsimta sākumā atvēlot mācītājmuižā telpas ārsta Dreiera dzīvoklim un slimnieku pieņemšanas telpām.⁶¹

Engures "Ērgelnieki" saukti par mācītājmāju. 2007. gada 17. janvāris.
K. Ozolas foto.

1905. gadā mācītājam radās konflikti ar Jūrskolas audzēkņiem un sociāldemokrātisko ideju piekritējiem, kuri rīkoja sapulces un padzina mācītāju no baznīcas.⁶² Mācītājs baidījās no jūrskolniekiem un pēc tā sauktajiem Tukuma nemieriem pat atteicās jūrskolniekus iesvētīt. Attiecības ar jauniešiem tā arī neuzlabojās līdz pat G. Ā. Sadovska nāvei.

Mācītāja ģimene, kas nebija pieņēmusi Krievijas pavalstniecību, cieta no Krievijas valsts iestāžu represijām. Tāpat kā Rīgas pilsētas galva, Raudas muižas īpašnieks Vilhelms fon Bulmerings⁶³ un citi vācbaltieši, mācītāja G. Ā. Sadovska ģimene 1914. gadā tika administratīvā kārtā izsūtīta uz Sibīriju.

Pēc mācītāja G. Ā. Sadovska nāves 1912. gadā par Engures, Mērsraga un Dzirciema draudžu ganu kļuva Karls Frīdrihs Traugots Tempels (1873-1943).⁶⁴ Viņš bija Liepājas ģimnāzijas skolotāja dēls, mācījies Liepājas Nikolaja ģimnāzijā, studējis teoloģiju Tērbatas universitātē. Pirmās iemaņas guvis Liepājā un Mežotnē, bijis adjunkts Jelgavas latviešu lauku draudzē.

1902. gada augustā viņš sācis strādāt par reliģijas skolotāju Tukumā pilsētas skolā un no 1903. gada oktobra bijis arī Tukuma latviešu

Mācītāja Mārtiņa Kārtna (trešais no kreisās) atvadas no Engures draudzes un Artūra Kaminska (ceturtais no kreisās) kalpošanas iesākums. "Ērgelniekos". Ap 1949. gadu. Fotogrāfs nezināms. TMNM 39312

draudzes mācītāja A. Jirgensona adjunkts. 1905. gadā viņu apstiprināja par Balgales draudzes mācītāju, 1908. gadā - par Zemītes draudzes vikāru.⁶⁵ K. F. T. Tempels Engurē kalpoja no 1912. līdz 1919. gadam un piedzīvoja gan vācu karaspēka, gan landesvērīstu, gan lielinieku un bermontiešu varas maiņas.

1920. gadā Engures un Mērsraga draudzēs sāka kalpot Mārtiņš Kārtiņš (1866-1968). Dzirciema draudze tajā laikā jau bija patstāvīga draudze un to apkalpoja Kandavas mācītājs.

M. Kārtiņš bija dzimis Seces pagastā un mācījies Altenes-Brunavas pagastskolā, kā arī Jaunsēpils un Jēkabpils skolās. 1910. gadā viņš apstiprināts Jēkabpils draudzes pērmindera amatā, 1911. gadā saņēmis gubernatora atļauju sludināt Jēkabpils cietumā. Pirmā pasaules kara laikā devies bēgļu gaitās un 1917. gadā iesvētīts par misionāru un kalpojis Tveras, Smoļenskas un Novgorodas guberņās. 1919. gadā atgriezies Latvijā un līdz 1920. gada maijam kalpojis dažādās Jēkabpils apriņķa draudzēs.⁶⁶

Ieradies Engurē, M. Kārtiņš nonāca Pirmā pasaules kara laikā izpostītā baznīcā. Viņš uzsāka aktīvu darbību baznīcas atjaunošanā. Pateicoties baznīcas padomes un dāmu komitejas aktivitātei un valdības atbalstam, savākti nepieciešamie līdzekļi un 1926. gada pavasarī uzsākti remontdarbi. To laikā dievkalpojumi notika ārpus baznīcas - kapsētā. Pusotra mēneša laikā izremontēja ne tikai baznīcu, bet arī noorganizēja ērģeļu remontu, ko veica H. Kolbe. 1926. gada 18. jūlijā iesvētīja atjaunoto baznīcu. Svinīgajā ceremonijā piedalījās Baldones draudzes mācītājs Zuzans, Tukuma Viesīgās biedrības koris diriģenta Ernesta Elviga vadībā un vietējais koris skolotāja Jāņa Stūrmaņa vadībā.⁶⁷

M. Kārtiņš ordinēts Engures baznīcā 1931. gada 11. janvārī. Viņš bija ieguvis vispārēju atzinību un cieņu. 1937. gadā viņa alga bija 360 lati gadā, 10 pūri rudzu, 10 pūri miežu, 10 pūri auzu, kā arī brīvs dzīvoklis ar malku apkurināšanai un vēl 40 hektāri zemes.⁶⁸

M. Kārtiņš dzīvoja Mācītājmuižā līdz 1945. gada jūlijam, kad ēku nodeva padomju robežsardzes rīcībā.⁶⁹ Pēc dažiem gadiem armija ēku atbrīvoja, un tās telpas izmantotas gan skolas vajadzībām, gan arī kā kino. Mācītājs pārcēlās uz dzīvi "Ērgelniekos".

M. Kārtiņš Engurē kalpoja līdz 1948. gadam, kad viņu pārcēla uz Jaunjelgavas draudzi. Viņš nodzīvoja ilgu mūžu. 1966. gadā viņš piedzīvoja savas 100 gadu jubilejas svinības un iecelšanu par Godā prāvesu.⁷⁰ Mācītāja meita Elza - vīra uzvārdā Cīcis (vēlāk - Grišāne) -

dzīvoja “Ērģelniekos“, bet dēls Paulis strādāja par tiesas sekretāru Balvos. Otrā pasaules kara gados viņš dzīvoja Engurē un strādāja konservu fabrikā, bet viņa dzīvesbiedre spēlēja ērģeles Engures baznīcā. Pēc kara Paulis Kārtiņš vadīja Engures ciema kori, kas 1948. gadā sekmīgi piedalījās Tukuma apriņķa Dziesmu un deju svētkos.⁷¹

1949. gada februārī par Engures draudzes mācītāju kļuva diakons Artūrs Kaminskis (1914-2003). Viņš dzimis Daugavpils apriņķa Subates pagastā, izglītību ieguvis Prodes un Subates pamatskolās, Ilūkstes vidusskolā. No 1937. līdz 1940. gadam studējis teoloģiju Latvijas Universitātē. Strādājis par sanitāru P. Stradiņa slimnīcā, bijis strādnieks Rīgas preču stacijā, kā arī par mežu tehniķis. Par aizliegtu raidstaciju klausīšanos 1942. gada 4. novembrī viņu apcietināja vācu gestapo. A. Kaminskis izcieta sodu Rīgas Centrālcietumā, Salaspils nometnē, kā arī Štutgofas, Mauthauzemas un Guzivas nometnēs. 1945. gada martā Štutgofas nometnes ieslodzītos, tai skaitā arī A. Kaminski atbrīvoja padomju armijas daļas. Pēc atveseļošanās viņu mobilizēja padomju armijā un līdz 1945. gada beigām viņš dienēja 202. pulkā. 1946. gada rudenī A. Kaminskis sāka strādāt kā mācītāja palīgs, vēlāk bija rēķinvedis Vecās Ģertrūdes baznīcas pārvaldē.⁷²

Mācītāja pienākumus Engures, Mērsraga un Dzedru draudzēs A. Kaminskis pildīja trīs gadus. Baznīca joprojām bija cieņā: kāzas,

Engures evaņģēliski luteriskās draudzes jauniešu iesvētības Plaujas svētkos. Mācītājs Artūrs Kaminskis. 1949. gada 9. oktobris. Fotogrāfs nezināms. TMNM 39307/2

kristības un arī mirušo izvadīšana joprojām lielākoties notika ar mācītāja svētību. Tukuma muzejā nonākusi A. Kaminska 1949. gadā rakstīta vēstule iecerētajai, kurā viņš stāsta, ka Jāņu dienā vadījis dievkalpojumu un laulājis kādu pāri Mērsragā, mājās pārbraucis tikai sestdien. Svētdienas ritā viņš bijis Apšuciemā, bet pēcpusdienā - Bērzcima kapsētā. Pirmdien - 27. jūnijā - sācis 14 iesvētāmo jauniešu mācību.⁷³ Iesvētāmo jauniešu Engures draudzē bijis tik daudz, ka 1949. gada 3. jūlijā A. Kaminskis iesvētīja pirmo grupu, bet tā paša gada 9. oktobrī - vēl vienu.

1949. gada vasarā⁷⁴ A. Kaminskis salaulājās ar Annu Mistri no Neretas, un 1950. gada 23. aprīlī Engurē dzima viņu pirmā meita Rūta. Cilvēkam no citurienes nebija viegli iejusties zvejniekciema vidē. A. Kaminska stāstīja, ka pirmo reizi aizgājusi uz veikalu un iestājusies rindā, lai nopirktu uz taloniem paredzēto cukuru un 3 kilogramus miltu. Veikalā esošās ciema sievas viņu nepazina, tādēļ nosauca par spekulanti. Tikai pēc lielas skaidrošanās pārdevēja viņu apkalpojusi. Vēlāk pārdevēja vairākkārt atvainojusies mācītāja kundzei par pārratumu. A. Kaminska drīz vien iepazinās ar ciema sievām un viņām izveidojās labas attiecības. Vislielākās problēmas bija ar pārtiku. Sezonas laikā zvejnieki lopiņus baroja ar zivju atliekām. Gaļai, pienam un arī olām bija specifiska - zivju - piegarša, kas nepieradušam nebija pieņemama.⁷⁵

Veselības problēmu dēļ mācītāja dzīvesbiedre pie jūras nevarēja dzīvot, tādēļ ar prieku 1953. gada martā uzņēma ziņu, ka viņas vīru pārceļ uz Neretas, Saukas un Opicgales draudzēm. Vēlāk diakons A. Kaminskis kalpoja arī Erberģes, Mazzalves un Jēkabpils draudzēs. Mācītāja amatā viņu ordinēja 1960. gadā, pēc pieciem gadiem nozīmēja par Sēlpils iecirkņa prāvesta vietas izpildītāju. 1968. gadā viņš kļuva par Sēlpils iecirkņa prāvestu.⁷⁶ Draudzība ar daudziem engurniekiem turpinājās visu mūžu. Tā kā mācītājs aizrāvās ar fotogrāfēšanu, ģimenes arhīvā saglabājušies daudzi Engures un apkārtnes fotoattēli.

Engurē mācītāja ģimene piedzīvoja arī vairākus nepatīkamus brīžus. Kāds bija mācītāju nosūdzējis par ieroča nelikumīgu glabāšanu. Kādu nakti ieradās miliči un pieprasīja atdot ieroci. Mājas pārmeklēšana neko nedevisa, jo ieroča mācītājam nebija. Agrā rīta stundā miliči ieradās vēlreiz un šoreiz ieroci atrada paslēptu gultas matracī. Mācītāju apcietināja, ievietoja Tukuma cietumā, bet pēc dažām dienām tomēr atbrīvoja. Nevienš tā arī neuzzināja, kas patiesībā noticis. Mācītāja Kārtiņa znots Grišāns, kas dzīvoja tajā pašā mājā, gan bija liecinājis, ka redzējis mācītāju tīrām šaujamo rīku. Jāpiebilst, ka ieroci

ienest mācītāja dzīvokli jebkuram bija pavisam viegli, jo toreiz durvis slēgt vēl nebija pieņemts.⁷⁷

1953. gadā par mācītāju Engures draudzē sāka kalpot Jānis Andrejs Rubenis, bet 1957. gadā - Valdis Amols (1922-2004). Viņš dzimis Jūrmalā, skolotāju ģimenē, mācījies Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas ģimnāzijā, kuru padomju vara slēdza 1940. gadā, tad - Jūrmalas vidusskolā Dubultos. Pēc skolas beigšanas strādāja Jūrmalas un Piltenes pamatskolā.

No 1936. līdz 1945. gadam viņš bija ērģelnieks Dubultu, Bulduru, Liepājas un Landzes draudžu baznīcās. Pirmo dievkalpojumu, vēl ķesteris būdams, viņš noturēja Užavas baznīcā 1945. gada 17. jūnijā. Vēl kā teoloģisko kursu audzēkni 1957. gadā V. Amolu ordinēja mācītāja - diakona pakāpē, un viņš kalpoja vairākās Piltenes iecirkņa draudzēs, līdz 1963. gada 26. maijā viņu ordinēja kā pilntiesīgu mācītāju Slokas baznīcā. V. Amols kalpoja Dzirciemā, Engures, Mērsraga, Balgales, Ķemeru un Dubultu draudzēs.

1984. gadā Ģenerālā Sinode ievēlēja viņu par Konsistorijas padomnieku, sākot no 1987. gada, viņš uzņēmās Konsistorijas plenārsēdes sekretāra pienākumus. No 1986. gada 25. septembra līdz 1989. gada jūlijam V. Amols bija Kandavas iecirkņa prāvesta vietas izpildītājs. Mācītāja un viņa sievas ģimenē ir pieci bērni: četras meitas un dēls.⁸⁰

Mācītājs Valdis Amols kopā ar iesvētītajiem un kristītajiem draudzes locekļiem Engures baznīcā. 2004. gada 29. augusts. A. Bērziņa foto.

2000. gadā slimības dēļ mācītājs dažkārt nespēja pildīt savus pienākumus, un viņu aizstāja evaņģēlists Māris Sarma, bet no 2002. gada - evaņģēlists Mārtiņš Burke-Burkevics. Mācītājs V. Amols mira 2004. gada 12. septembrī, apbedīts Lielupes kapsētā.

2005. gadā kalpošanu Engures draudzē uzsāka palīgmācītājs Juris Morics. Viņš ordinēts 2006. gada 14. augustā. Baznīcā pulcējās arī katoļu draudze, kuras dievkalpojumus līdz 2007. gada jūlijam vadīja Romas katoļu baznīcas Ziemeļkurzemes dekāns Andrejs Mediņš.

No 1990. gada darbojas Engures draudzes svētdienas skola. Sākumā to vadīja mācītāja Amola meita Māra Jermolajeva. Pirmajos gados nodarbības notika pagasta kultūras namā, tad skolā, bet no 1994. gada - draudzes mājā "Ergēlniekos", kā arī mācītājmuižā. Skolu vada bijušā mācītāja V. Amola meita Ilze Novicāne, ar bērniem nodarbojas Regīna Amsila un Mārīte Vasiļevska. Draudzes skolai izveidojusies sadarbība un kontakti ar dažādu konfesiju draudzēm Somijā, Dānijā, Šveicē, Igaunijā un Amerikas Savienotajās Valstīs.⁸¹

Māras Jermolajevas vadībā darbojas draudzes jauktais koris un bazūnu ansamblis, kurā muzicē mācītāja Amola ģimenes locekļi.

Engures kapi

Engures baznīcu ieskauj kapi. Tie pastāv no seniem laikiem un tajos apbedītas vairākas pazīstamas personības: ārsts un latviešu jūrniecības veicinātājs Augusts Zandbergs, skolotājs un Engures Jūrskolas priekšnieks Kārlis Zandbergs, tālbraucēju kapteinis Miķelis Zandbergs, tālbraucēju kapteinis Jēkabs Fišers, tālbraucēju kapteinis Miķelis Grīnbergs⁸² un citi.

1835. gadā Engures kapsētā uzstādīts kapa piemineklis mācītājam Johanam Pēteram Brandtam, kurš četrdesmit četrus gadus bija Engures draudzes mācītājs. Piemineklis J. P. Brandtam ir valsts nozīmes mākslas piemineklis. Tas veidots no šūnakmens un ataino ozola stumbru, uz kura atrodas vāze. Pār to pārliekusies sērojoša sieviete: viena viņas roka balstās uz vāzes, bet otra roka, kurā ir lāpa, nolaista uz leju.⁸³

Kapsētā atrodas arī Otrajā pasaules karā jeb, kā padomju laikā sauca, Lielajā Tēvijas karā kritušo padomju karavīru brāļu kapi, kas izveidoti 1958. gada 25. novembrī. Uz granīta plāksnes iegravēts teksts: "Nav nezināmu varoņdarbu, bet ir nezināmi varoņi."⁸⁴ Engurnieku atmiņas par padomju armijas karavīriem diemžēl ir visai sāpīgas. Jau pirmajā dienā pēc vācu armijas kapitulācijas tie konfiscēja aptiekā esošo spirtu un dzērumā nogalināja aptiekāru Alberta Arnolda Albergu un viņa māti.

2002. gadā ierīkoja un atklāja Engures jaunus kapus. Tos iesvētīja Engures evaņģēliski luteriskās draudzes mācītājs, Kandavas iecirkņa prāvests Valdis Amols un Romas katoļu Ziemeļkurzemes dekāns Andrejs Mediņš. 2003. gadā uzsāka un 2004. gadā pabeidza Engures kapličas būvniecību.⁸⁵

1. Latviešu Konversācijas vārdnīca. 4. burtnīca
2. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999. 18. lpp. TMNM PZa nr. 1649
3. Zubova Erna. J. P. Brandts un Engures hronika, 9. lpp. TMNM Za nr. 1652
4. Turpat, 10. lpp.
5. Engures pagasts.//Latvijas pagasti. Enciklopēdija. 1. daļa. R., A/S Preses nams, 2001, 273. lpp.
6. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 151-152. lpp.
7. Latviešu Konversācijas vārdnīca. 4. burtnīca
8. Engures baznīca. Pieminekļa pase. 1981. TMNM PZa nr. 508
9. Zubova E. Ērģeles Engures baznīcā. Manuskripts. Nedatēts. TMNM PZa nr. 948
10. Engures pagasts, 273. lpp.
11. <http://www.engure.lv/index.php?s=vtur&tips=citi&n=1>
12. Latviešu Avīzes, nr. 33, 1826. gada 19. augusts
13. Kallmeyer Theodor. Die Evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands, Riga, 1910. S. 655
14. Turpat, 655. lpp.
15. Turpat, 328. lpp.
16. Turpat, 582. lpp.
17. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 45. lieta, 3-5. lpp.
18. Kallmeyer, S. 577
19. Turpat, 687. lpp.
20. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 144. lpp.
21. Kallmeyer, S. 582
22. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 45. lieta, 144. lpp.
23. Kallmeyer, S. 582
24. Turpat, 691. lpp.
25. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 48. lieta, 8. lpp.
26. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 145. lpp.
27. Kallmeyer, S. 275
28. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 146. lpp.
29. J. P. Brandta Engures hronika. E. Zubovas tulkojums. 26.-35. lpp. TMNM Za nr. 1653
30. Engures ciems. TMNM PZa nr. 1037
31. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 157. lpp.
32. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 151-152. lpp.
33. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 146. lpp.
34. Latviešu Avīzes, nr. 15, 1827. gada 14. aprīlis
35. LVVA, 235. fonds, 1. apraksts, 46. lieta, 160. lpp.
36. Latviešu Avīzes, nr. 45, 1826. gada 11. novembris
37. Kallmeyer, S. 275
38. Turpat, 582. lpp.
39. Latviešu Avīzes, nr. 19, 1822. gada 11. maijs
40. Latviešu Avīzes, nr. 38, 1833. gada 21. septembris
41. Kallmeyer, S. 275-276
42. Turpat, S. 684
43. Turpat, S. 559
44. Turpat, S. 663
45. Zubova Erna. J. P. Brandts un Engures hronika, 9. lpp. TMNM Za nr. 1652
46. Zubova E. Ērģeles Engures baznīcā. Manuskripts. Nedatēts. TMNM PZa nr. 948
47. Turpat, 225. lpp.
48. Zubova E. Engures pagasts. 1561-1999. 30. lpp.
49. Birznieks-Upītis E. Pastariņa dienasgrāmata. Rīga, 1984, 14. lpp.
50. Latviešu Avīzes. nr. 10, 1880. gada 5. marts
51. Kallmeyer, S. 225
52. Turpat, 716. lpp.
53. Latviešu Avīzes, 1887. gada 1. janvāris
54. Talsu novads. Talsu un Tukuma studentu biedrības izdevums R., 1935-1937, 302. lpp.
55. Engures pagasta Zemes komisijas materiāli. 1992-2007
56. Engures pagasts, 273. lpp.
57. Talsu novads, 302. lpp.
58. LVVA, 628. fonds, 1. apraksts, 1-7. lieta; 416. fonds, 1. apraksts, 190. lieta.
59. Kallmeyer, S. 629-630
60. Latvijas jūrniecības vēsture, 190. lpp.
61. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 93-94. lpp.
62. Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju. P. Nonāca priekšvārds un sakārojums. Rīga, Kultūras Bals, 1930, 25-28. lpp.
63. Dribins L., Spārītis O. Vācieši Latvijā. R., 2000, 61. lpp.
64. Kīploks E. Dzimtenes draudzes un baznīcas. Latvijas ev. lut. baznīcas apgāds Amerikā, 1987.
65. Kallmeyer, S. 687
66. Plāte M. Jēkabpils Sv. Miķeļa evaņģēliski luteriskās baznīcas draudzes hronika. Manuskripts. 2006.
67. Atjaunotās baznīcas iesvētīšana.//Lairk. Tukuma Ziņas, nr. 26, 1926. gada 27. jūlijs
68. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 104. lieta, 43. lpp.
69. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 4. lpp.
70. Plāte M. Jēkabpils Sv. Miķeļa evaņģēliski luteriskās baznīcas draudzes hronika. Manuskripts. 2006
71. Kaminskas A. stāstījums. Pierakstījusi A. Ozola. 2006
72. Kaminskis A. Biogrāfija. 1968. gads. Origināls Okupācijas muzejā. Izmantota ar mācītāja meitas R. Kaminskas atļauju
73. Kaminska A. vēstule Annai no Engures mācītājmājas "Ērgelniekos". 1949. gada 27. jūnijs
74. Kaminskas A. stāstījums. Pierakstījusi A. Ozola. 2006
75. Kaminskas A. stāstījums. Pierakstījusi A. Ozola. 2006
76. Kaminskis A. Biogrāfija. 1968. gads. Origināls Okupācijas muzejā. Izmantota ar mācītāja meitas R. Kaminskas atļauju
77. Kaminskas A. stāstījums. Anotētās fotogrāfijas. 2006
78. Mesters Ēriks. Mūžībā aizgājis mācītājs Valdis Amols.//Tukuma Ziņotājs, 2004. gada 16. septembris
79. Ev. lut. baznīcas kalendārs. 1958, 45. lpp.
80. Mesters Ēriks. Mūžībā aizgājis mācītājs Valdis Amols.//Tukuma Ziņotājs, 2004. gada 16. septembris
81. Gīle I. Izzīna par Engures pagastu. 2007
82. Šulca L., Zubova E. Engures pagasts.//Rakstu krāj. Tukuma novada kultūrvēsture. IV grāmata. Tukumas Tukuma muzejs 1999, 56. lpp.
83. Pieminekļis J. P. Brandtam. Apraksts. Sastādījis R. Pētersons. 1975. TMNM P. Z.a. Nr. 301
84. Engures baznīca. Vēsturiskā pieminekļa pase. 1959. TMNM PZa nr. 594
85. Gīle I. Izzīna par Engures pagastu. 2007

ENGURES SKOLAS

Skola Engurē

18. gadsimta sākumā Talsu apriņķī tikai nedaudzās vietās bija skolas, viena no tām bija vācu skoliņa - pansionāts - Engures Mācītājmuižā, ko bija izveidojis mācītājs Johans Georgs Emerihs Tīdens. Zināms, ka tikai 1805. gadā Engurē izveidoja skolu arī latviešu bērniem.¹ Ziņas par skolas veidošanu atrodamas mācītāja Johana Petera Brandta rakstītajā "Engures hronikā". Viņš rakstījis, ka 1805. gadā Ķeizarskā kambaru pārvalde uzdevusi viņam pārbūvēt ķestera dzīvojamā ēku un riju, lai izveidotu īpašu skolas istabu latviešu jauniešiem. Par šī uzdevuma veikšanu tika solīti 400 valsts dālderī. Pirmā skolas ēka atradās "Zemzaros".² Mācītājs uzņēmās skolotāja pienākumus un mācīja Bībeles stāstus, katķismu, garīgo dziesmu dziedāšanu, rakstīšanu, lasīšanu un rēķināšanu. Šī skola bija tā sauktā baznīcas skola.

Pagasta skola

Tautas apgaismošanas ministrija prasīja izveidot tai pakļautu pagasta skolu jeb laukskolu. Kādā laikraksta "Das Inland" 1937. gada numurā atrodama informācija, ka skola Engures draudzē atvērta 1837. gada rudenī, bet Latviešu konversācijas vārdnīcā norādīts, ka šāda skola izveidota 1850. gadā un atradās vienā ēkā ar pagasta un tiesas iestādēm Ķesterciema "Kliņģerītēs". Par skolotāju strādājis kāds Volbergs, bet no 1855. gada - Johans Veidemanis.³ 1861. gadā Engures skolu apmeklēja apmēram 30 skolēni un mācības notika tikai no novembra līdz aprīlim.⁴ Skolotāja alga bija 115 rubļi gadā un par to viņam bija jāpilda arī draudzes ērgelnieka pienākumi.⁵

Kurzemes skolu lietās, kas glabājas Centrālajā Vēstures arhīvā Pēterburgā, atrodas dokuments, kurā minēts, ka skola dibināta 1880. gadā.⁶ Pagasts skolas uzturēšanai maksāja 320 rubļus, bet jaunajam skolotājam Johanam Volbergam, kurš kā eksterns bija nokārtojis skolotāja eksāmenu Irlavas skolotāju seminārā, maksāja 250 rubļu lielu algu.⁷

Engures skola joprojām bija tā sauktā ziemasskola, tas ir, bērni mācījās no 1. novembra līdz 23. aprīlim - Jurģu laikam. Parasti bērni mācījās trīs ziemas. Visus ar skolu saistītos jautājumus kārtoja skolotājs, mācītājs un pagasta vecākais kopīgi. Vislabāk skolā mācīties bija tad, ja bērns jau mājās apstākļos bija apguvis pamatzināšanas, kurās ietvēra lasīšanu, 2 vai 3 pirmos mācību gabalus no katķisma un

reizināšanu ar viens. Bērnām skolā obligāti bija jāšak iet no 13 gadiem - tas bija paredzēts Kurzemes laukskolu nolikumā. Skolas gados skolēni apguva lasīšanu, rakstīšanu, rēķināšanu, katķismu, Bībeles stāstus, ģeogrāfiju, zīmēšanu, dziedāšanu, krievu valodu, vācu valodu.⁸

No 1889. gada skolā obligāti bija jāmaca krievu valoda. Lai spētu to izdarīt, skolotājs J. Volbergs vasarā apmeklēja Jelgavas apgabala tautskolu inspektora rīkotos kursus Jelgavā.

Skolotājs bija sabiedriski aktīvs, noorganizēja pirmo kori, bet vairāki traģiski notikumi viņa dzīvi krasi izmainīja. 1893. gadā nepilnu trīs gadu vecumā mira viņa dēls Arvīds Juris. 1897. gada 11. decembrī ugunsgrēks nopostīja Engures pagasta skolu un tiesas namu, 1898. gada februārī trīsdesmit sešu gadu vecumā mira skolotāja sieva Anna Lizete Volberga (dz. Hohenberga), bet 1898. gada 2. jūnijā sešu mēnešu vecumā mira otrs skolotāja dēls - Valters Gustavs.⁹ Pēc šiem notikumiem J. Volbergs pārcēlās uz dzīvi citur.

1899. gadā skolu iekārtoja Engures "Ērģelniekos", un par skolotāju no tā laika līdz 1915. gadam strādāja Irlavas skolotāju semināra absolvents Roberts Veidenbergs (1871-1973),¹⁰ kurš dažus gadus bija strādājis Jelgavas kurlmēmo skolā, vienu gadu - Virgā par palīgskolotāju, tad par mājskolotāju Kabilē un Engures pastorātā, kurā bijis pensionāts vairāku turīgu rīdzinieku ģimeņu bērniem.¹¹ Skolotājs Engurē nodibināja ģimeni. Viņam bija seši bērni: Meta, Kārlis, Ādolfs, Zelma,

Engures pagastskola. 1936. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Tukuma apriņķa skolas". TMNM 12446

Alma, Aleksandrs.¹² Skolotāja R. Veidenberga laikā skolas ēkā atradās viena klases telpa un skolotāja dzīvoklis, un bēniņos bija iekārtotas divas telpas internātam - atsevišķi zēniem un meitenēm. Pēc trim gadiem, 1902. gada rudenī, skola pārcēlās uz jauno namu, kuru uzcēla iepretim baznīcai. Skolā bija jāmācās trīs ziemas, bet turīgākie iedzīvotāji sūtīja savus bērnus vēl arī "vasaras skolā", kur mācīja vācu valodu. Kopā ar bērniem skolotājs iekārtoja skolu un tās apkārtni.¹³

Kaut arī skolu atvēršana, uzturēšana un skolotāja ievēlēšana bija pagasta ziņā, skolu darbu pārraudzīja mācītājs. Pateicoties mācītājam, no laika gala Engurē skola vienmēr bijusi uzmanības centrā. Īpaša uzmanība skolu lietām pievērsta no 1897. gada, kad Irlavas skolotāju semināra direktors Gustavs Ādolfs Sadovskis atstāja savu amatu, pārnāca uz Enguri par mācītāju un kļuva arī par Plieņu un Engures skolu komisijas priekšsēdētāju.¹⁴

G. Ā. Sadovskis bija ļoti savam laikam moderni domājošs pedagogs. Viņa vadībā Irlavas skolotāju seminārs bija piedzīvojis strauju attīstību, īpaši viņa darbības pirmajā posmā - no 1882. līdz 1886. gadam. Programma seminārā bija daudz plašāka nekā 1878. gadā ministrija bija to paredzējusi, skolā valdīja možs gars, strauji papildinājās bibliotēka, audzēkņi tika vesti ekskursijās un uz koncertiem Doma baznīcā. Semināristi koncertēja arī paši. 1885. gada jūnijā notika koncerts Tukuma baznīcā un Durbes parkā.¹⁵ Pēdējos desmit viņa darba gados Irlavas seminārs piedzīvoja zināmu stagnāciju, kad notika rusifikācija un pēc ministrijas iniciatīvas - skolas darbības kavēšana.

Engurē ar Sadovska atnākšanu skola juta lielāku atbalstu. Laikā no 1904. līdz 1908. gadam skolēnu skaits tuvojās simtam. Skolā bija 4 nodaļas, un atbilstoši tam, kurā mācījās bērni, viņus sauca par pirmziemniekiem, otrziemniekiem, trešziemniekiem vai "lielajiem". Mācības visiem notika vienā telpā, viena skolotāja vadībā. Mācību gads dalījās divos semestros: no 15. oktobra līdz 23. decembrim un no 7. janvāra līdz 15. aprīlim. Starp abiem semestriem bija brīvlaiki - Ziemassvētku un Lieldienu. Skola strādāja 6 dienas nedēļā. Stundas sākas plkst. 8.00, bet pirmdienās plkst. 10.00 (lai varētu ierasties skolēni no tālākajiem ciemiem). Pēcpusdienā stundas beidzās plkst. 16.00, bet sestdienās plkst. 14.00. Katru dienu bija 6 mācību stundas, kā arī divu stundu garš pusdienu pārtraukums. Skolu bērni sāka apmeklēt no 9 gadu vecuma, dažkārt arī no 11 vai 12 gadu vecuma un tikai atsevišķos gadījumos no 16 gadu vecuma. Parasti skolu beidza 13 līdz 15 gadu vecumā. Skolā bija arī 30 līdz 40 naktsguļnieki, kuri nāca no

Bērciema, Rideļiem, Plienčiema, Ābragciema un tā sauktās ezer-
malas.¹⁶

Klases telpa bija plaša ar 9 logiem, un tās griestus balstīja divi lieli
četrstūrīgi balsināti koka stabi. Skolas soli bija piecvietīgi, galda virs-
ma bez slīpuma un ar speciālām vietām tintes pudelišu novietošanai.
Klases priekšā bija paaugstinājums, kuram blakus bija tāfele, uz ku-
ras rakstīja ar krītu. Klasē atradās harmonijs un dažādi uzskates ma-
teriāli, kā arī ķeizara ģimetine pie sienas. Pie griestiem karājās divas
petrolejas lampas. Par kārtību un tīrību skolā rūpējās paši skolēni.

Puikām iecienītas bija pašdarinātas “šlicavas”, ar kurām slidinājās
pa sasalušām pelņēm. Tās bija gatavotas no koka ar dzelzs stienīti
apakšā. Parasti tā bija viena, kuru piesēja pie labās kājas un tad stū-
mās, atspertoties ar kreiso kāju. Savukārt meitenes pēc stundām pa-
rasti cita citai mācīja dejot polku un “kadrieli”.¹⁸ Parasti zēni, iedami
skolā, bija ģērbti pašauostas pelēkas pusvadmalas uzvalkā, ap kaklu
bija balts kaklautiņš. Kājās - pastalas, šņorkurpes vai gari zābaki. Mei-
tenes nēsāja garus svārkus, apsietus ar priekšautu, un blūzes. Ap galvu
sēja lakatus. Kājās vilka pastalas vai kurpes. Dažām bija pat adītas
vestes (“lībķeni”). Mēteļus valkāja ļoti reti. Aukstā laikā puikas gāja
tāpat, bet meitenes apsēja trīsstūrī salocītus lielos pašauostos lakatus.
Skolotāja apģērbs tika stingri reglamentēts - melns uzvalks, veste,
stāva, cieta apkakle, cietas manšetes, krūteža ar ieliekamām podzi-
ņām, melna kaklasaite, bet svinīgos gadījumos - melni vizītsvārki, ko
dēvēja par “šēzi”.¹⁹

Skolas darbu pārbaudīja Ventspils mācību apgabala inspektors
Ščorss. Zināms, ka viņš Engures skolu apmeklēja 1901. un 1905. ga-
dā. Skolas darbu uzraudzīja mācītājs, kurš pārklaudināja bērnus, kad
tie iestājās skolā, - pārbaudīja lasītprasmi, baušļu mācēšanu un rēki-
nāšanu. Stāsta, ka viņš devis konfektes tiem bērniem, kas labi atbildē-
ja visu prasīto, vajadzēja tikai nobūcot mācītāja roku. No 1912. gada
Engurē sāka strādāt mācītājs Tempels, kurš bērnus mēdza izjautāt
mājās.²⁰

“Vasaras skolā”, kurā mācījās no darba brīvie skolēni, varēja ap-
gūt plašāku programmu, tai skaitā arī vācu valodu. Parasti mācījās
krievu valodā un dažus priekšmetus arī latviešu valodā.²¹

Pirmā pasaules kara laikā lauku skolas nedarbojās. Tikai 1918. ga-
da ziemā Engures pagasta pamatskola atsāka darbību, bet strādāja
tikai divus mēnešus - no 7. februāra līdz 15. aprīlim.²² Mainījās arī
skolotāji, R. Veidenbergs sāka strādāt Cēres pamatskolā un Engurē
vairs neatgriezās.²³

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas pamazām situācija mainījās. 1918. gada decembrī vācu karaspēka vienības un ierēdņi atstāja Tukuma apriņķi. 9. decembrī Tukumā notika pirmā apriņķa pedagoģiskās padomes sēde, kurā sprieda par skolu atjaunošanas nepieciešamību. Decembra beigās jau uzsāka Engures skolas remontu.²⁴

Sākoties Sarkanās armijas uzbrukumam, visas ieceres un plāni mainījās. Kā Tukuma, tā arī Talsu apriņķī, pie kura skaitījās Engures skola, nodibinājās padomju vara. Engures skolas remonts turpinājās. No 1919. gada 1. janvāra par skolotāju Engures skolā tika iecelts Jēkabs Lielzaķis, kuram bija pilsētas skolas izglītība un nepabeigti pedagoģiskie kursi. Bija paredzēts iekārtot četras klases, jo kara gados daudzi bērni nebija mācījušies, un skolā plānoja mācīt aptuveni 120 skolēnus.²⁵

Kara laikā skolas ēka bija stipri cietusi: logi izcelti, inventāra nebija, tādēļ mācības varēja sākties tikai 7. februārī. Nodarbības notika līdz 15. aprīlim. Nav zināms, ka, mainoties varām - lieliniekiem aizejot un landesvēram ienākot Engurē skolas darbojās. 1919. gada jūlijā skolotāju J. Lielzaķi iesauca Latvijas armijā.²⁶ Tā kā nebija skolotāju, skola atsākās tikai 1919. gada 1. novembrī. Par skolas pārzini pašvaldība uzaicināja bijušo Dzirciema pagastskolas otro skolotāju Annu Eihenbergu. Viņa bija 19 gadus veca un beigusi Tukuma sieviešu ģimnāziju.²⁷

Engures pamatskolas skautu vadītājs T. Kalks. 1936. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Tukuma apriņķa skolas". TMNM 12446

Anna Eihenberga (prec. Jurevica) dzimusi 1898. gadā Dzirciemā. Pirmās zināšanas ieguvusi Cēres pamatskolā, pēc tam trīs ziemas mācījusies Dzirciema skolā. Savu nevainojamo vācu valodu viņa ieguva pie skolotāja Jēkaba Kuškevica, par ko viņa bijusi ļoti pateicīga. Šis skolotājs mācījis arī vēlāko rakstnieku E. Bīrznieku-Upīti. A. Eihenberga mācījusies arī Tukuma sieviešu ģimnāzijā, kuru pabeigusi Gatčīnā, jo 1915. gadā skola tika evakuēta. Viņa pabeidza arī neobligāto pēdējo - astoto jeb pedagoģisko klasi. 1919. gadā viņa atgriezās dzimtenē un sāka strādāt par skolotāju. Bet drīz vien tika paziņots, ka viņa drīkst nostrādāt Engurē tikai iesākto 1919./20. mācību gadu, jo Gatčīnā izdotie dokumenti nedodot tiesības strādāt par skolotāju. Tādēļ, aizejot no Engures, A. Eihenberga iestājās Rīgas Skolotāju institūtā neklātienē un piedalījās arī dažādos Izglītības ministrijas rīkotos vasaras kursos.²⁸

Engures pamatskola

Pirmais skolas gads bija ļoti grūts. Pagasta padomei bija jāgādā par remontiem, jāpērk inventārs. Vislielākās grūtības sagādāja skolotāju algas. Skolotājam Lielzaķim bija jāizmaksā 375 rubļi par nostrādāto laiku. Tad vēl jāsamaksā A. Eihenbergai. Bieži vien algas izmaksas aizkavējās, piemēram, 1921. gada aprīlī vēl nebija izmaksātas algas par 1920. gadu.²⁹

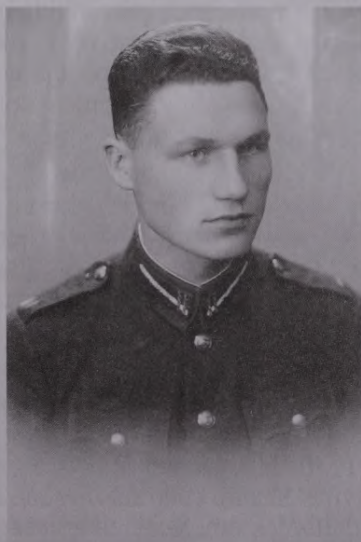
1921. gada rudenī - skolai sākoties - ieradās 57 skolēni, tomēr pāris nedēļu laikā bērnu skaits palielinājās vēl par pieciem. Skolas pārzine bija arī vienīgā skolotāja un strādāja vienā telpā ar visām klasēm vienlaikus.³⁰ Lielākā daļa skolēnu dzīvoja turpat ciemā un pēcpusdienās gāja mājās, kopēdināšanas, kā citās skolās, nebija.³¹ Skolā tolaik jau bija 73 skolēni. Saskaņā ar Izglītības likumu, viens skolotājs varēja mācīt 30 bērnus, tādēļ pēc Talsu apriņķa skolu inspektora ierosinājuma 1920./21. mācību gadā Engures pagasta valde nolēma pieņemt darbā otru skolotāju un iekārtot otru klasi "Ergēlniekos". Notika skolotāja vēlēšanas. Engures skolā būtu jāsāk strādāt Kārlim Osim,³² bet viņš, tāpat kā Bērzciema skolas skolotāja Skrīvere, darbā neieradās. A. Eihenberga bija atteikusies no amata, jo vēlējās turpināt izglītību, tādēļ par skolotāju ievēlēts Cēres pagasta skolotājs Roberts Veidenbergs,³³ kurš jau bija skolā strādājis pirms kara. Par skolotāju sāka strādāt arī Otilija Šteinberga un uzņēmās pārzīnes pienākumus. Lai skolēni varētu iegādāties rakstāmlietas, skolas saimniecības ēkā pārzīnes Šteinbergas tēvs bija ierīkojis nelielu veikaliņu.³⁴

1924./25. mācību gadā par otro skolotāju strādāja Emīlija Žubure. Šajā gadā apmeklējot skolu, tautskolu inspektors norādījis, ka skolas

ēka apmierinoša, tomēr pie skolas ir maz zemes. Skolā ir apkopēja, kura mazgā telpas reizi mēnesī. Skolotājas strādā labi, tomēr vairāk uzmanības matemātikas stundās skolotājai Žuburei būtu jāpievērš rēķināšanai galvā, savukārt pārziņei jārūpējas par lielāku kārtību skolā. Tā kā skolā daudz bērnu, būtu vajadzīga 5. klase.³⁵

Skolas darbību apgrūtināja konflikts starp skolu un pagasta pašvaldību. Grūti spriest, kas bijis tā cēlonis, bet ikreiz, kad risināma kāda problēma, konflikts uzplaiksnīja no jauna. 1925. gada 29. janvārī notika strīds par to, kā pret bakām izpotēt bērnus, kas nenāk skolā.³⁶ Martā no šarlaka mirusi kāda meitene, un pagasta vecākais Kralis ziņojis Tukuma-Talsu apriņķu skolu inspektoram, ka bērni neapmeklē skolu.³⁷ Jūnijā skolas padomes sēde, kurā jārunā par 5. klases atvēršanu, izjuka, jo sākās strīds par pabalstu piešķiršanu trūcīgiem bērniem. Viss beidzās ar skolotāju atlaišanu no darba.³⁸

Jaunā mācību gada sākumā izziņotas jaunas skolotāju vēlēšanas, un 8. oktobrī ievēlēts Vilis Vilhelms Jurēvics no Mērsraga un Anna Eihenberga no likvidētās Dzirciema pamatskolas. Savukārt par pārzini ievēlēts Jānis Stūrmanis no Ventspils apriņķa. Skolā pavisam jābūt 103 skolēniem, tomēr lielākā daļa kalpoja par ganiem, tādēļ oktobra sākumā tikai puse bija ieradusies. Jaunatvērtajā 5. klasē bija ieradušies trīs no astoņiem bērniem.³⁹ Tā notika katru gadu. Piemēram, 1927. gada 25. oktobrī tikai ceturtdaļa bērnu bija ieradušies skolā laikus.⁴⁰

Engures Tautskolas pārzinis
Roberts Jēkabs-Georgs. Dienestā
Latvijas armijā. 30. gadi.
L. Liepiņa foto.

1926. gada 6. maijā laikrakstā “Tukuma Balss” publicēta vēstule, kurā kāds rakstītājs pauž sašutumu par Engures skolas darbību un skolas padomes locekļu rīcību. Autors uzsvēris, ka skolotāji Engurē nekad neesot bijuši pietiekami labi. Vecāki nelabprāt sūtot savu bērnu skolās. Pagastā ap 30% bērnu vispār nemācoties un vecākus nebiedējot pat uzliktā soda nauda viena lata apmērā. Vecāki esot atsacījušies skolotājiem palīdzēt, tāpēc tiem pašiem bijis jāsmalcina malka skolas kurināšanai.⁴¹

Strādāt zvejniekiemā nebija viegli, tādēļ skolotāji, dabūjuši labāku vietu, bieži aizgāja no Engures. Piemēram, bijušais pārzinis Jānis Stūrmanis pārgāja uz Blīdenes skolu, jo tur viņam ierādīja daudz labāku dzīvokli. Engures pamatskola bija diezgan trūcīgi apgādāta, tomēr pamazām ar pagasta un apriņķa atbalstu tika gādāti mācību līdzekļi. Skola kā dāvinājumu saņēma dabas zinību kolekciju, kā arī Kultūras fonda pabalstu trūcīgajiem bērniem.⁴²

1926. gadā skolā bija izveidota 5. klase, tādēļ tika uzsākta pakāpeniska skolas pārveidošana par 2. pakāpes pamatskolu. 1926./27. mācību gadā skolā strādāja Anna Eihenberga, Vilis Vilhelms Jurevics un Mirdza Jurevica.⁴⁴ Jāatzīst, ka attieksme pret skolotājiem pagastā nebija visai laipna, skolas padome īpaši izrādīja savu necieņu. Pēc gada Jurevics devās obligātajā karadienestā. Par pārzini sāka strādāt Teodors Kalks, kurš nostrādāja skolā deviņus gadus.⁴⁵

1928./29. mācību gadā skolā mācījās 51 skolēns,⁴⁶ nākamā gadā - jau 69. Mācību gads parasti ilga no 17. septembra līdz 28. maijam (2. pakāpes skolēniem) vai no 1. oktobra līdz 18. maijam (1. pakāpes skolēniem). Septembra pēdējā nedēļā, pirms skolēni vēl bija sākuši mācības, uz skolu gāja pirmsskolēni.⁴⁷ Tomēr gandrīz viena trešdaļa bērnu skolu vispār neapmeklēja.⁴⁸

1928. gada vasara bija lietaina. Neražas un plūdu dēļ daudzām ģimenēm bija grūti bērnus palaist uz skolu, trūka līdzekļu. Tādēļ pagasta pašvaldība trūcīgākajiem 13 bērniem piešķīra apavus un apģērbu un noorganizēja bezmaksas kopēdināšanu, tas ir, tēju ar sviestmaizi. Sākot no 1929. gada maija, skolā gatavoja siltas pusdienas.⁴⁹

Skolā joprojām bija vecā parauga soli.⁵⁰ Bibliotēkā bija 829 grāmatas. Bērniem tika mācīti arī grāmatsiešanas un papes darbi. Pavasaros bērni tika vesti ekskursijās. 1929. gada 17. maijā tika iepazīta Engures pagasta apkārtnē.

1930./31. mācību gadā skolā skolotāja T. Kalka vadībā darbojās Latvijas Skautu centrālās organizācijas (LSCO) 87. skautu vienība ar 10 dalībniekiem. Skolā tika sarīkota filmas izrāde, organizētas skautu

apmācības.⁵¹ Mācību gada noslēgumā tika izvirzīts jautājums par klašu pārkārtošanu un skolotāju skaita samazināšanu. Tomēr tas nenotika, un darbu turpināja trīs skolotāji.⁵²

1934./35. mācību gadā skolā jau bija 90 skolēni. Katrā telpā mācījās 3 klases un strādāja viens skolotājs. T. Kalks mācīja Dzimtenes pazišanas mācību un arī mūziku. Bibliotēkā bija jau ap 1 000 grāmatām latviešu, krievu un vācu valodās. Skolā darbojās arī skolēnu kooperatīvs A. Jurevicas vadībā, kas apgādāja ar rakstāmpiederumiem un grāmatām. 1935. gada 12. janvārī V. Jurevica vadībā nodibināja mazpulku. 1935. gada 7. maijā iesāka jaunu tradīciju - Meža dienas Engures mežniecībā, kur skolēni gatavoja stādāmo materiālu. Mācību gada noslēgumā - 26. un 27. maijā - bērni piedalījās Tukumā rīkotajos Bērnu svētkos.⁵³

Jāpiemin, ka 1936. gada 1. augusta priekšpusdienā Engurē negaidīti ieradās Valsts prezidents Kārlis Ulmanis. Skolas pārziņa T. Kalka vadībā viņš iepazinās ar skolu, pēc tam apskatīja pagasta namu un baznīcu. K. Ulmanis aizrādīja, ka būtu ceļams jauns skolas nams.⁵⁴

1936. gada vasarā it kā pēc Prezidenta K. Ulmaņa rīkojuma uz Lamiņu 2. pakāpes pamatskolu pārcēla visus trīs skolotājus - V. Jurevicu, A. Jurevicu un T. Kalku, jo pēc skautu sarīkojuma it kā nebija iztīrītas telpas.⁵⁵ Savukārt no Lamiņiem uz Engures pamatskolu pārcēla Paulu un Jetti Ozolus. Skolā strādāja arī Roberts Jēkabs-Georgs, Alise Lause, Kārlis Vītiņš un skolotājs J. Auziņš, kurš vadīja mazpulku līdz 1938. gadam.⁵⁶ Šajā gadā tika runāts par jaunas skolas nepie-

Engures pamatskolas nams. Ap 1960. gadu. Fotografārs nezināms.

ciešamību, jo pagastā bija ap 200 skolas vecuma bērnu. Tomēr ar pagasta rīcībā esošajiem 4000 latiem nepietika, lai būvētu jaunu skolu.⁵⁷ 1939. gadā par skolas pārziņi strādāja J. Auziņš.⁵⁸

1940./41. mācību gadā Engures skolā mācījās 117 audzēkņi. Skolas ēka bija sliktā stāvoklī. Bija tikai trīs klašu telpas, kurās mācījās 1. līdz 6. klases bērni.⁵⁹ Ausma Kalēja esot stāstījusi, ka 1940./41. gadā pionieru sarkanais stūrītis atradās Ķesterciemā "Jaunkausu" mājās.⁶⁰

No 1941./42. mācību gada tika plānots skolu pārcelt uz citām, labākām telpām, tomēr plāns netika realizēts.⁶¹ No 1940. gada skolā strādāja četri skolotāji iepriekšējo trīs vietā. Acīmredzot jauno priekšmetu - krievu valodas, PSRS vēstures un ģeogrāfijas - pasniegšanai. Krievu valodu skolēniem un arī jauniesaucamo vecumu sasniegušajiem jauniešiem mācīja skolotāja Fimbauere.⁶²

Engures sešklasīgā pamatskola kļuva arī par vienu no sešiem Tukuma apriņķī izveidotajiem skolotāju metodisko apvienību centriem. Pionieru vadītājs Arturs Rudovskis strādāja gan Engures, gan Sēmes un Lamiņu skolās.⁶⁴

1941. gada rudenī skolu pārdēvēja par Engures tautskolu, par tās pārziņi iecēla R. Jēkabu-Georgu. 1943. gada vasarā viņu mobilizēja leģionā.⁶⁵ Engures tautskolas pārziņa vietu 1944. gada martā pildīja Neimanis.⁶⁶ 1944. gada vasarā darbā uz skolu pārgāja Latvijas Lauksaimnieku Savienības pagasta nodaļas vadītāja un darbvede Hilda Sakne.⁶⁷ 1944./1945. mācību gadā skolā bija iekārtota vācu lazarete, stundas nenotika.⁶⁸

Engures septiņgadīgā skola

Pēc kara, 1945. gada rudenī, Engures septiņgadīgajā skolā darbu sāka pavisam citi skolotāji: Anna Lonija Fridrihsone, Veronika Soprāne, Voldemārs Ūsiņš, Anna Vīgante un direktors Kurts Vīgants. Skola bija vēl sliktākā stāvoklī nekā pirms kara. Varēja iekārtot tikai piecas klašu telpas. Daļa skolēnu 1949./50. mācību gadā mācījās doktorāta⁶⁹ ēkā, kurā dzīvoja arī vairāki skolotāji un viena no apkopējām. Vēlāk tur iekārtoja internātu zēniem un meitenēm. Koplietošanā tika izmantota viena neliela virtuvīte.⁷⁰ Kad Engures ciema padome nodeva skolas lietošanā "Rugājus", internāta bērniem skolas virtuve tika iekārto-ta vecajā saimniecības ēkā. Pirmā saimniece bija Lina Priede, pēc tam - Hilda Tiruma. Par kopsalda produktu piegādi un daudzumu ve-cāki vienojās mācību gada sākumā. Vecākiem bija arī jārūpējas par malkas sagādi un sasmalcināšanu.⁷¹

Skolā rakstīja ar parastām metāla spalvām. Grūtības sagādāja tintes trūkums. Vēlāk skolnieki iemācījās to pagatavot no ķīmiskā zīmuļa. 20. gadsimta 40. gados lielākā skolas telpa bija pārdalīta ar finiera starpsienu, kura tika nojaukta sarīkojumu gadījumos - tad šo telpu varēja izmantot kā zāli. Klases telpas tika ierīkotas arī 2. stāvā. Skolā bija divas kāpnēs: pa vienām staigāja skolēni, pa otrām - skolotāji un skolas apkalpotājas.⁷²

Ar 1950. gadu pionieri skolotājas Mildas Baumanes (prec. Slaidiņa) vadībā sāka pētīt sava ciema senatni, Engures ezera un tās apkārtnes augu valsti, devās pārgājienos un vāca nostāstus. Skolēni savāca ievērojamu dzintara kolekciju, ar kuru piedalījās ne tikai rajona novadpētnieku izstādē, bet arī Latvijas PSR skolu novadpētnieku darbu izstādē Rīgā, kur ieguva 2. vietu.

Milda Slaidiņa par pionieru vadītāju strādāja līdz 1963. gadam. Novadpētnieku un deju pulciņus līdz 1954. gadam vadīja skolotāja Anna Ruduka. Par novadpētniekiem varēja kļūt tikai pionieri un komjaunieši.⁷³

Jāpiebilst, ka Engures skolas direktori ir visai bieži mainījušies. 1950. gadā skolas vadību uzņēma E. Zubovs, un jau pēc diviem gadiem vecā skolas ēka tika rekonstruēta un rezultātā katra klase ieguva savu telpu. Nākamā direktore Irma Grundmane sāka darbu atjaunotajā skolā 1952./53. mācību gadā. Viņa gan nostrādāja tikai divus gadus.

8. klases izlaidums Engures astoņgadīgajā skolā. 1972. gada jūnijs. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Engure". TMNM 9113

Lilija Feldmane skolu vadīja no 1954. līdz 1959. gadam. Kad viņa uzņēmas skolas vadību, strādāja astoņi skolotāji, bet jau no 1959. gada to skaits palielinājās līdz 10.⁷⁴ 1959. gadā par skolas direktoru iecēla Pēteri Reini, bet 1961. gada rudenī - Gundegu Reini. Pēc gada - 1962. gada rudenī - par direktori kļuva Meta Bergmane.⁷⁵ Viņas vadībā jau strādāja 12 skolotāji. Skolas rēķinvede bija Milda Manfelde.⁷⁶

1955./56. mācību gadā labus rezultātus guva skolotājas Laizānes vadītais dramatiskais kolektīvs un skolotājas Feldmanes vadītais deju kolektīvs. Darbojas arī skolotāju - vecāku dramatiskais kolektīvs. Piecdesmito gadu beigās skola iegādājās televizoru, un ciema iedzīvotāji vakaros pulcējās skolas zālē skatīties televīzijas pārraides. 1958./59. mācību gadā tika organizēts "Rudens karnevāls", kuru papildināja naturālistu darbu izstāde. Skolā pastāvēja tradīcija pirms svētkiem rīkot ģenerālmēģinājumus un visus priekšnesumus atrādit skolotāju kolektīvam.

No 1960. līdz 1967. gadam pavasaros rīkoja bērnu svētkus, kuri notika vecā kluba (1975. gadā - skolas) dārzā. Tajos piedalījās Bērzciena un citu apkārtejo skolu bērni, tika organizētas sporta spēles, atrakcijas, dejas, rotaļas, notika arī izloze. Aktīvi šajos svētkos piedalījās arī Bērzciena pamatskolas pārzinis Jēkabs Krastiņš un Bērzciena tautas nama vadītāja Rozālija (Roze) Krastiņa.⁷⁷

Engures astoņgadīgā skola

1962. gadā Engures skola kļuva par astoņgadīgo skolu - saskaņā ar obligātās astoņgadīgās izglītības ieviešanu. Kaut arī jau no 1936. gada engurnieki sapņoja par jaunas skolas nepieciešamību, to sāka celt tikai 1963. gada 10. maijā. Pēc arhitektes Martas Staņas projekta skolu būvēja zvejnieku arteļa "Padomju zvejnieks" celtnieki Reiņa Māsēna vadībā.⁷⁸

Skolu atklāja 1966. gada 1. septembrī. Jaunās skolas atlēgas no šefiem - kolhoza "Padomju zvejnieks" priekšsēdētāja J. Stūriša - saņēma skolas jaunais direktors Ēriks Zariņš.⁷⁹ Skola uzsāka darbību, kaut arī ne visas telpas bija pilnībā pabeigtas.⁸⁰ Skola bija paredzēta 320 audzēkņiem. Bija iecerēta arī sporta un svinīgo aktu zāles piebūve. Jaunajā skolā tika izveidota mācību kabinetu sistēma. Darbojās 14 ārpusklases pulciņi, kori, Sarkanā Krusta pirmorganizācija. Skolēni piedalījās mācību olimpiādēs, skatēs un konkursos rajona un republikas mērogā. Vispopulārākais bija motopulciņš un dzintara apstrādes pulciņš.⁸¹

Skolas tautas deju kolektīvi 1973./74. mācību gadā atradās 2. vietā rajonā. 60. gados, kā atminas skolotāja Ērika Ābola, Engurē bija iecienītas arī sporta sacensības. Kad skolā notika fizikultūras sacensības, lielākā daļa ciema ļaužu aktīvi atbalstīja skolēnus. Sevišķi iecienīts bija basketbols.

1971. gadā Latvijas Zvejnieku Kolhozu savienība un Rīgas Televīzijas studija ieviesa eksperimentālo programmu "Vai tu mīli jūru?",⁸² kas turpinājās vairāk nekā piecpadsmit gadus.⁸³

Ap 1973. gadu par labiem panākumiem mācībās rajona komjau-natnes komiteja piešķīra skolai vienu ceļa zīmi uz pionieru nometni Vācijas Demokrātiskajā Republikā - to ieguva 7. klases pioniere Dai-ga Feldmane.

1973. gadā kopvērtējumā rajonā astoņgadīgo skolu grupā Engures skola ieguva 1. vietu priekšmetu olimpiādēs, arī vācu valodā, republi-kā - 3. vietu, bet TV konkursā "Vai tu mīli jūru?" - 1. vietu, vēsturē - divas 2. vietas un vienu 3. vietu, rajona sacensībās "Jautro un asprātī-go klubs" - 1. vietu, dambretē - 1. vietu, riteņbraukšanā - 2. vietu.⁸⁴

Joprojām mainījās direktori. 1973. gadā no skolas aizgāja Ē. Za-riņš,⁸⁵ un vienu gadu direktora pienākumus izpildīja Lilija Feldmane. 1974. gadā par direktoru atnāca strādāt Kārlis Ēdelnieks.⁸⁶ Viņa iegul-dījums pedagoģiskajā darbā novērtēts ar augstiem partijas un valdības apbalvojumiem: Ļeņina ordeni un ordeni "Goda zīme". Pēc viņa ie-rosmes darbmācības stundās skolēniem tika mācītas jūrniecības un zvejniecības darba iemaņas. Bērniem no 1976. gada radās iespēja ie-

Engures astoņgadīgās skolas ēka. 1979. gads. Fotografārs nezināms.

gūt vidējo izglītību Engurē, turklāt zēni papildus varēja apgūt 1. klases matroža un meitenes - zivju apstrādātājas profesiju (šai ziņā Engures skola bija pirmā republikā). Skolēniem bija pieejams jurniecības-zvejniecības kabinets un zvejas kuteris "Ādaži". Pakāpeniski arvien plašāk tika mācīta angļu valoda, vairāk nekā citās skolās bija fizkultūras stundu.

1976. gadā Engures skolā eksperimentālā kārtā tika uzsākta sešgadīgo bērnu apmācība. Programmā tika iekļautas mācības, atpūta un rotaļas. Par skolotājiem strādāja Inta Jurēvica un Milda Tramdaha. 20. gadsimta astoņdesmitajos gados tika organizētas nodarbības piecus gadus veciem bērniem.⁸⁷

Engures vidusskola

Skolēnu skaits augs, tādēļ uzsāka jaunās vidusskolas ēkas būve. To projektēja arhitekts Vitālijs Fjodorovs, un tā bija paredzēta 660 audzēkņiem. 1979. gada 1. septembrī skolu nodeva ekspluatācijā, un tajā pat gadā Engures vidusskolu beidza pirmā 11. klase.⁸⁸ Skola un tās pionieru vienība arvien bija viena no labākajām Tukuma rajonā, tā bija vairāku Vissavienības Tautsaimniecības sasniegumu izstāžu dalībniecība. Finansiāli skolu atbalstīja kolhozs "Padomju zvejnieks".⁸⁹

No 1981. gada, kad atklāja sporta stadionu, bieži vien sporta kompleksā vasarās rīko dažādas rajona un republikas mēroga sacensības un treniņnometnes.⁹⁰ Ārpusklases darbu organizēja un koordinēja partijas pirmorganizācijas sekretāre, skolotāja Vija Trapāne.⁹¹ Engures

Engures vidusskola. 2008. gada 27. janvāris. K. Ozolas foto.

skolā darbojās Tukuma bērnu mūzikas un sporta skolas filiāles. Pavisam bija 15 sporta sekcijas.⁹² Engures skolas pionieru vienība Līgas Bulgačas vadībā ierindojās rajonā labāko pionieru vienību skaitā. 1987. gadā skolā gatavoja kuģu mehāniķus, bet no 1988. gada - arī stūrmaņus, savukārt meitenes varēja apgūt sešas dažādas profesijas Tukuma mācību ražošanas kombinātā.⁹³ Skolā bija 34 pulcīni, un tika meklētas iespējas izveidot vēl vienu - telegrāfistu pulciņu.⁹⁴

1997. gadā Engures un Apšuciema skolas no uzņēmuma "Unda" saņēma 1 000 latus katra. Par šo naudu skolas izremontēja vienu telpu, iegādājās tehniku un iekārtoja datorklases. Tika remontētas datorklases, un iedalīti līdzekļi arī tehnikas sakārtošanai. "Lattelekom" ievilkta interneta līnija katru mēnesi izmaksāja 300 latus. Skolā datorzinības mācīja skolotājs Juris Lagzdīņš.⁹⁵

Skolas direktors K. Ēdelnieks vadīja skolu nepilnus 30 gadus. 2003. gadā viņš aizgāja mūžībā. Viņa izcilais veikums pedagoģijā un tai skaitā Engures skolas attīstībā novērtēts ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Skola mūsdienās

1997. gadā par skolas direktoru kļuva Jānis Pūce, un viņa vadībā Engures vidusskola ir mainījies, tomēr saglabājusi arī daudzas tradīcijas. Pagasta pašvaldība veikusi arī skolas ēkas un infrastruktūras rekonstrukciju. 2005. gadā nomainīts Engures vidusskolas jumta segums un ierīkota ventilācijas sistēma. 2006./2007. mācību gadā Engures vidusskolā bija četras mācību programmas: pamatizglītības, pedagoģiskās korekcijas pamatizglītības pirmā posma programma, vispārējās vidējās izglītības un vispārējās vidējās izglītības programmas matemātikas, dabaszinību un tehnikas virziens.

Skolā ir divas datorklases un interneta lasītava. Katru gadu tradicionāli skolā notiek mācību priekšmetu nedēļas, kas rosina skolēnu interesi par mācībām. Audzēkņi guvuši labus panākumus mācību olimpiādēs Tukuma rajonā un valsts mērogā. Iegūta balva "Lielā pūce" un četrus gadus pēc kārtas - Draudzīgā aicinājuma balva "Globuss".

Katru gadu septembrī skolā notiek jauno audzēkņu uzņemšana skolas saimē un Miķeļdienas gadatirgus, novembrī - Lāčplēša dienā - skolēni dodas lāpū gājienā uz jūru, bet 18. novembrī - Latvijas Republikas dibināšanas dienā - piedalās koncertā. Ziemassvētku laikā parasti tiek rīkots labdarības tirdziņš un koncerts Engures evaņģēliski luteriskajā baznīcā. Skolēni piedalās pagasta teritorijas un jūras sakopšanas tatkās. Skolēni ar pedagoģiem sadarbojas un veido projektus kopā ar citu valstu jauniešiem.⁹⁶

Skola Apšuciemā

Apšuciemā skola atvērta tikai 1910. gadā,⁹⁷ un tā atradās “Lejas-balķiņu” mājās. Līdz tam bērni mācījās Cērkstes skolā.⁹⁸

20. gadsimta sākumā Apšuciema skola bija tā saucamā ministrijas jeb valdības skola. Tajā bija četrgadīgs kurss., strādāja divi skolotāji. Pirmais skolas pārzinis bija Mencs, par skolotāju strādāja Krapčenko. Pirmajam pasaules karam sākoties, skolotājus mobilizēja, un 1914. un 1915. gadā skolā strādāja skolotājs Muižnieks un Korne. Kad 1915. gada vasarā frontes līnija tuvojās Apšuciemam, skolotājs Korne evakuēja skolu uz Cēsīm, un tur tā darbojās līdz 1918. gadam.⁹⁹

Pagastskola

Apšuciemā skola atkal sāka darboties tikai 1920. gada rudenī, kad ministrija nosūtīja darbā Rīgas skolotāju kursus tikko beigušo Emīliju Ērmani. Viņa vēl skolā nebija strādājusi, bet bija enerģijas pārpilna un tūlīt sāka strādāt, ar lielu entuziasmu mācot bērnus, gādājot mācību līdzekļus un risinot telpu jautājumu. Par otro skolotāju¹⁰⁰ skolā strādāja Lilija Šenberga, kura bija beigusi Valsts pedagoģiskos kursus Jelgavā.¹⁰¹

Tā sauktā kroņa skola Apšuciemā. Fotografārs nezināms. 20. gadsimta sākums. Attēls no albuma “Apšuciema kulturālā izaugsme padomju varas gados”. TMNM 9076

1921. gada rudenī skolas pārzine, kājām mērojot ceļu uz Tukumu un kārtojot skolas lietas, bija saaukstējusies, saslima un mira. 1921. gada 1. decembrī par skolas pārzini apstiprināja Jāni Auzenbahu, kas bija piedalījies Skolotāju institūta studentu vasaras nometnē Apšuciemā un mācību gada sākumā sācis strādāt kā skolotājs. Skolas padome ar Jāņa Auzenbaha darbu bija apmierināta, un pēc E. Ērmanes nāves ieteica skolu inspektoram viņu pieņemt par skolas pārzini.¹⁰² Oficiāli viņš šajā amatā tika ievēlēts 1922. gada 4. martā.¹⁰³

Līdz 1922. gadam skolu finansēja valsts. Sakarā ar valsts dotācijas samazinājumu skola bija jāpārņem Cērkstes pagastam, pretējā gadījumā Izglītības ministrijas Pamatskolu departaments paredzēja skolu slēgt.¹⁰⁴ Apšuciema un tuvāko zvejniekiem ļaudis bija satraukti, vāca parakstus par skolas nelikvidešanu.¹⁰⁵ Skolas padomei izdevās pierādīt skolas nepieciešamību vienoties ar Izglītības ministriju par skolas daļēju uzturēšanu no valsts budžeta.

1921./22. mācību gadā skola saņēma 50 tūkstošus rubļu lielu pabalstu no valsts, kā arī finansējumu trīs skolotāju algām.¹⁰⁶ Pagasts sedza skolas apkures un apgaismošanas izdevumus. Skola atradās divās ēkās — “Lejasbalķiņš” un “Rusberģos”. Katru gadu pieauga skolēnu skaits. 1922. gadā skolā atvēra 5. klasi. Skolā mācījās 90 bērni, un telpas skolai kļuva par šauru.¹⁰⁷

Skolas ēka bija ļoti sliktā jeb, kā rakstīts apsekošanas aktā, draudošā stāvoklī: no jumta krita dakstiņi, apdraudot bērnu dzīvības.¹⁰⁸ Lai risinātu telpu jautājumu, skolas padome ierosināja nopirkt un izremontēt tukšo konservu fabrikas ēku. Apriņķa valde ēku nopirka par 50 tūkstošiem latu.¹⁰⁹ Tomēr vēl 1924. gadā Apšuciema skolas nākotne nebija skaidra. Apvienojoties Cērkstes un Šlokenbekas pagastiem, tika izveidots Milzkalnes pagasts. Tukuma apriņķa valde pieņēma lēmumu skolu atkal pārveidot par pirmās pakāpes pamatskolu un tās inventāru un bibliotēku pārdot jaunizveidotajam Milzkalnes pagastam. Šajā neskaidrajā situācijā skolotāji Auzenbahi no darba skolā aizgāja.¹¹⁰ Skolas pārzinis Jānis Auzenbahs skolai atstāja tikko izdotu grāmatu “Apkārtnes mācība”,¹¹¹ pēc kuras bērni vēl ilgus gadus mācījās.

1925. gada 1. augustā beidzot Milzkalnes pagasts bija nokārtojis visus dokumentus, un konservu fabrikas ēka tika reģistrēta kā pagasta īpašums.¹¹² 29. augustā notika jauno skolotāju vēlēšanas. No 30 kandidātiem par skolas pārzini ievēlēja Jāni Vitenšteinu, bet par skolotāju — Mildu Ozoliņu un Irmu Paegli. Darbā palika arī līdzšinējais skolotājs Ansis Rudovics.¹¹³ Pēc neilga laika Milda Ozoliņa no amata tomēr

atteicās, un viņas vietā 8. oktobrī ievēlēja Linu Katlapi.¹¹⁴ Tā kā šajā gadā likvidēja Cērkstes pamatskolu, Apšuciema skola no tās saņēma ērģelītes, galdus, tāfeles.¹¹⁵

Šajā mācību gadā tika uzsākta skolas izbūve vecajā spīķera ēkā, kas pirms kara bija izmantota kā fabrika. Būvdarbiem valsts piešķīra 30 tūkstošus latu lielu pabalstu, kā arī 1800 latu mācību līdzekļu, solu, krēslu, tāfeļu, harmonija un bibliotēkas grāmatu iegādei.¹¹⁶ Skolas izbūve notika pakāpeniski, jo trūka naudas un materiālu. Skolēniem bija jāmācās vecajā ēkā. Klasēs bija cementa grīdas, trūka akas, sliktā stāvoklī bija tualetes.¹¹⁷ Klasēs nebija ventilācijas, telpas bija ļoti aukstas.¹¹⁸ Pēc skolu ārsta sniegtās informācijas, tas negatīvi ietekmēja arī skolēnu veselību.¹¹⁹

Skolas labiekārtošanā daudz paveica skolotāji kopā ar skolēniem: noraka kāpu ap skolu, nolīdzināja zemi un ierīkoja dārzu, nelielu parku un rotaļu laukumu.¹²⁰

Skolas būvdarbus pabeidza tikai 1928. gadā.¹²¹ Skolā bija ierīkots elektriskais apgaismojums, sagādāts plašs mācību līdzekļu klāsts un dažādi aparāti eksperimentiem, piemēram, elektriskais berzes aparāts, indukcijas aparāts, atsvari, preparāti dabas zinību mācīšanai, monohords, kamertonis, trauki, ķīmikālijas.¹²² Skolā bija arī moderns mājturības kabinets ar virtuves piederumiem.¹²³

Par skolas pārzini līdz 1940. gada jūnijam strādāja Jānis Vitenšteins. Skolotāji ik pa laikam mainījās. Nodibinoties padomju varai,

Apšuciema skolas skolēni ar skolotāju Frici Lasu. Pēc 1930. gada. Fotogrāfs nezināms. TMNM 1022

Vitenšteina aizliedza strādāt, jo viņš bija vadījis skolas mazpulku. Skolu sāka vadīt Eduards Putnieks. Par skolotājiem sāka strādāt Lidija Putniece, Anna Rungaine, pionieru vadītāja pienākumus pildīja Beitiņš.¹²⁴ Nākamā skolotāju maiņa notika 1942. gada rudenī, kas sāka strādāt Anna Timofejeva un Rūta Upīte (Riekstiņa).¹²⁵

Apšuciema septiņgadīgā skola

1944. gada vasarā, kad frontes līnija izvietojās no Ozolpils un Smārdes līdz Klapkalnciemam, skolu slēdza. Tās ēkā izvietojās vācu komandantūra.¹²⁶ Karam beidzoties, skola bija bez logiem, un visa apkārtnē piegružota ar stikla lauskām. Soli bija salauzti un sagraizīti, klases pilnas ar drazām. Tāfeles bija aiznestas ierakumos. Drīz vien pēc sakopšanas skola uzsāka darbu. 1945./46. gadā Apšuciema septiņgadīgajā skolā strādāja pieci skolotāji: skolas direktors M. Dzilniņš, skolotājas E. Timofejeva, M. Dzilniņa un A. Ābele. Par pionieru vadītāju sāka strādāt komjauniete Leontīne Kārklīņa.¹²⁷

Skolā trūka elementāru lietu, tai skaitā - rakstāmpapīra. Burtņicas bija nekvalitatīvas un katram skolēnam izdotas uz skaita. Tinti skola pirka Tukuma grāmatnīcā puslitra pudelēs un ielēja trauciņā uz katra sola. Ziemā skola bija auksta, jo nebija priekšlogu, turklāt rūtis bija saliktas no vairākiem maziem stikla gabaliem, ko varēja salasīt skolas apkārtnē. Kopgalda nebija, bērni dzēra tēju un ēda no mājām līdzpaņemtās maizītes. Internāta nebija, jo skolai trūka telpu, tādēļ skolēni vai nu devās uz skolu ar kājām, vai arī pārgulēja pie ciema zvejniekiem vai radiniekiem.¹²⁸

Par spīti nabadzībai, skola pēckara gados bija viena no labākajām Tukuma apriņķī gan mākslinieciskajā pašdarbībā, gan padomju patriotiskajā audzināšanā.¹²⁹ Republikāniskajā mākslinieciskās pašdarbības Olimpiādē 1946./47. mācību gadā skolas deju kolektīvs ieguva 1. vietu.¹³⁰ Skolotājas M. Dzilniņas vadībā 1948. gada 19. jūlijā deju kolektīvs piedalījās arī Otrajā republikāniskajā pionieru salidojumā, 1951. gadā saņēma Goda rakstu par panākumiem Strādnieku, kalpotāju Vis-savienības mākslinieciskās pašdarbības skatē.¹³¹

Skolas audzēkņi godalgotas vietas izcīnīja arī dažādos sporta veidos. 1950./51. mācību gadā skolas komanda ieguva 1. vietu volejbolā, vieglatlētikā un slēpošanā, 2. vietu - gorodki spēlē. Fizikultūras skatē rajona septiņgadīgo skolu grupā 1951./52. mācību gadā Apšuciema skola ieguva 3. vietu.¹³² 1961. gada ziemā skolas audzēkņi ieguva 4. vietu Vissavienības laikraksta "Pionerskaja Pravda" organizētajā slēpošanas pārgājienā.¹³³

Arī mācībās skola bija viena no labākajām. 1952./53. mācību gadā skolā mācījās 126 audzēkņi. Skolā bija iegādāti mācību līdzekļi un iekārtots atsevišķs kabinets to glabāšanai. Trūka tikai burtnīcu un mācību grāmatu.¹³⁴

Skolā darbojās dažādi pulciņi: krievu valodas, deju, naturālistu, dramatiskais, tūrisma un novadpētniecības, fizikultūras un ugunsdzēsības. Skolēni tajos darbojās pieredzējušu pedagogu vadībā. Novadpētnieki vāca materiālus par Apšuciema un Klapkalnciema vēsturi, naturālisti strādāja kolhoza "Padomju zvejnieks" 4. brigādē un 1952. gadā pat izaudzēja kartupeļu rekordražu - 452 centnerus no hektāra; tas bija pusotru reizi vairāk nekā kolhoza laukos.¹³⁵ Bērni aizrāvās ar ornitoloģiju. Pie skolas bija iekārtota bišu drava, un bērni labprāt darbojās arī tajā. Skolas saimniecībā tika audzēti truši un vistas. Skolēni palīdzēja kolhozā kopt govus un teļus, vāca pelnus zemes mēslošanai. Katru gadu darba lauks mainījās atkarībā no Vissavienības pionieru organizācijas noteiktajiem uzdevumiem.¹³⁶ Skolas direktora pienākumus M. Dzilniņš veica līdz 1962. gadam, kad viņu nomainīja Austra Ozoliņa.

Apšuciema skolas pionieru vienības padome kopā ar pionieru vadītāju I. Šmitmani. 1973. gads. Attēls no albuma "Apšuciema kulturālā izaugsme padomju varas gados". TMNM 9076

50. gados bērni daudz strādāja kolhozā, 60. gados - vāca makulatūru un metāllūžņus. Skolas direktore Austrā Ozoliņa saņēma skolai adresētas uzslavas par 12 000 tonnu metāllūžņu savākšanu Teodora Netes vārdā nosauktā kuģa būvei.¹³⁷

Apšuciema astoņgadīgā skola

1961. gadā visām skolām bija jāpāriet uz astoņu klašu sistēmu, tādēļ Apšuciemā bija vajadzīgi papildus dzīvokļi skolotājiem un internāta vietas skolēniem. Vingrošanas zāles skolā nebija, tādēļ fizikultūras nodarbības notika klubā. Skolotājiem bija jāpauz arī, lai visi jaunieši, kuriem nav astoņu klašu izglītības, mācītos vakarskolā.¹³⁸ 1962. gadā skolā atvēra 8. klasi, un tā kļuva par astoņgadīgo skolu.¹³⁹

1971. gadā skolas direktore bija Ārija Egle. Ar skolas šefu - Rīgas apgaismes rūpnīcas un Tukuma rajona Lauksaimniecības ražošanas pārvaldes - atbalstu šajā gadā noasfaltēja skolas pagalmu un labiekārtoja apkārtni.¹⁴⁰

Ar plašu pasākumu 1974. gada pavasarī svinēja Apšuciema skolas ēkas 50 gadu jubileju, bet 1979. gadā mācību iestādi nolēma likvidēt, jo Engurē bija uzcelta jauna un moderna vidusskola. Skolas direktore Dzintra Novika pārgāja darbā uz kultūras namu.

Atjaunotā pamatskola

1990. gadā, kad radās iespēja mazās skolas atjaunot, vietējā sabiedrība to arī panāca. Direktores pienākumus, skolas atjaunošanu un skolotāju kolektīva izveidošanu uzņēmās Ruta Celitāne. 1995. gadā pie skolas atklāja bērnu dārzu "Ķipars", kuru apmeklēja 16 bērni. Gadu vēlāk izveidoja "Rotaļu pilsētiņu", kur bērni un jaunieši labprāt pavadīja brīvo laiku.

Skolā strādāja 16 pedagogi un darbojas 6 ārpusklases pulciņi: teātra, mākslas un sporta pulciņš, ansamblis, vides pētnieki un datorpulciņš. Skola strauji auga un jau 1996./1997. mācību gadā kļuva par "pilnu pamatskolu" - ar deviņām klasēm.¹⁴¹ 2001. gadā par skolas direktori sāka strādāt Aira Trautmane. Oktobrī Nacionālajā operā skola saņēma Cēsu valsts ģimnāzijas Draudzīgā aicinājuma balvu. 2002. gada novembrī skola ieguva ekoskolas statusu - pirmā Tukuma rajonā. Skola uzņēmās šefību par Apšuciema vides sakārtošanu. Tā iesaistījās vides projektā "Coalition Clean Baltic Sea" un projektā "Raižu bērnu mācību iespēju paplašināšana skolā". Skolā darbojās vides nometnes "PAC Kā pats", skolotāji mācīja bērniem saudzēt dabu,

rīkojot talkas kāpās un interesantus pasākumus: nakts pārgājienu “Velis”, Uguns dienu, Ziemassvētku pasākumus un citus.

Skolēnu trūkuma dēļ skola slēgta 2005. gadā,¹⁴² tās ēkā iekārtota bibliotēka.

1. Talsu novads. 3. daļa. R., Talsu un Tukuma studentu biedrības izdevums, 1936, 432. lpp.
2. Zubova E. Engures ciems. 1986. gada 10. marts. TMNM PZa nr. 875
3. Vičs A. Latviešu skolu vēsture. 2. grāmata, R., 1926, 211. lpp.
4. Turpat, 211.-213. lpp.
5. Turpat, 287. lpp.
6. CVVA Ļeņingradā, 91. fonds, 3. apraksts, 486. lieta.
7. Vičs A. Latviešu skolu vēsture. 2. grāmata, 368. lpp.
8. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojuoms. 55. lpp. TMNM PZa nr. 1649
9. Turpat, 56. lpp.
10. Engures draudzes un pagasta skola (1806-1943). TMNM PZa nr. 957
11. Turpat.
12. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojuoms. 57. lpp. TMNM PZa nr. 1649
13. Turpat.
14. IVVA, 621. fonds, 1. apraksts, 41. lieta, 34. lpp.
15. Vičs A. Latviešu skolu vēsture. 2. grāmata, 262. lpp.
16. Engures draudzes un pagasta skola (1806-1943). 6. lpp. TMNM PZa nr. 957
17. Turpat, 7. lpp.
18. Turpat, 9. lpp.
19. Turpat, 10. lpp.
20. Turpat, 11. lpp.
21. Turpat, 13. lpp.
22. Turpat, 268. lpp.
23. Engures pagasta skolas, 268. lpp. TMNM nr. 6976
24. Turpat, 274. lpp.
25. Turpat, 280. lpp.
26. Turpat, 274. lpp.
27. Turpat, 268. lpp.
28. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojuoms. 53. lpp.
29. Engures pagasta skolas, 274.-275. lpp.
30. Turpat, 268. lpp.
31. Turpat, 269. lpp.
32. Turpat, 245. lpp.
33. Turpat, 249.-250. lpp.
34. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojuoms. 52. lpp.
35. Engures pagasta skolas, 173. lpp.
36. Engures pagasta skolas, 176. lpp.
37. Turpat, 171. lpp.
38. Turpat, 162. lpp.
39. Turpat, 156.-157. lpp.
40. Turpat, 72. lpp.
41. Laikr. Tukuma Balss, nr. 17, 1926. gada 6. maijs
42. Zubovas E. arhīvs
43. Laikr. Tukuma Balss, nr. 17, 1926. gada 6. maijs.
44. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojuoms. 52. lpp.

Bijusī Apšuciema skola. 2007. gada 24. marts. L. Nagliņa foto.

45. Tukuma-Talsu Kalendārs. Tukums, Ž. Berga drukātava, 1933, 81. lpp.
46. LVVA, 6637. fonds, 2. apraksts, 2205. lieta, 152 lp.
47. Engures pagasta skolas, 31. lpp. TMNM nr. 6976
48. Zubovas E. arhivs
49. Engures pagasta skolas, 23-29. lpp.
50. LVVA, 6637. fonds, 2. apraksts, 2205. lieta, 152. lpp.
51. LVVA, 6637. fonds, 2. apraksts, 2007. lieta, 120. lpp.
52. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojums. 50. lpp.
53. LVVA, 6637. fonds, 2. apraksts, 2221. lieta, 95. lpp.
54. Informācija/Laikr. "Tukuma Jaunā Balss", nr. 31, 1936. gada 6. augusts.
55. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
56. Zubovas E. arhivs
57. Laikr. "Jaunā Tukuma Balss". 1936. gada 10. oktobris
58. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 3. lieta, 111. lpp.
59. Goldmane S. Sociālistiskie pārkārtojumi Tukuma apriņķa skolās.//LVU, Diplomdarbs. 1979, 21.-22. lpp.
60. Engures draudzes un pagasta skola (1806-1943). 17. lpp. TMNM PZa nr. 957
61. Goldmane S., 25.-26. lpp.
62. LVVA, 700. fonds, 1. apraksts, 86. lieta, 34. lpp.
63. Goldmane S., 37. lpp.
64. Turpat, 67. lpp.
65. Engures draudzes un pagasta skola (1806-1943). 15. lpp.
66. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 16. lpp.
67. Turpat, 57. lpp.
68. Engures draudzes un pagasta skola (1806-1943). 17. lpp.
69. Zubovas E. arhivs
70. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojums. 48. lpp.
71. Turpat, 48. lpp.
72. Engures draudzes un pagasta skola (1806-1943). 21. lpp.
73. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
74. Turpat, 22. lpp.
75. Zubovas E. arhivs
76. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojums. 74. lpp.
77. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
78. Zubovas E. arhivs
79. R. Belousova. Lieli svētki Engurē.//Laikr. Komunisma Rīts, nr. 104, 1966. gada 3. septembris
80. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
81. Turpat.
82. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojums. 72. lpp.
83. Mēs - no jūras krasta.//Laikr. Komunisma Rīts, nr. 68, 1986. gada 10. jūnijs
84. Engures skolas materiāli. 1975. TMNM Za nr. 762
85. Zubovas E. arhivs
86. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 450. lieta, 43. lpp.
87. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojums. 70. lpp.
88. Zubovas E. materiāli
89. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojums. 70. lpp.
90. Turpat.
91. Turpat, 69. lpp.
92. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 30. lpp.
93. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 18. lpp.
94. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 58. lpp.
95. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.// Apkopojums. 60. lpp.
96. Ģile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
97. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
98. Zubovas E. materiāli
99. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
100. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 149. lieta, 45. lpp.
101. LVVA, 6637. fonds, 2. apraksts, 2168. lieta
102. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 149. lieta, 280. lpp.
103. Tukuma apriņķa Skolu valdes akts nr. 4. Skolu lietas. 1922., 108. lpp. TMNM nr. 7852
104. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 149. lieta, 320.-321. lpp.
105. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
106. LVVA, 6642. fonds, 1. apraksts, 149. lieta, 271. lpp.
107. Tukuma apriņķa Skolu valdes akts nr. 4. Skolu lietas. 1922., 488. lpp. TMNM nr. 7852
108. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 652. lieta, 83. lpp.
109. Tukuma apriņķa Skolu valdes akts nr. 4. Skolu lietas. 1922., 405. lpp. TMNM nr. 7852
110. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 652. lieta, 30. lpp.
111. Auzenbahs J. Apkārtnes mācība. Tukums, 1925
112. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 478. lieta, 27. lpp.
113. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 652. lieta, 121. lpp.
114. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 652. lieta, 167. lpp.
115. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 478. lieta, 28-29. lpp.
116. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 652. lieta, 209. lpp.
117. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
118. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 480. lieta, 34. lpp.
119. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
120. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
121. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
122. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 652. lieta, 209. lpp.
123. LVVA, 2145. fonds, 1. apraksts, 478. lieta, 199. lpp.
124. Apšūciema skolas vēsture. TMNM nr. 9118
125. Riekstiņas R. atmiņas
126. Apšas ceļojums laikā un telpā. Buklets, Talsi, 1997, 3. lpp.
127. Apšūciema skolas vēsture. 11. lpp. TMNM nr. 9118
128. Engures skolas materiāli. 1975. Za nr. 762
129. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 2. lieta, 6. lpp.
130. Apšūciema skolas vēsture. 11. lpp. TMNM nr. 9118
131. Turpat, 12. lpp.
132. Turpat, 17. lpp.
133. Turpat, 34. lpp.
134. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 21. lieta, 55-59. lpp.
135. TZVA, 128. fonds, 1. apraksts, 21. lieta, 56. lpp.
136. Apšūciema skolas vēsture. 22. lpp. TMNM nr. 9118
137. Turpat, 34. lpp.
138. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 23. lpp.
139. Turpat.
140. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 7. lpp.
141. Apšas ceļojums laikā un telpā. Buklets, Talsi, 1997.
142. <http://www.engure.lv/index.php?s=vizgl&nr=2>

Sabiedriskā dzīve Engures pagastā

Biedrības

Sabiedriskā dzīve zvejniekciemos, tāpat kā citviet Latvijā, daudzus gadsimtus bija saistīta ar baznīcu un krogu. Tikai 19. gadsimta beigās cilvēki sāka iziet uz lielākiem pasākumiem ārpus mājas, radās pirmās teātra trupas un kori. Engurē pirmo kori noorganizēja un līdz 1899. gadam vadīja skolotājs un draudzes ērģelnieks Johans Völbergs.¹

Sabiedriskā dzīve zvejnieku ciemos sakņojās senajās kopīga darba tradīcijās. 20. gadsimta sākumā izveidojās zvejnieku biedrības profesionālu interešu aizstāvībai. Zvejnieku biedrības apvienoja jūras murdu grupas, tīklu zvejlaivu grupas, vada draudzes un citas zvejnieku grupas. Biedrības organizēja zvejas rīku iegādi, zvejas, lomu apstrādes un zivju tirdzniecības jautājumus.² 1909. gadā dibināta Apšucieņa zvejnieku biedrība “Zvaigzne”, kurā darbojās vairāk nekā 80 zvejnieki.³

Zvejnieku biedrības savu uzplaukumu sasniedza Latvijas Republikas neatkarības laikā. To darbība lielā mērā bija saistīta ar vietējām skolām, kur bija plašākās telpas pasākumiem. Skolotāji kā izglītotākie ciema ļaudis bieži vien bija aktīvi biedrību organizatori un to darba vadītāji.

1920. gadā nodibināta Engures patērētāju biedrība “Ziemels”, kurā pēc četriem gadiem bija 62 biedri,⁴ un Bērziema zvejniecības biedrība “Vilnis”, kurā iestājās vairāk nekā divdesmit biedri, kā arī Meliorācijas sabiedrība,⁵ kas 1937. gadā pastāvēja kā Engures pagasta meliorācijas sabiedrība “Ķīšupe”.⁶

1922. gadā dibināta Latvijas Jaunatnes savienības Engures organizācija un izveidota tās bibliotēka. 1930. gadā organizācijā bija 42 biedri.⁷

1923. gadā dibināta Engures pagasta Savstarpējās ugunsapdrošināšanas biedrība. Tā bija vismasveidīgākā organizācija pagastā, jo gandrīz katrs saimnieks vēlējās pasargāt savu īpašumu no ugunsnelaimes. 1930. gadā biedrībā bija 227 biedri.⁸ Biedrība darbojās Lauku pašvaldību apdrošināšanas savienības sastāvā.⁹ Trīsdesmito gadu sākumā katram saimniekam bija obligāti jāapdrošina savs īpašums, un pašvaldība bija tiesīga sodīt tos, kuri to nebija izdarījuši.

Engurciema zvejniecības biedrība “Jūrnieks” dibināta 1927. gadā, un tajā bija 54 biedri.¹⁰ Biedrība iesaistījās zemes dališanas procesā,

iestājoties par zvejnieku - bezzemnieku tiesībām saņemt zemi. 1928. gada oktobrī biedrība rakstīja lūgumu zemkopības ministram apmierināt 8 zvejnieku prasības, kas bija noraidītas zemes trūkuma dēļ, un papildus ieskaitīt zemi valsts zemes fondā.¹¹

Engurē darbojās arī biedrības "Laukstrādnieku savienība" nodaļa, kas aizstāvēja jaunsaimnieku intereses zemes ierīcības procesā. 1928. gadā tā deleģēja Frici Roni doties uz Rīgu, uz Centrālās Zemes Ierīcības komitejas tehnisko nodaļu sniegt paskaidrojumus un iestāties par bezzemnieku interešu aizstāvību.¹²

Ap 1934. gadu zvejnieku biedrības sāka pārorganizēties zvejnieku kooperatīvos, kas daudz palīdzēja zvejniekiem, piemēram, kārtojot formalitātes pabalstu saņemšanai. 1938. gadā Engurē bija tikai viena zvejnieku biedrība, kas darbojās tās valdes priekšsēdētāja Kodoliņa vadībā, un tā pārveidojās par kooperatīvu "Engures zvejnieks". Kooperatīvs iegādājās zivju pārstrādes fabriku, kas atradās "Rūpniekos", transportēja zivis uz tirgiem, arī Lietuvā.¹³ Biedrības darbība bija sekmiņa, un jau nākamajā gadā tā plānoja modernizēt bijušo konservu fabriku ar kopžāvētavu un zivju apstrādātavu.

Engures sabiedriskajā dzīvē aktīvi piedalījās aizsargu organizācija, tai skaitā Engures aizsardžu pulciņš M. Kronītes vadībā.¹⁴ Pagastā pastāvēja arī neliela ugunsdzēsēju komanda. Gan aizsargi, gan ugunsdzēsēji bieži vien rīkoja kultūras pasākumus, kuru ienēmumus izmantoja labdarībai.

Bērziema orķestris. 30. gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM 7318

Aptuveni mēnesi pēc Sarkanās armijas ienākšanas Latvijā pamatojoties uz Tukuma apriņķa priekšnieka 1940. gada 19. jūlija pavēli nr. 1, izveidoja biedrību un organizāciju likvidēšanas komisijas. Engurē to vadīja pagasta valdes sekretārs Adolfs Eisters.¹⁵ Līdz 25. jūlijam tā likvidēja sabiedriskās organizācijas. Darbu turpināja Engures Lauksaimniecības biedrība, kuru jaunās varas iestādes izmantoja jauno zemes saimnieku izglītošanā. 1940. gada novembrī biedrība sarīkoja filmu demonstrējumus ar agronomisko darbinieku priekšlasījumiem.

Spriežot pēc Tukuma apriņķa nodokļu inspektora uzskaites grāmatas, Otrā pasaules kara laikā Engures pagastā aktīvi darbojās Latvijas Lauksaimnieku Savienības Engures nodaļa, Engures Lauksaimnieku kredītbiedrība un Engures Patērētāju biedrība, kā arī Engures Savstarpējās ugunsapdrošināšanas biedrība.¹⁷

1942. gada 20. jūnijā Engures pagasta ugunsdzēsēju komanda veikalnieka Leonharda Veinberga vadībā rīkoja teātra izrādi un ieņēmumus izmantoja ugunsdzēšamo rīku iegādei.¹⁸

Šķiet, darbojās arī Engures zvejnieku biedrība, jo 1941. gada 5. novembrī priekšnieka amatā apstiprināja līdzšinējo ugunsdzēsēju komandas priekšnieku A. Romanovu, kurš bija apcietināts par ciema sabiedrisko ēku sargāšanu Sarkanās armijas atkāpšanās un padomju darbinieku bēgšanas laikā, bet atbrīvots pēc pagasta pārvaldes galvojuma.¹⁹

Pēckara gadu kultūras dzīve

Padomju laikā visas minētās sabiedriskās organizācijas slēdza. Darbojās tikai politizētas organizācijas, piemēram, pionieru organizācija bērniem un komjaunatnes organizācija jauniešiem. Padomju pilsoņi brīvprātīgā piespiedu kārtā bija biedri arī militarizētās organizācijās, piemēram, Brīvprātīgās armijas, aviācijas un flotes veicināšanas biedrībā jeb DOSAAF, Sarkanā Krusta organizācijā, Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrībā un vēl dažās.

Iedzīvotāju iniciatīva un radošais gars brīvi varēja izpausties tikai pašdarbībā. Pēckara gadu kultūras dzīvē Engurē nozīmīgu vietu ieņēma bibliotēka un tautas nams. Publisko bibliotēku Engurē atvēra 1948. gadā, un to vadīja E. Antēna.²⁰ 1951. gadā bibliotēka darbojās ļoti aktīvi: bija sarīkota izstāde skolā, četras skaļās lasīšanas un lasītāju konference ar 118 dalībniekiem. Bija izveidotas trīs ceļojošās bibliotēkas.²¹ Šie sarīkojumi piederēja obligāto pasākumu lokam. Piecdesmito gadu beigās E. Antēna sniedza atskaiti kādā ciema deputātu sesi-

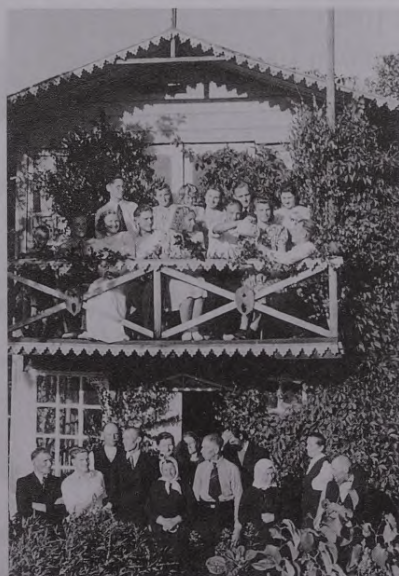
jā un saņēma kritiku par to, ka ciemā ir maz lasītāju un tikai pusē ciema ļaužu lasa bibliotēkas grāmatas.²²

Drīz vien pēc Otrā pasaules kara izveidoja arī Engures tautas namu. No 1948. gada oktobra to vadīja I. Mitrofanovs.²³ Darbojās dramatiskais un fizikultūras pulciņš. Deju kolektīvs skolotājas Helvīgas vadībā un jauktais koris Paula Kārtiņa vadībā piedalījās Tukuma apriņķa Dziesmu un deju svētkos.²⁴ Diemžēl veselības problēmu dēļ viņš ilgstoši kori vadīt nespēja.

Ciema Darbaļaužu deputātu padomes 4. sasaukuma 2. sesija, kas notika 1955. gada 16. aprīlī, bija veltīta kultūras jautājumiem. Deputāti uzteica Engures tautas nama vadītājas Šneideres darbu un pašdarbniekus, īpaši dramatiskos pulciņus, kas vietējo padomju vēlēšanu dienā bija snieguši priekšnesumus vēlēšanu iecirkņos. Kritiku par sliktu darbu izpelnījās zvejnieku arteļa "Padomju Zvejnieks" kultorgs Uldriķis. Zvejnieki vairākas reizes neesot izgājuši jūrā, bet kultorgs neko neesot darījis, lai viņi darbu nekavētu.²⁵ Kultorgam kolhozā bija jābūt, bet viņam īsti nebija ko darīt, jo sava kluba artelim nebija.

Engurciema tautas nams atradās vecā un neremontētā namā. Ciems bija trūcīgs. Nama vadītāji mainījās viens aiz otra. 1957. gada jūlijā par vadītāju apstiprināja Augustu Ābolu, bet jau rudenī tautas namu vadīja V. Zustrupa, savukārt 1959. gada maijā - Maija Grase.²⁶

Skaidrītes Saknes iesvētību
svinības Engures pagasta
"Kauliņos", 1949. gada
3. jūlijs. Fotogrāfs nezināms.
TMNM 39306/3

1959. gadā Engures ciema bibliotēkā strādāja Maija Dansone.²⁷ Viņa drīz vien ievēlēta par ciema Izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieci. Piecdesmito gadu beigās, kad zvejnieku artelis nostiprinājās, arī kultūras dzīve kļuva aktīvāka. Drīz vien nama telpas izbalsināja, izlauza veco maizēs krāsni un plīti un ierīkoja dekorāciju telpu. Par spīti grūtībām aktīvi darbojās ciema dramatiskais kolektīvs Ernas Zubovas vadībā, pašdarbnieki gatavojās Jaunatnes festivālam un skatēm.²⁸

Lai arī pašdarbības kolektīvi guva panākumus, klubu un bibliotēku vadītāji nepārtraukti saņēma aizrādījumu, ka nav organizējuši pirmrindnieku vakarus un lasītāju konferences.²⁹

1959. gadā zvejnieku artelis sāka būvēt jauno kluba ēku.³⁰ Celtniecība notika lēni, jo nevarēja iegādāties visus nepieciešamos materiālus, īpaši limitētos: caurules un radiatorus. Klubā trūka pulciņu vadītāju. Pūtēju orķestri un kori diriģēja Šlicers un darīja to labi, bet viņš nebija ar mieru strādāt sabiedriskā kārtā, kā tas bija pieņemts. Kolhoznieki ierosināja maksāt vadītājiem algu. Zvejnieku artelis uzturēja sieviešu kori, bet tajā bija pamaz dziedātāju. Deputāti uzdeva arteļa kultordzei Veršānei palielināt dziedātāju skaitu līdz 40 sievietēm. Tomēr tas nemaz nebija tik vienkārši, jo ļaudis strādāja sešas dienas nedēļā. 1960. gadā kultordzes darbu arteli ar lielu entuziasmu uzņēmas Erna Zubova. Viņa vadīja arī veco ļaužu deju kolektīvu klubā un interesējās par ciema vēsturi.³²

1959. gadā ciemā ieviesa vairākas jaunās padomju tradīcijas. Pirmo reizi notika Bērnu vārda došanas svētki, Jauniešu pilngadības svētki³³ un Mirušo darba cilvēku piemiņas diena.³⁴ Acīmredzot kultūras darbs tomēr nemaz nebija tik zemā līmenī, kā uzskatīja vietējie deputāti, jo 1960. gada jūnijā Engures klubā notika visa Tukuma rajona Kultūras darbinieku seminārs un klubu vadītāji no citiem ciemiem iepazinās ar ogurnieku pieredzi.³⁵

Zvejnieku arteļa kultūras nams

Engures ciema klubu likvidēja 1961. gadā, sakarā ar jaunā - zvejnieku arteļa - nama būvniecību,³⁶ un tā vadītāja M. Grase no darba aizgāja. Jaunā kultūras nama būvniecību pabeidza 1962. gadā. Tajā bija gan kolhoza kantoris, gan nodarbību telpas, gan zāle ar 600 sēdvietām.³⁷

1969. gadā zvejnieku arteļa "Padomju zvejnieks" kultūras nama vadītāja bija Ligija Krāģe.³⁸ Kultūras namā darbojās dramatiskais kolektīvs Gunta Driņķa vadībā, vecākās paaudzes deju kolektīvs Mildas Dzilniņas vadībā. Darbojās arī klavierspēles pulciņš un lietišķās māk-

slas pulciņš, kurā bija iesaistīti pinēji, audēji un dzintara apstrādātāji. 1968. gadā nodibināja kinoamatieru pulciņu, kuru vadīja Dzintars Liepiņš.³⁹

1970. gadā Dzintars Liepiņš kļuva par kultūras nama vadītāju.⁴⁰ Viņa darbības laikā kultūras dzīve Engurē piedzīvoja pacēlumu. 1971. gadā noorganizēts sieviešu un vīriešu estrādes ansamblis, kuru vadīja Visvaldis Gulbis un bērnu baleta pulciņš, kuru vadīja Lidija Gulbe. 1969. gadā tika sarīkots pirmais Engures kino festivāls. Turpmāk tie notika katru otro gadu. 1971. gada 27. līdz 29. augustā Engurē notika Baltijas republiku kinoamatieru zvejnieku filmu festivāls "Engure 71". 1973. gada festivālā atzīmēts, ka Engures kinoamatieri piecos darbības gados uzņēmuši 25 filmas.⁴¹

Kultūras namā darbojās arī diskusiju klubs "Sveču gaismā", kuru vadīja kinokritiķis Ģirts Dzenītis.⁴² Kultūras namā notika gan teatralizēti atpūtas vakari, gan teātra dienas, gan arī izstādes. Engures kultūras nams izcēlās citu rajona kultūras iestāžu vidū ar profesionāli organizētiem un atšķirīgiem pasākumiem.

Kultūras nama telpās atradās arī bibliotēka. 1972. gadā to vadīja Ābele,⁴³ bet 1977. gadā darbā uz Engures bibliotēku no Cēres bibliotēkas pārnāca Ilga Švalbe. Savukārt bijušajā mācītājmājā darbojās kinoteātris ar 200 vietām. Kinoseansi notika piecas dienas nedēļā.⁴⁴

Apšuciema sieviešu koris. 50. gadi. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma "Apšuciema kulturālā izaugsme padomju varas gados".
TMNM 9076

1977. gadā dibināts jauktais koris, kas labi startējis rajona skatēs un piedalījies Dziesmu svētkos. 1978. gadā tas apvienots ar Zentenes ciema jaukto kori,⁴⁵ vēlāk pievienojās arī Sēmes dziedātāji. Koris 1980. gadā strādāja diriģenta A. Daukštes vadībā, trūcis tikai vīru balsu.⁴⁶ 1978. gadā Maijas Veinbergas vadītais Lietišķās mākslas pulciņš piedalījās republikas Tautas mākslas festivālā un pēc tam ieguva arī atzinību Vissavienības Tautas sasniegumu izstādē Maskavā.

Astoņdesmitie gadi bija zelta gadi Engures kultūras dzīvē. Jau 1968. gadā deputāte Bērziņa rosināja veidot ciema muzeju.⁴⁸ Septiņdesmito gadu beigās, skolas direktora Kārļa Ēdelnieka mudināta, ciema padome lūdza artelim izremontēt telpas "Rūpniekos", lai varētu izveidot muzeju.⁴⁹ 1981. gadā ciema padome pieņēma lēmumu par muzeja izveidi un uzticēja kultordzei un novadpētniecības entuziastei Ernai Zubovai to paveikt līdz 1984. gadam.^{50,51} 1982. gada vasarā - Zvejnieku svētkos - kolhoza kantorī bija apskatāma interesanta ekspozīcija par Engures vēsturi.

Pēc jaunās skolas ēkas uzcelšanas kolhoza kantoris pārcēlās uz skolas ēku un atbrīvoja telpas. Astoņdesmitajos gados kultūras dzīvē parādījās jaunas vēsmas. 1984. gadā ciema padome uzteica kultūras nodaļas vadītāju Dzintru Noviku par teatralizētu Jaungada uzvedumu, bet tai pat laikā aizrādīja, ka nav veikta pietiekama cīņa ar alkoholisma sērgu.⁵² 1983. gadā kultūras namā bija 19 pašdarbības kolektīvi, 6 interešu klubi un darbojās 717 pašdarbnieki. Tukuma rajona, kā arī zonālajā sociālistiskajā sacensībā kultūras nams ieguva 1. vietu.⁵³ 1986. gadā kultūras namā notika 60 koncerti un 117 citi pasākumi, tātad katru otro dienu namā kaut kas notika, nerunājot nemaz par mēģinājumiem.⁵⁴ 1988. gadā Engurciemā izveidoja folkloras kopu "Mā-kars", kas ar panākumiem piedalījās folkloras festivālos. Sadzīvē arvien lielāku nozīmi ieguva modernās tehnoloģijas. 1988. gadā ciema centrā atvēra pirmo videosalonu un līdz ar to samazinājās kino popularitāte.⁵⁵

Astoņdesmitajos gados daudzi engurnieki apmeklēja sporta zāli un aktīvi iesaistījās sporta pasākumos. Darbojās jauniešu klubs "25±5".⁵⁶ Iedzīvotājiem bija iespēja piedalīties arī audēju, rokdarbnieku, pinēju, šūšanas, folkloras kopas, keramikas, elektronu skaitļojamo mašīnu un dažādās citās nodarbībās.

Deviņdesmitajos gados atjaunotā pagasta pašvaldība no kopsaimniecības savā pārziņā pārņēma kultūras namu. Veidojās draudzība ar Gotlandes Komūnas Hemses tautskolu Zviedrijā. Ar tās atbalstu pagasta iedzīvotājiem bija iespēja apgūt svešvalodas - angļu, zviedru -

un arī piedalīties apmaiņas braucienos. Zviedru valodu mācīja ķīmijas skolotāja Inga Grezmane.⁵⁷

Mūzikas un mākslas skola

1993. gadā Engures pašvaldība pieņēma lēmumu par Mūzikas skolas dibināšanu; 1994. gadā to pārveidoja par Mākslu skolu, savukārt 2003. gadā tā ieguva profesionālās ievirzes skolas statusu un nosaukumu Engures Mūzikas un mākslas skola. Pirmais skolas direktors bija Arnis Zviedris.

Skolu no 1998. gada vada direktore Ina Seļivanoviča. 2003. gadā skola ieguva profesionālās ievirzes skolas statusu un tiesības realizēt divas profesionālās programmas: “Instrumentālā mūzika” un “Vizuāli plastiskā māksla”. Izglītības programma “Instrumentālā mūzika” pārstāvēta visplašāk. Skolas audzēkņi var apgūt visdažādākos mūzikas instrumentus: klavieres, vijoli, akordeonu, flautu, klarneti. 2004./05. mācību gadā skolā mācījās 106 audzēkņi, strādāja 14 pedagogi. Vizuāli plastiskās mākslas klases audzēkņi piedalījušies republikas izstādē “Rīgai 800”, kas 2001. gadā notika “Arsenāls” izstāžu zālē Rīgā. 2003. gadā skolas audzēkņi piedalījās starptautiskajā bērnu un jauniešu tēlotājmākslas konkursā “Saules krasts”.

Mākslas skolas audzēkņi ar atzīstamiem panākumiem piedalās valsts mūzikas skolu konkursos un festivālos, kopā ar saviem pedagogiem organizē koncertus, izstādes pašu mājās. 2006. gadā skolā tika atvērta pirmā kokles spēles klase rajonā.

Bibliotēka

Pagasta bibliotēkā 1995. gadā bija 15 tūkstoši dažādu izdevumu un grāmatu. Bibliotēkas budžets nebija pārāk liels, tomēr ik mēnesi bija

Kinoamatieru radošā nometne Engurē. 1970. gads. Fotografārs nezināms.

iespējams nopirkt 7 līdz 10 jaunas grāmatas. Bibliotēkas vadītāja Ilga Švalbe un bibliotekāre Ligita Feldmane gadā apkalpoja 245 lasītājus, ieskaitot Ķesterciema grāmatu izsniegšanas punktu. Bibliotēka sadarbojās arī ar skolas bibliotēku. Bija pat izveidota speciāla programma (bibliotekārās stundas) 1. līdz 8. klases audzēkņiem. Darbojās arī grāmatu draugu pulciņš, kurā bija iesaistīti 28 biedri. Bibliotēka rīkoja disputus par trimdas rakstnieku darbiem,⁵⁸ kas kļuvuši pieejami un lasītājiem vēl maz pazīstami, kā arī izglītojošas ceļojošas izstādes no Tukuma muzeja.

Engures bibliotēka organizē arī dažādus pasākumus, izstādes, darbojas grāmatu draugu klubiņš. Bibliotekāre sadarbojas ar kultūras namu, vidusskolu, bērnudārzu, organizē literārās pēcpusdienas un ekskursijas uz muzejiem. Engures bērni piedalījās izstādē “Pogas un podziņas”.

2004. gadā bibliotēka iesaistījās Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstītajā projektā “Lasīšanas veicināšana” un papildināja savu krājumu ar 219 jaunām, tai skaitā 24 bērnu grāmatām. Engures bibliotēkas lasītāji ieguva 3 datorus ar interneta pieslēgumu. 2006. gadā bibliotēkā bija 317 lasītāji. Sabiedrisko interneta pieejas punktu Engures bibliotēkā izveidoja 2000. gadā ar Sorosa fonda Latvijā atbalstu. 2004. gadā tas ierīkots atsevišķās telpās kultūras nama 1. stāvā. Tā apmeklētāji var izmantot 5 datorus, ieskenēt un izdrukāt materiālus.⁵⁹

Kultūras nams

Engures kultūras namā notiek pasākumi visu paaudžu ļaudīm, regulāri apskatāmas lietišķās mākslas, gleznu, fotogrāfiju, dažādu kolekciju izstādes. Darbojas mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi, kas gūst atzīstamus panākumus skatēs un konkursos, dodas vieskoncertos Latvijā un uz ārzemēm. Jauniešu deju kolektīvs, kurš dibināts 1979. gadā, regulāri piedalās Vispārējos latviešu Dziesmu un deju svētkos Rīgā, novados - Tukumā, Rojā, Jelgavā, Kuldīgā, Aizputē, Liepājā. 2003. gadā Tautas lietišķās mākslas studijas “Engure” vadītāja Agita Pumpure par uzaustajiem brunču audumiem ieguva 2. vietu XXIII Vispārējo latviešu Dziesmu svētku Latviešu tautastērpu skatē. 2000. gadā Engurē notika pirmais Mākslas dienu pasākums. Notikuši vairāki (2000., 2003. gados) Tukuma mākslinieku grupas gleznotāju plenēri, kuros savus darbus izstādījusi Taira Haļāpina, Rota Bērzkalne, Harijs Blunavs, Sandris Beķeris, Imants Kalniņš, Antra Ivdrā un Ruta Štrodaļa.

Notikuši konkursi bērniem “Mis Nāriņa 97”, Meteņu karnevāli, Putnubiedēkļu balle, Lieldienu iešūpošana. Katru gadu maija pirmajā sestdienā notiek Mātes dienas koncerts. Plaši apmeklēti valsts svētku koncerti, tradīciju pasākumi. Regulāri notiek Dzejas dienas, ciemu iedzīvotāji noklausās koncertus, noskatās izrādes kultūras namā un apmeklē teātra izrādes Rīgā, Slampē. Jau no 1996. gada Engurē notiek mazo dziedātāju konkurss “Engures cālis”. Aktīvi darbojas līnijdejojāju un vēderdejojāju grupas - notikušas “Draudzeņu balles”, līnijdejojāju saieti. Notiek senioru vasaras un Ziemassvētku balles. Visplašāk apmeklēti ir Jūras svētki, kas notiek jūlija otrajā sestdienā. Tajos ikviens var atrast sev ko piemērotu - noskatīties koncertus, piedalīties sportiskās aktivitātēs, izvizināties ar karuseļiem vai jahtu, izdejojoties nakts ballē.

2001. gadā tika veidots un ierakstīts radio raidījums par Engures pagastu “Tēvu laipa šaizemē”, 2006. gadā par Engures pagasta ciemiem tapa Latvijas Radio 1 raidījums “Dzīvesziņa”.⁶⁰

Engurnieki aktīvi darbojas arī dažādās sabiedriskās organizācijās. 2000. gadā Engurē izveidoja organizācijas “Glābiet bērnus” nodaļu, kas strādā ar bērniem no nabadzīgām ģimenēm un ar bērniem, kuri

Zvejnieku svētki Engurē. Priekšplānā kolhoza valdes priekšsēdētājs J. Kalnpurs un aktrise Elza Radziņa. 1981. gads. Fotografārs nezināms.

zaudējuši vecāku gādību, kā arī ar bērniem ar īpašām vajadzībām. Organizāciju vada Engures vidusskolas skolotāja Inta Jurēvica. 2000. gadā darbību sāka sabiedriskā organizācija “Vide un veselība”.

2001. gadā izveidoja Engures pagasta pensionāru apvienību, kuras mērķis ir koordinēt pensionāru darbību un celt viņu dzīves kvalitāti. Ar pensionāru padomes atbalstu darbojas senioru ansamblis “Jūras vējš” un senioru linijdejošu grupa “Dzintarkrasts”. 2006. gadā nodibināts sporta klubs “Engure”, 2006. gadā - biedrība “Partnerība laukiem un jūrai”.⁶¹

Sporta dzīve

Sporta dzīve Engures pagastā vienmēr bijusi aktīva. Kopš pašvaldība apmaksā sporta metodiķa darbu, tā kļuvusi vēl aktīvāka. Atšķirībā no padomju laika, tagad ļaudis iesaistās sporta aktivitātēs nevis augstu rezultātu dēļ, bet galvenokārt tādēļ, lai rūpētos par savu veselību. No 2002. gadā jebkurš pagasta iedzīvotājs var piedalīties šaha, novusa, galda tenisa un citās galda spēlēs, kas regulāri notiek kultūras namā. Gada nogalē tradicionāli notiek pagasta sacensības šajās disciplīnās.

Pagasta sporta komandas guvušas labus sasniegumus dažādās sacensībās. 1996. gadā nodibinājās futbola komanda “Korsāri”, kurā ar labiem panākumiem spēlēja Andrejs Zuke, Gunārs Zuke, Kārlis Mišinskis, Alvis Kronbergs, Reinis Kronbergs, Mārtiņš Kronbergs, Gatis Ābele, Mārtiņš Tamsons, Ģirts Bajaruns, Edijs Zanders un Jānis Fogelis. Komanda vairākkārt ieguvusi godalgotas vietas rajona minifutbola sacensībās gan zālē, gan stadionā.

Līdz 2002. gadam engurnieki aktīvi un ar labiem panākumiem piedalījās basketbola turnīros pašu mājās, kā arī rajona čempionātos. 2006. gadā basketbola komanda “Engure” aktīvi piedalījās Tukuma rajona čempionāta “Zelta roka” turnīros. 2001. gadā sāka darboties karate-teikvando sekcija, kas ar panākumiem startē rajona, valsts, kā arī ārzemju čempionātos. 2006. gadā nodibināja hokeja komandu “Engure”.⁶²

2003. gada rudenī Engurē notika Nacionālo Bruņoto Spēku diena, kā arī pirmās sacensības “Adidas streetball”, kas jau kļuvušas par tradīciju. 2006. un 2007. gadā Engures apkārtnē notika Latvijas un Baltijas čempionāta enduro motokross.

Sadarbībā ar Tukuma šaha klubu 2005. un 2006. gadā pašvaldība organizēja Tukuma rajona čempionātu šaha ātrspēlē. Sporta pasāku-

mos Engurē viesojušies tādi ievērojami sportisti kā basketboliste Uļjana Semjonova, Latvijas kamaniņu komandas galvenais treneris Pēteris Cimanis, soļotāji Anita un Modris Liepiņi.

Engures stadionā notikušas Tukuma rajona ugunsdzēsēju komandu sacensības, vieglatlētikas mači un futbola čempionāti.

1. Latviešu Avizes, 1899. gada 11. augusts
2. Cimmermanis, 197. lpp.
3. Konversācijas vārdnīca. 14. sējums, 27255. sleja
4. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 93. lieta, 2. lpp.
5. LVVA, 4061. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 1. lpp.
6. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1603. lieta, 9. lpp.
7. Konversācijas vārdnīca. 4. sējums, 7531. sleja
8. Konversācijas vārdnīca. 4. sējums, 7531. sleja
9. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 158. lieta, 13. lpp.
10. Konversācijas vārdnīca. 4. sējums, 7531. sleja
11. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1602. lieta, 97. lpp.
12. LVVA, 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 129. lpp.
13. Kalnpara jāna atmiņas. 1.-2. lpp. TMNM Za nr. 1366
14. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 90. lpp.
15. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 79. lpp.
16. Pētersone A. Agrārās reformas Tukuma apriņķi 1940. un 1945. gadā. //Rakstu krāj. Tukuma novada kultūrvēsture. II grāmata. Tukuma muzejs, Tukums, 1997, 82. lpp.
17. Tukuma nodokļu inspekcijas 1944. gada maksātāju saraksts, 1.-158. lpp. TMNM nr. 36291
18. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 6. lieta, 59. lpp.
19. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 30. lieta, 21. lpp.
20. TZVA, 364. fonds, 2. apraksts, 11. lpp.
21. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 40. lieta, 8. lpp.
22. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 13.-15. lpp.
23. TZVA, 364. fonds, 2. apraksts, 11. lpp.
24. TZVA, 364. fonds, 1. apraksts, 1. lieta, 12. lpp.
25. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 92. lieta, 13.-15. lpp.
26. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 138. lieta, 6. lpp.
27. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 138. lieta, 6. lpp.
28. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 127. lieta, 14.-16. lpp.
29. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 138. lieta, 12. lpp.
30. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 17. lpp.
31. Engure pēc Lielā Tēvijas kara. 24. lpp. TMNM Za nr. 1280
32. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 25. lpp.
33. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 3.-4. lpp.
34. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 19. lpp.
35. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 144. lieta, 26. lpp.
36. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 12. lpp.
37. Engure. Albums. Sagatavoja Apšūciema astoņgadīgās skolas novadpētnieki. TMNM 9077
38. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 351. lieta, 14. lpp.
39. Engure. Albums. Sagatavoja Apšūciema astoņgadīgās skolas novadpētnieki. TMNM 9077

Estrādes orķestris "Kolēģi" Aelitas Božas un Jura Zaiceva atkāzās. No kreisās - Valdis Boža, orķestra vadītājs Nikolajs Tohvs, bundzenieks Pēteris Mežeckis, ..., vokālists Juris Alksnis, basģitārists Andris Karlsons, basģitārists Jānis Reinsons. 1983. gads. Fotogrāfs nezināms.

40. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 351. lieta, 48. lpp.
41. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 23. lpp.
42. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astongadīgās skolas novadpētnieki. TMNM 9077
43. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 48. lpp.
44. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astongadīgās skolas novadpētnieki. TMNM 9077
45. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 4. lpp.
46. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 527. lieta, 12. lpp.
47. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 4. lpp.
48. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 325. lieta, 10. lpp.
49. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 39. lpp.
50. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 543. lieta, 14. lpp.
51. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 415. lieta, 39. lpp.
52. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 140. lpp.
53. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 60. lpp.
54. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 640. lieta, 61. lpp.
55. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 670. lieta, 77. lpp.
56. Pētersone V. Bez vējiem nevar iztikēt. // Žurn. Liesma, 1986, nr. 1, 21. lpp.
57. Zubova E., Engures pagasts, 1562-1999. Manuskripts, 67. lpp. TMNM PZa nr. 1649
58. Turpat, 26. lpp.
59. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
60. Turpat.
61. Turpat.
62. Turpat.

Jūras svētki Engurē. Zābaka mešanas sacensības. 2007. gada 14. jūlijs.
L. Nagliņa foto.

Veselības aizsardzība

Engures aptieka

Engures aptieka dibināta 1893. gadā un līdz 1906. gadam tā atradās Dzirciema muižā. 1904. gadā aptieka piederēja provizoram Benno Štilbaham, kurš bija studējis Tērbatā. 1906. gadā viņš aptieku pārcēla no Dzirciema uz Enguri.¹ Tās atrašanās vieta vairākkārt mainījās. 1915. gada vasarā aptieku slēdza sakarā ar valdības iestāžu rīkojumu doties bēgļu gaitās uz Iekškriviju.

Engures aptieka tika atjaunota 1921. gada 12. septembrī. Tās atklāšana notika 1922. gada 12. septembrī. Tā piederēja aptiekāra palīgam Gvido Gailītim.² 1925. gadā par aptiekas īpašnieku kļuva aptiekāra palīgs Alberts Arnolds Albergs. Aptieka atradās "Veinbergos",³ bet 1929. gadā - jau "Saulainēs".⁴ 1940. gadā aptieku nacionalizēja un nodeva Galvenās aptieku pārvaldes pārziņā, bet Albergam atļāva tajā strādāt. 1943. gadā aptieka atkal nonāca Alberga īpašumā. 1945. gada 9. maijā Albergu nošāva padomju karavīri. Aptieku slēdza, jo tās ēku izmantoja padomju armija un robežsardze. Tā atjaunota 1946. gada 2. februārī. Aptiekā strādāja farmaceits Jāzeps Bičevskis. 1950. gada aprīlī aptieku atkal slēdza, jo tā nebija rentabla, bet 1952. gada augustā atkal atvēra.

1952. gadā aptiekā sāka strādāt provizora palīdzējs Katrīna Mētriņa,⁵ bet 1961. gadā - provizore Biruta Feldmane, kura bija aptiekas pārvaldniece līdz 1975. gadam.⁶ Aptieka modernizēta, iegādājot jaunas mēbeles. Zāles piegādāja vienu reizi mēnesī no Rīgas, dažkārt arī no Tukuma un citurienes.

Aptiekā strādāja arī asistente, kura palīdzēja gatavot zāles. Bieži gadījās, ka aptiekāram pašam bija jānosaka diagnoze un jāpieņem lēmums par nepieciešamajiem medikamentiem - cilvēki labprātāk iegāja aptiekā nekā pie ārsta. Bieži vien slimnieki zvanija un ieradās arī naktī,⁷ un lūdza palīdzību.

1975. gadā par Engures aptiekas vadītāju sāka strādāt provizore Alda Balode.⁸ 1983. gadā viņa bija Engures aptiekas pārvaldniece. Deviņdesmitajos gados aptiekas darbību apgrūtināja medikamentu trūkums, tomēr pircēju aptiekā netrūka. Taupot naudu, ļaudis labprātāk

iegriezās aptiekā un palūdza kādu bezrecepšu medikamentu aptiekārei, nekā devās pie ārsta.

1995. gadā A. Balode izveidoja individuālo uzņēmumu “Engures aptieka”. 1999. gada nogalē Engurē darbību uzsāka Lapmežciema aptiekas filiāle, kas piederēja farmaceitei Vijai Šulcei. 2000. gadā šī aptieka pārveidota par “Ilmas aptieku - 3”. 2006. gadā aptieka pārcēlās uz jaunām, plašākām telpām Jūras ielā. Tajā strādā arī provizore Alda Balode.

Engures slimnīca

Engurē 19. gadsimta divdesmitajos gados atraitnēm, bāreņiem un slimajiem palīdzējusi Jūlija Kuncendorfa (*Julie Kunzendorff*). Stāsta, ka viņas nerimstošā vēlme palīdzēt esot izārstējusi pat aklos un citus slimniekus. Nabaga atraitnēm viņa devusi maizes rīcienu, bet gulošajiem uz nāves gultas - atvieglotānu un vietu kapsētā. Šos labos darbus Engurē viņa veikusi septiņus gadus.¹⁰

20. gadsimta sākumā par ārstu Engurē strādāja kāds Dreiiers. Viņš dzīvoja Mācītājmuižā un tur arī pieņēma slimniekus. Pēc viņa Engurē strādāja ārsts Berners, kurš dzīvoja “Ķīšos” un slimniekus pieņēma savā dzīvoklī.

Medmāsa Mirdza Griezīte aprūpē pacientu Engures slimnīcā. 1973. gads. Fotogrāfs nezināms. Attēls no albuma “Engure”. TMNM 9113

Engures slimnīcas ēka celta 19. gadsimta sākumā kā robežsardzes punkts. 1907. gadā tajā atradās robežsardzes rota un tās komandiera Meļņikova dzīvoklis. Stāsta, ka Meļņikovs pēc tautības esot bijis čigāns. Robežsardze vai kāda no karaspēka daļām šajā ēkā atradās līdz pat 1918. gadam. Pēc tam nams ilgu laiku stāvēja tukšs. 1927. gadā pamesto ēku izremontēja Iekšlietu ministrija un ierādīja dzīvokli vietējam policistam. Tomēr pēc dažiem gadiem Engures pašvaldībai izdevās ēku iegūt īpašumā. Pagasts ēkai deva nosaukumu “Doktorāts” un nodeva to ārsta rīcībā. Tajā iekārtoja ārsta dzīvokli un slimnieku pieņemšanas telpu.¹¹

1935. gadā “Doktorātā” atradās Sēmes-Engures rajonu ārsta ambulance, kur pieņēma rajona ārsts Roberts Auziņš. Pagastam bija arī sava vecmāte Kātrīna Štromane, kas dzīvoja “Zariņos” un nepieciešamības gadījumā izbrauca pie dzemdētājiem uz mājām.¹² Ārstu un vecmāti Engures pagasts uzturēja kopā ar Sēmes pagastu.¹³ Smagākos gadījumos pagasta iedzīvotāji brauca uz Diakonijas slimnīcu Tukumā. 1936. gadā notika “Doktorāta” ēkas kapitālais remonts.¹⁵

Trīsdesmito gadu beigās Engurē strādāja ārste Helēna Puķīte. Viņu nošāva pie Valguma ezera 1941. gada 28. augustā ebreju iznīcināšanas akcijas laikā. Jau 1941. gada jūlijā slimnīcas ēku savā lietošanā pārņēma vācu karaspēka jūras apsardzības vienība.¹⁶ Kaut arī karavīri neizmantoja visu māju, ārsta pieņemšanas telpas tajā nedrīkstēja atrasties. 1941. gada rudenī Engurē sāka strādāt daktere Tērmāne (vai Tīrmāne), kura dzīvoja “Arājos” un slimniekus pieņēma savā dzīves vietā.¹⁷

No 1941. līdz 1945. gadam par ārsti strādāja Lidija Lejzandere, kura dzīvoja un slimniekus pieņēma Mācītājmuižā. Slimnīcas toreiz nebija. Nopietnākos gadījumos engurnieki ārstējās Tukuma vai Irlavas slimnīcā.¹⁸

Pirmajos pēckara gados ārsta Engurē nebija, tikai feldšeris. No 1945. līdz 1947. gadam par feldšeri strādāja Voldemārs Banders un slimniekus pieņēma “Pikatajās”. 1947. gadā vecajā robežapsardzes ēkā izveidoja ambulanci, kurā pieņēma feldšeris Grīntāls un vecmāte. Mediķu dzīvokļi atradās ambulances ēkā. Dažkārt slimniekus brauca apskatīt ārsti no Pūres un Kūdras.

1951. gadā Dr. Mors iekārtoja slimnīcu ar 10 gultām. Par pirmo sanitāri strādāja Tamāra Kraukle. No 1952. gada par Engures lauku iecirkņa ārstu sāka strādāt Meistars, bet 1954. gadā viņu nomainīja

Millija Dēvīte,¹⁹ kura Engurē nostrādāja vairāk nekā divdesmit gadus. Pateicoties tikai viņas entuziasmam, slimnīca turpināja pastāvēt. Ēka nebija remontēta gadiem ilgi, un jau kopš slimnīcas izveidošanas tika runāts par tās slēgšanu. Pēc neatlaidīgas cīņas 1957. gadā slimnīcai tomēr iedalīja nepieciešamos līdzekļus ēkas remontam.²⁰

Lai arī slimnīcas materiālā bāze bija katastrofāla - nebija ventilācijas un zobārsta kabineta aprīkojuma, nebija pat visvienkāršākās aparatūras slimnieku izmeklēšanai -, iecirkņa ārste nodrošināja veselības aprūpi un ārstēšanos stacionārā. Slimnīcas darbu apgrūtināja tas, ka nebija ledusskapja, kur novietot medikamentus, nebija arī ātrās palīdzības mašīnas, lai akūtos gadījumos izbrauktu pie slimniekiem uz mājām. Ārste apkalpoja zvejnieku arteļa darbiniekus, nodrošināja skolēnu potēšanu pret tuberkulozi un difteriju, vadīja Sarkanā Krusta pulciņu. Viņa arī pieņēma dzemdētājas un veica citus pienākumus.²¹

1965. gadā bija nolemts slimnīcu likvidēt, bet šo lēmumu nerealizēja tikai tāpēc, ka nebija iespējams paplašināt Tukuma slimnīcu.²² Tikai 1967. gadā izremontēja Engures slimnīcas vannas istabu un ierīkoja ventilāciju.²³ Tomēr nevienam nebija skaidrs, cik ilgi pastāvēs Engures slimnīca.

Septiņdesmitajos gados slimnīcas aprīkojums nedaudz uzlabojās. 1973. gadā Engures slimnīcā bija 6 palātas ar 25 līdz 30 gultām. Strādāja ārste M. Dēvīte, medmāsa-laborante Šerabējeva, trīs medmāsas - Griezīte, Gaile un Karlsonē - un piecas sanitāres. Saimniecības darbu vadīja A. Kraukle, saimniece bija Ņ. Ancāne. Slimnīcā bija arī veļas mazgātāja. Ambulatoros slimniekus pieņēma gan M. Dēvīte, gan zobārsts Čiekurs. Viņiem palīdzēja feldšere-medmāsa.

Ambulances darbs saistījās ne tikai ar slimnieku pieņemšanu, bet arī ar profilaktisko darbu. Smagais darbs jūrā un zivju apstrādē veicināja saslimstību ar profesionālajām slimībām. Par veselības aizsardzības jautājumiem vairākkārt diskutēja vietējā Darbaļaužu deputātu padome. 1973. gada 23. oktobra sesijā tika runāts, ka puse iedzīvotāju nav apmeklējusi fluorogrāfiskās apskates un ka ārstam jānodrošina apskašu plāna izpilde. Jau 1974. gadā norādīts, ka plāns pildās labāk.²⁴

Tikai 1982. gadā Engures slimnīcai piešķīra ātrās palīdzības mašīnu.²⁵ 1983. gadā Engures lauku iecirkņa galvenais ārsts bija Mārtiņš Āboliņš,²⁶ kas kļuva pazīstams kā ļoti labs ārsts un arī labs saimnieks. Vietējie deputāti viņu aktīvi atbalstīja, un 1984. gadā Tukuma rajona galvenais ārsts A. Ručevskis solīja Engures slimnīcas remontu.²⁷

M. Āboliņš 1988. gada septembrī no darba atbrīvots par piedalīšanos pretpadomju organizācijā “Helsinki 86”, un par galveno ārsti kļuva Ruta Berga.²⁸

M. Āboliņa atbrīvošana notika kā labi organizēta partijas kampaņa, par kuru rakstīja daudzi preses izdevumi un runāja arī televīzija. 1990. gadā ciema padomes sesijā priekšsēdētājs Raimonds Lubgins atzina, ka M. Āboliņa atbrīvošana bijusi kļūda.²⁹

1992. gadā Engurē darbu uzsāka Dr. Dace Goberga. 1995. gadā viņa nodibināja privātpraksi, izveidojot individuālo uzņēmumu “Sempera”.³⁰ Viņa strādāja līdz 2006. gadam, bet kopā ar viņu - ārsta palīdze Ieviņa Rožinska,

1999. gada 14. maijā Engures kultūras namā notika iedzīvotāju sapulce, kurā apsprieda slimnīcas nākotni. Kā atzina pagasta padomes priekšsēdētājs J. Segliņš, slimnīca bija nonākusi līdz bankrotam, jo tai bija 600 latu liels sociālā nodokļa parāds, 200 latu - ienākuma nodokļa parāds un vēl neizmaksātas algas. 1. maijā pārtraukts slimokases finansējums, un līdz ar to faktiski slimnīca beigusi savu darbību. Slimnīcas likvidācija bija valdības realizētās veselības aizsardzības politikas sekas. Saskaņā ar to mazās slimnīcas tika likvidētas un pakalpojumus plānoja koncentrēt lielajās pilsētās un Rīgā. Slimnīcas likvidāciju pamatoja ar to, ka tajā bija pārāk liels darbinieku skaits - uz katrām 12

Bijusī Engures slimnīcas ēka. 2007. gada 17. janvāris. K. Ozolas foto.

gultām viens darbinieks -, tā neatbilda vispārpieņemtajām diennakts stacionāru prasībām, pirmkārt jau higiēnas ziņā. Tās budžets gadā bija tikai 20 000 latu liels, bet valstī valdīja ekonomiskā krīze un arī pagastam nebija naudas slimnīcas uzturēšanai.³¹

1999. gadā pagasta padomes deputāti pieņēma lēmumu par Engures slimnīcas reorganizāciju. Atbilstoši šim lēmumam diennakts stacionāru likvidēja, bet slimnīcas ēkā līdz 2000. gada beigām turpināja darboties Dr. Rutas Bergas ārsta prakse un dienas stacionārs. 2000. gadā par valsts investīciju līdzekļiem telpas kapitāli izremontēja, un tajās atvēra sociālās aprūpes centru.

2004. gadā Engurē sāka pieņemt Dr. Vija Zvaigzneskalne. 2007. gadā par ārsta palīgu sāka strādāt Ligita Vilsone. Klapkalnciema, Plieņciema, Apšuciema iedzīvotāju veselības aprūpi nodrošina ģimenes ārste Dr. Olita Ulmane un ārsta palīgs Anita Granovska. Zobārsta pakalpojumus nodrošina Intas Ziriņas un Anitas Stulbergas zobārstniecības privātprakses.³²

1. Belēvičs G., Sluka D., Eihenbaums V., Viksna A. Latvijas aptiekas 1357-2002. Tukuma rajons. Manuskripts. Latvijas Aptiekāru Asociācija. R., 2006
2. Belēvičs G., Sluka D., Eihenbaums V., Viksna A. Latvijas aptiekas 1357-2002. Tukuma rajons. Manuskripts.
3. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 93. lieta, 2. lpp.
4. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 103. lieta, 1. lpp.
5. Belēvičs G., Sluka D., Eihenbaums V., Viksna A. Latvijas aptiekas. 1357-2002. Tukuma rajons. Manuskripts.
6. Engures skolas materiāli, 1975. TMNM Za nr. 762
7. Engures skolas materiāli, 1975. TMNM Za nr. 762
8. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 85. lpp.
9. Belēvičs G., Sluka D., Eihenbaums V., Viksna A. Latvijas aptiekas. 1357-2002. Tukuma rajons. Manuskripts.
10. Latviešu Avīzes, nr. 26, 1829. gada 27. jūlijs
11. Engure. Albums. Sagatavoja Apšuciema astongadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9077
12. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 159. lieta, 4. lpp.
13. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 158. lieta, 12. lpp.
14. LVVA, 4861. fonds, 1. apraksts, 4. lieta, 70. lpp.
15. Akmeņozols V. Zvejniekiemi izmirst.//Laikr. Tukuma

- Ziņas, 1999. gada 18. maijs
16. LVVA, 2145. fonds, 2. apraksts, 48. lieta, 20. lpp.
 17. Engure. Albums. 1973. TMNM 9077
 18. 1975. gads ekspedīcijas materiāli par Tukuma rajona Engures ciemu, 34. lpp. TMNM Za Nr. 208
 19. Turpat.
 20. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 321. lieta, 17. lpp.
 21. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 181. lieta, 30. lpp.
 22. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 256. lieta, 7. lpp.
 23. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 321. lieta, 17. lpp.
 24. Engures skolas materiāli, 1975. TMNM Za nr. 762
 25. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 37. lpp.
 26. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 592. lieta, 85. lpp.
 27. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 499. lieta, 130. lpp.
 28. Turpat, 78. lpp.
 29. TZVA, 215. fonds, 1. apraksts, 735. lieta, 13. lpp.
 30. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007
 31. Akmeņozols V. Zvejniekiemi izmirst.//Laikr. Tukuma Ziņas, 1999. gada 18. maijs
 32. Gile I. Izziņa par Engures pagastu. 2007

Nostāsti un tradīcijas

Par velna akmeņiem

Senos laikos velns nesis akmeņus uz elli, bet, nodziedot gailim, viņš paklupis un akmeņi izbiruši uz visām pusēm. Tā radusies akmeņainā jūrmala Engurē. Ļaudis tos saukuši par velna akmeņiem jeb velna klēpjiem.¹

Par nogrimušo Dzintara pilsētu

Reiz jūras krastā bijusi Dzintara pilsēta, kas nogrimusi, kad sveši kuģi sākuši braukāt. Tās ķēniņš vēl reizi pa reizei dāvājot piekrastes ļaudīm pa saujai dārgumu. Ja, staigājot gar jūru, kāds atrod dzintara gabaliņu, tad tas ir no nogrimušās Dzintara pilsētas.²

Par Marijas kalniņu

Kāda cita pils kādreiz atradusies Marijas kalnā Engurē, ko sauc arī par Baznīcas kalnu. Pils nogrimusi. Kalnā aiz dzelzs durvīm esot ieslēgta kāda barona meita un zviedru virsnieks. Atslēga esot noglabāta kādas priedes vai liepas žuburā un, ilgi glabājoties, ieaugusi koka stumburā. Liepa esot pie Mācītājmuižas, bet vai tā istā, to neviens nezina.

20. gadsimta sākumā Engures Jūrskolas zēni ierakušies Marijas kalnā diezgan dziļi, bet atdūrušies pret aizslēgtām durvīm.³ Tā kā, iebrūkot zemei, viens cilvēks gandrīz gāja bojā, Jūrskolas vadība aizliedza rakt tālāk.

Kāds Engures iedzīvotājs zināja stāstīt, ka skolēni Marijas kalnā atraduši dzelzs durvis, kuras mācītājs nav ļāvis celt augšā.⁴ Tā arī neviens nezina, kas slēpjas Marijas kalnā. Cits nostāsts vēsta, ka nogrimušo pili varot augšāmcelt, ja atrod meža pīles ligzdā atslēgu.⁵

Tumšķu (Tumšļu?) ciems

Bērziema ziemeļu galā jūrā atrodas lieli akmeņi, saukti par Roņu akmeņiem, kur pavasaros sildījušies roņi. Netālu - uz dienvidiem no tiem - bijusi zvejnieku apmetne, saukta par Tumšķu ciemu. Tā iedzīvotāji pelnījušies, aplaupot avarējušos jeb strandējušos kuģus. Vētrai nās naktīs viņi kurinājuši ugunskurus, lai maldinātu kuģus un tie uzskrietu sēkli, domādami, ka atraduši ostu.⁶

Par vilkačiem

Vilkacis ir cilvēks, kurš pilnmēness naktī izlienot caur koka sakni, kas pie paša stumbra pacēlusies gaisā. Engures pusē reiz esot bijis vīrs, kas pirtī nekad nav pēries reizē ar citiem. Vienreiz divi zēni iegājuši pirtī un redzējuši, ka vīrs pārvēršas par vilkaci ar garu asti un izskrien pa durvīm.

Vilkači varējuši arī noburt citus. Reiz kāds apkārt staigājošs nabags ieēdinājis vienu puiku ar sviestmaizi. Līdzko viņš noteicis savu sakāmo: “Gara astiņ’ pakaļā, pelēk’ svārki mugurā!”, puika dabūjis pelēku asti un aizskrējis kā vilkacis.⁷

Par burvjiem

Burvju un raganu skaita ziņā izcēlusies Engure, Nurmuiža un Dundaga. Katru gadu Tukuma virspilskunga tiesā par burvestībām esot sadedzināti 4 vai 5 cilvēki.⁸

Par mēra laiku

Par mēra laiku zināms šāds nostāsts. Pa zvejnieku sētām esot klejojis mēris Melna jātnieka izskatā. Jātnieks prasījis padzerties. Tie, kuri iedevuši, visi nomiruši. Daži akas esot noslēguši un padzerties neesot devuši. Tie arī izdzīvojuši.

Par kādu grāfu Klapkalnciemā

Senāk klapkalnciemnieki bijuši diezgan bagāti. Vienam grāfam bijis tik daudz zelta un sudraba, ka tas ticību uz Dievu aizmirsis. Tas kausējis dārgmetālus lielos gabalos un glabājis dzelzs šķirstā savas pils tornī. Kad šķirsts bijis pilns, grāfs sēdējis pie tā dienām un naktīm. Ēdiens viņam pasniegts caur mazu lodziņu.

Ziemassvētku naktī atspīdējusi balta gaisma un parādījies Dieva eņģelis, kas aicinājis doties uz baznīcu, lūgt grēku piedošanu un glābt dvēseli no mantas elka nagiem. Grāfs tam nav klausījis un no savas dārgumu lādes nav atgājis.

Eņģelis grāfam parādījies vēl divas reizes - Lieldienās un Vasarsvētkos. Grāfs atkal atteicies iet uz baznīcu, un ar katru reizi gaisma kļuvusi blāvāka un blāvāka. Pēc trešās reizes ārā palicis tumšs, sacēlies negaiss, un pērkons briesmīgi rūcis un spēris. Kad atkal negaiss nostājies, tornis ar visu zeltu un sudrabu bija nogrimis zemē. Tajā vietā, kur tas atradies, cilvēki reizēm naktīs redzējuši melnu suni, piesietu zelta ķēdē, sēžam un kaucam.⁹

Nostāsts par Elizabetes kalniņu

Pirms divsimt gadiem (1810. gadā) Plieņu muižā viesojās Krievijas ķeizariene Elizabete. Viņai patīcis sēdēt pie muižas uzkalniņā esošajā skatu tornī jeb belvedērā, kas bijis trīsstāvu mājas augstumā, skatīties uz jūru un dzert tēju. To vietu, kur atradies belvedērs un ķeizariene milējusi sēdēt, ļaudis iesaukuši par Elizabetes kalniņu.

Ķeizarienei ļoti patīcis mazgāties jūrā. Stāsta, ka ķeizarienei Plieņciemā gadījusies ķibeles - viņa kļuvusi grūta. Lai nesmukumu saglābtu, ārsti atzinuši, ka grūtniecība iestājusies no jūras ūdens.¹⁰

Teika par ganu puiku "Nezin" no Bērziema

Agrākos laikos ganu zēns ceļmalā ganījis lopus. Kādu dienu garām gājis muižkungs, kurš prasījis, kā puiku sauc. Ganu puika atbildējis: "Nezin." Muižkungs prasījis vairākas reizes, kā puiku sauc, bet tas visu laiku teica: "Nezin." Muižkungs sadusmojies par šādu atbildi un devies pie ganu zēna tēva rāties. Puikas tēvs paskaidrojis, ka viņus tiešām sauc Nezin; tāds ir viņu uzvārds.¹¹

Nezin dzimta Bērziemā dzīvo joprojām.

Sēta Ķesterciema "Andrecās". 1973. gads. E. Vēvera foto. Attēls no Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja. Neg. Nr. 15426

Kā Engures ezerā atrada dzintaru

Kāda teika stāsta par bada pavasari Engurē. Reiz ziemā daudz ļaudis un lopi bija palikuši bez pārtikas. Iepriekšējā rudens milti jau bija izcepti maizē un apēsti, sāka trūkt arī sālīto un kaltēto zivju. Govis bija jābaro ar sapļautām vai no māju jumtiem noplēstām niedrēm vai kāpās sarautiem viršiem. Šādos apstākļos cilvēki vēl nebija zaudējuši cerību uz labu zveju. Bet, tā kā pavasaris bija auksts, sauss, ar biežām salnām, vētrām un retu sniegu, zivis arī nav ķērušās.

Vienreiz pēc stipras vētras, saulei lecot, trīs zvejnieki izmetuši Engures ezerā vadu. Divas reizes zvejnieki izmetuši vadu, bet tajā bijušas tikai niedres un ezera zāles. Trešajā reizē metot, zvejnieki sajutuši, ka kaut kas vadā ir ieķēries. Atrasisijuši to no ķērāja un izvilkuši labu lomu. Tad zvejnieki nopriecājušies, ka varēs sagādāt ne tikai maizi, bet arī kādu plāceni bērniem uz svētkiem, un metuši tīklus vēlreiz. Līdz ar zivīm laivā ieripojis arī paprāvs, tumšs akmens. Viens no zvejniekiem to sviedis atpakaļ ezerā, bet nejauši tas atsities pret laivas malu un saplīsis vairākos gabalos. Vīri ar izbrīnu vērojuši tā saulaino, brūno atspīdumu un sapratuši, ka tas bijis liels dzintara gabals. Viņi nožēlojuši, ka nav to novērtējuši un saglabājuši veselu.

Sadauzītā dzintara gabalus vīri vēlāk Rīgā pārdevuši. No tā laika ļaudis meklējuši dzintaru gan Engures ezera krastā, gan tuvējā meža smiltīs.

Kāds cits nostāsts vēsta, ka Engures ezers kādreiz bija saistīts ar jūru un tikai vēlāk no tās atdalījies. Tā kā no šī ezera jau gadsimtiem ilgi ir izskalots dzintars, tad ļaudis stāsta, ka sveši jūras braucēji Engures pusē ietaisījuši “dzintara sudmalas” jeb dzintara apstrādāšanas vietu.

Pērkonis un dzintara līdaka

Vēl viena teika stāsta par Pērkonu un dzintara līdaku. Reiz kāds zvejnieks sēdējis laivā, tīklus lāpīdams, un gaidījis piemērotu brīdi loma vilkšanai. Bijis tāds sadudzis laiks - it kā uz pērkonu - un zivis salīdušas dūņās. Tā zvejniekam sēžot, pie laivas esot pienācis vecs vīrs ar sirmu bārdu un lūdzis, lai viņu aizceļot uz ezera vidu. Pēkšņi esot uzzibsnījis zibens un atskanējis pērkona dārdiens, un viss ezers nolīgojies. Laivas priekšā esot mutuļojis asins sarkans ūdens. Tad vecais vīrs esot zvejniekam līcis braukt malā. Izkāpdams no laivas, vecais vīrs teicis zvejniekam: “Izmet nu savu tīklu, un pirmā lomā tu dabūsi savu algu par manis vedumu. Es esmu Pērkonis un ezerā sodīju

savu ienaidnieku, kas uz akmens gulēja paslēpies.“ Zvejnieks darīja, kā vīrs teica, un pirmajā lomā izvilka lielu dzintara līdaku.¹²

Apslēptā manta un citi atradumi

Kādu reizi akas racēji uzgājuši 2 stopus apsudrabotu vecu Rīgas šiliņu, kurus ap 15. gadsimtu kāds zemnieks apracis.¹³

Engures jūras piekrastē bieži vien atrodami dzintara gabaliņi, bet jūras malā pie Engures kapiem pēc vētras atrastas senlietas, piemēram, bronzas saktas un nauda. Cilvēku kauli atrasti Krievu kalniņā pie “Roņu” mājām, zviedru kapenēs pie “Brožiem” un “Oškalniem”. “Turru” māju dienvidu galā - pie kapa vaļņa - nejauši uzrakta sievietes galva ar melnu matu bizi un zila zīda šalli. Cilvēku kauli nejauši uzieti arī citviet.

Nozīmīgas vietas

Zvejniekiem īpaša vieta ir Lielkalns (Lielais kalns jeb Milzu kalns). Pēc tā orientējās, izmetot tīklus jūrā, lai no rīta tos varētu atrast. Lai arī turpmāk zvejnieki pēc Lielkalna varētu jūrā orientēties, Tukuma apriņķa zemes ierīcības komiteja 1926. gadā piešķīra to pagastam īpašumā kā aizsargmežu aptuveni 8 līdz 10 pūrvieta platībā.¹⁴

Klapkalnciema “Dainas”. Ēka nojaukta 2007. gadā. Tās apkārtnē esot atrasta norakta zelta nauda. 2007. gada 14. novembris. K. Ozolas foto.

Tāpat kā orientieris minēts Avotkalns jeb Avotrags, kas redzams no jūras, kā arī Kolterkalns Dzirciemā.¹⁵ Avotrags tiek saukts arī par svētvietu.

Māju nosaukumu skaidrojumi

Māju nosaukumi doti pēc māju atrašanās vietas, tās apkārtnē sastopamiem objektiem, pēc māju īpašnieku uzvārdiem, kā arī nodarbošanās. Tā, piemēram, pēc īpašnieku nodarbošanās nosaukumus ieguvas tādas mājas kā “Krogzemji”, “Dravnieki”, “Siventīņi” u. c. Ar dzelzāmurū jeb dzelzs manufaktūru, kas darbojās 17. un 18. gadsimtā, iespējams, saistīts “Rūsu” mājas nosaukums.

Daudzi māju nosaukumi veidojušies lībiešu valodas ietekmē. “Turās” atradās ielokā starp Pitiņragu un kapsētas izvirzījumu jūrā, kurš sen jau noskalots, un varētu būt saistīts ar lībiešu vārdu “tūr” jeb “stūris”, “leņķis”, “līcis”. “Vigliņi” atrodas purvainā vietā, un mājas nosaukums apzīmē purvainu vietu.

Pēc atrašanās vietas nosaukumu ieguva arī “Mežmalītes”, “Mierkalni” u. c. “Videniekiem” dots nosaukums, kas norāda uz mājas atrašanos pa vidu starp divām citām saimniecībām. Interesantā veidā māju nosaukumu ieguvuši “Ģērbumi”. Saimnieks māju bija iecerējis būvēt Ģērbumu plāvā, tomēr iznāca tā, ka tā bija jāceļ citā vietā. Iecerēto māju nosaukumu saimnieks paturējis tik un tā.

Pēc blakus esošiem objektiem, apkārtnē esošiem augiem, putniem vai citiem dabas objektiem nosaukumu ieguvuši: “Gatviņi” (gar māju gāja gatve jeb aleja), “Smilškalni”, “Kļavas”, “Virši”, “Naktsvijoles”, “Avotiņi”, “Strazdiņi” u. c. Pēc māju saimnieku uzvārda nosaukti “Avoti”, “Kodoliņi” u. c. Dažkārt saimniecība veidota, atdalot to no kādas lielākas, un tad nosaukums atvasināts no vecās saimniecības nosaukuma. Piemēram, “Jaunsiliņi” atdalīti no “Siliņu” mājām.

Saimniecības, kuras atrodas tālāk no jūrmalas, dažkārt sauktas to iemītnieku vārdos. Grūti gan pateikt, vai 1835. gadā uzvārdu došanas laikā saimnieki pieņēma savu māju nosaukumus, vai arī mājas tikušas nosauktas saimnieku uzvārdos tikai pēc uzvārdu došanas.¹⁶ Kā stāstīja vecā īpašnieka mazdēls Alberts Gobergs, “Lāču” mājas (stāstītāja mātes tēva mājas) esot uzceltas pirms Pirmā pasaules kara. Mazu zemes gabaliņu mājas celšanai savam pusbrālim Kārlim Lācim atvēlējās “Bancu” saimnieks. Jaunuzceltās mājas nosauktas pēc īpašnieka uzvārda.¹⁷

20. gadsimtā māju nosaukumi dažkārt vienkārši izdomāti. Bērciemnieks Jānis Krauklis, kurš uzcēlis māju 1932. gadā un nosaucis to par “Virsašiem“, stāstījis, ka abi ar sievu Annu (dzimusi Freimane) sarakstījuši dažādus nosaukumus garā listē un tad izvēlējušies tīkamāko.¹⁸ Savukārt Bērciema pirmā mazmāja “Kalniņi“ uzbūvēta 1898. gadā un vēlāk nosaukta par “Dieniņām“. Nosaukums mainīts 1925. gadā. Mājas skurstenī savu parakstu atstājis skursteņa un krāsns mūrnieks Mārtiņš Mitenberģis 1898. gada 30. augustā.

“Mazkristu“ un “Lielkristu“ mājas savu nosaukumu ieguvušas veico saimnieku augumu dēļ: viens bijis liels, otrs - mazs.¹⁹ “Skoras“ un “Skaras“ esot piederējušas diviem brāļiem - tālbraucēju kapteiņiem - Jēkabam un Miķelim Fišeriem.

Laika vērojumi

Tā kā lielākā daļa Engures pagasta iedzīvotāju nodarbojās ar zvejniecību un bija atkarīgi no laika apstākļiem, viņi uzmanīgi vēroja dažādas zīmes un centās prognozēt laiku. Pēc jūras ūdens stāvokļa, vēja rakstura un virziena, mākoņu izskata, kaiju uzvedības un citiem apstākļiem zvejnieki sprieda, kad vislabāk doties jūrā, lai atgrieztos ar bagātu lomu un viņus nepārsteigtu vētra.

Ja mākoņi virzījās no dienvidiem uz dienvidrietumiem, tas bija labākais zvejas laiks. Ja jūra spīdēja vai vizuļoja, tad būšot straumes, un

Pēc 14. janvāra vētras Engurē. 2007. gada 17. janvāris. K. Ozolas foto.

tas vēstīja par vētras tuvošanos. Slikta zīme bija rietumu un ziemeļrietumu vēji, kad ūdens strauji plūst un ceļas tā līmenis, kas liecina par ciklona tuvošanos. Jūrā negāja, ja ūdens stipri kritās, jo tad strauves kļuva stipras un varēja noplēst tiklus. Jūrā negāja arī tad, ja mākoņi skrēja, - tas liecināja, ka celsies vējš. Par vēja tuvošanos liecināja arī klaigājošas kaijas.

Ja pūta ziemeļrietumu vējš un ātri gāja mākoņi, pareģoja, ka sāksies liels vējš. Kā stāstījis “Jāsiņu” māju saimnieks Lagzdiņš Ābragciemā, - ja mākonīši skrien kā mazas aitiņas un tiek pūsti krustām, tad laiks mainās. Ja pūš dienvidrietumu vējš, tad jūrā ir auksts ūdens un zivis aiziet.

Pēc vēja zvejnieki prognozēja visu gadu. Bija zināms, - ja pavasarī iepūtis vējš jūrā, būs bagāts gads. Ja vējš jūrā iepūtis ceturkšņa pirmajās trīs dienās jeb jaunā mēnesī, tad pūtīs visu ceturksni.

Zemnieki savukārt vēroja laiku, lai noteiktu piemērotāko brīdi lauku darbiem. Stāsta, - ja ir silta ziema, tad būšot auksta vasara. Saka arī, ka janvāris atbilst jūnijam - kurā dienā vasarā ir karsts, tajā pašā datumā ziemas mēnesī ir auksts. Sausa vasara būs tad, ja pavasarī kokiem lapas sāk plaukt no apakšas. Ja rudenī dzērves lido zemu, būs agrs pavasaris, bet, ja tās lido augstu, būs silts rudens. Aukstu ziemu

Tiklu žāvēšana. Nedatēta fotogrāfija.

sola, ja bērziem lapas krīt no apakšas. Ja ziemā ir liels sals, vasara būs sausa. Aukstu laiku vēsta arī zilītes, klauvējot pie loga. Arī tad, ja saimniecēm katliņā apakša paliek ar sodrējiem, būs auksts laiks.

Laiku tuvākajām dienām var prognozēt arī pēc putnu un dzīvnieku uzvedības. Ja zvirbuļi sāk skraidīt par zemi, būs atkusnis; ja kaijas riņķo augstu gaisā, būs auksts. Ja putni sēž koku galos, būs sals, bet, ja zemu zaros, tad laiks kļūs mitrs. Ja vasarā bezdelīgas lido zemu vai arī odi danco baros, gaidāms lietus.

Vērojot debesu ķermeņus - Sauli un Mēnesi -, arī var spriest par gaidāmo laiku nākamajā dienā. Tā, piemēram, ja Saule noriet sarkana, laiks būs karsts un vējains; ja Saule ieslīd mākoņos, tad būs lietus. Ja Saule ir sarkana un apkārt tai ir mākonīši, būs slikts laiks. Arī tad, ja naktī Mēnesim apkārt ir dārziņš, būs lietus.

Laika maiņas var noteikt arī pēc gaiļa dziedāšanas. Ja gailis dzied puspiecos no rīta, laiks mainīsies, bet, ja divpadsmitos dienā, - nemainīsies. Ja gailis dzied pēcpusdienā vai vakarā, tad iespējams lietus.

Arī pēc tā, kā dūmi kūp no skursteņa, var spriest par laika apstākļiem. Ja tie kāpj stāvus gaisā, būs labs laiks. Vecāki ļaudis par laika maiņām var spriest pēc savas pašsajūtas: ja kauli sāp, būs lietus.

Svētku sagatavošanas un svinēšanas laikā tika speciāli vēroti laika apstākļi. Vecgada vakarā, ja nostājas zem debesu juma un redz daudz zvaigžņu, tad nākamais gads solās ražas bagāts. Ja Sveču dienā pil palodzes, tad būs jauka vasara. Ja ielīst 27. jūnijā jeb Septiņu gulētāju dienā, tad līs arī turpmākās septiņas dienas, bet, ja ielīst arī 10. jūlijā jeb Septiņu brāļu dienā, tad līs septiņas nedēļas, toties būs bagāts sēņu gads. Ja 24. augustā jeb Bērtuļa dienā ir skaists laiks, tad būs jauks rudens.²⁰

Gadskārtu ieražas

Senatnē cilvēku dzīves ritums lielā mērā bija saistīts ar norisēm dabā un to lielā mērā atspoguļoja gadskārtu ieražu svētki. Daudzus ticējumus un paražas engurnieki nodeva no paaudzes paaudzē. Kā liecina Tukuma muzeja 1975. gadā Engures ciemos veiktais socioloģiskais pētījums, daudzas tradīcijas ir līdzīgas citviet Ziemeļkurzemē ievērotajām.

Jauns gads sākās ar Ziemas saulgriežiem, kad nakts sāk sarukt un diena drīz vien kļūst arvien garāka. Ziemassvētkos meitas gājušas kūtī zilēt nākotni. Ja noķēra tekuli, tad būs precības, ja aitu, tad paliks meitās.²¹

Zilēja un lēja laimes arī Vecā gada vakarā. Piemēram, lai uzzinātu, uz kuru pusi aizprecēsies, jāiet uz ceļa krustojumu un jāklausa, no kuras puses suņi rīes. Lai uzzinātu, kāda dzimuma bērniņš piedzims pirmais, bija jāiet uz kūti ķert jērus. Ja noķēra aitiņu, tad pirmdzimtā būs meita, ja tekulīti - dēls. Vecā gada vakaru parasti svinēja ģimenes lokā un galvenais ēdiens bija vārīti pelēkie zirņi.

Jaunajā gadā zilēja, metot pār plecu kurpi vai kamašu. Ja apava purngals nokrita pret durvīm, tas nozīmēja aiziešanu, ja papēdis iegriezās pret durvīm - palikšanu. Kā stāstīja Jānis un Lība Kārkliņi no Abragciema "Dangām", Jaungadā un arī Vatslāvjos ļaudis vilkuši tautas tērpus, gājuši budēļos, lai izspokotos.

Zvaigznes dienā bija jāiet baznīcā. Šajā dienā bija jāskaita zvaigznes pie debesīm. Zvaigznes dienā ciema ļaudis esot gājuši budēļos jeb ķekatās, bet Sveču dienā - 2. februārī - uz baznīcu.

Meteņos parasti sarunāja zvejas biedrus, un līdz šai dienai bija jānoauž jauni tīkli. Meteņos nedrīkstēja lāpīt tīklus, lai tie neplīstu. Galdā lika zirņus ar speķi, kā arī cūkas šņukuru. Parasti gāja arī ķekatās. Citi atceras, ka zvejas biedrus runāja Vatslāvja dienā. Sievietes esot

Jāņu svinības Ķesterciema "Puķītēs". No kreisās: 1. - Ina Baumane, 2. - Aina Lasmane, 3. - vecāmāte Olga Lasmane, 4. - māte Emīlija Lasmane. 1968. gads. V. Lasmaņa foto.

rīkojušas balli, lai pacienātu vīriešus, bet vīri runājuši zvejas biedrus. Šī diena esot ap ziemas vidu.²²

Tenīša, Teņa jeb Tuņņu dienu svētīja 17. janvārī. Tad parasti tika vārīts cūkas šņukurs un grūbas. Saulei bija jābūt tik ilgi debesis, lai varētu apseglot kumeļu. Šajā dienā bērniem lēja virsū ūdeni un lika skatīties skurstenī augšā, kur karājās žāvēta cūkas galva, vai Tunis nāk.²³ Tenis vai Tunis tika uzskatīts par zirgu aizstāvi jeb žēlotāju. Pagastā ir arī mājas ar nosaukumu "Tuņas".

Pelnu dienā centās citus izjokot, sienot pelnu maisiņus pie apģērba. Šajā dienā nemazgāja veļu, bet citi atkal - mazgāja, lai tā būtu tīra. Bija jāiet ķekātās vai budēļos. Bija ticējums, ka pažobelēm šajā dienā ir jātek tā, lai balodis var no tās padzerties. Pelnu dienā ēduši pēdējo cūkas galvu un tad līdz rudenim cūkas gaļu nav dabūjuši.

Sveču dienā parasti lēja sveces no liellopu taukiem²⁴ un vēroja laiku. Ja diena bija gaiša, nebija ko cerēt uz labu gadu. Par labu zīmi uzskatīja, ja laiks bija apmācies un lāstekas pilēja tā, ka gailis varēja padzerties.

Māras dienā nedrīkstēja strādāt, jo īpaši sievietes nedrīkstēja šūt. Šai dienā neko nedrīkstēja nest mājās. Pavasara saulgriežus jeb Lieldienas svinēja, kad nakts un diena bija viena garuma - parasti pirmajā svētdienā pēc pilnā mēness.

Pirms Lieldienas ievēroja sešas gavēņa dienas, septītā diena skaitījās Lielā lūdzamā diena. Lielajā piektdienā nevar neko nest no meža. Kā vēsta ticējums, ja atnes, tad vasarā nāks mājās čūskas. Ja tomēr tajā dienā nes no meža zarus vai puķes, neatskatoties jāatmet kaut kas atpakaļ.

Lieldienas parasti svinēja ģimenē. Svētki ilga trīs dienas. Ar Lieldienām saistās dažādas tradīcijas - olu vārīšana un citu "pēršana" ar izplaukušiem koku zariem. Puiši parasti pēra meitas. Višā ciemā parasti izkāra šūpoles un šūpojās, lai vasarā odi nekostu. Šajos svētkos ievēroja gan kristīgās, gan pagāniskās tradīcijas. Mācītājs arvien stingri sekoja, lai ļaudis apmeklētu baznīcu,²⁵ tomēr pagasta ļaudis nebija cītīgi baznīcā gājēji.

Jurģu dienā puiši un meitas meklēja jaunus saimniekus, kuriem bija nepieciešami kalpi. Šajā dienā notika pārvākšanās jeb jurģošānās no vienas mājas uz otru. Ģertrūdes dienā nedrīkstēja sēt, jo tad raža bija tārpaina. Šo dienu dažkārt dēvēja arī par "tārpu" dienu. Ģertrūdes dienā nedrīkstēja slaucīt sētu.

mācītāja. Sestdienu uzskata par laimīgu dienu. Vispirms gāja pie mācītāja, lai pāri uzsauc baznīcā. Centās izvairīties no uzsaukšanas vecā mēnesī, jo tā neesot laba zīme. Saderināšanas dienā tika noteikts kāzu datums.

Senos laikos kāzās vilka tautas apģērbu. Engures tautas tērps līdz mūsdienām nav saglabājies, jo, pastāvot Engures ostai, manufaktūrai un aktīvai tirdzniecībai ar ārzemēm, daudz ātrāk nekā iekšzemes novados tika pieņemta ārzemju mode. Tērpus rotāja ar ievestiem materiāliem - zīda, brokāta un samta lentām, pogām, lietoja zīda lakatiņus. No ārzemēm iveda arī krāsas, un ar tām krāsotie sievu brunči bija daudz košāki nekā ar dabiskajām krāsām krāsotie. Tautas mākslas studijas "Engure" audējas izgatavojušas vairāku tuvākās apkārtnes tērpu atdarinājumus.

Senos laikos kurši un libieši valkājuši sarafāna tipa tērpus ar sašūtām vai tikai pārliktām sānu malām. Engure pieder pie tā sauktās Kurzemes jūrmalienas, kur izsenis dzīvojušas līvu ciltis. Kā 17. gadsimtā rakstījis Vilandes prāvests Dionīsijs Fabrīcijs, neprecētas sievietes nēsā vainadziņus no daudzkrāsainiem zirgu sariem, sievas sedz galvu ar līnu lakatiņiem, kas austi no daudzkrāsainiem pavedieniem

Tautas lietišķās mākslas studijas "Engure" pinēja Dace Čikste. 1997. gads. J. Vītola foto.

Bijusī studijas "Engure" vadītāja Maija Veinberga pašas darinātā tautas tērpā. 1997. gads. J. Vītola foto.

un izšūti. Varbūt tāpēc, ka līvi cēlušies no karaliskas cilts, godos jaunavas likušas galvā no bronzas plāksnītēm taisītus kroņus.³⁰

Medicīnas doktora M. Hūna 19. gadsimta sākuma zīmējumos redzami arī Plieņciema ļaudis. Vīra tērps sastāv no baltiem pusgariem krokotiem svārkkiem, kas apņemti ar melnu platu jostu, kuras sprādzi rotā misiņā izkalts briedis. Šādu jostu gatavoja no brieža ādas un to bieži sauca par buciņu jeb briežu jostu. Pusgaras baltas bikses zem ceļiem apņemtas ar melni dzelteniem lielsaišķiem. Kājās - baltas zeķes, rotātas ar dzeltensarkaniem rakstiem. Galvā - melna ratene jeb rata cepure ar augstu dibenu, apņemta ar sarkanu pērļu kranci, kam galos mazi sarkani pušķīši.³¹ Vīra tērps varēja būt austeris arī no krāsota auduma.

Meitas tērpās kuplos, pārsvarā vertikāli svītrotos košos brunčos. Šķiet, lībietes bija iecienījušas spilgtas krāsas, īpaši sarkano. Kādas Engures sievas brunča apraksts, kas glabājas Latvijas Vēstures muzejā, liecina, ka brunču audums locīts tā, lai sarkanā svītras būtu ieloces vidū un sarkanais vienmēr spīdētu cauri. Lai ieloces turētos, tās nopiestas ar tikko no krāsns izņemtiem maizes kukuļiem. Pie brunčiem vilka cieši apņemtus nieburus vai jakas, jostas nevalkāja. Sievas bieži vien greznojās ar sudraba vai dzintara saktām un krellēm. Turīgākajām bija sudraba pērļu krelles un sudraba gredzeni. Pie tērpa nēsāja villaines: ikdienā vienkāršas, pārsvarā tumšas, svētkos - baltas nerotātas.³² Sliktā laikā nēsāja sedzamos brunčus jeb tā sauktos pussvārčus. Tie bija divkārt salikti, apņemti ap pleciem un pie kakla saāķēti kopā. Lietum līstot, vienu pussvārča pusi pārsedza pāri galvai.

Lībietes valkāja īpatnēju galvas rotu - mundogu - baltu divieļveidīgu galvas autu, ko sēja ap galvu un virs tā lika vieglu zīda vai plāna vilnas auduma cepurīti, kas bija izšūta ar stikla pērļītēm un salmiņiem, kā arī brokāta vai zīda lentām. 19. gadsimta otrajā pusē it bieži sievietes balto villaiņu un galvas autu vietā lietoja fabrikā darinātus, no ārzemēm vestus, lielus rakstainus vilnas vai zīda lakatus.³³

19. gadsimta otrajā pusē ieviesās tradīcija līgavai kāzās vilkt baltu kleitu, bet līgavainim - melnu uzvalku no vadmalas vai pusvilnas auduma. Kleita citreiz varēja būt arī pelēka vai melna. Lai svinībās valdītu jautrība, pašā kāzu dienā gāja budēļos un dejoja. Dažkārt kāzās aicināja pūtēju orķestri, lielākoties - kādu muzikantu.

Pusnaktī līgavu mičoja un lika tai galvā sievas aubi.³⁴ Lai mīkstāka gulēšana, bagātākie spilvenus pildīja ar zoss dūnām, bet nabadzīgākie spilvenus parasti lika Engures ezerā vāktas vilku vālišu pūkas.³⁵

Stārķis tiek uzskatīts par svētu putnu, tādēļ arī to nedrīkst medīt. Tās mājas, kur stārķis apmetas, tiek uzskatītas par bērniem svētītām.

Valoda Engurē

Kurzemes pusē pastāv savas valodas īpatnības; sastopami divi latviešu valodas dialekti: lībiskais un vidus dialekts.

Engures pagastā iedzīvotāji dzīvo teritorijā, kurai raksturīga lībiskā dialekta nedziļā Kurzemes izloksne. Tajā izpaužas pēdas no kuršu valodas, kas savulaik pastāvējusi kā pārejas valoda no leišu uz latviešu valodu. Dažas parādības to tuvina prūšu valodai. Ir valodnieki, kas kuršu valodu pieskaita rietumbaltu valodas grupai, pie kuras pieder arī prūšu valoda. Valodā saglabājušās tādas fonētiskās īpatnības kā:

- 1) diftongiskie savienojumi -an, -en, -in, -un, kas sastopami Kurzemes vietvārdos un apvidus vārdos (Nigrande, Īvande, Landze, Venta);
- 2) Patskaņu priekšā un savienojumā ar j līdzskaņi k un g pārvērtušies par c un dz;
- 3) š un ž vietā bijis s un z (Saka - Šaka, Sventāja - Šventoji);
- 4) celma beigās no tj un dj radies stipri mīkstināts t, d, kas pārtapis par ķ un ģ;
- 5) kuršu valodai raksturīga arī īso patskaņu pagarināšana r priekšā, ja tai pašā zilbē sekojis vēl kāds līdzskanis (siērde - sirds, šuorks - žurka);

Ķesterciema "Puķīšu"
saimniece Olga Lasmane
ar mazmeitu Ainu.
Ap 1964. gadu.
V. Lasmaņa foto

- 6) kā arhaisms saglabājies u tāda v un b priekšā, kam sekojis i (zuve - zivs);
- 7) īsā u vietā izrunā o (Dovzare - Duvzare, čopa - čupa);
- 8) divskani ei lieto ie vietā (Gawaisen - Gavieze);

Kurzemes izlokšnei raksturīgs arī v zudums aiz l (pagālis - pagalvis, cilēks - cilvēks).³⁶

1975. gada ekspedīcijā Engures pagastā Tukuma muzeja darbinieki pierakstīja vairākus izrunas piemērus. Bērciemā pierakstīti vēja virzienu nosaukumi: ziemels (ziemeļvējš), ids (ziemeļaustrumu vējš), mākars (austrumu vējš), launadz (dienvidaustrumu vējš), jadals (dienvidvējš), lēnics (dienvidrietumu vējš), vežģers (rietumu vējš), lods (ziemeļrietumu vējš). Lielos viļņus saukuši par “lodu viļņiem”. Ar zvejniecību saistīti arī tādi vārdi kā “ločekls” (maza laiva ar plakanu dibenu), “nāragš” (liela laiva ar plakanu dibenu), “drīviņš” (akmens rava jūrā), “ķocs” (liels vertikāls skalū grozs reņģu nešanai). Vietējie iedzīvotāji zvejnieka tīklu sauc par loti.³⁷

Lučus sauca par ločiem, butes - par lestēm. Engures apkārtnē lietotie zvejas rīku nosaukumi dažkārt atšķiras no kaimiņu pagastos lietotajiem. Vadu velkamais saukts par pranušku, mazs tīkliņš - par venteri vai murdiņu. Lielo acu tīklus Engurē sauca par skaidrajiem tīkliem, mazo acu tīklus - par akļajiem. Luču un bušu ķeramais tīkls

Folkloras kopa “Mākars” Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā. No kraisās: Olga Antiņa, Ausma Kalēja, Alma Raginska, Linda Lūse, Zinta Zviedre, Dace Šplīte. Ap 1995. gadu. Fotogrāfs nezināms.

Engurē saukts par vadiņu, Apšuciemā - par bekeri, bet Lapmežciemā - par bugeri. Mazos murdiņus sauca par kūrišiem.

Bērziema vecie iedzīvotāji runā šādi: “Tas cūk’ i’ dārze.” “Vakar bi’ jūre liels ūdens, vēš ies pa’ lod’, jāvelk augšē ločekls.” “Tev siev’ aizgāj’ a’ basim kājīm uz mājīm.” “Rīt mēs ies rācens rakt, redzēs kā būs auguši.” “Tie ogs’ i’ sik’.”

Zvejnieki jūrā orientējās pēc krasta līnijas un tālumā redzamajiem pakalniem. Katrai vietai lietots nosaukums vietējā dialektā. Milzukulna siluetu, kuru varot redzēt no jūras puses, sauca par straugu, vietu jūras krastā pie Lepstes - par imiņu, bet salu Engures ezerā - par tinsal(u). Ar vārdu “tipsti(a)” apzīmēja stigu mežā.

20. gadsimtā valoda stipri mainījās vācu, angļu un krievu valodas ietekmē. Kāds vecs tāljūras braucējs - 97 gadus vecais Jānis Krāgs no Ķesterciemā, kurš pabijis daudzās pasaules ostās: Liverpūlē, Stokholmā, Kanādā, Montevideo, Portsaidā, Portatūrā un saukts par Džoni, - 1975. gadā Tukuma muzeja darbiniekiem stāstīja: “Kas tagad. Tad ar zēģeli, ar ariem gāja, izstiep tik mugurkaul’. Cauru gadu jālādē ar’ malka žīdam uz Rīgu, jāpļauj pļavas (...) Atnākam vienreiz vētrā, iemocāmies Mēmelē. Prasu kapteiņa kungam, cik ta man tā nauda - 11 rubļu. Kur tu iesi? Mājās, žīdam malku cirst? Braucu atpakaļ. (...) Švaka koste un maz naudas. Kad tiek uz ārzemēm, tad 30 rubel, vēl priš’ galļ, priš’ piens.”³⁸

Sadzīves tradīcijas

Zvejnieki zvejoja ar buru jeb zēģeļu laivām, uz kurām parasti bija trīs vīri. Laivas vadītājam, kurš bija arī tās īpašnieks, bija privilēģija iemest tīklu vienu lieku reizi un lomu paņemt sev. Lomus parasti uzpīrka vezumu žīdi, kā arī leiši. Par zivīm maksāja zelta naudā. Uz Tukumu zivis pārdot brauca reti, jo pēc tā nebija īpašas vajadzības.³⁹

Arī ikdienas dzīvei bija sava kārtība. Piemēram, zvejnieki ticēja, ka jauns darbs jāiesāk sestdienā, kas ir laimīga diena. Piektdienā nevar sākt, jo tā nav laba diena jauniem darbiem. Tika ievērots ticējums, ka piektdienas dienā nedrīkst iet pirmo reizi jūrā. Dzirdēti arī citi ticējumi. Viens no tiem vēsta, ka jūrā nevar iet arī tajā dienā, kad, ejot uz laivu, no rīta pirmo satiek sievieti.

Pie bagātajiem zvejniekiem uz līguma pamata strādājošajām meitām bez pārējiem darbiem gadā bija jānoauž arī viens lina reņģu tīkls viena metra platumā un divarpus metru garumā.

Ēdieni

Azaidā daudz lietoja zivis. Engurnieki bija iecienījuši sālītas reņģes un brētliņas. Visā Ziemeļkurzemē lielā cieņā bija arī butes. Tās lietoja svaigas, sālīja un žāvēja. Auksti kūpinātas butes jeb lestes varēja saglabāt arī ziemai.

Zivis parasti vēra uz liepu lūkiem. Ar īpašu adatu izvēra lūkus caur acīm, uzmeta mezglu un viegli savilka divas zivis ar mugurām kopā. Zivis vēra uz viena pavediena, sienot tās citu citai galā. Liekot žāvējamā namiņā, pavedienu pārgrieza, lai katrā būtu pa 10 pāriem. Zivis uz šautrām kārtoja tā, lai viens pāris nesaskartos ar citu.⁴⁰ Žāvēšanai izmantoja alkšņu malku. Atkarībā no uguns stipruma ieguva karsti vai auksti kūpinātas zivis.

Engures zvejnieki nezvejoja un neēda tādas zivis kā vējzušus, stagarus, plūkšņa zīdītājus un grunduļus. Plūkšņa zīdītāji izskatoties līdzīgi vēdzēlēm, tikai esot īsāki, resnāki un pie vēdera tiem esot piesūcekņi, ar ko piesūkties plūksnām.

Rīgai tuvo pagastu, arī Engures zvejniekiem, ļaudis pārtikā lietoja un pārdeva arī žāvētus lučus, ko citviet izbaroja cūkām. Tā kā

Kompleksās revīzijas noslēguma svinībās Mērsraga ciema "Bandeniekos". Engures meža izstrādes iecirkņa (mežniecības) darbinieki Valentīns Putnieks un Amers ņem lucīšus ārā no žāvētavas. 1977. gada 26. jūlijā. TMNM 39560

nabadzīgās augsnes dēļ ražas bija nelielas, bieži vien zvejnieki mainīja zivis pret graudiem, putrainiem, miltiem, kartupeļiem un citiem produktiem. Parasti katram zvejniekam jau bija sarunāts kāds zemiņš, ar kuru notika maiņa.⁴¹

Miltus maizei mala ar rokas dzirnavām. Parasti bija vienas dzirnas uz divām vai trim mājām. Muižas un bagātākie saimnieki graudus mala Rideļu vai Pliņu dzirnavās. Kartupeļi parādījās tikai 18. gadsimtā un ēdienkartē ieviesās ļoti lēnām.

Dzeršanai lietoja bērza sulas. Pavasaros tās tecināja un raudzēja lielos koka kublos. Kad tās bija gatavas, virsū bēra pelavas. Vasarā graudi sadīga un pārsedza kublu ar zaļu velēnu, tādēļ sulas saglabājās vēsas un nepārskāba. Godiem brūvēja alu.

Izplatītas bija talkas. Parasti cits citam gāja talkā labības un kartupeļu novākšanā. Labība esot žāvēta rijā, kulta ar spriguļiem, vēlāk - 20. gadsimtā - ar kuļmašīnu. Arī māju celtniecībā cits citam palīdzēja. Nabadzīgākajiem zvejniekiem mājas celt palīdzēja viss ciems.⁴²

1. Aptaugas anketas. 1975. gada ekspedīcijas materiāli Tukuma rajona Engures ciemā
2. Bogdanova Z. Mūsu novads teikās.//Tukuma Ziņu kalendārs 1998. gadam. Tukums, 1997, 97. lpp.
3. Turpat, 98. lpp.
4. Aptaugas anketas, 1975
5. Pētersone V. Bez vējiem nevar iztikt.//Žurn. Liesma, nr. 1, 1986., 21. lpp.
6. Bogdanova Z. Mūsu novads teikās, 97. lpp.
7. Turpat, 98. lpp.
8. Mašnovskis V. Tukuma rajona muižu vēsture.//Tukuma Ziņu kalendārs 1997. gadam. Tukums, 1996, 80. lpp.
9. Bogdanova Z. Mūsu novads teikās, 99. lpp.
10. Turpat, 98. lpp.
11. 1975. gada Tukuma mākslas un novadpētniecības muzeja ekspedīcijas Engures ciemā, 26. lpp. TMNM Za nr. 208
12. Zubova E. Engures pagasts 1562-1999.//Apkopojums. 32. lpp. TMNM PZa nr. 1649
13. Latviešu Avīzes, nr. 3, 1823. gada janvāris
14. LVA. 1679. fonds, 172. apraksts, 1607. lieta, 19. lpp.
15. Aptaugas anketas, 1975
16. Zubova E. Engure pirmajos pēckara gados, 3. lpp. TMNM Pza nr. 1591
17. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 42. lpp.
18. Fjodorova R. Ja gribi dzīvot, tad jāstrādā.//Laikr. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, nr. 33, 2004. gada 14. augusts, pielikums "Aka"
19. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 28. lpp.
20. Aptaugas anketas, 1975
21. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 61. lpp.
22. Izziņa par Enguri. 1975. TMNM Za nr. 208
23. 1975. gada ekspedīcijas dienasgrāmata, 56. lpp. TMNM Za nr. 209
24. Turpat.
25. Izziņa par Enguri. 1975. TMNM Za nr. 208
26. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 62. lpp.
27. Turpat.
28. 1975. gada ekspedīcijas dienasgrāmata, 61. lpp.
29. Turpat. 46. lpp.
30. Ievads latviešu tautas tērpa vēsturē.//Rakstu krāj. A. Dzērviša un V. Ģintera red. R., 1936, 101. lpp.
31. Turpat.
32. Slava M. Latviešu tautas tērpi. R., Zinātne, 1966, 49-58. lpp.
33. Dišlere D. Tautas tērpa gatavošanas pedagoģiskie nosacījumi rokdarbu pulciņā mātēm.//Diplomdarbs. Latvijas Universitāte. R., 1992, 71-73. lpp. TMNM nr. 20132
34. 1975. gada ekspedīcijas dienasgrāmata, 61. lpp.
35. Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. 3. daļa. R., Talsu un Tukuma studentu biedrības izdevums, 1936, 509. lpp.
36. Kultūrvides ekspedīcija Engures, Lapmežciema, Sēmes un Zentenes pagastos 1999. gadā. TMNM Za nr. 1560/1
37. Ekspedīcija Tukuma rajona Engures ciemā 1970. gada 25. - 30. jūnijs. TMNM Za nr. 204
38. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 43. lpp.
39. Turpat, 61. lpp.
40. Plienciems. Albuoms. Sagatavoja Apšuciema aostņogadīgās skolas novadpētnieki. 1973. TMNM 9125
41. Cimrmanis, 198. lpp.
42. 1975. gada ekspedīcijas materiāli uz Tukuma rajona Engures ciemu, 65. lpp.

Ēku būvniecības tradīcijas Engures pagastā

Engures pagasta teritorijā esošās senās ēkas ir pārbūvētas, tāpēc varētu likties, ka pagastā nav vērtīgu tautas celtniecības objektu. Pateicoties tam, ka Latvijas Nacionālajā Vēstures muzejā saglabājušies 1930. gada Etnogrāfiskās ekspedīcijas pieraksti un zīmējumi, iespējams atspoguļot Engures pagasta zvejniekciemu būvniecības un ēku iekārtošanas tradīcijas. Bagāts, bet joprojām maz izmantots ekspedīcijas savākts krājums glabājas arī Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā.

Vidējā saimniecībā parast bija trīs lielas ēkas: istaba jeb dzīvojamā ēka, kūts kopā ar stalli, vāgūzis kopā ar klēti. Dažkārt istaba atradās vienā ēkā ar klēti un vāgūzi.¹

Dzīvojamās ēkas parasti tika būvētas guļbūvē no izturīgiem un resniem baļķiem. Baļķu resnumu varēja apskatīt, palūkojoties uz ēkas sijām. Baļķi varēja būt piecollīgi (1 colla - 2,5 cm). Visbiežāk izmantojamais būvmateriāls bija priede. Lai ēka ilgāk kalpotu, būvētāji stingri ievēroja koku apstrādāšanas tradīcijas. Skujkokus parasti cirta jaunā mēnesī, bet lapu kokus - vecā.² Dominēja aptēstu baļķu guļbūves ar niedru jumtiem, jaunākos laikos lika arī skaidu un dakstiņu jumtus. Pirms Pirmā pasaules kara daudzām ēkām bija lubu jumti.

Dzīvojamo ēku izmērs bija atkarīgs no to saimnieku turības. Maza izmēra mājas parasti bija zvejniekiem vai bezzemniekiem. Tajās bija tikai priekšistaba jeb priekšnams un istaba. Bagātākās mājās bija vairākas telpas. Vidējā saimniecībā dzīvojamajā ēkā parasti bija priekšnams un trīs istabas. Priekšnams ar deļu sienu bieži vien bija sadalīts divās daļās - priekšnamā jeb priekšīnā un pieliekamajā kambarī.

Zvejnieks Jānis Bormanis stāstījis, ka viņa tēvatēva celtā dzīvojamā ēka un saimniecības ēka bijušas vienas no pirmajām Engurē. Diemžēl šīs mājas nojauktas 1950. gadā. Dzīvojamā ēka bijusi ar diviem kambariem un lielu istabu. Tā celta no tēstiem baļķiem, ar krusta pakšiem un diviem skursteņiem. Mājā bija speciāla krāsns maizes cepšanai. Kambaros dzīvojis saimnieks, bet lielajā istabā - līdz pat sešām gājēju ģimenēm. Saimniecības ēkā zem viena jumta atradās klēts, vāgūzis un kūts. Vēlāk piebūvēta jauna kūts. Atsevišķi celta klētiņa, kura kādreiz kalpoja par pirmo zveju nodošanas punktu. Saimniecībā bija 20 hektāri zemes un astoņas slaucamas govīs.

Ēkas iekārtojums bija līdzīgs visās saimniecībās. Viena no istabām dažkārt tika dēvēta par lielo istabu, kurā atradās krāsns, plīts, trauku plaukti, skapji, plaukti, ūdens spaiņiem paredzēts sols jeb beņ-

ķis. Šajā istabā atradās arī lielais galds ar garu leņķveida solu (“viņķelsols”), pie kura sanāca saime ieturēt maltīti, kā arī gulta, kumode, skapis un daži krēsli. Ēkas vienā vai divās citās istabās bija apmetušies saimnieki. Šīs telpas dēvēja par “saimnieku galu” vai “otru galu”. Saimnieku istabā parasti atradās gulta, skapis jeb kumode, galdiņš un daži krēsli. Pie logiem varēja būt arī aizkari, pie sienām - dažas fotogrāfijas un bildes no Jēzus dzīves. Saimnieku istabās griestus balsināja, sienas bija līmētas ar tapetēm, grīdas - no plāniem dēļiem. Pie maizes krāns parasti grīdas vietā bija cietmāla klons vai ķieģeļi. Grīdas svētdienās un svētku dienās pārkaisīja ar smalkām baltām jūrmalas smiltīm un staigājot tās noberza dēļus baltus un gludus. Tikai bagātāko saimnieku mājās bija krāsotas dēļu grīdas. Ekā varēja būt arī ķēķis, goda kambaris un turīgākās saimniecībās - vaļinieku kambaris. Bagātajās mājās bija divas ieejas durvis: vienas - kalpiem, otras - saimniekiem.

Dzīvojamo istabu nekad necēla ar ieeju uz dienvidu pusi. Lai ziemās istabu tik ļoti neizpūstu valdošie ziemeļu vēji, dzīvojamo ēku visbiežāk novietoja ziemeļu-dienvidu virzienā. Tās galvenā fasāde un ieeja parasti bija vērsta uz austrumiem vai arī uz rietumiem.³ Vecākām mājām uz jumta bija uzstādīts metāla gailis, pēc kura noteica vēja virzienu.

Piemēram, Apšuciema “Skumpju” dzīvojamā māja celta no koka. Mājas galos un priekšnamā sienas siltinātas ar sūnām, iebāžot tās

Sēta Bērzcima “Lielkristos”, 1973. gads. E. Vēvera foto. Attēls no Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja. Neg. nr. 15495

starp sijām un dēļiem, kas satapoti ar koka tapām trīnīša tehnikā (pamišus likti).⁴

Plienčiema “Rikslāvu” dzīvojamā ēka bija celta no aptēstiem priedes koka baļķiem gludos pakšos un klāta ar niedru jumtu. Istabaugšā vismaz 15 cm biezumā bērtas smiltis nodrošināja siltumizolāciju un arī ugunsdrošību. Ēkai bija sešrūšu logi, griestu augstums - ap 2,2 metri.

Vienā ēkas galā bija priekšnams jeb priekšīņa un skurstenis, kā arī lielā istaba un “saimnieku gals”, otrā - “vaļinieku gals” un pieliekamais kambaris. Līdz 1880. gadam ēkā bija dūmu istaba, kur bija maizes krāsns jeb ceplis bez skursteņa, un dūmus laida laukā pa durvīm vai pa lūku virs durvīm. Ēdienu vārīja virs ugunskura. Katli bija iekārti kāšos, kas bija stiprināti pie griestu sijām. Lai dzirksteles neiekristu jumta niedrēs, bija uztaisīts “nojums”, kas bija klāts ar mālos aptītām kārtiņām.

1880. gadā saimnieks kopā ar vietējo namdari uzbūvēja “lielo skursteni”, un no tā laika tajā vārīja ēdienu un cepa maizi. 1905. gadā saimnieks aicināja meistarū mūrēt jaunu krāsnī un plīti “saimnieka galā”, un tad uzmūrēja skursteni arī ēkas otrā jeb “vaļinieku galā”.

1930. gadā “Rikslāvu” mājās dzīvoja zvejnieka Jāņa Uzes ģimene.⁵ Viena no svarīgākajām ēkām saimniecībā bija klēts. Tā varēja būt kā patstāvīga ēka, bet visbiežāk bija iekārtota vienā ēkā ar vāgūzi. Engurē celtas divu veidu klētis: dvīņu klētis un klētis ar palieveni, kas arī ir dominējošais klēts tips šī pagasta teritorijā. Dvīņu klētis tika būvētas no aptēstiem baļķiem un glūdām (māls) pakšos. Klētīm bija raksturīgs divslīpju jumts, kas visbiežāk pārklāts ar niedrēm, vēlāk - ar lubām. Klēti bija divas telpas: graudiem un drēbēm. Graudus, miltus un citus produktus parasti glabāja tinēs un lādēs. Labības apcirķņi bija tikai bagātāko saimnieku klētīs. Dažkārt klēti glabāti arī piena produkti, tomēr biežāk tos turēja dzīvojamās mājas priekšnamā vai kambarī. Telpu, kas kalpoja drēbju glabāšanai, parasti sauca par drēbju klēti. Tur novietotajās lādēs glabāja kažokus un vecās drēbes. Klēti stāvēja arī zvejnieku piederumi un citi darba rīki. Vasarās, kad istabā kļuva pa karstu, mājas ļaudis gulēja klēti. Atšķirībā no zemnieku saimniecībām sienu klēts augšā glabāja reti, to parasti iepirka.

Vecākais klēts tips - klēts ar palieveni - bija taisns uz stabiem ar vaļēju priekšu. Tāda klēts vēl 1930. gadā bija saglabājusies Apšuciemā “Zubās”. Tās pakši stūros balstījās uz lieliem akmeņiem, bet palievenis - uz četriem stabiem. Klēts bija divtelpu, tās abas durvis būvētas kopā un nedaudz nobīdītas uz vienu ēkas pusi.⁷

Greznāka klēts ap 1930. gadu bija saglabājusies Ābragciema “Jāsiņos”, kur tolaik dzīvoja Milda Sprance. Saimniecībā bija divas klētis. Viena no tām bija celta ap 1830. gadu vai pat senāk. Tā bija guļbūve un klāta ar lubu jumtu. To izmantoja labības, zivju un drānu jeb drēbju glabāšanai. Vasarās klēti gulēja diendusu. “Jāsiņi” 19. gadsimtā bija turīgu ļaužu mājvieta, un tie cēluši greznu klēti ar velvētu palieveni.

Līdzīga klēts bija arī Ķesterciema “Goļniekos”. Tā celta ap 1810. gadu un klāta ar niedru jumtu. Ēku, izmantojot tikai cirvi, no tēstiem priedes baļķiem cēlis pats saimnieks. Klēts stūrus balstīja akmeņi. Tās priekšā zem nojumes bija četras velves, kas balstījās uz pieciem stabiem. Nojumes vērbaļķu gali bija rotāti ar iecirtumiem. Interesanti, ka klēts celta citā vietā. Saimnieka dēls pēc kādiem septiņdesmit gadiem mainījis dzīves vietu, klēti nojaucis un pārvedis uz jauno mājvietu Ķesterciemā.⁸

“Lielkristos”, kā jau turīgā saimniecībā, bija īpaša “reņģu klēts”, kura celta 1883. gadā. Citreiz zivju uzglabāšanai pielāgoja kādu šķūnīti, kā Ķesterciema “Puķītēs”.

Vēl viena svarīga ēdiena uzglabāšanas vieta ir pagrabs. Arī pagrabi bija dažādi. Tā saucamais ledus pagrabs bija laba vieta, kur no vasaras svelmes saglabāt sazvejtās zivis. Šādi pagrabi tika būvēti tikai bagātajās saimniecībās. Ledus pagrabā produkti ilgāk stāvēja svai-

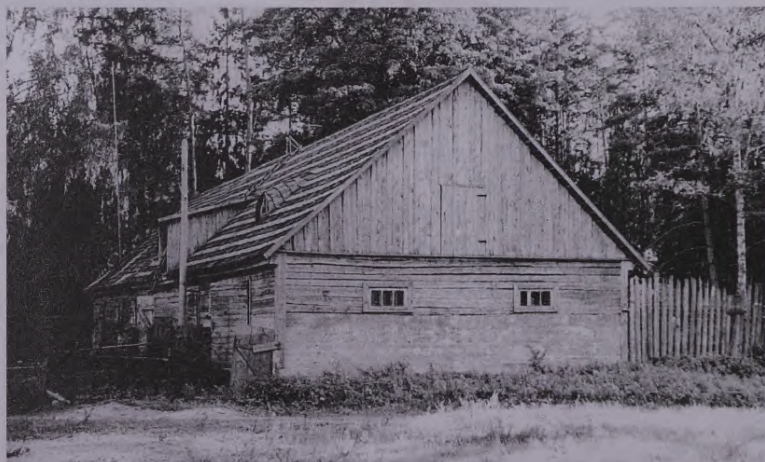
Maizes krāns Bērziema “Imantās”. 1973. gads. E. Vēvera foto. Attēls no Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja. Neg. nr. 15540

gi. Tomēr šeit netika glabāts piens, krējums un citi piena produkti, lai ēdiens nepievilktu pagraba garšu. Nereti pagrabā tika glabāta arī žāvēta gaļa.

Kartupeļus parasti glabāja pagrabos vai speciāli izraktās bedrēs. Šādi pagrabi bija ikkatrā saimniecībā. Tie bija speciāli veidoti, izliekot tos ar lieliem akmeņiem, lai ziemā kartupeļi nedabūtu salu.

Rija bija viena no tām ēkām, kas bija sastopama tikai bagātajās saimniecībās. Rijas grīda bija klāta ar klonu un gatavota no māla, kas bija savākts Kazrovas salā Engures ezerā vai arī jūrā pie Lepstes.⁹

Kūtis bija celtas tikai bagātākajās saimniecībās. Nabadzīgākie zvejnieki lopus nemaz neturēja. Tiem bija tikai kāds sivēns, ko turēja būdā jeb budziņā, kas saslieta no pārzāģētas laivas divām pusītēm. Mazas kūtiņas bija celtas tajās saimniecībās, kur bija vismaz divas līdz trīs pūrvieta zemes, bet lielākās tajās, kur bija 30 līdz 40 pūrvieta zemes un turēja trīs vai četras govīs. Kārtīgas kūtis bija lielajās saimniecībās jeb lielmājās, kur bija ap 70 pūrvietām zemes un kādas septiņas govīs un divi zirgi. Vecākās kūtis bija celtas uz vismaz 40 cm augstiem mūrētiem akmeņu pamatiem, virs kuriem bija likti aptēsti guļbaļķi. Vecām kūtīm bija tā sauktie "oļu" pakši, bet jaunajām - gludie pakši. Kūtīs parasti bija divviru durvis, bet vecajās kūtīs - tā sauktās rāmju durvis. Logu nebija, tikai nelielas lūkas. Mēslus uzkrāja kūtī. Par pakaišiem izmantoja sūnas, salmus un dažādus meža grauzus.¹⁰

Saimniecības ēka: kūts-klēts-ratnīca bijušajā Bērmuižā. 70. gadi. Fotogrāfs nezināms.

Parasti sētā bija arī daudz nelielu būdiņu, piemēram, zivju žāvēta-va, tīklu būda, malkas šķūnis vai čiekuru būda, kurā uzglabāja čiekurus iekuram. Būdas bieži vien taisīja no vecas laivas, kura pārzāģēta uz pusēm, un tās abas daļas salika ar spicajiem galiem uz augšu, atstājot vietu ieejai. Bērzcietma “Skaru” mājās vēl 20. gadsimta septiņdesmitajos gados bija veca divtelpu klētiņa un kāda būda, taisīta no šādi sazāģētas laivas. Čiekuru būda esot bijusi, piemēram, Bērzcietma “Vecbankās”.¹¹

Pirti parasti būvēja divi vai trīs saimnieki kopā.

Katras istabas priekšā parasti bija neliels puķu dārziņš un stādīti daži lapu koki un krūmi: kļava, osis vai bērzs, jasmīni un ceriņi. Augļu koki - ābeles un ķirši - bija tikai lielākās saimniecībās. Augļu dārzus parasti iežogoja.¹² Žogi tika taisīti no kadiķa koka, lai ilgāk kalpotu.

1. Etnogrāfiskā ekspedīcija. 1930. LVVM, 2909. lieta
2. Šulca L., Zubova E. Engures pagasts.//Rakstu krāj. Tukuma novada kultūrvēsture. IV grāmata. Tukuma muzejs, 1999, 56.-58. lpp.
3. Frīsfelde Gunta. Engures pagasts. Tautas celtniecības objekti. Manuskripts.
4. Etnogrāfiskā ekspedīcija. 1930. LVVM, 2909. lieta, 212. mape
5. Etnogrāfiskā ekspedīcija. 1930. LVVM, 2909. lieta
6. Etnogrāfiskā ekspedīcija. 1930. LVVM, 2909. lieta, 2916. dokuments
7. Etnogrāfiskā ekspedīcija. 1930. LVVM, 2909. lieta, 2916. dokuments
8. Etnogrāfiskā ekspedīcija. 1930. LVVM, 2909. lieta, 101. dokuments
9. Šulca L., Zubova E. Engures pagasts, 56.-58. lpp.
10. Etnogrāfiskā ekspedīcija. 1930. LVVM, 2909. lieta
11. Šulca L., Zubova E. Engures pagasts, 58. lpp.
12. Etnogrāfiskā ekspedīcija. 1930. LVVM, 2909. lieta

Pagrabs Klapkalnciemā. 2006. gada 12. novembris. K. Ozolas foto.

Nobeigums

Engures pagasts ir tipisks piekrastes pagasts. Tā attīstību ietekmējuši gan dabas apstākļi - klimats, ģeogrāfiskais novietojums, reljefs, augsne, augu un dzīvnieku valsts -, gan sociāli politiskie un ekonomiskie apstākļi, kas mainījušies vēstures gaitā. Engures pagasta dzīves vidi arvien ietekmējusi jūra, kuras krastā atrodas septiņas lielākās apdzīvotās vietas, un meži, kas klāj lielāko daļu teritorijas. Pagasta iedzīvotāji vēl nesenā pagātnē bija galvenokārt zvejnieki un jūras braucēji.

Mūsdienų pagastu raksturo ne tikai dabas, bet arī kultūras daudzveidība. Engures ezers un tā apkārtnes meži, kas ietilpst Engures Dabas parka teritorijā, ir viena no Eiropas mēroga putnu ligzdošanas vietām, ko raksturo arī īpaša augu valsts. Ņemot vērā, ka apdzīvotība attīstījusies galvenokārt jūras tuvumā, cilvēku ietekme uz pārējo pagasta teritoriju bijusi mazāka nekā iekšzemes pagastos. Savukārt jūras krasta apbūves blīvums pēdējo piecdesmit gadu laikā īpaši palielinājies, bet joprojām turpina augt.

Engures pagasta teritorija ir ilgstoši apdzīvota, un tā kultūrvīdē joprojām atrodamas līvu kultūras pēdas, kas visspilgtāk izpaužas runātajā valodā un vietvārdos.

Tagadējais Engures pagasts veidojies no vairākiem seniem pagastiem, kas vēl līdz 20. gadsimta vidum piederēja diviem dažādiem apriņķiem: Talsu un Tukuma. Iedzīvotāju vidū vērojamas atšķirības pēc to etniskās izcelsmes: Tukuma apriņķa zvejnieciemās - Klāpkalnciemā, Apšuciemā un Plieņciemā - dzīvoja galvenokārt latviešu tautības zvejnieki, bet Talsu apriņķa ciemos - Ķesterciemā, Engurciemā, Ābrāģciemā un Bērciemā - sastopami arī lībieši, krievi un vācu izcelsmes zvejnieki. Manufaktūru darbības rezultātā šajos ciemos 17. un 18. gadsimtā ienāca zviedru un arī daži franču amatnieki. Citzemju kultūras iezīmju parādīšanos veicināja arī jūras braukšana un tirdzniecība, kuras rezultātā muižās un turīgāko vecsaimnieku mājās parādījās arvien vairāk no Rietumeiropas atvestu priekšmetu, daudz ātrāk nekā iekšzemē ieviesās aktuālās modes tendences un izzuda etnogrāfisko tērpu valkāšanas tradīcijas.

Liela daļa pagasta teritorijas vēsturiski sakrīt ar Engures muižas (tā sauktās kroņa muižas) un Engures mācītājmuižas teritoriju. Četras lielākas apdzīvotas vietas - Klāpkalnciems, Apšuciems, Plieņciems un Rideļi - daļēji piederējušas arī privātām muižām. Piederība kroņa

muižai ietekmējusi kolektīvo zvejniecības tradīciju un īpatnu kopīpašuma formu saglabāšanos līdz pat 20. gadsimta vidum, kas savukārt veicinājis savdabīgu materiālās un nemateriālās kultūras iezīmju esamību.

Engures ezers bija brīvezers, un ikvienas tās krastos esošās muižas īpašniekam bija tiesības tajā zvejot. Ikvienam muižniekam bija tiesības izmantot to ūdensbaseina (jūras un ezera) daļu, kas šķērsoja vai apskaloja viņa īpašumu. Atbilstoši seno ieradumu tiesību praksei nepastāvēja zvejas ierobežojumi. Ūdensbaseinu īpašnieki ierādīja lomu vietas zvejniekiem un parasti sekoja nomas līgumā paredzēto noteikumu izpildei. Māju izpirkšanas procesā 19. un 20. gadsimta mijā tā sauktie vecie saimnieki ieguva arī zvejas tiesības un kopīpašuma tiesības uz kāpām un pļavām. Šīs tiesības vecie saimnieki zaudēja tikai Agrārās reformas noslēguma posmā - trīsdesmito gadu beigās.

Pēc zvejnieku kopskaita Talsu un Tukuma apriņķi 19. gadsimta beigās bija vieni no tiem, kur zvejniecība kā nodarbe bija visai plaši izplatīta. Kurzemes guberņas statistikas pārskatā Engures pagasts nosaukts kā viens no nozīmīgākajiem zvejas pagastiem Rīgas jūras līča piekrastē. Kā ievērojamākās zvejnieku apmetnes un zivju ap-

Jūras svētki Engurē. 80. gadu beigās. Fotogrāfs nezināms.

strādes centri nosaukts Apšuciems un Klapkalnciems, 20. gadsimtā - arī Engurciems un Bērzciems.

Liela nozīme bijusi arī citām nodarbēm, kas varēja dot zināmu iztiku un pat peļņu. Būtiska pagasta ekonomiskās vides sastāvdaļa arvien bijusi mežsaimniecība. Līdz pat 20. gadsimta vidum daudzi zvejnieki nodarbojās ar kokmateriālu sagatavošanu un koku pludināšanu, laivu un kuģu būvi, kravu transportēšanu, kā arī tirdzniecību un jūrniecību. Šīs nodarbes ne tikai deva iztiku laikā, kad jūrā nevarēja doties, bet arī zināmu peļņu uzņēmīgākajiem zvejniekiem. Rezultātā sāka mainīties tradicionālā zvejniekumu kultūrvide: tika pārbūvētas vecās ēkas un celtas jaunas, izbūvēti jauni ceļi, ievilkta elektrība un telefonu līnijas.

Visstraujākās izmaiņas radušās 20. gadsimta pēdējo desmitgažu laikā, kad tika dalīti īpašumi, ciemos ienāca jauni iedzīvotāji, kuru nodarbošanās vairs nav saistīta ar jūru vai mežiem. Tomēr Engures pagastā joprojām saglabājušās daudzas senās tradīcijas un tai pat laikā rodas arī jaunas.

Engures pagasta zvejniekiem Latvijas jūrniecības vēsturē iegājuši ar to, ka tajos uzbūvēts un jūrā ielaists vairums Kurzemes piekrastē būvēto burukuģu. Par kuģu būvi mūsdienās liecina tikai vietu nosaukums - kuģu placis, kas atrodams katrā ciemā, bet tos zina vairs tikai vecākie ciemu iedzīvotāji. Mainījusies arī jūras krasta ainava. Sedumu vietās vairs nav tīklu būdu, uz vabām izkārtu tīklu. Tie daži zvejnieki, kas vēl iet piekrastes zvejā, tīklus žāvē savā sētā. Atsevišķu dzimtu albumos saglabātie fotoattēli ir vienīgā senās godības liecība.

Zvejniekiem joprojām atšķiras no iekšzemes ciemiem ar to, ka ciema iedzīvotājus vieno tuvas radnieciskas saites. Zvejnieku atvases parasti ieprecas zvejnieku ģimenēs savā vai kaimiņu ciemā, visi lielākoties pazīst viens otru, parasti turas kopā, palīdz liekākos darbos un kopīgi svin svētkus. Engures pagasta ciemos šī kopības sajūta joprojām jūtama. Vai tā tiks uzturēta arī nākotnē, atkarīgs no jaunās paaudzes.

Jaunienācējus zvejniekumos tik ātri nepieņem, bet, ja tas noticis, tad uz visiem laikiem. Daudzi ienācēji - mācītāji, skolotāji, jūrniecības speciālisti - iedzīvojušies un devuši būtisku ieguldījumu pagasta sociālās, ekonomiskās un kultūrvides veidošanā. Viņus godā un ciena.

Raksturīgi, ka zvejnieki, jūtot cits cita atbalstu, uzdrošinājušies iet savu ceļu arī tādos gadījumos, kad valsts sabiedriski politiskā iekārta daudzus citus piespieda pakļauties, nodot vai pat iznīcināt līdzcilvēkus. Joprojām cilvēki piemin pagasta Izpildkomitejas priekšsēdētāju

Jāni Gronski, kurš 1940. un 1941. gadā iestājās par sava pagasta ļaudīm un novērsa deportācijas. Savukārt Otrā pasaules kara gados pagasta ietekmīgākie cilvēki galvoja un no iznīcības paglāba lielāko daļu padomju okupācijas laika aktīvistu. Tā noticis arī citos gadījumos.

Ciema vēsturē nav mazums traģisku brīžu. Jūra ir ņēmusi savu daļu, bet daudz vairāk ļaužu palikuši kara laukos vai devušies emigrācijā. Tāda ir dzīve. Tomēr jāteic, ka ir lielākas iespējas izvairīties no vētras jūrā nekā izbēgt no kara vai politiskām represijām.

Mūsdienās saistība ar jūru mazinājusies, tikai atkarība no klimata un dabas stihijām ir lielāka nekā iekšzemes pagastos. Jūra vairs nav galvenā iztikas devēja. Kaut arī vairāki simti cilvēku strādā zivju apstrādes uzņēmumos, varbūt vairāki desmiti iet jūrā, lielākais vairums seno zvejniekciemu iedzīvotāju tomēr strādā citās nozarēs un brauc uz darbu pilsētās. Zvejniekciemi lielā mērā pārvērtušies par vietu, kur atgriezties pēc darba un pavadīt brīvdienas.

Engures zvejniekciemi - īpaši Plieņciems - ir populāras atpūtas vietas jau apmēram divsimt gadus. Agrāk katra muiža centās uzbūvēt zvejniekiem savu vasarnīcu. Mūsdienās šis process kļuvis daudz straujāks. Gandrīz katrs īpašums jau ir sadalīts vai tuvākajā nākotnē tiks sadalīts, un notiek strauja būvniecība.

Tāds ir Engures pagasts - to veido daudzas kultūras telpas. Tās ir tradīcijām bagāts un atvērts jauninājumiem. Un nepārtraukti mainās.

Apšuciema jūrmala. 2007. gada 23. marts. K. Ozolas foto.

Grāmatas tapšanā palīdzēja :

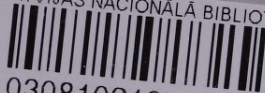
Līvija Āboliņa
Inta Dišlere
Dzidra Freimane
Gunta Frišfelde
Indra Gīle
Andris Kalnozols
Elizabete Kambala
Oskars Kambala
Biruta Kleina
Skaidrīte Kodoliņa
Emīlija Lasmane
Maigonis Lasmanis
Anna Liepiņa
Ilze Novicāne
Sofija Puķīte
Alma Raginska
Vija Rozenštama
Žanis Rudaus-Rudovskis
Dzidra Strazdiņa
Ilga Švalbe
Maija Veinberga

OBLIGĀTAIS EKSEMPĻĀRS

7

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308102107

